

45127 00777
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Διδακτορική διατριβή
του Χαράλαμπου Αναστασιάδη

Αθήνα 1995

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Διδακτορική διατριβή
του Χαράλαμπου Αναστασιάδη

Αθήνα 1995

Η σημασία της πολιτιστικής ανάπτυξης για την ποιοτική αναβάθμιση της ζωής μιας κοινωνίας είναι αδιαμφισβήτητη. Για το λόγο αυτό στις αναπτυγμένες χώρες του σύγχρονου κόσμου έχει αρχίσει από καιρό να επιδεικνύεται ζωηρό ενδιαφέρον για τα θέματα του πολιτισμού. Στην Κύπρο το ενδιαφέρον αυτό είναι έκδηλο, παρόλο που φαίνεται ότι δεν οδηγεί σε πραγματική βελτίωση του επιπέδου της κυπριακής κοινωνίας λόγω πολλών δυσεπίλυτων προβλημάτων στον πολιτιστικό χώρο του νησιού. Τα υφιστάμενα αυτά προβλήματα, καθώς και η απουσία οποιασδήποτε επιστημονικής μελέτης που να αναφέρεται στο αντικείμενο της πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης του νησιού με οδήγησαν στην απόφαση να επιχειρήσω την έρευνα αυτή, που φιλοδοξεί να θέσει τις προϋποθέσεις για περαιτέρω ευαισθητοποίηση τόσο του κοινού όσο και των παντός είδους φορέων, κρατικών και μη, στα θέματα του πολιτισμού.

Αφορμή για συγκεκριμενοποίηση της πιο πάνω απόφασής μου υπήρξε η επίσκεψη στην Κύπρο της επίκουρου τότε καθηγήτριας του Πάντειου Πανεπιστημίου, κ. Ντ. Κόνσολα, στα πλαίσια ενός επιμορφωτικού σεμιναρίου που οργανώθηκε για κρατικούς λειτουργούς της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συγκεκριμένα η παρακολούθηση των διαλέξεων εκείνων της κ. Κόνσολα, καθώς και η ενθαρρυντικές παροτρύνσεις της υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες στην οριστικοποίηση και τελική διαμόρφωση του τίτλου της διδακτορικής μου διατριβής ως "Πολιτιστική πολιτική της Κύπρου".

Εκ πρώτης όψεως η πραγματοποίηση μιας τέτοιας έρευνας φαινόταν αρκετά δύσκολο έργο για πολλούς λόγους. Οι κυριότεροι από τους λόγους αυτούς συνδέονται με την επικρατούσα στο νησί νοοτροπία - ίσως λόγω της μη ύπαρξης σχεδόν καθόλου επιστημονικού προσωπικού στον τομέα αυτό - πως δεν απαιτείται επιστημονική κατάρτιση για τα άτομα που εμπλέκονται στα θέματα του πολιτισμού, και τη δυσκολία εξασφάλισης του απαραίτητου υλικού για την παρουσίαση μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής εικόνας του νησιού. Τελικά οι δυσκολίες και τα προβλήματα ξεπεράστηκαν κατά τρόπο ικανοποιητικό, και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, όσον αφορά ιδιαίτερα τη συλλογή υλικού, ώστε θεωρείται πως ο όγκος του συγκεντρωθέντος υλικού ξεπέρασε κάθε προσδοκία. Επομένως η τελική μορφή της εργασίας, ως πρωτογενής εργασία στον τομέα, μπορεί να θεωρηθεί πως δεν παρουσιάζει σοβαρές αδυναμίες και κενά, με αποτέλεσμα να καθίσταται σημαντική πηγή αναφοράς για το μελλοντικό μελετητή.

Πέρα όμως από τις πιο πάνω δυσκολίες, πρέπει να σημειωθεί πως σωρεία άλλων προβλημάτων και δυσκολιών έπρεπε να αντιμετωπιστούν από τον ερευνητή. Αναφέρονται ενδεικτικά η αδιαφορία μερικών αρμόδιων πολιτιστικών παραγόντων, που σε πολλές περιπτώσεις άγγιζε τα όρια της καχυποψίας για την έρευνα αυτή, και η ατελής λειτουργική οργάνωση της Δημόσιας Υπηρεσίας, η οποία καθιστούσε δύσκολη την προσπάθεια του ερευνητή στις πηγές πληροφόρησης των διάφορων κρατικών Υπηρεσιών. Αναμφίβολα η λειτουργία του Πανεπιστημίου Κύπρου, που ιδρύθηκε πρόσφατα, σε συνδυασμό με την απαρχή δημιουργίας ερευνητικής παράδοσης στο νησί θα συμβάλουν στο βαθμιαίο ξεπέρασμα των προβλημάτων αυτών.

Όσον αφορά τη μεθοδολογική αντιμετώπιση του υλικού που είχα στη διάθεσή μου, λόγω των απαιτήσεων του θέματος της διατριβής μου, αλλά και λόγω της μη ύπαρξης στον πολιτιστικό χώρο της Κύπρου άλλης ανάλογης εργασίας που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τους σκοπούς της έρευνας αυτής, κατέληξα στην απόφαση να χρησιμοποιήσω το υλικό αυτό για εκτενή κατά τομείς ανάλυση της πολιτιστικής κατάστασης του νησιού. Έτσι, για να οδηγηθώ σε κάποια ασφαλή κατά το δυνατό συμπεράσματα σχετικά με την πολιτιστική πολιτική και διοίκηση του νησιού, θεώρησα ότι απαιτείτο:

- Σύντομη αναδρομή στην πολιτιστική δραστηριότητα του νησιού κατά τα χρόνια πριν από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

- Αναλυτική παρουσίαση των φορέων πολιτιστικής διοίκησης του νησιού, τόσο όσων εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, όσο και όσων εμπίπτουν στην αρμοδιότητα πολιτιστικών Υπηρεσιών και Οργανισμών εκτός του Υπουργείου αυτού.

- Αναφορά στις σύγχρονες τάσεις που επικρατούν σήμερα στον κόσμο (κυρίως στην Ευρώπη) και συγκριτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας αυτής προς τις πολιτιστικές αυτές τάσεις, πράγμα που βοήθησε στη διατύπωση κάποιων εισηγήσεων για διορθωτικά μέτρα.

Για να είναι πιο αξιόπιστα τα πορίσματα της έρευνας χρησιμοποίησα σε μεγάλη έκταση στατιστικούς πίνακες, που σε τελευταία ανάλυση αποτελούν συμπληρωματική τεκμηρίωση των υπόλοιπων πηγών της εργασίας αυτής. Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις, η σύνθεση και η δομή των πολιτιστικών φορέων αποδόθηκε και παραστατικά με διαγράμματα για την καλύτερη κατανόηση τόσο της λειτουργίας τους όσο και του πολιτιστικού έργου που επιτελούν. Στον καταρτισμό των στατιστικών πινάκων που αναφέρονται σε χρηματικά κονδύλια είναι σημαντική η συμβολή του κ. Χρ. Ανδρέου, ανώτερου λειτουργού Στατιστικής, ο οποίος ευγενώς με ενημέρωσε για τους ετήσιους δείκτες πληθωρισμού στην Κύπρο και μου παρείχε διευκρινιστικές επεξηγήσεις για τον τρόπο μετατροπής των τρεχουσών τιμών σε σταθερές (αποπληθωρισμένες). Για τη συνεισφορά του αυτή θερμά τον ευχαριστώ.

Επίσης ευχαριστώ τους πιο κάτω για την παροχή πληροφοριών και υλικού: Φ. Φαίδωνος, πληρεξούσιο υπουργό, Γ. Κατσούρη, διευθυντή των Πολιτιστικών Υπηρεσιών, Π. Παρασκευά, μορφωτικό λειτουργό Α', Α. Αναστασιάδη, μορφωτικό λειτουργό, Ε. Κωνσταντίνου, πρώην μορφωτική λειτουργό, Σ. Πετρίδη, πρώην διευθυντή της Κυπριακής Βιβλιοθήκης, Κ. Χ' Στεφάνου, διευθυντή του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ', Β. Χριστοφίδη, διευθυντή του Κέντρου Χειροτεχνίας, Α. Μιχαηλίδη, λειτουργό Θεατρικής Ανάπτυξης Α', Κ. Στεφάνου, πρώην λειτουργό βιβλιοθηκών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Έ. Παρπαρίνου, έφορο Κρατικού Αρχείου, Μ. Χ' Κωστή, αρχαιολογικό λειτουργό Α', Ε. Λοϊζίδη, ανώτερο λειτουργό Προγραμματισμού, Φ. Κατσούρη, διευθύντρια Τουρισμού, Μ. Μιτσιδου, τουριστικό λειτουργό Α', Κ. Χαραλαμπίδη, τμηματάρχη Προγραμμάτων Ραδιοφώνου, Ν. Ρούσου, πρώην τμηματάρχη Δημοσίων και Διεθνών Σχέσεων, Χρ. Νικολάου, εξεταστή Τμήματος Εφόρου Εταιρειών και Επίσημου Παραλήπτη, τους δημάρχους Α. Πέτρου (Αγλαντζιάς), Π. Στυλιανού (Έγκωμης), Α. Τράττο (Αραδίππου), τους υπευθύνους των πολιτιστικών ιδρυμάτων των Τραπεζών, των Δήμων

και άλλων πολιτιστικών οργανισμών, καθώς και τους άλλους δημόσιους υπαλλήλους ή βιβλιοθηκάρχους που με βοήθησαν με οποιονδήποτε τρόπο να φέρω σε πέρας την εργασία αυτή.

Ευχαριστίες εκφράζω και προς τον κ. Χρ. Σοφιανό, διευθυντή του Προεδρικού Γραφείου και πρώην υπουργό Παιδείας, που είχε την ευγενή καλοσύνη να μου προσφέρει χρήσιμες συμβουλές για τον προσδιορισμό των παραμέτρων του θέματος της διατριβής μου. Πέρα και πάνω απ' όλους όμως θερμά ευχαριστώ και ευγνωμονώ την κ. Ντ. Κόνσολα, αναπληρώτρια καθηγήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, που είχε την υπομονή να με παρακολουθεί και να με κατευθύνει σε όλη τη διαδικασία για διεκπεραίωση της εργασίας αυτής.

Λευκωσία, Απρίλιος 1995

Χ. Α.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	I
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	IV
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	VII
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	IX
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	X
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	XIX
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	XXI

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

1. Γενικές κατευθύνσεις πολιτιστικής πολιτικής	1
2. Σκοποί και στόχοι	7
3. Μέσα πραγμάτωσης των σκοπών και διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών	9
4. Διάρθρωση του συστήματος πολιτιστικής διοίκησης	19
5. Συμβολή των διεθνών πολιτιστικών οργανισμών	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

1. Η Κύπρος ως σταυροδρόμι των μεγάλων πολιτισμών της αρχαιότητας και οι στενές πολιτιστικές της σχέσεις με την Ελλάδα	31
2. Η πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου	39
3. Οι τομείς πολιτισμικής δημιουργίας μέχρι την ίδρυση της Μορφωτικής Υπηρεσίας	47
4. Ίδρυση του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως. Μια προσπάθεια για οργάνωση του πολιτιστικού τομέα	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

1. Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας	61
2. Πολιτιστικός Προγραμματισμός	64
3. Πολιτιστικοί τομείς	71
<i>Γράμματα</i>	71
<i>Βιβλιοθήκες</i>	76
<i>Πολιτιστικά ιδρύματα και σωματεία</i>	83
<i>Λαϊκή ή επιμόρφωση</i>	85
<i>Διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις</i>	86
<i>Εικαστικές τέχνες</i>	89
<i>Μουσική</i>	95
<i>Χορός</i>	97
<i>Θέατρο</i>	98
<i>Κινηματογράφος</i>	101

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Η ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Κρατικοί φορείς	103
<i>Τμήμα Αρχαιοτήτων</i>	103
<i>Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων</i>	119
<i>Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών</i>	121
<i>Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως</i>	124
<i>Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας</i>	127
<i>Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς</i>	129
<i>Κρατικό Αρχείο</i>	130
2. Ημικρατικοί φορείς	131
<i>Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου (ΘΟΚ)</i>	131
<i>Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ)</i>	140
<i>Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ)</i>	147
3. Πολιτιστικοί φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμοι)	151
4. Ιδιωτικοί πολιτιστικοί φορείς	156
<i>Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου</i>	156
<i>Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας</i>	157
<i>Πολιτιστικό Κέντρο Ελληνικής Τράπεζας</i>	158
<i>Πολιτιστικό Κέντρο Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ'</i>	159
<i>Ίδρυμα Πιερίδη</i>	160
<i>Ίδρυμα Λεβέντη</i>	161
<i>Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου</i>	163
<i>Παγκύπριος Οργανισμός Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς</i>	164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

1. Σκοποί και μέσα πολιτιστικής πολιτικής	166
2. Φορείς πολιτιστικής διοίκησης	181
3. Αξιολόγηση του τρόπου άσκησης της πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης στην Κύπρο	192

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

1. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής	206
2. Ίδρυση Εθνικού Πολιτιστικού Συμβουλίου (ΕΠΣ)	208
3. Κεντρικός Πολιτιστικός Φορέας	209
4. Αποκέντρωση	213
5. Πολιτιστική υποδομή	214
6. Προστασία και διάδοση της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας	215
7. Πολιτιστική παιδεία	218
8. Πολιτιστική κληρονομιά	221
9. Χρηματοδότηση	223
10. Νομικές ρυθμίσεις	225
11. Διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις	226

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	227
-----------------	-----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

1. Βιβλιοθήκες που άρχισαν τη λειτουργία τους επί Τουρκοκρατίας και Αγγλοκρατίας	49
2. Ίδρυση κοινοτικών βιβλιοθηκών: 1963-65	58
3. Αυξητική τάση δαπανών ΠΟΥΥΠ: 1984-1991	65
4. Αυξομειώσεις συνόλου κρατικών πολιτιστικών δαπανών: 1984-1990	66
5. Δαπάνες του ΥΠ για πολιτιστική ανάπτυξη κατά τομείς: 1981-1992	67
6. Ενίσχυση λογοτεχνικού βιβλίου: 1970-73 και 1980	73
7. Διαλέξεις κατά επαρχία: 1969-1973	75
8. Ίδρυση βιβλιοθηκών: 1960-1980	78
9. Τόμοι βιβλίων περιοδεουσών βιβλιοθηκών κατά επαρχία: 1988-89	79
10. Κίνηση περιοδεουσών βιβλιοθηκών σε τόμους: 1970-73	80
11. Τόμοι βιβλίων δημοτικών και κοινοτικών βιβλιοθηκών	81
12. Ποσά που διατέθηκαν από το ΥΠ για τη λειτουργία των βιβλιοθηκών: 1981-1982	82
13. Οι κοινοτικές βιβλιοθήκες κατά τα έτη 1970-73	83
14. Πολιτιστικά σωματεία και οργανώσεις που επιχορηγήθηκαν κατά την περίοδο 1968-1973 και 1988-1990	84
15. Επιμορφωτικά Κέντρα Υπουργείου Παιδείας	87
16. Αγορές έργων τέχνης από τις ΠΟΥΥΠ: 1970-73, 1981 και 1990-91	90
17. Εκθέσεις έργων τέχνης: 1968-1973 και 1977-79	92
18. Δαπάνες για συντήρηση του Μουσείου Αγώνος: 1984-1992	94
19. Μουσικές εκδηλώσεις κατά την περίοδο 1968-1973	95
20. Μουσικές εκδηλώσεις κατά πόλη: 1970-73 και 1977-79	96
21. Παραγωγή ή αγορά δίσκων: 1980-83	97
22. Εμφάνσεις ξένων συγκροτημάτων χορού στην Κύπρο κατά πόλη: 1970-73	98
23. Επιχορηγήσεις μουσικο-χορευτικών συγκροτημάτων κατά τα έτη 1981 και 1990- 91	99
24. Επιχορηγήσεις θεατρικών παραστάσεων: 1970-73	100
25. Επιχορήγηση κινηματογραφικών λεσχών και αγορά κινηματογραφικών ταινιών: 1974-75 και 1981-83	101
26. Δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων κατά τομείς: 1986-1991	105
27. Αρχαιολογικές ανασκαφές: 1985-89	106
28. Επιδιορθώσεις, αναστηλώσεις και συντήρηση αρχαίων μνημείων κατά επαρχία: 1985-89	111
29. Ενίσχυση μουσείων από το Τμήμα Αρχαιοτήτων: 1987-1991	114
30. Αριθμός επισκεπτών στους 5 κυριότερους αρχαιολογικούς χώρους του νησιού και το Κυπριακό Μουσείο κατά την περίοδο 1985-89	115
31. Διοργάνωση από το Τμήμα Αρχαιοτήτων ή συμμετοχή του σε αρχαιολογικές εκθέσεις και συμπόσια στην Κύπρο και το εξωτερικό: 1985-89	116
32. Χρησιμοποίηση αρχαίων μνημείων για πολιτιστικές εκδηλώσεις: 1985-89	117
33. Έσοδα και δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1985-89	118
34. Έσοδα του Τμήματος Αρχαιοτήτων κατά τομείς: 1986-89	118
35. Αναπτυξιακές και διοικητικές δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1984-1991	119

36. Συγκριτική παρουσίαση εσόδων και δαπανών του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1985-89	120
37. Πολιτιστικές συμβάσεις που συνήψε η Κυπριακή Δημοκρατία μέχρι το 1990	121
38. Ακροαματικότητα των ραδιοσταθμών σε εκατοστιαίες μονάδες	122
39. Ταινίες, κατά χώρα προέλευσης, που λογοκρίθηκαν κατά την περίοδο 1979-1989	125
40. Δαπάνες για θεατρική ανάπτυξη κατά τομείς: 1987-1990	134
41. Κρατική χορηγία προς το ΘΟΚ και δαπάνες για θεατρική ανάπτυξη: 1987-1990	134
42. Κατάσταση παραστάσεων και θεατών του ΘΟΚ	136
43. Έσοδα του ΘΟΚ: 1985-1990	139
44. Δαπάνες του ΘΟΚ: 1985-1990	141
45. Ετήσια διάρκεια ραδιοφωνικών προγραμμάτων του ΡΙΚ σε ώρες: 1986-89	142
46. Ετήσια κατάσταση ωρών εκπομπής της Τηλεόρασης (ΡΙΚ1): 1986-1990	142
47. Προγράμματα Ραδιοφώνου (Α Πρόγραμμα) και Τηλεόρασης (ΡΙΚ1) κατά κατηγορίες: 1986-1990	143
48. Προγράμματα Τηλεόρασης (ΡΙΚ1) με χαμηλή ακροαματικότητα (1990)	145
49. Ακροαματικότητα προγραμμάτων του Ραδιοφώνου κατά το τέλος του 1988 και αρχές του 1989	146
50. Ετήσια έσοδα ΡΙΚ: 1986-1991	148
51. Συγκριτική κατάσταση δαπανών των ΠΟΥΥΠ και του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1985-89	170
52. Αγορά κυπριακών εκδόσεων από τις ΠΟΥΥΠ κατά τα έτη 1970-73, 1980-81 και 1986-1992	177
53. Πολιτιστικές δαπάνες κατά τομείς στις χώρες μέλη της ΕΕ και την Κύπρο για το έτος 1985	197
54. Πολιτιστικές δαπάνες των χωρών της ΕΕ και της Κύπρου για το έτος 1985	199
55. Αναλογία των πολιτιστικών δαπανών στον πληθυσμό, στον Κρατικό Προϋπολογισμό και στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για τα έτη 1985-1990	199
56. Διοικητικές και αναπτυξιακές δαπάνες των Πολιτιστικών Υπηρεσιών για τα έτη 1984-1991	200
57. Διοικητικές και αναπτυξιακές δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων για τα έτη 1984-1991	201
58. Σύνολο κρατικών διοικητικών και αναπτυξιακών πολιτιστικών δαπανών για τα έτη 1984-1990	202
59. Λαογραφικοί όμιλοι, σωματεία και μουσικο-χορευτικά συγκροτήματα	228
60. Αρχαιολογικά, λαογραφικά και άλλα μουσεία	228
61. Ωδεία, χορωδίες, ορχήστρες και σχολές χορού	229
62. Δημόσιες, δημοτικές και κοινοτικές βιβλιοθήκες	230
63. Επαγγελματικοί και ερασιτεχνικοί θίασοι - Κτηριακή θεατρική υποδομή	231
64. Αίθουσες τέχνης, πινακοθήκες και αίθουσες κινηματογράφου	232
65. Ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί	233
66. Ημερήσιος, εβδομαδιαίος και περιοδικός Τύπος	234

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Πυραμίδα στελέχωσης-διάρθρωσης των ΠΟΥΥΠ	63
2. Γραφική παράσταση θεατών ΘΟΚ και ελεύθερου θεάτρου	135
3. Φορείς πολιτιστικής διοίκησης	182
4. Διοικητική δομή Κέντρων Επιμόρφωσης Ενηλίκων	186
5. Διοικητική δομή Τμήματος Αρχαιοτήτων	187
6. Διάρθρωση-στελέχωση της Πολιτιστικής Υπηρεσίας του Δήμου Λεμεσού	191
7. Διάρθρωση-στελέχωση του Κυπριακού Εθνικού Πολιτιστικού Συμβουλίου	209
8. Διάρθρωση Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού	212

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abercrombie, N. 1982. *Cultural Policy in the United Kingdom*. UNESCO, Paris.
- Αβέρωφ, Γ. 1978. *Κυπριακοί λαϊκοί χοροί*. Λευκωσία.
- Αγραφιώτης, Δ. 1987. *Πολιτιστικές ασυνέχειες*. Ύψιλον, Αθήνα.
- Achilleoudis, Chr. 1978. "Music". *Cyprus To-day* XVI, 1-2:13-15.
- Ακαδημία Αθηνών, 1994. *Κύπρος. 9000 Χρόνων έργα πολιτισμού λεηλατούνται*. Αθήνα.
- Αλκείδου, Λ. 1980. "Κυπριακό πολιτιστικό χρονικό '80" στο περιοδικό *Χρονικό*, έκδ. Όρα 11: 205-213.
- Ανδρέου, Χρ. 1982α. *Κύπριοι συγγραφείς*, Ι. Λευκωσία.
- Ανδρέου, Χρ. 1982β. *Κύπριοι καλλιτέχνες*, Ι. Λευκωσία.
- Αντωνιάδης, Λ. 1980. *Μελέτες για την Κύπρο και τις σχέσεις της με τον Ελληνικό κόσμο την περίοδο των Αρχαίων Βασιλείων*. Λευκωσία.
- Aristidou, I. 1982. "Cyprus Theatre Organization (THOC) as an agent of theatrical development" in *Cyprus To-day* XX, 3: 16-18.
- Aristotelous, A. 1985. "Conservation of rural buildings and the countryside in Cyprus". Reply to a draft questionnaire prepared by the Council of Europe (CDUP, Sector 17) in *Cyprus To-day* XXIII, 1: 9-16.
- Baumol, W. & Bowen, W. 1966. *Performing Arts - The Economic Dilemma, Twentieth Century Fund*, Cambridge, MIT Press, Massachusetts.
- Βουστρώνιος, Γ. 1989. *Χρονικόν της Κύπρου*. Φιλόκυπρος, Λευκωσία.
- Βράχας, Φρ. 1982. "Το ξεκίνημα του ΘΟΚ". *Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου. Τα πρώτα δέκα χρόνια 1971-1981*: 24-25.
- Breton, A. 1982. "Introduction à une économie liberale di la culturule", in *Les industries culturelles: un enjeu pour l'avenir de la culture*. UNESCO, Paris.
- Γαβριηλίδης, Ε. 1985. "Έκθεση του Διευθυντή". *Πεπραγμένα 15ης Θεατρικής περιόδου 1983-84 και Λογαριασμοί έτους 1984*: 6-9.
- Ca' Zorzi, A. 1989. *The public administration and the funding of culture in the European Community*. EEC, Brussels.
- Committee of the Cyprus Commission for UNESCO, 1986. "Intellectual organisations and cultural development" in *Bulletin of the Cyprus Commission for UNESCO* 83:1.
- Conceil de l' Europe, 1988. *La politique culturelle de la France. La Documentation Francaise*, Paris.
- Council of Europe, 1976. *Ad hoc Conference of European Ministers with Responsibility for Cultural Affairs*. Oslo 1976, Report of the Conference. Strasbourg.

Council of Europe, 1980. *Education & Culture. Official Record of the Second Conference of European Ministers Responsible for Cultural Affairs*. Athens, 24-26 October 1978. Strasbourg.

Council of Europe, 1981. *3rd Conference of Ministers with Responsibility for Cultural Affairs*, Luxemburg, 5-7 May 1981.

Council of Europe, 1984. *4th Conference of European Ministers Responsible for Cultural Affairs*. Berlin, 23-25 May 1984. Bonn.

Council of Europe, 1986. *Third Medium-Term Plan 1987-1991. "Democratic Europe: humanism, diversity, universality"*. Strasbourg.

Council of Europe, 1987. *5th Conference of European Ministers Responsible for Cultural Affairs*. Sintra (Portugal), 15-17 September 1987.

Council of Europe, 1990. *Swedish state cultural policy. Objectives, measures and results*.

Council of Europe, 1991. *The Council of Europe and the cultural heritage*. Strasbourg.

CSCE, 1975. *Conference on Security and Co-operation in Europe. Final Act*, Helsinki.

CSCE, 1990. *Charter of Paris for a new Europe*, Paris.

Gallas, Kl. 1990. "The plundering of Byzantine north Cyprus" from magazine *Apollo*, in *foreign Press on Cyprus*: 7-15.

Georgiou -Loizou, T. 1987. "The Pierides Foundation" in *Cyprus To-day* XXV, 3: 29-31.

Γεωργιάδης, Κλ. 1978. *Ιστορία της Κύπρου*. Λευκωσία.

Γιαγκουλλής, Κ. 1982. *Κύπριοι λαϊκοί ποιητές*, Ι. Χρ. Αρδρέου, Λευκωσία.

Γκιζέλης, Γρ. 1980. *Το Πολιτισμικό Σύστημα. Ο Σημειωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας του*. Γρηγορόπουλος, Αθήνα.

Γραϊκός, Κ. 1982. *Κυπριακή Ιστορία Β'*. Λευκωσία.

Γραφείο Προγραμματισμού, 1990. *Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης 1989-1993*, Λευκωσία.

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 1985. *Ετήσια Έκθεση ΓΤΠ του 1985*.

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 1986. "Χειροτεχνία". *25 χρόνια Κυπριακής Δημοκρατίας 1960-1985* : 62-65.

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 1987. "Υπηρεσία Οικοτεχνίας/Χειροτεχνίας". *Κυβερνητικά έργα και δραστηριότητες στον αναπτυξιακό τομέα* : 45-46.

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 1988. *Ετήσια Έκθεση 1987*, Λευκωσία.

Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, 1993. "Γυναίκες - Νεολαία". *Πέντε χρόνια διακυβέρνησης Γ. Βασιλείου 1988-1992* : 161-166.

Δημητρακόπουλος, Φ. 1990. "Η Κύπρος και οι Κύπριοι Λογοτέχνες στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Μέσης Εκπαίδευσης. Διαπιστώσεις και προτάσεις". *Ακμή* 2:139-150.

Δήμος Λάρνακας, 1987. "Ίδρυμα Πιερίδη - Το ιστορικό της ίδρυσής του" στο περιοδικό *Λάρνακα - Κατακλυσμός* : 23-24.

Δήμος Λάρνακας, 1989α. "Θεατρικός Όμιλος Λάρνακας" στο περιοδικό *Λάρνακα - Κατακλυσμός* : 49.

Δήμος Λάρνακας, 1989β. "Η φιλαρμονική Δήμου Λάρνακας" στο περιοδικό *Λάρνακα - Κατακλυσμός* : 43-44.

Diamantis, A. 1969. "The Folk Art of Cyprus". *Cyprus To-day* VII.

Diamantis, A. 1978. "The Folk Art of Cyprus". *Cyprus To-day* XVI: 2-7.

Δρουσιώτης, Μ. 1992. "Κυπριακό Μουσείο" στο περιοδικό *Σελίδες* : 100-101.

Δωρίτη, Μ. 1979. "Κυπριακό πολιτιστικό χρονικό '79" στο περιοδικό *Χρονικό*, έκδ. Όρα (Αθήνα) 10: 232-239.

Economides, S. 1989. "The library in education". *Σχολικές βιβλιοθήκες στην Κύπρο σήμερα. 2ο Συμπόσιο Βιβλιοθηκονομίας*, Λευκωσία, 26 Μαρτίου 1988: 42-46.

EEC, 1991. *Report of the Commission to the Council and the European Parliament on the European Year of Tourism*.

Egoumenidou, Fr. 1985. "The Department of Antiquities and the protection of monuments of the recent past". *Cyprus To-day* XXIII, 2: 16-21.

ΕΚΣΚ, 1964. "Οι σκοποί του παρόντος Δελτίου". *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως* 1: 1

ΕΚΣΚ, 1965α. "Γωνία Κυπρίων συγγραφέων". *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως* 5: 3/71-4/72.

ΕΚΣΚ, 1965β. "Η ΕΚΣΚ παύει να υπάρχει". *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως* 9: 5.

Eleftheriades, V. 1979. "Contemporary cultural and artistic life in Limassol". *Cyprus To-day* XVII, 4-5: 21-24.

Έλιοτ, Θ. 1980. *Σημειώσεις για τον ορισμό της κουλτούρας*. Πλέθρον, Αθήνα.

Fabrizio, Cl. 1981. *Cultural Development. Some regional experiences*, in UNESCO 1981: 374-463.

Fisher, R. 1992. *Who does what in Europe?* London.

Galtung, J. - Ruge, M. 1988. "Κατασκευή και επιλογή των ειδήσεων". *Διαβάζω* 194: 75.

Gergioui, T. 1984. "Art in the decade 1950-60". *Cyprus To-day* XXII, 2-3: 58-62.

Girard, A. - Gentil, G. 1983. *Cultural development: Experiences and policies*. UNESCO, Paris.

Government of Cyprus, 1935. *Programme of Instruction for Elementary Schools*. Nicosia.

Government of Cyprus, 1949. *Programme of Instruction for Elementary Schools*. Nicosia.

- Hammerschmidt, E. 1987. "History is being uprooted from its foundations in occupied areas". *Cyprus To-day* XXV,1: 11-13.
- Harvey, T. 1982. "Cypriot libraries". *International Library Review* 14: 107-134.
- Hill, G. 1952. *A History of Cyprus* (II & IV). Cambridge.
- Καλλινίκου, Ρ. 1961. "Κυπριακοί λαϊκοί χοροί". *Κυπριακά Χρονικά*, 12: 520.
- Holleaux, A. 1982. "La politique culturelle Française". *Revue Française d' Administration Publique*, Avril - Juin: 7-50.
- ΘΟΚ, 1991. "Παραστάσεις του ΘΟΚ στο εξωτερικό". *Εκθεση και Λογαριασμοί 1987-1990* : 23
- Ιακώβου, Γ. 1992. "Λάρνακα, πολιτιστικό πορτρέτο 1991" στο περιοδικό *Λάρνακα '92*.
- Janne, H. 1981. "The Cultural aims of development", in *The role of cultural aims in social and economic development*. Council of Europe 1981 : 1-19.
- Καλομοίρης, Μ. 1960. "Συστάσεις για τη Μουσική στην Κύπρο". *Πνευματική Κύπρος*, 2: 64.
- Karageorghis, V. 1973. "The Department of Antiquities" in *Cyprus To-day* XI, 5-6: 3-6.
- Karageorghis, V. 1989. *The Cyprus Museum*, Nicosia.
- Κατσιαούνη-Χριστοδουλίδη 1980. "Η πολιτιστική παρουσία της Ελλάδας στην Κύπρο". *Χρονικό '80 της Ώρας* 11: 205-206.
- Κατσούρης, Γ. 1982. "Το Κυπριακό θέατρο". *Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου. Τα πρώτα δέκα χρόνια 1971-1981* : 12-21.
- Katsouris, Y. 1982. "A brief historical review of theatre in Cyprus up to 1971". *Cyprus To-day* XX, 3: 2-9.
- ΚΕ του ΑΚΕΛ, 1990. *Εισήγηση της ΚΕ του ΑΚΕΛ για δημιουργία Κεντρικού Φορέα Πολιτισμού*. Λευκωσία.
- ΚΚΕ, 1987. *Εργατική τάξη και πολιτισμός. Διήμερο Συμπόσιο 18 -19 Φλεβάρη 1987*. Αθήνα.
- Kleberg, C. - J. 1981. "Cultural policy for a creative society", in *The role of cultural aims in social and economic development*. Council of Europe 1981 : 23-52.
- Κληρίδης, Ν. 1958. *Μοναστήρια στην Κύπρο. Θρύλοι και παραδόσεις*. Λευκωσία.
- Κληρίδης, Ν. 1968. *25 Μοναστήρια στην Κύπρο*. Λευκωσία.
- Κολώτας, Κ. 1987. "Αναφορά του προέδρου". *Πεπραγμένα Θεατρικών περιόδων 1984-85, 1985-86, 1986-87. Λογαριασμοί ετών 1985, 1986* : 4-6.
- Κόνσολα, Ντ. 1982. *Οργάνωση της πολιτιστικής διοίκησης*. Αθήνα.
- Κόνσολα, Ντ. 1984. *Σκέψεις για την προβληματική της δημιουργικής πολιτιστικής ανάπτυξης*. Αθήνα.

Konsola, D. 1988. "Decentralisation and cultural policy in Greece". *Papers of the Regional Science Association* 64: 129-136.

Κόνσολα, Ντ. 1990. *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση*. Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Konsola, D. 1993. "Cultural tourism and regional development. Some proposals for cultural itineraries", in D. Konsola (ed.) *Culture Environment and Regional Development*. Regional Development Institute, Athens.

Κόνσολας, Ν. 1983. *Περιφερειακή οικονομική πολιτική*. Αθήνα.

Κυπριακή Επιτροπή UNESCO, 1989. "Η κατάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου", στο *Δελτίο Κυπριακής Επιτροπής UNESCO*.

Kyrris, P.C. 1985. *History of Cyprus*. Nicosia.

Λαζαρίδης, Κ. 1989. *Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας 1983-1988*. Λευκωσία.

Λεόντιος, Μ. 1982. *Χρονικόν της Κύπρου*. Φιλόκυπρος, Λευκωσία.

Leventis Foundation, 1990. *The A. G. Leventis Foundation. The first ten years*.

Λουκαΐδης, Λ. 1986. *Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Κύπρο*. Λευκωσία.

Λυμπουρίδης, Α. 1971. *Κυπριακές θεατρικές σελίδες*. Λευκωσία.

Μαραγκού, Ν. 1977. "Κυπριακό πολιτιστικό χρονικό '77". *Περιοδικό Χρονικό* έκδ. Ώρα (Αθήνα) 8: 275-282.

Marangou, N. 1982. "The Cyprus Theatre Organisation", in *Cyprus To-day* XX, 3: 19-22.

Miege, B. 1980. "Il Mercato Culturale", in *Ikon* (1979-1980): 11-128.

Ministry of Communication and Works, 1990. *Annual Report of the Department of Antiquities for the year 1989*.

Ministry of Exterior, 1986. *Index to the treaties and theirs status as at the 1st January 1986* : 77-78.

Μιτσιδής, Α. 1972. *Η Εκκλησία της Κύπρου*. Λευκωσία.

Μιτσιδής, Γ. 1983. "Θυμούμαι". *Ραδιοπρόγραμμα* 491: 8-9.

Μιχαηλίδης, Δ. 1987. "Τα Ελληνιστικά και Ρωμαϊκά ψηφιδωτά της Κύπρου". *Αρχαιολογία* 23: 52-58.

Μιχαηλίδου, Α. 1974. *Λάρνακα. Η παλιά Σκάλα*. Λευκωσία.

Μιχαηλίδου, Α. 1977. *Χώρα. Η παλιά Λευκωσία*. Λευκωσία.

Μονιάτη, Γ. 1988. "Το πρόβλημα της εργοδότησης των προσοντούχων βιβλιοθηκονόμων". *Βιβλιοθήκες και Βιβλιοθηκονομία στην Κύπρο σήμερα. Α' Συμπόσιο Βιβλιοθηκονομίας*, Λευκωσία 21 Μαρτίου 1987: 46-52.

Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας, 1985. *Η Μουσική στην Κύπρο τον καιρό της Αγγλοκρατίας*. Λευκωσία.

Μπαμπαλλή, Ντ. 1982. "Κυπριακό πολιτιστικό χρονικό '82", στο περιοδικό *Χρονικό*, έκδ. Ώρα (Αθήνα) 13: 236-247.

Νικηφόρος (ηγούμενος Κύκκου), 1990. *Επετηρίδα του Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου*, Α: 17-21

Παιονίδης, Π. 1991. "Αναφορά του προέδρου". *Εκθεση και Λογαριασμοί του ΘΟΚ 1987-1990* : 7-10.

Ραπαγιώτου, Ν. 1989. "The Council of Europe. Cyprus and CDCC", in *Cyprus To-day* XXVII (4): 15-18.

Παναγιώτου, Ν. 1989α. *Πολιτιστική ενημέρωση. Μια επίσκεψη στις ΗΠΑ*. Λευκωσία.

Παναγιώτου, Ν. 1989β. *Πολιτιστική ενημέρωση. Μια σύντομη επίσκεψη στην Αγγλία*. Λευκωσία.

Παναγιώτου, Ν. 1992. *Πολιτιστική ενημέρωση. Μια σύντομη επίσκεψη στο Παρίσι*. Λευκωσία.

Παναγιωτούνης, Π. Ν. 1981. *Ιστορία Κυπριακής Λογοτεχνίας*. Αθήνα.

Παντελή, Στ. 1985. *Νέα Ιστορία της Κύπρου*. Αθήνα.

Παπαγεωργίου, Α. 1966. *Η Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή τέχνη της Κύπρου*. Λευκωσία.

Παπακυριακού, Α. 1983. "Μια τριαντάχρονη προσφορά". *Ραδιοπρόγραμμα* 491: 10-12.

Paraskos, St. 1976. "The Cyprus Summer Art School", in *Cyprus To-day* XIV (5-6) 1976: 42-43.

Παυλίδης, Α. 1993. *Ιστορία της νήσου Κύπρου*, 4. Λευκωσία

Περδίκη, Στ. 1987. "Εκκλησίες της Κύπρου στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς". *Αρχαιολογία* 24: 26-33.

Πετρίδης, Σ. 1988. "Οι τελευταίες εξελίξεις που παρατηρούνται στη χώρα μας στον τομέα των βιβλιοθηκών". *Βιβλιοθήκες και Βιβλιοθηκονομία στην Κύπρο σήμερα. Α' Συμπόσιο Βιβλιοθηκονομίας*, Λευκωσία 21 Μαρτίου 1987: 52-57.

PIO, 1976. "The cultural policy of the Ministry of Education". *Cyprus To-day* XIV, 2: 7-11.

PIO, 1977. "Cyprus Public Library reopens", in *Cyprus To-day* XV, 1-2: 58.

PIO, 1979. "Exhibition of handicrafts". *Cyprus To-day* XVI, 1-2: 56-57.

PIO, 1984. "CBC: 30 years of progress". *Cyprus To-day* XXII, 1: 2-7.

PIO, 1987. "The Cyprus Home in Athens". *Cyprus To-day* XXV, 3: 24-25.

PIO, 1988a. "The first concert of the Cyprus State Chamber Orchestra in Nicosia". *Cyprus To-day* XXVI, 1-2: 55-56.

PIO, 1988b. "First series of concerts by the Cyprus National Youth Orchestra", in *Cyprus To-day* XXVI, 3: 20-21.

- PIO, 1988c. "Free Open Universities". *Cyprus To-day* XXVI, 1-2: 55.
- PIO, 1989a. *Flagellum Dei. The destruction of the cultural heritage in the turkish occupied part of Cyprus*.
- PIO, 1989b. "European Parliament condemns the destruction of the cultural heritage in occupied Cyprus". *Cyprus To-day* XXVII, 1: 23.
- PIO, 1989c. "'Europa Nostra' diploma of merit". *Cyprus To-day* XXVII, 1: 24-25.
- PIO, 1990. "The State Art Gallery", in *Cyprus To-day* XXVIII, 3-4: 2.
- Press and Information Office, 1990. *Cyprus. Republic of Cyprus - 30 years - 1960-1990*. Nicosia.
- Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου, 1989. *Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου*. Λευκωσία.
- Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, 1989. "Εικαστικά". *Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας*. Λευκωσία.
- PIK, 1986. *Ετήσια Έκθεση του PIK για το έτος 1986*.
- PIK, 1987. *Ετήσια Έκθεση του PIK για το έτος 1987*.
- PIK, 1989. *Ετήσια Έκθεση του PIK για το έτος 1989*.
- PIK, 1991α. *Στο μέλλον με λογισμό και με όραμα*.
- PIK, 1991β. *Ετήσια Έκθεση του PIK για το έτος 1991*.
- Rizzardo, R. 1987. *Summary of the results of the experimental stage. Council of Europe, Project No. 10, Strasbourg*.
- Shiafkalis, N. 1982. "The Cyprus Centre of ITI", in *Cyprus To-day* XX, 3: 24-25.
- Simonsen, M. 1990. *Norwegian cultural policy*. Oslo.
- Σκιαδά, Α. 1981. "Η πολιτική των Πολιτιστικών Κέντρων στη Γαλλία". *Θέματα Χώρου και Τεχνών* 12: 48-56.
- Σοφιανός, Χρ. 1977. *Βασικά θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Ενημέρωση της Βουλής των Αντιπροσώπων της Κύπρου από τον έντιμο υπουργό Παιδείας Χρ. Σοφιανό*: 49-54.
- Spyridakis, C. 1965. "The newly established Ministry of Education in Cyprus". *Cyprus To-day* III, 4: 2.
- Σπυριδάκης, Κ. 1972. *Σύντομος Ιστορία της Κύπρου*. Λευκωσία.
- Stephanou, C. 1976. "Libraries in Cyprus". *Cyprus To-day* XIV, 2: 14-15.
- Στεφάνου, Κ. 1977. *Βιβλιοθήκες στην Κύπρο*. Λευκωσία.
- Στυλιανού, Α. και Ι. 1973. *Παναγία Φορβιώτισσα Ασίνου*. Λευκωσία.
- Stylianou A. and J. 1985. *The painted churches of Cyprus*. London.

- Στυλιανού, Π. 1984. *Το Κίνημα του Οκτώβρη του 1931 στην Κύπρο*. Λευκωσία.
- Στυλιανού, Π. 1987. *Η Σύληψη της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κατεχόμενη Κύπρο*. Λευκωσία.
- Στυλιανού, Π. 1992. "Δήμος Έγκωμης: Το αναπτυξιακό του πρόγραμμα", στο ενημερωτικό *Δελτίο Δήμου Έγκωμης* 3-4: 26-38.
- Ταρσούλη, Α. 1955. *Κύπρος Α*. Αθήνα.
- Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, 1964α. *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως*. Λευκωσία.
- Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, 1964β. *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως*. Λευκωσία.
- Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, 1964γ. *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως*. Λευκωσία.
- Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, 1965α. *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως*. Λευκωσία.
- Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, 1965β. *Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως*. Λευκωσία.
- Tornaritis, Cr. 1980. *Cyprus and its constitutional and other legal problems*. Nicosia.
- Τορναρίτης, Κρ. 1980. *Ιδιορρυθμίες του Κυπριακού Συντάγματος και επιπτώσεις στην ομαλή λειτουργία του κράτους*. Λευκωσία.
- ΥΠ, 1970. *Έκθεση Μορφωτικής Υπηρεσίας και Μουσείου Κειμηλίων Εθνικού Αγώνος, έτη 1968-69*.
- ΥΠ, 1974. *Έκθεση Μορφωτικής Υπηρεσίας και Μουσείου Κειμηλίων Εθνικού Αγώνος, έτη 1970-73*.
- ΥΠ, 1981. *Έκθεση Δραστηριοτήτων της ΜΥΥΠ για το έτος 1981*.
- ΥΠ, 1982. "Μορφωτική Υπηρεσία". *Πληροφοριακό Δελτίο ΥΠ* 6.
- ΥΠ, 1985. "Μορφωτική Υπηρεσία". *Πληροφοριακό Δελτίο ΥΠ* 21: 34-46.
- ΥΠ, 1987. *Εκπαίδευση ενηλίκων. Επιμορφωτικά Κέντρα ΥΠ*. *Πληροφοριακό Δελτίο ΥΠ* 26.
- ΥΠ, 1990. "Μορφωτική Υπηρεσία", στην *Ετήσια Έκθεση του ΥΠ για το 1990* : 45-60.
- ΥΠ, 1991. "Μορφωτική Υπηρεσία", στην *Ετήσια Έκθεση του ΥΠ για το 1991* : 55-68.
- ΥΠ, 1992. *Η Παιδεία μας σήμερα*. Λευκωσία.
- Υπουργείο Συγκοινωνιών και Εργων, 1989. *Ετήσια Έκθεση του Τμήματος Αρχαιοτήτων για το 1988*, Λευκωσία.
- UNESCO, 1969. *Cultural policy. A preliminary study*. Paris.

UNESCO, 1973. *Cultural Rights as Human Rights*. Paris.

UNESCO, 1980. *The training of Cultural Animators and Administrators*. Paris.

UNESCO, 1981. *The training of Cultural "Animators". Cultural Development Documentary Dossier 18-19*, Paris.

Φιούρη, Ε. - Γεωργίου, Ν. 1987. "Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή τέχνη στην Κύπρο". *Αρχαιολογία* 24: 11-24.

Χαραλαμπίδης, Κ. 1983. "Χρόνια ιστορίας" . *Ραδιοπρόγραμμα* 491: 4-7.

Χ" Δημητρίου, Κ. 1987. *Ιστορία της Κύπρου*. Λευκωσία.

Χ" Στεφάνου, Κ. 1983. *Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄. Πολιτιστικό Κέντρο. Βυζαντινό Μουσείο*. Λευκωσία.

Χρήστου, Χρ. 1983. *Σύντομη ιστορία της νεότερης και σύγχρονης κυπριακής τέχνης*. Λευκωσία.

Veniamin, Chr. 1972. "UNESCO and Cyprus". *Cyprus To-day* X, 3-4: 13.

Wiesand, A.(ed.). 1985. *Handbook of Cultural Affairs in Europe*. Zentrum fuer Kulturforschung. Baden - Baden.

Wolff, J. 1981. *Sociology of arts*. London, McMillan Press.

Xuereb, P. 1978. *Έκθεση για την κατάσταση των βιβλιοθηκών της Κύπρου*.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚΕΛ	ΑΝΟΡΘΩΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ ΛΑΟΥ
BONAC	BROADCASTING ORGANIZATION OF NONALIGNED COUNTRIES
ΓΕΔΙΠΟ	ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΤΠ	ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ
CBA	COMMONWEALTH BROADCASTING ASSOCIATION
CBC	CYPRUS BROADCASTING CORPORATION
CCC	COUNCIL OF CULTURAL CO-OPERATION
COMLA	COMMONWEALTH LIBRARY ASSOCIATION
CLRAE	CONFERENCE OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES OF EUROPE
CSCE	CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE
ΔΑΣΕ	ΔΙΑΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
ΔΗΚΟ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ
ΔΗΣΥ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ
ΔΙΘ	ΔΙΕΘΝΕΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΘΕΑΤΡΟΥ
EBU	EUROPEAN BROADCASTING UNION
EC	EUROPEAN COMMUNITY
ΕΔΕΚ	ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΕΕ	ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΘΑΛ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ
ΕΘΟΣ	ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΣΕΚ
ΕΚΛ	ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΙΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ
ΕΚΣΚ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΟΚ	ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
ΕΟΚΑ	ΕΘΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ
ΕΟΤ	ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΕΚΑΤΕ	ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΕΠΟΓ	ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ
ΕΠΟΚ	ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΠΣ	ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΘΟΚ	ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΙΑΑ	INTERNATIONAL ASSOCIATION OF ART
ICCROM	INTERNATIONAL CENTRE FOR THE STUDY OF THE PRESERVATION AND THE RESTORATION CULTURAL PROPERTY OF MONUMENTS

ICOM	INTERNATIONAL COUNCIL OF MUSEUMS
ICOMOS	INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES
ISBN	INTERNATIONAL STANDARD BOOK NUMBER
IOFA	INTERNATIONAL ORGANIZATION OF FOLK ART
ISSN	INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER
ITI	INTERNATIONAL THEATRE INSTITUTE
KEE	KENTRO EΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
KKE	ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ
KMIMK	KENTRO MEΛETΩN IEPAΣ MONHΣ KYKKOY
KOA	ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
KOT	ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
LIMC	LEXICON ICONOGRAPHICUM MYTHOLOGIAE CLASSICAE
ΜΥΥΠ	ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΟΘΑΚ	ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΟΤΑ	ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΑΣΥΔΥ	ΠΑΓΚΥΠΡΙΑ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ
PIO	PRESS AND INFORMATION OFFICE
ΠΟΑΚ	ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΠΟΥΥΠ	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΠΠΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ
RAF	ROYAL AIR FORCE
ΡΙΚ	ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΕΚ	ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΡΓΑΤΩΝ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΕΚΗ	ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ ΗΘΟΠΟΙΩΝ
ΤΚΣΚ	ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΥΠΡΟΥ
ΤΕΙ	ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ
ΥΠ	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΥΠΠΟ	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ (ΕΛΛΑΔΑΣ)
UNESCO	UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION
UNFICYP	UNITED NATIONS FORCE IN CYPRUS
UNHCR	UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES
WCC	WORLD CRAFT COUNCIL
WIPO	WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το αντικείμενο της έρευνας αυτής είναι η πολιτική που ακολουθεί το κυπριακό κράτος στα θέματα του πολιτισμού, καθώς και η διάρθρωση και λειτουργία των πολιτιστικών φορέων της Κύπρου που προωθούν και εφαρμόζουν την πολιτική αυτή. Το θέμα αναμφίβολα είναι ευρύ και από καθαρά επιστημονική αντίκριση σχεδόν ανέπαφο, αφού καμιά συστηματική έρευνα δεν έχει επιχειρηθεί μέχρι σήμερα στον τομέα, με εξαίρεση μερικές δημοσιεύσεις σε περιοδικά και εφημερίδες του νησιού, που ωστόσο και απ' αυτές οι πιο πολλές ούτε επιστημονικά τεκμηριωμένες είναι, αλλά ούτε και θα μπορούσαν να καλύψουν ολόκληρο το φάσμα της πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού. Η ερευνητική αυτή αδράνεια στον πολιτιστικό τομέα που παρατηρείται στην Κύπρο δεν πρέπει να ξενίζει, εφόσον και διεθνώς η επιστημονική ενασχόληση με τα θέματα αυτά μόλις πρόσφατα (εδώ και 20 περίπου χρόνια) έχει αρχίσει. Πέρα όμως από τα πιο πάνω, επισημαίνεται πως το θέμα της εργασίας αυτής είναι και πολυσήμαντο, και ως τέτοιο θα αντιμετωπιστεί στην εργασία αυτή. Πιο συγκεκριμένα η πολυσημαντότητα του θέματος θα προσεγγιστεί μέσα από τη γεωγραφική-ιστορική του διάσταση, αλλά και τη χρονολογική και θεματολογική.

Γενικά είναι παραδεκτό πως η πολιτιστική οντότητα μιας χώρας είναι στενά συνυφασμένη με την πολιτιστική ταυτότητα των πολιτών της. Η ταυτότητα αυτή διαμορφώνεται κάτω από την επίδραση ποικίλων παραγόντων, κυριότεροι από τους οποίους είναι η γεωγραφική θέση και οι ιστορικο-πολιτικές παράμετροι ανάπτυξης και λειτουργίας της συγκεκριμένης κοινωνίας. Στην περίπτωση της Κύπρου το περιορισμένο της εδαφικής της έκτασης, καθώς και η τοποθέτησή της στο ανατολικότερο άκρο της Μεσογείου - μεταξύ των ονομαζόμενων στα αρχαία χρόνια "ανατολικών λαών" - είναι παράγοντες που αναμφισβήτητα επέδρασαν στην πορεία της περαιτέρω πολιτιστικής της ανάπτυξης. Η "αξιοζήλευτη" αυτή θέση, που καθιστούσε το νησί από τα πολύ παλιά χρόνια σταυροδρόμι τριών ηπείρων, στάθηκε αφορμή "βομβαρδισμού" της Κύπρου κατά τη μακρά της Ιστορία από ποικιλώνυμα πολιτιστικά στοιχεία διάφορων λαών που διέρχονταν από το νησί είτε ως κατακτητές είτε ως έμποροι. Τα στοιχεία αυτά των κατά καιρούς πολιτιστικών επιδράσεων, αφού αφομοιώθηκαν από τους κατοίκους του νησιού, σίγουρα συνέβαλαν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, στη διαμόρφωση του "πολιτιστικού προσώπου" της Κύπρου.

Έτσι η γεωγραφική θέση του νησιού θεωρείται ως ο αποφασιστικότερος παράγοντας επίδρασης στη διαμόρφωση της ιστορικής του πορείας. Ακόμη και οι αλληπάλληλες κατακτήσεις της Κύπρου από τους γειτονικούς της λαούς, καθώς και οι σχέσεις της με τον ελληνικό και χριστιανικό κόσμο (πολιτικές-οικονομικές-πολιτιστικές), πρέπει να θεωρηθούν ως αποτέλεσμα της γεωγραφικής της θέσης και της εδαφικής της έκτασης. Επομένως η συγκεκριμένη πολιτικο-ιστορική πορεία, που ακολούθησε το νησί μέσα από τις κατακτήσεις και σχέσεις αυτές, είναι σίγουρο πως συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση της πολιτιστικής της ταυτότητας. Στην εργασία αυτή, για να παρουσιαστεί η συνέχεια της πολιτιστικής πορείας της Κύπρου από τα προχριστιανικά χρόνια μέχρι και την ανακήρυξή της σε ανεξάρτητο κράτος (1960), γίνεται σύντομη ιστορική

αναδρομή με έμφαση στα χρόνια της Τουρκοκρατίας (1571-1878) και Αγγλοκρατίας (1878-1960).

Είναι αξιοσημείωτο πως ο ιστορικο-πολιτικο-γεωγραφικός παράγοντας συνέχισε να διαδραματίζει υπερβάλλοντα ρόλο στο θέμα της πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού και μετά την ανακήρυξή του σε ανεξάρτητο κράτος. Συγκεκριμένα οι ιδιορρυθμίες του κυπριακού Συντάγματος και ο τρόπος επιβολής του στον κυπριακό λαό, η συνταγματική πρόνοια για κηδεμόνευση του νησιού από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις (Αγγλία, Ελλάδα, Τουρκία), καθώς και η μη ύπαρξη στο νεοσύστατο κυπριακό κράτος Υπουργείου Παιδείας (στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας λειτουργούσαν Ελληνική και Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση αντί Υπουργείου Παιδείας), καθιστούν την κυπριακή Πολιτεία κράτος κατ' εξοχήν ιδιάζον και ως προς τη σύσταση και ως προς τη λειτουργία του. Επίσης οι πολεμικές συγκρούσεις, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της λειτουργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, μεταξύ των δύο μεγαλύτερων κοινοτήτων του νησιού, των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων, η αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων τόσο από την κυβέρνηση όσο και από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, το πραξικόπημα και η εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στο νησί, η ντε φάκτο διχοτόμηση και η συνεχιζόμενη διαιώνιση της πολιτικής αστάθειας λόγω της μη επίλυσης του πολιτικού προβλήματος του νησιού, αποτελούν τα τραγικά γεγονότα του πολιτικο-ιστορικού σκηνικού που σημάδεψαν αναμφισβήτητα και την εξέλιξη των πολιτιστικών πραγμάτων της Κύπρου.

Χρονικά η επιχειρούμενη έρευνα των πολιτιστικών πραγμάτων του νησιού, πέρα από τη σύντομη αναδρομή σε όλο το φάσμα της ιστορικής πορείας της Κύπρου, εκτείνεται στη χρονική περίοδο των τελευταίων 34 χρόνων, που αντιστοιχεί ουσιαστικά με την περίοδο λειτουργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας σημαδεμένης από τα δραματικά γεγονότα που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Ιδιαίτερα εξετάζονται τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '70 (περίοδος για την οποία υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία) και η πιο πρόσφατη περίοδος, δηλαδή τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '80, για την οποία παρατίθενται και τα περισσότερα στατιστικά στοιχεία στη μελέτη αυτή. Ως πιο σημαντικοί σταθμοί στην πολιτιστική πορεία του νησιού, κατά την περίοδο αυτή, θεωρούνται η ίδρυση του Τμήματος Πνευματικής και Πολιτιστικής Αναπτύξεως (αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας), που υπαγόταν στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση, και η ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας (1965), στο οποίο είχε υπαχθεί και η Μορφωτική Υπηρεσία (όπως μετονομάστηκε ακολούθως το Τμήμα Πνευματικής και Πολιτιστικής Αναπτύξεως).

Από θεματολογική άποψη εξετάζονται όλοι οι τομείς της πολιτιστικής δραστηριότητας. Συγκεκριμένα εξετάζονται ο τομέας των γραμμάτων, των βιβλιοθηκών, των εικαστικών τεχνών, της μουσικής-χορού, του θεάτρου-κινηματογράφου, των πολιτιστικών ιδρυμάτων, της λαϊκής επιμόρφωσης, της χειροτεχνίας και των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων. Επίσης εξετάζονται τα ΜΜΕ και η συμβολή τους στη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και την ποιοτική αναβάθμιση του κοινού. Ξεχωριστή θέση έχει στη μελέτη το κεφάλαιο της πολιτιστικής κληρονομιάς, τομέα σημαντικού για την Κύπρο, ιδιαίτερα κατά τη σημερινή δραματική περίοδο του νησιού που καταβάλλεται προσπάθεια από το

κατοχικό καθεστώς του Ντενκτάς να αλλοιωθεί η δημογραφική σύνθεσή του και να πλαστογραφηθεί η πολιτιστική του ταυτότητα. Επισημαίνεται πως δε θα θιγεί καθόλου ο τομέας του αθλητισμού (παρόλο που αρκετές χώρες τον συγκαταλέγουν ανάμεσα στα θέματα του πολιτισμού), λόγω του ότι είναι αμφιλεγόμενο το θέμα, αλλά και λόγω του ότι το κεφάλαιο "αθλητισμός" είναι πραγματικά τεράστιο, ώστε απαιτείται ιδιαίτερη μελέτη για να καλυφθεί. Η πολιτιστική βιομηχανία επίσης είναι θέμα που ελάχιστα θα θιγεί, γιατί είναι σχεδόν ανύπαρκτη στην Κύπρο.

Αναφορικά με τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, πρέπει να λεχθεί πως έγινε μερική χρήση της μεθόδου της ιστορικής έρευνας στο δεύτερο κεφάλαιο, όπου επιχειρήθηκε ιστορικο-πολιτιστική αναδρομή, μόλο που η φύση της έρευνας αυτής δεν είναι ιστορική. Στην αναδρομή αυτή χρησιμοποιήθηκαν συγγράμματα σχετικά με την Ιστορία και Αρχαιολογία της Κύπρου, αλλά και συγγράμματα σχετικά με την πολιτιστική δραστηριότητα παρελθόντων ετών (όπου υπήρχαν), καθώς και έγγραφα από το Κρατικό Αρχείο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στην κυρίως έρευνα, που μπορεί να χαρακτηριστεί περιγραφική-αναλυτική, λόγω της φύσης και της έκτασης της έρευνας καθώς και λόγω της έλλειψης επαρκών δημοσιευμένων πηγών και στατιστικών στοιχείων, κατέστη αναγκαίο να χρησιμοποιηθεί ποικιλία επιστημονικών μεθόδων και προσεγγίσεων του θέματος.

Συγκεκριμένα για τη συγγραφή των κεφαλαίων Γ' και Δ', πέρα από τις συχνές επισκέψεις στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για εξασφάλιση του απαραίτητου υλικού, πραγματοποιήσα σειρά άλλων τέτοιων επισκέψεων σε διάφορους άλλους Οργανισμούς και Υπηρεσίες (κρατικές, ημικρατικές, ιδιωτικές και Υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης). Τέτοιοι Οργανισμοί και Υπηρεσίες είναι το Τμήμα Αρχαιοτήτων, Το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, το Κέντρο Κυπριακής Χειροτεχνίας, το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, το Ίδρυμα Αρχ. Μακαρίου Γ', τα πολιτιστικά ιδρύματα των Τραπεζών, κ. ά. Ωστόσο η έρευνα αυτή δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ολοκληρωμένη επιστημονική εργασία, αν δεν κατέφευγα και στις προσωπικές συνεντεύξεις. Έτσι, στις περιπτώσεις που οι γραπτές πηγές δε θεωρούνταν επαρκείς, οι πηγές αυτές εμπλουτίστηκαν με υλικό από προσωπικές συνεντεύξεις, όπως στην περίπτωση μερικών Δήμων, του Κέντρου Κυπριακής Χειροτεχνίας, του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, της Διεύθυνσης Πολιτιστικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, κ. ά.

Σημαντικό χαρακτηριστικό στοιχείο της εργασίας αυτής αποτελεί η ευρεία χρήση στατιστικών στοιχείων για τεκμηρίωση των πορισμάτων της πραγματοποιηθείσας έρευνας. Τα στοιχεία αυτά έχουν αντληθεί είτε από τους Κρατικούς Προϋπολογισμούς είτε από τις Ετήσιες Εκθέσεις διάφορων Τμημάτων ή Οργανισμών είτε από τις Δημοσιονομικές Εκθέσεις του κράτους. Η επεξεργασία των στοιχείων αυτών στις περισσότερες περιπτώσεις έγινε από τον ίδιο το συγγραφέα. Όπου γίνεται αναφορά σε χρηματικά κονδύλια, παρατίθενται και οι σταθερές αποπληθωρισμένες τιμές, παράλληλα με τις τρέχουσες, ώστε να μπορεί να εξαχθεί ασφαλές συγκριτικό αποτέλεσμα. Ως διακριτικό των κυπριακών λιρών χρησιμοποιείται το σύμβολο £ με την ένδειξη "κυπριακές" μπροστά, ή σε άλλες περιπτώσεις ο χαρακτηρισμός Λ. Κ. (λίρες Κύπρου). Το "Παράρτημα" στο τέ-

λος της όλης εργασίας, όπου παρατίθενται κατάλογοι της πολιτιστικής υποδομής της Κύπρου, θεωρείται ότι αποτελεί σημαντική συμβολή στην προσπάθεια καταγραφής της πολιτιστικής υποδομής του νησιού, παρόλο που δε συνιστά ολοκληρωμένο κατάλογο αλλά ανοικτή προσπάθεια για μελλοντικές προσθαφαιρέσεις. Τέλος ιδιαιτερότητα της έρευνας, λόγω έλλειψης πλούσιας βιβλιογραφίας σχετικής με το θέμα, μπορεί να θεωρηθεί η ευρεία χρήση εφημερίδων στις παραπομπές (κυρίως του "Φιλελευθέρου", εφημερίδας με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία και από τις πιο έγκυρες στο νησί).

Η όλη παρουσίαση της μελέτης διαρθρώνεται στα εξής κεφάλαια:

Κεφάλαιο πρώτο - Σύγχρονες τάσεις στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης - όπου γίνεται αναφορά στη σύγχρονη πρακτική αντιμετώπισης των θεμάτων του πολιτισμού, καθώς και των προβλημάτων που αναφύονται στην εφαρμογή της πρακτικής αυτής.

Κεφάλαιο δεύτερο - Πολιτιστική δραστηριότητα στην Κύπρο μέχρι την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας - στο οποίο γίνεται σύντομη αναδρομή στην πολιτιστική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε στην Κύπρο από τα αρχαιότερα χρόνια μέχρι την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας, στο οποίο ακολούθως ανατέθηκε η προώθηση των θεμάτων του πολιτισμού μέσω των Πολιτιστικών του Υπηρεσιών.

Κεφάλαιο τρίτο - Πολιτιστική πολιτική του Υπουργείου Παιδείας - όπου βασικά γίνεται αναλυτική παράθεση της πολιτικής που εφαρμόζουν οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες σε όλο το φάσμα των πολιτιστικών τομέων που βρίσκονται κάτω από την αρμοδιότητά τους.

Κεφάλαιο τέταρτο - Η εκτός του Υπουργείου Παιδείας πολιτιστική πολιτική - που περιλαμβάνει τη δραστηριότητα των πέρα από το Υπουργείο Παιδείας φορέων, δηλαδή των ημικρατικών, των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης και των κυριότερων από τους πολιτιστικούς φορείς ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Κεφάλαιο πέμπτο - Διαπιστώσεις - όπου διατυπώνονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την αναλυτική παρουσίαση της πολιτιστικής κατάστασης στο νησί τόσο στον τομέα των σκοπών και των μέσων της πολιτιστικής πολιτικής που ασκείται από το κράτος, όσο και στον τομέα της λειτουργίας των φορέων της πολιτιστικής διοίκησης, με επιχειρούμενη αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης.

Κεφάλαιο έκτο - Προτεινόμενα διορθωτικά μέτρα - στο οποίο προτείνονται συγκεκριμένα διορθωτικά μέτρα πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

1. Γενικές κατευθύνσεις πολιτιστικής πολιτικής.

Στις σύγχρονες κοινωνίες το ενδιαφέρον για τη λεγόμενη "ποιότητα ζωής" προβάλλει όλο και πιο επιτακτικά την ανάγκη διατύπωσης μιας πιο ορθολογικής πολιτιστικής πολιτικής, η οποία σε τελευταία ανάλυση συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη πολιτιστική ανάπτυξη. Η τάση αυτή έγινε πιο συγκεκριμένη κατά τις τελευταίες δεκαετίες με τα συμπεράσματα και τις συστάσεις των κατά καιρούς διεθνών διασκέψεων για πολιτιστικά θέματα,¹ ύστερα από τη διαπίστωση των ιθυνόντων πως η πολιτιστική ανάπτυξη αποτελεί ως ένα βαθμό προϋπόθεση για τη γενικότερη ανάπτυξη μιας χώρας.²

Η πιο πάνω διαπίστωση ήταν επόμενο να οδηγήσει σε περαιτέρω κινητικότητα στα θέματα του πολιτισμού, με αποτέλεσμα τα διάφορα κράτη να επιδιώκουν ώστε η διατύπωση της πολιτιστικής τους πολιτικής να γίνεται με επιστημονικό τρόπο (διαγραφή σκοπών και στόχων, καθορισμός συγκεκριμένων μέσων και κατάλληλων διοικητικών φορέων για την προώθηση της πολιτικής αυτής). Ωστόσο είναι γεγονός πως στην προσπάθειά τους αυτή οι διάφορες χώρες προσκρούουν σε πολλά προβλήματα των οποίων τη λύση μεθοδεύουν στηριζόμενες κυρίως στην υλική, τεχνική και ηθική βοήθεια των διεθνών πολιτιστικών οργανισμών.³

Η τάση για επιστημονική διατύπωση της πολιτιστικής πολιτικής των κρατών κατέστησε αναγκαία τη χρησιμοποίηση και στον τομέα του πολιτισμού βασικών μεθόδων επιστημονικής ανάλυσης. Τέτοιες μέθοδοι, που ήδη άρχισαν να χρησιμοποιούνται, είναι οι πολιτιστικές στατιστικές,⁴ η μελέτη των οικονομικών δαπανών σε εθνικό, περιφερειακό, τοπικό και οικογενειακό επίπεδο, η στατιστική μελέτη των επαγγελ-

1. Η πρώτη από τις διασκέψεις αυτές πραγματοποιήθηκε από την UNESCO το 1970 στη Βενετία. Περισσότερα για τις διασκέψεις αυτές βλ. πιο κάτω σ. 25-26 και 28.

2. Για το θέμα αυτό βλ. Konsola 1988: 129.

3. Αξίζει να σημειωθεί πως ένα από τα πρώτα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τις συζητήσεις των πολιτιστικών θεμάτων ήταν το θέμα του ορισμού, και κατ' επέκταση και του περιεχομένου της έννοιας "πολιτισμός". Συγκεκριμένα σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1968 υπό την αιγίδα της UNESCO, με θέμα "Τα πολιτιστικά δικαιώματα ως ανθρώπινα δικαιώματα", στην προσπάθεια των συνέδρων να ορίσουν την έννοια του πολιτισμού διατυπώθηκαν χωρίς υπερβολή τόσοι ορισμοί όσοι ήταν και οι σύνεδροι. Βλ. UNESCO 1973: 15-23.

4. Πιο συγκεκριμένα στις πολιτιστικές στατιστικές φαίνονται οι υπάρχουσες διευκολύνσεις κατά πολιτιστικό τομέα, το ποσοστό του πληθυσμού που επωφελείται απ' αυτές, το προσωπικό που απασχολείται σε καθέναν από τους τομείς αυτούς, οι δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από το προσωπικό, καθώς και η ανάλυση των δαπανών των τομέων αυτών.

μάτων των σχετικών με την κουλτούρα,⁵ οι μελέτες για απόδειξη της σχέσης μεταξύ του κόστους και των ωφελημάτων από την υιοθέτηση διαφορετικών πολιτιστικών πολιτικών και τέλος η εισαγωγή σε εθνική κλίμακα των οικονομικών πολιτιστικών λογαριασμών, καθώς και γενικότερα η μελέτη των οικονομικών της κουλτούρας.⁶

Το ενδιαφέρον των σύγχρονων κρατών για υιοθέτηση επιστημονικών μεθόδων στον τομέα του πολιτισμού είναι συναρτημένο με τη νέα αντίληψη για το ρόλο και τη σημασία της πολιτιστικής ανάπτυξης, που άρχισε ήδη να κερδίζει έδαφος από τη δεκαετία του 1960. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή η πολιτιστική ανάπτυξη μιας κοινωνίας αποτελεί μέρος της γενικότερης ανάπτυξης της και ως τέτοια πρέπει να εντάσσεται στο πλέγμα των αναπτυξιακών διαδικασιών ως μέρος της γενικότερης κοινωνικής πολιτικής του κράτους.⁷ Χαρακτηριστικό είναι πως και αυτή η ίδια η οικονομική πολιτική δε διαχωρίζει πια τη θέση της από την πολιτιστική ανάπτυξη, γιατί θεωρείται πως η πορεία της οικονομικής προόδου αντανakλάται γενικά στη σφαίρα της κουλτούρας.

Μέσα στο νέο πνεύμα αντιμετώπισης των θεμάτων της πολιτιστικής ανάπτυξης εντάσσεται και η καθιέρωση των βασικών αρχών λειτουργίας του πολιτιστικού τομέα, δηλαδή της πολιτιστικής δημοκρατίας και της αποκέντρωσης. Έτσι θεωρείται πως, για να καταστεί δυνατή η πραγμάτωση του κοινωνικού ρόλου της πολιτιστικής λειτουργίας, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εφαρμογή της πολιτιστικής δημοκρατίας που αποτελεί διάδοχη κατάσταση του εκδημοκρατισμού της κουλτούρας.⁸ Η πολιτιστική δημοκρατία στηρίζεται στην αρχή της αυτοέκφρασης της κάθε κουλτούρας, καθώς και τη σχέση της με τις άλλες κουλτούρες, σχέση που υποβοηθείται φυσικά από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Ο στόχος της αυτός θεωρεί πως πραγματοποιείται με την εφαρμογή της διοικητικής αποκέντρωσης, όπως και με την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή του κοινού στις πολιτιστικές δραστηριότητες,⁹ που σε επόμενο στάδιο του αναγνωρίζεται και ρόλος συμμετοχής στη διαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους. Με την πολιτιστική δημοκρατία γίνεται αποδεκτή η θέση των κοινωνικών επιστημών πως η κουλτούρα ασκεί μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου και στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ του ατόμου και της ομάδας, καθώς και μεταξύ διαφορετικών ομάδων. Έτσι άρχισε να μη θεωρείται πια η κουλτούρα ως είδος πολυτέλειας (που μόνο οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις έχουν το δικαίωμα και τη δυνατότητα να την απολαμβάνουν) και να

5. Οι στατιστικές αυτές αφορούν το διαθέσιμο προσωπικό κατά τομέα δραστηριότητας, την πυραμίδα των ηλικιών και τα εισοδήματα του προσωπικού αυτού, καθώς και τις προσφερόμενες ευκαιρίες για όσους αποφοιτούν από τις σχετικές σε κάθε τομέα ανώτερες σχολές.

6. Αναλυτικά για τις επιστημονικές μεθόδους που εφαρμόζονται στον τομέα του πολιτισμού βλ. Girard 1983: 135-167.

7. Κόνσολα 1982: 21-22.

8. Ο εκδημοκρατισμός της κουλτούρας αναγνωρίζει πολιτιστική αξία μόνο στα μεγάλα καλλιτεχνικά έργα, με τη γνωριμία των οποίων θεωρεί πως το κοινό επιτυγχάνει την πολιτιστική του ανάπτυξη. Βλ. σχετικά και Γκιζέλης 1980: 11

9. Girard 1983: 70-71.

συνδέεται με τις καθημερινές ανάγκες όλων των ανθρώπων. Άρχισε δηλαδή να γίνεται διάκριση μεταξύ κουλτούρας και καλλιτεχνίας.¹⁰

Σκοπός φυσικά δεν είναι να "περιλουσθούν" οι λαϊκές μάζες με μια "θεικά αποκαλυμμένη" κουλτούρα, προερχόμενη κατευθείαν από ένα πολιτιστικό κέντρο, αλλά αντίθετα κάθε επιμέρους κουλτούρα - είτε πρόκειται γι' αυτή των εργατών, υπαλλήλων, νέων ή ηλικιωμένων, είτε γι' αυτή των αποδήμων ή των ξεριζωμένων χωρικών - πρέπει να βοηθηθεί να αναπτυχθεί και να αυτοεκφραστεί.¹¹ Συνεπώς γίνεται αντιληπτό πως σε κάθε κοινωνικο-πολιτικό χώρο υπάρχουν περισσότερες από μια κουλτούρες, που αντικατοπτρίζουν τις κοινωνικές τάξεις και άλλες ομάδες πληθυσμού του συγκεκριμένου γεωπολιτικού χώρου και τις οποίες οι διαμορφωτές της πολιτιστικής πολιτικής οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη κατά τη διατύπωση των στόχων της επίσημης κρατικής πολιτικής. Η πολιτική ακριβώς αυτή απαιτείται όπως υπηρετεί το σύνολο της κοινωνίας, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για καλλιέργεια και προβολή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της κουλτούρας της κάθε πολιτιστικής ομάδας.¹²

Επομένως το "κοινό" δεν είναι ένα αλλά πολλά, που το καθένα απ' αυτά, ανάλογα με την κουλτούρα του, έχει ιδιαίτερο τρόπο σκέπτεσθαι και εκφράζεσθαι και απαιτεί ασφαλώς και ξεχωριστό τρόπο προσέγγισης. Η πολυμορφία αυτή του "κοινού" ενδείκνυται να λαμβάνεται υπόψη κατά τη διατύπωση της κρατικής πολιτιστικής πολιτικής, ώστε να αποφεύγεται η περιθωριοποίηση κάποιων κατηγοριών πολιτών, θεωρούμενες ως "μη-κοινό",¹³ δηλαδή να αποφεύγεται η κατάταξή τους στην κατηγορία των ανεπίδεκτων σε κάθε πολιτιστική "προσηλύτιση".

Άρα, με την εφαρμογή της πολιτιστικής δημοκρατίας, η οποία αναγνωρίζει σε καθέναν από τους πολίτες το αναφαίρετο δικαίωμα εισδοχής στην εθνική, αλλά και την τοπική κουλτούρα της περιοχής του,¹⁴ το καθήκον της Πολιτείας για διατύπωση ορθολογικής πολιτιστικής πολιτικής παίρνει πιο συγκεκριμένη μορφή. Αξίζει να σημειωθεί πως, παρόλο που πολιτική για τα πολιτιστικά πράγματα είναι δυνατό να διαμορφώνει οποιαδήποτε Αρχή μη δημόσια, τη βασική ευθύνη για τη διατύπωση της πολιτικής αυτής τη φέρει η επίσημη Πολιτεία που η παρέμβασή της πρέπει να επιχειρείται με τη δέουσα προσοχή και με τις απαραίτητες νομικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα δύο είναι οι τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος της παρέμβασης του κράτους στον πολιτιστικό τομέα, οι οποίοι αντιστοιχούν στους δύο τύπους οι-

10. Η κουλτούρα είναι μια στάση απέναντι στο καλλιτεχνικό έργο και όχι αυτή η ίδια η υπόσταση του έργου ή του μνημείου. Τα καλλιτεχνήματα πρέπει να θεωρούνται ως μέσα για "γόνιμη μαθητεία" του κοινού και όχι να αποτελούν αυτά καθ' εαυτά σκοπό. Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. Girard 1983: 71-72.

11. Girard 1983: 68-69.

12. ΚΚΕ 1987: 22-23.

13. Στην κατηγορία του "μη-κοινού" συνήθως υπάγονται άνθρωποι κοινωνικά ή πολιτικά καταπιεσμένοι, οι αμόρφωτοι ή χαμηλού πνευματικού επιπέδου, οι πρόσφυγες, οι χαμηλά αμειβόμενοι, κ.ά. Περισσότερα για το θέμα του "μη-κοινού" βλ. UNESCO 1973: 95-98.

14. Βλ. Universal Declaration of Human Rights (art. 27)

οικονομικών συστημάτων που επικρατούν στο σύγχρονο κόσμο, δηλαδή εκείνο της ημικατευθυνόμενης οικονομίας και εκείνο της απόλυτα φιλελεύθερης.¹⁵

Ανεξάρτητα όμως από τον τρόπο που αποφασίζει το κάθε κράτος να παρέμβει στο χώρο του πολιτιστικού γίγνεσθαι, η πολιτιστική πολιτική που τροchioδρομείται οφείλει να αντιμετωπίσει καίρια θέματα πολιτιστικής ανάπτυξης, όπως είναι η ποιοτική αναβάθμιση του αισθητικού και κοινωνικο-πολιτιστικού περιβάλλοντος, η προαγωγή της ελεύθερης έκφρασης, η προσφορά σκοπού και νοήματος στη ζωή απομονωμένων ατόμων και μη προνομιούχων ομάδων, ο πολιτιστικός πλουραλισμός, καθώς και ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου των μέσων μαζικής επικοινωνίας και της πολιτιστικής βιομηχανίας.

Πρέπει να λεχθεί πως κατά τη διατύπωση της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους απαιτείται η ύπαρξη συνάφειας της πολιτικής αυτής προς την εκπαιδευτική πολιτική. Αξίζει να σημειωθεί πως θα ήταν σκόπιμο να επιδιώκεται η πλήρης εναρμόνιση του πολιτιστικού σχεδίου ανάπτυξης μιας χώρας με το σχέδιο εκπαιδευτικής ανάπτυξης της, ώστε αυτά να συμβαδίζουν όχι μόνο στη σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση, αλλά να θέτουν γενικότερα τις προϋποθέσεις για συνεχή και "δια βίου παιδεία" όλων των στρωμάτων του λαού και όλων των ηλικιών. Αυτός ο εναρμονισμός θα πρέπει φυσικά να αντικατοπτρίζεται και στο διοικητικό πολιτιστικό μηχανισμό της συγκεκριμένης χώρας,¹⁶ αλλά με τέτοιο τρόπο που να αποφεύγεται ο κίνδυνος σύγχυσης των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και του Υπουργείου Παιδείας. Ο πιο συνηθισμένος τρόπος αντιμετώπισης του θέματος αυτού είναι να ανατίθεται στο Υπουργείο Πολιτισμού η επίσημη καλλιτεχνική εκπαίδευση, εξειδικευμένη και μη, ενώ στα θέματα της σχολικής καλλιτεχνικής εκπαίδευσης να υπάρχει συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού με το Υπουργείο Παιδείας, στο οποίο και να ανατίθεται η παιδεία αυτή.

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την επαγγελματική πολιτιστική εκπαίδευση, για όσους επιλέγουν το χώρο της δημιουργικότητας για επαγγελματισμό, η επίσημη πολιτιστική πολιτική του κράτους έχει να επιλύσει σωρεία προβλημάτων που παρουσιάζει ο τομέας αυτός. Τα προβλήματα αυτά εκτείνονται από το θέμα της ίδρυσης και λειτουργίας ανώτερων και ανώτατων σχολών για φοίτηση των ενδιαφερομένων μέχρι τον τρόπο λειτουργίας των σχολών αυτών, τα αναλυτικά τους προγράμματα, την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων τους, κ.ά.¹⁷

Η γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των πολιτιστικών δημιουργημάτων και του κοινού αποτελεί επίσης σοβαρό πρόβλημα της πολιτιστικής πολιτικής ενός κρά-

15. Παλαιότερα, μέχρι την κατάρρευση του σοσιαλιστικού συστήματος στις πρώην ανατολικές χώρες (1990), υπήρχε και τρίτο οικονομικό σύστημα εκείνο της κατευθυνόμενης οικονομίας. Περισσότερα για το θέμα της κρατικής παρέμβασης στον τομέα του πολιτισμού βλ. Fabrizio 1981: 382.

16. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Σουηδία, η Φινλανδία, η Ιταλία κ.ά., ο πολιτισμός και η παιδεία υπάρχουν στον ίδιο κρατικό φορέα. Βλ. Fabrizio 1981: 384.

17. Οι προηγμένες χώρες καταβάλλουν προσπάθειες να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα αυτά, στο βαθμό που είναι δυνατό, με τις λεγόμενες επαγγελματικές πολιτιστικές στατιστικές για τις οποίες ο αναγνώστης μπορεί να ενημερωθεί από το βιβλίο του Girard 1983: 143-146.

τους. Έτσι η Πολιτεία αφενός οφείλει να συντρέχει το πολιτισμικό έργο των δημιουργών με την καθιέρωση βραβείων, επιδοτήσεων, φορολογικών ελαφρύνσεων και γενικά με την προσπάθεια να αναβαθμίσει την κοινωνική θέση(status) των δημιουργών και αφετέρου να μεριμνά για την πιο εύκολη και απρόσκοπτη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών στο πλατύ κοινό. Ανάμεσα στους τρόπους διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών είναι η ίδρυση πολιτιστικών εστίων ή κέντρων και η δημιουργία με τις κατάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις εκείνων των δομών που θα διευκολύνουν τη διάδοση των έργων του πολιτισμού και θα επιτρέψουν την όσο το δυνατό ευρύτερη συμμετοχή του κοινού στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Στις τέτοιες δομές περιλαμβάνονται κυρίως έργα πολιτιστικής υποδομής, όπως βιβλιοθήκες, πινακοθήκες, μουσεία, καλλιτεχνικά εργαστήρια, κ.ά.

Αλλά και το πρόβλημα της σχέσης του δημιουργού με το κοινωνικο-οικονομικό του περιβάλλον, καθώς και οι σχέσεις του με την επίσημη Πολιτεία, αποτελούν σοβαρά θέματα που η Πολιτεία έχει να αντιμετωπίσει εφόσον οι επιπτώσεις πάνω στη δημιουργικότητα από τις σχέσεις αυτές είναι άμεσες και καθοριστικές. Ως εκ τούτου το κράτος πρέπει να δημιουργεί τους κατάλληλους μηχανισμούς για την αποτροπή οποιασδήποτε ανεπιθύμητης επίδρασης πάνω στην ελεύθερη βούληση του δημιουργού, αλλά συγχρόνως να λαμβάνει και πρόνοια, ώστε να υπάρχουν στο περιβάλλον του οι απαραίτητες προϋποθέσεις για πολιτισμική δημιουργικότητα, αναβαθμίζοντας τη σημασία που αποκτά το περιβάλλον αυτό στη συνείδηση του κοινού, αλλά και βοηθώντας ταυτόχρονα να αναβαθμιστεί η ίδια η πολιτιστική ζωή και δραστηριότητα του κοινού.¹⁸

Σημαντικός τομέας της πολιτιστικής πολιτικής είναι και η πολιτιστική κληρονομιά. Και οι δυο υποτομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή η άυλη κληρονομιά (γλώσσα, διανόηση, θρησκεία, παραδόσεις) και η υλική (ιστορικά - αρχαιολογικά μνημεία και φυσικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον), μαρτυρούν το πολιτιστικό επίπεδο και το βαθμό πολιτιστικής ανάπτυξης της κάθε χώρας. Έτσι τα έθνη έχουν καθήκον, αλλά και δικαίωμα, να διαφυλάσσουν και να συντηρούν με κάθε επιμέλεια και φροντίδα τους θησαυρούς εκείνους που αποτελούν την πολιτιστική τους κληρονομιά, στην οποία στηρίζεται σ' ένα μεγάλο βαθμό και η λεγόμενη πολιτιστική τους ταυτότητα.¹⁹ Κατά συνέπεια το επίσημο κράτος ενδείκνυται να λαμβάνει πρακτικά μέτρα για τη διατήρηση του ιδιαίτερου "προσώπου" των ιστορικών χώρων στην επικράτειά του, την προστασία των αρχαιολογικών θησαυρών από τις αρπακτικές διαθέσεις των αρχαιοκαπήλων, καθώς και την αποκάλυψη, ανάδειξη και συντήρηση όλων αυτών των θησαυρών.

Πέρα όμως από τα πιο πάνω, βασικό θεωρείται η ενσωμάτωση και ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στη σύγχρονη πολιτιστική ζωή. Είναι σημαντικό να κατανοήσει ο λαός πως η κληρονομιά αυτή αποτελεί μέρος του εαυτού του. Είτε με την

18. Οι εμπειρίες και προσπάθειες διάφορων ευρωπαϊκών χωρών ως προς την αντιμετώπιση του θέματος αυτού είναι πολύ χρήσιμες για τις χώρες που τώρα κάνουν το πρώτο βήμα στον τομέα της διαμόρφωσης της πολιτιστικής τους πολιτικής. Τέτοιες εμπειρίες βλ. Girard 1983: 121-124.

19. Η πολιτιστική ταυτότητα περιλαμβάνει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στη συμπεριφορά μιας σχετικά ομογενούς ανθρώπινης κοινωνίας, που αντανάκλαται στον τρόπο ζωής, το σύστημα αξιών, τις μεθόδους παραγωγής, τις κοινωνικές σχέσεις, καθώς και την πνευματική και καλλιτεχνική παραγωγή.

εκπαίδευση, είτε με κάποιες νέες χρήσεις των αρχαίων κτιρίων, ή ακόμη και με νέο τρόπο μελέτης των αρχαίων μνημείων, πρέπει να επιδιώκεται να γίνει βίωμα του λαού η ιστορική συνέχεια της πολιτιστικής ζωής του έθνους.²⁰ Το γνήσιο μπόλιασμα της σύγχρονης πολιτισμικής προσπάθειας με τα γόνιμα στοιχεία του πολιτιστικού παρελθόντος αποτελεί την ενδεικνυόμενη ιδανική λύση στο πρόβλημα της συνέχειας της πολιτισμικής δημιουργίας και τη διατήρηση της πολιτιστικής οντότητας ενός λαού στο ρουν του ιστορικού γίγνεσθαι. Κι αυτό γιατί, ούτε η περιθωριοποίηση της παράδοσης ούτε φυσικά η καπηλεία και η τυφλή αντιγραφή, δεν οδηγούν σε γνήσιες και καταξιωμένες πολιτισμικές παραγωγές.

Αλλά και το πρόβλημα γενικότερα της σχέσης του περιβάλλοντος με την κουλτούρα θεωρείται ένα από τα προβλήματα που άρχισαν να εμπλέκονται στην αρμοδιότητα της πολιτιστικής πολιτικής. Η αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με το περιβάλλον του αποκτά ολοένα και ιδιαίτερη σημασία στο σύγχρονο κόσμο. Το θέμα της σχέσης κουλτούρας και περιβάλλοντος προσλαμβάνει συγκεκριμένα και αισθητικές διαστάσεις. Ήδη άρχισε να κερδίζει έδαφος η αντίληψη πως το περιβάλλον και τα ποικίλα αντικείμενα της καθημερινότητας δεν έχουν μόνο λειτουργική αξία και σημασία για τον άνθρωπο, αλλά και αισθητική, σε βαθμό μάλιστα που να θεωρούνται αδιαχώριστες οι δυο αυτές ιδιότητες μεταξύ τους.²¹ Επομένως το ζήτημα λαμβάνει και τη μορφή της αισθητικής ανάπτυξης του αστικού και περιφερειακού περιβάλλοντος με την εμπλοκή στη διαδικασία λήψεως αποφάσεων των αρχιτεκτόνων, των σχεδιαστών των πόλεων, των προγραμματιστών της βιομηχανικής ανάπτυξης και του ίδιου του λαού.

20. Fabrizio 1981: 404

21. UNESCO 1969: 17

2. Σκοποί και στόχοι

Απαραίτητη προϋπόθεση για διατύπωση αποτελεσματικής πολιτιστικής πολιτικής είναι ο προσδιορισμός σαφών σκοπών και στόχων και ο καθορισμός συγκεκριμένων μέσων για την πραγματοποίησή τους. Ξεκαθαρίζοντας η Πολιτεία από την αρχή τους σκοπούς της πολιτιστικής της πολιτικής περιορίζει σημαντικά τους κοινωνικούς κινδύνους που ελλοχεύουν και αξιοποιεί ταυτόχρονα τις ευκαιρίες που προσφέρονται για κοινωνική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικά ο Andre Malraux αναφέρει: "Οι μάζες είναι το ίδιο δυναμικά γόνιμες όσο είναι και δυναμικά άγονες. Έργο μας είναι να τις περιορίσουμε μόνο στη γονιμότητα".²² Επομένως βασική μέριμνα του επίσημου κράτους είναι να προωθήσει, μέσω της πολιτιστικής του πολιτικής, εκείνες τις πολιτιστικές δραστηριότητες που θα βοηθήσουν τους πολίτες του να ανακαλύψουν κάποιο νόημα και σκοπό στη ζωή τους.²³

Στη διατύπωση των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής, πέρα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δεδομένα του συγκεκριμένου πολιτικο-γεωγραφικού χώρου, είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη τόσο οι διακηρύξεις της UNESCO, όσο και οι διακηρυγμένες αρχές της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και οι αποφάσεις των διεθνών διασκέψεων για τα πολιτιστικά ζητήματα.²⁴ Εξυπακούεται πως μέσω των σκοπών αυτών πρέπει να επιδιώκεται η ενίσχυση των ιδιαίτερων στοιχείων των επιμέρους πολιτιστικών ομάδων της κάθε χώρας. Αναμφίβολα ο εντοπισμός και η ενδυνάμωση των γόνιμων και δημιουργικών στοιχείων που αποδίδουν το ιδιαίτερο "πολιτιστικό πρόσωπο" της κάθε πολιτιστικής ομάδας συναποτελούν τα δυναμικά στοιχεία που θα οδηγήσουν στην πραγμάτωση των πανανθρώπινων ιδανικών της ειρηνικής συνύπαρξης και συναδέλφωσης στον κόσμο.²⁵

Ωστόσο το εγχείρημα διατύπωσης εθνικής πολιτιστικής πολιτικής δεν είναι εύκολο και συνεπάγεται και πολλούς κινδύνους και παγίδες. Γιατί, ενώ οι σκοποί της πολιτικής αυτής απαιτείται να είναι συλλογικοί και αντικειμενικοί, η επιδίωξη αυτή στις πλουραλιστικές κοινωνίες δεν είναι πάντοτε σε ικανοποιητικό βαθμό κατορθωτή λόγω της ποικιλίας των διαφορετικών - και πολλές φορές αντιτιθέμενων - υποκειμένων ιδεολογιών στο συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτικό χώρο. Η δυσκολία αυτή φαίνεται να γίνεται ακόμη πιο μεγάλη στις κοινωνίες εκείνες που υφίστανται γρήγορες αλλαγές, με αποτέλεσμα νέες ανάγκες να εμφανίζονται στον τομέα του πολιτισμού και οι προτεραιότητες να διαφοροποιούνται.

Επομένως οι σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής ενδείκνυται να μην καθορίζονται *a priori* με βάση οποιαδήποτε κοσμοθεωρία ή πολιτική ιδεολογία, αλλά αντίθετα κατά τον προσδιορισμό των σκοπών αυτών είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη οι υπάρχουσες πολιτιστικές ανάγκες και δεδομένα στο συγκεκριμένο κοινωνικο-

22. Girard 1983: 21

23. Ο ίδιος ο Malraux, θέλοντας να τονίσει το βασικό σκοπό της πολιτιστικής ανάπτυξης, επισήμανε πως "η κουλτούρα είναι η απάντηση στο ανθρώπινο ερώτημα: γιατί υπάρχω;" Βλ. Girard 1983: 23-24.

24. Για το ρόλο που διαδραματίζουν οι διεθνείς αυτοί οργανισμοί και διασκέψεις βλ. πιο κάτω σ. 24-30.

25. Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. Κόνσολα 1982: 12-16.

πολιτικό χώρο.²⁶ Γι' αυτό πριν καν διατυπωθούν οι σκοποί απαιτείται επιστημονική έρευνα και ενδελεχής ανάλυση ολόκληρου του φάσματος του κοινωνικο-πολιτιστικού χώρου, που θα οδηγήσει στην "αποκάλυψη" των πραγματικών αναγκών των διάφορων ομάδων του κοινού, τη διαπίστωση της συμπεριφοράς και των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων τους, καθώς και τον εντοπισμό των υπάρχουσών τάσεων για αλλαγές στον πολιτιστικό και κοινωνικό τομέα.²⁷

Έτσι καθήκον της Πολιτείας είναι η οργάνωση της έρευνας αυτής, ώστε να διαπιστωθεί ποιο είναι το είδος της κουλτούρας που προβάλλεται στο κοινό, πόσοι από τους κατοίκους είναι επιδεκτικοί στο είδος αυτό, ποιοι και πόσοι τύποι πολιτιστικών ιδρυμάτων λειτουργούν στη χώρα, με τι εξοπλισμό, τι προσωπικό και έναντι ποιου κόστους. Οι έρευνες αυτές οδηγούν οπωσδήποτε και σε άλλες χρήσιμες διαπιστώσεις, όπως είναι ο αριθμός των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και το ύψος των δαπανών για κάθε τομέα ξεχωριστά (δημιουργία, διανομή, εκπαίδευση, συντήρηση) και επίσης στο αν αναλαμβάνονται οι δραστηριότητες αυτές από το κράτος, την τοπική αυτοδιοίκηση, τους ιδιωτικούς οργανισμούς ή τα άτομα. Για την καταγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση των πολιτιστικών δεδομένων χρησιμοποιούνται σύγχρονες μέθοδοι²⁸ που διασφαλίζουν με επιστημονικό τρόπο την αξιοπιστία και εγκυρότητα των πορισμάτων των ερευνών αυτών.

Όσον αφορά τα όργανα που θα αναλάβουν την πιο πάνω έρευνα, ενδείκνυται να είναι συλλογικά και σ' αυτά να συμμετέχουν καταξιωμένοι πολιτισμικοί και πολιτιστικοί παράγοντες διορισμένοι από το Εθνικό Πολιτιστικό Συμβούλιο (ΕΠΣ). Γενικά για την άρτια κατάρτιση του προσωπικού που θα αναλάβει τις έρευνες αυτές επιβάλλεται η ίδρυση ειδικών σχολών για τον κάθε κλάδο, ανώτατης κυρίως βαθμίδας.²⁹

Ανάμεσα στους σκοπούς της πολιτιστική πολιτικής μιας χώρας θα μπορούσε κανείς να συγκαταλέξει την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ενίσχυση της πολιτισμικής λειτουργίας, καθώς και την κατοχύρωση της διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών.³⁰ Οι σκοποί αυτοί θα ήταν καλό να συνοδεύονται από τις ανάλογες ενέργειες της Πολιτείας για δημιουργία των μηχανισμών που θα βοηθούσαν στην πολιτιστική αναβάθμιση των πολιτών, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην όλη πολιτιστική δραστηριότητα της χώρας τους, αλλά και να καθίστανται κοινωνοί της παγκόσμιας πολιτισμικής δημιουργίας. Επίσης, για την αποτελεσματικότερη πραγμάτωση των σκοπών που τίθενται από την Πολιτεία, ενδείκνυται οι σκοποί αυτοί να αναλύονται σε επιμέρους στόχους, βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους, με την υπόδειξη και των ανάλογων συγκεκριμένων μέσων για τη σταδιακή επίτευξη των στόχων αυτών.

26. Η έρευνα στον πολιτιστικό τομέα είναι καλό να επιχειρείται σε συνδυασμό με τις έρευνες στο σχεδιασμό των πόλεων, την εκπαίδευση, τις πληροφορίες και τις κοινωνικές επιστήμες.

27. Fabrizio 1981: 398

28. Για τις μεθόδους αυτές βλ. πιο πάνω σ. 1-2

29. Για την κατάρτιση γενικότερα του πολιτιστικού προσωπικού βλ. πιο κάτω σ. 22-23.

30. Οι σκοποί αυτοί τίθενται από τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ανάμεσα στους σκοπούς της πολιτιστικής πολιτικής τους. Βλ. Ca' Zorzi 1989: 32 & 64.

3. Μέσα πραγμάτωσης των σκοπών και διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών

Η σημασία των μέσων για πραγμάτωση των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής είναι αδιαμφισβήτητη, γιατί, ανάλογα με τα μέσα που χρησιμοποιούνται, προωθείται ή όχι η πλατύτερη συμμετοχή του κοινού στις πολιτιστικές δραστηριότητες, αλλά και η διάδοση των πολιτιστικών αγαθών μπορεί να διευκολυνθεί. Η Διακήρυξη Αρχών Πολιτιστικής Συνεργασίας της UNESCO στο Παρίσι (1966) κατοχυρώνει το δικαίωμα ανάπτυξης της κουλτούρας κάθε πολίτη, και κατ' επέκταση το δικαίωμα του ατόμου για συμμετοχή τόσο στην πολιτισμική δημιουργία, όσο και στην απόλαυση των πολιτιστικών αγαθών.³¹ Έτσι το κράτος έχει καθήκον να δημιουργήσει τους μηχανισμούς εκείνους μέσω των οποίων να πληροφορεί, ενημερώνει και διαφωτίζει τις πλατιές μάζες για την ποιότητα, την αξία και το "πολιτιστικό εκτόπισμα" των πολιτιστικών αγαθών που κυκλοφορούν στην αγορά ή σε άλλους εκθεσιακούς χώρους, αλλά και γενικά να προάγει την πολιτισμική δημιουργία και πολιτιστική δραστηριότητα. Με τους μηχανισμούς αυτούς ταυτόχρονα η Πολιτεία θα συμβάλει και στην αυτοανακάλυψη από τους πολίτες των πραγματικών τους πολιτιστικών αναγκών, οι οποίες σχεδόν πάντοτε βρίσκονται μέσα τους σε λανθάνουσα κατάσταση.³²

Η συνάφεια των τεθέντων σκοπών και μέσων με τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν για την πραγμάτωσή τους εξυπακούεται πως είναι "εκ των ων ουκ άνευ". Συνήθως τα μέσα αυτά, ανάλογα με το περιεχόμενό τους, διακρίνονται σε οργανωτικά, θεσμικά, οικονομικά και υποδομή. Τα οργανωτικά είναι εκείνα που έχουν σχέση με την ίδρυση διάφορων οργανισμών και άλλων φορέων, των οποίων έργο είναι η στήριξη και προαγωγή της πολιτιστικής ανάπτυξης της χώρας, τα θεσμικά αφορούν τις νομοθετικές ρυθμίσεις του πολιτιστικού τομέα, τα οικονομικά θέτουν σε κίνηση το μηχανισμό για πολιτιστική ανάπτυξη με την έγκριση των πολιτιστικών κονδυλίων και τη σωστή κατανομή τους και τέλος η υποδομή, κυρίως κτιριακή, αποτελεί εχέγγυο για την περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας.

1. Οργανωτικά μέσα. Στον τομέα των οργανωτικών μέσων η Πολιτεία μεριμνά για ίδρυση κατάλληλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ανώτερων ή ανώτατων, στους διάφορους πολιτιστικούς τομείς-ειδικότητες, όπως είναι το θέατρο, οι εικαστικές τέχνες, η μουσική, ο χορός, κ.ά. Επίσης ενδείκνυται η συμβολή του κράτους στην ίδρυση και λειτουργία μουσικών συγκροτημάτων, ορχηστρών, πινακοθηκών, θιάσων ή σκηνών κτλ., για την προώθηση των διάφορων μορφών τέχνης με απώτερο στόχο την πολιτιστική καλλιέργεια του κοινωνικού συνόλου. Το παράδειγμα της Βρετανίας είναι αξιοπρόσεκτο με την ίδρυση του Συμβουλίου Τεχνών. Το Συμβούλιο αυτό αναλαμβάνει ρόλο αναζωογονητή στον τομέα των τεχνών, συμβάλλοντας με ηθικά και υλικά μέσα στη δημιουργία καλλιτεχνικής κίνησης. Αλλά και άλλοι εξειδικευμένοι καλλιτεχνικοί οργανισμοί της χώρας αυτής είναι αξιοσημείωτοι, όπως το Εθνικό Θέατρο, η Βασιλική Όπερα και το Ballet at Covent Garden.³³ Η ίδρυση πολυπολιτισμικών κέντρων από κάποιες χώρες που συνδυάζουν πέρα από μια πολι-

31. Declaration of the Principles of International Cultural Co-operation (art. 1).

32. Για τις λανθάνουσες πολιτιστικές ανάγκες και τον τρόπο "αποκάλυψής" τους βλ. UNESCO 1969: 13-14.

33. Abercrombie 1982: 24-27

τιστικές δραστηριότητες,³⁴ καθώς και η λειτουργία πολιτιστικών κέντρων εξειδικευμένων ως προς την ηλικία των καλλιτεχνών για τους οποίους προορίζονται, το στόχο που θέτουν κτλ., θεωρούνται από τις αξιοπρόσεκτες εξελίξεις στον τομέα αυτό.³⁵

Εξέχουσα θέση στα οργανωτικά μέσα κατέχει και ο προγραμματισμός για ίδρυση και λειτουργία μουσείων και βιβλιοθηκών. Ως προς τη λειτουργία των μουσείων πρέπει να τονιστεί πως βασίζεται πάνω σε εντελώς μοντέρνες μεθόδους, δηλαδή οι μουσειακοί χώροι έχουν παύσει πια να θεωρούνται αποθήκες διατήρησης των αρχαιοτήτων και έχουν αναχθεί σε εκπαιδευτήρια του κοινού, κάνοντας έτσι όσο γίνεται πιο εύκολη την πρόσβαση του πολίτη στον πολιτισμό των προγόνων του. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων μοντέρνων μουσείων είναι "Τα ανοικτά μουσεία για το κοινό" - που έχουν καταργήσει το φύλακα με την επίσημη στολή, καθώς και το μεγαλοπρεπές οικοδόμημα στέγασής τους, και τα οποία λειτουργούν σε ώρες σχόλης των εργαζομένων - όπως και τα "Eco-museums", που είναι δημιουργήματα των ίδιων των πολιτών.³⁶

Όσον αφορά τις σύγχρονες βιβλιοθήκες, ο ρόλος τους είναι διπλός. Αφενός φροντίζουν να διαφυλάξουν ό,τι γραπτό μνημείο είναι σημαντικό - βιβλία, χειρόγραφα, επιγραφές, αρχαία κείμενα, κ.ά. - καταβάλλοντας ταυτόχρονα προσπάθεια να φέρουν το κοινό σε επαφή μ' αυτά, και αφετέρου αναλαμβάνουν την ευθύνη της προώθησης της μελέτης των βιβλίων με τα ολοένα μεταβαλλόμενα και βελτιούμενα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους. Επομένως οι μοντέρνες βιβλιοθήκες προσδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος του κοινού για τα βιβλία παρά στη φύλαξή τους, με το να ιδρύουν ολοένα και περισσότερες βιβλιοθήκες ανοικτές στο κοινό, βιβλιοθήκες με κέντρα συζητήσεων, παιδικές βιβλιοθήκες, περιοδεύουσες βιβλιοθήκες, κτλ.³⁷

Σημαντικό οργανωτικό μέσο αποτελεί και η οργάνωση και λειτουργία των πολιτιστικών σωματείων και συλλόγων, που θεωρούνται από πολλούς η κινούσα δύναμη και ψυχή της πολιτιστικής δραστηριότητας, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα ώστε να πιστεύεται πως προηγούνται συνήθως της εκάστοτε επίσημης κρατικής πολιτικής. Στις περισσότερες χώρες τα σωματεία και οι σύλλογοι επιτελούν διπλό έργο, γιατί από τη μια λειτουργούν ως μέρη όπου "αλιεύονται" τα νέα ταλέντα και από την άλλη χρησιμεύουν ως μέσο που προωθεί την πλατύτερη συμμετοχή του κοινού στις διάφορες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης. Ωστόσο θέματα που αναφύονται από τη λειτουργία των πολιτιστικών σωματείων και συλλόγων και που αφορούν κυρίως τις

34. Τέτοιο πολυ-πολιτισμικό κέντρο είναι το John F. Kennedy Center for the performing Arts στις ΗΠΑ . Βλ. Παναγιώτου 1989α: 9-11

35. Ως χαρακτηριστικά τέτοια κέντρα αναφέρονται το Washington Project for the Arts και το Young Audiences στις ΗΠΑ, καθώς και το Εθνικό Μουσικό Θέατρο Νέων στη Βρετανία. Βλ. Παναγιώτου 1989α: 8 & 18 και Παναγιώτου 1989β: 15-17

36. Fabrizio 1981: 407-408

37. Όπ. π. : 408-409

σχέσεις των ερασιτεχνών θαμώνων τους με τους επαγγελματίες καλλιτέχνες, οφείλει η Πολιτεία να τα ρυθμίσει.³⁸

2. Θεσμικά μέσα. Η ίδρυση και λειτουργία των διάφορων πολιτιστικών φορέων συνεπάγεται και τις απαραίτητες νομικές ρυθμίσεις από μέρους του κράτους. Οι θεσμικές αυτές παρεμβάσεις της Πολιτείας στον πολιτιστικό τομέα καθιστούν δυνατή την ομαλή και αποτελεσματική λειτουργία του μηχανισμού της πολιτιστικής λειτουργίας και αφορούν, πέρα από τη διοίκηση, ποικίλα άλλα θέματα του τομέα. Τέτοια θέματα είναι οι εκθέσεις, τα κέντρα δανεισμού καλλιτεχνικών έργων, οι τράπεζες στοιχείων και τα κέντρα τεκμηρίωσης - όπου γίνεται χρήση των σύγχρονων επιστημονικών μεθόδων και των μοντέρνων ηλεκτρονικών μέσων - οι πολιτιστικές ανταλλαγές, η σύνδεση με διεθνείς οργανισμούς, τα συμπόσια, τα συνέδρια, τα σεμινάρια, κ.ά.

Από τις νομοθετικές ρυθμίσεις θεωρούνται σημαντικές εκείνες που αφορούν τα δικαιώματα των δημιουργών. Έτσι μέλημα της Πολιτείας είναι να μεριμνά για κατοχύρωση των δικαιωμάτων των δημιουργών, είτε πρόκειται για αναπαραγωγή του έργου τους είτε για παρουσίασή του είτε ακόμη και για χρησιμοποίησή του.³⁹ Η εξασφάλιση του δικαιώματος αυτού από τους πολιτισμικούς δημιουργούς θεωρείται απαραίτητη και σημαντική, γιατί με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται όχι μόνο ένα ελάχιστο επίπεδο βιωτικού επιπέδου των δημιουργών, αλλά ταυτόχρονα προσφέρεται και μια υπαλλακτική λύση στην εμπορική εκμετάλλευση της πολιτισμικής δημιουργίας, η οποία εκμετάλλευση στηρίζεται αποκλειστικά στην έκταση των πωλήσεων και όχι στην ποιότητα.

Σχετικό με το πιο πάνω θέμα είναι και η αναγνώριση και η κατοχύρωση της κοινωνικής θέσης (status) των δημιουργών. Η χάραξη ωστόσο "ιδανικής" διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα στους ερασιτέχνες και επαγγελματίες δημιουργούς, ώστε να αποφεύγονται οι διαμάχες μεταξύ των δημιουργών και να προλαμβάνονται οι αρνητικές επιπτώσεις επιχορηγήσεων και επιδοτήσεων πάνω σε λανθασμένη βάση, αποτελεί ένα από τα πιο δύσκολα εγχειρήματα της Πολιτείας. Οι τρόποι και τα κριτήρια που χρησιμοποιούν τα διάφορα κράτη, για να σύρουν αυτή τη "διαχωριστική γραμμή" μεταξύ επαγγελματιών και ερασιτεχνών δημιουργών, ποικίλλουν. Μερικά κράτη, για να δώσουν σε κάποιον το "χρίσμα" του δημιουργού, θεωρούν απαραίτητη προϋπόθεση την ένταξή του σε κάποιο κρατικό σύνδεσμο δημιουργών, άλλα θεωρούν υποχρεωτική την εξασφάλιση κάποιου διπλώματος, κτλ.⁴⁰

3. Οικονομικά μέσα. Η σημασία των μέσων αυτών για την εφαρμογή της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους είναι μεγάλη. Συγκεκριμένα από το ύψος των κονδυλίων που διαθέτει το κράτος για την πολιτιστική ανάπτυξη, καθώς και από τον τρόπο που

38. Μερικά από τα θέματα αυτά αφορούν το επίπεδο εκπαίδευσης των ερασιτεχνών καλλιτεχνών, την καλλιτεχνική παραγωγή τους, τη διανομή των έργων τους, κ.ά.

39. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της Σουηδίας, όπου καταβάλλονται αποζημιώσεις στους συγγραφείς για τα βιβλία τους που χρησιμοποιούνται στις βιβλιοθήκες της χώρας. Βλ. Council of Europe 1990: 70

40. Για το θέμα αυτό βλ. περισσότερο Girard 1983: 112-113

γίνεται η κατανομή των κονδυλίων αυτών στους διάφορους πολιτιστικούς τομείς, μπορεί να διαγνωστούν οι προτεραιότητες του συγκεκριμένου κράτους στα θέματα του πολιτισμού. Αξιίζει να σημειωθεί πως η UNESCO στη Διάσκεψη του Βελιγραδίου (1980) έχει εγκρίνει "συστάσεις σχετικά με τη διεθνή τυποποίηση των στατιστικών για την κρατική χρηματοδότηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων",⁴¹ οι οποίες όμως δεν ακολουθούνται από τις περισσότερες χώρες, κυρίως για τεχνικούς λόγους.

Συστηματικές μελέτες στον τομέα των οικονομικών της κουλτούρας μόλις στη δεκαετία του 1960 άρχισαν να γίνονται. Οι μελέτες αυτές ωστόσο έδωσαν το έναυσμα για έναρξη συζητήσεων γύρω από τα θέματα αυτά, με αποτέλεσμα διάφορες θεωρίες να διατυπωθούν αναφορικά με τη σημαντικότητα της πολιτιστικής παραγωγής και το οικονομικό της εκτόπισμα στην αγορά.⁴² Οι συζητήσεις αυτές οδήγησαν στο μεγάλο δίλημμα αν πρέπει ο πολιτισμός να χρηματοδοτείται από το κράτος ή αν πρέπει να αφεθεί στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Έτσι στις ΗΠΑ, όπου η πολιτιστική δραστηριότητα θεωρείται σαν μια όπως όλες οι άλλες δραστηριότητες, αυτή αναλαμβάνεται κυρίως από ιδιωτικούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς,⁴³ σε αντίθεση με την Ευρώπη όπου η χρηματοδότηση του πολιτισμού από το κράτος θεωρείται αναγκαία. Όμως αξίζει να σημειωθεί πως παρόλο που θεωρείται απαραίτητη η κρατική χρηματοδότηση του πολιτισμού στις χώρες της Ευρώπης, ωστόσο δεν έχουν ακόμη αποσαφηνιστεί πλήρως οι επιμέρους πτυχές της χρηματοδότησης αυτής, όπως ποιο πρέπει να είναι το ύψος, οι διαδικασίες και οι αποδέκτες της χρηματοδότησης αυτής, ούτε έχει μελετηθεί γενικότερα η διοίκηση των πολιτιστικών οικονομικών πόρων, καθώς και οι έμμεσοι τρόποι προαγωγής του πολιτισμού.

Παρ' όλα αυτά είναι φανερό πως μελλοντικά σε καμιά χώρα δε θα μπορούν οι αρμόδιοι για τη διατύπωση της οικονομικής πολιτικής να μη λαμβάνουν υπόψη και την οικονομική διάσταση της κουλτούρας.⁴⁴ Έτσι η εκπόνηση από το κράτος συγκεκρι-

41. Ca' Zorzi 1989: 13

42. Μερικές από τις θεωρίες αυτές είναι: 1. Η θεωρία των Αμερικανών W. J. Baumol και W. G. Bowen, σύμφωνα με την οποία το ανερχόμενο κόστος παραγωγής στις λεγόμενες *performing arts* δεν αντισταθμίζεται από τη ζήτηση στην αγορά. 2. Η θεωρία του B. Miede με την οποία αμφισβητείται αν ισχύει και στην περίπτωση του πολιτισμού το χαρακτηριστικό της επικερδούς επένδυσης του κεφαλαίου με την τρέχουσα μορφή της παραγωγής όπως τη γνωρίζουμε. 3. Η θεωρία της J. Wolff, η οποία στη σύγχρονη πολιτιστική ανάπτυξη βλέπει να αντικατοπτρίζεται μια αποξένωση προς τις τέχνες, παρόμοια με την αποξένωση προς την εργασία που παρουσιάστηκε κατά το 19ο αι. με τη βιομηχανική ανάπτυξη και την άνοδο του καπιταλισμού. 4. Η θεωρία του φιλελευθερισμού, σύμφωνα με την οποία ο πολιτιστικός τομέας υπόκειται στους νόμους της αγοράς και ρυθμίζεται η απόδοσή του ανάλογα με τη ζήτηση. Βλ. Baumol & Bowen 1966, Miede (1979-1980), Wolff 1981 και Breton 1982.

43. Στις ΗΠΑ οι εισπράξεις από τη διάθεση πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών ανέρχονται σε ποσοστό 60% στο σύνολο των δαπανών του πολιτιστικού τομέα. Το υπόλοιπο 40% προέρχεται από ιδιωτική χρηματοδότηση και δωρεές (80%) και τις κρατικές επιχορηγήσεις (20%). Βλ. Ca' Zorzi: 11-12.

44. Ο πολιτιστικός τομέας θεωρείται ένας τομέας που ταχέως επεκτείνεται, με συνέπεια το αναλογικό μερίδιό του στην εθνική και διεθνή οικονομία να αυξάνεται συνεχώς, γιατί, πέρα από την απλή οικονομική του συνεισφορά, η οικονομική και κοινωνική του επίδραση θα είναι στο μέλλον σημαντική, αφού δημιουργεί νέες οικονομικές δραστηριότητες και κλάδους εργοδότησης, εκτεινόμενους από τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις μέχρι τις μεταφορές και τις επικοινωνίες. Βλ. Ca' Zorzi: 12.

μένου σχεδίου για τα οικονομικά του πολιτιστικού τομέα θα θεωρείται απαραίτητη. Πριν από την εκπόνηση του σχεδίου αυτού, θα ήταν καλό να διερευνάται η έκταση της καλλιτεχνικής και γενικότερα της πολιτιστικής παραγωγής για διαπίστωση της ιδιαίτερης ανάπτυξης στον κάθε πολιτιστικό τομέα ξεχωριστά, καθώς και για τον εντοπισμό των τομέων όπου η ιδιωτική πρωτοβουλία και η χρηματοδότηση διαδραματίζουν πρωταρχικό ρόλο. Επίσης μια αναλυτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της κρατικής επέμβασης στον τομέα του πολιτισμού, περιλαμβανομένης και της οικονομικής, θα ήταν αναγκαία πριν από τη διατύπωση του τελικού κρατικού σχεδίου χρηματοδότησης της κουλτούρας.

Για να είναι αποτελεσματικά τα οικονομικά μέτρα που θα περιλαμβάνονται στο σχέδιο χρηματοδότησης της κουλτούρας, πρέπει να στοχεύουν στην αύξηση της αγοραστικής τιμής των έργων των δημιουργών, να υποβοηθούν στην εμπέδωση του πλουραλισμού στον τομέα της δημιουργίας και να προωθούν τους αποκεντρωτικούς μηχανισμούς, τόσο στο επίπεδο της λήψης των αποφάσεων όσο και στο επίπεδο της χρηματοδότησης και των επιχορηγήσεων. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τον τομέα των κρατικών επιχορηγήσεων και επιδοτήσεων, η Πολιτεία έχει να αντιμετωπίσει σωρεία προβλημάτων που σχετίζονται με τον τρόπο και το ύψος των ενισχύσεων αυτών, την έκταση και τη σκοπιμότητά τους, καθώς και την αναγκαιότητα και αποτελεσματικότητά τους.⁴⁵

4. Κτιριακή υποδομή. Η πολιτιστική υποδομή είναι από τα κύρια μέσα προώθησης των σκοπών και των στόχων της πολιτιστικής πολιτικής ενός κράτους, γιατί θεωρείται ότι εξασφαλίζει τη μονιμότητα και σταθερότητα των αποτελεσμάτων και των άλλων μέσων που χρησιμοποιούνται. Αξιοσημείωτο είναι πως η πολιτιστική υποδομή συνιστά μέρος της γενικότερης κοινωνικής υποδομής,⁴⁶ που μαζί με την οικονομική συναποτελούν τα κυριότερα και απαραίτητα μέσα της αναπτυξιακής πολιτικής ενός κράτους.⁴⁷

Αναφορικά με τα κριτήρια που τίθενται για την κατανομή και χωροθέτηση των έργων πολιτιστικής υποδομής, πρέπει να σημειωθεί πως δεν είναι μόνο πολιτιστικά, αλλά και οικονομικά και δημογραφικά. Χαρακτηριστικό είναι πως ακόμη και μεταξύ των στόχων των επενδυτικών πολιτιστικών προγραμμάτων συνήθως υπάρχει μια διαπλοκή των πολιτιστικο-οικονομικών στόχων με τους οικονομικο-πολιτιστικούς, έτσι που μέσω των στόχων αυτών να επιτυγχάνεται τόσο η αντιμετώπιση των πολιτιστικών αναγκών των κατοίκων της συγκεκριμένης περιοχής, όσο και η αντιμετώπιση μιας σειράς αναγκών μη καθαρώς πολιτιστικών, όπως είναι η προσέλκυση επιχειρηματιών, η συγκράτηση της νεολαίας, η ενίσχυση της "εικόνας" του συγκεκριμένου γεωγραφικού διαμερίσματος της χώρας, κ.ά.⁴⁸

Αλλά και η δημιουργικότητα των κατοίκων μιας περιοχής λαμβάνεται υπόψη κατά τον προγραμματισμό των έργων πολιτιστικής υποδομής. Αναντίλεκτα βασικότατος

45. Εκτενέστερα για το θέμα αυτό βλ. Girard 1983: 108-134

46. Κόνσολας 1983: 339

47. Όταν σε μια χώρα υπάρχει οικονομική ανάπτυξη χωρίς να συνοδεύεται από πολιτιστική, τότε μιλούμε για κίνδυνο πολιτιστικής αλλοτρίωσης. Βλ. Fabrizio 1981: 376

48. Rizzardo 1987: 10 & Konsola 1988: 129

τρόπος ενίσχυσης και προστασίας της δημιουργικότητας αποτελεί η προσπάθεια δημιουργίας της αναγκαίας πολιτιστικής υποδομής στο συγκεκριμένο φυσικό-γεωγραφικό χώρο έχοντας υπόψη τις φυσικές και πνευματικές δεξιότητες του τοπικού πληθυσμού, την υφιστάμενη παράδοση σε ορισμένους πολιτιστικούς κλάδους, καθώς και τη δομή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.⁴⁹

Ωστόσο συνήθως δημιουργείται πρόβλημα ως προς τη χωροκατανομή των έργων πολιτιστικής υποδομής, γιατί σχεδόν πάντοτε αυτή όχι μόνο δεν είναι ίση μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας, αλλά αντίθετα είναι και άδικη, ευνοώντας οφθαλμοφανώς την πρωτεύουσα προσφέροντάς της τη μερίδα του λέοντος των επενδυτικών πολιτιστικών δαπανών.⁵⁰ Άρα απαιτείται προσοχή στη χωροταξική κατανομή της πολιτιστικής υποδομής, ώστε να αποφεύγεται η διάκριση σε βάρος της περιφέρειας με την προβολή του προτύπου της πρωτεύουσας και την υποβάθμιση της πολιτιστικής δραστηριότητας της περιφέρειας.⁵¹ Αξίζει να σημειωθεί πως στις προηγμένες χώρες όχι μόνο ειδικές πολιτιστικές μελέτες πραγματοποιούνται για κάθε περιοχή ξεχωριστά, αλλά και η αρχή της "πολιτιστικής επίδρασης"⁵² λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στις περιπτώσεις που αναλαμβάνονται έργα κοινωνικής ή οικονομικής σημασίας στις περιφέρειες, για να μην υπάρξουν αρνητικές επιδράσεις - και μάλιστα μερικές φορές ανεπανόρθωτες - στον τομέα του πολιτισμού.⁵³ Με αυτήν την έννοια παρουσιάζει ενδιαφέρον η σχέση της περιφερειακής διάστασης της πολιτιστικής πολιτικής με τη γενικότερη πολιτιστική πολιτική ενός κράτους, γιατί αποκαλύπτει τη σχέση της υποδομής αυτής με την καθόλου πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας.⁵⁴

Πέρα όμως από τα μέσα πραγμάτωσης των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής, σημαντικό ρόλο στην πολιτιστική ανάπτυξη διαδραματίζει και η λεγόμενη πολιτιστική βιομηχανία.⁵⁵ Η εφαρμογή των βασικών αρχών της αποκέντρωσης και της πολιτιστικής δημοκρατίας οδήγησε στην αναγνώριση της σημασίας της πολιτιστικής βιομηχανίας για διάδοση των πολιτιστικών αγαθών σε όσο το δυνατό πλατύτερες μάζες

49. Κόνσολα 1990: 100

50. Η ανεπάρκεια των πολιτιστικών κονδυλίων σε συνδυασμό με την έλλειψη τεχνικού εξοπλισμού και κατάλληλα διαμορφωμένων χώρων για την παρουσίαση των διάφορων πολιτιστικών εκδηλώσεων θεωρούνται βασικοί λόγοι υπολειτουργίας του πολιτιστικού τομέα στην περιφέρεια.

51. Η πολιτιστική υποδομή μαζί με την ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα μιας περιοχής, καθώς και η διασφάλιση προσφοράς πολιτιστικών υπηρεσιών, συνιστούν παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση του βαθμού ελκυστικότητας και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής αυτής.

52. Με τον όρο "πολιτιστική επίδραση" εννοούνται οι επιπτώσεις που προκαλούνται στον πολιτιστικό τομέα από την εφαρμογή μέτρων περιφερειακής πολιτικής σε διάφορους κοινωνικούς και οικονομικούς κλάδους.

53. Βλ. Janne 1981: 13 & Kleberg 1981: 31

54. Με το θέμα αυτό ασχολήθηκε διεξοδικά η κ. Ντ. Κόνσολα στο έργο της "Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση". Αθήνα, 1990.

55. Τον όρο "πολιτιστική βιομηχανία" πρωτοχρησιμοποίησαν οι Μ. Horkheimer και Τ. W. Adorno το 1947, ενώ η UNESCO μόλις το 1972 άρχισε να ασχολείται με τον τομέα αυτό της πολιτιστικής ανάπτυξης.

του λαού.⁵⁶ Ωστόσο δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση μεταξύ της πολιτιστικής βιομηχανίας και της βιομηχανοποίησης της κουλτούρας, γιατί τα πολιτιστικά αγαθά δεν είναι δυνατό να βιομηχανοποιηθούν λόγω του ότι εμπεριέχουν εκείνο το ουσιαστικό και ιδιαίτερο, δηλαδή το "πολιτιστικό", που τα καθιστά μη αναπαραγώγιμα και επομένως μη βιομηχανοποιήσιμα.

Για ανάπτυξη όλων των τομέων της πολιτιστικής βιομηχανίας (βιβλία, περιοδικά & εφημερίδες, δίσκοι, Ραδιόφωνο, Τηλεόραση, κινηματογράφος, οπτικοακουστικά μέσα και υπηρεσίες, φωτογραφία, διαφήμιση) τίθενται από την Πολιτεία συγκεκριμένοι στόχοι, όπως η βελτίωση των ΜΜΕ, η προώθηση της πλουραλιστικής δημιουργικής δραστηριότητας, η ενίσχυση του παραγωγικού πολιτιστικού δυναμικού, η προστασία της πολιτιστικής ανεξαρτησίας της χώρας, κ.ά.⁵⁷ Απαραίτητη προϋπόθεση εντούτοις είναι να αποσαφηνιστεί από την αρχή η διακριτική σχέση μεταξύ εμπορίου και κουλτούρας καθώς και μεταξύ τέχνης και βιομηχανίας.

Πιο συγκεκριμένα η σημασία της χρήσης των ΜΜΕ, ηλεκτρονικών και έντυπων, είναι τόσο αδιαμφισβήτητη όσο αδιαμφισβήτητος είναι και ο κίνδυνος από την περιορισμένη και προβληματική χρήση τους. Έτσι οι χώρες που δεν προσδίδουν την απαιτούμενη σημασία στα ΜΜΕ για την προβολή των πολιτιστικών εκδηλώσεων και δημιουργημάτων τους, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, θα αντιμετωπίζουν διπλό κίνδυνο, δηλαδή τον κίνδυνο της "πολιτιστικής εισβολής" από το εξωτερικό με πιθανή συνέπεια την πολιτιστική αλλοτρίωση των πολιτών τους,⁵⁸ αλλά και τη συνεχή υποβάθμιση του ποιοτικού επιπέδου του λαού τους.⁵⁹

56. Η ποσοτική αυτή αντιμετώπιση του θέματος της διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών συζητείται από μερικούς, γιατί αμφισβητούν αν μπορεί να έχουν την ίδια πολιτιστική αξία οι ραδιοτηλεοπτικές πολιτιστικές παραγωγές, ή τα αναπαραγόμενα πολιτιστικά αγαθά, με τις άμεσες εμπειρίες από διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Βλ. Girard 1983: 35

57. Αναλυτικότερα για την πολιτιστική βιομηχανία και το ρόλο της στην πολιτιστική ανάπτυξη βλ. Girard 1983: 33-61.

58. Μερικοί διανοούμενοι φοβούνται μήπως τα ΜΜΕ καταντήσουν ένα "είδος πληβειακής βαρβαρότητας", όπως ο κοινωνιολόγος Th. Adorno που πιο συγκεκριμένα τα θεωρεί σαν μια "μαζική αυταπάτη".

59. Λεπτομερή ανάλυση της σημασίας της χρήσης των ΜΜΕ μπορεί ο αναγνώστης να βρει στο "Third Medium-Term Plan 1987-1991" του Συμβουλίου της Ευρώπης. Μεταξύ των πλεονεκτημάτων που αναφέρονται εκεί είναι η αύξηση των ευκαιριών για παρουσίαση της υπάρχουσας ποικιλίας των πολιτιστικών παραδόσεων και των πολύμορφων ταλέντων, καθώς και η αναβίωση του πνεύματος των τοπικών κοινοτήτων, των διακοινοτικών σχέσεων και η ανάπτυξη μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας, κ. ά. Μεταξύ των μειονεκτημάτων που αναφέρονται, σε περίπτωση ελέγχου των ΜΜΕ από κάποιες κοινωνικο-οικονομικές ομάδες, είναι η συγκέντρωση των πηγών πληροφόρησης σε κάποια κέντρα, η ομοιομορφία και η μετριότητα των πολιτιστικών προγραμμάτων και η διάσπαση της κοινωνίας σε ομοιογενείς ομάδες. Βλ. Council of Europe 1986: 23-24. Επίσης για το ίδιο θέμα βλ. Μ. Σεραφετινίδου "Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας". Gutenberg, Αθήνα 1987, καθώς και περιοδικό Διαβάζω 194 (1988): 29, 75, 81 και 215 (1989): 58, 79-80

Αναμφίβολα τα μέσα με τη μεγαλύτερη επίδραση στην κοινωνία, θετική ή αρνητική, είναι η Τηλεόραση⁶⁰ και το Ραδιόφωνο. Έτσι τα κράτη φροντίζουν να παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα για μεγιστοποίηση της θετικής κοινωνικής επίδρασης των μέσων αυτών, που παράλληλα συμβάλλουν στην αντίστοιχη ελαχιστοποίηση της αρνητικής επίδρασής τους. Ωστόσο τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι πολλά. Τέτοια προβλήματα είναι: 1. Ο κίνδυνος εμπορικοποίησης της Τηλεόρασης και του Ραδιοφώνου με επακόλουθο την αισθητή πτώση του επιπέδου των προγραμμάτων τους. 2. Η επιβεβλημένη αναθεώρηση του ρόλου του Ραδιοφώνου ύστερα από την εμφάνιση της Τηλεόρασης.⁶¹ 3. Το πρόβλημα της ίδρυσης και λειτουργίας των ιδιωτικών ραδιο-τηλεοπτικών σταθμών, καθώς και η σχέση των σταθμών αυτών με το επίσημο κρατικό δίκτυο.⁶² 4. Η ωριαία κατανομή των ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων, το είδος των προγραμμάτων αυτών, η παρουσίαση των εμπορικών διαφημίσεων⁶³ και η κατανομή του χρόνου τους στο σύνολο των ραδιο-τηλεοπτικών εκπομπών, κτλ.

Όσον αφορά τον Τύπο, ημερήσιο και περιοδικό, ως μέσο διάδοσης της κουλτούρας, πρέπει να λεχθεί πως διαδραματίζει όλο και πιο σημαντικό ρόλο στις μέρες μας. Παρόλο που αρχικός και βασικός του ρόλος ήταν η πληροφόρηση, ωστόσο ο σκληρός συναγωνισμός που αντιμετωπίζει από το Ραδιόφωνο και την Τηλεόραση δεν του επιτρέπει υψηλές επιδόσεις στον τομέα αυτό. Έτσι όλο και περισσότερο επιδίδεται σε άρθρα-αναλύσεις οικονομικού, πολιτικού και πολιτιστικού περιεχομένου. Στη Σουηδία συγκεκριμένα για αντιμετώπιση της δυσχερούς κατάστασης που βρίσκεται ο Τύπος, η κυβέρνηση υιοθέτησε από το 1966 μέτρα οικονομικής ενίσχυσης των εφημερίδων, ενίσχυση η οποία αποφασίστηκε να δίνεται και στα πολιτιστικά περιοδικά.⁶⁴

Ο τομέας του βιβλίου θεωρείται επίσης σημαντικός για την πολιτιστική βιομηχανία. Στις αναπτυγμένες χώρες, όπου στόχος της Πολιτείας δεν είναι μόνο η αύξηση του αναγνωστικού κοινού, αλλά και η βελτίωση της ποιότητας των βιβλίων που προσφέρονται σ' αυτό, η "πολιτική βιβλίου" που εφαρμόζει το κράτος συνεπάγεται απαραί -

60. Στην Ευρώπη το μεγαλύτερο ποσό του οικογενειακού προϋπολογισμού κάθε νοικοκυριού αφιερώνεται στην Τηλεόραση, γιατί τη θεωρούν ως το πιο φθηνό και εύκολο μέσο ψυχαγωγίας, αφού τους δίνει τη δυνατότητα να ψυχαγωγούνται μέσα στο ίδιο τους το σπίτι. Βλ. Girard 1983: 158.

61. Το πρόβλημα αυτό είναι συνυφασμένο με τη σημασία και το ρόλο της Τηλεόρασης, καθώς και με τις κατηγορίες που εκτοξεύονται κατά καιρούς εναντίον της, όπως είναι η συχνά χαμηλή ποιότητα των προγραμμάτων της, η "καταδίκη" των τηλεθεατών της σε παθητικότητα και το ότι δεν παρέχει τη δυνατότητα στον τηλεθεατή να αντιδράσει στο μηνύματα που του μεταδίδει.

62. Ενώ σκοπός της παραχώρησης άδειας σε ιδιώτες για ίδρυση τέτοιων σταθμών είναι η διασφάλιση της ελεύθερης πληροφόρησης και ψυχαγωγίας-μόρφωσης του κοινού, καταλήγει, σε αρκετές περιπτώσεις, σε κατάχρηση του δικαιώματος αυτού με συνέπεια τον αθέμιτο συναγωνισμό, την πλήρη εμπορικοποίηση και συνεπώς την υποβάθμιση του κοινωνικού ρόλου που διαδραματίζουν τα μέσα αυτά.

63. Σχετικά με τις διαφημίσεις είναι αξιοσημείωτο πως ο γνωστός ραδιο-τηλεοπτικός σταθμός του Ηνωμένου Βασιλείου BBC δεν επιτρέπεται να εισπράττει λεφτά από διαφημίσεις. Βλ. Abercrombie 1982: 43.

64. Η οικονομική βοήθεια προς τις εφημερίδες προσφέρεται ως βοήθεια προς τα πολιτικά κόμματα. Βλ. UNESCO 1969: 29.

τητα και "πολιτική μελέτης του βιβλίου".⁶⁵ Η πολιτική αυτή ακολουθεί το χρυσό κανόνα, σύμφωνα με τον οποίο το κοινό ανήκει σε ποικίλες κατηγορίες και "μορφωτικές βαθμίδες". Έτσι μόνο με τη βαθμιαία μετάβαση των ατόμων της κατώτερης βαθμίδας στην ανώτερη είναι δυνατή η πολιτιστική αναβάθμιση του κοινού και όχι αυτόματα, με βομβαρδισμό του ανομοιογενούς αυτού κοινού με "ψηλού επιπέδου" πολιτιστικά δημιουργήματα. Επίσης για την πολιτική διάθεσης του βιβλίου αξιοπρόσεκτη είναι η βασική αρχή πως δεν πρέπει να γίνεται απολύτως καμιά διάκριση μεταξύ πώλησης και δανεισμού των βιβλίων. Οι βιβλιοθήκες, τα βιβλιοπωλεία και η λιανική διάθεση βιβλίων από μη ειδικούς πρέπει να θεωρείται ένα και το αυτό.⁶⁶

Αλλά και η σημασία του λεγόμενου "μάρκετινγκ" στην πολιτιστική βιομηχανία δεν πρέπει να υποτιμάται.⁶⁷ Ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης λειτουργεί αναμφίβολα και στην περίπτωση της διάθεσης των πολιτιστικών αγαθών. Απαιτείται ωστόσο προσοχή στην επισήμανση των πολιτιστικών αναγκών του κοινού - οι οποίες επηρεάζουν τη ζήτηση πολιτιστικών αγαθών - αφού τις περισσότερες φορές λανθάνουν οι πραγματικές πολιτιστικές ανάγκες του κοινού,⁶⁸ με συνέπεια η ζήτηση να παρουσιάζει εικόνα παραπλανητική ή οπωσδήποτε εικόνα που δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας. Όμως με τον ορθό προγραμματισμό για ποιοτική αναβάθμιση της πολιτιστικής βιομηχανίας, σε συνδυασμό με την υποβοήθηση των πολιτών για αυτοανακάλυψη των γνήσιων και πραγματικών τους πολιτιστικών αναγκών, επιτυγχάνεται η ποιοτική αναβάθμιση των αναγκών της κοινωνίας που οδηγεί στην ποιοτική και ποσοτική αύξηση της ζήτησης.

Στη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών - αλλά και στην εμπέδωση του συναισθήματος κατανόησης και ειρηνικής συνύπαρξης των λαών - σημαντική είναι και η συμβολή του πολιτιστικού τουρισμού⁶⁹ που τελευταία άρχισε να κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα είδος τουρισμού που απευθύνεται σε άτομα με αρκετά υψηλό πολιτιστικό επίπεδο και περιλαμβάνει επισκέψεις σε περιοχές πολιτιστικού ενδιαφέροντος και πολιτιστικά ιδρύματα, όπως θέατρα, πινακοθήκες, μουσεία, κ.ά.⁷⁰ Έτσι στόχος του επισκέπτη είναι η απόκτηση ή συμπλήρωση των γνώσεών του για την ιστορική, καλλιτεχνική και πνευματική κληρονομιά της περιοχής που επισκέπτεται, καθώς και η γνωριμία της σύγχρονης πο-

65. Βλ. Girard 1983: 59-60

66. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί γαλλική εταιρεία πετρελαιοειδών η οποία πρόσφερε δωρεάν και ένα βιβλίο ποιότητας για κάθε 50 λίτρα βενζίνης που αγόραζε κάποιος, με αποτέλεσμα να διατεθούν εντός δύο μηνών 4.250.000 βιβλία και να αυξηθούν συγχρόνως οι πωλήσεις της εταιρείας κατά 20%.

67. Για τη χρησιμότητα του "μάρκετινγκ" στον πολιτιστικό τομέα βλ. Abercrombie 1982: 41-42

68. Για το θέμα των "λανθανουσών πολιτιστικών αναγκών" μπορεί ο αναγνώστης να βρει UNESCO 1969: 13

69. Συνώνυμοι όροι είναι "ιστορικός τουρισμός" και "τουρισμός πολιτιστικής κληρονομιάς".

70. Ο όρος "πολιτιστικός τουρισμός" χρησιμοποιείται σε αντιδιαστολή προς τον όρο "μαζικός τουρισμός", που απευθύνεται σε όλο τον κόσμο ανεξάρτητα από πνευματικό και πολιτιστικό επίπεδο.

λιτιστικής δραστηριότητας της περιοχής αυτής. Αναμφίβολα τα ωφέληματα από τον πολιτιστικό τουρισμό είναι πολλά, μεταξύ των οποίων είναι η συμβολή του στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, κυρίως των οικονομικά δυσπραγούντων περιοχών, η απάλειψη μερικών από τις αρνητικές επιδράσεις του μαζικού τουρισμού πάνω στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και η πιο ομαλή ροή του τουριστικού ρεύματος σε χρόνο και χώρο.⁷¹

71. Βλ. Konsola 1993: 21, EEC 1991: 35-63 και 46-47 και Council of Europe 1991: 19-21 κ.ά.

4. Διάρθρωση του συστήματος πολιτιστικής διοίκησης

Η οργάνωση ενός συστήματος πολιτιστικής διοίκησης ορθολογικά διαρθρωμένου απαιτεί απαραίτητα την εκ των προτέρων οριοθέτηση του πολιτιστικού χώρου, ο οποίος ποικίλλει και αυξομειώνεται, ας σημειωθεί, ανάλογα με το χρόνο και το οικονομικο-ιστορικο-πολιτικό χώρο. Η ρευστότητα του πολιτιστικού χώρου οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην ασάφεια που επικρατεί όσον αφορά τον προσδιορισμό της έννοιας του πολιτισμού⁷² και των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, αλλά και στα συνεχώς μεταβαλλόμενα κριτήρια οριοθέτησης του χώρου αυτού.⁷³ Ωστόσο παρόλα αυτά γίνεται ανπιληπτό πως το κάθε κράτος μέσα από τις ιδιαιτερότητές του, πολιτικές, νομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και άλλες, μπορεί να οδηγηθεί στην επιλογή που προσιδιάζει στα δικά του δεδομένα στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.⁷⁴

Πριν όμως επιχειρηθεί οποιαδήποτε οριοθέτηση στο χώρο του πολιτισμού, ενδείκνυται το ξακαθάρισμα της συνθετότητας του πολιτιστικού φαινομένου στο συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, καθώς και η ανάλυση των επιμέρους παραγόντων που το συναποτελούν. Το πολιτιστικό γεγονός παρουσιάζεται σχεδόν πάντα ως αποτέλεσμα μιας πολύπλοκης διεργασίας στην οποία συνεργάζονται ποικίλοι παράγοντες που ανήκουν στην αρμοδιότητα διαφορετικών φορέων. Αυτή η διασπορά των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε πλήθος πολιτιστικούς φορείς καθιστά το συντονισμό και τη συνεργασία των φορέων αυτών δυσχερή. Ωστόσο με την οριοθέτηση του χώρου των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, που αποσκοπεί στην κατά το δυνατό ορθολογική οργάνωση όλων των φορέων που σχετίζονται με οποιοδήποτε τρόπο με το πολιτιστικό γεγονός, επιτυγχάνεται η αλληλοσυμπλήρωση της δράσης τους χωρίς ποτέ να αλληλοσυγκρούονται μεταξύ τους και να αυτοαναιρούνται.

Με τις πιο πάνω προϋποθέσεις είναι δυνατό να προχωρήσει η Πολιτεία σε μια σωστή και αποτελεσματική οργάνωση της πολιτιστικής διοίκησης. Η οργάνωση αυτή πρέπει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνο τις οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες του συγκεκριμένου πολιτικο-γεωγραφικού χώρου, αλλά και το παγκόσμιο πολυ-πολιτισμικό γίγνεσθαι. Έτσι βασική επιδίωξη κατά την οριοθέτηση του χώρου των πολιτιστικών δραστηριοτήτων είναι η συνάρτηση προς τις υπόλοιπες λειτουργίες της Πολιτείας, αλλά και η σύμπλευση με τη διεθνή εμπειρία τόσο στον τομέα του πολιτισμού, όσο και στον τομέα των καθολικών πανανθρώπινων αρχών και αξιών.⁷⁵

Πιο συγκεκριμένα, στις χώρες της ΕΕ τα διοικητικά πολιτιστικά συστήματα μπορεί να διακριθούν σε 4 κατηγορίες. 1. Το Συγκεντρωτικό σύστημα (Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ελλάδα, Πορτογαλία), όπου βασικά οι εξουσίες συγκεντρώνονται στον κεντρικό πολιτιστικό φορέα 2. Το Ημισυγκεντρωτικό σύστημα (Δανία, Ολλανδία), όπου παρά

72. Για την ασυμφωνία που υπάρχει στο θέμα του προσδιορισμού της έννοιας του πολιτισμού βλ. και πιο πάνω σ. 1, υποσ. 3.

73. Κόνσολα 1982: 58

74. Για οριοθέτηση του πολιτιστικού χώρου της Ελλάδας ο Αγραφιώτης προτείνει τους εξής 5 άξονες: λαϊκή παράδοση, τέχνη και τεχνολογία, πολιτιστική βιομηχανία, κόσμος του τεχνικο-οικονομικού ορθολογισμού, ή κόσμος της εργασίας, και υποδομή. Βλ. Αγραφιώτης 1987: 92-93

75. Βλ. Κόνσολα 1982: 57

τις συγκεντρωτικές δομές υπάρχει τάση για αποκέντρωση. 3. Το Αποκεντρωτικό σύστημα (Γερμανία, Βέλγιο), όπου ο κεντρικός φορέας ελάχιστες εξουσίες έχει στην άσκηση της πολιτιστικής διοίκησης. 4. Το Συγκεντρωτικό σύστημα με εκχώρηση εξουσιών σε οργανισμούς επιχορηγούμενους από το κράτος (Μ. Βρετανία, Ιρλανδία).⁷⁶

Βασικός διοικητικός φορέας στην όλη διάρθρωση του συστήματος πολιτιστικής διοίκησης είναι ο κεντρικός πολιτιστικός φορέας - συνήθως φέρει την ονομασία "Υπουργείο Πολιτισμού" - που αναλαμβάνει την εποπτεία στους τομείς των Γραμμάτων, των Τεχνών και της Μουσικής και έχει στόχο να προωθεί την καλλιτεχνική δημιουργία και να φροντίζει για τη διάδοση και προστασία των πολιτιστικών δημιουργημάτων. Αξίζει να σημειωθεί πως σε κάποιες χώρες διευρύνονται προοδευτικά οι αρμοδιότητες του κεντρικού πολιτιστικού φορέα, για να περιλάβει και τους τομείς της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, του κινηματογράφου, του Ραδιοφώνου και της Τηλεόρασης, της εκπαίδευσης των ενηλίκων, της οργάνωσης των δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας, του σχεδιασμού των πόλεων, των λαϊκών επιστημών, κ.ά. Ωστόσο παραμένει πρόβλημα αν οι Υπηρεσίες πολιτισμού πρέπει να λειτουργούν ως ανεξάρτητος φορέας ή αν πρέπει να συνυπάρχουν με άλλες Υπηρεσίες κάτω από την αρμοδιότητα ενιαίου φορέα.⁷⁷ Το πρόβλημα παίρνει πιο συγκεκριμένη μορφή στην περίπτωση συστέγασης των Υπηρεσιών αυτών με εκείνες της παιδείας λόγω της στενής και αμφίδρομης σχέσης που υπάρχει μεταξύ των δύο αυτών τομέων.⁷⁸

Πέρα όμως από την ίδρυση κεντρικού διοικητικού φορέα από την Πολιτεία, είναι αναγκαία και η ίδρυση Εθνικού Πολιτιστικού Συμβουλίου (ΕΠΣ), για να εποπτεύει, συντονίζει και κατευθύνει το σύνολο της πολιτιστικής δραστηριότητας ως το ανώτατο συμβουλευτικό σώμα σε θέματα θεσμικά και καταστατικά.⁷⁹ Η αναγκαιότητα αυτή γίνεται ακόμη πιο κατανοητή αν ληφθεί υπόψη η δυσκολία της κρατικής εξουσίας να προσδιορίσει στην κάθε περίπτωση την έκταση του δικαιώματός της για παρέμβαση, καθώς και η ακαμψία της στην αξιολόγηση των προτεραιοτήτων στον τομέα του πολιτισμού. Επομένως το ΕΠΣ θεωρείται όργανο πιο ευέλικτο και "ελεύθερο" για εισηγητικές λύσεις και πειραματικά σχέδια παρά οι Υπηρεσίες του κράτους, που συνήθως χαρακτηρίζονται από γραφειοκρατικούς μηχανισμούς. Ωστόσο το ΕΠΣ, μέσω της λειτουργίας του, μπορεί να αναπτύξει γόνιμο διάλογο με τις κρατικές Υπηρεσίες για επίλυση των προβλημάτων του τομέα. Συγκεκριμένα το ανώτατο αυτό όργανο μπορεί να αναλαμβάνει την πραγματοποίηση ερευνών που αφορούν τον προσδιορισμό των πολιτιστικών αναγκών των πολιτών, την περιοδική αναθεώρηση των προηγούμενων σκοπών και στόχων, καθώς και τον έλεγχο κατά

76. Βλ. Ca' Zorzi 1989: 5-6

77. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις συνύπαρξης των Υπηρεσιών πολιτισμού με άλλες Υπηρεσίες αποτελούν η Ιταλία, όπου ο πολιτισμός και το περιβάλλον συνυπάρχουν κάτω από τον ενιαίο φορέα του Υπουργείου Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, η Ολλανδία, όπου ο πολιτισμός, οι κοινωνικές υπηρεσίες και η υγεία συνυπάρχουν κάτω από επίσης ενιαίο φορέα, η Νορβηγία, όπου το Υπουργείο για τις εκκλησιαστικές υποθέσεις και τον πολιτισμό αποτελεί ενιαίο φορέα, κ.ά.

78. Για το θέμα της συνύπαρξης των πολιτιστικών υποθέσεων με εκείνες της Παιδείας κάτω από τον ίδιο διοικητικό φορέα βλ. και πιο πάνω σ. 4.

79. Κόνσολα 1982: 55

πόσο οι αρχικοί σκοποί και στόχοι βρίσκονται "εν αρμονία" με τους μεταγενέστερους, όπως και με τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τους.⁸⁰

Πρέπει να λεχθεί πως η ίδρυση του ΕΠΣ είναι θέμα τεράστιας σημασίας, γιατί μέσα από το φορέα αυτό καθίσταται δυνατή η όσο το δυνατό ευρύτερη συμμετοχή των λαϊκών στρωμάτων στη διαδικασία διαμόρφωσης της πολιτιστικής πολιτικής της χώρας. Γιατί, ας σημειωθεί, με το ανώτατο αυτό πολιτιστικό συμβούλιο επιτυγχάνεται η συνεργασία των ανθρώπων της εξουσίας με τα ενδιαφερόμενα σωματεία, ιδρύματα, φορείς, προσωπικότητες του πολιτιστικού τομέα και τα όργανα της αυτοδιοίκησης.⁸¹ Κατά συνέπεια με τον τρόπο αυτό τίθενται σε εφαρμογή στην πράξη οι δυο πρωταρχικές και βασικότερες αρχές της πολιτιστικής πολιτικής, εκείνη της πολιτιστικής δημοκρατίας⁸² και εκείνη της αποκέντρωσης, με προοπτική εφαρμογής τους βαθμιαία και σε χαμηλότερα επίπεδα.

Ωστόσο πρέπει σημειώνεται πως πέρα από την ίδρυση του ΕΠΣ, για να καταστούν πραγματοποιήσιμες σε όλη τους την έκταση η πολιτιστική αποκέντρωση και η ευρύτερη συμμετοχή του κοινού, απαιτείται η ίδρυση Περιφερειακών Πολιτιστικών Συμβουλίων (ΠΠΣ).⁸³ Τα σώματα αυτά αναλαμβάνουν τη διοργάνωση φόρουμ, όπου εκφράζονται απόψεις και γνώμες από διάφορες ομάδες και στρώματα του λαού, με απώτερο σκοπό να διαμορφωθούν συγκεκριμένες θέσεις που θα περιληφθούν στην επίσημη πολιτιστική πολιτική του κράτους.⁸⁴ Οι συζητήσεις αυτές αναντίρρητα αφυπνίζουν από τη μια της λανθάνουσες δυνάμεις του απλού πολίτη, κάνοντάς τον να αισθάνεται ως ενεργό μέλος της ομάδας που διαμορφώνει την κρατική πολιτιστική πολιτική, και από την άλλη παρεμβάλλουν ως ισόρροπη δύναμη τον απλό πολίτη μεταξύ των δύο άλλων αντίρροπων δυνάμεων, δηλαδή εκείνης των καλλιτεχνών και των διοργανωτών των πολιτιστικών εκδηλώσεων και εκείνης των διοικητικών και των διαχειριστών των πολιτιστικών κονδυλίων.

Γενικά θεωρείται πως μέσω της αποκεντρωτικής λειτουργίας των ΠΠΣ διασφαλίζεται ότι τα πολιτιστικά προγράμματα θα συμβαδίζουν με τις κατά καιρούς αλλαγές του τρόπου ζωής της κοινωνίας με το να συζητούνται σε τοπικό επίπεδο τόσο οι σκοποί και οι στόχοι, όσο και τα μέσα εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών. Είναι φανερό πως η κεντρική διοίκηση μέσα από τους δυσκίνητους μηχανισμούς της γραφειοκρατίας είναι δύσκολο να ανταποκριθεί γρήγορα και αποτελεσματικά στις νεοδιαμορφούμενες ανάγκες και απαιτήσεις του κοινού. Η πρωτοβουλία, η δημιουργικότητα και η υπευθυνότητα, αρετές της πραγματικής πολιτιστικής δράσης, μόνο με την εφαρμογή στην πράξη της αποκέντρωσης μπορούν να καλλιεργηθούν και να

80. Girard 1983: 26

81. Βλ. Κόνσολα 1990: 119

82. Σχετικά με την πολιτιστική δημοκρατία ο υπουργός Πολιτισμού της Σουηδίας, εξαγγέλλοντας το σχέδιο για αύξηση της χρηματοδότησης του τομέα του πολιτισμού από το 1989-90, ανέφερε και τα εξής: "Η πολιτιστική δημοκρατία είναι σημαντική όχι μόνο ως έκφραση κοινωνικής δικαιοσύνης, αλλά και ως συμβολή στη δημιουργία μιας κοινωνίας η οποία ενισχύεται και τονώνεται με την απελευθέρωση των ανθρώπινων δυνατοτήτων της κοινωνίας". Βλ. Council of Europe 1990: 77

83. Αναλυτικά για τα ΠΠΣ βλ. Κόνσολα 1990: 117-118

84. Παραδείγματα τέτοιων ΠΠΣ αναφέρει ο Girard από την Ελβετία (Chaux-de-Fond) και τη Γαλλία (Annecy).

αποδώσουν ικανοποιητικά. Επομένως η αποφυγή της κεντρικής διοίκησης να αναμειχθεί με τρόπο άμεσο στα θέματα της περιφερειακής πολιτιστικής διοίκησης ουσιαστικά αναβαθμίζει το ρόλο του κεντρικού κρατικού φορέα, παρέχοντάς του τη δυνατότητα, κατά το Fabrizio,⁸⁵ να επιδοθεί περισσότερο σε θέματα μελέτης, προσανατολισμού, ενθάρρυνσης, πληροφόρησης και συντονισμού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποκεντρωτικής διοίκησης, όπου φαίνονται σ' ένα μεγάλο βαθμό οι αρετές του αποκεντρωτικού συστήματος, μας δίνει ο Girard από τη Γερμανία, την Τυνησία και τη Νορβηγία.⁸⁶

Πέρα όμως απ' όσα έχουν αναφερθεί πιο πάνω, σημαντική αναμφίβολα είναι και η συμβολή του ανθρώπινου δυναμικού για την ομαλή και αποδοτική λειτουργία του όλου διοικητικού πολιτιστικού συστήματος. Οι αλλαγές που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια στον πολιτιστικό τομέα με την καθιέρωση της πολιτιστικής δημοκρατίας και της αποκέντρωσης, αλλά και η χρησιμοποίηση των νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας για τη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, έγιναν αφορμή να προβληματιστούν τα διάφορα κράτη πάνω στο θέμα της κατάρτισης του διοικητικού πολιτιστικού προσωπικού. Οι προηγμένες χώρες αντιμετωπίζουν προγραμματισμένα με δυο υπαλλακτικούς τρόπους το πρόβλημα αυτό. Ο πρώτος είναι η ίδρυση εκπαιδευτικών κέντρων για εκπαίδευση του προσωπικού όσων κρατών έχουν περίπου όμοιες διοικητικές δομές και πολιτισμό. Ο δεύτερος είναι η καθιέρωση ειδικής σειράς επιμορφωτικών μαθημάτων σε ήδη υπάρχοντα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως είναι τα πανεπιστήμια, τα ειδικά ινστιτούτα, τα κολέγια, κ.ά. Σε πολλές χώρες για λόγους εξασφάλισης ανώτερων στελεχών προς ικανοποίηση των αναγκών του διοικητικού πολιτιστικού τους μηχανισμού, αλλά και για τη στελέχωση των ιδιωτικών πολιτιστικών ιδρυμάτων λειτουργούν ειδικά πανεπιστημιακά προγράμματα, μεταπτυχιακού συνήθως επιπέδου.⁸⁷

Σχετικό με το θέμα της κατάρτισης του διοικητικού προσωπικού είναι και το θέμα της επιμόρφωσης των διοργανωτών των πολιτιστικών εκδηλώσεων και υπευθύνων για την προώθησή τους, ώστε να καθίσταται δυνατή η συμμετοχή σ' αυτές όλων των στρωμάτων του λαού. Οι εμπυχωτές (*animateurs*),⁸⁸ όπως ονομάζονται οι διοργανωτές αυτοί, είναι οι άνθρωποι που δρώντας είτε πάνω σε επαγγελματική είτε πάνω σε εθελοντική βάση έχουν σκοπό να πείσουν τους πολίτες να συμμετέχουν με τη θέλησή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες που αποδεδειγμένα είναι πιο υψηλού επιπέδου από εκείνες του περιβάλλοντός τους. Η εκπαίδευση των εμπνευστών αυτών αντιμετωπίζεται από τις διάφορες χώρες με ποικίλους τρόπους, κυρίως συνδυάζοντας μια ομάδα θεωρητικών μαθημάτων κοινού κορμού με άλλη ομάδα εξειδικευμένων μαθημάτων για κάθε τομέα ειδικότητας ξεχωριστά. Ως προς το ζήτημα του

85. Fabrizio 1981: 419

86. Girard 1983: 172-175. Για το ίδιο θέμα βλ. και Κόνσολα 1990: 109-112

87. Αναλυτικά για την κατάρτιση και επιμόρφωση του ανθρώπινου πολιτιστικού δυναμικού βλ. Fisher & Mitchell 1992.

88. Οι εμπυχωτές θεωρείται ότι γεφυρώνουν το χάσμα που υπάρχει μεταξύ των δημιουργών και του κοινού, καθώς και μεταξύ των έργων τέχνης και του απλού πολίτη.

απαιτούμενου είδους θεωρητικής κατάρτισης (Κοινωνιολογία, Ψυχολογία, Εκπαίδευση, θεωρία της τέχνης) και του είδους και της διάρκειας της πρακτικής εξάσκησης, καταβάλλει προσπάθειες η Πολιτεία στην κάθε περίπτωση να υπερπηδά τις παρουσιαζόμενες δυσκολίες όσο το δυνατό πιο ανώδυνα. Παραμένει φυσικά δύσκολη η λύση του προβλήματος του βαθμού στρατολόγησης των εμπνευστών, καθώς και ο προσδιορισμός της κοινωνικής θέσης (status) και του τύπου της καριέρας τους.⁸⁹

89. Περισσότερα για το θέμα των επιφυλακτών βλ. Girard 1983: 62-92 & Fabrizio 1981: 456-460

5. Συμβολή των διεθνών πολιτιστικών οργανισμών

Οι κυριότεροι διεθνείς οργανισμοί που παρουσιάζουν αξιόλογο έργο στον τομέα του πολιτισμού, συμβάλλοντας στην πολιτιστική ανάπτυξη των διάφορων κρατών, είναι η UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), το Συμβούλιο της Ευρώπης και η ΕΕ (Ευρωπαϊκή Ένωση). Οι οργανισμοί αυτοί προσφέρουν οικονομική και τεχνική βοήθεια προς τα κράτη μέλη τους, αλλά σε μερικές περιπτώσεις και σε κράτη που με οποιονδήποτε τρόπο συνδέονται μαζί τους. Τα πολιτιστικά ζητήματα που απασχολούν τους οργανισμούς αυτούς, ο τρόπος αντιμετώπισης των ζητημάτων αυτών, τα συγκεκριμένα προγράμματα που καταρτίζουν και η βοήθεια που προσφέρουν, παρουσιάζονται αναλυτικά πιο κάτω.

UNESCO. Ιδρύθηκε⁹⁰ το 1946 (έδρα το Παρίσι) θέτοντας ως βασική προτεραιότητά της την υπεράσπιση της ειρήνης.⁹¹ Η αποστολή του Οργανισμού είναι διπλή, στοχεύοντας αφενός στην αύξηση των πολιτιστικών ανταλλαγών μεταξύ των κρατών μελών του για αμοιβαίο εμπλουτισμό των πολιτισμών τους και αφετέρου στην ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας των λαών αυτών με στόχο τη διατήρηση της πρωτοτυπίας των κοινωνιών τους. Η πραγματοποίηση των σκοπών της UNESCO επιδιώκεται με τη διοργάνωση σεμιναρίων και συζητήσεων μεταξύ εμπειρογνομόνων, με ειδικές έρευνες και αποστολές, με τη διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την κατάρτιση εξειδικευμένου προσωπικού, την ετοιμασία σχετικής βιβλιογραφίας, τις επαγγελματικές πολιτιστικές ανταλλαγές, τις εκστρατείες πληροφόρησης, κ.ά.

Η UNESCO παρόλο που δεν έχει δική της πολιτιστική πολιτική,⁹² ωστόσο συμβάλει με επιστημονικά και τεχνικά μέσα στη διαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής των κρατών μελών της και συμβουλεύει για τις μεθόδους εφαρμογής της,⁹³ μέσω κυρίως της βοήθειας που προσφέρει προς τις χώρες αυτές για προγραμματισμό και διοίκηση καθώς και εκπαίδευση πολιτιστικών στελεχών. Μεγαλύτερη σημασία αποδίδει η UNESCO στην κατάρτιση στελεχών ενισχύοντας οικονομικά διάφορα εκπαιδευτικά κέντρα, αποστέλλοντας εμπειρογνώμονες και εκπαιδεύοντας διοικητικά στελέχη και εμψυχωτές (*animateurs*). Στον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων της η UNESCO δίνει προτεραιότητα στο σχεδιασμό κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου που να διασφαλίζει στους καλλιτέχνες τα ηθικά και υλικά δικαιώματά τους, καθιστώντας τους κυρίους της διαχείρισης των καλλιτεχνικών τους δημιουργημάτων. Παράλληλα ενθαρρύνει τους διαμορφωτές της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών να ευνοήσουν αναγνώριση του ρόλου της πολιτιστικής βιομηχανίας στην εργοδότηση των καλλιτεχνών.

90. Όταν ιδρύθηκε η UNESCO περιλάμβανε 20 κράτη μέλη, ενώ σήμερα, μετά την αποχώρηση της Μ. Βρετανίας (1984), περιλαμβάνει 183 μέλη.

91. Στο καταστατικό ίδρυσης της UNESCO αναφέρεται χαρακτηριστικά: "Εφόσον οι πόλεμοι αρχίζουν από το μυαλό των ανθρώπων, αυτό σημαίνει ότι στο μυαλό των ανθρώπων πρέπει να οικοδομηθεί και η υπεράσπιση της ειρήνης".

92. Βλ. Fisher 1992: 83

93. Αξίζει να σημειωθεί πως τα περισσότερα από τα κράτη μέλη της UNESCO έχουν συστήσει τις λεγόμενες Εθνικές Επιτροπές UNESCO για καλύτερο συντονισμό του έργου των εκπαιδευτικών, επιστημονικών και πολιτιστικών κύκλων και οργανώσεων της χώρας τους με το έργο του Οργανισμού αυτού.

Όσον αφορά τα πολιτιστικά προγράμματα της UNESCO, στόχο έχουν μεταξύ άλλων την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, τη διαφύλαξη της πολιτιστικής ταυτότητας των λαών, την ανάπτυξη των διεθνών σχέσεων, την ενθάρρυνση της δημιουργικότητας, την αύξηση της δημιουργίας και γενικότερα την ανάπτυξη του πολιτισμού.⁹⁴ Ως αντιπροσωπευτικές εργασίες της UNESCO, σύμφωνα με τους πιο πάνω στόχους, μπορεί να αναφερθούν οι πιο κάτω: 1. Μετάφραση και έκδοση 650 τίτλων βιβλίων (50 από ανατολικές γλώσσες και 25 από ευρωπαϊκές και διάφορες αφρικανικές και ωκεανικές). 2. Η κατάρτιση Καταλόγου Παγκόσμιας Κληρονομιάς (1984), με εξέχοντα φυσικά και πολιτιστικά μνημεία. Ας σημειωθεί ότι τα προγράμματα για την κληρονομιά⁹⁵ χρηματοδοτούνται από το Ταμείο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, στο οποίο συνεισφέρουν όλα τα κράτη μέλη της UNESCO. 3. Λήψη απόφασης για ίδρυση Ευρωπαϊκής Τράπεζας Δεδομένων⁹⁶ με τα εξής τέσσερα ξεχωριστά τμήματα: Τμήμα στατιστικών δεδομένων, Τμήμα βιογραφικών δεδομένων και αρχειακών εγγράφων, Τμήμα εθνικών και παγκόσμιων θησαυρών και Τμήμα πολιτιστικών ιδρυμάτων και πολιτιστικής έρευνας. 4. Πρόωθηση κοινών ευρωπαϊκών μελετών σε θέματα πολιτιστικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τη σύσταση αρ. 15 της Διεθνούς Διάσκεψης για την Πολιτιστική Πολιτική (Ελσίνκι 1972). Τέτοιες μελέτες είναι "Η εκπαίδευση των εμψυχωτών και του διοικητικού προσωπικού", "Ο σχεδιασμός της πολιτιστικής ανάπτυξης", "Πολιτισμός και γυναίκες", "Ο ρόλος των ΜΜΕ στην πολιτιστική ανάπτυξη", κ.ά. Επισημαίνεται πως για τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων της UNESCO έχει ιδρυθεί Διεθνές Ταμείο για Προαγωγή του Πολιτισμού (1974)⁹⁷ το οποίο προσφέρει συγκεκριμένη οικονομική και τεχνική βοήθεια για υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών.⁹⁸

Κατευθυντήριες γραμμές για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων της UNESCO δίνονται από τις κατά καιρούς διεθνείς διασκέψεις της Οργάνωσης. Η πρώτη τέτοια διάσκεψη πραγματοποιήθηκε στη Βενετία το 1970 και αφορούσε τις θεσμικές, διοικητικές και οικονομικές όψεις της πολιτιστικής πολιτικής και κατέληξε στο βασικό μήνυμα πως κάθε άτομο έχει δικαίωμα να απολαμβάνει τα αγαθά του πολιτισμού και να συμμετέχει ενεργά στην πολιτιστική δραστηριότητα της κοινότητάς

94. Οι στόχοι αυτοί, καθώς και μερικοί άλλοι, τίθενται πολύ χαρακτηριστικά στο πρόγραμμα αρ. 11 της UNESCO το οποίο είναι ένα από τα 14 προγράμματα του σχεδίου "Second Medium-Term Plan" (1984-1989), που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO το Δεκέμβριο του 1982.

95. Οι βασικές διεθνείς εκστρατείες για την κληρονομιά στον ευρωπαϊκό χώρο έγιναν σε πέντε χώρες: Ελλάδα (Ακρόπολη), Ιταλία (Βενετία), Μάλτα (ιστορικά κτίρια και μνημεία της χώρας αυτής), Τουρκία (τα μνημεία της Γόγγε και ιστορικές περιοχές και μνημεία της Κωνσταντινούπολης), Γιουγκοσλαβία (η πολιτιστική κληρονομιά του Μαυροβουνίου).

96. Η ιδέα για ίδρυση Τράπεζας Πολιτιστικών Δεδομένων συζητήθηκε για πρώτη φορά το 1972 στη Διεθνή Διάσκεψη της UNESCO για την Πολιτιστική Πολιτική στην Ευρώπη (Ελσίνκι).

97. Το Ταμείο απολάβει μεγάλου βαθμού αυτονομίας και διοικείται από ΔΣ που αποτελείται από 15 μέλη τα οποία παρακάθονται στις συνεδρίες με την προσωπική τους ιδιότητα.

98. Ένα από τα σημαντικότερα προγράμματα της UNESCO θεωρείται η Παγκόσμια Δεκαετία Πολιτιστικής Ανάπτυξης 1988-1997, στόχος του οποίου είναι να επισημάνει νέες προσεγγίσεις για την πολιτιστική ανάπτυξη που θα οδηγήσουν σε σημαντικά αποτελέσματα μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990.

του. Η δεύτερη Διεθνής Διάσκεψη είναι εκείνη του Μεξικού (Ιούλιος - Αύγουστος 1982), η οποία εξέδωσε διακήρυξη από 54 άρθρα για την πολιτιστική ταυτότητα, δημοκρατία, κληρονομιά, παιδεία, δημιουργικότητα και ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την πολιτιστική πολιτική της Ευρώπης, πραγματοποιήθηκε Διάσκεψη στο Ελσίνκι το 1972 η οποία συνέστησε στα ευρωπαϊκά κράτη μέλη της Οργάνωσης να προωθήσουν συγκριτικές μελέτες σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, για να διευκολύνουν τους διαμορφωτές της πολιτιστικής πολιτικής στη λήψη αποφάσεων.⁹⁹

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ. Ιδρύθηκε το 1949 (έδρα το Στρασβούργο) και περιλαμβάνει σήμερα 34 ευρωπαϊκές χώρες. Σκοπός της ίδρυσής του είναι η περιφρούρηση και υλοποίηση των κοινών ιδεών και αρχών των κρατών μελών των σχετικών με την πολιτιστική κληρονομιά και η προαγωγή της οικονομικής και κοινωνικής τους προόδου. Το Συμβούλιο της Ευρώπης επιλαμβάνεται θεμάτων συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και κοινοβουλίων σ' ένα πλατύ φάσμα δραστηριοτήτων και τομέων με ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα του πολιτισμού.¹⁰⁰ Τα βασικά σώματα του Οργανισμού είναι η εξ Υπουργών Επιτροπή (αποτελείται από τους υπουργούς των κρατών μελών) και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, στην οποία αντιπροσωπεύονται τα κοινοβούλια όλων των κρατών μελών. Για τα θέματα του πολιτισμού λειτουργούν εντός του Οργανισμού εξειδικευμένα σώματα τόσο κάτω από την αρμοδιότητα της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης (Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας¹⁰¹), όσο και κάτω από την αρμοδιότητα της εξ Υπουργών Επιτροπής (Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας). Επίσης στη Διαρκή Διάσκεψη Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης (CLRAE), η οποία αποτελεί συμβουλευτικό σώμα του Συμβουλίου της Ευρώπης,¹⁰² λειτουργεί Επιτροπή για τον Πολιτισμό, την Παιδεία και τα ΜΜΕ.

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά το Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας (CCC), πρέπει να σημειωθεί πως περιλαμβάνει μια για τον πολιτισμό, μια για την πολιτιστική κληρονομιά,¹⁰³ μια για την παιδεία, καθώς και τη Διαρκή Σύνοδο για τα Προβλήματα των Πανεπιστημίων. Το Συμβούλιο ιδρύθηκε το 1961 με στόχο να προωθήσει ένα οργανωτικό πλαίσιο για ευρωπαϊκή συνεργασία στους τομείς της παιδείας και του

99. Τα θέματα των μελετών αυτών αποτελούν συχνά αντικείμενο συζήτησης σε άλλες συναντήσεις εμπειρογνομόνων, όπως εκείνη που πραγματοποιήθηκε το 1980 στο Ελσίνκι σχετικά με την ανάπτυξη της πολιτιστικής πολιτικής των ευρωπαϊκών χωρών.

100. Βλ. Wiesand 1985: 55

101. Η Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας επιλαμβάνεται θεμάτων τέχνης, κληρονομιάς, παιδείας, νεολαίας, αθλητισμού και ΜΜΕ.

102. Βασικό έργο του σώματος αυτού είναι να συμβουλεύει την εξ Υπουργών Επιτροπή σε θέματα που άπτονται του ενδιαφέροντος των τοπικών και περιφερειακών Αρχών. Αξιοσημείωτη πρωτοβουλία του εξ Υπουργών Σώματος αυτού είναι η προσπάθεια δημιουργίας σχεδίου Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών Γλωσσών και Γλωσσών των Μειονοτήτων.

103. Η Επιτροπή Πολιτιστικής Κληρονομιάς προσφέρει βοήθεια στις εξής περιπτώσεις: 1) Τεχνική βοήθεια για προγράμματα συντήρησης 2) Πρόωθηση των παραδοσιακών τεχνών και επαγγελματιών 3) Λειτουργία εθνικών και διεθνών κέντρων διατήρησης της κληρονομιάς 4) Πληροφοριακά προγράμματα και 5) Οικονομική βοήθεια για το Ευρωπαϊκό Κέντρο Εκπαίδευσης Τεχνιτών για Συντήρηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Βλ. Fisher 1992: 72

πολιτισμού. Έργο του Συμβουλίου είναι η υποβοήθηση των κρατών μελών για απόκτηση βαθύτερης επίγνωσης των πολιτιστικών αναγκών και τάσεων που αναπτύσσονται στην κοινωνία τους και που απαιτούν νέο τρόπο αντιμετώπισης, καθώς και η υπόδειξη βασικών αναλυτικών μεθόδων στις κυβερνήσεις, ή άλλες Αρχές, για διαμόρφωση της πολιτιστικής τους πολιτικής. Θέματα που απασχολούν το Συμβούλιο Πολιτιστικής Συνεργασίας είναι η διηνεκής εκπαίδευση, η εκδημοκρατικοποίηση της κουλτούρας, η πολιτιστική δημοκρατία, η σημασία της πολιτιστικής βιομηχανίας, η πολιτιστική ταυτότητα και η εθνική και περιφερειακή πολιτιστική πολιτική.

Τα κυριότερα πολιτιστικά προγράμματα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι τα εξής:¹⁰⁴ 1. Αξιολόγηση των εθνικών πολιτιστικών πολιτικών των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ήδη τέτοια αξιολόγηση έχει γίνει για τη Γαλλία, Σουηδία και Αυστρία και προγραμματίζεται προσεχώς για την Ισπανία και την Ολλανδία. 2. Πρόγραμμα με τίτλο "Πολιτισμός και περιφέρειες", το οποίο επιδιώκει την προώθηση των περιφερειακών πολιτιστικών πολιτικών. Στόχος του προγράμματος είναι να προαγάγει τις διαπεριφερειακές πολιτιστικές ανταλλαγές και να ενθαρρύνει την ανάπτυξη κατάλληλης εκπαίδευσης για διοικητικά πολιτιστικά στελέχη της περιφέρειας.¹⁰⁵ 3. Πρόγραμμα προώθησης και διάθεσης της πολιτιστικής δημιουργίας. Στόχος του προγράμματος αυτού είναι να αυξήσει το ενδιαφέρον του κοινού μέσα από επιμέρους μικρά προγράμματα και να βοηθήσει στην προσέγγιση καλλιτεχνών και κοινού.¹⁰⁶ 4. Ανάπτυξη προγραμμάτων με σκοπό τη συνεργασία των ειδικών για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα κυριότερα από τα προγράμματα αυτά είναι το πρόγραμμα "Προοπτικές και στρατηγικές για συντήρηση τη κληρονομιάς" και ένα άλλο πρόγραμμα που αποβλέπει στην αναγνώριση, προστασία, ανάπτυξη και ανάδειξη των περιοχών και των μνημείων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον από την άποψη της κληρονομιάς. Ωστόσο πέρα από τα προγράμματα αυτά,¹⁰⁷ το Συμβούλιο της Ευρώπης αναλαμβάνει την υποστήριξη και διάφορων άλλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Τέτοιες είναι το Φόρουμ Ευρωπαϊκών Δικτύων Πολιτιστικών Κέντρων, που επιδιώκει την ενθάρρυνση ανταλλαγής πληροφοριών και τη συνεργασία μεταξύ των δικτύων διαφορετικών τύπων τέχνης και πολιτιστικών κέντρων, και οι μακράς διάρκειας Εκθέσεις Ευρωπαϊκής Τέχνης, την οργάνωση των οποίων αναλαμβάνει κάθε χρόνο διαφορετικό κράτος και που στη συνέχεια περιέρχονται και τις άλλες χώρες της Ευρώπης.

104. Βλ. Fisher 1992: 70-71

105 Ήδη άρχισαν να διαφαίνονται κάποια αποτελέσματα του προγράμματος αυτού, όπως είναι η ανάπτυξη δικτύων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και κέντρων παρακολούθησης της περιφερειακής πολιτιστικής δραστηριότητας. Αξίζει να σημειωθεί πως για το πρόγραμμα αυτό πραγματοποιήθηκε συνέδριο το 1991.

106. Τέτοια μικρά προγράμματα είναι οι διετείς ευρωπαϊκές παιδικές και νεανικές θεατρικές συναντήσεις, οι ετήσιες συναντήσεις μεταξύ συγγραφέων και αναγνωστών, η προώθηση της μετάφρασης και της μελέτης, η προαγωγή του ευρωπαϊκού κινηματογράφου, κ.ά.

107. Στο παρελθόν το Συμβούλιο της Ευρώπης ανέπτυξε και άλλα προγράμματα, όπως το Πρόγραμμα των 21 πόλεων (που περιλάμβανε η Πόλη σου, η Ζωή σου, το Μέλλον σου), το Πρόγραμμα των 14 πόλεων (πειραματική μελέτη της πολιτιστικής ανάπτυξης στις ευρωπαϊκές πόλεις 1971-1975) και το πρόγραμμα Πρόωθηση της δημιουργικότητας λαμβάνοντας υπόψη την ανάπτυξη της πολιτιστικής βιομηχανίας.

Ουσιαστικό ρόλο στο πολιτιστικό έργο που επιτελεί το Συμβούλιο της Ευρώπης διαδραματίζουν οι Διασκέψεις των Υπουργών Πολιτισμού των κρατών μελών του Συμβουλίου. Οι διασκέψεις αυτές συνιστούν μέσο αναθεώρησης του έργου του Συμβουλίου Πολιτιστικής Συνεργασίας και επίσης βήμα συζήτησης της πολιτιστικής πολιτικής που ενδείκνυται να ακολουθείται από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Μέχρι τώρα έχουν πραγματοποιηθεί 7 τέτοιες διασκέψεις, Όσλο (1976), Αθήνα (1978), Λουξεμβούργο (1981), Βερολίνο (1984), Σίντρα (1987), Παλέρμο (1990), Παρίσι (1992). Επίσης σημαντική για την προώθηση των θεμάτων του πολιτισμού είναι η συμβολή της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Σύμβασης, που έχει υπογραφεί το 1954 από τις χώρες κράτη μέλη του Συμβουλίου (καθώς και από τη Φινλανδία και το Βατικανό), και προνοεί "την προστασία και ενθάρρυνση της ανάπτυξης της εθνικής συνεισφοράς στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης" (άρθρο 1 της Σύμβασης).

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ (ΕΕ). Ιδρύθηκε το 1957 (έδρα Βρυξέλες) και περιλαμβάνει σήμερα 15 κράτη μέλη. Βασικά όργανα της ΕΕ είναι: Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (τα μέλη της διορίζονται από τις χώρες κράτη μέλη, αλλά διατηρούν την ανεξαρτησία τους). Το εξ Υπουργών Συμβούλιο (αντιπρόσωποι των 15 κρατών μελών) το οποίο βοηθείται στο έργο του από την Επιτροπή των Μόνιμων Αντιπροσώπων (πρεσβευτικές αντιπροσωπείες των κρατών μελών). Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (αρχηγοί των κρατών μελών). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (τα μέλη του εκλέγονται με απευθείας εκλογές από κάθε κράτος μέλος κάθε 5 χρόνια)¹⁰⁸ που συμβουλευέται στο έργο του την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (συμβουλευτικό σώμα). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (επιλαμβάνεται θεμάτων νομοθεσίας της Ένωσης).

Στον τομέα του πολιτισμού φαίνεται πως δεν υπάρχει πρόθεση από μέρους της ΕΕ να διαμορφώσει ευρωπαϊκή πολιτική, αφού εξάλλου δεν υπάρχει τέτοια πρόνοια στη Σύμβαση της Ρώμης με την οποία είχε ιδρυθεί η ΕΟΚ.¹⁰⁹ Ωστόσο η πολιτική της Ένωσης εμπλέκεται στα θέματα του πολιτισμού με τους εξής 3 τρόπους: 1. Με συγκεκριμένες άμεσες πρωτοβουλίες της Γενικής Διεύθυνσης Οπτικοακουστικών Μέσων, Πληροφοριών, Επικοινωνιών και Πολιτισμού της ΕΕ.¹¹⁰ 2. Με έμμεσους τρόπους μέσω της βοήθειας που προσφέρεται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (European Social Fund) και το Ταμείο Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Ανάπτυξης (European Regional Development Fund), καθώς και με τις διάφορες πρωτοβουλίες για εκπαιδευτικά προγράμματα. 3. Μέσω των προνοιών των διάφορων κανονισμών της ΕΕ, νομικών, οικονομικών και εμπορικών.¹¹¹

108. Αξίζει να σημειωθεί πως στο Κοινοβούλιο λειτουργεί Επιτροπή Νεολαίας, Πολιτισμού, Παιδείας, ΜΜΕ και Αθλητισμού.

109. Στη Σύμβαση της Ρώμης υπάρχουν μόνο δύο αναφορές στον πολιτισμό, από τις οποίες η μια αφορά την επιβολή περιορισμών στην εισαγωγή/εξαγωγή αγαθών στις χώρες κράτη μέλη, όταν προβάλλονται λόγοι ιστορικής, εθνικής και καλλιτεχνικής κληρονομιάς (άρθρο 36), και η άλλη αφορά την ώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης των εκτός της ΕΟΚ χωρών με τις οποίες η Κοινότητα έχει συνάψει σχέσεις.

110. Η Διεύθυνση αυτή είναι γνωστή με συντετμημένο τρόπο ως DG X.

111. Βλ. Fisher 1992: 20

Ουσιαστικό ενδιαφέρον για τα θέματα του πολιτισμού άρχισε να επιδεικνύει η ΕΕ με μια σειρά συναντήσεις υψηλού επιπέδου, κατά την περίοδο 1969-1983, στις οποίες τονίστηκε η ανάγκη για ανάληψη μεγαλύτερης και πιο συγκεκριμένης δραστηριότητας στον τομέα αυτό. Στις συναντήσεις αυτές αναγνωρίστηκε σε υψηλό πολιτικό επίπεδο ότι ο πολιτισμός αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της ενιαίας ευρωπαϊκής ταυτότητας.¹¹² Έτσι στα πλαίσια του πνεύματος αυτού άρχισε τη λειτουργία του στις Βρυξέλες το Τμήμα Πολιτιστικών Υποθέσεων (διοικητικό τμήμα) και στη συνέχεια με πρωτοβουλία των Genscher/Colombo, στη Συνάντηση Κορυφής της Στουτγάρδης (1983), περιλήφθηκε επισήμως ο πολιτισμός στη σφαίρα των δραστηριοτήτων της Ένωσης. Σημαντική είναι η ενέργεια του εξ Υπουργών Συμβουλίου της ΕΕ, καθώς και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που σε συνεδρία τους το 1982 διέκριναν τους εξής 4 τομείς στην πολιτιστική δραστηριότητα που θα πρέπει να αναπτυχθεί από την Ένωση. 1. Ελευθεροποίηση στο εμπόριο των πολιτιστικών αγαθών. 2. Βελτίωση των όρων διαβίωσης και εργασίας των πολιτιστικών δημιουργών. 3. Διεύρυνση του "ακροατηρίου" στον πολιτιστικό τομέα. 4. Προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.¹¹³

Σημαντικός σταθμός για το ενδιαφέρον της ΕΕ στα θέματα του πολιτισμού αποτελεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ (άρθρο 128),¹¹⁴ με την οποία αναγνωρίζεται αφενός η εθνική και περιφερειακή πολυμορφία των κρατών μελών και αφετέρου ενθαρρύνονται τα κράτη μέλη να αναπτύξουν μεταξύ τους, καθώς και με αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και τρίτες χώρες, συνεργασία στους εξής πολιτιστικούς τομείς: 1. Της βελτίωσης της γνώσης και διάδοσης του πολιτισμού και της Ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών 2. Της διατήρησης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας 3. Της προώθησης των μη εμπορικών πολιτιστικών ανταλλαγών και 4. Της ανάπτυξης καλλιτεχνικής και λογοτεχνικής δημιουργίας, συμπεριλαμβανομένου του οπτικοακουστικού τομέα.

Πιο συγκεκριμένα ανάμεσα στις πολιτιστικές δραστηριότητες που αναπτύσσει η ΕΕ είναι: Υιοθέτηση κανονισμού που θα διευκολύνει το εμπόριο των έργων τέχνης, καθώς και καθιέρωση καρτών εγγραφής για καλλιτεχνικά έργα, ώστε να προσφέρεται, με πλήρη περιγραφή, ουσιαστική υπηρεσία για κλαπέντα έργα. Ρύθμιση του θέματος της πνευματικής ιδιοκτησίας (1989), ώστε να υπάρχει εναρμόνιση στις χώρες κράτη μέλη του θέματος του χρόνου, μέχρι την εκπνοή του οποίου οι δημιουργοί δικαιούνται να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.¹¹⁵ Διάφορες χρηματοδοτήσεις στον τομέα στήριξης των τεχνών, όπως χρηματοδότηση συναυλίας που οργανώθηκε από 3 κράτη μέλη (1980), χρηματοδότηση του Έτους Ευρωπαϊκής Μουσικής (1985), διοργάνωση Φεστιβάλ Ευρωπαϊκού Κινηματογράφου (1984), προσφορά 50 επιδομάτων ετησίως για σπουδές στη συντήρηση και προστασία αρχιτεκτονικών

112. Η αναγνώριση αυτή έγινε στη Συνάντηση Κορυφής της Κοπεγχάγης (1973).

113. Βλ. Suppl. Bulletin EC 6/82

114. Χαρακτηριστική είναι η πρόνοια της Συνθήκης η οποία αναφέρει πως η Ένωση θα λαμβάνει υπόψη τις τις πολιτιστικές πιυχές, όταν αναλαμβάνει δράση δυνάμει άλλων διατάξεων της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

115. Σχεδόν σε κάθε χώρα της ΕΕ ο χρόνος αυτός είναι διαφορετικός, εκτεινόμενος από 50 μέχρι 80 χρόνια.

μνημείων, κ.ά.¹¹⁶ Ωστόσο η σημαντικότερη δραστηριότητα της ΕΕ στον πολιτιστικό τομέα αναπτύσσεται μέσα από τα ευρύτερα πολιτιστικά προγράμματα της Ένωσης. Αξιόλογο τέτοιο πρόγραμμα θεωρείται το σχέδιο δράσης για την περίοδο 1988-1992, με κυριότερους στόχους την προώθηση των μεταφράσεων, την εκπαίδευση επαγγελματιών τεχνικών για οπτικοακουστικά μέσα, καθώς και ειδικών για τη συντήρηση αρχαιοτήτων. Όμως και το πρόγραμμα MEDIA 95 είναι σημαντικό, στόχοι του οποίου είναι η βελτίωση της παραγωγής, της διανομής, της χρηματοδότησης και της εκπαίδευσης στον τομέα των οπτικοακουστικών μέσων. Επίσης αξιοσημείωτη είναι και η έκδοση της ντιρεκτίβας "Τηλεόραση χωρίς σύνορα", η οποία καθορίζει ελάχιστα ποιοτικά επίπεδα για τα προγράμματα της Τηλεόρασης και ρυθμίζει το θέμα των διαφημίσεων.

116. Περισσότερα για τις δραστηριότητες αυτές βλ. Wiesand 1985: 70-73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ (1965)

1. Η Κύπρος ως σταυροδρόμι των μεγάλων πολιτισμών της αρχαιότητας και οι στενές πολιτιστικές της σχέσεις με την Ελλάδα

Αν και αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι η πολιτιστική δραστηριότητα στα πρόσφατα κυρίως χρόνια της ζωής της κυπριακής κοινωνίας - και μάλιστα μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητη δημοκρατία (1960) - ωστόσο θεωρείται απαραίτητο να γίνει μια σύντομη αναδρομή στο ιστορικό παρελθόν του νησιού. Με την ανασκόπηση αυτή θα ιχνηλατηθεί ολοκληρωμένα η πολιτιστική πορεία που ακολούθησε η Κύπρος μέσα από τις ποικίλες σχέσεις και επιδράσεις που ανέπτυξε και δέχτηκε κατά καιρούς στις διάφορες φάσεις της Ιστορίας της και θα διαφανεί έτσι το πραγματικό σημερινό "πολιτιστικό της πρόσωπο".

Η Κύπρος έχει έκταση 9.251 τετρ. χμ. και πληθυσμό 714.600 κατοίκους,¹ από τους οποίους 77,1% Έλληνες, 18,1% Τούρκοι και 4,8% άλλες μειονότητες (Μαρωνίτες, Αρμένιοι, Λατίνοι). Καθώς μαρτυρά η ευνοϊκή γεωγραφική και πολιτικο-στρατιωτική της θέση (βρίσκεται στην ανατολική άκρη της Μεσογείου) είχε να διαδραματίσει στα αρχαία χρόνια (σε μεγάλο βαθμό και σήμερα) σημαντικό κοινωνικό-πολιτικο-στρατιωτικό ρόλο, αποτελώντας ουσιαστικά το σταυροδρόμι 3 ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Έτσι το νησί αποτέλεσε κατά τη μακραίωνη Ιστορία του στόχο των επεκτατικών βλέψεων των γειτονικών λαών, οι οποίοι φαίνεται πως από τα αρχαιότατα χρόνια εφάρμοσαν σε βάρος του επεκτατική πολιτική.²

Για να εξετάσει κανείς την Ιστορία της Κύπρου, έστω και αδρομερώς, είναι απαραίτητο να έχει υπόψη του τις ιστορικές περιόδους στις οποίες διακρίνεται η Ιστορία του νησιού. Οι περίοδοι αυτές είναι οι πιο κάτω (περιλαμβανομένων και των προϊστορικών χρόνων):³

A. Προϊστορικοί χρόνοι (πριν από το 8500 μέχρι το 1050 π.Χ.)

1. Προνεολιθική εποχή (πριν από το 8500)
2. Νεολιθική εποχή (8500 - 3900)
3. Χαλκολιθική εποχή (3900 - 2500)
4. Πρώιμη εποχή του χαλκού (2500 - 1900)
5. Μέση εποχή του χαλκού (1900 - 1650)
6. Ύστερη εποχή του χαλκού (1650 - 1050)

B. Ιστορικοί Χρόνοι (από το 1050 μέχρι το 58 π.Χ.)

1. Κυπρο-Γεωμετρική εποχή (1050 - 725)

1. Η πληροφορία αυτή έχει ληφθεί από την επίσημη Δημογραφική Έκθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1991.

2. Παντελή 1985: 19

3. Οι κυριότερες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνταξη αυτού του μέρους της εργασίας είναι: Αντωνιάδης 1980, Παυλιδής 1991, Γεωργιάδης 1978, Κγπίς 1985, Παντελή 1985, Hill 1952 και Χ" Δημητρίου 1987.

2. Κυπρο-Αρχαϊκή εποχή (725 - 475)
3. Κυπρο-Κλασική εποχή (475 - 323)
4. Ελληνιστική εποχή (323 - 58 π.Χ.)
5. Ρωμαϊκή εποχή (58 π.Χ. - 330 μ.Χ.)
6. Βυζαντινή εποχή (330 - 1191)
7. Φραγκοκρατία (1192 - 1489)
8. Βενετοκρατία (1489 - 1570/1571)
9. Τουρκοκρατία (1571 - 1878)
10. Αγγλοκρατία (1878 - 1960)
11. Περίοδος Ανεξαρτησίας (1960 κ. ε.)

Ουσιαστικά η απαρχή της πολιτιστικής πορείας του νησιού σημειώνεται την 7η χιλιετηρίδα π.Χ. με την εγκατάσταση των πρώτων κατοίκων της σε νεολιθικούς οικισμούς (Νεολιθική εποχή). Η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίζεται από τους ιστορικούς ως "προελληνική", γιατί οι σχέσεις της Κύπρου με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο ήταν ή μηδαμινές ή ανύπαρκτες.⁴ Ο εξελληνισμός της Κύπρου άρχισε κατά την περίοδο 1400-1300 π.Χ. (Υστερη εποχή του χαλκού) με την εγκατάσταση στο νησί των Αχαιών ή Μυκηναίων, οπότε αρχίζει και η λεγόμενη "ελληνική" περίοδος της ιστορίας του,⁵ και ολοκληρώνεται στο τέλος της προϊστορικής περιόδου (1050 π.Χ.).

Στο μεταξύ όμως, πριν από την εγκατάσταση των Αχαιών, με την ανακάλυψη και χρήση του χαλκού στην Κύπρο (2500 π.Χ.) επιτείνεται το ενδιαφέρον των γειτονικών λαών για το νησί. Γρήγορα η Κύπρος καθίσταται ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραγωγής και εμπορίας του χαλκού, που είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή διείσδυση νέων κατοίκων στο νησί, κυρίως από την Ανατολία, αλλά και ένοπλες επιδρομές κατά του νησιού τη Μέση και Υστερη εποχή του χαλκού (Υκώς, Χετταίοι, Φιλισταίοι). Ωστόσο, παρά τις κάποιες εχθρικές σχέσεις που δημιουργούνταν λόγω της ανταγωνιστικότητας που προκαλούσε ο χαλκός στο εμπορικό πεδίο, η κατάσταση αυτή παρείχε την ευκαιρία στην Κύπρο να αναπτύξει πολιτιστικές σχέσεις με τις γειτονικές της χώρες, Παλαιστίνη, Αίγυπτο, ακόμη και τη μινωική Κρήτη.

Όμως και μετά την εγκατάσταση των Αχαιών στο νησί δεν έπαυσε η Κύπρος να είναι το επίκεντρο του ενδιαφέροντος των ξένων, οπότε έχουμε μια σειρά από επιδρομές με πρώτη συνέπεια τη φοινικική εγκατάσταση στο νησί, κυρίως στο Κίτιο (850 π.Χ. Κυπρο-Γεωμετρική εποχή), της οποίας οι επιδράσεις όμως περιορίστηκαν κυρίως στον οικονομικό τομέα.⁶ Ακολουθεί η υποταγή στους Ασσυρίους (709 - 669 π.Χ. Κυπρο-Αρχαϊκή εποχή),⁷ με την οποία δέχτηκε το νησί ανατολικές πολιτιστικές επιδράσεις, και στη συνέχεια μεσολαβεί μικρό χρονικό διάστημα ανεξαρτησίας (μέχρι

4. Οι πρώτες εμπορικές σχέσεις του νησιού με τον ελληνικό κόσμο άρχισαν να αναπτύσσονται στις αρχές της 2ης χιλιετηρίδας π.Χ. (Κρήτη).

5. Η παράδοση αναφέρει πως πολλοί ήρωες του Τρωικού πολέμου ίδρυσαν ελληνικές πόλεις στο νησί, αφού εγκαταστάθηκαν εκεί (Σαλαμίνα, Κερύνεια, Λάπηθος, Αίπεια, Σόλοι, κ.ά.). Βλ. Γεωργιάδης 1978: 26

6. Σπυριδάκης 1972: 9 και Αντωνιάδης 1980: 7-8

7. Κατά το μεσοδιάστημα μεταξύ της εγκατάστασης των Φοινίκων και της κατάκτησης του νησιού από τους Ασσυρίους ολοκληρώθηκε η σύσταση των 12 μικρών αυτόνομων βασιλείων της Κύπρου, που ήταν τα εξής: Σαλαμίς, Κίτιον, Αμαθούς, Κούριον, Πάφος, Μάριον, Σόλοι, Λάπηθος, Ιδάλιον, Ταμασσός, Χύτροι, Λέδραι.

το 565 π.Χ.).⁸ Αξίζει να σημειωθεί πως κατά την Κυπρο-Αρχαϊκή εποχή κυριαρχεί η Κυπροσுλλαβική γραφή, η οποία θα διατηρηθεί ως η κύρια γραφή της Κύπρου μέχρι το τέλος του 4ου αι. π.Χ.⁹ Το νησί ακολούθως υποτάσσεται στους Αιγυπτίους (565 - 546 π.Χ.) με πρόδηλες τις επιδράσεις στην τέχνη.

Κατά την περίοδο υποταγής της Κύπρου στους Πέρσες (456 π.Χ. κ. ε.), που ακολουθεί, διαδραματίζονται αξιόλογα γεγονότα της Κυπριακής Ιστορίας, όπως η αποτυχημένη επανάσταση των Κυπρίων κατά των Περσών με αρχηγό τον Ονήσιλο, βασιλιά της Σαλαμίνας (499-498), και η εκστρατεία των ελληνικών δυνάμεων με αρχηγό τον Πausανία για απελευθέρωση του νησιού από τους Πέρσες (477). Στην επόμενη περίοδο (Κυπρο-Κλασική) 3 εκστρατείες αναλαμβάνονται από την Ελλάδα (Αθήνα) για τον ίδιο σκοπό, Κίμωνας (467), Χαριτιμίδης (459/458) και Κίμωνας πάλι (450 - 449), με αποτέλεσμα ο Κίμωνας στην τελευταία εκστρατεία να ελευθερώσει μερικές πόλεις του νησιού. Στη συνέχεια αξιοσημείωτη είναι η δράση του Κύπριου βασιλιά Ευαγόρα Α' (Σαλαμίνα), που αφού έδωσε τους Φοίνικες από τη Σαλαμίνα (411), ανέπτυξε στενές σχέσεις με την Αθήνα και ακολούθησε φιλελληνική πολιτική.¹⁰ Ωστόσο η Ανταλκίδειος ειρήνη (386), που είχαν συνομολογήσει οι Έλληνες (Σπαρτιάτες) με τους Πέρσες, αποδυνάμωσε τις προσπάθειες του Ευαγόρα για απελευθέρωση του νησιού και σύναψη στενότερων σχέσεων με την Ελλάδα.¹¹ Η κατάσταση θα βελτιωθεί και θα αποκατασταθούν οι κυπροελλαδικές σχέσεις επί Μ. Αλεξάνδρου, όταν οι Κύπριοι βασιλιάδες θα προσχωρήσουν στο στρατόπεδο του Μακεδόνα βασιλιά (332). Μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου και ύστερα από πολλές περιπέτειες η Κύπρος καταλήγει στο Πτολεμαίο (διάδοχο του Μ. Αλεξάνδρου), κατά τη διακυβέρνηση του οποίου (όπως και μετέπειτα των των απογόνων του) σημειώνεται άνθηση των τεχνών στο νησί και οικοδομούνται ονομαστά δημόσια κτίρια (θέατρα, γυμνάσια, κτλ.).¹²

Η εποχή των Πτολεμαίων λήγει με την κατάληψη της Κύπρου από τους Ρωμαίους (58 π.Χ.). Κατά την περίοδο αυτή παρουσιάστηκε αξιόλογη ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών και κτίστηκαν αξιόλογα οικοδομήματα.¹³ Οποσδήποτε όμως σταθμό για την πολιτιστική πορεία και εξέλιξη της Κύπρου αποτελεί η διάδοση του χριστιανισμού κατά την περίοδο αυτή στο νησί (45 μ.Χ.) από τους απ. Παύλο, Μάρκο και Βαρνάβα (ο τελευταίος θεωρείται ο ιδρυτής της Εκκλησίας της Κύπρου).¹⁴ Την περίοδο αυτή, καθώς και την αμέσως επόμενη (τη Βυζαντινή), δύο σημαντικά γεγονότα σηματοδεύουν την Ιστορία του νησιού. Το ένα είναι η επίσκεψη της

8. Κατά την περίοδο της ανεξαρτησίας επισκέφτηκε την Κύπρο ο Σόλωνας ο Αθηναίος που βοήθησε στην καθιέρωση σε μερικά κυπριακά βασίλεια δημοκρατικότερων θεσμών.

9. Η γραφή αυτή διαδέχτηκε την Κυπρομινωική γραφή, αντίστοιχη της Κρητομινωικής Γραμμικής Α'. Για την Κυπροσுλλαβική γραφή βλ. Παυλίδης 1991: 148-151

10. Χ* Δημητρίου 1987: 51-52

11. Με την Ανταλκίδειο ειρήνη οι Έλληνες παραχωρούσαν την Κύπρο στους Πέρσες.

12. Επίσης κατά την περίοδο αυτή επιτεύχθηκε πλήρως ο εξελληνισμός του νησιού και καθιερώθηκε η αλφαβητική γραφή και η κοινή ελληνική γλώσσα. Βλ. Παυλίδης 1991: 384

13. Βλ. πιο κάτω στην ενότητα "Η πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου", σ. 39

14. Η Κύπρος θεωρείται η πρώτη χώρα στον κόσμο που κυβερνήθηκε από χριστιανό διοικητή, επειδή ο Ρωμαίος ανθύπατος Σέργιος Παύλος, διοικητής τότε του νησιού, προσηλυτίστηκε στο χριστιανισμό από τους αποστόλους που δίδασκαν το χριστιανισμό στο νησί. Βλ. Μιτσιδής 1972: 4

αγ. Ελένης (327 μ.Χ.), κατά την επιστροφή της από τους άγιους τόπους όπου βρήκε τον Τίμιο Σταυρό,¹⁵ και το άλλο είναι η αναγνώριση του αυτοκεφάλου καθώς και η προσφορά των άλλων προνομίων στην Εκκλησία της Κύπρου από τον αυτοκράτορα Ζήνωνα στον αρχιεπίσκοπο Ανθέμιο (488;).¹⁶

Αξίζει να σημειωθεί πως πριν φτάσει το κήρυγμα του χριστιανισμού στην Κύπρο το νησί ήταν ένα από τα ειδωλολατρικά κέντρα της εποχής, όπου βασικά λατρευόταν η θεά Αφροδίτη¹⁷ όχι μόνο ως θεότητα της ομορφιάς και του έρωτα, αλλά και ως θεά της γονιμότητας και της αναπαραγωγής (Μητέρα Γη). Ο Ησίοδος χαρακτηριστικά θεωρεί τον ερχομό της Αφροδίτης στην Κύπρο ως ένα συνεκτικό φυλετικό και θρησκευτικό κρίκο μεταξύ του νησιού και της πνευματικής Ελλάδας της εποχής του.¹⁸ Η διάδοση του χριστιανισμού σ' όλες τις ελληνικές περιοχές θεωρείται ότι ενίσχυσε το συνεκτικό αυτό κρίκο και υποβοήθησε στο να αναπτυχθούν ακόμη στενότερες πνευματικο-πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ του νησιού και των άλλων ελληνικών περιοχών. Οι σχέσεις αυτές συνέβαλαν αναμφίβολα στη διατήρηση και ενίσχυση της ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας του νησιού μέσα από τη νέα διάσταση της σημασίας του έθνους ως εθνικοθρησκευτικής οντότητας.¹⁹ Επίσης η σύσφιξη των πολιτιστικών δεσμών της Κύπρου με το μητροπολιτικό χώρο του ελληνισμού συνέτεινε στο να τονωθεί το αίσθημα της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας του λαού, αλλά και το πνευματικό και πολιτιστικό επίπεδο του νησιού ανέβασε σε σημαντικό βαθμό, όπως φαίνεται από τις εκκλησίες και τα μοναστήρια που κτίστηκαν στο νησί κατά τη Βυζαντινή περίοδο της κυπριακής Ιστορίας, καθώς και από τον εξωραϊσμό των ναών της περιόδου αυτής με νωπογραφίες και εικόνες μεγάλης τέχνης.²⁰

Τρομερή δοκιμασία πέρασε το νησί κατά την περίοδο των αραβικών επιδρομών που κράτησαν πέρα από τρεις αιώνες (649 κ. ε.) , διάστημα κατά το οποίο η Κύπρος ερημώθηκε πραγματικά.²¹ Πιο συγκεκριμένα το 691/692 μ.Χ. ο ίδιος ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιουστινιανός Β' αποφάσισε τη μετοικεσία των Κυπρίων στον Ελλήσποντο σαν υποχώρηση έναντι των Αράβων.²² Όμως πιστεύεται πως οι επιδρομές αυτές των Αράβων-Σαρακηνών δεν επηρέασαν σε οποιονδήποτε βαθμό την εθνικότητα ή την πολιτιστική ταυτότητα των κατοίκων, αλλά μάλλον αντίθετα τόνωσαν και ενδυνάμωσαν το φρόνημα του λαού. Αυτό διαπιστώνεται από τους αναρίθμητους βυζαντινούς ναούς με τους οποίους αντικαταστάθηκαν οι κατεστραμμένοι ναοί αμέσως μετά τον οριστικό τερματισμό των επιδρομών, από τις υπέροχες τοιχογραφίες και αγιογραφίες με τις οποίες κοσμήθηκαν οι εκκλησίες αυτές, αλλά και από τα

15. Σύμφωνα με την παράδοση η αγ. Ελένη κατά την επίσκεψή της στην Κύπρο έκτισε και δύο μοναστήρια, του Σταυροβονιού και της Τόχνης.

16. Σχετικά με τα προνόμια της Εκκλησίας της Κύπρου βλ. Μπισίδης 1972: 8-9

17. Ακόμη και σήμερα η Κύπρος διατηρεί την προσωνυμία "Νησί της Αφροδίτης".

18. Περισσότερα για τη θεά Αφροδίτη και τη λατρεία της στην Κύπρο βλ. Ταρσούλη 1955: 312-318

19. Σπυριδάκης 1972: 36, όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά πως στο εξής η εθνική έννοια ταυτίζεται με τη θρησκευτική και δε νοείται Έλληνας που να μην είναι χριστιανός.

20. Βλ. πιο κάτω σ. 40-41.

21. Φαίνεται πως στο διάστημα μεταξύ 911 και 965 μ.Χ. ουσιαστικά την Κύπρο την εξουσίαζαν οι Σαρακηνοί.

22. Μέχρι σήμερα ο αρχιεπίσκοπος Κύπρου φέρει τον τίτλο "Αρχιεπίσκοπος πάσης Κύπρου και Νέας Ιουστινιανής" (η πόλη όπου είχαν εγκατασταθεί οι Κύπριοι κατά τη μετοικεσία τους).

ακριτικά δημοτικά τραγούδια με τα οποία ο λαός απαθανάτισε τα τραγικά γεγονότα των επιδρομών αυτών.²³

Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας²⁴ και Βενετοκρατίας,²⁵ που ακολούθησαν, τόσο η κακοδιοίκηση όσο και η προσπάθειες εκμετάλλευσης του λαού προκάλεσαν το μίσος και την αντίδραση των Κυπρίων κατά των κατακτητών. Τα καταπιεστικά οικονομικά μέτρα και οι βαριές φορολογίες στο ελληνο-ορθόδοξο στοιχείο του νησιού, αλλά και η περιφρόνηση του θρησκευτικού συναισθήματος του λαού,²⁶ οδήγησαν σε λαϊκές εξεγέρσεις η κυριότερη από τις οποίες είναι εκείνη του ρήγα Αλέξη (1426 - 1427) που καταπνίγηκε στο αίμα.

Ετσι γίνεται φανερό για ποιο λόγο ο κυπριακός λαός δεν αντέδρασε όσο έπρεπε όταν εκδηλώθηκε η τουρκική επίθεση κατά της Κύπρου το 1570. Οι κάτοικοι του νησιού αποξενωμένοι από τους αφέντες τους Βενετούς έδειξαν αδιαφορία μπροστά στο νέο κατακτητή, γιατί πίστευαν πως με την αλλαγή του καθεστώτος θα κέρδιζαν την ελευθερία τους.²⁷ Η πραγματικότητα όμως τους διέψευσε τραγικά, σε βαθμό μάλιστα που οι χωριάτες γρήγορα νοστάλγησαν τη βενετική κυριαρχία στο νησί. Φυσικά κάποια προνόμια είχαν δοθεί στην Κυπριακή Εκκλησία την εποχή της Τουρκοκρατίας, αλλά η διαφθορά των αξιωματούχων του επίσημου κράτους εκτεινόταν σε τέτοιο βαθμό, ώστε ούτε καν οι νόμοι εφαρμόζονταν.²⁸ Ενδεικτικό της άθλιας κατάστασης που επικρατούσε στο νησί με την έναρξη της περιόδου της Τουρκοκρατίας είναι το γεγονός πως, λόγω της μεγάλης ελάττωσης του πληθυσμού, ο σουλτάνος είχε διατάξει να μεταφερθούν στο νησί έποικοι μεταξύ των οποίων και 3.000-4.000 Τούρκοι στρατιωτικοί απ' αυτούς που είχαν πάρει μέρος στην εκστρατεία του Μουσταφά Πασά για κατάληψη της Κύπρου.²⁹ Η εγκατάσταση των πρώτων αυτών Τούρκων στο νησί με σουλτανικό φερμάνι αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη σοβαρή επέμβαση στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού του νησιού, που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της μετέπειτα τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Όσον αφορά το πνευματικό επίπεδο των Κυπρίων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, πρέπει να σημειωθεί πως ήταν πολύ χαμηλό λόγω της αδιαφορίας των Τούρκων κατακτητών ή ακόμη και της αρνητικής τους στάσης απέναντι στα πνευματικά θέματα. Ανεξάρτητα όμως από αυτό, είναι αξισημείωτο πως το μορφωτικό επίπεδο του χριστιανικού στοιχείου υπερείχε καταφανώς εκείνου του μουσουλμανικού, πράγμα που οφειλόταν στον υπερβάλλοντα ζήλο που επέδειξε η Εκκλησία για την

23. Γεωργιάδης 1978: 148-150

24. Πριν από την περίοδο της Φραγκοκρατίας η Κύπρος είχε περάσει από διάφορες περιπέτειες. Αφού την υπέταξε ο βασιλιάς της Αγγλίας Ριχάρδος Α' ο Λεοντόκαρδος, κατά τη διάρκεια της Γ' σταυροφορίας, την πούλησε ακολούθως στους Ναΐτες ιππότες, που του την ξαναεπέστρεψαν σε σύντομο χρονικό διάστημα, για να την πουλήσει τελικά στο Γάλλο ευγενή Γκυ ντε Λουζινιάν, ιδρυτή της δυναστείας των Λουζινιανών βασιλιάδων που βασίλευσαν στην περίοδο της Φραγκοκρατίας στο νησί. Για την περίοδο της Φραγκοκρατίας στην Κύπρο βλ. Λεόντιου Μαχαιρά 1982 και Γεώργιου Βουστρώνιου 1989.

25. Το 1489 μ.Χ. η Αικατερίνη Κορνάρου μεταβίβασε εκούσια την Κύπρο στους Βενετούς.

26. Σπυριδάκης 1972: 105-108 και Μιτσίδης 1972: 13-18

27. Kypis 1985: 251

28. Παντελή 1985: 40-44

29. Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. Kypis 1985: 259-260

εκπαίδευση των υπόδουλων Ελληνοκυπρίων ραγιάδων, η οποία τα χρόνια αυτά έπαιρνε εθνικό χαρακτήρα με κύριο περιεχόμενο την ελληνοχριστιανική ταυτότητα.³⁰ Είναι χαρακτηριστικό το ότι μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους οι Ελληνοκύπριοι στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τις πνευματικές και πολιτικές τους σχέσεις με την ελεύθερη πια Ελλάδα³¹ προέβησαν σε τρεις ένοπλες εξεγέρσεις κατά των Τούρκων κατακτητών.³²

Με τη μεταβίβαση της Κύπρου στην Αγγλία το 1878³³ ο ελληνικός κυπριακός λαός πίστευε πως θα επερχόταν αξιοσημείωτη βελτίωση της εθνικής του μοίρας κάτω από την εξουσία των νέων χριστιανών και Ευρωπαίων κυβερνητών του, με προοπτική την ένωση του νησιού με την Ελλάδα.³⁴ Οι Άγγλοι όμως από τα πρώτα κιόλας χρόνια της διακυβέρνησής τους απέδειξαν πως δεν τους ενδιέφερε τίποτε άλλο παρά η χρησιμοποίηση της Κύπρου ως πηγής εκμετάλλευσης και ως στρατηγικού σημείου για τη διασφάλιση των συμφερόντων τους στην Ασία και την Αφρική.³⁵ Έτσι, οι Ελληνοκύπριοι βλέποντας πως οι ελπίδες τους για πραγμάτωση των εθνικών τους πόθων αποδείχτηκαν φρούδες, αποφάσισαν από τις αρχές του 20ου αιώνα να προβάλουν πιο επιτακτικά το αίτημά τους για ένωση του νησιού με την Ελλάδα.³⁶ Η τακτική τους αυτή φυσικά όχι μόνο δεν έκαμψε την αγγλική αδιαλλαξία, αλλά αντίθετα προκάλεσε και την εχθρότητα του σύνοικου στοιχείου, δηλαδή των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι στο μεταξύ υποκινούμενοι από την Τουρκία άρχισαν να ενδιαφέρονται ζωηρά για τη μελλοντική τύχη του νησιού.³⁷

Αποτέλεσμα της επίμονης στάσης της Αγγλίας να αρνείται την ικανοποίηση του εθνικού αιτήματος των Ελληνοκυπρίων ήταν να ακολουθήσει μια μακρά περίοδος περιπετειών για το νησί μέχρι το 1955, οπότε οι Ελληνοκύπριοι αποφάσισαν να διεκδικήσουν την ένωση με τη διεξαγωγή ένοπλου αγώνα. Σημαντικοί σταθμοί για την Ιστορία του νησιού, πριν από την έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, θεωρούνται τα λεγόμενα "Οκτωβριανά" (1931),³⁸ η διεξαγωγή του ενωτικού δημο-

30. Για το ρόλο της Εκκλησίας της Κύπρου στην εκπαίδευση των ραγιάδων βλ. Χ' Δημητρίου 1987: 258-271

31. Πνευματικές σχέσεις είχε αναπτύξει η Κύπρος και με τα κέντρα του ελληνισμού της διασποράς, τη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη, την Αλεξάνδρεια και την Τεργέστη.

32. Στην επανάσταση του 1821 παρόλο που η Κύπρος δεν έλαβε μέρος, επειδή υποστηρίχθηκε από μερικούς πως θα βρισκόταν σε πολύ μειονεκτική θέση λόγω του ότι ήταν πολύ μακριά από την Ελλάδα και πολύ κοντά στην Τουρκία, ωστόσο οι Τούρκοι με ύπουλο τρόπο εκτέλεσαν τον τότε αρχ. Κυπριανό, τους 3 μητροπολίτες και όλους τους προύχοντες του νησιού.

33. Η Κύπρος στην αρχή παραχωρήθηκε από την Τουρκία στην Αγγλία, για να την κατέχει και να τη διοικεί, ως αντάλλαγμα για τις καλές της υπηρεσίες που πρόσφερε στην Τουρκία κατά τις διαπραγματεύσεις της με τη Ρωσία μετά την ήττα της πρώτης κατά το Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1877-1878). Τελικά όμως η Αγγλία προσάρτησε την Κύπρο το 1914, όταν η Τουρκία μπήκε στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο με το μέρος των Γερμανών.

34. Για το ζήτημα της "ένωσης" βλ. Hill 1952: 488-568

35. Γραικός 1982: 19

36. Η μοναδική ευκαιρία για να ενωθεί η Κύπρος με την Ελλάδα χάθηκε, όταν η Ελλάδα απέρριψε την πρόταση της Αγγλίας (1915) να λάβει μέρος στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των συμμαχικών δυνάμεων της Αντάντ και ως αντάλλαγμα να της παραχωρηθεί η Κύπρος.

37. Εκτενή παρουσίαση του θέματος αυτού βλ. Στυλιανού 1984: 176-180

38. Για τα Οκτωβριανά βλ. Π. Στυλιανού, Το κίνημα του Οκτώβρη του 1931 στην Κύπρο, Λευκωσία, 1984.

ψηφίσματος το Γενάρη του 1950³⁹ και η πρώτη προσφυγή της ελληνικής κυβέρνησης στον ΟΗΕ για παροχή αυτοδιάθεσης στην Κύπρο (1954).

Κατάληξη του αγώνα της ΕΟΚΑ⁴⁰ του 1955-59 ήταν η υπογραφή συμφωνίας στη Ζυρίχη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας η οποία προνοούσε την ίδρυση ανεξάρτητου κυπριακού κράτους. Τη συμφωνία αυτή υπέγραψε ακολούθως σε διάσκεψη στο Λονδίνο η Αγγλία, ο αρχ. Μακάριος και εκπρόσωπος των Τουρκοκυπρίων. Έτσι στις 16 Αυγούστου 1960 ανακηρύσσεται επίσημα η Κύπρος σε ανεξάρτητο κράτος. Όμως μετά σύντομη ειρηνική περίοδο ξεσπούν το 1963 διακοινοτικές ταραχές μεταξύ των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων που διασάλευσαν τις ειρηνικές τους σχέσεις.⁴¹ Οι ταραχές αυτές ξέσπασαν ύστερα από την εισήγηση του τότε προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχ. Μακαρίου, με την ενθάρρυνση του Βρετανού ύπατου αρμοστή στην Κύπρο Sir Arthur Clark, για αναθεώρηση 13 σημείων του Κυπριακού Συντάγματος.⁴² Η πρόταση του Μακαρίου προσέκρουσε στην αρνητική στάση των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας που ήταν εγγυήτρια δύναμη της Κυπριακής Δημοκρατίας.⁴³

Τα κυριότερα γεγονότα που επακολούθησαν ήταν τα εξής. Τα μέλη της τουρκοκυπριακής κοινότητας αποχώρησαν από την κυβέρνηση και τη Βουλή και οι Τουρκοκύπριοι κάτοικοι των μεικτών χωριών του νησιού εγκατέλειψαν τα χωριά τους, συνωθούμενοι σε προκαθορισμένους από την ηγεσία τους χώρους δημιουργώντας έτσι τους λεγόμενους τουρκοκυπριακούς θυλάκους. Στο μεταξύ στην προσπάθειά τους οι Τουρκοκύπριοι να ιδρύσουν δικό τους τουρκοκυπριακό κρατίδιο με ξεχωριστή κρατική οντότητα προέβαιναν εξακολουθητικά σε μια σειρά από ανατρεπτικές και παράνομες ενέργειες κατά του νόμιμου κράτους της Κυπριακής Δημοκρατίας, ύστερα από προτροπή και υπόδειξη της 'Αγκυρας. Με τον τρόπο αυτό τα πράγματα, χωρίς έλεγχο πια, οδηγήθηκαν σε μια έκρυθμη και "ρευστή" κατάσταση με συνέπεια τις κλιμακούμενες απειλές της Τουρκίας για στρατιωτική επέμβαση στο νησί, με πρόσχημα την προστασία της μειονότητας των Τουρκοκυπρίων που θεωρούσε ότι βρισκόταν δήθεν σε κίνδυνο. Τον Αύγουστο του 1964 η Τουρκία πραγματοποίησε την απειλή της για στρατιωτική επέμβαση με τον αεροπορικό βομβαρδισμό της Τηλλυρίας, χωρίς όμως να προχωρήσει στην ολοκλήρωση των σχεδίων της για κατάληψη οποιουδήποτε τμήματος κυπριακού εδάφους. Τον Ιούλιο όμως του 1974, ύστερα από πραξικόπημα που επιχείρησε η χούντα των Αθηνών κατά του τότε προ-

39. Το αποτέλεσμα του ενωτικού δημοψηφίσματος ήταν 95,7% υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά η στάση των Άγγλων ήταν πάλι αρνητική.

40. ΕΟΚΑ είναι τα αρχικά των λέξεων Εθνική Οργάνωση Κύπριων Αγωνιστών.

41. Οι δυο κοινότητες του νησιού οδηγήθηκαν στη σύγκρουση μεταξύ τους λόγω της δυσλειτουργίας του Κυπριακού Συντάγματος που έδινε δυσανάλογες εξουσίες στην κοινότητα των Τουρκοκυπρίων, όπως αυξημένο ποσοστό συμμετοχής στη Βουλή των Αντιπροσώπων, στο Υπουργικό Συμβούλιο και στη Δημόσια Υπηρεσία (30%), ξεχωριστές πλειοψηφίες για έγκριση κάποιων νόμων από τη Βουλή, δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) στον αντιπρόεδρο του κράτους που ήταν Τούρκος, κ.ά. Βλ. περισσότερα Τορνάρη 1980: 14-15 και Τορνάρης 1980: 43-53.

42. Για το θέμα αυτό βλ. Τορνάρης 1980: 67-68 και εφημερίδα Ελευθερία 11.12.1963

43. Με βάση τη Συνθήκη Εγγυήσεως, που ενσωματώθηκε ως παράρτημα στο Κυπριακό Σύνταγμα μαζί με τη Συνθήκη Συμμαχίας, η Αγγλία, η Ελλάδα και η Τουρκία θεωρούνται εγγυήτριες δυνάμεις της Κυπριακής Δημοκρατίας (παρ. I και II άρθρο 181)

έδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Μακαρίου, η Τουρκία βρήκε το πρόσχημα και εισέβαλε στο νησί⁴⁴ με αποτέλεσμα να θέσει κάτω από τον έλεγχό της ένα μεγάλο μέρος του βόρειου τμήματός του. Από τότε διεξάγονται συνομιλίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων για επίλυση του κυπριακού προβλήματος και ενοποίηση του νησιού.

44. Η πολεμική αυτή επιχείρηση, που είναι γνωστή με το όνομα "Αττίλας", χαρακτηρίστηκε από την Τουρκία ως "ειρηνευτική επιχείρηση", γιατί δήθεν αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο.

2. Η πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου

Η Κύπρος διαθέτει πολιτισμό εννιά χιλιετηρίδων, που οι ρίζες του χάνονται στα βάθη των παλαιολιθικών χρόνων. Μαρτυρίες για την πλούσια ιστορική παράδοση της Κύπρου αποτελούν τα αρχαιολογικά ευρήματα όλων των περιόδων της Προϊστορικής και Ιστορικής εποχής που έχουν ανευρεθεί στο νησί, περιλαμβανομένων αρχαίων θεάτρων, σταδίων, φράγκικων πύργων, ψηφιδωτών, βυζαντινών εικόνων, τοιχογραφιών, κ.ά. Το νησί στη διαμόρφωση του πολιτισμού αυτού αναμφίβολα δέχτηκε ποικίλες επιδράσεις από ξένους λαούς. Οι επιδράσεις αυτές άρχισαν ήδη να εκδηλώνονται από την Προϊστορική περίοδο με τους λεγόμενους ανατολικούς λαούς (Φοίνικες, Ασσυρίους, Αιγυπτίους)⁴⁵ και συνεχίστηκαν μέχρι και τους τελευταίους κατακτητές του νησιού τους Βρετανούς. Ωστόσο μπορεί να υποστηριχτεί πως η Κύπρος κατόρθωσε να αφομοιώσει πλήρως τα ξενικά αυτά στοιχεία και να διαμορφώσει ένα δικό της κυπριακό πολιτισμό που σε γενικές γραμμές διατηρήθηκε ανέπαφος, ως πολιτιστική κληρονομιά, κυρίως μέσα από τη γλώσσα, το λαϊκό πολιτισμό, τις γιορτές και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού.⁴⁶ Αξίζει να σημειωθεί πως ιδιαίτερες ήταν οι σχέσεις του νησιού με τους Ελλαδίτες, που πρωτοξεκίνησαν με το εμπόριο και τις οικονομικές σχέσεις και εξελίχθηκαν ακολούθως σε πολιτιστικές επιδράσεις. Οι σχέσεις αυτές επέδρασαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση και την περαιτέρω ανάπτυξη του κυπριακού πολιτισμού.⁴⁷ Πιο κάτω θα εξεταστεί η πολιτιστική κληρονομιά του νησιού σε 4 ενότητες, ως ακολούθως: Αρχαία περίοδος, Βυζαντινή και Μεσαιωνική περίοδος, Νεότερη περίοδος και Λαϊκός πολιτισμός.

ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Τα πρώτα δείγματα καλλιτεχνικής ακμής στην περίοδο αυτή τα συναντούμε κατά τη Νεολιθική εποχή (Χοιροκοιτία, Τέντα, κ.α.). Κατά τη Χαλκολιθική εποχή συναντούμε περισσότερες ποικιλίες στη διακόσμηση και στο σχήμα των αγγείων (Ερήμη, Σούски, Λέμπα). Ωστόσο σταθμός στην καλλιτεχνική ανάπτυξη της Κύπρου μπορεί να θεωρηθεί η περίοδος που ακολούθησε την απελευθέρωσή της από τους Ασσυρίους, οπότε παρατηρήθηκε μεγάλη ανάπτυξη στις τέχνες (Σαλαμίνα, Ταμασός, Παλαίπαφος, Αμαθούντα) και στην ποίηση (Κύπρια έπη⁴⁸). Κατά την περίοδο των Αρχαίων βασιλείων (11ος- 4ος αι. π.Χ.) το ενδιαφέρον των Κύπριων βασιλιάδων για την πολιτιστική κίνηση ήταν ζωηρό. Όπως μας αναφέρει ο Πλούταρχος, Κύπριοι βασιλιάδες έγιναν χορηγοί σε παραστάσεις τραγωδιών στα χρόνια του Μ. Αλεξάνδρου. Σύμφωνα πάλι με άλλες πληροφορίες, ο τελευταίος βασιλιάς της Κύπρου Νικοκρέοντας είχε στην αυλή του ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών.⁴⁹ Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία της πρώτης βιβλιοθήκης στους Σόλους, το λεγόμενο "βιβλιοφυλάκιον".⁵⁰ Πριν από την περίοδο αυτή δεν αναφέρεται οποιαδήποτε λειτουργία βιβλιοθήκης, εκτός από τις συλλογές αρχείων που υπήρχαν σε διάφορους αρχαίους ναούς, όπως στο ιερό της

45. Hill 1952: 95-96

46. Παράδειγμα αποτελούν μερικά αρχιτεκτονικά στοιχεία που πρωτοχρησιμοποιήθηκαν στη Σωτήρα (4500 3800 π.Χ.) και χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα στο νησί.

47. Kypris 1985: 139-145

48. Τα "Κύπρια έπη" είναι το κυριότερο έργο που η παράδοση αποδίδει σε Κύπριο ποιητή, το Στασίνο.

49. Χ' Δημητρίου 1987: 60 και 63

50. Hill 1952: 240

Αφροδίτης κοντά στην Πάφο, στο ιερό της Κυβέλης στου Σόλους και στο ιερό του Υλάτη Απόλλωνα στο Κούριο.⁵¹

Ενδεικτικό του ενδιαφέροντος των Κυπρίων για τις πολιτιστικές δραστηριότητες είναι η ύπαρξη στο νησί κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο αρκετών θεάτρων, όπως εκείνο της Σαλαμίνας, των Σόλων,⁵² του Κουρίου και το Ωδείο στην Πάφο. Η οικοδόμηση τόσων θεάτρων σ' ένα μικρό νησί μαρτυρά αναμφίβολα την ύπαρξη ισχυρού ενδιαφέροντος από μέρους των κατοίκων για τη δραματική τέχνη. Αλλά και σε ποικίλες άλλες δραστηριότητες επιδίδονταν οι Κύπριοι εκείνης της εποχής, αν κρίνουμε από την ύπαρξη και άλλων οικοδομημάτων, όπως το Στάδιο του Κουρίου, το Γυμνάσιο της Σαλαμίνας και η Αγορά της Σαλαμίνας.⁵³ Όσον αφορά τον τομέα της ζωγραφικής, αξίζει να σημειωθεί ότι η Κύπρος έχει κερδίσει μια αξιοζήλευτη θέση στον κόσμο, κυρίως στην τέχνη των ψηφιδωτών.⁵⁴ Και ενώ στο Γυμνάσιο της Σαλαμίνας διατηρούνται ελάχιστα μέρη από τις πολλές τοιχογραφίες και μωσαϊκά που υπήρχαν στο κτίριο, η πιο συμπληρωμένη σειρά από μωσαϊκά της Ρωμαϊκής εποχής βρίσκεται στην οικία του Διόνυσου στην Πάφο.⁵⁵ Άλλα αξιόλογα μωσαϊκά της περιόδου αυτής είναι εκείνο του Αχιλλέα στη Σκύρο, που βρίσκεται στο Κούριο και ανήκει στον 4ο αιώνα μ.Χ., και τα μωσαϊκά της έπαυλης του Ευστολίου του 5ου αιώνα, επίσης στο Κούριο.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Η τέχνη της Βυζαντινής περιόδου είναι κυρίως εκκλησιαστική.⁵⁶ Οι αναρίθμητες εκκλησίες και μοναστήρια που έχουν κτιστεί κατά την περίοδο αυτή στο νησί, μα και ο καλλιτεχνικός πλούτος που δημιούργησε ο λαός σ' αυτήν την περίοδο για να αντιμετωπίσει τις λειτουργικές ανάγκες της νέας θρησκείας, είναι αψεудείς μαρτυρίες της βαθιάς πίστης του λαού κατά την περίοδο αυτή.⁵⁷ Αξιοθαύμαστα είναι τα μωσαϊκά και οι τοιχογραφίες αυτής της περιόδου που διασώθηκαν σε διάφορες εκκλησίες του νησιού, όπως είναι τα μωσαϊκά της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη,⁵⁸ το μωσαϊκό της "Παναγίας δεομένης" στην εκκλησία της Παναγίας Κυράς της Καρπασίας (βρίσκεται στα κατεχόμενα) και το μωσαϊκό της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι. Από τις τοιχογραφίες

51. Harvey 1982: 107

52. Η Σαλαμίνα και οι Σόλοι βρίσκονται στις κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχές.

53. Οι Τάφοι των βασιλέων επίσης στην Κάτω Πάφο (ελληνιστικοί λαξευτοί τάφοι) αποτελούν αξιοσημείωτο αρχαιολογικό χώρο στο νησί.

54. Για τα ψηφιδωτά των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων της Κύπρου βλ. Μιχαηλίδης 1987: 52-58

55. Επίσης σημαντικά ψηφιδωτά στην Πάφο της ίδιας περιόδου είναι: η "Οικία του Θησέα", η "Οικία του Αιώνα" και η "Οικία του Ορφέα". Πρέπει να σημειωθεί πως τη σημαντικότητα των αρχαιοτήτων της Παλαίπαφου και της Νέας Πάφου αναγνώρισε και η UNESCO περιλαμβάνοντας τις αρχαιότητες αυτές στον Κατάλογο των Εκλεκτών Μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

56.. Για το θέμα βλ. περισσότερα Φιούρη-Γεωργίου 1987: 11-24

57. Η καλλιτεχνική έκρηξη που ακολούθησε τη διάδοση του χριστιανισμού στην Κύπρο έχει την εξήγησή της, γιατί σύμφωνα με τον Έλιοτ "κανενός είδους κουλτούρα δεν έχει εμφανιστεί ή αναπτυχθεί από μόνη της χωρίς την ύπαρξη κάποιας θρησκείας". Βλ. Έλιοτ 1980: 16

58. Είναι γνωστή η ιστορία των μωσαϊκών αυτών, τα οποία ύστερα από την αφαίρεσή τους από τους Τούρκους, την περπέτειά τους με την πώλησή τους στην κ. Πέγκυ Γκόλτπεργκ στην Ιντιανάπολη των ΗΠΑ και τους δικαστικούς αγώνες που ακολούθησαν, τελικά ανακτήθηκαν από την Εκκλησία της Κύπρου. Βλ. "Kanakaria Mosaics - the trial", Nicosia, 1994.

ξεχωρίζουν εκείνες του Αϊ-Νικόλα της Στέγης, της Παναγίας της Φορβιώτισσας στην Ασίνου,⁵⁹ της Εγκλειστρας του Αγίου Νεοφύτου, της Παναγίας του 'Αρακα στα Λαγουδερά, της Παναγίας Θεοτόκου στο Τρίκωμο, της Αγίας Τριάδας στο μοναστήρι του Αγ. Χρυσοστόμου,⁶⁰ του καθολικού της μονής του Αϊ-Γιάννη του Λαμπαδιστή και εκείνη της Παναγίας του Μουτουλλά.⁶¹ Πρέπει να αναφερθεί επίσης πως πλούσια παράδοση και αξιόλογα δείγματα βυζαντινής τέχνης διαθέτουν και τα μοναστήρια της Κύπρου,⁶² μερικά από τα οποία είναι εκείνο της Παναγίας του Κύκκου, της Παναγίας του Μαχαιρά, του Αγίου Νεοφύτου, του Σταυροβουνιού, του Απ. Ανδρέα και του Απ. Βαρνάβα (τα μοναστήρια αυτά βρίσκονται στα κατεχόμενα), της Παναγίας της Τροοδίτισσας και της Παναγίας της Χρυσορροιάτισσας.

Αναφορικά με τα βυζαντινά μνημεία της Κύπρου αξιοσημείωτη είναι η απόφαση της Επιτροπής της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς στις 3 Δεκεμβρίου 1985 για να περιλάβει στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς εννιά τοιχογραφημένες εκκλησίες του νησιού, με το σκεπτικό πως οι τοιχογραφίες των εκκλησιών αυτών αποτελούν εξαιρετική μαρτυρία για το βυζαντινό πολιτισμό και τις στενές σχέσεις της τέχνης της Κύπρου με τη ζωγραφική της Δυτικής Ευρώπης. Οι εκκλησίες αυτές βρίσκονται στην περιοχή του Τροόδους και είναι οι εξής: Παναγία της Ασίνου, 'Αγιος Νικόλαος της Στέγης, Μονή του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη, Παναγία του Μουτουλλά, Αρχάγγελος στον Πεδουλά, εκκλησία του Σταυρού στο Πελένδρι, Παναγία του 'Αρακα στα Λαγουδερά, Παναγία της Ποδίθου στη Γαλάτα και Σταυρός του Αγιασμάτι κοντά στην Πλατανιστάσα. Αναμφίβολα η ένταξη των εννέα αυτών κυπριακών βυζαντινών μνημείων στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς μπορεί να θεωρηθεί ως αναγνώριση της υψηλής ποιότητας βυζαντινής και μεταβυζαντινής ζωγραφικής της Κύπρου.⁶³

Πέρα όμως από την ορθόδοξη θρησκευτική τέχνη, στην Κύπρο έχουμε και αξιόλογα δείγματα γοτθικής τέχνης από την περίοδο της Φραγκοκρατίας και Βενετοκρατίας. Η σημασία των μνημείων αυτών έγκειται στην αρχιτεκτονική τους και το γλυπτό τους διάκοσμο. Χαρακτηριστικό είναι πως οι πιο επιβλητικές από τις γοτθικές αυτές εκκλησίες, μετά την τουρκική κατάκτηση της Κύπρου, μετατράπηκαν σε μουσουλμανικά τεμένη. Μεταξύ αυτών είναι η Αγ. Σοφία στη Λευκωσία, ο καθεδρικός ναός του Αγ. Νικολάου στην Αμμόχωστο και το αββαείο του Μπέλλα-παίς (και τα τρία αυτά μνημεία σήμερα βρίσκονται στην τουρκοκρατούμενη περιοχή του νησιού). Όμως και πολλά οχυρωματικά έργα άφησαν οι Φράγκοι στην Κύπρο, τα λεγόμενα κάστρα, όπως εκείνα του Αγ. Ιλαρίωνα, του Βουφαβέντο και της Καντάρας (και τα 3 είναι τουρκοκρατούμενα). Τα αρχικά κτίσματα των φρουρίων αυτών ήταν βυζαντινά και σε μεταγενέστερα χρόνια ενισχύθηκαν από τους Λουζινιανούς. Υπάρχουν όμως στο νησί και αξιόλογα φρούρια της Μεσαιωνικής περιόδου, όπως εκείνο της Κερύνειας (βρίσκεται στην τουρκοκρατούμενη περιοχή), της Πάφου, της Λεμεσού, της Λάρνακας και του Κολοσσιού (ήταν έδρα των Ιωαννιτών ιπποτών της Μεγάλης Κομμανδαρίας). Αναμφίβολα πρέπει να θεωρήσουμε πως ο μεγάλος αριθμός

59. Για την Ασίνου βλ. Στυλιανού 1973.

60. Το Τρίκωμο και ο Αγ. Χρυσόστομος βρίσκονται στις κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχές

61. Για τις αγιογραφίες των εκκλησιών αυτών βλ. Stylianou 1985 και Παπαγεωργίου 1966.

62. Σχετικά με τα μοναστήρια της Κύπρου βλ. Κληρίδης 1958 και 1968.

63. Για το θέμα αυτό βλ. περισσότερα Πετρίδης 1987: 26-33.

κάστρων που κτίστηκαν στην Κύπρο κατά τη Μεσαιωνική περίοδο οφειλόταν στο μεγάλο κίνδυνο που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι του νησιού αυτή την περίοδο από τους κουρσάρους - κυρίως τους Σαρακηνούς - οπότε η άμυνα και η προστασία της ζωής και της περιουσίας τους ήταν πρωταρχική ανάγκη.

Αξιόλογη δημιουργία - παρόλο που δεν ήταν του επιπέδου του καλλιτεχνικού τομέα - υπήρξε και στον καθαρά πνευματικό-συγγραφικό τομέα. Κατά τα μεσαιωνικά χρόνια στον τομέα της ποίησης πιο σημαντικός ποιητής ήταν ο άγ. Νεόφυτος που έχει γράψει λυρικά θρησκευτικά ποιήματα. Επίσης κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας έχουμε τα "Μεσαιωνικά ερωτικά τραγούδια", που διασώθηκαν σ' ένα χειρόγραφο του 16ου αιώνα της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας. Αλλά και στον πεζό λόγο διασώθηκαν αξιοσημείωτα έργα, όπως τα έργα των χρονογράφων Μαχαιρά και Βουστρώνιου και τα νομικά κείμενα των ασσιζών.⁶⁴

ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ. Η Νεότερη περίοδος περιλαμβάνει την εποχή της Τουρκοκρατίας και της Αγγλοκρατίας. Όσον αφορά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως κατά τους πρώτους αιώνες της ο πληθυσμός του νησιού δοκιμάστηκε σκληρά με αποτέλεσμα να κινδυνεύσει η φυσική και πνευματική του επιβίωση.⁶⁵ Η πνευματική ζωή του τόπου στην περίοδο αυτή περιορίζεται στα μοναστήρια, αφού όλα τα ζωτικά στοιχεία που συνέθεταν το πνευματικό και οικονομικο-πολιτικό υπόστρωμα της κυπριακής κοινωνίας είχαν μεταναστεύσει στην Ιταλία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης.⁶⁶ Με το πέρασμα της Κύπρου από την Τουρκοκρατία στην αγγλική διακυβέρνηση (1878) σήμανε και η πνευματική ανάταση του λαού, κυρίως με την εγκατάσταση στο νησί του πρώτου τυπογραφείου⁶⁷ που ουσιαστικά πυροδότησε τους μηχανισμούς για την ανάπτυξη των γραμμάτων και γενικότερα των πνευματικών δραστηριοτήτων. Η εισαγωγή της τυπογραφίας στην Κύπρο υπήρξε πράγματι η απαρχή μιας τυπογραφικής έκρηξης, μια και διευκολυνόταν τώρα η εκδοτική δραστηριότητα που ως τότε αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα.⁶⁸ Έτσι η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση τοπικών δημοσιογραφικών φύλλων σ' όλες τις πόλεις, καθώς και την εμφάνιση πληθώρας σατιρικών και έμμετρων εφημερίδων.⁶⁹

Με τον εκδοτικό οργανισμό στο νησί επιταχύνθηκε και ο ρυθμός εξόδου από την κυπριακή παραδοσιακή αγροτική κοινωνία και άρχισαν να παρεισδύουν στον τρόπο ζωής του νησιού πολιτιστικά στοιχεία από τις υπόλοιπες περιοχές του ελληνισμού και την Ευρώπη.⁷⁰ Συνεπώς μόλο που μέχρι το τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου διατηρήθηκαν πολλά στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού στην Κύπρο, ωστόσο παράλ-

64. Οι ασσιζες είναι νομικά κείμενα της εποχής της Φραγκοκρατίας που είχαν γραφτεί στην Ιερουσαλήμ.

65. Βασική ιστορική πηγή για την περίοδο της Τουρκοκρατίας είναι το έργο του αρχιμανδρίτη Κυπριανού "Ιστορία χρονολογική της νήσου Κύπρου", 1788.

66. Παυλίδης (4) 1993: 28

67. Στεφάνου 1977: 3-4

68. Τα έργα τους οι Κύπριοι συγγραφείς μέχρι το 1878 τα εξέδιδαν στην Ευρώπη, Αλεξάνδρεια, Σμύρνη και Αθήνα.

69. Στην πρώτη δεκαετία του 20ου αι. κυκλοφορούσαν στην Κύπρο 12 εφημερίδες και αρκετά φιλολογικά και παιδαγωγικά περιοδικά, όπως Εκπαίδευση, Ελικών, Ευτέρπη, Ζήνων, κ.ά.

70. Ανδρέου 1982: XVIII

ληλα, κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, η πνευματική ζωή του νησιού παρουσιάζει αξιόλογη ανάπτυξη με καταφανή τα σημάδια των ξενικών επιδράσεων. Κατά την περίοδο αυτή κάνουν την εμφάνισή τους σημαντικά πρόσωπα στον τομέα των γραμμάτων και των τεχνών και αναλαμβάνονται σοβαρές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία της βασικής επιστημονικής και καλλιτεχνικής υποδομής στον τόπο. Επίσης αναπτύσσονται στενότερες επαφές με τα μεγάλα κέντρα του ελληνισμού και επιχειρούνται ανοίγματα προς την Ευρώπη, την παιδεία και τον πολιτισμό της.

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου γίνεται ουσιαστικά και η θεμελίωση της έρευνας των κυπριολογικών σπουδών με το περιοδικό "Κυπριακά Χρονικά",⁷¹ η οποία συνεχίστηκε με το ετήσιο επιστημονικό δελτίο "Κυπριακά Σπουδαί", που εκδιδόταν από την Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών. Ένα ακόμη αξιόλογο περιοδικό της εποχής που αποτέλεσε τον κυριότερο φορέα της πνευματικής ζωής του νησιού για 22 ολόκληρα χρόνια ήταν τα "Κυπριακά Γράμματα" (Λευκωσία, 1934-1956). Αλλά και με τους φιλολογικούς διαγωνισμούς που αθλοθετούνταν από τον αρχιεπίσκοπο Κύριλλο Γ', καθώς και με τις διαλέξεις και εκδόσεις που οργάνωνε ο σύλλογος "Κινύρας" της Πάφου γινόταν αξιοσημείωτη προώθηση των κυπριολογικών σπουδών.

Γενικά πρέπει να σημειωθεί πως μόλο που οι προσπάθειες για συγκρότηση πολιτιστικής υποδομής και ανάπτυξη πολιτιστικής δραστηριότητας στο νησί,⁷² κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, στηρίζονταν μόνο στην ιδιωτική πρωτοβουλία, ωστόσο ορισμένες ενέργειες και νομοθετικά μέτρα που εφάρμοσε η αγγλική διοίκηση απέβησαν βοηθητικά για την πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού.⁷³ Τα κυριότερα από τα μέτρα αυτά ήταν η ίδρυση του Τμήματος Αρχαιοτήτων και η λειτουργία της Κυπριακής Ραδιοφωνικής Υπηρεσίας.

Με την ίδρυση του Τμήματος Αρχαιοτήτων (1935) οι αρχαιότητες του νησιού που μέχρι τότε είχαν αφεθεί στο έλεος των αρχαιοκαπήλων έτυχαν κάποιας προστασίας.⁷⁴ Η Μ. Βρετανία άρχισε φυσικά να επιδεικνύει ενδιαφέρον για τις αρχαιότητες της Κύπρου από πολύ πιο νωρίς, όταν κατά τις ανασκαφές του 1893-94 το Βρετανικό Μουσείο ανέθεσε στο Mr. John L. Myres να ετοιμάσει έκθεση για την κατάσταση

71. Το περιοδικό εκδιδόταν κατά την περίοδο 1923-1937, από το μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά και ομάδα πνευματικών ανθρώπων, και αποθησαυρίστηκε σ' αυτό σημαντικό ιστορικό και λαογραφικό υλικό.

72. Για την κατά τομείς πολιτιστική ανάπτυξη της Κύπρου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και Αγγλοκρατίας βλ. πιο κάτω σ. 47-54

73. Η αποικιοκρατική αγγλική κυβέρνηση του νησιού για δύο κυρίως λόγους δεν εφάρμοσε κανενός είδους πολιτιστική πολιτική στην Κύπρο ούτε ενδιαφέρθηκε συστηματικά για θέματα κυπριακής κουλτούρας ή πολιτιστικής ανάπτυξης. Ο πρώτος λόγος αφορούσε τη γενικότερη στάση του βρετανικού κράτους απέναντι στον τομέα του πολιτισμού, σύμφωνα με την οποία προτιμούσε η Πολιτεία να μην έχει άμεση ανάμειξη στα ζητήματα του πολιτισμού (Για την αγγλική πολιτιστική πολιτική γενικά, βλ. Abercrombie 1982). Ο άλλος λόγος αφορούσε τους φόβους της αγγλικής διοίκησης για απόκτηση αυτοσυνειδησίας από τον κυπριακό λαό, που θα οδηγούσε σε εξέγερση για διεκδίκηση της ελευθερίας του. Βλ. και πιο κάτω σ. 181.

74. Μιχαηλίδου 1977: 134

της Κυβερνητικής Συλλογής Αρχαιοτήτων (Government Collection).⁷⁵ Ωστόσο το σίγουρο είναι πως το ενδιαφέρον της αγγλικής αποικιοκρατικής διοίκησης δεν εκτεινόταν ως εκεί που έπρεπε.⁷⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Κυπριακό Μουσείο, που ενώ άρχισε τη λειτουργία του το 1883, όμως στηριζόταν μόνο σε ιδιωτικές εισφορές χωρίς καμιά απολύτως κυβερνητική συνδρομή ή υποστήριξη.⁷⁷ Ακόμη και μετά την ίδρυση του Τμήματος Αρχαιοτήτων το κύριο οικονομικό βάρος των αρχαιολογικών δραστηριοτήτων αναλάμβανε η Κυπριακή Επιτροπή Μνημείων, η οποία ιδρύθηκε από Λόρδο Mersey το 1934, ενώ το επίσημο κράτος ελάχιστα διέθετε για το σκοπό αυτό. Επισημαίνεται επίσης πως στο πρώτο δεκαετές πρόγραμμα, που καταρτίστηκε για τη διατήρηση των μνημείων του νησιού, δινόταν σημασία στη διατήρηση της ωραίας θέας και εμφάνισης των αρχαιολογικών χώρων, για να προσελκύουν τους τουρίστες, και όχι στην επιστημονική και αρχαιολογική εργασία και έρευνα.⁷⁸

Το άλλο έργο με το οποίο πιστώνεται η αγγλική αποικιοκρατική διοίκηση της Κύπρου είναι η ίδρυση της Κυπριακής Ραδιοφωνικής Υπηρεσίας (1953). Η ίδρυση της Υπηρεσίας αυτής φαίνεται πως έγινε από την αγγλική κυβέρνηση στα πλαίσια του προγράμματός της για τη δήθεν προσπάθεια για ανάπτυξη και ευημερία των αποικιών της, που στην πραγματικότητα απώτερο σκοπό είχε την προβολή και προπαγάνδα των αγγλικών πολιτικών θέσεων.⁷⁹ Ανεξάρτητα όμως από τις πραγματικές προθέσεις της αγγλικής κυβέρνησης, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ο θετικός ρόλος που έχει διαδραματίσει η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία στην προαγωγή των πολιτιστικών πραγμάτων του νησιού.⁸⁰ Αρχιτέκτονας της όλης οργάνωσης και λειτουργίας της Κυπριακής Ραδιοφωνικής Υπηρεσίας ήταν ο Ρεξ Κήτιγκ, πρώτος διευ-

75. Το 1894 με τη βοήθεια του Γερμανού Ohnefalsih-Richter (επκεφαλής των πρώτων ανασκαφών στη Σαλαμίνα της Κύπρου (1880) που πραγματοποιήθηκαν για λογαριασμό του Charles Newton) συμπληρώνεται ο Κατάλογος του Κυπριακού Μουσείου (Catalogue of the Cyprus Museum). Βλ. Hill 1952: 608

76. Τα αξιολογότερα νομοθετήματα, σχετικά με τις αρχαιότητες της Κύπρου, της περιόδου της Αγγλοκρατίας είναι τα πιο κάτω: 1. "Νόμος περί Αρχαιοτήτων της Αμμοχώστου" (Famagusta Stone Law) αρ. 14 του 1891, που στόχευε να σταματήσει την κατεδάφιση αρχαίων κτιρίων της πόλης, η οποία γινόταν για να εξασφαλιστούν υλικά για την ανέγερση νέων οικοδομών. 2. Νόμος αρ. 12 του 1898, που αφορούσε την ανοικοδόμηση της Αμμοχώστου και την υγιεινή της. 3. Νόμος αρ. 4 του 1905 με τον οποίο απαγορευόταν η εξαγωγή αρχαιοτήτων χωρίς άδεια. 4. Νόμος αρ. 41 του 1935 (Antiquities Law), βάσει του οποίου ρυθμίστηκε ικανοποιητικά το θέμα της εξαγωγής αρχαιοτήτων από το νησί.

77. Βλ. Hill 1952: 608

78. Όπ. π. : 611

79. Ο Γ. Μιτσιδης, πρώην διευθυντής προγραμμάτων της κυπριακής Τηλεόρασης, αναφέρει πως οι πρώτες σκέψεις για την ίδρυση κυπριακού ραδιοφωνικού σταθμού έγιναν το 1947, όταν η βρετανική κυβέρνηση συνειδητοποιώντας πόσο ισχυρό μέσο μαζικής ενημέρωσης έγινε το Ραδιόφωνο κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, αποφάσισε να δημιουργήσει ραδιοφωνικές υπηρεσίες σ' όλες τις αποικίες της. Βλ. Μιτσιδης 1983: 8

80. Η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία μετέδιδε, εκτός από τις ειδήσεις, προγράμματα ποικίλου ενδιαφέροντος, όπως το Κυπριακό σκετς, η Ώρα της γυναίκας, η Παιδική γωνιά, η Ζωή της υπαίθρου, το Αφήγημα, η Εύθυμη μισή ώρα, η Μουσική κατ' εκλογήν ακροατών και αθλητικά και λαογραφικά προγράμματα. Συνολικά ο χρόνος εκπομπής του κυπριακού Ραδιοφώνου ήταν 43 ώρες και 10 λεπτά εβδομαδιαία, από τις οποίες 19. 30' στην ελληνική, 12 ώρες στην τουρκική και 11.40' στην αγγλική. Βλ. Χαλαλαμπίδης 1983: 4

θυνητής της, που είχε να αντιμετωπίσει την ολιγωρία και απροθυμία της κυπριακής αγγλικής διοίκησης στη συνδρομή και στήριξη του έργου του.⁸¹

ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. Μπορεί να υποστηριχθεί πως ο λαός της Κύπρου διατήρησε την πολιτιστική του ταυτότητα και συντήρησε την ιστορική του μνήμη μέσα από τις διάφορες μορφές του λαϊκού του πολιτισμού. Τέτοιες μορφές λαϊκού πολιτισμού αποτελούν τα τραγούδια του λαού και η μουσική του, οι κυπριακοί λαϊκοί χοροί, οι λαϊκές αφηγήσεις, η λαϊκή τέχνη, η λατρεία, η γλώσσα, οι τοπικές παραδόσεις, κ.ά. Αξίζει όμως να σημειωθεί πως ένα μεγάλο μέρος από τον τεράστιο αυτό πλούτο του λαϊκού πολιτισμού του νησιού έχει χαθεί για πάντα και μόνο ένα μικρό του μέρος, αφού καταγράφηκε κατά το 19ο και 20ο αιώνα, έχει διασωθεί.

Από τις πιο αξιόλογες μορφές λαϊκής έκφρασης στην Κύπρο είναι η δημοτική ποίηση. Πιο συγκεκριμένα στο νησί έχουμε πλούσια παραγωγή ακριτικών δημοτικών τραγουδιών, με τα οποία ο λαός τραγουδούσε τα κατορθώματα των ηρώων του ακριτών, που φύλαγαν τα σύνορα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, και συνάμα εξέφραζε την επιθυμία του για τόνωση του φρονήματος των απλών ανθρώπων με στόχο να γίνει κατορθωτή η αντιμετώπιση των Σαρακηνών. Τα κυριότερα απ' αυτά τα τραγούδια είναι ο "Διηνής" ο "Κάουρας", ο "Σαρατζηνός", ο "Κωνσταντάς" και ο "Μαυρουδής". Διαδεδομένα σε μεγάλη κλίμακα ήταν και τα ερωτικά δημοτικά τραγούδια, όπως το τραγούδι της "Αροδαφνούσας", τα "Εκατόν λόγια", η "Λυερή", η "Ζωγραφού", η "Τριανταφυλλένη", κ.ά. Στα δημοτικά τραγούδια της Κύπρου περιλαμβάνονται επίσης και τα "τραγούδια του γάμου", καθώς και τα "τσιαττίσματα" ή "τσιαττιστά" τα οποία είναι λαϊκά δίστιχα.

Σημαντικό είδος κυπριακού τραγουδιού είναι και το λεγόμενο ποιητάρικο τραγούδι, που όμως δεν είναι δημοτικό. Οι λεγόμενοι "ποιητάρηδες", που αποτελούν μέχρι σήμερα ειδική κατηγορία λαϊκών ποιητών σ' ολόκληρο τον ελληνικό χώρο, άκμασαν στο νησί κυρίως το 19ο και 20ο αι. (πρώτο μισό του αι.) και ήταν απλοί και αμόρφωτοι άνθρωποι του λαού που μέσα από τα έργα τους εξέφραζαν τα βάσανα, τις χαρές και τις αξίες της ζωής του απλού λαού της υπαίθρου.⁸² Αλλά και στον τομέα της μουσικής φαίνεται να είχε αξιόλογη επίδοση η λαϊκή δημιουργία, όπου κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας υπήρχαν οι λεγόμενοι "πρακτικοί και αυτοσχέδιοι" μουσικοί και οργανοπαίκτες που μάθαιναν να παίζουν όργανο με το αφτί και όχι με τις νότες⁸³ και οι οποίοι διασκέδαζαν και ψυχαγωγούσαν το λαό στις διάφορες γιορτές και πανηγύρια.⁸⁴

81. Στο τέλος, κάτω από το βάρος των τεράστιων προβλημάτων που είχαν συσσωρευτεί, ο Κήτιγκ αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του. Τα κυριότερα απ' αυτά τα προβλήματα ήταν οι καθυστερήσεις στην εγκατάσταση του τεχνικού εξοπλισμού και τη συμπλήρωση των ραδιοθαλάμων, οι διαφωνίες του διευθυντή με την κυβέρνηση ως προς τη γραμμή που έπρεπε να ακολουθήσει η Υπηρεσία, οι οικονομικές δυσχέρειες και η άρνηση της κυβέρνησης να αυξήσει την επιχορήγησή της προς την Υπηρεσία. Βλ. Μιτσιδής 1983: 8

82. Για τους "ποιητάρηδες" βλ. Γιαγκουλλής 1982-83.

83. Αβέρωφ 1978: 3

84. Αρκετοί από τους οργανοπαίκτες αυτούς προσπάθησαν να καταγράψουν τη μουσική των κυπριακών χορών και τραγουδιών, αλλά ελάχιστα δείγματα της εργασίας τους διασώθηκαν.

Είδος έκφρασης του λαϊκού πολιτισμού είναι και το θέατρο σκιών, ο λεγόμενος καραγκιόζης. Το είδος αυτό ψυχαγωγούσε τις μάζες του λαού και παράλληλα συνέτεινε στην ψυχοπνευματική του ανάταση, ώστε να χαλυβδώνεται η θέληση και να εξυψώνεται το φρόνημά του, πράγμα που βοηθούσε στην επιβίωσή του μέσα από τις αντίξοες συνθήκες της ζωής του. Επομένως ο καραγκιόζης, χωρίς υπερβολή, υποβοήθησε σε ένα μεγάλο βαθμό στη διατήρηση της κυπριακής παράδοσης, αλλά και στη συντήρηση και ενίσχυση των δεσμών της Κύπρου με τον ελλαδικό χώρο εισάγοντας και διαδίδοντας στο νησί τα ελλαδικά δημοτικά τραγούδια και χορούς.⁸⁵

Η λαϊκή τέχνη επίσης αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μορφές του λαϊκού πολιτισμού και περιλαμβάνει τη λαϊκή ζωγραφική (καλλιτέχνες που γεννήθηκαν στο τέλος του 19ου αι. ή στις αρχές του 20ου), τη λαϊκή γλυπτική (κυρίως ξυλογλυπτική), την κεραμική, τη χαρακτική και το κέντημα. Τελευταία η λαϊκή τέχνη έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον των ερευνητών, μια και θεωρείται πως αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ενιαίου πολιτισμικού συστήματος της κοινωνίας, αφού ο λαϊκός πολιτισμός αναγνωρίζεται πια ως καλλιτεχνική έκφραση της εποχής που τον δημιούργησε και δε θεωρείται απλώς ως κοινωνική λειτουργία.⁸⁶ Αξιοσημείωτο είναι πως ένας από τους στόχους της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, που ιδρύθηκε το 1936, ήταν η ίδρυση μουσείου για τη λαϊκή τέχνη, που όμως μόνο το 1950 έγινε πραγματικότητα με την ίδρυση του Μουσείου Λαϊκής Τέχνης στη Λευκωσία από τον Αδαμάντιο Διαμαντή.⁸⁷ Έτσι με τη λειτουργία του μουσείου αυτού σ' ένα αρχαιοπρεπές κτίριο του παλαιού Αρχιεπισκοπικού Μεγάρου, παραπλεύρως της σημερινής Αρχιεπισκοπής, στεγάστηκε ένα μικρό μέρος της λαϊκής κληρονομιάς του νησιού με την ελπίδα κάποτε να επεκταθεί και εμπλουτιστεί.

85. Αβέρωφ 1978: 8

86. Γιαζέλης 1980: 27

87. Χρήστου 1983: 16

3. Οι τομείς πολιτισμικής δημιουργίας μέχρι την ίδρυση της Μορφωτικής Υπηρεσίας

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας-Αγγλοκρατίας παρόλο που δεν υπήρχε επίσημη πολιτιστική πολιτική στην Κύπρο, ωστόσο οι πολιτιστικές δραστηριότητες δεν έλειπαν εξ ολοκλήρου από την κυπριακή κοινωνία λόγω της δραστηριοποίησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Έτσι ένας αριθμός πολιτιστικών τομέων παρουσίασαν αξιοσημείωτη ανάπτυξη, όπως τα γράμματα, οι βιβλιοθήκες, το θέατρο, οι εικαστικές τέχνες και η μουσική. Στα επόμενα θα επιχειρηθεί μια συνοπτική παρουσίαση της εξελικτικής πορείας που ακολούθησε καθένας από τους τομείς αυτούς.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Ο τομέας της λογοτεχνίας, που όντως αποτελεί το βαρόμετρο των κοινωνικο-πνευματικών τάσεων μιας κοινωνίας, δεν μπορούσε να παραμείνει αδρανοποιημένος στην κυπριακή κοινωνία. Παρά τις δύσκολες στιγμές που περνούσε ο κυπριακός λαός στα χρόνια της υποδούλωσής του στους Τούρκους και τους Άγγλους, ωστόσο βρήκε τον τρόπο να ευαισθητοποιήσει το λογοτεχνικό του ένστικτο δημιουργώντας έργα που μερικά απ' αυτά μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως δεν είναι κατώτερα από τα έργα της άλλης ελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής. Οι πρώτοι Κύπριοι ποιητές και θεατρικοί συγγραφείς τοποθετούνται προς το τέλος της Τουρκοκρατίας και τις αρχές της Αγγλοκρατίας. Η σημαντική όμως ανάπτυξη της Κυπριακής λογοτεχνίας αρχίζει πολύ μεταγενέστερα, δηλαδή μετά το 1920, όταν οι Κύπριοι λογοτέχνες φτάνοντας σε κάποιο ικανοποιητικό επίπεδο μόρφωσης και χρησιμοποιώντας τη δημοτική γλώσσα "κατόρθωσαν να πλάσουν μια καλά οργανωμένη λογοτεχνία, ουσιαστικά και μορφολογικά, τέτοια που να προκαλεί την προσοχή".⁸⁸

Ωστόσο υποστηρίχθηκε πως ο όρος "Κυπριακή λογοτεχνία" είναι συμβατικός και αμφισβητούμενος, γιατί δεν αποδίδει το πραγματικά σμαινόμενο, και πως είναι προτιμότερη η χρήση του όρου "Ελληνική λογοτεχνία της Κύπρου", με τον οποίο φαίνεται να αποφεύγεται ο σκόπελος "της καλλιέργειας μιας χωριστικής τάσης στην πολιτισμική οντότητα Ελλαδιτών και Κυπρίων".⁸⁹ Οι υποστηρικτές της θέσης αυτής ισχυρίζονται πως ακόμη και η μελέτη της Κυπριακής γραμματείας δεν είναι δυνατή χωρίς την άμεση αναφορά σε συγγραφείς, λογοτεχνικά είδη, ρεύματα και τεχντροπίες, καθώς και στη γλωσσική μορφή και το περιεχόμενο της Ελληνικής γραμματείας. Τα προβλήματα αυτά, αλλά και πολλά άλλα μεταξύ των οποίων εκείνο των ορίων της Κυπριακής λογοτεχνίας και της θέσης που καταλαμβάνει στην πλατύτερη λογοτεχνική παραγωγή, αναμένουν από το μελλοντικό ερευνητή την αντιμετώπιση και επίλυσή τους με επιστημονικό τρόπο.

Ανεξάρτητα όμως από τα πιο πάνω, μπορεί να λεχθεί πως τα θεμέλια της Κυπριακής λογοτεχνίας ουσιαστικά τίθενται όταν στην Ελλάδα άρχισε να λειτουργεί η Β' Αθηναϊκή σχολή της λογοτεχνίας (1880-1922), περίοδο κατά την οποία είχαν διαφανεί κάποιες ελπίδες για εθνική αποκατάσταση του νησιού. Οι συγγραφείς της περιόδου αυτής αναζητούσαν την έμπνευσή τους κυρίως στο ιστορικό παρελθόν της Κύπρου και τα θέματα των έργων τους είναι αποκαλυπτικά των εθνικών και πολιτικών

88. Παναγιωτούνης 1981: 78

89. Δημητράκοπουλος 1990: 140

προσανατολισμών της Κυπριακής κοινωνίας της εποχής εκείνης.⁹⁰ Αξίζει να σημειωθεί πως το αίτημα των Κυπρίων για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα έκαμε την εμφάνισή του στην περίοδο του Μεσοπολέμου (1920-1945), οπότε αφυπνίστηκε η εθνική τους συνείδηση και η λογοτεχνική παραγωγή οδηγήθηκε στον ελληνοκεντρισμό που ευνόησε ένα ρεύμα "νεοπαλαμισμού". Έτσι, όταν η αγγλική αποικιοκρατική διοίκηση επιχείρησε "πολιτισμική εισβολή" στην κυπριακή κοινωνία μέσω της παιδείας, η αντίδραση ήταν τέτοια που προκάλεσε όχι μόνο τη γενικότερη ανασυγκρότηση της κυπριακής κοινωνίας, αλλά και την πολιτισμική αφύπνιση του λαού.

Χαρακτηριστικό είναι πως στην Κύπρο μεταξύ της περιόδου των δημοτικιστών και εκείνης των καθαρευουσιάνων παρεμβλήθηκε μια ομάδα ποιητών που χρησιμοποιούσε στη λόγια ποίηση αυτούσια τη λαϊκή γλώσσα του κυπριακού λαού. Αυτοί είναι γνωστοί ως ποιητές της ντοπιολαλιάς της Κύπρου και οι κορυφαιοί απ' αυτούς είναι ο Βασίλης Μιχαηλίδης (που θεωρείται εθνικός ποιητής της Κύπρου) και ο Δημήτρης Λιπέρτης. Οι διαλεκτικοί αυτοί ποιητές έκαναν την εμφάνισή τους στο λογοτεχνικό στερέωμα σε μια περίοδο που ο λαός τους είχε απόλυτη ανάγκη, για να τον στηρίξουν και να του συμπαρασταθούν γράφοντας στην ιδιά του τη γλώσσα, αφού, όπως γράφει ο Π. Παναγιωτούνης, "ο λαός της Κύπρου κάτω από την αγγλική κατοχή δεν αισθανόταν καλύτερα απ' ό,τι αισθανόταν με τους Πέρσες, τους Φράγκους ή τους Τούρκους κατακτητές".⁹¹

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ. Ο θεσμός των βιβλιοθηκών είναι ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτος, γιατί υποβοηθεί την πνευματική ανάπτυξη ακόμη και των κατώτερων πνευματικών τάξεων του λαού συμβάλλοντας έτσι στη μείωση των ανισοτήτων στον πολιτιστικό τομέα. Μπορεί να λεχθεί πως ο θεσμός αυτός κατά την περίοδο 1571-1821 είχε παραμεληθεί σε εγκληματικό βαθμό, εφόσον δεν αναφέρεται πουθενά καμιά βιβλιοθήκη για την περίοδο αυτή. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου τα βιβλία που φυλάγονταν στις εκκλησίες, όπως και σε άλλα μέρη, καταστράφηκαν και μόνο μερικά που ήταν κρυμμένα σε απομακρυσμένες εκκλησίες και μοναστήρια είχαν γλιτώσει.⁹² Αυτά αφού συγκεντρώθηκαν το 1821 στην Αρχιεπισκοπή, ιδρύθηκε η πρώτη μικρή βιβλιοθήκη του νησιού. Ακολούθως το 1830 ιδρύθηκε και η δεύτερη βιβλιοθήκη στο Ελληνικό Σχολείο της Λευκωσίας.⁹³

Στην περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960) ιδρύθηκαν στην Κύπρο 26 βιβλιοθήκες (4 δημοτικές, 5 ειδικές, 2 κολεγιακές, 1 σχολική και 14 ξενόγλωσσες, βλ. πίν. 1), που με την ίδρυση του κυπριακού κράτους η λειτουργία τους μπήκε πάνω σε πιο συστηματική και οργανωμένη βάση. Χαρακτηριστικό είναι ότι από τις βιβλιοθήκες αυτές πέρα από τις μισές είναι ξενόγλωσσες. Σημειώνεται επίσης πως στην περίοδο της αγγλικής διακυβέρνησης του νησιού η αγγλική κυβέρνηση είχε εγκρίνει νόμο

90. Ο Π. Παναγιωτούνης γράφει πως ανάμεσα στους δημιουργούς της περιόδου αυτής συγκαταλέγονται και κορυφαιοί, όπως ο Γλαύκος Αλιθέρης, Τεύκρος Ανθίας, Άντης Περνάρης, Κύπρος Χρυσάνθης, Θεοδόσης Πιερρίδης, Νίκος Νικολαΐδης, Κώστας Μόντης κ.ά. Βλ. Παναγιωτούνης 1981: 77

91. Όπ. π. : 64

92. Stephanou 1976: 14

93. Το Ελληνικό Σχολείο είναι το μετέπειτα Παγκύπριο Γυμνάσιο, που ιδρύθηκε το 1812 από τους Ελληνοκυπρίους χωρίς απολύτως καμιά συνδρομή από τις τότε τουρκικές Αρχές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Βιβλιοθήκες που άρχισαν τη λειτουργία τους επί Τουρκοκρατίας και Αγγλοκρατίας

Είδος βιβλιοθηκών	Όνομα βιβλιοθηκών	Έτος ίδρυσης
Δημοτικές	1. Αμμοχώστου	1953
	2. Λεμεσού	1945
	3. Λευκωσίας	1927
	4. Πάφου	1946
Ειδικές	5. Αρχιεπισκοπής	1821
	6. Κυπριακού Μουσείου	1935
	7. Μοναστηριού Κύκκου	1947
	8. Υπουργείου Γεωργίας	1950
	9. Φανερωμένης	1933
	10. Ανώτατου Δικαστηρίου	1880
Κολεγίων	11. Παιδαγωγικής Ακαδημίας	1935
	12. Ιερατικής Σχολής	1958
Σχολικές (Μέσης Εκπαίδευσης)	13. Παγκυπρίου Γυμνασίου	1830
	14. Τεχνικής Σχολής	1958
Σχολικές Δ. Εκπαίδευσης (Ξενόγλωσσες)	15. Junior (αγγλικό σχολείο)	1948
	16. Nareg (αρμενικό σχολείο)	1896
Σχολικές Μ. Εκπαίδευσης (Ξενόγλωσσες)	17. Αμερικανικής Ακαδημίας Λάρνακας	1923
	18. Αμερικανικής Ακαδημίας Λευκωσίας	1922
	19. Αγγλικής Σχολής	1900
	20. Melconian Institute(αρμεν. ινστιτούτο)	1926
	21. Terra Santa (ιταλικό σχολείο)	1955
Μη σχολικές (Ξενόγλωσσες)	22. British Council	1940
	23. French Center	1959
	24. Goethe Institute	1959
Ειδικές (Ξενόγλωσσες)	25. RAF (αγγλική αεροπορία)	1950
	26. Royal Army (αγγλικός στρατός)	1950
	27. King Richard School	1950
	28. St. John School	1950

Πηγή: John F. Harvey, "Cypriot Libraries", International Library Review (1982) 14:112-113

με τον οποίο λαμβανόταν πρόνοια για φύλαξη ορισμένων αντιτύπων, από τα βιβλία που τυπώνονταν στο νησί, στο γραφείο του Chief Secretary. Στο νόμο υπήρχε ειδική πρόνοια για αποστολή δυο αντιτύπων από κάθε βιβλίο στο Τμήμα Βιβλίων (Department of Printed Books) του Μουσείου της Αγγλίας.⁹⁴

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ. Στον τομέα των εικαστικών τέχνων αναμφίβολα έχουν γίνει πολύ πιο λίγα απ' ό,τι στον τομέα των γραμμάτων. Βασικός λόγος για τη μη ικανοποιητική ανάπτυξη των τέχνων στην περίοδο της Τουρκοκρατίας και Αγγλοκρατίας μπορεί να θεωρηθεί η αδιαφορία των Τούρκων και των 'Αγγλων για τον τομέα αυτό.⁹⁵ Επιπρόσθετα πρέπει να σημειωθεί πως από το σύνολο των εικαστικών τεχνών - ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, διακοσμητική - μόνο η ζωγραφική παρουσιάζει κάποια αξιόλογη ανάπτυξη και αυτή κατά τα τελευταία χρόνια της Αγγλοκρατίας. Ο Χρύσανθος Χρήστου θεωρεί πως δεν μπορεί να γίνεται λόγος για κυπριακή τέχνη του 18ου και 19ου αιώνα, πράγμα που σημαίνει πως η σύγχρονη κυπριακή δημιουργία είναι ουσιαστικά χωρίς παρελθόν. Για μια χρονική περίοδο πάνω από τρεις αιώνες - από το 1571 μέχρι τις πρώτες δεκατίες του 20ου αιώνα - θεωρεί ο καθηγητής Χρήστου πως δεν υπήρξαν στο νησί "παρά άνισες προσπάθειες χρησιμοποίησης των γνωστών και καθιερωμένων βυζαντινών τύπων χωρίς γόνιμα στοιχεία και δυνατότητες ανανέωσης".⁹⁶

Αλλά και οι μελετητές της κυπριακής τέχνης είναι λιγοστοί, μια και δεν υπήρχε στον τομέα ευρύ πεδίο ενασχόλησης. Από τους μελετητές της κυπριακής τέχνης των δύο-τριών τελευταίων δεκαετιών αξίζει να σημειωθούν ο Χρύσανθος Χρήστου με το έργο του "Σύντομη ιστορία της νεότερης και σύγχρονης κυπριακής τέχνης (έκδοση Μορφωτικής Υπηρεσίας, Λευκωσία, 1983) και ο Αλέξανδρος Ξύδης με το έργο του "Σύγχρονη κυπριακή τέχνη (πρώτη γενιά της Ανεξαρτησίας)", που αποτελεί εισαγωγή στον κατάλογο της ομώνυμης έκθεσης στην Εθνική Πικανακοθήκη, Αθήνα, 1984.

Ως προς τις ρίζες της κυπριακής τέχνης, μπορεί να υποστηριχθεί πως δημιουργοί και δάσκαλοί της υπήρξαν ο Αδαμάντιος Διαμαντής και ο Τηλέμαχος Κάνθος. Οι ζωγράφοι αυτοί, καθώς και οι άλλοι της γενιάς τους, άσκησαν την τέχνη χωρίς απολύτως καμιά κρατική ενθάρρυνση και με μόνο γνώμονα τον ενθουσιασμό και την αγάπη τους προς αυτή.⁹⁷ Το έργο των πιο πάνω θεμελιωτών της κυπριακής τέχνης αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία αν αναλογιστεί κανείς τα τεράστια προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν την εποχή εκείνη. Το σοβαρότερο απ' αυτά ήταν η έλλειψη καλλιτεχνικής παράδοσης στο νησί, αλλά και η απομόνωση στην οποία ήταν καταδικασμένοι οι Κύπριοι καλλιτέχνες, λόγω της τουρκικής και αγγλικής κατοχής του νησιού, αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα. Το κυπριακό κοινό επίσης που το αποτελούσαν καταστηματαρχες, τεχνίτες και χωρικοί δεν έδειχνε κανένα ενδιαφέρον για την τέχνη, μια και δεν είχε συνείδηση της σημασίας της.

94. Harvey 1982: 108 & Sterhanou 1976: 14

95. Ανδρέου 1982: 14

96. Χρήστου 1983: 10

97. Πριν από το 1900 γεννήθηκαν ο Κάσιαλος (για τη ζωή και το έργο του οποίου έχουμε πληροφορίες), ο Κισσονέργης, ο Βρυωνίδης, ο Νικολαΐδης και ο Φασουλιώτης (για τη ζωή και το έργο των οποίων δεν έχουμε έγκυρες πληροφορίες).

Όσον αφορά την παρουσίαση της κυπριακής τέχνης, πρέπει να αναφερθεί πως οι πρώτες εκθέσεις στο νησί οργανώνονταν από τα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης⁹⁸ - κυρίως από το Παγκύπριο Γυμνάσιο στη Λευκωσία - και από τα σωματεία και τις οργανώσεις. Γύρω στο 1951 άρχισαν να γίνονται εκθέσεις διάφορων καλλιτεχνών στο British Council, στην Πνευματική Αδελφότητα, στο Ξενοδοχείο Κωνσταντία της Αμμοχώστου και στις Πλάτρες.⁹⁹ Ως πρώτη αξιολογή έκθεση στην Κύπρο αναφέρεται η κοινή έκθεση του Χριστόφορου Σάββα και του Αδαμάντιου Διαμαντή, που έγινε το 1957 και είχε μεγάλο ενδιαφέρον.¹⁰⁰ Αποφασιστικός σταθμός στην παρουσίαση και διάδοση της τέχνης του νησιού υπήρξε η ίδρυση της αΐθουσας τέχνης "Αλάσια" από μια ομάδα νέων καλλιτεχνών και ανθρώπων των γραμμάτων (1956), αλλά και η αΐθουσα τέχνης "Απόφαση", που ιδρύθηκε το 1960 από τους ζωγράφους Χρ. Σάββα και Γκλυν Χιουζ, πρόσφερε πολλά στον τομέα της τέχνης του νησιού.¹⁰¹

ΘΕΑΤΡΟ. Η θεατρική έκφραση αποτελούσε από τα πολύ παλιά χρόνια κοινωνική λειτουργία που εξυπηρετούσε τόσο ψυχαγωγικούς όσο και μορφωτικούς σκοπούς. Ωστόσο στην Κύπρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το θέατρο δε σημείωσε σημαντική ανάπτυξη λόγω των πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν, αλλά και εξαιτίας της μη ύπαρξης θεατρικής παράδοσης στο νησί.¹⁰² Κατά την περίοδο αυτή παρουσιάζεται μόνο ερασιτεχνική θεατρική κίνηση, όπως πληροφορούμαστε από τις εφημερίδες "Νέον Κίτιον" (1880) και "Κυπριακός Φύλαξ" (1926). Την ερασιτεχνική αυτή κίνηση την ευνοούσε η τουρκική διοίκηση του νησιού και τις παραστάσεις, που αποκλειστικά δίνονταν για φιλανθρωπικούς σκοπούς, τις παρακολουθούσαν και οι γηγραιοί Τούρκοι επίσημοι.

Με την έναρξη της Αγγλοκρατίας παρόλο που η θεατρική κίνηση αυξάνεται, ωστόσο παραμένει ακόμη ερασιτεχνική. Ανάμεσα στους πρώτους ερασιτεχνικούς θιάσους ή θεατρικές ομάδες που έδωσαν την εποχή εκείνη παραστάσεις ήταν ο "Αριστοφάνης", ο "Ερασιτεχνικός Όμιλος Λευκωσίας", η "Θεατρική Ομάδα του 'Αρη Λεμεσού" και η "Θεατρική Ομάδα Σοφοκλής" της Λάρνακας. Όπως και κατά την προηγούμενη περίοδο της Τουρκοκρατίας, το ίδιο και τώρα οι θεατρικές παραστάσεις φαίνεται πως δεν ικανοποιούσαν καλλιτεχνικές ανάγκες, αλλά ο σκοπός τους ήταν φιλανθρωπικός και εθνικο-φρονηματιστικός. Προοδευτικά όμως οι θεατρικές αυτές ομάδες και θίασοι άρχισαν να αποκτούν θεατρική συνείδηση, οπότε ανέβασαν αξιολογά έργα, όπως τον "Άμλετ", τη "Λύσσα", τους "Μυλωνάδες" και τη "Βαβυλωνία".¹⁰³ Από άποψη τεχνικών μέσων οι παραστάσεις αυτές ήταν αρχέγονες λόγω τεχνικών και οικονομικών δυσκολιών, αλλά και λόγω της έλλειψης ηθοποιών,

98. Χαρακτηριστικά στο "Δελτίον του Τμήματος Πολιτιστικής Ανάπτυξεως" του Υπουργείου Παιδείας (1965) αναφέρεται πως το Παρθεναγωγείο Λάρνακας πήρε το 1953 βραβείο του Φεστιβάλ Μαθητικής Τέχνης των χωρών της Κοινοπολιτείας. Βλ. Δελτίον Τμήματος Πολιτιστικής Αναπτύξεως 1965 (2-3): 4/24

99. Μεταξύ των καλλιτεχνών που παρουσίαζαν έργα τους στις εκθέσεις αυτές ήταν ο ο Πολ. Γεωργίου, ο Βαλεντίνος Χαράλαμπος, ο Ιωάννης Κισσονέγγης, ο Βίκτορας Ιωαννίδης, ο Μίκης Μιχαηλίδης, ο Τάκης Φραγκουλίδης, ο Σολωμός Φραγκουλίδης και ο Τηλέμαχος Κάνθος. Βλ. Georgiou 1984: 59

100. Η πρώτη ατομική έκθεση έγινε από τον Τηλέμαχο Κάνθο το 1934. Βλ. Ανδρέου 1982: 24

101. Georgiou 1984: 59-60

102. Ταρσούλη 1955: 141

103. Katsouris 1982: 2-3

κυρίως γυναικών.¹⁰⁴ Προς το τέλος του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου είχε κάμει την εμφάνισή της στην Κύπρο και η όπερα από ιταλικές ομάδες μελοδράματος, καθώς και η οπερέτα από ελληνικές ομάδες.¹⁰⁵ Σταθμός φυσικά στα θεατρικά πράγματα της Κύπρου θεωρείται το 1918, όταν εμφανίζεται η επιθεώρηση, ένα νέο θεατρικό είδος. Την πρώτη επιθεώρηση με τίτλο "Παφίτικη επιθεώρηση" ανέβασαν στην Πάφο τα αδέλφια Κώστας Μαρκίδης (γιατρός και επιθεωρησιογράφος) και ο Σωτηράκης Μαρκίδης (δικηγόρος και ηθοποιός).¹⁰⁶

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του κυπριακού θεάτρου κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, μπορεί να αναφερθούν τα εξής. Επικρατούσε έντονη ερασιτεχνική δραστηριότητα που οφειλόταν στην κάθοδο στο νησί πολυάριθμων ελληνικών θιάσων, μερικοί από τους οποίους παρέμεναν στην Κύπρο για μεγάλα χρονικά διαστήματα ή και μόνιμα ακόμη.¹⁰⁷ Επίσης αξιοσημείωτο είναι πως επεκτάθηκε κατά την περίοδο αυτή η θεατρική δραστηριότητα ανάμεσα στο εργατικό κίνημα. Αυτό είχε ως θετική συνέπεια την ενασχόληση με το θέατρο ανθρώπων που κάτω από άλλες συνθήκες δε θα ασχολούνταν ποτέ με το είδος αυτό.¹⁰⁸ Έτσι απλοί άνθρωποι του λαού, όπως κουρείς, τυπογράφοι, υποδηματοποιοί κ.ά., άρχισαν να αποκτούν σιγά σιγά θεατρική ευαισθησία, αλλά πρέπει να σημειωθεί πως ταυτόχρονα άρχισε να παρεισφρύνει στο θέατρο η πολιτική και κομματική ιδεολογία.

Το κυπριακό θέατρο σημειώνει στην Κύπρο αξιόλογη ανάπτυξη και εισέρχεται πια στο δρόμο του ημιαπαγγελματισμού, ή και του επαγγελματισμού ακόμη, στην περίοδο του Β' Παγκόσμιου πολέμου. Αυτό αποδίδεται στο ότι αφενός είχαν σταματήσει να κατέρχονται στο νησί ελληνικοί θίασοι από την Ελλάδα και αφετέρου στο ότι ο κυπριακός λαός παρουσιαζόταν ειδικά αυτή την περίοδο να έχει απόλυτη ανάγκη την ψυχαγωγία λόγω των κακουχιών του πολέμου. Το επίκεντρο της θεατρικής δραστηριότητας κατ' αυτήν την περίοδο ήταν η Λευκωσία. Το αξιολογότερο θέατρο της περιόδου, που είχε ιδρυθεί προς το τέλος του πολέμου και έχει προσφέρει πάρα πολλά στον τομέα της θεατρικής ανάπτυξης του νησιού (ανεξάρτητα από τον έντονο πολιτικό προσανατολισμό του προς την Αριστερά), ήταν ο "Προμηθέας".¹⁰⁹ Με την έναρξη της δεκαετίας του '50 αρχίζει και η κάμψη της ανάπτυξης του θεάτρου στην Κύπρο. Ωστόσο το 1950 ιδρύεται από το Νίκο Παντελίδη το "Κυπριακό Θέατρο" και το 1956 ιδρύεται νέος θίασος οι "Ηνωμένοι Καλλιτέχνες" με πρωτοβουλία του Βλαδίμηρου Καυκαρίδη.¹¹⁰ Η περίοδος αυτή του κυπριακού θεάτρου θα

104. Τους γυναικείους ρόλους υποδύονταν άνδρες, κυρίως νεαροί, γιατί καμιά γυναίκα δεν τολμούσε ν' ανέβει στη σκηνή.

105. Κατσούρης 1982: 14-15

106. Λυμπουρίδης 1971: 13-14

107. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί το ζεύγος Άγγελου και Μαρίκας Βάζα που, αφού εγκαταστάθηκαν στο νησί, είχαν δημιουργήσει το πρώτο είδος ημι-επαγγελματιών ηθοποιών.

108. Katsouris 1982: 6

109. Περισσότερα βλ. Λυμπουρίδης 1971: 23

110. Κατά την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ (1955 - 59) φαίνεται πως οι Κύπριοι όντας απορροφημένοι στον αγώνα τους κατά των Άγγλων παραμέλησαν την προώθηση του θεάτρου, αλλά και των άλλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

μπορούσε να ισχυριστεί κανείς πως ουσιαστικά κλείνει με την επιθεώρηση "Εδώ ΕΟΚΑ", που δόθηκε από το "Κυπριακό Θέατρο" και σημείωσε ανεπανάληπτη εμπορική επιτυχία.¹¹¹

ΜΟΥΣΙΚΗ. Ενώ για την περίοδο της Τουρκοκρατίας δεν έχουμε σχεδόν καμιά πληροφορία για μουσική δραστηριότητα στην Κύπρο,¹¹² αντίθετα για την περίοδο της Αγγλοκρατίας όχι μόνο είναι βέβαιο ότι υπήρχε τέτοια δραστηριότητα, αλλά αποδεδειγμένα το επίπεδό της ήταν αρκετά πιο υψηλό από εκείνο των άλλων καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στην ίδια περίοδο. Συγκεκριμένα με τη μεταβίβαση της Κύπρου στους Άγγλους (1878) κάνει την παρουσία της στο νησί η ευρωπαϊκή μουσική.¹¹³ Στην αρχή φυσικά ασχολούνταν μ' αυτή μόνο ξένοι που διέμεναν στο νησί είτε μόνιμα είτε προσωρινά. Πότε ακριβώς έχει δοθεί η πρώτη συναυλία κλασικής μουσικής στην Κύπρο δεν είναι γνωστό.¹¹⁴ Ωστόσο η εφημερίδα "Κίτιον" μας δίνει την πληροφορία πως στο θέατρο Grand Casino στη Λάρνακα δόθηκε το 1879 συναυλία στην οποία πήραν μέρος ένας Έλληνας, ένας Γάλλος, ένας Ελβετός και μια Ιταλίδα.¹¹⁵ Όμως και στο θέμα της διδασκαλίας των μη παραδοσιακών μουσικών οργάνων στο νησί είναι σίγουρο πως οι πρώτοι δάσκαλοι υπήρξαν ξένοι. Οι πρώτοι που αναφέρονται πως έχουν διδάξει μουσικά όργανα πριν από το 1900 είναι ο Γεώργιος Ταραπόγια, η Μαίρη (κόρη του γνωστού φωτογράφου Φώσκολου) και ο V. Arabian. Αλλά και οι ιδρυτές ή διευθυντές των πρώτων μουσικών ομίλων ή μουσικών συγκροτημάτων ήταν μη Κύπριοι. Από αυτούς ο Θ. Γεράρδος ίδρυσε στη Λάρνακα τη "Φιλαρμονική Εταιρεία Ορφεύς" (1889), στη Λεμεσό το "Μουσικό Θίασο Απόλλων" (1891) και στην Αμμόχωστο μουσικό θίασο επίσης με την επωνυμία "Απόλλων". Στη Λευκωσία ιδρύθηκε το 1894 φιλαρμονική με πρωτοβουλία του δημάρχου Αχιλλέα Λιασίδη και κάτω από τη διεύθυνση του Αυστριακού Πάτσιτς.¹¹⁶

Από καθαρά κυπριακές μουσικές δυνάμεις η πρώτη μουσική δραστηριότητα παρουσιάστηκε στο νησί με την ίδρυση μαντολινάτας στη Λεμεσό από το Γεώργιο Χουρμούζιο (1909). Την ίδια περίπου περίοδο Κύπριοι που σπούδασαν στο εξωτερικό, όπως η Ελένη Χριστοφάκη-Μπέρνερ, άρχισαν να διδάσκουν διάφορα όργανα και το 1914 δόθηκε στη Λευκωσία η πρώτη συναυλία από το βιολιστή Γιαννακό Διανέλλο που ανήκε στον κύκλο των ντόπιων Κύπριων μουσικών. Η πιο γόνιμη όμως περίοδος για τη μουσική ζωή της Κύπρου, που ταυτόχρονα αποτελεί και περίοδο αποφασιστικής σημασίας για την περαιτέρω ανάπτυξη της μουσικής στο νησί, είναι η δεκαετία 1920-30. Στο διάστημα που ακολούθησε και μέχρι το 1960 ιδρύθηκαν στην Κύπρο πάρα πολλές σχολές διδασκαλίας μουσικής. Έτσι το ένα μετά το άλλο

111. Κατσούρης 1982: 18

112. Η μόνη πληροφορία που έχουμε για την περίοδο της Τουρκοκρατίας, όσον αφορά τη διδασκαλία της μουσικής στην Κύπρο, είναι από την Αγνή Μιχαηλίδου η οποία αναφέρει πως στη Λάρνακα δίνονταν μαθήματα πιάνου από το 1845 στη Σχολή Καλογραιών. Βλ. Μιχαηλίδου 1974: 106

113. Προηγουμένως, δηλαδή κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, καλλιεργήθηκε μόνο η δημοτική και βυζαντινή μουσική.

114. Μεταξύ των πρώτων που έδωσαν συναυλίες στο νησί αναφέρονται και οι εξής: Ροδόπουλος (1886), αδελφοί Λαλαούνη και η κ. Λαλαούνη από την Ελλάδα (1892), ο βιολιστής Εδμόνδος και ο πιανίστας Arabian (1892).

115. Εφημερίδα Κίτιον 30.11.1879

116. Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας 1985: 14-15

ιδρύονται: Ωδείο Κύπρου (1927), παράρτημα Ελληνικού Ωδείου (1929), Μουσική Σχολή Κόκου Μουχτάρη (1929), Ωδείο Λεμεσού (1934), Εθνικό Ωδείο Κύπρου (1947), Ελληνική Μουσική Ακαδημία (1953), Ωδείο Στροβόλου (1953), Ωδείο Λευκείου Ελληνίδων Αμμοχώστου (1930), Κυπριακή Μουσική Ακαδημία (1956), κ.ά.¹¹⁷ Σ' αυτήν την περίοδο ιδρύονται επίσης στο νησί χορωδίες, μαντολινάτες, φιλαρμονικές και ορχήστρες ταγκό και τζαζ για χορούς. Ο πρώτος μουσικός όμιλος με συμφωνική ορχήστρα ιδρύεται στη Λεμεσό το 1934 από το Σόλωνα Μιχαηλίδη, που ίδρυσε επίσης και τη χορωδία "Άρης" Λεμεσού (1939). Στη Λευκωσία ιδρύεται το 1938 ο μουσικός σύλλογος "Μότσαρτ" από το Γιάγκο Μιχαηλίδη, που περιλάμβανε συμφωνική ορχήστρα και μεικτή χορωδία.¹¹⁸

Στην ίδια περίοδο καλλιεργήθηκε η μουσική παιδεία και στα σχολεία του νησιού. Παρόλο που η παιδεία του νησιού κατά τα χρόνια αυτά βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο του αποικιοκρατικού καθεστώτος της Αγγλίας, ωστόσο το αναλυτικό πρόγραμμα των Δημοτικών σχολείων, εκτός από τη χειροτεχνία, το εργόχειρο και την ιχνογραφία, περιλάμβανε και την "ωδική" που σκοπό είχε "να εξασκήση τους μαθητάς να κάμνουν ορθήν χρήσιν της φωνής των και να παρέχη κάποιαν στοιχειώδη γνώσιν των μουσικών φθόγγων".¹¹⁹ Αξιοσημείωτη είναι η πρόταση του Διευθυντή της Παιδείας της Κύπρου το 1953, προς τους αρμοδίους για θέματα αποικιών στην Αγγλία, για την εισαγωγή της ενόργανης μουσικής στα σχολεία της Στοιχειώδους Εκπαίδευσης του νησιού.¹²⁰ Όμως και το θέμα της επιμόρφωσης των δασκάλων της Δημοτικής Εκπαίδευσης σε θέματα μουσικής παιδείας έτυχε αρκετά ικανοποιητικής αντιμετώπισης κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Για το σκοπό αυτό οργανώνονταν θερινά συνήθως επιμορφωτικά μαθήματα από το τότε Γραφείο Παιδείας της Κύπρου.¹²¹ Αλλά και οι ίδιοι οι δάσκαλοι προέβαιναν στην ίδρυση διδασκαλικών μουσικών ομίλων ή και χορωδιών για καλλιέργεια του μουσικού αισθητηρίου της κοινωνίας της εποχής τους και για να εμψυχήσουν την αγάπη του κοινού προς τη μουσική.¹²²

117. Οπ. π.: 17-18

118. Achilleouides 1978: 15

119. Βλ. Government of Cyprus 1935: 67 & 1949: 28

120. Κρατικό Αρχείο φάκ. 79/48: 32

121. Κρατικό Αρχείο φάκ. 79/48: 16 και 93/51: 10

122. Κρατικό Αρχείο φάκ. 29/57: 121, επίσης 93/51: 1 και 108/56: 119

4. Ίδρυση του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως. Μια προσπάθεια για οργάνωση του πολιτιστικού τομέα.

Με την έναρξη της λειτουργίας του κυπριακού κράτους (1960) εκδηλώνεται και η πρόθεση της επίσημης Πολιτείας για ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα στο νησί. Ήταν κοινή πεποίθηση των αρμόδιων κυβερνητικών παραγόντων πως χωρίς την εξύψωση του πολιτιστικού επιπέδου του λαού η νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία δε θα μπορούσε να ορθοποδήσει. Κοινή φυσικά ήταν και η διαπίστωση πως ουσιαστική πολιτιστική δραστηριότητα δεν είχε υπάρξει στην Κύπρο μέχρι τότε. Έτσι η Πολιτεία έθεσε ως σκοπό της την ανάληψη μιας σειράς από πρωτοβουλίες για την οργάνωση του τομέα του πολιτισμού. Πρώτη ενέργεια προς την κατεύθυνση αυτή αποτελεί η ίδρυση του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως (Φεβρουάριος 1961), που στην αρχή υπαγόταν στο Γραφείο Ελληνικής Παιδείας και ακολούθως στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου (ΕΚΣΚ). Ως στόχο του το Τμήμα έθεσε την πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού μέσω της ανάπτυξης πολιτιστικών δεσμών με τις άλλες χώρες και κυρίως με την Ελλάδα, αλλά και με την οργάνωση εκθέσεων, διαλέξεων, σεμιναρίων, εορτασμών, πνευματικών συγκεντρώσεων και θεατρικών παραστάσεων.¹²³

Χαρακτηριστικό είναι πως κατά την περίοδο αυτή οι πολιτικοί και πολιτιστικοί παράγοντες του νησιού θεωρούσαν ότι η πολιτιστική ανάπτυξη της Κύπρου περνούσε μέσα από τις στενές και αρμονικές σχέσεις του νησιού με την Ελλάδα.¹²⁴ Έτσι παράλληλα με την προσπάθεια για καλλιέργεια της τοπικής κυπριακής κουλτούρας επιδιωκόταν και η ενίσχυση των δεσμών της Κύπρου με την Ελλάδα σε όλους τους τομείς και σε όλα τα επίπεδα. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως καταβαλλόταν προσπάθεια από όλους τους αρμόδιους φορείς, τόσο τους ελλαδικούς όσο και τους κυπριακούς, για να τεθούν οι πνευματικές-πολιτιστικές επαφές των δυο κρατών πάνω σε συστηματική και προγραμματισμένη βάση.¹²⁵ Η πρόνοια του Κυπριακού Συντάγματος για την ύπαρξη δυο ξεχωριστών Κοινοτικών Συνελεύσεων στο κυπριακό κράτος, μια για τους Ελληνοκυπρίους και μια για τους Τουρκοκυπρίους¹²⁶ - αντί για Υπουργείο Παιδείας- ίσως να επενέργησε ενθαρρυντικά για τον αποφασιστικό προσανατολισμό και των δύο κοινοτήτων του νησιού προς τις "μητέρες πατρίδες", όπως αποκαλούσαν την περίοδο εκείνη την Ελλάδα και την Τουρκία οι δυο κοινότητες αντίστοιχα.

Φιλοδοξία του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως ήταν να διαδραματίσει "επαναστατικό ρόλο" στη διαμόρφωση των πολιτιστικών πραγμάτων του νησιού. Ωστόσο φαίνεται πως συναντούσε ανυπέρβλητες δυσκολίες στην προσπάθειά του αυτή. Συγκεκριμένα η στελέχωση του Τμήματος το λιγότερο μπορεί να χαρακτηριστεί "ατελής", αφού το μόνιμο προσωπικό του το αποτελούσε ουσιαστικά μόνο ο υπεύθυνος του Τμήματος, δηλαδή ο τμηματάρχης Τμήματος Πνευματικής-

123. Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως 1965α: 9-10

124. Βλ. "Οι πνευματικοί δεσμοί της Ελλάδος και Κύπρου", Φιλελεύθερος 11.6.60

125. Κρατικό Αρχείο φάκ. ΕΚΣΚ 69/2: 12-13

126. Σύμφωνα με το Κυπριακό Σύνταγμα, οι δύο κοινότητες "εκλέγουσιν αντιστοίχως εκ των μελών αυτών Κοινοτικήν Συνέλευσιν" με αρμοδιότητα "επί πάντων των εκπαιδευτικών, μορφωτικών και διδακτικών θεμάτων" (μέρος V άρθ. 86 και 87).

Πολιτιστικής Αναπτύξεως, ενώ το υπόλοιπο προσωπικό - ελάχιστο κι αυτό - το αποτελούσαν αποσπασμένοι από άλλες Υπηρεσίες.¹²⁷ Ο κυριότερος από τους λόγους της μη ικανοποιητικής επάνδρωσης του Τμήματος φαίνεται πως ήταν τα πενιχρά οικονομικά της ΕΚΣΚ, αν και δεν πρέπει να αποκλείονται και άλλοι λόγοι, όπως η μη ύπαρξη στο νησί του απαραίτητου επιστημονικά καταρτισμένου πολιτιστικού προσωπικού, αλλά και η επικρατούσα τότε σε μερικούς κύκλους αντίληψη για τη μη ύπαρξη αναγκαιότητας πολιτιστικής ανάπτυξης του τόπου.¹²⁸

Ωστόσο, παρόλες τις αντικειμενικές δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, μπορεί να υποστηριχθεί πως ανέπτυξε ικανοποιητική δραστηριότητα σε πολλούς πολιτιστικούς τομείς. Τέτοιοι τομείς είναι η διοργάνωση εκθέσεων και διαλέξεων, η επίδοση βραβείων, η ίδρυση κοινοτικών βιβλιοθηκών, η ενθάρρυνση των εκδόσεων και η ενίσχυση του θεάτρου, καθώς και η ηθική και η οικονομική ενίσχυση επιστημονικών και άλλων πνευματικών ιδρυμάτων και σωματείων. Φρόντισε επίσης για την έκδοση περιοδικού με τον τίτλο "Δελτίον Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως", το οποίο έθετε ως σκοπό του να διαδραματίσει ρόλο "κήρυκα και έμπυχωτή της ελληνικής ιδέας"¹²⁹ με την προβολή των πνευματικών, πολιτιστικών και κοινωνικών επιτευγμάτων τόσο της Ελλάδας όσο και της Κύπρου. Επίσης έθεσε τις βάσεις για συγκρότηση αρχείου των καλλιτεχνών και πνευματικών ανθρώπων της Κύπρου, ίδρυσε κινητή μονάδα κινηματογραφικών προβολών - κυρίως για τις ανάγκες της υπαίθρου - με στόχο την προβολή "της ιστορίας, των αρχαιοτήτων και των ωραιότητων" της Κύπρου, της Ελλάδας και του κόσμου ολόκληρου.¹³⁰ Τέλος συνέβαλε προς την κατεύθυνση της ίδρυσης του Μουσείου Αγώνος του νησιού, προέβη στην ίδρυση μικρής πινακοθήκης με έργα Κυπρίων κυρίως ζωγράφων και συνέστησε συγκρότημα κυπριακών λαϊκών χορών. Κατά την περίοδο της λειτουργίας του το Τμήμα εκπροσωπούσε την Κύπρο σε διεθνείς εκθέσεις βιβλίου, ζωγραφικής και γλυπτικής, καθώς και σε διεθνή συνέδρια σχετικά με την κουλτούρα και τον πολιτισμό. Επίσης συνέβαλε στην ίδρυση και λειτουργία του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (1962) και συμμετείχε στην Επιτροπή UNESCO Κύπρου (μέσω της ΕΚΣΚ) που συστήθηκε το 1962¹³¹

Όσον αφορά τις πολιτιστικές δραστηριότητες, οι επιδόσεις του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως δεν υπήρξαν αξιόλογες για διάφορους λόγους, παρόλο που σε πολλές περιπτώσεις αυτές ήταν πληθωρικές. Κυριότερος από τους λόγους αυτούς θεωρείται η μεταβατική περίοδος που διάνυε τότε η Κύπρος. Η περίοδος της μεταπήδησης από την αποικιοκρατία στην ελεύθερη αυτοπολιτεία δεν ήταν δυνατό να πυροδοτήσει όλους εκείνους τους μηχανισμούς που θα οδηγούσαν τον τόπο στην πολιτιστική ανάπτυξη. Το μη ικανοποιητικό πνευματικό επίπεδο

127. Κυπριακό Αρχείο φάκ. ΕΚΣΚ 69/2: 3-4

128. Σε συνέντευξή του στο "Φιλελεύθερο" ο τότε πρόεδρος της ΕΚΣΚ Κ. Σπυριδάκης (17.3.63) αναφέρθηκε και στη γνώμη ενός Νορβηγού δημοσιογράφου για την Κύπρο. Ο δημοσιογράφος αυτός είχε γράψει στην εφημερίδα του για την Κύπρο τα εξής: "Εις τον τόπον τούτον (την Κύπρο) υπάρχει μόνον εμπόριον!"

129. Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως 1964α: 1

130. Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως 1964β: 20

131. Στην Επιτροπή UNESCO συμμετείχαν επίσης ο διοικητικός λειτουργός του Υπουργείου Εξωτερικών, ο πρόεδρος του Συμβουλίου του ΡΙΚ, δυο αντιπρόσωποι της ΕΚΣΚ, δυο αντιπρόσωποι της ΤΚΣΚ, ο πρώτος λειτουργός Αρχαιοτήτων και ένας αντιπρόσωπος της Επιτροπής Προγραμματισμού.

του κυπριακού λαού της εποχής εκείνης συνιστούσε επίσης έναν από τους ανασταλτικούς παράγοντες της ανάπτυξης του τομέα του πολιτισμού, που μοιραία οδηγούσε τις περισσότερες φορές στη σύγχυση ή και την ταύτιση των πολιτιστικών στόχων με τους πολιτικούς.¹³²

Πιο συγκεκριμένα στον τομέα των γραμμάτων άρχισε την περίοδο αυτή δειλά δειλά να ανδρώνεται η Κυπριακή λογοτεχνία, που όμως η ποιοτική της αναβάθμιση δε συμβάδιζε με την ποσοτική της αύξηση. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στις πηγές έμπνευσής της, που ήταν κυρίως ο εθνικός αγώνας (1955-59) ο οποίος μόλις είχε λήξει, αλλά και σε άλλες εκτός της κυπριακής κοινωνίας καταστάσεις.¹³³ Ωστόσο είναι χαρακτηριστικό πως στο διάστημα 1959-60 τέσσερα λογοτεχνικά περιοδικά έκαμαν την εμφάνισή τους στο πνευματικό στερέωμα της Κύπρου, πράγμα που σίγουρα εκφράζει την επιθυμία της κυπριακής κοινωνίας για πνευματική ανάταση και λογοτεχνική παραγωγή. Πρώτο έκαμε την εμφάνισή του το περιοδικό "Νέα Εποχή" (1959) και ακολούθησαν τα "Κυπριακά Χρονικά" (1960), η "Πνευματική Κύπρος" (1960) και η "Φιλολογική Κύπρος" (1960). Επίσης αξιοσημείωτη είναι η ίδρυση κατά την περίοδο αυτή της "Εταιρείας Κύπριων Λογοτεχνών" (1962),¹³⁴ καθώς και η καθιέρωση βραβείων από το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως "προς εξύψωσιν του πνευματικού επιπέδου της Νήσου".¹³⁵

Το έμπρακτο ενδιαφέρον της Πολιτείας για τα γράμματα κατά την περίοδο αυτή εκδηλώνεται με την ίδρυση και οργάνωση των βιβλιοθηκών στο νησί. Οι κυριότερες από τις βιβλιοθήκες που ιδρύθηκαν στην περίοδο αυτή είναι εκείνη του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας (1960) και εκείνη της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (1963). Όμως την αξιολογότερη προσπάθεια του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως στον τομέα αποτελεί η ίδρυση των κοινοτικών βιβλιοθηκών, θεσμός που λειτουργεί μέχρι σήμερα. Οι βιβλιοθήκες αυτές άρχισαν να ιδρύονται από το 1963 στα μεγάλα κέντρα της υπαίθρου και η ΕΚΣΚ, πέρα από την τεχνική καθοδήγηση, ανέλαβε να καταβάλλει και τα μισά έξοδα για τα βιβλία που αγοράζονταν για τις ανάγκες τους.¹³⁶ Μέχρι το 1965 λειτούργησαν 21 τέτοιες βιβλιοθήκες σε ισάριθμες κοινότητες της υπαίθρου, οι περισσότερες από τις οποίες ιδρύθηκαν στις επαρχίες Αμμοχώστου (7), Λεμεσού (4) και Πάφου (4). Ο ρυθμός ίδρυσης των βιβλιοθηκών αυτών μειωνόταν προοδευτικά από το 1963 μέχρι το 1965 (βλ. πίν. 2).¹³⁷

Στον τομέα των εικαστικών τεχνών δόθηκε μεγάλη σημασία στην ανέγερση μνημείων και ανδριάντων των μορφών του αγώνα του 1955-59. Ήδη από το 1959 είχε

132. Κρατικό Αρχείο, φάκ. ΕΚΣΚ 69/2: 92

133. Βλ. "Το πνευματικό και καλλιτεχνικό '61" στο περιοδικό Νέα Εποχή (35) 1961-62: 28

134. Μέρος των λογοτεχνών της ΕΚΛ ακολούθως αποσχίστηκε και ίδρυσε την "Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου".

135. Τα βραβεία για το 1963 συνίσταντο εκ 50 Λ.Κ. το καθένα και αφορούσαν τους τομείς της ποίησης, της πεζογραφίας, των θετικών επιστημών και της ιστορίας. Βλ. Κρατικό Αρχείο, φάκ. ΕΚΣΚ 69/2: 36

136. Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως 1964γ: 9

137. Κατά την περίοδο αυτή (1962) μετακλήθηκε από το εξωτερικό εμπειρογνώμονας της UNESCO για θέματα βιβλιοθηκονομίας, ο Κουρτ Σιάιμον Βάλλαν, για να προσφέρει τις υπηρεσίες του ώστε να τεθούν οι βάσεις για την ίδρυση μιας κεντρικής βιβλιοθήκης. Βλ. Φιλελεύθερος 8.4.1962

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
Ίδρυση κοινοτικών βιβλιοθηκών: 1963-65

Επαρχία	1963	1964	1965	Σύνολο
Λευκωσία		Πεδουλάς	Γερόλακκος	2
Λεμεσός	Όμοδος	Αγρός Κυπερούντα Ύψωνας		4
Αμμόχωστος	Ακανθού Λευκόνοικο Λύση Γιαλούσα Ριζοκάρπασο	Άσσια Τρίκωμο		7
Λάρνακα	Αθηνένου	Λεύκαρα		2
Πάφος	Πόλη Χρυσοχούς Πολέμι Πέγεια		Γεροσκήπου	4
Κερύνεια	Λάπηθος	Καραβάς		2
Σύνολο	11	8	2	21

Πηγή: Μορφωτική Υπηρεσία Υπουργείου Παιδείας. Επεξεργασία του συγγραφέα.

συσταθεί ειδική επιτροπή για το σκοπό αυτό, η οποία λειτουργούσε κάτω από την προεδρία του τότε μητροπολίτη Κιτίου που είχε κιόλας από τότε καταρτίσει κατάλογο των μνημείων που θα ανεγείρονταν σε διάφορα μέρη του νησιού.¹³⁸ Ιδιαίτερη ανάπτυξη κατά την περίοδο αυτή παρουσίασε η ζωγραφική, παρόλο που το επίπεδο της ανάπτυξης αυτής δεν αντικατοπτριζόταν στην κάλλιτεχνική και αισθητική καλλιέργεια του λαού.¹³⁹ Ο μεγάλος αριθμός των εκθέσεων ζωγραφικής που οργανώθηκαν στην περίοδο 1960-65 (42) είναι ενδεικτικός της μεγάλης ανάπτυξης στον τομέα. Χαρακτηριστική για την ανοδική πορεία της ζωγραφικής στην περίοδο αυτή είναι η ίδρυση της πρώτης ιδιωτικής αίθουσας τέχνης (γκαλερί) με την επωνυμία "Απόφαση" (1960) από το Χριστόφορο Σάββα και τον Γκλυν Χιουζ. Επίσης το 1964 ιδρύθηκε το Επιμελητήριο Καλών Τεχνών (ΕΚΑΤΕ), που ήταν διάδοχος κατάσταση της "Παγκυπρίου Ένωσης Φιλοτέχνων" που είχε ιδρυθεί το 1955.

Στον τομέα του θεάτρου είχε εγκαταλειφθεί η αδράνεια, που ήταν το κύριο χαρακτηριστικό του χώρου κατά την περίοδο του αγώνα του 1955-59, και μπήκε σε μια φάση δραστηριοποίησης και πειραματισμού. Ωστόσο οι σπασμωδικές και απρογραμμάτιστες ενέργειες ήταν επόμενο να μην οδηγήσουν σε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Βασικοί λόγοι της μη ύπαρξης αξιόλογης θεατρικής κίνησης στον τόπο, κατά την περίοδο αυτή, θεωρούνται το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο του λαού που δεν επιζητούσε το θεατρικό έργο ποιότητας, η έλλειψη στο συγγραφικό πεδίο ντόπιας κυπριακής θεατρικής παραγωγής και οι οικονομικές δυσχέρειες των θεατρικών

138. Βλ. "Συνεστήθη Επιτροπή Ανεγέρσεως μνημείων του Κυπριακού Αγώνος", Φιλελεύθερος 10.6.59

139. Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως 1965β: 8/28

ομάδων και θιάσων.¹⁴⁰ Έτσι κατά την περίοδο αυτή το κυπριακό θέατρο κινείται σε πολύ μέτριους τόνους, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, παρουσιάζοντας κυρίως επιθεωρήσεις και παραστάσεις που τις διέκρινε η μετριότητα. Αξιοσημείωτη είναι η κάθοδος στο νησί θιάσων από την Ελλάδα, που όμως τις παραστάσεις τους σπάνια χαρακτήριζε η ποιότητα, με εξαίρεση το Εθνικό Θέατρο Ελλάδας του οποίου η επίσκεψη στο νησί είχε περισσότερο εθνικό χαρακτήρα.¹⁴¹

Κατά την περίοδο αυτή η πιο αξιόλογη προσπάθεια για θεατρική ανάπτυξη είναι η ίδρυση του Οργανισμού Θεατρικής Αναπτύξεως Κύπρου (ΟΘΑΚ) πάνω σε εταιρική και μη κερδοσκοπική βάση. Ο ΟΘΑΚ ενισχυόταν οικονομικά τόσο από την κυπριακή κυβέρνηση, μέσω της ΕΚΣΚ, όσο και από την ελληνική κυβέρνηση και άλλες οικονομικές πηγές. Ωστόσο φαίνεται πως ο Οργανισμός αντιμετώπιζε οικονομικές δυσκολίες με αποτέλεσμα σε κάποιο στάδιο να γίνει σκέψη για αναστολή της λειτουργίας του.¹⁴² Άρα μπορεί να υποστηριχθεί πως ο ΟΘΑΚ δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στην αποστολή του για οικονομικούς λόγους, χωρίς όμως να αποκλείονται και άλλοι λόγοι, όπως οργανωτικοί κ.ά. Κατά την περίοδο αυτή ιδρύεται το Σωματείο Ελλήνων Κύπριων Ηθοποιών (ΣΕΚΗ) και επιχειρείται προώθηση νομοσχεδίου σχετικού με την ίδρυση Κοινοτικού Θεάτρου (1963).¹⁴³ Επίσης πρέπει να αναφερθεί η ίδρυση δραματικής σχολής στο νησί, που όμως η λειτουργία της ήταν βραχύβια, καθώς και η ίδρυση του Εργατικού Θεατρικού Ομίλου (ΕΘΟΣ) από τη ΣΕΚ (Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου), που όμως δεν απέδωσε τους αναμενόμενους καρπούς.¹⁴⁴

Όσον αφορά τη μουσική, επειδή διαπιστώθηκε έλλειψη ενδιαφέροντος στον τομέα της παραδοσιακής μουσικής και των κυπριακών χορών, παρατηρείται έντονη δραστηριότητα για ανάπτυξη στο κοινό τέτοιου ενδιαφέροντος.¹⁴⁵ Έτσι το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως αποδύθηκε σε οργανωμένες προσπάθειες για διδασκαλία των κυπριακών παραδοσιακών χορών στους δασκάλους της Δημοτικής Εκπαίδευσης, με απώτερο στόχο να τους διδάξουν και αυτοί στους μαθητές τους.¹⁴⁶ Αναφορικά με την ευρωπαϊκή μουσική, πρέπει να σημειωθεί πως παρόλη την ορθή πορεία που ακολουθούσε και το αρκετά υψηλό της επίπεδο, ωστόσο φαίνεται πως δεν της έλειπαν οι κάποιες ελλείψεις και αδυναμίες.¹⁴⁷ Ο μεγάλος αριθμός ωδείων στο νησί, καθώς και η λειτουργία του Μουσικού Συλλόγου Κύπρου και του μουσικού συλλόγου "Μότσαρτ" δεν έλυναν όλα τα προβλήματα της μουσικής ανάπτυξης του νησιού. Το έργο των μουσικών αυτών ιδρυμάτων εκτεινόταν σε

140. Στους λόγους αυτούς κατέληξε η έρευνα που πραγματοποίησε για το κυπριακό θέατρο το περιοδικό Κυπριακά Χρονικά 12, 1961: 514-516

141. Κυπριακά Χρονικά 45, 1965: 33

142. Βλ. σχετικά δημοσιεύματα στην εφημερίδα Φιλελεύθερος 2.12.61, 20.12.62, και 14.6.63.

143. Φιλελεύθερος 8.11. 61 και 15.5.63.

144. Κατσούρης 1982: 19

145. Καλλινίκου 1961: 520

146. Φιλελεύθερος 14.2.63

147. Χαρακτηριστικά ο ακαδημαϊκός Μανόλης Καλομοίρης, εκφράζοντας τις απόψεις του για τη μουσική εκπαίδευση στο νησί, υπέδειξε πως οι "βασικές της γραμμές" πρέπει να είναι η οργάνωση της μουσικής παιδείας στο σχολείο, η ενίσχυση των υπάρχοντων ωδείων και η ίδρυση μιας καλής συμφωνικής ορχήστρας. Βλ. Καλομοίρης 1960: 64

πλάτος κυρίως παρά σε βάθος, όπως διαπιστώθηκε σε συνεδρία μουσικών παραγόντων που συγκλήθηκε από την ΕΚΣΚ τον Απρίλη του 1962. Στη συνεδρία εκείνη έγινε επίσης φανερή η ανάγκη κατάρτισης "Προγράμματος Μουσικής Κίνησης" στο νησί, που θα παρουσιαζόταν ενώπιον της ΕΚΣΚ για έγκριση και το οποίο θα περιλάμβανε δύο σχέδια, "εν αμέσου δραστηριότητας και έτερον μακροπρόθεσμου δραστηριότητας".¹⁴⁸

Γενικά κατά την περίοδο που λειτουργούσε το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως μπορεί να λεχθεί πως έγινε αξιόλογη προσπάθεια στο νησί για ανάπτυξη των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, άσχετα αν οι προσπάθειες αυτές δεν είχαν πάντα σημαντικά αποτελέσματα. Λόγοι οικονομικοί και οργανωτικοί ήταν τα μεγαλύτερα εμπόδια στην πραγμάτωση των στόχων του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως. Ωστόσο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί πως το Τμήμα έθεσε τα πρώτα θεμέλια για τη μελλοντική πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού, ως πρόδρομος τη Μορφωτικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας, είτε ενεργώντας απευθείας μόνο του είτε ενεργώντας μέσω της ΕΚΣΚ είτε ακόμη και μέσω των επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων ιδιωτικών φορέων.

148. Κρατικό Αρχείο, φάκ. ΕΚΣΚ 135: 4-5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

1. Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας.¹

Κύριος φορέας της πολιτιστικής πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας (ΥΠ) είναι οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες (ΠΟΥΥΠ)² που επωμίζονται και το βάρος της ευθύνης, σύμφωνα με το σχετικό νόμο, για χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι ΠΟΥΥΠ είναι διάδοχη κατάσταση της Μορφωτικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας (ΜΥΥΠ), που λειτούργησε το 1965 με την ίδρυση του ΥΠ, ενώ πρόδρομη κατάσταση της ΜΥΥΠ ήταν το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως που ιδρύθηκε το 1961 και υπαγόταν στην ΕΚΣΚ.³

Αξιίζει να σημειωθεί πως την ύπαρξη της ΕΚΣΚ η ελληνοκυπριακή κοινότητα τη θεωρούσε ως τον κακό δαίμονα του κυπριακού κράτους και έτσι με ψήφισμά της στις 23 του Μάρτη 1965 πήρε την απόφαση να αυτοδιαλυθεί "χάριν υψίστων συμφερόντων του Λαού".⁴ Παράλληλα στις 30 του Μάρτη ψηφίστηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων ο νόμος "περί μεταβίβασης της ασκήσεως των αρμοδιοτήτων της ΕΚΣΚ και περί του Υπουργείου Παιδείας". Με το νόμο αυτό ιδρύονταν Υπουργείο Παιδείας από την 1η του Απρίλη 1965, στο οποίο θα υπάγονταν όλα τα εκπαιδευτικά, μορφωτικά και διδακτικά θέματα. Με αυτή τη ρύθμιση θεωρήθηκε πως τερματιζόταν οριστικά η διαρχία που είχε επιβληθεί στο νησί με το Σύνταγμα των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου και συγχρόνως διασφαλιζόταν η ενότητα του κράτους.⁵

Όσον αφορά το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, όπως ήταν φυσικό, με την ίδρυση του ΥΠ πέρασε στην αρμοδιότητά του και μάλιστα σχεδόν ταυτόχρονα είχε μετονομαστεί σε Μορφωτική Υπηρεσία. Άρα κύριος φορέας της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους καθίσταται πια το ΥΠ βάσει των άρθρων 3(3) (α) και 5 του νόμου 12/1965. Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο η πολιτιστική πολιτική ασκείται "υπό του Υπουργείου (Παιδείας) ή της οικείας αυτού Υπηρεσίας" (άρθρο 4) και είναι συνυφασμένη με την άλλη πνευματική, εκπαιδευτική και επιστημονική δραστηριότητα. Παράλληλα αναλήφθηκε προσπάθεια να τεθεί η ΜΥΥΠ πάνω σε νέα βάση τόσο από άποψη πολιτικής όσο και από άποψη διοίκησης. Συνεπώς μπορεί να υποστηριχθεί πως με την ίδρυση της ΜΥΥΠ τίθενται πιο ξεκάθαρα οι σκοποί και οι στόχοι της πολιτιστικής πολιτικής του κυπριακού κράτους και επιδιώκεται η εφαρμογή της πολιτικής αυτής με πιο ορθολογικά και αποτελεσματικά μέσα.

Βασικός σκοπός της πολιτιστικής πολιτικής του ΥΠ είναι "η δημιουργία των θεσμών και οικονομικών προϋποθέσεων, καθώς και η κινητοποίηση όλων των μέσων που

1. Το Υπουργείο Παιδείας μετονομάστηκε το 1993 σε Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού με βάση το νόμο 47(1)/93.

2. Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας αρ. 2686, Παράρτημα Η (21.2.92).

3. Αναλυτικά για το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως βλ. πιο πάνω σ. 55-60.

4. ΕΚΣΚ 1965α: 5

5. Spyridakis 1965: 2

επιτρέπουν και ενθαρρύνουν τη δημιουργική έκφραση και δράση όλων των κοινωνικών ομάδων και ατόμων που συγκροτούν το λαό".⁶ Οι ΠΟΥΥΠ στοχεύουν στην πραγμάτωση του πιο πάνω σύνθετου σκοπού με την εφαρμογή στην πράξη των αρχών του εκδημοκρατισμού της κουλτούρας και της πολιτιστικής δημοκρατίας. Στην προσπάθειά τους αυτή θέτουν συγκεκριμένους στόχους,⁷ όπως είναι η ενθάρρυνση και προαγωγή της πολιτιστικής δημιουργίας με την καθιέρωση λογοτεχνικών βραβείων, η αγορά λογοτεχνικών και κυπρολογικών εκδόσεων, η ίδρυση πολιτιστικών κέντρων, η επιχορήγηση πολιτιστικών σωματείων και οργανώσεων, η διοργάνωση εκθέσεων τέχνης, η αγορά έργων τέχνης, η επιχορήγηση λογοτεχνικών και άλλων πνευματικών περιοδικών, η ίδρυση βιβλιοθηκών, η διοργάνωση εκθέσεων βιβλίου, κ.ά.⁸

Οι ΠΟΥΥΠ συνεπικουρούνται στο έργο τους από διάφορες επιτροπές.⁹ Μερικές απ' αυτές είναι προσωρινές και συστήνονται για προώθηση συγκεκριμένων πολιτιστικών ζητημάτων, ενώ άλλες είναι μόνιμες. Οι μόνιμες επιτροπές που λειτουργούν στις ΠΟΥΥΠ είναι οι εξής:

1. Συμβουλευτική Επιτροπή Εικαστικών Τεχνών
2. Επιτροπή Μνημείων
3. Επιτροπή Γραμμάτων
4. Επιτροπή Κυπριακών Λαϊκών Χορών
5. Επιτροπή Εγκρίσεως Βιβλίων για τις Κοινοτικές Βιβλιοθήκες.
6. Συμβουλευτική Επιτροπή Πινακοθήκης-Βιβλιοθήκης.
7. Συμβουλευτική Επιτροπή Θεάτρου
8. Μόνιμη Επιτροπή Προαγωγής Βιβλίου

Επίσης το έργο των ΠΟΥΥΠ υποβοηθείται σε μεγάλο βαθμό από την τήρηση των πιο κάτω αρχείων:

1. Αρχείο Πνευματικών και Καλλιτεχνικών Σωματείων και Οργανώσεων.
2. Αρχείο Πνευματικής και Καλλιτεχνικής Κίνησης.
3. Αρχείο Κύπριων Πνευματικών Ανθρώπων και Καλλιτεχνών.

Ωστόσο οι ΠΟΥΥΠ, πέρα από την προώθηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και τη μέριμνα για πολιτιστική ανάπτυξη στο εσωτερικό, έχουν την ευθύνη για προβολή της πολιτιστικής "εικόνας" της Κύπρου και στο εξωτερικό. Για το σκοπό αυτό βρίσκονται σε επαφή με την UNESCO και το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και με τους ξένους μορφωτικούς ακολούθους στην Κύπρο, επιδιώκοντας ανάπτυξη ή ενίσχυση μορφωτικών σχέσεων μεταξύ της Κύπρου και των χωρών τους. Αξιοσημείωτο είναι το μέλημα των ΠΟΥΥΠ για ανάπτυξη στον υψηλότερο δυνατό βαθμό επαφών με τις αντίστοιχες υπηρεσίες στην Ελλάδα και κυρίως με το ΥΠΠΟ.¹⁰ Πιο συγκεκριμένα στον τομέα των εξωτερικών μορφωτικών σχέσεων οι ΠΟΥΥΠ εκπροσωπούν την Κύπρο σε διεθνή πολιτιστικά συνέδρια, έρχονται σε άμεση επαφή με τους ξέ-

6. Βλ. Ενιαίο Σχέδιο Πολιτιστικής Πολιτικής, ΥΠ 119/80

7. Για τους στόχους αυτούς βλ. Σοφινός 1977: 50-51

8. Αναλυτική παρουσίαση των δραστηριοτήτων των ΠΟΥΥΠ παρατίθεται πιο κάτω σ. 71-85.

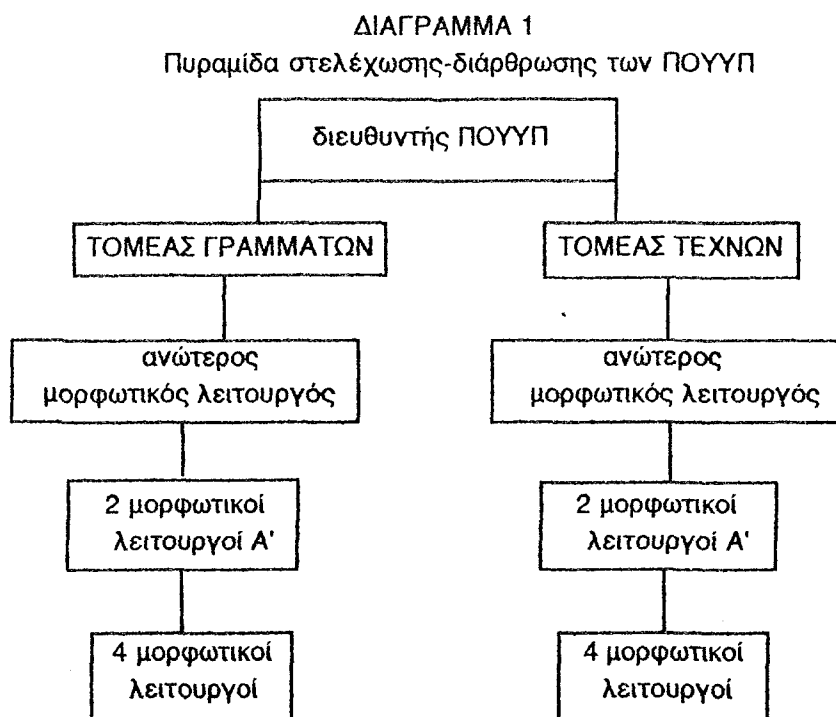
9. Για το θέμα των επιτροπών που λειτουργούν στο ΥΠ, καθώς και των αρχείων που τηρούνται εκεί βλ. ΥΠ 1970: 18 και 20-21

10. ΥΠ 1974: 1

νους πρέσβεις για την εφαρμογή των πολιτιστικών συμβάσεων και εκπροσωπούν το Υπουργείο σε διακυβερνητικές επιτροπές ανώτατου επιπέδου.

Στον τομέα της διοίκησης πρέπει να αναφερθεί πως οι ΠΟΥΥΠ με τη μετονομασία τους το 1992 πέτυχαν και μισθολογική αναβάθμιση του προσωπικού τους. Έτσι ο προϊστάμενος των ΠΟΥΥΠ ονομάζεται πια διευθυντής ΠΟΥΥΠ, αντί ανώτερος μορφωτικός λειτουργός, και ακολουθούν 2 ανώτεροι μορφωτικοί λειτουργοί, ένας για τον Τομέα των Γραμμάτων και ένας για τον Τομέα των Τεχνών. Έπονται 4 μορφωτικοί λειτουργοί Α', 2 για τον κάθε τομέα, και τέλος στη βάση της πυραμίδας βρίσκονται 8 μορφωτικοί λειτουργοί¹¹ (βλ. διάγρ.1). Ως προς τα προσόντα που απαιτούνται για διορισμό στις ΠΟΥΥΠ,¹² τα Σχέδια Υπηρεσίας προνοούν, πέρα από το βασικό πανεπιστημιακό δίπλωμα σε μια από τις ανθρωπιστικές σπουδές, και τα ακόλουθα ειδικά προσόντα:¹³

1. Ενημερότητα πάνω στην πνευματική και πολιτιστική κίνηση στην Κύπρο και σε άλλες χώρες.
2. Καλή γνώση μιας τουλάχιστον ξένης γλώσσας.
3. Συγγραφική και καλλιτεχνική δημιουργικότητα.

11. Παλαιότερα οι λειτουργοί αυτοί ονομάζονταν βοηθοί μορφωτικοί λειτουργοί, ακολούθως μετονομάστηκαν σε μορφωτικούς λειτουργούς Β' και μετά σε μορφωτικούς λειτουργούς.

12. Στα πρώτα στάδια λειτουργίας της ΜΥΥΠ το προσωπικό της αποτελείτο από αποσπασμένους λειτουργούς, κυρίως καθηγητές σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης, οι οποίοι ακολούθως διορίστηκαν στις οργανικές θέσεις που δημιουργήθηκαν.

13. Βλ. "Η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας και το Σχέδιο αξιολόγησης και οργανωτικής διάρθρωσης της Δημόσιας Υπηρεσίας", φυλλάδιο ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία).

2. Πολιτιστικός Προγραμματισμός

Αδιαμφισβήτητη η συμβολή του πολιτιστικού προγραμματισμού στη διατύπωση αποτελεσματικής πολιτιστικής πολιτικής είναι σημαντική. Το κυπριακό κράτος κατανοώντας την αλήθεια αυτή ίδρυσε τη ΜΥΥΠ (μετέπειτα ΠΟΥΥΠ), για να θέσει τον προγραμματισμό αυτό πάνω σε πιο ορθολογική βάση. Πράγματι με τη λειτουργία της Υπηρεσίας αυτής άρχισαν να διατίθενται μεγαλύτερα κονδύλια για τις πολιτιστικές δραστηριότητες και το προσωπικό που χειρίζεται τα θέματα του πολιτισμού να αυξάνεται προοδευτικά.

Σχετικά με την αύξηση των πολιτιστικών κονδυλίων αξίζει να σημειωθεί πως σε μερικές περιπτώσεις είναι αλματώδης. Έτσι από £128.925 που ήταν η πραγματική αναπτυξιακή δαπάνη των ΠΟΥΥΠ κατά το 1984, το 1991 ανήλθε σε £427.165 (σταθερές τιμές), με ετήσιο ποσοστό αύξησης από 1,2% (1986) μέχρι 82% (1985). Αξιοπρόσκτηη επίσης είναι η σταθερή αύξηση των διοικητικών δαπανών των ΠΟΥΥΠ, παρόλο που κατά τα έτη 1988-91 περιορίστηκε στο 3,5%-7,5%, σε αντίθεση με τα 3 προηγούμενα χρόνια που αυτή κυμαινόταν μεταξύ του 13,4% και 26,1% (βλ. πίν. 3). Γενικά το ποσοστό των πολιτιστικών δαπανών (ΠΟΥΥΠ) στο σύνολο του Κρατικού Προϋπολογισμού ανερχόταν σταθερά από 0,12% μέχρι 0,18% και σταθεροποιήθηκε κατά την τετραετία 1988-91 στο ποσοστό 0,16% (βλ. πίν. 56). Το ποσοστό αυτό ανέρχεται σημαντικά αν συνυπολογιστούν και οι δαπάνες των άλλων βασικών πολιτιστικών φορέων του νησιού, όπως είναι το Τμήμα Αρχαιοτήτων και ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου (ΘΟΚ).¹⁴ Έτσι για την πιο πάνω περίοδο το ποσοστό του συνόλου των πολιτιστικών δαπανών παρουσιάζεται να κυμαίνεται μεταξύ 0,55% (1990) και 1,19% (1984), βλ. πίν. 58.

Η ενθαρρυντική αυτή εικόνα των οικονομικών της κυπριακής κουλτούρας μετριάζεται αν ληφθεί υπόψη η δυσαναλογία που υπάρχει μεταξύ των διοικητικών και των αναπτυξιακών δαπανών. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 1984-1991, το ποσοστό των διοικητικών δαπανών των ΠΟΥΥΠ κυμαινόταν μεταξύ 60,46% (1987) και 73,40% (1984), σε αντίθεση με τις αναπτυξιακές δαπάνες που κυμαίνονταν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα, δηλ. μεταξύ 26,60% (1984) και 39,54% (1987),¹⁵ βλ. πίν. 56. Επισημαίνεται πως σχεδόν ολόκληρο το ποσό των αναπτυξιακών δαπανών διατίθεται σε επιχορηγήσεις, οικονομικές ενισχύσεις, διοργάνωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων κ.ά.,¹⁶ χωρίς να λαμβάνεται πρόνοια για διάθεση αξιόλογου ποσού για

14 Πέρα από τους φορείς αυτούς υπάρχει και πλήθος άλλων που είναι διάσπαρτοι σε όλα τα υπουργεία και Υπηρεσίες και που η πολιτιστική τους δραστηριότητα είναι τέτοια, ώστε δεν μπορεί να γίνει πλήρης διαχωρισμός των πολιτιστικών τους κονδυλίων από τα υπόλοιπα. Οι κυριότεροι από τους φορείς αυτούς είναι το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ), ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ), η Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας και ο Κεντρικός Φορέας Νεολαίας (πρώην Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς). Για τους φορείς αυτούς βλ. πιο κάτω στο κεφ. "Η εκτός του Υπουργείου Παιδείας πολιτιστική πολιτική", σ. 103 κ. ε.

15. Η εικόνα αυτή φαίνεται να ανατρέπεται στον πίνακα συνολικής παρουσίασης των πολιτιστικών δαπανών του κράτους (ΠΟΥΥΠ, Τμήμα Αρχαιοτήτων και ΘΟΚ), λόγω της συμπερίληψης στις αναπτυξιακές δαπάνες των κονδυλίων του Τμήματος Αρχαιοτήτων που αφορούν τις απαλλοτριώσεις χώρων και τα οποία είναι πραγματικά υπέρογκα (βλ. πίν. 26).

16. Αναλυτική παρουσίαση των δαπανών των ΠΟΥΥΠ βλ. πίν. 5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Αυξητική τάση δαπανών ΠΟΥΥΠ: 1984-1991 (σε κυπρ. £)

Ετος	Αναπτυξιακές δαπάνες				Διοικητικές δαπάνες			
	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμ.(1986)	Αύξηση ή μείωση		Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμ.(1986)	Αύξηση ή μείωση	
			ποσό	%			ποσό	%
1984	122.453	128.925	-	-	337.868	355.725	-	
1985	232.024	234.581	105.656	82	443.700	448.590	92.865	26,1
1986	237.425	237.425	2.844	1,2	508.262	508.262	59.672	13,3
1987	387.313	376.800	139.375	58,7	592.258	576.183	67.921	13,4
1988	406.470	382.344	5.544	1,5	651.670	612.990	36.807	6,4
1989	360.794	327.043	-55.301	-14,5	700.009	634.526	21.536	3,5
1990	443.025	384.303	57.260	17,5	779.094	675.828	41.302	6,5
1991	517.254	427.165	42.862	11,2	880.125	726.835	51.007	7,5

Πηγή: Τακτικοί Προϋπολογισμοί και Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως της Κυπριακής Δημοκρατίας των ετών 1984-1991. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

τη δημιουργία πολιτιστικής υποδομής στο νησί.¹⁷ Αρκετά κονδύλια ωστόσο διατέθηκαν τα τελευταία χρόνια (κυρίως μετά το 1986) για ίδρυση και λειτουργία πολιτιστικών κέντρων στο εξωτερικό, όπως εκείνο της Αθήνας (1986) και εκείνο του Λονδίνου (1991), για την ίδρυση και λειτουργία των δύο κρατικών ορχηστρών (1988), την ίδρυση και λειτουργία της Κρατικής Πινακοθήκης (1990), καθώς και την ενθάρρυνση έκδοσης μελετών και επιστημονικών και άλλων βιβλίων (βλ. πίν. 5).

Ως προς τους προσανατολισμούς της επίσημης πολιτιστικής πολιτικής του κυπριακού κράτους, μπορεί να αναφερθούν τα εξής. Στα πρώτα βήματα της Κυπριακής Δημοκρατίας, πέρα από το ότι η πολιτιστική ανάπτυξη στο νησί ήταν εμβρυακή,¹⁸ γινόταν ενσυνείδητη προσπάθεια να προσαρμοστεί το "μοντέλο" πολιτιστικής δράσης του νησιού, στον ψηλότερο δυνατό βαθμό, σε εκείνο της Ελλάδας. Η στάση αυτή διαφαίνεται στις προσπάθειες της περιόδου εκείνης για σύσφιγξη των πνευματικών και πολιτιστικών δεσμών μεταξύ των δύο χωρών,¹⁹ που εκφράζεται είτε με δηλώσεις

17. Βλ. άρθρο Ε. Λοϊζίδη "Τα οικονομικά και οργανωτικά της κουλτούρας", Φιλελεύθερος 3.2.82

18. Το ότι ήταν εμβρυακή η πολιτιστική ανάπτυξη εκείνη την περίοδο φαίνεται από την υποτυπώδη λειτουργία του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως.

19. Βλ. "Η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας", φυλλάδιο της ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία), καθώς και ΕΚΣΚ 1965β: 10

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Αυξομειώσεις συνόλου κρατικών πολιτιστικών δαπανών: 1984-1990 (σε κυπρ. £)

Έτος	Αναπτυξιακές δαπάνες				Διοικητικές δαπάνες			
	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμ.(1986)	Αύξηση ή μείωση		Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμ.(1986)	Αύξηση ή μείωση	
			ποσό	%			ποσό	%
1984	3.305.040	3.479.722	-	-	1.346.057	1.417.200	-	-
1985	3.172.336	3.207.296	-272.426	-7,8	1.488.033	1.504.431	87.231	6,2
1986	2.595.546	2.595.546	-611.750	-19	1.690.129	1.690.129	185.698	12,3
1987	1.589.379	1.546.239	-1.049.307	-40,4	1.845.901	1.795.798	105.669	6,3
1988	5.494.696	5.168.560	+3.622.321	+234,3	2.060.673	1.938.362	142.564	7,9
1989	2.329.135	2.111.254	-3.057.306	-59,2	2.180.074	1.976.137	37.775	1,9
1990	1.765.301	1.531.316	-579.938	-27,5	2.429.279	2.107.286	131.149	6,6

Πηγή: Προϋπολογισμοί της Κυπριακής Δημοκρατίας των ετών 1984- 1990. Η επεξεργασία είναι του συγγραφέα.

των αξιωματούχων του κράτους,²⁰ και με τους στόχους που έθετε το επίσημο εκφραστικό όργανο του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως.²¹ Στο πνεύμα αυτό εντάσσεται και η διστακτικότητα του κυπριακού κράτους κατά την περίοδο εκείνη να συνεργαστεί με τον ιδιωτικό τομέα για προώθηση των θεμάτων του πολιτισμού, με πρόσχημα τον κίνδυνο για εθνικό αποπροσανατολισμό του νησιού.²² Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του ΡΙΚ αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960) να καταργήσει το "Κυπριώτικο σκετς", που μεταδιδόταν επί

20. Ο τότε πρόεδρος της ΕΚΣΚ Κ. Σπυριδάκης, καταθέτοντας τον Προϋπολογισμό Χρήσεως του 1961, ανέφερε και τα εξής: "Ο ελληνικός λαός της νήσου μας δεν δύναται παρά να σκέπτεται και να αισθάνεται ως τμήμα του ελληνικού λαού". Βλ. Φιλελεύθερος 1.12.60. Επίσης ο τότε τμηματάρχης του Τμήματος Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως Χρ. Παπαχρυσόστομου διακήρυξε σε άρθρο του στην εφημερίδα Φιλελεύθερος (11.6.60) πως "η πνευματική και γενικότερη η πολιτιστική ένωση, οργανούμενη και τυγχάνουσα της κρατικής υποστήριξης θα έφερον πολύ θετικότερα και ευεργετικότερα αποτελέσματα".

21. Ανάμεσα στους στόχους που έθετε το Δελτίο αυτό ήταν να προβάλλει "ό,τι έγινεν, ό,τι γίνεται και ό,τι σχεδιάζεται να γίνη εις την Ελλάδα από απόψεως πνευματικής, πολιτιστικής, καλλιτεχνικής και κοινωνικής" και να επιχειρεί σύγκριση με ό,τι γίνεται στην Κύπρο στους τομείς αυτούς, θεωρώντας πως "αι αναλογίαι ή αι δυσαναλογίαι των επιτευγμάτων θα επενεργούν ως παράγων προτροπής προς τα άνω". Βλ. ΕΚΣΚ 1964: 1

22. Αξιοσημείωτη είναι η ταραχή που διακατέλαβε εκπρόσωπο του πνευματικού κόσμου του νησιού από την προτεινόμενη δωρεά της Ζ. Κάνθερ (1966) για ίδρυση στη Λευκωσία ανεξάρτητου πολιτιστικού και πνευματικού ιδρύματος. Επίσης αξίζει να σημειωθεί η απερίφραστη απόρριψη από την Πολιτεία της πρότασης του καλλιτεχνικού γραφείου "Ορχεύς" προς το ΥΠ για έμπρακτη συμπαράσταση προς το έργο του. Βλ. φάκ. ΥΠ 145: 31, 39 και 40.

ΔΑΠΑΝΕΣ ΤΟΥ XII ΥΠΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΤΑ ΤΟΜΕΑ: 1986-1992 (σε κυπριακές £).

Στοιχείο	1986		1987		1988		1989		1990		1991		1992	
	Συνολ. ταμείο (1986)	Συνολ. ταμείο	Συνολ. ταμείο (1986)	Συνολ. ταμείο	Συνολ. ταμείο (1986)	Συνολ. ταμείο	Συνολ. ταμείο (1986)	Συνολ. ταμείο	Συνολ. ταμείο (1986)	Συνολ. ταμείο	Συνολ. ταμείο (1986)	Συνολ. ταμείο	Συνολ. ταμείο (1986)	
Αγορά οχημάτων και μεταφορικών μέσων	6.000	6.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Συνολικά Συναρμολογίας	2.000	2.000	2.000	1.946	2.000	1.881	2.000	1.813	2.000	2.000	2.477	2.000	2.326	
Συνολικά Συναρμολογίας	180.000	180.000	180.000	145.929	180.000	141.097	180.000	172.226	180.000	200.000	165.166	225.000	174.473	
Αντικείμενα βιβλιοθήκης	8.000	8.000	10.000	9.729	20.000	18.813	25.000	22.441	25.000	25.000	20.646	30.000	23.263	
Συνολικά Συναρμολογίας	1.000	1.000	1.800	1.439	1.800	1.412	1.500	1.340	-	-	-	-	-	
Συνολικά Συναρμολογίας	6.000	6.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	6.000	5.837	6.000	5.644	6.000	5.439	6.000	8.000	6.607	8.000	6.203	
Συνολικά Συναρμολογίας	10.000	10.000	10.000	9.729	80.000	75.252	-	-	-	20.000	16.517	-	-	
Συνολικά Συναρμολογίας	10.000	10.000	12.370	12.229	20.000	18.813	23.000	20.848	37.000	32.094	41.292	30.000	38.772	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	38.000	26.969	30.000	28.219	38.000	31.726	33.000	30.361	24.148	30.000	38.772	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	12.000	11.674	12.000	11.286	13.000	11.784	20.000	17.329	22.297	25.185	19.529	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	30.000	28.219	55.000	49.855	80.000	69.396	82.583	100.000	77.543	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	-	-	-	-	80.000	69.396	57.808	70.000	54.280	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	-	-	-	-	10.000	8.675	61.937	75.000	58.158	
Συνολικά Συναρμολογίας	100.000	100.000	100.000	97.286	100.000	94.065	90.000	81.581	31.620	27.429	20.646	65.000	50.403	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8.258	10.000	7.754	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41.292	50.000	38.772	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24.775	30.000	23.263	
Συνολικά Συναρμολογίας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16.517	20.000	15.509	
Συνολικά Συναρμολογίας	20.000	20.000	25.000	24.321	25.000	23.516	10.000	9.045	10.000	15.000	12.387	13.000	11.632	
Συνολικά Συναρμολογίας	2.000	2.000	3.000	2.919	3.000	2.822	2.000	1.813	2.000	2.000	1.652	3.000	2.326	

Σημείωση: Τα στοιχεία για το 1986-1992, η οποία περιλαμβάνει τον επόμενο χρόνο, είναι υπό έλεγχο. Τα στοιχεία για το 1986-1992, η οποία περιλαμβάνει τον επόμενο χρόνο, είναι υπό έλεγχο.

Αγγλοκρατίας στην κυπριακή διάλεκτο, στην προσπάθειά του να εξυψώσει τη στάθμη των προγραμμάτων του.²³

Το επόμενο στάδιο της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής τοποθετείται στην μετά την τουρκική εισβολή περίοδο. Κατά την περίοδο αυτή η Κυπριακή Δημοκρατία είχε ανασυγκροτήσει τις κοινωνικές και οικονομικές της δυνάμεις και βαθμιαία άρχισε να δραστηριοποιείται και στον τομέα του πολιτισμού. Στα πλαίσια της δραστηριοποίησης αυτής το ΥΠ εκπονεί το Πενταετές Σχέδιο Πολιτιστικής Ανάπτυξης για το 1989-1993, που είναι ενσωματωμένο στο Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης 1989-1993 και αποτελεί βασικά το πρώτο σχέδιο πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού (καταλαμβάνει συνολικά 13 σ. από τις 315 σ. του όλου Σχεδίου Ανάπτυξης, από τις οποίες οι 2 αναφέρονται στη ΜΥΥΠ).²⁴ Παρόλο που το Σχέδιο αυτό ετοιμάστηκε χωρίς να προηγηθεί καμιά διαγνωστική έρευνα στον τομέα, ωστόσο το γεγονός και μόνο ότι επιχειρήθηκε για πρώτη φορά σχεδιασμός της πολιτιστικής δραστηριότητας του νησιού αποτελεί σταθμό στην ιστορία των πολιτιστικών πραγμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας.²⁵

Πιο συγκεκριμένα το Σχέδιο του 1989-1993 παρουσιάζει κατά τομείς την προγραμματιζόμενη πολιτιστική δραστηριότητα και θέτει ως γενικούς βασικούς στόχους τους εξής:

1. Γενική αύξηση των πόρων που διατίθενται για τις πολιτιστικές δραστηριότητες.
2. Βελτίωση της οργάνωσης των πολιτιστικών θεμάτων με δημιουργία ενοποιητικού φορέα.
3. Ειδική έμφαση στην πολιτιστική ανάπτυξη της υπαίθρου.
4. Δημιουργία συστήματος πληροφόρησης και προβολής των πολιτιστικών θεμάτων και των θεμάτων πολιτιστικής κληρονομιάς και δημιουργίας.

Οι τομείς δραστηριότητας του Σχεδίου είναι οι πιο κάτω:²⁶

Α'. Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας (σήμερα ΠΟΥΥΠ). Επιδίωξη του Σχεδίου είναι η αναβάθμιση της ΜΥΥΠ, ώστε να αναλάβει γενικό συντονιστικό ρόλο για τα πολιτιστικά θέματα. Στα πλαίσια λειτουργίας της ΜΥΥΠ στοχεύεται η δημιουργία πολιτιστικής υποδομής στο νησί, η δημιουργία εργαστηρίων ζωγραφικής, γλυπτικής και κεραμικής, η διεύρυνση του συστήματος επιχορηγήσεων, η αύξηση της εκδοτικής δραστηριότητας, η ανάπτυξη της Ορχήστρας Δωματίου σε πλήρη Συμφωνική Ορχήστρα, η ίδρυση "σπιτιών της Κύπρου" στο Λονδίνο, Θεσσαλονίκη και Μεμβούρνη, η οργάνωση Διεθνούς Φεστιβάλ Κύπρου, κ.ά.

Β'. Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών.²⁷ Στους στόχους του Κέντρου δίνεται έμφαση στην αξιοποίηση πηγών αρχειακού υλικού δημόσιων και ιδιωτικών αρχείων της Κύ-

23. Βλ. "Το Ραδιοφωνικόν Ίδρυμα Κύπρου αποδύεται εις προσπάθειαν εξυψώσεως της στάθμης των προγραμμάτων του", Φιλελεύθερος 16.10. 60.

24. Ουσιαστικά το Σχέδιο αυτό αποτελεί αναθεώρηση του Α' Πενταετούς Προγράμματος Πολιτιστικής Ανάπτυξης, το οποίο ήταν μέρος του Ε' Εξακτού Σχεδίου Οικονομικής Δράσης 1987-1991.

25. Αναλυτικά για το Σχέδιο αυτό βλ. Πενταετές Σχέδιο Ανάπτυξης 1989-1993.

26. Η πραγματική πολιτιστική δραστηριότητα στους τομείς αυτούς παρουσιάζεται πιο κάτω σ. 71-102.

27. Για τον τρόπο λειτουργίας του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών βλ. πιο κάτω σ. 184.

πρου και του εξωτερικού, την πραγματοποίηση ερευνητικών αποστολών εντός του νησιού, την προώθηση της επιστημονικής συνεργασίας με ακαδημαϊκά ιδρύματα της Ελλάδας και άλλων χωρών και την επέκταση των δραστηριοτήτων του Κέντρου σε άλλους τομείς, κυρίως τον κοινωνιολογικό.

Γ'. Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου. Στόχοι του Οργανισμού, σύμφωνα με το Σχέδιο, είναι η διεύρυνση του θεατρόφιλου κοινού (θεατρική αγωγή στα σχολεία, ενίσχυση θεατρικών ομάδων, ανέμβαση θεατρικών έργων σε χωριά κ.ά.), η προώθηση της θεατρικής ανάπτυξης και η ενίσχυση της θεατρικής υποδομής (αύξηση της οικονομικής και τεχνικής βοήθειας σε θεατρικές ομάδες και θιάσους) και η ενίσχυση της κυπριακής θεατρικής παραγωγής.

Δ'. Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου. Το Σχέδιο θέτει ως βασικές επιδιώξεις του Ιδρύματος τη δημιουργία σύγχρονου στούντιο παραγωγής έγχρωμων προγραμμάτων, την εισαγωγή δορυφορικής Τηλεόρασης στο νησί, τη συμπλήρωση των μελετών για δημιουργία δεύτερου τηλεοπτικού καναλιού και την ολοκλήρωση του προγράμματος εγκατάστασης σταθμών αναμετάδοσης για πλήρη κάλυψη της Κύπρου. Προϋπόθεση για την πραγματοποίηση του αναπτυξιακού αυτού προγράμματος του ΡΙΚ θεωρείται η επίλυση του σοβαρού οικονομικού προβλήματος που αντιμετωπίζει το Ίδρυμα.

Ε'. Δημόσιο Αρχείο. Η πιο αποτελεσματική λειτουργία του Αρχείου είναι η κύρια επιδίωξη του Σχεδίου, στοχεύοντας στη μεταστέγασή του σε κατάλληλο κτίριο, την προώθηση κανονισμών για εύρυθμη και αποδοτική λειτουργία του, τη δημιουργία Υπηρεσίας για τη συντήρηση και επιδιόρθωση καταστραμμένων αρχείων, καθώς και τη μερική μηχανογράφησή του.

ΣΤ'. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Βασικές επιδιώξεις του ΓΤΠ, σύμφωνα με το Σχέδιο 1989-93, είναι η μηχανογράφησή του και η ηλεκτρονική σύνδεσή του με τα ΜΜΕ, η δημιουργία ομάδας βιντεοπαραγωγών και η ενίσχυση της παραγωγής ταινιών σχετικών με την Κύπρο ή κυπριακής παραγωγής, η ανασύσταση της Συμβουλευτικής Επιτροπής Επικοινωνιών και η αναθεώρηση και ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας περί Τύπου.

Ζ'. Αρχαιότητες. Μεταξύ των στόχων που θέτει το Σχέδιο σχετικά με τις Αρχαιότητες είναι η επέκταση και αναδιοργάνωση των μουσείων (περιλαμβανομένης εκπόνησης αρχιτεκτονικών σχεδίων για ανέγερση νέου Κυπριακού Μουσείου), η αναστήλωση οικιών λαϊκής αρχιτεκτονικής, καθώς και εκκλησιών και μοναστηριών, η λήψη μέτρων για διασφάλιση και προστασία αρχαιολογικών χώρων και αρχαίων μνημείων, η προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού και η τουριστική αξιοποίηση των αρχαιολογικών χώρων. Επίσης προγραμματίζεται η προβολή της κυπριακής Αρχαιολογίας (χρησιμοποίηση των αρχαίων μνημείων για καλλιτεχνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, λειτουργία συνεργείου κατασκευής αντιγράφων αρχαίων αντικειμένων, κτλ.) και τέλος βελτίωση του νομικού και θεσμικού πλαισίου (νέοι κανονισμοί για τη λειτουργία μουσείων και μνημείων, χρήση αρχαίων μνημείων για πολιτιστικούς σκοπούς, αναθεώρηση τελών εισόδου στα μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους).

Η'. Αρχιτεκτονική κληρονομιά. Από τις κύριες επιδιώξεις του Σχεδίου, όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιά, είναι η ενίσχυση του νομικού και θεσμικού υπόβαθρου με την πλήρη εφαρμογή της υφιστάμενης πολεοδομικής νομοθεσίας, καθώς και με την εφαρμογή νέων κανονισμών διατήρησης κτιρίων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Άλλες επιδιώξεις του Σχεδίου είναι η διεξαγωγή ολοκληρωμένης και λεπτομερούς έρευνας για καταγραφή και ιεράρχηση/αξιολόγηση όλων των παραδοσιακών οικοδομών/περιοχών της Κύπρου, η ετοιμασία ενημερωμένων κτηματολογικών σχεδίων των χωριών για διευκόλυνση του εντοπισμού αξιόλογων οικοδομών, η εκτέλεση συγκεκριμένων έργων αναβίωσης σε ευαίσθητες παραδοσιακές περιοχές, η παροχή δέσμης οικονομικών κινήτρων ώστε να προωθηθεί η προσπάθεια του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού (ΚΟΤ) για συντήρηση και ανακαίνιση αξιόλογων οικοδομών που θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν το τουριστικό προϊόν, η παροχή άμεσων επιχορηγήσεων στις οικονομικά ασθενέστερες τάξεις ιδιοκτητών διατηρητέων οικοδομών, η απαλλαγή των οικοδομών αυτών από το ενοικιοστάσιο και η δυνατότητα μεταφοράς των δικαιωμάτων ανάπτυξης, κ.ά.

Αξιόλογη προσπάθεια στον τομέα του προγραμματισμού της πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού θεωρείται και η Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής της Κύπρου για τη Δεκαετία Πολιτιστικής Ανάπτυξης. Η Έκθεση αυτή ετοιμάστηκε από 4 Υποεπιτροπές²⁸ (Αύγουστος 1991), εγκρίθηκε από την ολομέλεια της Εθνικής Επιτροπής Κύπρου για τη Δεκαετία Πολιτιστικής Ανάπτυξης και στη συνέχεια προωθήθηκε για έγκριση από το Υπουργικό Συμβούλιο, το οποίο όμως δεν την ενέκρινε.²⁹

28. Καθεμιά από τις Υποεπιτροπές αυτές ανέλαβε να επεξεργαστεί ένα από τα εξής 4 θέματα: α. Πολιτιστική διάσταση της ανάπτυξης και ενθάρρυνση της καλλιτεχνικής δημιουργίας. β. Πολιτιστική ταυτότητα και πολιτιστική κληρονομιά. γ. Κουλτούρα για όλους. δ. Διεθνής πολιτιστική συνεργασία.

29. Σύμφωνα με τον κ. Πατζηνάκο η Έκθεση δεν εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο, επειδή θεωρήθηκε πως δεν περιλάμβανε συγκεκριμένα σχέδια, μελέτες, υπολογισμό κεφαλαιουχικών και άλλων δαπανών, χρονοδιάγραμμα εφαρμογής, κτλ. Έτσι κανένα σχεδόν από τα έργα που περιλαμβάνει η Έκθεση αυτή δεν προωθήθηκε ούτε υλοποιήθηκε. Βλ. Συνέντευξη κ. Πατζηνάκου, Φιλελεύθερος 3.4.94.

3. Πολιτιστικοί τομείς

Η εξέταση των δραστηριοτήτων των ΠΟΥΥΠ,³¹ καθώς και των άλλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων της αρμοδιότητας του ΥΠ που θα επιχειρηθεί πιο κάτω, στόχο έχει να συμβάλει στο να διαπιστωθεί ο βαθμός αποτελεσματικότητας της πολιτιστικής πολιτικής που εφάρμοσε το κυπριακό κράτος, καθώς και στο να εντοπιστούν οι ελλείψεις και αδυναμίες της πολιτικής αυτής. Η εξέταση των δραστηριοτήτων αυτών θα επιχειρηθεί ξεχωριστά για τον κάθε τομέα των ΠΟΥΥΠ. Κατά τομέα οι δραστηριότητες αυτές είναι οι εξής. Τομέας γραμμάτων: Στον Τομέα αυτό περιλαμβάνονται, εκτός από τα γράμματα, οι βιβλιοθήκες (κοινοτικές και περιοδεύουσες), τα πολιτιστικά κέντρα και πνευματικά σωματεία, καθώς και τα ελεύθερα ανοικτά πανεπιστήμια. Επίσης στην αρμοδιότητα του τομέα αυτού εμπίπτει και η υλοποίηση των πολιτιστικών συμβάσεων της Κύπρου με άλλες χώρες. Τομέας τεχνών: Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει τις εικαστικές τέχνες, τη μουσική, το χορό, το θέατρο³² και τον κινηματογράφο. Ας σημειωθεί ότι στη μελέτη αυτή δε θα γίνει καθόλου λόγος για τον τομέα του αθλητισμού, ενώ για τους τομείς των αρχαιοτήτων και του λαϊκού πολιτισμού θα γίνει αναφορά στο κεφάλαιο το σχετικό με την εκτός του ΥΠ πολιτιστική πολιτική.

ΤΟΜΕΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Η κατάσταση στον τομέα των γραμμάτων δεν παρουσιάζεται πολύ ενθαρρυντική. Το αναγνωστικό κοινό είναι περιορισμένο και η κατάσταση των Κύπριων συγγραφέων όχι αξιοζήλευτη.³³ Η συμβολή των ΠΟΥΥΠ αποβλέπει περισσότερο στην ηθική συμπαράσταση προς τους συγγραφείς παρά την υλική τους ενίσχυση. Όλοι οι συγγραφείς, πέρα από τη συγγραφική τους δραστηριότητα, ασκούν και άλλο βιοποριστικό επάγγελμα, ενώ νόμοι που να κατοχυρώνουν επαγγελματικά τους συγγραφείς δεν υπάρχουν. Εξαιρέση αποτελούν οι νόμοι του 1976 και 1977 "περί του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας", που όμως όχι μόνο είναι ελλιπείς, αλλά και εφαρμόζονταν πλημμελώς μέχρι σήμερα. Ο σάλος που προκλήθηκε διεθνώς λόγω της κατάστασης αυτής (κυρίως από τις ΗΠΑ για την ανεξέλεγκτη βιντεοκασετοπειρατεία) οδήγησε τη Βουλή των Αντιπροσώπων στην ψήφιση νέου τροποποιητικού νόμου το 1993 (18(1)/93) με σκοπό να επιτευχθεί καλύτερη προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στο νησί.

Οι λογοτέχνες αν και είναι οργανωμένοι σε σωματεία,³⁴ ωστόσο οι δυνατότητες προώθησης των καλώς νοούμενων συμφερόντων τους είναι πολύ περιορισμένες. Αξιόλογοι εκδοτικοί οίκοι δεν υπάρχουν στο νησί, εκτός ελάχιστων περιπτώσεων.³⁵

31. Στην εργασία αυτή θα χρησιμοποιείται μόνο ο όρος ΠΟΥΥΠ, ανεξάρτητα από το αν οι δραστηριότητες που εξετάζονται πραγματοποιήθηκαν στην περίοδο που ο κεντρικός φορέας πολιτισμού έφερε την ονομασία αυτή ή έφερε την ονομασία ΜΥΥΠ.

32. Από το 1971 που λειτούργησε ο ΘΟΚ σταδιακά το θέατρο περιήλθε στην αρμοδιότητα του Οργανισμού αυτού.

33. ΕΚΣΚ 1965α: 3/71-4/72

34. Τα λογοτεχνικά σωματεία που λειτουργούν σήμερα στο νησί σε παγκύπρια βάση είναι η "Ένωση Λογοτεχνών Κύπρου" και η "Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου".

35. Τέτοιοι εκδοτικοί οίκοι είναι ο Οίκος Χρ. Ανδρέου, η εκδοτική εταιρεία "Φιλόκυπρος" και ο Οίκος Επιφανίου, που όμως σχεδόν ποτέ δεν αναλαμβάνουν την έκδοση λογοτεχνικών έργων.

Ως εκ τούτου οι συγγραφείς εκδίδουν τα βιβλία τους σε διάφορα τυπογραφεία υποβάλλοντας τους εαυτούς τους σε πάμπολλες ταλαιπωρίες και οικονομικές θυσίες.³⁶ Σχετικά με την προώθηση του βιβλίου αξίζει να σημειωθεί πως δεν υπάρχει κανενός είδους μηχανισμός για το σκοπό αυτό, αλλά ούτε και καμιά ουσιαστική κρατική πολιτική υφίσταται, με συνέπεια οι ίδιοι οι συγγραφείς να είναι υποχρεωμένοι να φροντίζουν για τη διάθεση των βιβλίων τους στην αγορά. Παρήγορο είναι το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια άρχισε να αναβαθμίζεται το ενδιαφέρον για το βιβλίο με αποτέλεσμα το αναγνωστικό κοινό να αυξάνεται προοδευτικά.³⁷ Ιδιαίτερα μάλιστα αυξημένη παρουσιάζεται η εκδοτική δραστηριότητα και κίνηση του παιδικού-νεανικού βιβλίου.³⁸ Όμως και γενικότερα στον τομέα των εκδόσεων παρατηρείται στο νησί άνοδος της λογοτεχνικής παραγωγής, που φθάνει τα 60 βιβλία ετησίως (στην περίοδο λίγο πριν και μετά το 1985).³⁹ Χαρακτηριστική επίσης είναι και η αυξημένη παραγωγή που παρουσιάζεται στην έκδοση κυπρολογικών βιβλίων.⁴⁰

Αναφορικά με το ρόλο των ΠΟΥΥΠ στην παραγωγή και προώθηση του βιβλίου, μόλο που δεν υπάρχει συγκεκριμένη πολιτική, ωστόσο δεν μπορεί παρά να πιστωθούν οι ΠΟΥΥΠ με κάποια μέτρα ηθικής και οικονομικής ενίσχυσης των συγγραφέων. Τέτοια μέτρα είναι η αγορά ορισμένων αντιτύπων από το έργο κάθε Κύπριου συγγραφέα και η καθιέρωση του θεσμού των βραβείων του ΥΠ. Συγκεκριμένα ο θεσμός της αγοράς βιβλίων καθιερώθηκε το 1969⁴¹ και διευρύνθηκε το 1972, για να περιλάβει και κυπρολογικές εκδόσεις.⁴² Τα κονδύλια ωστόσο που διατίθενται ετησίως για το σκοπό αυτό δε διέπονται από καμιά φιλοσοφία, αφού δεν μπορεί κανείς να καταλήξει σε κάποιο συμπέρασμα από τη μελέτη των κονδυλίων αυτών. Γενικά η τάση που παρουσιάζουν οι δαπάνες αυτές για την περίοδο 1970-73 και 1980-81 είναι ανοδική, με εξαίρεση το 1973 και 1981 οπότε παρουσιάζεται απότομη κάμψη (πίν.6). Ο θεσμός των βραβείων του ΥΠ καθιερώθηκε επίσης το 1969 και περιλάμβανε απονομή Βραβείου Ποίησης και Βραβείου Πεζογραφίας⁴³ για εκδόσεις του 1968. Στα επόμενα χρόνια ο θεσμός διευρύνθηκε με τα βραβεία Λογοτεχνικού Δοκιμίου, Νέου Λογοτέχνη,⁴⁴ Συνολικής Προσφοράς στην Ελληνική Λογοτεχνία της Κύπρου,

36. Βλ. Αλκείδου 1980: 207

37. Θετικό βήμα στον τομέα του βιβλίου είναι η σύνδεση της Κύπρου με τα διεθνή συστήματα εγγραφής βιβλίων και περιοδικών ISBN και ISSN.

38. Για την προώθηση του παιδικού-νεανικού βιβλίου αξιέπαινη είναι η συμβολή του Συνδέσμου Παιδικού-Νεανικού Βιβλίου, καθώς και του Ομίλου Φίλων Παιδικής Βιβλιοθήκης Υπουργείου Παιδείας.

39. ΥΠ 1985: 35

40. Αξιόλογες κυπρολογικές εκδόσεις θεωρούνται η "Μεγάλη κυπριακή εγκυκλοπαίδεια" (1984-1991) και η "Ιστορία της νήσου Κύπρου" (1991-1993), εκδόσεις Φιλόκυπρος, το έργο "Υλικά δια την σύνταξιν ιστορικού λεξικού της κυπριακής διαλέκτου" (1983), έκδοση Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, το έργο "Κύπριοι συγγραφείς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα" (1983), εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, κ.ά.

41. Βλ. "Μορφωτική πολιτική του Υπουργείου Παιδείας. Προοπτικά", φυλλάδιο ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία).

42. Τα βιβλία που αγοράζονται αποστέλλονται στις διπλωματικές αποστολές της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε βιβλιοθήκες της ελληνικής κοινότητας στο εξωτερικό και σε άλλες βιβλιοθήκες.

43. Το βραβείο αυτό σε επόμενο στάδιο διαχωρίστηκε σε δύο, δηλαδή στο Βραβείο Μυθιστορήματος και το Βραβείο Διηγήματος.

44. Απονέμεται σε άτομο που δεν έχει υπερβεί το 27ο έτος της ηλικίας του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Ενίσχυση λογοτεχνικού βιβλίου: 1970-73 και 1980-81(σε κυπρ. £).

ΕΤΟΣ	ΑΓΟΡΕΣ		ΚΡΑΤΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ	
	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές(1973)	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές(1973)	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές(1973)
1970	641	755	500	589	1.141	1.343
1971	898	1.015	325	367	1.223	1.382
1972	1.815	1.957	400	431	1.215	2.388
1973	1.679	1.679	750	750	2.429	2.429
1980	5.149	2.853	1.225	679	6.374	3.532
1981	4.872	2.437	1.050	525	5.922	2.962

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73. Απαντητικό φυλλάδιο σε ερωτηματολόγιο του Συμβουλίου της Ευρώπης CC - GP 11(82)23. Επεξεργασία του συγγραφέα.

Εκτυπωτικής Αριότητας, για ενθάρρυνση της καλαισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, και τα Βραβεία Παιδικής Λογοτεχνίας (για περιεχόμενο και εικονογράφηση) τα οποία απονέμονται ανά διετία. Πρόσφατα έχει καθιερωθεί από τις ΠΟΥΥΠ ο Διαγωνισμός για Έκδοση Βιβλίων Νέων Λογοτεχνών, που αφορά την ποίηση και το διήγημα και προνοεί ως έπαθλο την έκδοση των βραβευμένων έργων,⁴⁵ καθώς και το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών.

Τα ποσά που διατίθενται για τα κρατικά βραβεία φαίνεται πως αποσκοπούν μάλλον στην ηθική ενίσχυση των συγγραφέων παρά στην οικονομική.⁴⁶ Ο πίνακας που παρουσιάζει τα κονδύλια αυτά δεν έχει κανένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η συνεχής διακύμανση που παρατηρείται στα ποσά αυτά οφείλεται σε κάποια βραβεία που απονέμονται ανά διετία ή και τριετία. Ωστόσο γενικά παρατηρείται αυξητική τάση (με εξαίρεση το 1981) στα συνολικά ποσά που διατίθενται για αγορές βιβλίων και βραβεύσεις (πίν. 6). Σχετικά με τα κρατικά βραβεία πρέπει να σημειωθεί πως από το 1992 αποφασίστηκε να απονέμονται ανά διετία και παράλληλα διπλασιάστηκε το ποσό των επάθλων με την απονομή και δεύτερου βραβείου σε κάθε περίπτωση. Επίσης από την ίδια χρονιά (1992) και μετέπειτα αποφασίστηκε να μη θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση η υποβολή των λογοτεχνικών έργων στη Συμβουλευτι-

45. Για όλα τα βραβεία αυτά βλ. ΥΠ 1970: 9, ΥΠ 1982: 3-4, ΥΠ 1990: 46 και στο άρθρο του Γ. Κιτρομηλίδη "το Βραβείο Συνολικής Προσφοράς στην Κυπριακή λογοτεχνία", Φιλελεύθερος 15.7.92.

46. Τα χρηματικά έπαθλα είναι £1.000 για το Α' βραβείο, £600 για το Β' βραβείο και £2.000 για το Βραβείο Συνολικής Προσφοράς στην Ελληνική Λογοτεχνία της Κύπρου.

κή Επιτροπή Γραμμάτων⁴⁷ για τη συμπερίληψή τους στον κατάλογο των υπό κρίση βιβλίων. Με την κατάθεση κάθε λογοτεχνικού έργου στις ΠΟΥΥΠ για αγορά, αυτόματως θεωρείται πως το έργο έχει υποβληθεί και για βράβευση. Σχετικά με το νέο κανονισμό οι γνώμες είναι διιστάμενες. Μερικοί υποστηρίζουν πως το μέτρο θα επενεργήσει θετικά στη λογοτεχνική δημιουργία, συμβάλλοντας στη διατήρηση του θεσμού σε κάποια επίπεδα, και άλλοι όχι.⁴⁸

Σημαντική δραστηριότητα των ΠΟΥΥΠ στον τομέα του βιβλίου συνιστά και η διοργάνωση εκθέσεων βιβλίων στο εσωτερικό ή η συμμετοχή σε τέτοιες εκθέσεις στο εξωτερικό, όχι πάντα φυσικά με πολύ ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Οι εκθέσεις αυτές καθώς και σειρά άλλων ενεργειών στον τομέα αυτό, όπως η σύσταση Επαρχιακών Επιτροπών Διεθνούς Έτους Βιβλίου (1972) και η σύσταση Μόνιμης Επιτροπής Προαγωγής Βιβλίου⁴⁹ δεν απέδωσαν σε ικανοποιητικό βαθμό. Επίσης αξιόλογη δραστηριότητα αποτελεί η διοργάνωση διαλέξεων με θέματα ποικίλου πολιτιστικού και πνευματικού ενδιαφέροντος. Παρόλο που οι περισσότερες από τις διαλέξεις αυτές πραγματοποιούνται στη Λευκωσία, ωστόσο κατά το 1972 και 1973 διοργανώθηκαν αρκετές και στα αγροτικά κέντρα, ενέργεια που υποδηλώνει προσπάθεια για διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και στους κατοίκους της υπαίθρου. Αξιοπρόσεκτη είναι η περίπτωση της πόλης Κερύνειας, όπου δεν είχε πραγματοποιηθεί καμιά απολύτως διάλεξη κατά την περίοδο 1969-1973 (βλ. πίν. 7). Σχετικά με τις διαλέξεις αξίζει να σημειωθεί πως η εικόνα που παρουσιάζεται στον πίν. 7 είναι μάλλον παραπλανητική, γιατί διαλέξεις πέρα από τις ΠΟΥΥΠ διοργανώνουν και πολλοί άλλοι πολιτιστικοί φορείς, όπως η Πολιτιστική Επιτροπή του Δήμου Λευκωσίας, τα πολιτιστικά ιδρύματα των τραπεζών, οι ξένες πρεσβείες κ.ά.,⁵⁰ που όμως δεν περιλαμβάνονται στην κατάσταση που μας παρουσιάζει ο πίν. 7.

Η δραστηριότητα των ΠΟΥΥΠ στον τομέα των εκδόσεων είναι επίσης αξιόλογη. Η επανέκδοση σπάνιων ή εξαντλημένων βιβλίων που αναφέρονται στην Κύπρο και τον πολιτισμό της,⁵¹ καθώς και η έκδοση βιβλίων σχετικών με τη λογοτεχνία και την

47. Στη Συμβουλευτική Επιτροπή Γραμμάτων προεδρεύει ο διευθυντής των ΠΟΥΥΠ και συμμετέχουν 2 εκπρόσωποι της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου, 2 εκπρόσωποι της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, ένα αριστίνδην μέλος διορισμένο από τον υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού και ένας Ελλαδίτης καθηγητής πανεπιστημίου της Νεοελληνικής Φιλολογίας.

48. Γενικά τα τελευταία χρόνια έχει κλονιστεί η πίστη του κοινού στο θεσμό των βραβείων κυρίως λόγω της μη αξιοκρατικής απονομής τους. Έτσι οι ΠΟΥΥΠ στην προσπάθειά τους να περισώσουν το θεσμό έχουν αποφασίσει τη συμμετοχή στη συμβουλευτική Επιτροπή Γραμμάτων και ενός Ελλαδίτη καθηγητή πανεπιστημίου.

49. Βλ. ΥΠ 1974: 30-31

50. Για τη δραστηριότητα αυτή βλ. Μαργακού 1977: 275

51. Τέτοιες εκδόσεις είναι: 1. *Poems of Cyprus: a selection from the work of Vassilis Michaelides and Dimitris Libertis*, Nicosia, 1970. 2. *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, υπό Γεωργίου Ι. Κηπιάδου, Λευκωσία, 1972. 3. *Διήγησις της τρομέρας πολιορκίας και αλώσεως της Αμμοχώστου κατά το έτος 1571*, υπό Άγγελου Γάττου, Λευκωσία, 1972, κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7
Διαλέξεις κατά επαρχία: 1969-73 και 1977-79

Ετος	Λευκωσία	Λεμεσός	Αμμόχωστος	Λάρνακα	Πάφος	Κερύνεια	Αγροτικά κέντρα	Σύνολο
1969	3	3	2	3	2	-	-	13
1970	3	1	1	-	1	-	-	6
1971	8	1	1	-	1	-	-	11
1972	1	-	-	-	1	-	17	19
1973	4	1	1	1	1	-	24	32
1977	2	-	*	-	-	*	-	2
1978	6	1	*	-	-	*	-	7
1979	5	-	*	-	-	*	-	5

Πηγή: Εκθέσεις Δραστηριοτήτων των ΠΟΥΥΠ για τα έτη 1968-69 και 1970-73. Περιοδικό 'Ωρα των ετών 1977-1979. Επεξεργασία του συγγραφέα.

* Η Αμμόχωστος και η Κερύνεια από το 1974 είναι κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα.

τέχνη του νησιού,⁵² που ανέλαβαν οι ΠΟΥΥΠ από το 1970, συνιστούν αξιόπαινη προσπάθεια. Αξιοσημείωτη είναι και η έκδοση του αγγλόγλωσσου περιοδικού "Cyprus To-day", που εκδίδεται σε συνεργασία με το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Μέσα από το περιοδικό αυτό προβάλλεται διεθνώς η πολιτιστική παράδοση του νησιού, καθώς και η σύγχρονη πολιτιστική δραστηριότητά του, και ως εκ τούτου θεωρείται η πλέον αξιόλογη περιοδική πολιτιστική έκδοση της Κύπρου παρά τις συχνές επαναλήψεις των ίδιων θεμάτων στις εκδόσεις του. Το περιοδικό κυκλοφορεί σχεδόν εξ ολοκλήρου στο εξωτερικό (πρεσβείες της Δημοκρατίας, ελληνικές παροικίες, σχολεία, βιβλιοθήκες, πανεπιστήμια κ.α.), όπου αποστέλλεται μέσω του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας (περίπου 13.000 αντίτυπα), το οποίο αναλαμβάνει και τα έξοδα της έκδοσής του.⁵³ Η καθιέρωση από το 1971 του θεσμού της επιχορήγησης κυπριακών περιοδικών λογοτεχνικού ή γενικά πνευματικού περιεχομένου αποτελεί επίσης ένδειξη του ενδιαφέροντος των

52. Μερικά από τα έργα αυτά είναι τα εξής: "Σύντομη ιστορία της νεότερης και σύγχρονης κυπριακής τέχνης" του Χρ. Χρήστου, Λευκωσία (1983), οι "Νέοι Κύπριοι λογοτέχνες" (εκδόθηκαν 8 τόμοι από το 1988 μέχρι σήμερα), η "Ελληνική λογοτεχνία της Κύπρου (συνεχίζει να εκδίδεται σε τόμους από το 1986), το καλλιτεχνικό λεύκωμα για το λαϊκό ζωγράφο Κάσιαλο, Λευκωσία (1976), κ.ά.

53. Το περιοδικό Cyprus to-day άρχισε να εκδίδεται το 1963 από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Βλ. ΥΠ 1974: 68

λικό ποσό των επιχορηγήσεων αυτών ανήλθε στις £1.245, ενώ κατά την περίοδο 1980-82 μόλις έφθασε τις £1.500. Σε σταθερές τιμές του 1973 αυτό σημαίνει πως υπήρξε μείωση του ποσού των επιχορηγήσεων αυτών κατά £569.

Γενικά, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των ΠΟΥΥΠ, δεν μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί πως υπάρχει ικανοποιητική ανάπτυξη των γραμμάτων στο νησί. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη τέτοιας ανάπτυξης είναι η επιστημονική διερεύνηση του τομέα, για να διαπιστωθούν οι υπάρχουσες ανάγκες, ώστε το κράτος προγραμματισμένα να προβεί στη διατύπωση της ανάλογης πολιτικής. Ωστόσο πρέπει να αναγνωριστεί πως στη μετά την τουρκική εισβολή περίοδο σημειώθηκαν αξιόλογα βήματα στον τομέα αυτό, παρόλο που έλειπε από την προσπάθεια αυτή τόσο το στοιχείο της αποκέντρωσης, όσο και το στοιχείο της πλατύτερης συμμετοχής του κοινού σε βαθμό ικανοποιητικό. Επομένως φαίνεται πως η πολιτιστική δραστηριότητα κατά την περίοδο αυτή έχει κινηθεί σε επιφανειακό επίπεδο, χωρίς να εγγίζει και να δραστηριοποιεί τα πλατιά στρώματα του λαού, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την επιτυχία "στους τομείς εκείνους όπου προεξάρχοντα στοιχεία είναι η κοσμικότητα, η ψυχαγωγία και οι πολιτικές διακινήσεις".⁵⁵

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ. Η κατάσταση στον τομέα των βιβλιοθηκών δεν είναι πολύ καλύτερη από εκείνη των γραμμάτων. Ιδρύθηκαν φυσικά αρκετές νέες βιβλιοθήκες μετά το 1960 (βλ. πίν.8), αλλά δε λειτουργούν πάνω σε σωστή και επιστημονικά οργανωμένη βάση. Το προσωπικό που επανδρώνει τις βιβλιοθήκες αυτές σπάνια έχει τα απαιτούμενα προσόντα και ούτε είναι επαρκές σε αριθμό για την ομαλή και αποδοτική λειτουργία των βιβλιοθηκών. Εθνική Βιβλιοθήκη δε λειτουργεί στην Κύπρο,⁵⁶ αλλά ούτε και κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο λειτουργίας των βιβλιοθηκών υπάρχει. Θετικό στοιχείο μπορεί να θεωρηθεί η βελτίωση του νόμου του 1887 με το νεότερο νόμο του 1965 για κατάθεση 3 αντιτύπων κάθε νεοεκδιδόμενου βιβλίου στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών και στη Βουλή των Αντιπροσώπων.⁵⁷ Αξιομνημόνευτη εξέλιξη θεωρείται επίσης η ψήφιση του νόμου 51/87 ο οποίος προνοεί για την ίδρυση Κρατικής Βιβλιοθήκης, που όμως μέχρι σήμερα παραμένει ανενεργός. Η μετάκληση δύο εμπειρογνώμωνων από το εξωτερικό, του Paul Xueieb και της Virginia Berkeley, ειδικών για θέματα Βιβλιοθηκονομίας,⁵⁸ αποτελεί ένα ουσιαστικό βήμα προς την κατεύθυνση της καλύτερης οργάνωσης των βιβλιοθηκών. Οι δυο εμπειρογνώμονες, αφού μελέτησαν την κατάσταση των βιβλιοθηκών του νησιού, υπέβαλαν εκθέσεις στο ΥΠ για διορθωτικά μέτρα. Αλλά και το συνέδριο του COMLA (Commonwealth Library Association), που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο το 1982, είχε κάμει

54. Από τα περιοδικά που επιχορηγούνται αναφέρονται ενδεικτικά η Πνευματική Κύπρος, η Λογογραφική Κύπρος και η Νέα Εποχή.

55. Βλ. Δωρήτη 1979: 232

56. Οι προσπάθειες για ίδρυση Εθνικής Βιβλιοθήκης άρχισαν από το 1962 (τότε την αποκαλούσαν κεντρική βιβλιοθήκη), όταν μετακλήθηκε εμπειρογνώμονας της UNESCO για να μελετήσει το θέμα, αλλά μέχρι σήμερα δεν κατέστη δυνατή η ίδρυσή της. Για το θέμα βλ. και πιο πάνω σ. 57, υποσ. 137.

57. Harvey 1982: 117

58. Ο Xueieb ήταν τότε πρόεδρος του Συνδέσμου Βιβλιοθηκονόμων της Κοινοπολιτείας και η Berkeley βιβλιοθηκονόμος στο Bedfordshire της Αγγλίας.

συστάσεις στον Κύπριο υπουργό Παιδείας για την καλύτερη οργάνωση των βιβλιοθηκών του νησιού.⁵⁹

Όσοι τόσο οι εκθέσεις των εμπειρογνομόνων, όσο και οι συστάσεις του COMLA έμειναν αναξιοποίητες. Σχετικές εισηγήσεις, που έγιναν από επιτροπή η οποία συστάθηκε με σκοπό να μελετήσει τις εκθέσεις και να υποβάλει σχέδιο για εφαρμογή των εισηγήσεων των εκθέσεων, δεν προωθήθηκαν.⁶⁰ Αν ληφθεί υπόψη πως οι διαπιστώσεις των δυο ξένων εμπειρογνομόνων για τις βιβλιοθήκες της Κύπρου δεν είναι καθόλου κολακευτικές, τότε η μη υλοποίηση των εισηγήσεων των σχετικών εκθέσεων πρέπει να θεωρηθεί τουλάχιστον αδικαιολόγητη παράλειψη. Ειδικά ο Paul Xueieb είχε επισημάνει στην έκθεσή του πως "η Κύπρος έχει ένα αριθμό από βιβλιοθήκες, αλλά όχι ένα σύστημα βιβλιοθηκών".⁶¹ Η λειτουργία στο ΥΠ του Κέντρου Συνεργασίας Βιβλιοθηκών,⁶² το οποίο συνδέει την Κύπρο με τις χώρες του εξωτερικού, φαίνεται πως δεν απαμβλύνει το πρόβλημα της υπολειτουργίας ή και δυσλειτουργίας των βιβλιοθηκών, αφού ο ίδιος ο Xueieb θεωρεί τη μη ύπαρξη στο νησί "κεντρικού συστήματος ελέγχου και συντονισμού των βιβλιοθηκών" ως ένα από τα βασικά προβλήματα του τομέα των βιβλιοθηκών του νησιού.⁶³

Θετική εξέλιξη στον τομέα αποτελεί η κάθοδος στο νησί αρκετών προσοντούχων βιβλιοθηκονόμων, κυρίως αποφοίτων των σχολών Βιβλιοθηκονομίας της Ελλάδας (ΤΕΙ). Δεν υπάρχει αμφιβολία πως το εξειδικευμένο αυτό προσωπικό μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην πιο ορθή και αποτελεσματική λειτουργία των βιβλιοθηκών του νησιού, αν αξιοποιηθεί όπως πρέπει και όπου πρέπει. Δυστυχώς όμως η τάση που επικρατεί είναι να μην επανδρώνονται επαρκώς οι βιβλιοθήκες ή, όταν επανδρώνονται, να μη δίνεται προτεραιότητα στους προσοντούχους βιβλιοθηκονόμους. Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο να χωλαίνει η εύρυθμη λειτουργία των βιβλιοθηκών λόγω κυρίως της μη ορθής επάνδρωσής τους, ενώ υπάρχει μεγάλος αριθμός άνεργων πτυχιούχων βιβλιοθηκονόμων.⁶⁴

Σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία νέων βιβλιοθηκών πρέπει να αναφερθούν τα εξής. Το 1977 επαναλειτουργεί η Κυπριακή Δημόσια Βιβλιοθήκη⁶⁵ ύστερα από 20 χρόνια αδράνειας.⁶⁶ Συνολικά κατά την περίοδο 1960-80 ιδρύθηκαν στο νησί 22 βιβλιοθήκες (στον αριθμό αυτό δεν περιλαμβάνονται οι κοινοτικές), από τις οποίες οι 3 είναι δημοτικές, οι 13 ειδικές, οι 4 βιβλιοθήκες κολεγίων, οι 2 σχολικές και

59. Πετρίδης 1988: 53-54

60. Όπ. π: 54

61. Βλ. Xueieb 1978: 1

62. Το Κέντρο αυτό προμηθεύει τους ενδιαφερομένους με φωτοτυπίες από βιβλία ή περιοδικά βιβλιοθηκών του εξωτερικού.

63. Στην έκθεσή του ο Xueieb εντοπίζει ως βασικά προβλήματα των βιβλιοθηκών του νησιού τα εξής: α) Έλλειψη κεντρικού συστήματος ελέγχου και συντονισμού των βιβλιοθηκών β) Μη ύπαρξη καλής συλλογής βιβλίων αναφοράς για εξυπηρέτηση της δημόσιας διοίκησης, της ιδιωτικής βιομηχανίας και γενικότερα του κοινού και γ) Έλλειψη προσοντούχου προσωπικού. Βλ. Xueieb 1978: 4

64. Για το θέμα αυτό βλ. Μονιάτη 1988: 47

65. Η βιβλιοθήκη αυτή είχε ιδρυθεί το 1937 από Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους, αλλά διέκοψε τη λειτουργία της το 1957 κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ. Βλ. ΡΙΟ 1977: 58

66. Στο ίδιο κτίριο της Κυπριακής Δημόσιας Βιβλιοθήκης στεγάστηκε ακολούθως και η Βιβλιοθήκη του ΥΠ. Σήμερα ουσιαστικά οι δύο βιβλιοθήκες λειτουργούν ως μία με το όνομα Κυπριακή Βιβλιοθήκη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Ίδρυση βιβλιοθηκών: 1960-1980

Είδος βιβλιοθηκών	Όνομα βιβλιοθηκών	Έτος ίδρυσης
Δημοτικές	1. Δήμου Λάρνακας	1961
Δημοτικές (Ξενόγλωσσες)	2. Αμερικανικού Κέντρου	1962
	3. Σοβιετικού Κέντρου	1970
	4. Ινστιτούτου Γεωργικών Ερευνών	1963
Ειδικές	5. Γενικής Εισαγγελίας	1960
	6. Κεντρικής Τράπεζας	1965
	7. Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου	1970
	8. Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών	1967
	9. Βουλής των Αντιπροσώπων	1961
	10. Υπουργείου Εμπορίου και Βιομηχανίας	1976
	11. Υπουργείου Εξωτερικών	1969
	12. Υπουργείου Δικαιοσύνης	1963
	13. Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων	1962
	14. Κέντρου Παραγωγικότητας	1975
	15. Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών	1965
Κολεγίων	16. Ανώτερου Τεχνολογικού Ινστιτούτου	1968
	17. Ξενοδοχειακής Σχολής	1972
	18. Νοσηλευτικής Σχολής	1960
	19. Παιδαγωγικού Ινστιτούτου	1972
Σχολικές (Μ. Εκπαίδευσης)	20. Λυκείου Κύκκου Α'	1960
Σχολικές (Δ. Εκπαίδευσης)	21. Σχολής Τυφλών	1964
Ιδιωτικές (Ξενόγλωσσες)	22. Falcon (αγγλικό σχολείο)	1977

Πηγή: John F. Harvey, "Cypriot Libraries", International Library Review (1982) 14:112-113.

η 1 ιδιωτική Ξενόγλωσση της Σχολής Falcon (βλ.πίν.8). Ας σημειωθεί πως οι περισσότερες από τις βιβλιοθήκες αυτές άρχισαν τη λειτουργία τους στην περίοδο 1960-65 (12). Κοινοτικές βιβλιοθήκες κατά την περίοδο 1966-87 έχουν ιδρυθεί 114 σε αντίστοιχο αριθμό κοινοτήτων του νησιού. Ο συνολικός αριθμός τέτοιων βιβλιοθηκών που λειτουργούσαν κατά το 1990, αν αφαιρεθούν όσες καταλήφθηκαν από τα τουρκικά στρατεύματα το 1974, ήταν 102. Σχετικά με τη λειτουργία των βιβλιοθηκών αυτών παρατηρείται πως, εκτός από τη φτωχή συλλογή βιβλίων που τις χαρακτηρίζει, αντιμετωπίζουν και πρόβλημα έλλειψης τακτικού βιβλιοθηκάρου.⁶⁷ Συγκεκριμένα η συλλογή βιβλίων των κοινοτικών βιβλιοθηκών (για όσες υπάρχουν στοιχεία στις ΠΟΥΥΠ) κυμαίνεται μεταξύ των 200 (Ασκάς) και 5.500 (Αυγόρου) τόμων, με τις μισές απ' αυτές περίπου να μη διαθέτουν πέρα από τους χίλιους τόμους βιβλίων (βλ. πίν. 11). Η ετήσια δανειστική δραστηριότητά τους αρχίζει από 30 τόμους (Αγ. Μαρίνα Ξυλιάτου) και φθάνει μέχρι 1.500 (Αυγόρου), ενώ η συχνότητα λειτουργίας τους είναι από μια μέχρι τρεις φορές τη βδομάδα για τις μισές τουλάχιστον απ' αυτές. Επισημαίνεται πως μερικές από τις βιβλιοθήκες αυτές έχουν μετατραπεί σε δημοτικές, αφού οι κοινότητες στις οποίες ανήκουν ανακηρύχθηκαν σε δήμους. Ωστόσο, πέρα από το ότι η συλλογή βιβλίων τους είναι περιορισμένη (200 - 50.000 τόμοι (βλ. πίν. 11), οι περισσότερες μόνο 2-3 φορές τη βδομάδα δίνουν τη δυνατότητα στους αναγνώστες τους να τις επισκεφτούν.

Χαρακτηριστική είναι και η ίδρυση περιοδεουσών βιβλιοθηκών στο νησί.⁶⁸ Κατά την περίοδο 1988-89 λειτουργούσαν 5 τέτοιες μονάδες, που ιδρύθηκαν ως ακολούθως. Η μια έχει επιβιώσει της τουρκικής εισβολής,⁶⁹ η δεύτερη δωρήθηκε στις ΠΟΥΥΠ από την ελληνική κυβέρνηση (1975), η τρίτη και τέταρτη ιδρύθηκαν το 1978 και 1979 (η λειτουργία τους άρχισε το 1982) και τέλος η πέμπτη ιδρύθηκε το

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Τόμοι βιβλίων περιοδεουσών βιβλιοθηκών κατά επαρχία: 1988-89.

Επαρχία	Αριθμός μονάδων	Τόμοι
Λευκωσία	2	12.787
Λεμεσός	1	4.781
Λάρνακα	1	12.001
Πάφος	1	6.229
Σύνολο	5	35.734

Πηγή: ΜΥΥΠ (Οι πληροφορίες μου δόθηκαν από τον πρώην μορφωτικό λειτουργό Σ. Πετρίδη).

67. Συνήθως χρέη βιβλιοθηκάρου εκτελεί ο ιερέας ή ο δάσκαλος της κοινότητας ή άλλο μη προσοντούχο άτομο. Βλ. "Μορφωτική πολιτική του Υπουργείου Παιδείας", φυλλάδιο ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία).

68. Βλ. "Περιοδεύουσες βιβλιοθήκες", φυλλάδιο ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία).

69. Πριν από την τουρκική εισβολή του 1974 είχαν ιδρυθεί 2 μονάδες περιοδεουσών βιβλιοθηκών, η μια το 1970 με βοήθεια της UNESCO, και η άλλη το 1973.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Κίνηση περιοδεουσών βιβλιοθηκών σε τόμους: 1970-73.

Έτος	Α Μονάδα (6.200 τ.)	Β Μονάδα (2.900 τ.)
1970	21.549	-
1971	23.057	-
1972	26.078	-
1973	27.014	26.255
Σύνολο	97.698	26.255

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73.

1986. Συνολικά οι 5 περιοδεύουσες βιβλιοθήκες εξυπηρετούν περίπου 200.000 κατοίκους (230 κοινότητες) και διαθέτουν 35.734 τόμους βιβλίων. Οι τόμοι αυτοί κατανέμονται κατά επαρχία ως εξής. Λευκωσία 12.787 (2 μον.), Λεμεσός 4.717 (1μον.), Λάρνακα 12.000 (1 μον.) και Πάφος 6.229 (1 μον.), βλ. πίν. 9. Γενικά ο θεσμός των περιοδεουσών βιβλιοθηκών μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής, αν κρίνουμε από τον αριθμό των βιβλίων που δανείζουν ετησίως οι μονάδες αυτές. Συγκεκριμένα η Α μονάδα κατά την περίοδο 1970-73 είχε δανείσει 97.698 τ. και η Β μονάδα, μόνο κατά το 1973, είχε δανείσει 26.255 τ. (βλ.πίν.10). Ως μοναδική επιφύλαξη για το βαθμό επιτυχίας των περιοδεουσών βιβλιοθηκών μπορεί να αναφερθεί η μη ύπαρξη οποιασδήποτε έρευνας για διαπίστωση του ποιοτικού επιπέδου των βιβλίων που προτιμούνται από τους αναγνώστες των βιβλιοθηκών αυτών.

Η χρηματοδότηση των βιβλιοθηκών αναλαμβάνεται σε μεγάλο βαθμό από το ΥΠ. Έτσι η δαπάνη για τις περιοδεύουσες βιβλιοθήκες καταβάλλεται εξ ολοκλήρου από το Υπουργείο αυτό, καθώς και το μισό της δαπάνης για τη λειτουργία των κοινοτικών βιβλιοθηκών.⁷⁰ Επιπρόσθετα το ΥΠ επιχορηγεί τις δημοτικές βιβλιοθήκες και επωμίζεται το οικονομικό βάρος της λειτουργίας της Βιβλιοθήκης του ΥΠ (Κυπριακή Βιβλιοθήκη). Ο πίνακας 12 παρουσιάζει ενδεικτικά τα ποσά που δαπανήθηκαν από το ΥΠ για τη λειτουργία των βιβλιοθηκών στην περίοδο 1981-82. Σύμφωνα με τον πίνακα αυτό παρουσιάζεται σημαντική κάμψη στα ποσά αυτά κατά το 1982 (£5.580) συγκριτικά με το 1981 (£7.802 σε αποπληθωρισμένες τιμές). Εξαιρεση αποτελούν οι δημοτικές βιβλιοθήκες για τις οποίες έχει διατεθεί ποσό κατά £779 πιο υψηλό το 1982 από εκείνο του 1981, σε σταθερές τιμές. Αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι η μείωση των κονδυλίων παρουσιάζεται στις δαπάνες που αφορούν τις βιβλιοθήκες οι οποίες βρίσκονται κάτω από την εποπτεία του ΥΠ, ώστε δημιουργούνται εύλογα ερωτηματικά σχετικά με το ενδιαφέρον του Υπουργείου αυτού για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία των βιβλιοθηκών που είναι κάτω από την ευθύνη του. Αναφορικά με τις κοινοτικές βιβλιοθήκες, παρατηρείται πως ακόμη και κατά την περίοδο που ο ρυθμός ίδρυσης τέτοιων βιβλιοθηκών βρισκόταν στο απόγειό του

70. Το υπόλοιπο μισό των εξόδων λειτουργίας των βιβλιοθηκών αυτών καταβάλλεται από τις ίδιες τις κοινότητες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Τόμοι βιβλίων δημοτικών και κοινοτικών βιβλιοθηκών (σε παρένθεση δηλώνεται ο χρόνος που έγινε η καταμέτρηση των βιβλίων της συγκεκριμένης βιβλιοθήκης).

ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ					
Επαρχία	Βιβλιοθήκη	Τόμοι	Επαρχία	Βιβλιοθήκη	Τόμοι
Λευκωσία	Λευκωσία	50.000 (1982)	Πάφος	Πάφος	8.000 (1982)
Λεμεσός	Λεμεσός	12.000 (1982)		Πόλη Χρυσοχούς	3.300 (1991)
	Αγ. Αθανάσιος	1.510 (1991)		Μούτταλος	1.182 (1994)
	Γερμασόγεια	1.450 (1990)		Γεροσκήπου	500 (1992)
Λάρνακα	Λάρνακα	8.000 (1982)		Πέγεια	200 (1993)
	Αραδίππου	4.700 (1992)	Αμμ/στος	Αγ. Νάπα	1.520 (1994)
	Αθηνένου	2.085 (1991)		Δερύνεια	1.250 (1992)
	Λεύκαρη	830 (1988)		Παραλίμνι	850 (1987)
ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ					
Λευκωσία	Αστρομερίτης	2.400 (1994)	Λεμεσός	Κυπερούντα	1.924 (1994)
	Καμπιά	1.670 (1991)		Αγρός	1.763 (1990)
	Πεδουλάς	1.450 (1994)		Ασγάτα	1.559 (1993)
	Γαλάτα	1.400 (1989)		Κοιλάνι	1.250 (1994)
	Κλήρου	1.398 (1993)		Λινόπετρα	900 (1991)
	Ορούντα	1.382 (1992)		Φοινί	890 (1989)
	Παλιομέτοχο	1.300 (1993)		Κάτω Αμιάντος	850 (1989)
	Μιτσερό	1.100 (1990)		Παλώδια	850 (1988)
	Κάμπος	850 (1990)		Υψωνας	850 (1990)
	Άλωνα	550 (1994)		Δορά	780 (1994)
	Αγ. Μαρίνα Ξυλιάτου	510 (1993)		Πελένδρι	750 (1990)
	Ασκάς	200 (1994)		Χανδριά	710 (1987)
Λάρνακα	Καλαβασός	2.138 (1994)	Πάφος	Παναγιά	1.418 (1994)
	Ξυλοτύμπου	1.450 (1993)		Αργάκα	1.230 (1993)
	Τερσεφάνου	1.100 (1991)		Έμπα	1.195 (1993)
	Καλό Χωρίο Λάρνακας	550 (1989)		Πολέμι	1.122 (1994)
	Περβόλια	500 (1994)		Κούκλια	980 (1992)
Αμμ/στος	Αυγόρου	5.500 (1994)		Φύτη	920 (1992)
	Λιοπέτρι	1.350 (1989)		Νέο Χωρίο Πάφου	670 (1994)
	Σωτήρα	950 (1990)		Κρήτου Τέρρα	380 (1991)
	Φρέναρος	930 (1994)			

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ποσά που διατέθηκαν από το ΥΠ για τη λειτουργία των βιβλιοθηκών: 1981-82 (σε κυπρ £).

Κατηγορία Βιβλιοθηκών	1981		1982	
	Τρέχουσ. τιμές	Σταθερ. τιμές (1973)	Τρέχουσ. τιμές	Σταθερ. τιμές (1973)
Κοινοτικές	5.087	2.545	1.940	912
Περιοδεύουσες	7.228	3.616	5.208	2.448
Δημοτικές	2.000	1.001	4.000	1.880
Βιβλιοθήκη ΥΠ (Κυπριακή Βιβλιοθήκη)	1.279	640	850	340
Σύνολο	15.594	7.802	11.998	5.580

Πηγή: Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο του Συμβουλίου της Ευρώπης CC-GP 11(82) 23. Επεξεργασία του συγγραφέα.

(1970-73) η δαπάνη για τις βιβλιοθήκες αυτές δεν παρουσιάζει σημαντική υψωτική τάση. Αναλυτικότερα, ενώ κατά την περίοδο 1970-1973 ιδρύθηκαν 33 νέες κοινοτικές βιβλιοθήκες και εμπλουτίστηκαν οι υπάρχουσες με 12.000 τ. βιβλίων, ωστόσο η διαφορά στην πραγματοποιηθείσα δαπάνη από το 1970 μέχρι το 1973 δεν ξεπερνά τις £700 σε σταθερές τιμές (πίν. 13). Τα προβλήματα όμως των κοινοτικών βιβλιοθηκών δεν εξαντλούνται σε τούτο το θέμα, αλλά είναι τόσα και τέτοια, που αφήνουν να υποτεθεί πως ο θεσμός δεν είναι και τόσο επιτυχής.⁷¹

Γενικά η κατάσταση των βιβλιοθηκών της Κύπρου, δε θεωρείται αξιοζήλευτη παρά τις φιλότιμες προσπάθειες που καταβάλλουν οι ΠΟΥΥΠ, οι δήμοι και άλλοι φορείς. Χωρίς την ύπαρξη άρτιας οργάνωσης, καλής επάνδρωσης και πλούσιας συλλογής βιβλίων, περιοδικών και εφημερίδων, καθώς και την ύπαρξη οργανωμένου συστήματος πληροφόρησης για το περιεχόμενο των βιβλιοθηκών,⁷² δεν μπορεί να λειτουργήσει σύστημα βιβλιοθηκών με αξιώσεις. Το πρόβλημα της δυσλειτουργίας των βιβλιοθηκών του νησιού οξύνεται περαιτέρω με την απόφαση για καθιέρωση του ωραρίου της Δημόσιας Υπηρεσίας ως ωραρίου λειτουργίας των βιβλιοθηκών,⁷³ καθώς και με την απόφαση για μη δανεισμό βιβλίων για κατ' οίκον χρήση. Τέτοιες αποφάσεις οδηγούν στη μη τήρηση των βασικών αρχών λειτουργίας των βιβλιοθηκών, σύμφωνα με τις οποίες οι βιβλιοθήκες πρέπει να είναι "ευπροσπέλαστες" και "προσελκυστικές" στον καθένα.⁷⁴

71. Είναι αμφίβολο αν λειτουργούν όλες οι κοινοτικές βιβλιοθήκες που έχουν ιδρυθεί, αλλά ακόμη και αυτές που λειτουργούν φαίνεται πως βρίσκονται σε κατάσταση υπολειτουργίας. Βλ. και πιο πάνω σ. 79.

72. Βλ. Έκθεση προς τον υπουργό Παιδείας του Ρ. Χυερεb.

73. Μερικές από τις βιβλιοθήκες του νησιού άρχισαν να καθιερώνουν και απογευματινό ωράριο εργασίας, όπως η Βιβλιοθήκη του Υπουργείου Παιδείας, Η Βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ', κ.ά.

74. Economides 1989: 42

ΠΙΝΑΚΑΣ 13
Οι κοινοτικές βιβλιοθήκες κατά τα έτη 1970-73

Έτος	Αριθμός ιδρυθεισών κατ' έτος βιβλιοθηκών	Σύνολο λειτουρ- γουσών βιβλιοθ.	Τόμοι βιβλίων	Δαπάνη ΠΟΥΥΠ (σε κυπρ. £)	
				Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)
1970	10	73	34.000	1.477	1.739
1971	12	85	36.000	1.990	2.249
1972	5	90	39.500	2.000	2.156
1973	6	96	43.500	2.438	2.438
Σύνολο	33	-	-	7.905	8.582

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970 -73.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΙΑ. Στην Κύπρο υπάρχει πλήθος σωματείων, συλλόγων και ιδρυμάτων, από τα οποία δεν είναι εύκολο τις περισσότερες φορές να διαγνώσει κανείς ποια είναι καθαρώς πολιτιστικά και ποια όχι. Οι δραστηριότη-
τές τους συχνά ποικίλλουν και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα εκδηλώσεων που εκτεί-
νονται από καθαρώς καλλιτεχνικές- πνευματικές μέχρι και καθαρώς μη πολιτιστικές.
Σήμερα λειτουργούν στο νησί γύρω στα 1350 τέτοια σωματεία και ιδρύματα,⁷⁵ από
τα οποία μόνο 60 περίπου είναι πολιτιστικά καθώς υποδηλώνεται στην επωνυμία
τους.⁷⁶ Από αυτά μερικά όχι μόνο λειτουργούν αδιαλείπτως, αλλά έχουν και αξιό-
λογη δραστηριότητα. Άλλα όμως βρίσκονται σε κατάσταση ημιδιάλυσης, ενώ αρκε-
τά παραμένουν απλώς ως επωνυμία χωρίς καμιά απολύτως δραστηριότητα.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια από τις ΠΟΥΥΠ για ίδρυση πολιτιστικών
κέντρων σε διάφορα χωριά της υπαίθρου. Τα κέντρα αυτά προσιδιάζουν περισσότε-
ρο με κέντρα νεότητας παρά με πολιτιστικά κέντρα, εφόσον ως βασικό τους στόχο
θέτουν την υγιή απασχόληση και ψυχαγωγία των νέων, δηλαδή περιορίζονται σε
δραστηριότητα κυρίως κοινωνικού χαρακτήρα.⁷⁷ Σήμερα λειτουργούν στο νησί
γύρω στα 10 τέτοια πολιτιστικά κέντρα. Αξιολογότερο ωστόσο απ' όλα αυτά θεω-
ρείται το "Σπίτι της Κύπρου" στην Αθήνα (1987). Το Κέντρο αυτό, που φιλοδοξεί να
γίνει πόλος πολιτιστικής ανάπτυξης και ποικίλων καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων,
περιλαμβάνει μόνιμες εκθέσεις για την Ιστορία και τον πολιτισμό της Κύπρου, βι-
βλιοθήκες, αναγνωστήριο, πινακοθήκη για τα έργα Κύπριων καλλιτεχνών, χώρους
για εκθέσεις και άλλες δραστηριότητες και το Κέντρο για Προαγωγή του Κυπριακού
Βιβλίου.⁷⁸ Γενικά η σημασία του θεσμού των πολιτιστικών κέντρων, εμπνευστής του

75. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται και τα αθλητικά σωματεία, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα κ.ά.

76. Τα στοιχεία αυτά τα έχω πάρει από τον κ. Κακούρη, υπάλληλο στο Αρχείο του Υπουργείου Εσωτερικών.

77. Βλ. Committee of the Commission for UNESCO 1986: 1

78. ΡΙΟ 1987: 24-25

οποίου θεωρείται ο πρώτος υπουργός πολιτισμού της Γαλλίας Andre Malraux, είναι αδιαμφισβήτητη. Τα κέντρα αυτά, όταν ιδρύονται και λειτουργούν πάνω σε ορθή βάση, πιστεύεται ότι προάγουν την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας και διασφαλίζουν τη λειτουργία της πολιτιστικής δημοκρατίας με το να ενισχύουν την ιδέα της πολιτιστικής αποκέντρωσης και της ενεργότερης συμμετοχής του κοινού στις πολιτιστικές δραστηριότητες.⁷⁹

Στην Κύπρο αναμφίβολα η ανάληψη πρωτοβουλίας από τις ΠΟΥΥΠ για ίδρυση πολιτιστικών κέντρων - ιδιαίτερα στην ύπαιθρο - είναι αξιέπαινη. Ωστόσο απαιτείται προσεκτική διερεύνηση των αναγκών κάθε κοινότητας, πριν από την ίδρυση των κέντρων αυτών, καθώς και καλύτερος προγραμματισμός και ορθολογικότερη οργάνωσή τους. Τα πολιτιστικά αυτά κέντρα, όπως και μεγάλο μέρος των πολιτιστικών σωματείων και οργανώσεων του νησιού, επιχορηγούνται από τις ΠΟΥΥΠ. Συγκεκριμένα κατά τα έτη 1968-70 επιχορηγούνταν σταθερά 13 σωματεία ή οργανώσεις ετησίως. Από το 1971 και μετά άρχισε να αυξάνεται ο αριθμός των επιχορηγούμενων σωματείων ή οργανώσεων, με ταυτόχρονη αύξηση του ποσού της επιχορήγησης, ενώ από το 1990 φαίνεται πως το ποσό της επιχορήγησης αυξάνεται με αλματώδη ρυθμό (£13.432 έναντι £7.630 του προηγούμενου χρόνου σε σταθερές τιμές, βλ. πίν. 14). Το κατώτατο ποσό επιχορήγησης κατά ίδρυμα τα

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Πολιτιστικά σωματεία και οργανώσεις που επιχορηγήθηκαν κατά την περίοδο 1968-73 και 1988-90 (σε κυπρ. £)

Έτος	Αριθμός σωματείων και οργανώσεων	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)
1968	13	1.920	2.369
1969	13	2.410	2.905
1970	13	2.890	3.402
1971	18	4.260	4.815
1972	21	5.220	5.628
1973	22	6.770	6.770
1988	59	19.275	7.199
1989	63	21.200	7.630
1990	70	39.000	13.432

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1968-69 και 1970-73. Φυλλάδιο ΜΥΥΠ με στοιχεία ΥΠ (ΜΥ) 344/68/7, σ. 45. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

79. Περισσότερα για τα πολιτιστικά κέντρα βλ. Fabrizio 1981: 423-426, Κόνσολα 1990: 68 και Σκιαδά 1981.

τελευταία χρόνια ήταν £100 και το ανώτατο £1000, ποσά όχι ευκαταφρόνητα, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη πως αρκετά από τα ιδρύματα αυτά ελάχιστες εκδηλώσεις πραγματοποιούν και γενικά η δραστηριότητά τους είναι πολύ περιορισμένη. Όσον αφορά τον τρόπο επιλογής των ιδρυμάτων που επιχορηγούνται, καθώς και το ύψος της επιχορήγησης, φαίνεται πως δεν ακολουθούνται συγκεκριμένα και σαφή κριτήρια, αν και εκ πρώτης όψεως μπορεί να θεωρηθεί πως ως τέτοια εκλαμβάνονται το μέγεθος της πολιτιστικής προσφοράς και η φήμη των σωματείων και οργανώσεων. Ουσιαστικά όμως τα ποσά των επιδοτήσεων προσφέρονται τυχαία και συμπτωματικά, χωρίς τον απαιτούμενο προγραμματισμό, που να λαμβάνει υπόψη τις υπάρχουσες ανάγκες του κάθε πολιτιστικού ιδρύματος. Συνεπώς οι επιχορηγήσεις αυτές δεν είναι αποτέλεσμα διερεύνησης της ποιότητας των δραστηριοτήτων και του λαϊκού εκτοπίσματος των πολιτιστικών ιδρυμάτων.

ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ. Η λαϊκή επιμόρφωση, γνωστή και ως εκπαίδευση ενηλίκων, είναι από τους τομείς στους οποίους τα διάφορα κράτη σήμερα δίνουν προτεραιότητα. "Η δια βίου παιδεία" είναι μια πραγματικότητα που οι διάφορες κοινωνίες δεν μπορούν να αγνοήσουν, γιατί θεωρείται ως ένα από τα σημαντικά στοιχεία της εθνικής κουλτούρας. Έτσι με τη διηλεκτική παιδεία, που προσφέρεται με τη μορφή της επιμόρφωσης των ενηλίκων, επιτυγχάνεται η πνευματική-καλλιτεχνική αναβάθμιση του λαού και ταυτόχρονα διασφαλίζεται η πληρέστερη και αποδοτικότερη επαγγελματική κατάρτιση των εργαζομένων. Επιπρόσθετα γίνεται αντιληπτό πως με τα επιμορφωτικά μαθήματα παροχετεύεται ο ελεύθερος χρόνος των ενηλίκων σε δημιουργική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα να αποτρέπονται οι δυσάρεστες συνέπειες της ανίας και της πλήξης, που συνοδεύουν συνήθως τον ελεύθερο χρόνο των ατόμων, ή ακόμη και τυχόν αντικοινωνικές ενέργειες.⁸⁰

Στην Κύπρο επιμορφωτικά μαθήματα άρχισαν να οργανώνονται από το 1952 με τη λειτουργία των πρώτων Επιμορφωτικών Κέντρων, τα οποία με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αυξήθηκαν αλματωδώς λόγω της μεγάλης ώθησης που δόθηκε στην εκπαίδευση των ενηλίκων. Έτσι, ενώ το 1955 λειτουργούσαν μόνο 19 Επιμορφωτικά Κέντρα, κατά την περίοδο 1960-61 αυξήθηκαν σε 175 με 3.751 μέλη.⁸¹ Οι φορείς οργάνωσης επιμορφωτικών μαθημάτων στο νησί είναι πολλοί, από τους οποίους μερικοί υπάγονται στον κρατικό τομέα, (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Υπουργείο Γεωργίας και Φυσικών Πόρων,⁸² Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων), άλλοι υπάγονται στον ημικρατικό τομέα και την τοπική αυτοδιοίκηση (ΡΙΚ, ΚΟΑ, ΚΟΤ, Αρχή Βιομηχανικής Κατάρτισης, Δήμοι) και άλλοι τέλος είναι εθελοντικοί οργανισμοί (Χριστιανική Ορθόδοξη Εκκλησία, Εργατικές Ομοσπονδίες, Γυναικεία Κίνηση, Σχολή Γονέων, κ.ά.).

Συγκεκριμένα, όσον αφορά το ΥΠ, συμβάλλει με ιδιαίτερο τρόπο στην ανάπτυξη του θεσμού των επιμορφωτικών μαθημάτων με τη λειτουργία των Επιμορφωτικών Κέντρων του. Τα Κέντρα αυτά παρόλο που υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΥΠ, ωστόσο δεν είναι κάτω από την άμεση ευθύνη των ΠΟΥΥΠ (με εξαίρεση

80. Για το θέμα της λαϊκής επιμόρφωσης στην Ευρώπη βλ. Fabrizio 1981: 453-455

81. ΥΠ 1987: 5

82. Το Υπουργείο αυτό μετονομάστηκε το 1994 σε Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος.

τα Ελεύθερα Ανοιχτά Πανεπιστήμια).⁸³ Θέτοντας ως γενικό σκοπό τους "την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική πρόοδο των πολιτών",⁸⁴ τα Επιμορφωτικά Κέντρα προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα λαϊκής επιμόρφωσης στους πολίτες.⁸⁵ Το ενδιαφέρον του κοινού για τα μαθήματα αυτά είναι αξιοζήλευτο. Παρόλο που τα Κέντρα αντιμετωπίζουν στη λειτουργία τους πολλά προβλήματα, κυρίως οργανωτικά και έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού, ωστόσο προσελκύουν σημαντικό αριθμό σπουδαστών. Χαρακτηριστική είναι η ετήσια διακύμανση στον αριθμό των Επιμορφωτικών Κέντρων που λειτουργούν, καθώς και στον αριθμό όσων εγγράφονται στα Κέντρα αυτά (πίν. 15).

Αξιοπρόσεκτος θεσμός λαϊκής επιμόρφωσης είναι και τα Ελεύθερα Ανοιχτά Πανεπιστήμια, που λειτουργούν στο νησί σύμφωνα με το πρόγραμμα πολιτιστικής συνεργασίας του ΥΠ της Κύπρου με το ΥΠΠΟ της Ελλάδας. Με βάση το πρόγραμμα αυτό Ελλαδίτες ομιλητές επισκέπτονται την Κύπρο και Κύπριοι ομιλητές επισκέπτονται την Ελλάδα, δίνοντας διαλέξεις για θέματα λαϊκού ενδιαφέροντος. Συγκεκριμένα κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 1987-88 δόθηκαν 90 τέτοιες διαλέξεις σε 13 διαφορετικές πόλεις και χωριά του νησιού.⁸⁶ Επίσης το Λαϊκό Πανεπιστήμιο προσφέρει ένα από τα πιο αξιόλογα προγράμματα επιμόρφωσης ενηλίκων. Το Ίδρυμα αυτό λειτουργεί με τη συνεργασία 3 διαφορετικών φορέων, δηλ. του ΥΠ, του ΡΙΚ και του Δήμου Λευκωσίας. Τόσο ο θεσμός του Λαϊκού Πανεπιστημίου, όσο και εκείνος των Ελεύθερων Ανοιχτών Πανεπιστημίων μπορούν να συμβάλουν σε υψηλό βαθμό στην επιμόρφωση του λαού, αν τεθούν πάνω σε πιο συστηματική βάση και με προοπτικές αποκέντρωσης και ευρύτερης συμμετοχής του κοινού.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ. Το ΥΠ της Κύπρου, στα πλαίσια της προβολής των πολιτιστικών αγαθών του νησιού στο εξωτερικό, αλλά και της ενίσχυσης και εδραίωσης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, επιδιώκει την ανάπτυξη πολιτιστικών σχέσεων με άλλες χώρες και διάφορους διεθνείς πολιτιστικούς οργανισμούς. Με την πολιτιστική αυτή συνεργασία θεωρεί ότι επισφραγίζεται η ειρηνική συνύπαρξη των λαών και τονώνεται ταυτόχρονα η πολιτιστική ταυτότητα τόσο του λαού της ίδιας της Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο και των λαών των άλλων κρατών με τα οποία συνεργάζεται. Η κυπριακή Πολιτεία, πιστεύοντας πως αποτελεί και η ίδια μια ψηφίδα στο παγκόσμιο πολιτιστικό γίγνεσθαι και επιθυμώντας να εκφράσει την ισχυρή πεποίθηση πως η πολιτιστική συνύπαρξη είναι αλληλένδετη με την ειρηνική, έχει υπογράψει την Τελική Πράξη του Ελσίνκι (1975), καθώς και το Χάρτη της ΔΑΣΕ (1990), και συναινεί για την εφαρμογή των προνοιών της Συνθήκης του Μάαστριχτ (1991) για διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

83. Τα Επιμορφωτικά Κέντρα υπάγονται στο Τμήμα Επιμόρφωσης της Δημοτικής Εκπαίδευσης, βλ. πιο κάτω σ. 184-185.

84. ΥΠ 1987: 11

85. Μερικά από τα θέματα που διδάσκονται στα Επιμορφωτικά Κέντρα είναι η ζωγραφική, η αγγειοπλαστική, οι χοροί, το θέατρο, η φωτογραφική τέχνη, η μουσική κ.ά.

86. ΡΙΟ 1988c: 55. Για τα Ελεύθερα Ανοιχτά Πανεπιστήμια βλ. και πιο κάτω σ. 153, υποσ. 167.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Επιμορφωτικά Κέντρα Υπουργείου Παιδείας :1961-1987

Έτος	Αριθμός Επιμ. Κέντρων	Αριθμός μελών	Έτος	Αριθμός Επιμ. Κέντρων	Αριθμός μελών
1961-62	175	3.751	1974-75	45	2.010
1962-63	78	1.992	1975-76	55	2.490
1963-64	74	1.258	1976-77	80	2.725
1964-65	91	2.410	1977-78	66	2.990
1965-66	72	2.030	1978-79	66	2.970
1966-67	*	*	1979-80	65	3.010
1967-68	89	1.998	1980-81	70	3.095
1968-69	**	**	1981-82	81	4.050
1969-70	116	2.574	1982-83	92	4.332
1970-71	104	2.551	1983-84	61	3.120
1971-72	96	2.200	1984-85	60	2.100
1972-73	76	3.055	1985-86	89	3.960
1973-74	90	2.085	1986-87	126	8.617

Πηγή: Πληροφοριακό Δελτίο ΥΠ, αρ. 26, Μάιος - Αύγουστος 1987.

* Για τα χρόνια αυτά δεν υπάρχουν στοιχεία.

** Στην περίοδο αυτή δε λειτούργησαν Επιμορφωτικά Κέντρα.

Οι διεθνείς οργανισμοί με τους οποίους έχει αναπτύξει πολιτιστική συνεργασία το κυπριακό κράτος είναι η UNESCO και το Συμβούλιο της Ευρώπης.⁸⁷ Συγκεκριμένα η UNESCO στα πλαίσια αυτής της συνεργασίας προσφέρει από το 1961 στην Κυπριακή Δημοκρατία οικονομική και τεχνική βοήθεια. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιας βοήθειας είναι η αποστολή στο νησί εμπειρογνομόνων ειδικών σε θέματα πολιτισμού, η προσφορά υποτροφιών σε Κυπρίους για ειδίκευση σε διάφορους πολιτιστικούς τομείς, η παροχή οικονομικής βοήθειας για διεκπεραίωση έργων πολιτισμού, η προστασία τέτοιων έργων, κτλ.⁸⁸ Όσον αφορά το Συμβούλιο της Ευρώπης, η πολιτιστική συνεργασία της Κύπρου με τον Οργανισμό αυτό συνίσταται στη συμμετοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας στα συνέδριά του, με παράλληλη προσπάθεια εναρμόνισης της πολιτικής της με τις δυο βασικές αρχές της ευρω-

87. Με την ΕΕ η Κύπρος δεν έχει αναπτύξει ουσιαστικές πολιτιστικές σχέσεις, επειδή η συμφωνία σύνδεσης του νησιού με την ΕΕ δεν προβλέπει τέτοιες σχέσεις.

88. Veniamin 1972: 13, καθώς και πληροφορίες από την Ε. Μορφάκη, διοικητικό λειτουργό του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

παϊκής πολιτιστικής πολιτικής, εκείνης δηλαδή της εκδημοκρατικοποίησης της κουλτούρας και εκείνη της πολιτιστικής δημοκρατίας.⁸⁹ Ωστόσο το κυπριακό κράτος επιβάλλεται να αξιοποιήσει σε μεγαλύτερο βαθμό και με πρακτικότερο τρόπο τόσο τη συμβουλευτική συνδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης, όσο και την οικονομική-τεχνική βοήθεια της UNESCO για γρήγορη και αποτελεσματική πολιτιστική ανάπτυξη.⁹⁰

Πέρα από τις πιο πάνω σχέσεις, το κυπριακό κράτος, στα πλαίσια της ανάπτυξης διακρατικών σχέσεων με άλλες χώρες και με στόχο την προβολή της κυπριακής πολιτιστικής δραστηριότητας στο εξωτερικό, έχει υπογράψει διμερείς πολιτιστικές συμβάσεις με μια σειρά από ξένα κράτη (22). Την ευθύνη για τη διαμόρφωση και υλοποίηση των πιο πάνω πολιτιστικών συμβάσεων ή προγραμμάτων έχει το ΥΠ, ενώ την ευθύνη για την υπογραφή τους αναλαμβάνει το Υπουργείο Εξωτερικών της Δημοκρατίας.⁹¹ Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στις πολιτιστικές σχέσεις των ΠΟΥΥΠ με το ΥΠΠΟ της Ελλάδας. Οι σχέσεις αυτές καταβάλλεται προσπάθεια και από τα δυο μέρη να διατηρούνται πάντοτε στον ψηλότερο δυνατό βαθμό.⁹² Ωστόσο, πέρα από κάποιες πολιτιστικές ανταλλαγές, μερικές εκθέσεις Ελλαδιτών ζωγράφων στην Κύπρο, καθώς και πολλές θεωρητικές διακηρύξεις και υποσχέσεις, τίποτε το ουσιαστικό δεν υπάρχει. Η κατάσταση αυτή πρέπει να αποδοθεί στο ότι δεν έχουν δημιουργηθεί οι απαιτούμενες πολιτιστικές δομές, βάσει συγκεκριμένης πολιτιστικής πολιτικής, που θα οδηγούσαν στην ανάπτυξη αμοιβαίων σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών και θα απέφεραν απτά αποτελέσματα. Ενδεικτικά αναφέρεται το υψηλό κόστος του ελληνικού βιβλίου στην Κύπρο και η σχεδόν ανύπαρκτη κυκλοφορία του κυπριακού βιβλίου στην Ελλάδα.⁹³ Έχουν γίνει όμως και παρήγορα βήματα σε ό,τι αφορά τη δημιουργία ελλαδικής πολιτιστικής υποδομής στην Κύπρο, όπως και κυπριακής πολιτιστικής υποδομής στην Ελλάδα. Τέτοια αξιολογικά βήματα είναι η ίδρυση και λειτουργία του Ελληνικού Πολιτιστικού Κέντρου της Ελληνικής Πρεσβείας στη Λευκωσία (1977) και η ίδρυση και λειτουργία του Κυπριακού Πολιτιστικού Κέντρου "Το Σπίτι της Κύπρου" στην Αθήνα (1987).

89. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας της Κύπρου με το Συμβούλιο της Ευρώπης αποτελεί η ενεργή ανάμειξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην προαγωγή των στόχων του Ευρωπαϊκού Έτους Μουσικής (1985), που οργανώθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την ΕΕ.

90. Φαίνεται πως η Κύπρος δε συμμετέχει σε κανένα από τα προγράμματα της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης, παρά μόνο σε συνέδρια και διαγωνισμούς των Οργανισμών αυτών. Σύμφωνα με το μορφωτικό λειτουργό των ΠΟΥΥΠ κ. Α. Αναστασιάδη, η Κύπρος συμμετέχει σε συνέδρια και διαγωνισμούς εικαστικών, φωτογραφίας και λαϊκού πολιτισμού, που προκυρίζονται από την ίδια την UNESCO αλλά και τις εξειδικευμένες οργανώσεις της IOFA (International Organization of Folk Art) και του WCC (World Craft Council).

91. Περισσότερα για τις πολιτιστικές συμβάσεις βλ. πιο κάτω σ. 120-121.

92. Χαρακτηριστικά στην Έκθεση Δραστηριοτήτων της ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73 αναφέρονται και τα εξής: "Ός και κατά τα προηγούμενα έτη, ούτω και κατά τα υπό επισκόπησιν έτη η ΜΥΥΠ ευρίσκειτο εν στενή επαφή μετά των αντιστοίχων εν Ελλάδι υπηρεσιών και δη μετά του ΥΠΠΟ".

93. Για το θέμα αυτό βλ. Κατσαούνη-Χριστοδουλίδη 1980: 206

ΤΟΜΕΑΣ ΤΕΧΝΩΝ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ. Η πολιτική του ΥΠ στον τομέα των εικαστικών τεχνών "αποβλέπει εις την ενημέρωσιν του λαού επί της τέχνης γενικώς και την έμμεσον ενθάρρυνσιν της καλλιτεχνικής δημιουργίας, καθώς και την προβολήν της εις το εσωτερικόν και εξωτερικόν".⁹⁴ Την προώθηση των στόχων αυτών αναλαμβάνουν οι ΠΟΥΥΠ ως ο κύριος εκφραστής της πολιτιστικής πολιτικής του ΥΠ. Ιδιαίτερα δύσκολη καθίσταται η πραγμάτωση των πιο πάνω στόχων στην περίοδο που ακολούθησε την τουρκική εισβολή στο νησί (1974). Κατά την περίοδο αυτή παρατηρείται σημαντική ύφεση στην καλλιτεχνική δημιουργία, που όμως σύντομα ξεπερνιέται με αποτέλεσμα τόσο την ποσοτική, όσο και την ποιοτική αναβάθμιση των εικαστικών τεχνών.⁹⁵ Συγκεκριμένα μόνο στη Λευκωσία το 1980 λειτουργούσαν 4 αίθουσες τέχνης (γκαλερί)⁹⁶ και οργανώνονταν παγκυπρώς 30-50 καλλιτεχνικές εκθέσεις ετησίως, ατομικές ή ομαδικές. Σήμερα (1995) ο συνολικός αριθμός των αιθουσών τέχνης φθάνει τις 33, με τη Λευκωσία να έρχεται πρώτη (18) και να ακολουθούν η Λεμεσός (8), η Λάρνακα (5) και η Πάφος (2), βλ.πίν. 64.

Ωστόσο, παρόλη τη σημαντική αυτή δραστηριότητα, η κρατική παρέμβαση παραμένει μηδαμινή στον τομέα. Νόμοι για επαγγελματική κατοχύρωση των καλλιτεχνών δεν υπάρχουν ούτε λειτουργούν οποιεσδήποτε ανώτερες σχολές για διδασκαλία των εικαστικών τεχνών. Εξαίρεση αποτελεί η Θερινή Σχολή Τέχνης, που ίδρυσε ο Στας Παράσκος στην Αμμόχωστο το 1970.⁹⁷ Στον τομέα της νομοθεσίας είναι αξιοσημείωτη η ύπαρξη του νόμου "περί τελωνειακών δασμών και φόρων καταναλώσεως" του 1973, με βάση τον οποίο εισάγονται ατελώς στο νησί ζωγραφικοί πίνακες, σχέδια, υδατογραφίες, πρωτότυπα έργα χαρακτηριστικής, γλυπτικής και αγαλματοποιίας, καθώς και βιβλία και υλικά ζωγραφικής. Αξιοπρόσεκτη επίσης εξέλιξη στον τομέα των νομοθετικών ρυθμίσεων είναι η ψήφιση από τη Βουλή των Αντιπροσώπων του νόμου 23(1)92, που προνοεί για το ελάχιστο ποσοστό εμπλουτισμού των δημόσιων κτιρίων με έργα τέχνης.⁹⁸ Σύμφωνα με το νόμο αυτό καθίσταται υποχρεωτική η τοποθέτηση έργων τέχνης σε δημόσια κτίρια αξίας τουλάχιστο 1% της συνολικής δαπάνης ανέγερσης του κτιρίου. Το μέτρο αποσκοπεί αφενός στην αναβάθμιση του καλλιτεχνικού αισθητηρίου του κοινού και αφετέρου στην ενίσχυση των ιδίων των καλλιτεχνών.

Στον τομέα ενίσχυσης της καλλιτεχνικής δημιουργίας οι ΠΟΥΥΠ αναπτύσσουν τις πιο κάτω δραστηριότητες. Αγοράζουν σε ετήσια βάση εικαστικά έργα Κύπριων καλ-

94. Βλ. "Σχέδιον: Διαγραφή πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας εις τον τομέα των εικαστικών τεχνών", φυλλάδιο ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία).

95. ΥΠ 1985: 37

96. Οι αίθουσες αυτές είναι: Ζυγός, Ακρόπολις, Μορφώ, Χίλτον.

97. Τη Σχολή του Στας Παράσκου, που από από το 1971 λειτουργεί στην Πάφο, ενισχύουν οι ΠΟΥΥΠ οικονομικά. Αξιοσημείωτο είναι πως το British Council έχει αποστείλει τον καθηγητή Thomas Watt για να διδάξει στη Σχολή αυτή. Περισσότερα βλ. Paraskos 1976: 42-43.

98. Ο νόμος αυτός ψηφίστηκε κατά το γαλλικό πρότυπο, που ήδη άρχισε να ακολουθείται από πολλές χώρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Αγορές έργων τέχνης από τις ΠΟΥΥΠ: 1970-73, 1981 και 1990-91 (σε £ Κύπρου)

Έτος	Αριθμός έργων	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)	Αύξηση	
				Ποσό	%
1970	13	1.532	1.803	-	-
1971	25	1.780	2.012	209	11,6
1972	32	2.200	2.372	360	17,9
1973	29	3.350	3.350	978	41,2
1981	24	5.355	2.679	-671	-20
1990	24	17.620	6.069	3.390	126,5
1991	24	50.000	16.395	10.326	170,1

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ των ετών 1970-73 και 1981. Επίσης Εκθέσεις ΥΠ των ετών 1990-91. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

λιτεχνών⁹⁹ για σκοπούς εμπλουτισμού της συλλογής εικαστικών έργων του ΥΠ,¹⁰⁰ διοργανώνουν εργαστήρια για επιμόρφωση των καλλιτεχνών και αναλαμβάνουν την οικονομική ενίσχυση εργαστηρίων που διοργανώνονται από άλλους φορείς.¹⁰¹ Σχετικά με την αγορά εικαστικών έργων αξίζει να σημειωθεί πως, ενώ μέχρι το 1972 αυξανόταν σταθερά ο αριθμός τους, καθώς και το ποσό που διέθεταν οι ΠΟΥΥΠ για το σκοπό αυτό (αύξηση 11,6%-17,9%), ξαφνικά το 1973 μειώνεται ο αριθμός των έργων κατά 3 και αυξάνεται το διαθέσιμο ποσό περίπου κατά £1.000, σε σταθερές τιμές (αύξηση 41,2%). Τόσο η πιο πάνω παραδοξότητα, όσο και το ότι από το 1981 μέχρι το 1991 ο αριθμός των έργων που αγοράζονταν παρέμενε σταθερός (24), ενώ το ποσό που διατέθηκε κατά το 1991 παρουσίασε αύξηση 170,1%, οδηγεί στην εύλογη εικασία πως ίσως γίνεται διασπάθιση του σχετικού κονδυλίου (βλ. πίν.16).

Όσον αφορά τις εκθέσεις εικαστικών τεχνών, το έργο των ΠΟΥΥΠ ενισχύεται σημαντικά από την ιδιωτική πρωτοβουλία με ατομικές ή ομαδικές εκθέσεις, που μάλιστα ο αριθμός τους είναι ασυγκρίτως μεγαλύτερος από αυτές που διοργανώνουν οι ΠΟΥΥΠ.¹⁰² Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως κατά το 1978, ενώ η ατομική πρωτοβουλία διοργάνωσε 20 τέτοιες εκθέσεις, οι ΠΟΥΥΠ διοργάνωσαν μόνο 4. Από τις εκθέσεις που διοργανώνουν οι ΠΟΥΥΠ τη μερίδα του λέοντος έχει η Λευκωσία, στην

99. Παλαιότερα αγοράζονταν έργα και από Ελλαδίτες καλλιτέχνες.

100. Τα κριτήρια για την αγορά έργων τέχνης από τις ΠΟΥΥΠ είναι: α) το καλλιτεχνικό επίπεδο των έργων β) ο αριθμός των ήδη αγορασθέντων από τις ΠΟΥΥΠ έργων του καλλιτέχνη και γ) η οικονομική κατάσταση του καλλιτέχνη.

101. Τέτοια βοήθεια προσφέρεται στο Κολέγιο του Στας Παράσκου και τη θερινή Σχολή Τέχνης του ιδίου.

102. Ο αριθμός των εκθέσεων αυτών ενώ κατά το 1978 ήταν περίπου 20, το 1982 έφθασε τις 70 με συνεχιζόμενη ανοδική τάση. Βλ. περιοδικό Χρονικό έκδ. Ωρα, Αθήνα, 1977 (τ. 8ος σ. 277-278), 1978 (τ. 9ος σ. 266-268), 1979 (τ. 10ος σ. 235-236), 1980 (τ. 11ος σ. 208-209) και 1982 (τ. 13ος σ. 242-244).

οποία μάλιστα σε μερικές περιπτώσεις γίνονται όλες αποκλειστικά οι εκθέσεις, όπως π.χ. κατά τα έτη 1970, 1971, 1977, 1978 και 1979 (πίν.17). Σε σύνολο 52 εκθέσεων, που είχαν γίνει κατά τις περιόδους 1968-73 και 1977-79, οι 31 έγιναν στη Λευκωσία (59,61%), οι 5 στη Λεμεσό (9,61%), οι 4 στην Αμμόχωστο (7,69%) και από 3 στις άλλες πόλεις και τα αγροτικά κέντρα (5,76%). Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως η εικόνα που παρουσιάζει ο πίνακας 17 για τις εκθέσεις της περιόδου 1968-69 είναι παραπλανητική, γιατί ο συνολικός αριθμός εκθέσεων που παρουσιάζει ο πίνακας (14 για το 1968 και 8 για το 1969) ουσιαστικά αφορά μόνο 3 εκθέσεις της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης (2 για το 1968 και 1 για το 1969) που περιόδευσαν σ' όλη την Κύπρο.¹⁰³ Συνεπώς, αν αφαιρεθούν οι 3 πιο πάνω εκθέσεις, ο πίνακας 17 θα δείχνει πως μόνο 1 έκθεση είχε διοργανωθεί κατά την περίοδο 1968-69 στη Λευκωσία, ενώ στις άλλες πόλεις και αγροτικά κέντρα καμιά.

Αξιοσημείωτη ενίσχυση της εκθεσιακής δραστηριότητας στο νησί αποτελεί η λειτουργία 2 μόνιμων εκθέσεων.¹⁰⁴ Η μια απ' αυτές στεγάζεται στο Πολιτιστικό Κέντρο Μακαρίου Γ' στη Λευκωσία και η άλλη είναι η έκθεση έργων τέχνης της Κρατικής Πινακοθήκης Κύπρου,¹⁰⁵ που πρέπει να σημειωθεί πως αποτελεί το αξιολογότερο επίτευγμα των ΠΟΥΥΠ στον τομέα των εικαστικών τεχνών.¹⁰⁶ Συγκεκριμένα η Πινακοθήκη αυτή στεγάζεται σ' ένα διατηρητέο κτίριο που έχει αναπαλαιωθεί από το ΥΠ.¹⁰⁷ Μέσα από τα έργα που εκτίθενται εκεί (123 έργα 73 Κύπριων καλλιτεχνών)¹⁰⁸ η Κρατική Πινακοθήκη φιλοδοξεί να παρουσιάσει "τις ευτυχέστερες στιγμές της καλλιτεχνικής δημιουργίας της Κύπρου από τις αρχές του αιώνα μέχρι των ημερών μας".¹⁰⁹ Όμως κατά γενική ομολογία, όπως λειτουργεί σήμερα, δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές μιας σύγχρονης πινακοθήκης ούτε ως προς το κτίριό της¹¹⁰ ούτε ως προς τους εκθεσιακούς της χώρους και την επάνδρωσή της.¹¹¹

103. Οι εκθέσεις αυτές είναι: 1. Βυζαντινή τέχνη-τέχνη ευρωπαϊκή (Συμβούλιο της Ευρώπης) 2. Ομοιότυπα Λεονάρντο ντα Βίντσι (UNESCO) 3. Η ζωγραφική 1900-1925 (UNESCO).

104. Για τις μόνιμες αυτές εκθέσεις βλ. Μπαμπαλλή 1982: 244

105. Ουσιαστικά αποτελεί συνέχεια της Έκθεσης Κρατικής Συλλογής Έργων Σύγχρονης Τέχνης, που ιδρύθηκε το 1980.

106. Η Κρατική Πινακοθήκη άνοιξε επίσημα τις πύλες της στις 8 Ιουνίου 1990.

107. Το κτίριο αυτό βρίσκεται στη γωνιά Λεωφ. Στασίνου και οδού Κρήτης. Η αναπαλαιώσή του έγινε ύστερα από συστάσεις ειδικής επιτροπής, στην οποία συμμετείχαν αντιπρόσωποι των Πολιτιστικών και Τεχνικών Υπηρεσιών του ΥΠ, ο αρχιτέκτονας Αλ. Θεοδοσιάδης και οι καλλιτέχνες Α. Χρυσόχορς, Α. Ιωαννίδης και Α. Σαββίδης.

108. Τα έργα αυτά έχουν επιλεγεί από 10μελή ειδική επιτροπή που την αποτελούσαν 2 πανεπιστημιακοί ιστορικοί της τέχνης (ο Ν. Χ* Νικολάου και ο η Ν. Λοιζίδου), 2 μέλη του ΕΚΑΤΕ (ο Α. Εφεσόπουλος και ο Γ. Κοτσώνης), ο καθηγητής κεραμικής Β. Χαραλάμπους και η Ε. Νικήτα ως εκπρόσωπος των ΠΟΥΥΠ.

109. ΡΙΟ 1990: 2

110. Και οι επίσημοι εκπρόσωποι της Πολιτείας παραδέχονται πως η Κρατική Πινακοθήκη στεγάστηκε προσωρινά σ' αυτό το κτίριο.

111. Βλ. πιο κάτω σ. 184, υποσ. 53.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Εκθέσεις έργων τέχνης: 1968-1973 και 1977-79

Έτος	Λευκωσία		Λεμεσός		Αμμόχωστος		Λάρνακα		Πάφος		Κερύνεια		Αγροτικά κέντρα		Σύνολο
	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	
1968	2	14,28	2	14,28	2	14,28	2	14,28	2	14,28	2	14,28	2	14,28	14
1969	2	25	1	12,5	1	12,5	1	12,5	1	12,5	1	12,5	1	12,5	8
1970	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
1971	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
1973	4	66,66	2	33,33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
1972	4	80	-	-	1	20	-	-	-	-	-	-	-	-	5
1977	5	100	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	5
1978	4	100	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	4
1979	3	100	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Σύνολο	31	59,61	5	9,61	4	7,69	3	5,76	3	5,76	3	5,76	3	5,76	52

Πηγή: Έκθεση ΜΥΓΥΠ των ετών 1968-69 και 1970-73, καθώς και περιοδικό Ώρα των ετών 1977-79. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

* Οι δυο πόλεις σήμερα είναι κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα.

Οι ΠΟΥΥΠ έχουν την ευθύνη για προβολή της κυπριακής τέχνης και στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Έτσι διοργανώνουν εκθέσεις¹¹² και μεριμνούν για συμμετοχή της Κύπρου σε διεθνείς καλλιτεχνικές εκθέσεις και διαγωνισμούς (Μπιενάλε νέων Παρισίων, Μπιενάλε μικρής γλυπτικής Βουδαπέστης, Τριενάλε Ινδίων, Μεγάλος διαγωνισμός σύγχρονης τέχνης Μόντε Κάρλο, κ.ά.). Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1968-73 η Κύπρος έλαβε μέρος σε 11 διεθνείς μπιενάλε και σε 4 τριενάλε, καθώς και σε άλλες 6 καλλιτεχνικές εκθέσεις ποικίλου ενδιαφέροντος.¹¹³ Η συμμετοχή του νησιού σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια και μάλιστα ενισχυμένη. Ωστόσο, μόλο που παρουσιάζεται αξιόλογη κινητικότητα γύρω από τις εικαστικές τέχνες,¹¹⁴ δεν μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί πως η κινητικότητα αυτή επηρεάζει θετικά το πλατύτερο κοινό της κυπριακής κοινωνίας. Οι ενδείξεις πείθουν πως η τέτοια καλλιτεχνική "έξαρση" αφορά μόνο μια ελίτ του νησιού χωρίς να αγγίζει τις μάζες του λαού. Η κατάσταση αυτή δε συνάδει με τις αρχές της πολιτιστικής δημοκρατίας, σύμφωνα με τις οποίες η κουλτούρα δεν αποτελεί μονοπώλιο καμιάς συγκεκριμένης ομάδας, αλλά ανήκει σ' ολόκληρο το λαό από τον οποίο και πηγάζει.¹¹⁵

Η ανέγερση μνημείων είναι επίσης μια δραστηριότητα που εμπίπτει στον τομέα των εικαστικών τεχνών. Το Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως ήδη είχε συστήσει ειδική επιτροπή (πριν από την ίδρυση του ΥΠ) που έργο της είχε τη μελέτη και προώθηση σχεδίων για ανέγερση μνημείων σχετικών με τον αγώνα του 1955-59.¹¹⁶ Η επιτροπή αυτή συνεχίζει να λειτουργεί και σήμερα κάτω από την εποπτεία των ΠΟΥΥΠ ως Συμβουλευτική Επιτροπή Μνημείων.¹¹⁷ Όσον αφορά τον προγραμματισμό και την ανέγερση τέτοιων μνημείων, πρέπει να σημειωθεί πως αρκετά από τα μνημεία που προγραμματίζονται δεν υλοποιούνται σύμφωνα με τον προγραμματισμό. Συγκεκριμένα στον κατάλογο προγραμματισθέντων μνημείων του 1970-73 μεταξύ των 31 μνημείων του καταλόγου περιλαμβάνονται και 9 τουλάχιστο μνημεία που περιλαμβάνονταν και στον κατάλογο του 1968-69 και που προφανώς δεν είχαν υλοποιηθεί κατά την περίοδο εκείνη.¹¹⁸ Φαίνεται πως οι περιπτώσεις μνημείων που υλοποιούνται είναι πολύ λιγότερες απ' αυτές που περιλαμβάνονται στους καταλόγους προγραμματισθέντων μνημείων. Οι περιπτώσεις που έφθασαν στο στάδιο της

112. Τέτοιες εκθέσεις στην Ελλάδα ήταν η Έκθεση 3 Κύπριων ναίβ στην Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών, η Έκθεση σύγχρονης κυπριακής τέχνης στη Θεσσαλονίκη, κ.ά. Στο εξωτερικό τέτοιες εκθέσεις ήταν η Περιοδεύουσα έκθεση σύγχρονης κυπριακής ζωγραφικής, η έκθεση κυπριακού παραδοσιακού πολιτισμού "Έργα και ημέραι" στο Musée de l'Homme του Παρισιού, κ.ά. Βλ. ΥΠ 1981: 8

113. ΥΠ 1970: 5-6 και ΥΠ 1974: 10-14

114. Η κινητικότητα αυτή οφείλεται σε παράγοντες όπως είναι η παρουσία στο χώρο αξιόλογων καλλιτεχνών, η ύπαρξη μιας υπολογίσιμης ομάδας συλλεκτών, κ.ά. Βλ. Αλκείδου 1980: 207.

115. Council of Europe 1980: 167

116. Από το 1966, για σκοπούς καλύτερης λειτουργίας του θεσμού, δόθηκαν οδηγίες από το Υπουργείο Εσωτερικών προς τους επάρχους και τις δημοτικές επιτροπές να συμβουλευούνται την Επιτροπή Μνημείων της ΜΟΥΥΠ πριν από τη χορήγηση οποιασδήποτε άδειας για ανέγερση μνημείου. Βλ. "Η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας", φυλλάδιο ΥΠ (χωρίς χρονολογία).

117. Στη Συμβουλευτική Επιτροπή Μνημείων συμμετέχουν εκπρόσωποι τη Ένωσης Καλλιτεχνών, του Συνδέσμου Αρχιτεκτόνων και Πολιτικών Μηχανικών, του Τμήματος Πολεοδομίας, του Τμήματος Αρχαιοτήτων, των ΠΟΥΥΠ και ένας ή δύο διακεκριμένοι καλλιτέχνες της περιοχής που θα ανεγερθεί το μνημείο.

118. ΥΠ 1970: 17 και ΥΠ 1974: 20-21

υλοποίησης κατά τα τελευταία χρόνια κυμαίνονταν μεταξύ 3 και 6 μνημείων ετησίως. Έτσι για το 1981 η Συμβουλευτική Επιτροπή Μνημείων είχε επιληφθεί 6 τέτοιων περιπτώσεων, ενώ για το 1990 και 1991 3 για κάθε περίπτωση.¹¹⁹ Όλες οι περιπτώσεις ανέγερσης μνημείων συνήθως επιχορηγούνται από τις ΠΟΥΥΠ (το 1990 επιχορηγήθηκαν με £3.850 και το 1991 με £7.000). Αξιοσημείωτο είναι πως τα ανεγερόμενα μνημεία κατά κανόνα δεν προσιδιάζουν με το γενικότερο αρχιτεκτονικό περιβάλλον της περιοχής που τοποθετούνται ούτε ανταποκρίνονται στο συγκεκριμένο πνεύμα και σκοπό για τον οποίο ανεγείρονται. Η κατάσταση αυτή δε δικαιολογείται, αν ληφθεί υπόψη η σύνθεση της Συμβουλευτικής Επιτροπής Μνημείων που εγκρίνει την ανέγερση των μνημείων αυτών. Στην Επιτροπή αυτή συμμετέχουν εκπρόσωποι από όλα τα αρμόδια κυβερνητικά τμήματα και Υπηρεσίες, καθώς και από όλες τις ενδιαφερόμενες επαγγελματικές οργανώσεις ως οι πλέον ειδικοί και περισσότερο κατέχοντες τα ζητήματα αυτά (βλ. υποσ. 117).

Στα πλαίσια συντήρησης της μνήμης του αγώνα του 1955-59, πέρα από την ανέγερση μνημείων, ιδρύθηκε (1961) και λειτουργεί στη Λευκωσία το Μουσείο Αγώνος. Το Μουσείο υπάγεται διοικητικά στις ΠΟΥΥΠ¹²⁰ και έργο του είναι η συλλογή, συντήρηση και προβολή σημαντικών κειμηλίων του αγώνα 1955-59, καθώς και η συγκέντρωση, ταξινόμηση και μελέτη του σχετικού με τον αγώνα αρχαιακού υλικού. Κατά την περίοδο 1970-73 επισκέφτηκαν το Μουσείο 15 - 20 χιλ. επισκέπτες, ενώ κατά την περίοδο 1990-91 30-37 χιλ.¹²¹ Σχετικά με την κρατική χρηματοδότηση του Μουσείου Αγώνος παρατηρείται σημαντική αύξηση των κονδυλίων από το 1988 και μετά. Συγκεκριμένα, ενώ κατά την περίοδο 1984-1987 η δαπάνη αυτή κυμαινόνταν μεταξύ £4.448 (1985) και £5.000 (1986), κατά την περίοδο 1988-1992 έφθασε τις £27.194 (1989) σε σταθερές τιμές (πίν.18). Ανεξάρτητα όμως από το ύψος της δαπάνης που διατίθεται για το Μουσείο Αγώνος, πρέπει να σημειωθεί πως η λειτουργία του παρουσιάζει αρκετά προβλήματα, οργανωτικά και διοικητικά. Τα προβλήματα αυτά επιτείνονται από τη μη ύπαρξη διευθυντή στο Μουσείο εδώ και αρκετά χρόνια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Δαπάνες για συντήρηση του Μουσείου Αγώνος: 1984-1992

Έτος	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Τρέχουσες τιμές	4.400	4.400	5.000	5.000	24.850	30.000	30.000	30.000	30.000
Σταθερές τιμές(1986)	4.633	4.448	5.000	4.864	23.375	27.194	26.024	24.775	23.263

Πηγή: Τακτικός Προϋπολογισμός του Κράτους των ετών 1984-1992. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

119. Τα στοιχεία αυτά έχουν ληφθεί από την Έκθεση Δραστηριοτήτων της ΜΥΥΠ του 1981 και τις Εκθέσεις του ΥΠ του 1990 και 1991.

120. Πριν από την ίδρυση του ΥΠ το Μουσείο Αγώνος υπαγόταν στο Τμήμα Πνευματικής-Πολιτιστικής Αναπτύξεως, που βρισκόταν κάτω από την ευθύνη της ΕΚΣΚ

121. Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73 και Εκθέσεις ΥΠ των ετών 1990 και 1991.

ΜΟΥΣΙΚΗ. Στον τομέα της μουσικής μόλο που οι ΠΟΥΥΠ έχουν να παρουσιάσουν πλούσια δραστηριότητα, ωστόσο (τουλάχιστο μέχρι πρόσφατα) η δραστηριότητα αυτή δεν ήταν άμεσα συναρτημένη με την κυπριακή πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον πίν. 19, από τις 71 συνολικά μουσικές εκδηλώσεις που έγιναν στο νησί κατά την περίοδο 1968-73, οι 56 δόθηκαν από ξένους καλλιτέχνες και καλλιτεχνικά συγκροτήματα (σε συνεργασία με τις ΠΟΥΥΠ), ενώ οι υπόλοιπες 15 δόθηκαν από Κύπριους καλλιτέχνες που διαπρέπουν στο εξωτερικό (ύστερα από πρόσκληση των ΠΟΥΥΠ). Συνεπώς καμιά από τις μουσικές εκδηλώσεις της πιο πάνω περιόδου δε δόθηκε από κυπριακές μουσικές δυνάμεις, πράγμα που οφείλεται μάλλον στη μη ύπαρξη αξιόλογης μουσικής υποδομής στο νησί. Η ίδια περίπου κατάσταση μπορεί να υποστηριχθεί πως επικρατούσε και κατά τα επόμενα χρόνια. Ωστόσο από το 1987 και μετά, με την ίδρυση των δύο κρατικών ορχηστρών (της Κρατικής Ορχήστρας Λωματίου και της Κρατικής Ορχήστρας Νέων)¹²² η κατάσταση μεταβάλλεται αισθητά με τις εμφανίσεις των ορχηστρών αυτών (18 περίπου συναυλίες το χρόνο). Συγκεκριμένα κατά το 1990 και 1991 οι δυο ορχήστρες έκαναν 36 συνολικά εμφανίσεις, όλες στη Λευκωσία και τη Λεμεσό.¹²³ Γενικότερα όσον αφορά τη χωροκατανομή των μουσικών εκδηλώσεων, τη μερίδα του λέοντος κατέχει η Λευκωσία. Έτσι από ένα σύνολο 79 τέτοιων εκδηλώσεων, στις περιόδους 1970-73 και 1977-79, οι 39 ήταν στη Λευκωσία, οι 11 στην Αμμόχωστο και Σαλαμίνα, οι 10 στη Λεμεσό και Κούριο, οι 6 στην Πάφο και ανά 4 στη Λάρνακα και την Κερύνεια. (πίν. 20).

Αναφορικά με το θέμα της διδασκαλίας της μουσικής είναι χαρακτηριστική η μη λειτουργία κανενός επίσημου κρατικού ωδείου στο νησί, καθώς και καμιάς άλλης

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Μουσικές εκδηλώσεις κατά την περίοδο 1968-73

Έτος	Ξένα καλλιτεχνικά συγκροτήματα	προσκήσεις Κύπριων καλλιτεχνών από το εξωτερικό	Σύνολο
1968	3	-	3
1969	6	5	11
1970	12	2	14
1971	9	-	9
1972	13	3	16
1973	13	5	18
Σύνολο	56	15	71

Πηγή: Εκθέσεις ΜΥΥΠ για τα έτη 1968-69 και 1970-73.

122. Οι ορχήστρες αυτές βρίσκονται κάτω από την εποπτεία της Επιτροπής Κρατικών Ορχηστρών που προεδρεύεται από το μορφωτικό λειτουργό Α' (τώρα ανώτερο μορφωτικό λειτουργό), υπεύθυνο του Τομέα των τεχνών των ΠΟΥΥΠ. Βλ. ΡΙΟ 1988α: 55 και 1988β: 20-21

123. ΥΠ 1990: 52-53 και 1991: 61-62

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

Μουσικές εκδηλώσεις κατά πόλη: 1970-73 και 1977-79.

Έτος	Λευκωσία	Λεμεσός & Κούριο	Αμμοχωστός & Σαλαμίνα	Λάρνακα	Πάφος	Κερύνεια	Σύνολο
1970	8	-	1	2	2	1	14
1971	5	2	2	-	-	-	9
1972	7	3	5	-	-	1	16
1973	3	2	3	1	2	2	13
1977	6	1	*	-	1	*	8
1978	7	1	*	-	-	*	8
1979	3	1	*	1	1	*	6
Σύνολο	39	10	11	4	6	4	79

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ των ετών 1970-73 και περιοδικό Ώρα, 1977-79.

* Οι δυο πόλεις είναι κατεχόμενες από τον τουρκικό στρατό εισβολής.

κρατικής σχολής διδασκαλίας μουσικής. Λειτουργούν ωστόσο πολλές ιδιωτικές μουσικές σχολές (ωδεία) με πλούσια δραστηριότητα (πίν. 61), παρόλο που η λειτουργία τους δε ρυθμίζεται από καμία νομοθεσία.¹²⁴ Αξιοπρόσεκτη είναι η λειτουργία της Θερινής Σχολής Μουσικής στη Λάπηθο (1973),¹²⁵ που οι ΠΟΥΥΠ την ενίσχυαν οικονομικά και ηθικά. Πρέπει να σημειωθεί επίσης πως οι ΠΟΥΥΠ διοργανώνουν κατά καιρούς μουσικά σεμινάρια,¹²⁶ για να αναπληρώσουν σε κάποιο βαθμό το κενό της μη ύπαρξης κρατικού ωδείου στο νησί. Άξια αναφοράς είναι και η οργάνωση μουσικής κατασκήνωσης για τα μέλη της Κρατικής Ορχήστρας Νέων, με σκοπό την ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των μελών της, καθώς και την καλύτερη εκπαίδευσή τους. Ωστόσο η μουσική ανάπτυξη στο νησί θα παραμένει υποβαθμισμένη, αν δε πραγματοποιηθούν έργα υποδομής, όπως Κρατικό Ωδείο,¹²⁷ Συμφωνική Ορχήστρα, κ.ά.

Η αγορά δίσκων και κασετών από Κύπριους δημιουργούς συνιστά ακόμη μια προσπάθεια των ΠΟΥΥΠ για ενίσχυση της κυπριακής μουσικής δημιουργίας. Συγκεκριμένα κατά τα έτη 1981 και 1983 δαπανήθηκαν £2.448 (σε αποπληθωρισμένες τιμές) για την παραγωγή 2 μουσικών δίσκων. Για τον έναν από τους δίσκους

124. Εδώ και αρκετό καιρό ετοιμάζεται σχετική νομοθεσία, αλλά δεν έχει ακόμη υποβληθεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων για ψήφιση.

125. Η Λάπηθος σήμερα είναι κατεχόμενη από τα τουρκικά στρατεύματα.

126. Κατά το 1990 τέτοια σεμινάρια οργανώθηκαν δύο, σεμινάριο βιολιού και σεμινάριο πιάνου. Βλ. ΥΠ 1991: 55

127. Το θέμα της ίδρυσης Κρατικού Ωδείου μελέτησε ο Κύπριος μουσουργός Σόλωνας Μιχαηλίδης, πριν από αρκετά χρόνια, και υπέβαλε σχετική έκθεση στην κυπριακή κυβέρνηση. Βλ. ΡΙΟ 1976: 10

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

Παραγωγή ή αγορά δίσκων: 1980-83 (σε κυπρ. £)

Έτος	Παραγωγή δίσκων			Αγορά δίσκων		
	Αριθμός	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)	Αριθμός	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)
1980	-	-	-	6	248	229
1981	1	4.000	2.001	-	-	-
1982	-	-	-	2	250	118
1983	1	1.000	447	-	-	-
Σύνολο	2	5.000	2.448	8	498	347

Πηγή: Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο του Συμβουλίου της Ευρώπης CC-GP 11 (82) 23.

αυτούς οι ΠΟΥΥΠ ανέλαβαν πλήρως τα έξοδα παραγωγής του, που ανήλθαν στο ποσό των £2.001 σε σταθερές τιμές, ενώ για τον άλλο κατέβαλαν μόνο μέρος της δαπάνης, δηλ. ποσό £447 (αποπληθωρισμένες τιμές). Πέρα από την πιο πάνω δαπάνη, οι ΠΟΥΥΠ κατέβαλαν και το ποσό των £347 σε σταθερές τιμές, κατά τα έτη 1980 και 1983, για αγορά 6 και 2 δίσκων αντίστοιχα (βλ. πίν. 21). Από την παράθεση των πιο πάνω ποσών φαίνεται πως η δαπάνη των ΠΟΥΥΠ για παραγωγή ή αγορά δίσκων είναι απλώς συμβολική, χωρίς να συνιστά ουσιαστική ενίσχυση των μουσικών δημιουργών (σύνολο δαπάνης για 4 χρόνια £2.795). Χαρακτηριστικά σημειώνεται πως κατά την περίοδο 1980-83, όποτε οι ΠΟΥΥΠ διέθεταν κάποιο κονδύλι για αγορές δίσκων ή κασετών, δε διέθεταν τέτοιο κονδύλι για παραγωγή δίσκων, και αντίστροφα (πίν. 21).

ΧΟΡΟΣ. Στον τομέα του χορού δεν παρουσιάζεται στο νησί θεαματική δραστηριότητα.¹²⁸ Υπάρχει φυσικά κάποια ανοδική τάση στον αριθμό των εκδηλώσεων χορού (κυρίως κατά τα τελευταία χρόνια), καθώς και αύξηση των χορευτικών συγκροτημάτων μοντέρνου χορού και κυπριακών λαϊκών χορών, των οποίων τα μέλη ωστόσο είναι όλα ερασιτέχνες. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η ίδρυση μερικών ιδιωτικών σχολών μπαλέτου και γενικότερα σχολών χορού (βλ. πίν. 61).

Η συμβολή των ΠΟΥΥΠ στον τομέα του χορού συνίσταται στη διοργάνωση εκδηλώσεων λαϊκών χορών και μπαλέτου, την οικονομική συνδρομή προς χορευτικά συγκροτήματα για παρουσίασή τους στο εξωτερικό και την ενίσχυση με ποικίλους τρόπους της Επιτροπής Χορού του Κυπριακού Κέντρου ΔΙΘ.¹²⁹ Επίσης παρέχουν βοήθεια συμβουλευτικής, τεχνικής και οικονομικής φύσης για τη διοργάνωση

128. Ο διευθυντής των ΠΟΥΥΠ κ. Γ. Κατσούρης σε συνέντευξή του στην εφημερίδα Φιλελεύθερος παραδέχτηκε πως δε δόθηκε από την Υπηρεσία του η ανάλογη σημασία στο χορό. Βλ. Φιλελεύθερος 5.7.92

129. ΥΠ 1985: 40

διάφορων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων¹³⁰ και κυρίως τοπικών φεστιβάλ. Τέτοια βοήθεια προσφέρθηκε σε 10 τοπικά φεστιβάλ κατά το 1990 και σε άλλα τόσα κατά το 1991.¹³¹ Φαίνεται όμως πως η προσφερόμενη βοήθεια των ΠΟΥΥΠ δεν είναι ουσιαστική, αφού η στάθμη των πιο πάνω εκδηλώσεων συχνά δεν ξεπερνά τα λαϊκίστικα επίπεδα. Σχετικά με το μοντέρνο κλασικό χορό πρέπει να σημειωθεί πως οι ΠΟΥΥΠ καλούν ξένα συγκροτήματα μπαλέτου και χοροδράματος στο νησί για εμφανίσεις. Οι εμφανίσεις αυτές κατά την περίοδο 1970-1973 ήταν συνολικά 12. Σχεδόν όλες οι εκδηλώσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν στη Λευκωσία, με εξαίρεση το 1971 που έγιναν 2 τέτοιες εκδηλώσεις στη Λεμεσό και 1 στην Αμμόχωστο (βλ. πίν. 22). Επίσης χαρακτηριστικό είναι πως το σύνολο των εκδηλώσεων αυτών παρουσιάστηκε από ξένα συγκροτήματα, πράγμα που υποδηλώνει τη μη ύπαρξη στο νησί αξιόλογων χορευτικών συγκροτημάτων κλασικού χορού, εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων όπως η "Διάσταση". Τέλος αναφορικά με την οικονομική ενίσχυση των μουσικοχορευτικών συγκροτημάτων, αξίζει να αναφερθεί πως οι ΠΟΥΥΠ επιχορηγούν διάφορα τέτοια συγκροτήματα πάνω σε ετήσια βάση. Συγκεκριμένα κατά το 1981 ενισχύθηκαν 3 συγκροτήματα με συνολικό ποσό £550 (αποπληθωρισμένες τιμές), ενώ κατά το 1990 και 1991 ενισχύθηκαν 20 τέτοια συγκροτήματα στην κάθε περίπτωση, με το ποσό των £6.888 και £9.837 αντίστοιχα (αποπληθωρισμένες τιμές πίν. 23). Σχετικά με τις επιχορηγήσεις αυτές διαπιστώνεται πως τα κονδύλια που διαθέτει το κράτος για το σκοπό αυτό αυξάνονται με αλματώδη ρυθμό (μέσα σε ένα χρόνο αύξηση £2.949 σε αποπληθωρισμένες τιμές).

ΘΕΑΤΡΟ. Η θεατρική ανάπτυξη στην Κύπρο βρισκόταν σε καλό δρόμο ήδη πριν από την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960).¹³² Πρέπει όμως να σημειωθεί πως με την έναρξη της περιόδου της Ανεξαρτησίας, πέρα από τον τομέα των θεατρικών παραστάσεων, άρχισε να αναπτύσσεται και ο τομέας της θεατρικής

ΠΙΝΑΚΑΣ 22

Εμφανίσεις ξένων συγκροτημάτων χορού στην Κύπρο κατά πόλη: 1970-73

Έτος	Λευκωσία	Λεμεσός	Αμμόχωστος	Σύνολο
1970	1	-	-	1
1971	5	2	1	8
1972	2	-	-	2
1973	1	-	-	1
Σύνολο	9	2	-	12

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73. Επεξεργασία του συγγραφέα.

130. Τέτοιες εκδηλώσεις ξεχωριστής σημασίας θεωρούνται η "Εβδομάδα φοιτητικών πολιτιστικών εκδηλώσεων" (24.7.72 - 30.7.72) και οι "Καλλιτεχνικές εκδηλώσεις Σαλαμίνος" (15.9.73 - 30.9.73).

131. Περισσότερα για τα τοπικά φεστιβάλ βλ. πιο κάτω σ. 153.

132. Βλ. πιο πάνω σ. 51-52

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

Επιχορηγήσεις μουσικο-χορευτικών συγκροτημάτων κατά τα έτη 1981 και 1990-91 (σε κυπρ. £)

Έτος	Αριθμός συγκροτημάτων	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)
1981	3	1.100	550
1990	20	20.000	6.888
1991	20	30.000	9.837

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ 1981 και Ετήσιες Εκθέσεις ΥΠ για το 1990 και 1991.

συγγραφής, όπου ωστόσο απαιτείται ακόμη αρκετή προσπάθεια για να φθάσουν τα κυπριακής πατρότητας θεατρικά έργα σε αξιολογικά επίπεδα. Στον τομέα των θεατρικών παραστάσεων ο Οργανισμός Νέου Θεάτρου του Βλαδίμηρου Καυκαρίδη (1968) και ο Θιάσος Νίκου Σιαφκάλη (1969) άφησαν ανεξίτηλα τα σημάδια τους στα θεατρικά πράγματα του τόπου. Επίσης το ΡΙΚ που ξεκίνησε την προσπάθειά του για αναβάθμιση του θεατρικού αισθητηρίου του λαού από το 1960 με τη μετάδοση θεατρικών έργων από το Ραδιόφωνο - και μεταγενέστερα από την Τηλεόραση - είχε προβεί στην ίδρυση του "Θεάτρου του ΡΙΚ", που κατά την περίοδο 1969-1971 παρουσίασε αξιολογικές παραστάσεις. Αλλά και η Πειραματική Σκηνή, που ιδρύθηκε το 1972,¹³³ αποτελεί αξιόλογη προσπάθεια στην ανάπτυξη της θεατρικής ζωής του τόπου, που όμως τη διέκοψε η τουρκική εισβολή του 1974.

Την κύρια ευθύνη για τη θεατρική ανάπτυξη στο νησί τη φέρει ο ΘΟΚ από το 1971 που άρχισε να λειτουργεί.¹³⁴ Ωστόσο οι ΠΟΥΥΠ συνεπικουρούν το έργο του ΘΟΚ¹³⁵ αναλαμβάνοντας τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων ξένων θιάσων και την προσφορά δωρεάν εισιτηρίων στους μαθητές για παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων κυπριακών θιάσων. Ενδεικτικά αναφέρεται πως κατά το 1990 παραχωρήθηκαν σε μαθητές πάνω από 4.000 εισιτήρια που αντιστοιχούν στο ποσό των £3.000.¹³⁶ Στην ουσία η δραστηριότητα αυτή των ΠΟΥΥΠ όχι μόνο δε βοηθά προς την κατεύθυνση της ορθής θεατρικής ανάπτυξης, αλλά αντίθετα δημιουργεί και πολλά προβλήματα, όπως, για παράδειγμα, η σύγχυση και η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των δύο θεατρικών φορέων.

Στην περίοδο πριν από το 1971, που οι ΠΟΥΥΠ είχαν την κύρια ευθύνη της θεατρικής ανάπτυξης, επωμίζονταν και το βάρος της οικονομικής ενίσχυσης των ιδιωτικών

133. Πρωτεργάτες στην ίδρυση της Πειραματικής Σκηνής ήταν ο Χαραλαμπίδης, ο Πουλαΐδης και η Σορόκου μαζί με το σκηνοθέτη Γαβριηλίδη.

134. Η ευθύνη της θεατρικής ανάπτυξης φαίνεται πως δεν πέρασε από τις ΠΟΥΥΠ στο ΘΟΚ αυτόματα με την ίδρυσή του, αλλά βαθμιαία, φού οι ΠΟΥΥΠ συνέχιζαν και μετά το 1971 να επιχορηγούν θεατρικές παραστάσεις.

135. Οι ΠΟΥΥΠ συνέβαλαν αποφασιστικά στην ίδρυση του ΘΟΚ, καθώς και στην ίδρυση του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου (ΔΙΘ) το 1974. Βλ. Shiafkalis 1982: 24

136. ΥΠ 1990: 58

ΠΙΝΑΚΑΣ 24

Επιχορήγηση θεατρικών παραστάσεων: 1970-73 (σε κυπρ. £)

Έτος	Αριθμός παραστάσεων	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)
1970	6	850	1.001
1971	3	465	526
1972	2	230	248
1973	8	650	650
Σύνολο	19	2.195	2.425

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73. Επεξεργασία του συγγραφέα.

θιάσων του νησιού καθώς και της θεατρικής ανάπτυξης των προσφυγικών συνοικισμών.¹³⁷ Πιο συγκεκριμένα οι ΠΟΥΥΠ έθεσαν σε εφαρμογή από το 1969 σχέδιο επιχορήγησης θεατρικών παραστάσεων καλού επιπέδου. Κατά τα έτη 1970-73 επιχορηγήθηκαν συνολικά 19 τέτοιες παραστάσεις με το ποσό των £2.195. Η κάμψη που παρατηρείται στις επιχορηγήσεις των ιδιωτικών θιάσων μετά το 1970 (βλ. πίν. 24) οφείλεται στην έναρξη λειτουργίας του ΘΟΚ, ο οποίος είχε απορροφήσει το μεγαλύτερο μέρος του θεατρικού δυναμικού του νησιού. Αξιοπρόσεκτη είναι η διαφορά της επιχορήγησης για το έτος 1973 (£650 σε σταθερές τιμές για 8 παραστάσεις) από εκείνην του 1970 (£1.001 σε σταθερές τιμές για 6 παραστάσεις). Το ποσό της επιχορήγησης, αντί να αυξηθεί από το 1970 μέχρι το 1973, μειώθηκε κατά £351 σε σταθερές τιμές (πίν. 24). Η μείωση αυτή είναι ανεξήγητη, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη το γεγονός πως ο αριθμός των παραστάσεων αυξήθηκε από 6 σε 8. Κατά συνέπεια το εύλογο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι το ύψος της επιχορήγησης για κάθε παράσταση ήταν πολύ χαμηλό κατά το 1973.

Όσον αφορά τα προβλήματα στο χώρο του θεάτρου, πρέπει να σημειωθεί πως παρουσιάζονται κυρίως στον τομέα των κτιριακών εγκαταστάσεων και του εξοπλισμού. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως τα περισσότερα θέατρα του νησιού στεγάζονται σε παλιές κινηματογραφικές αίθουσες με μικρές σκηνές και φτωχό εξοπλισμό. Εξαίρεση αποτελούν τα κτίρια κάποιων Δήμων που πρωτοπορούν στο θέμα αυτό.¹³⁸ Επίσης πρόβλημα αποτελεί το ότι ο τομέας της θεατρικής ανάπτυξης δεν υπάγεται στις ΠΟΥΥΠ, που είναι ο κύριος φορέας έκφρασης της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους, αλλά σ' έναν ημικρατικό οργανισμό (ΘΟΚ). Ωστόσο φαίνεται πως το πρόβλημα αυτό ξεπεράστηκε με την έντονη δραστηριότητα την οποία ανέπτυξε ο ΘΟΚ,¹³⁹ που μάλιστα είναι αμφίβολο αν θα είχαν τη δυνατότητα οι ΠΟΥΥΠ να αναπτύξουν παρόμοιά της, λαμβανομένης υπόψη της γραφειοκρατικής δομής της Δημόσιας Υπηρεσίας. Ανεξάρτητα όμως από τα πιο πάνω και παρά την αδιαμφισβήτητη θεατρική ανάπτυξη που παρατηρείται στο νησί, τα προβλήματα του χώρου

137. Οι ΠΟΥΥΠ επιχορηγούσαν τους ερασιτεχνικούς θιάσους των προσφυγικών συνοικισμών και ενθάρρυναν τους κατοίκους τους να ανεβάζουν θεατρικά έργα. Βλ. ΥΠ 1981: 10

138. Βλ. πιο κάτω σ. 154.

139. Για τη δραστηριότητα του ΘΟΚ βλ. πιο κάτω σ. 131-140.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

Επιχορήγηση κινηματογραφικών λεσχών και αγορά κινηματογραφικών ταινιών: 1974-75 και 1981-83 (σε κυπρ. £)

Έτος	Επιχορηγήσεις		Αγορές ταινιών	
	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές 1973)	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές (1973)
1974	-	-	500	430
1975	-	-	100	82
1981	330	165	600	300
1982	627	295	-	-
1983	650	291	-	-
Σύνολο	1.607	751	1.200	812

Πηγή: Απαντήσεις σε ερωτηματολόγιο του Συμβουλίου της Ευρώπης CC-GP 11 (82)23.

είναι πολλά και φαίνεται πως μόνο με την ίδρυση σχολής θεάτρου θα λυθούν σε ικανοποιητικό βαθμό.¹⁴⁰

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ. Τα τελευταία χρόνια, όπως και στις άλλες χώρες το ίδιο και στην Κύπρο, ο κινηματογράφος διερχόταν βαθιά κρίση. Η εμφάνιση της Τηλεόρασης και η διάδοση του βίντεο επηρέασαν σε τέτοιο βαθμό τον κινηματογράφο, που σε κάποιες περιόδους δε λειτουργούσε σχεδόν καμιά αίθουσα κινηματογράφου στο νησί. Παρήγορη εξαίρεση στην κρίση αυτή αποτελεί η ίδρυση της Λέσχης Φίλων του Κινηματογράφου,¹⁴¹ της Κινηματογραφικής Λέσχης Λεμεσού και της Ταινιοθήκης Λεμεσού που συνέβαλαν στη διατήρηση μιας ολιγάριθμης ομάδας κοινού με αξιόλογες αισθητικές κινηματογραφικές αξιώσεις. Σημαντική προσφορά στην κινηματογραφική κίνηση του νησιού αναγνωρίζεται επίσης στη διοργάνωση των εβδομάδων κινηματογράφου,¹⁴² και των φεστιβάλ κινηματογράφου.¹⁴³

140. Χαρακτηριστικά ο σκηνοθέτης και ηθοποιός Θ. Σακκέτας, σε πρόσφατη επίσκεψή του στην Κύπρο εκφράστηκε ως εξής γι' αυτό το θέμα: "Ιδρύστε όσο γίνεται πιο γρήγορα θεατρική σχολή (στο νησί)". Βλ. Φιλελεύθερος 2.4.91.

141. Η Λέσχη Φίλων του Κινηματογράφου έχει ιδρυθεί στις 12.11.90 ως διάδοχη κατάσταση της Κινηματογραφικής Λέσχης Λευκωσίας και της Κινηματογραφικής Κίνησης, που και οι δυο μαζί όταν λειτουργούσαν πρόσβαλλαν ετησίως γύρω στις 60 ταινίες "ποιότητας".

142. Μερικές τέτοιες διοργανώσεις είναι η Εβδομάδα ελληνικού κινηματογράφου, η Εβδομάδα ουγγρικού κινηματογράφου, η Εβδομάδα κουβανέζικου κινηματογράφου, κ.ά. Βλ. Μπαμπαλλή 1982: 246.

143. Από τα φεστιβάλ αυτά αναφέρονται ενδεικτικά το Φεστιβάλ κινηματογράφου το αφιερωμένο στο Μ. Κακογιάννη, που οργανώθηκε στα πλαίσια του Φεστιβάλ Λεμεσού, και το Φεστιβάλ ελληνικού κινηματογράφου, που οργανώνει κάθε χρόνο ο Δήμος Στροβόλου.

Σχετικά με την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών παρατηρείται πως λείπουν οι αξιόλογες ταινίες μεγάλου μήκους από την κυπριακή παραγωγή. Έτσι η παραγωγή αυτή συνίσταται κυρίως σε ντοκυμαντέρ με παραγωγό το ΡΙΚ, αλλά και ιδιώτες.¹⁴⁴ Ωστόσο είναι αξιοσημείωτη η ανοδική τάση που παρατηρείται κατά τα ένα-δύο τελευταία χρόνια σε ό,τι αφορά την κινηματογραφική κίνηση στο νησί. Χαρακτηριστικά σημειώθηκε κατά τα χρόνια αυτά αύξηση των εισιτηρίων για κινηματογραφικές παραστάσεις, αύξηση της κίνησης των κινηματογραφικών λεσχών, αλλά και νέες κινηματογραφικές αίθουσες άρχισαν να λειτουργούν.¹⁴⁵ Ανεξάρτητα όμως από τη δραστηριότητα αυτή, ο κινηματογράφος στην Κύπρο δεν παύει να θεωρείται η πιο αδικημένη τέχνη.

Η συμβολή των ΠΟΥΥΠ στον τομέα του κινηματογράφου είναι πολύ περιορισμένη και λόγω του ότι ο τομέας παρουσιάζει πολλά και δύσκολα καλλιτεχνικά προβλήματα, αλλά και επειδή το καλλιτεχνικό δυναμικό που διαθέτει στον τομέα αυτό το νησί δεν είναι επαρκές για αξιόλογες κινηματογραφικές παραγωγές. Επομένως η δραστηριότητα των ΠΟΥΥΠ επικεντρώνεται στη διοργάνωση κινηματογραφικών προβολών μέσω συμβάσεων,¹⁴⁶ την επιχορήγηση των κινηματογραφικών λεσχών και την αγορά ενός αντιτύπου από τις πιο αξιόλογες ταινίες που παράγονται στο νησί. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1974-75 και 1987-83 έχουν διατεθεί £751 για επιχορηγήσεις και £812 για αγορές ταινιών (αποπληθωρισμένες τιμές). Ο πίνακας επιχορηγήσεων και αγοράς ταινιών για τις περιόδους αυτές δεν παρουσιάζει κανένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, με εξαίρεση το χαμηλό ύψος των δαπανών (επιχορηγήσεις και αγορές ταινιών για 5 χρόνια £1.563 σε αποπληθωρισμένες τιμές). Είναι χαρακτηριστικό πως κατά κανόνα δε διατίθετο κονδύλι για αγορές ταινιών, αν κατά το έτος εκείνο είχε διατεθεί κονδύλι για επιχορηγήσεις, και αντίστροφα (βλ. πίν. 25). Κατά συνέπεια, εκτός του ότι η οικονομική ενίσχυση στον τομέα του κινηματογράφου προσφέρεται χωρίς προγραμματισμό και σύστημα, είναι και τόσο χαμηλή, που δεν επιτρέπει αξιόλογη κινηματογραφική δραστηριότητα στο νησί.

144. ΥΠ 1985: 42

145. Βλ. "Επιβίωσε ο κινηματογράφος στην Κύπρο", Φιλελεύθερος 15.9.91

146. Συγκεκριμένα κατά το 1973 οργανώθηκαν προβολές των εξής ταινιών της όπερας Komische του Βερολίνου: "Οθέλλος" του Verdi, "τα Παραμύθια του Χόφμαν" και "Σιντερέλα" του Όφφενμπαχ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Κρατικοί φορείς

Για να θεωρηθεί ολοκληρωμένη η εικόνα των πολιτιστικών πραγμάτων της Κύπρου, πέρα από τη δραστηριότητα των ΠΟΥΥΠ που έχει ήδη εξεταστεί στα προηγούμενα, απαιτείται η παρουσίαση και των άλλων εμπλεκόμενων στην πολιτιστική δραστηριότητα φορέων. Οι φορείς αυτοί, δημόσιοι ή μη, αναπτύσσουν δραστηριότητα που εκτείνεται σε φάσμα από καθαρώς πολιτιστικό μέχρι κοινωνικο-πολιτιστικό. Για λόγους εξέτασής τους οι φορείς αυτοί θα διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία θα περιληφθούν όλοι οι κρατικοί φορείς (εκτός από το ΥΠ), στη δεύτερη θα περιληφθούν οι ημικρατικοί πολιτιστικοί φορείς, στην τρίτη οι πολιτιστικοί φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και στην τέταρτη οι ιδιωτικοί πολιτιστικοί φορείς. Στην αρχή θα εξεταστούν οι πολιτιστικοί φορείς της πρώτης κατηγορίας, που είναι οι ακόλουθοι: Τμήμα Αρχαιοτήτων (Υπουργείο Συγκοινωνιών και Εργών), Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων (Υπουργείο Εξωτερικών), Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών (Υπουργείου Εσωτερικών), Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως (Υπουργείο Εσωτερικών), Υπηρεσία Κυπριακής Οικοτεχνίας-Χειροτεχνίας (Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας¹), Γραμματεία Νέας Γενιάς και Κρατικό Αρχείο (Υπουργείο Δικαιοσύνης).

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ. Ιδρύθηκε Το 1935 από την τότε αγγλική αποικιοκρατική κυβέρνηση με τη θέσπιση του νόμου "περί αρχαιοτήτων" 41/35. Έτσι το Κυπριακό Μουσείο, που ως τότε στηριζόταν κυρίως στην ιδιωτική πρωτοβουλία, απέκτησε κρατική οντότητα περνώντας στην αρμοδιότητα του Τμήματος Αρχαιοτήτων. Επίσης με τη νομική αυτή ρύθμιση πρέπει να αναγνωριστεί πως δόθηκε τέρμα στην ανεξέλεκτη εκμετάλλευση των αρχαιολογικών θησαυρών του νησιού,² εφόσον τέθηκαν πάνω σε πιο οργανωμένη βάση τόσο οι αρχαιολογικές ανασκαφές όσο και γενικότερα η αρχαιολογική έρευνα.

Το Τμήμα Αρχαιοτήτων αποτελεί το μοναδικό φορέα αρχαιολογικής δραστηριότητας στην Κύπρο και είναι υπεύθυνο για όλα τα αρχαία μνημεία και κρατικά μουσεία. Σύμφωνα με το νόμο, έργο του είναι η συντήρηση και αποκατάσταση των αρχαίων μνημείων (προχριστιανικών, μεσαιωνικών και μνημείων λαϊκής αρχιτεκτονικής), η διατήρηση και επέκταση των υφιστάμενων μουσείων και η δημιουργία νέων, η ανασκαφή αρχαιολογικών χώρων και η δημοσίευση των σχετικών πορισμάτων και τέλος η παρουσίαση και προβολή των αρχαίων μνημείων και μουσείων.³ Στο έργο του αυτό το Τμήμα συνεπικουρείται από διάφορους διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNESCO, το ICOM, το ICOMOS, το ICCROM και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Επίσης

1. Το Υπουργείο αυτό πρόσφατα έχει μετονομαστεί σε Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού.

2. Η λεηλασία των αρχαιολογικών θησαυρών του νησιού ήταν συνηθισμένο φαινόμενο κυρίως στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη του Ιταλού διπλωμάτη Palma di Cesnola ο οποίος είχε εξαγάγει από το νησί μεγάλο αριθμό αρχαιοτήτων, οι περισσότερες από τις οποίες σήμερα βρίσκονται στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης.

3. Ministry of Communications and Works 1990: 5

συνεργάζεται με διάφορα ιδρύματα και οργανισμούς του εσωτερικού και του εξωτερικού μεταξύ των οποίων είναι το Ινστιτούτο Συντήρησης J. Paul Getty της Καλιφόρνιας, η Διεθνής Τράπεζα, το Συμβούλιο της Ευropa Nostra, ο σύνδεσμος " Φίλοι του Κυπριακού Μουσείου ", κ. ά.

Στο Τμήμα Αρχαιοτήτων υπάγονται οι εξής κλάδοι: Κλάδος μουσείων και αρχαιολογικής επισκόπησης, Κλάδος αρχαίων μνημείων και Κλάδος νεότερου πολιτισμού. Από τους κλάδους αυτούς μόνο οι δύο πρώτοι στελεχώνονται με εφόρους αρχαιοτήτων, ενώ ο τρίτος ουσιαστικά εποπτεύεται από τους δυο άλλους. Πρέπει όμως να σημειωθεί πως ακόμη και μεταξύ των δύο πρώτων κλάδων δεν είναι σαφής και ξεκάθαρος ο διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων τους,⁴ έτσι κρίνεται σκόπιμο στην εργασία αυτή, αντί να γίνει κατά κλάδους η παρουσίαση της δραστηριότητας του Τμήματος Αρχαιοτήτων (όπως γίνεται η διάκριση του Τμήματος πιο πάνω), να γίνει κατά τομείς δραστηριότητας, ως ακολούθως. I. Ανασκαφική δραστηριότητα. II. Συντήρηση και αναστήλωση αρχαιοτήτων. III. Αξιοποίηση και προβολή αρχαιοτήτων.

I. Ανασκαφική δραστηριότητα. Ο Τομέας αυτός είναι ο πιο ουσιαστικός για το Τμήμα Αρχαιοτήτων, εφόσον χωρίς ανασκαφική δραστηριότητα δε θα είχε νόημα η ύπαρξη του Τμήματος. Από τα χρόνια της Αγγλοκρατίας μέχρι σήμερα έχει όντως πραγματοποιηθεί σημαντικό ανασκαφικό έργο. Με τις ανασκαφές αυτές ήλθαν στο φως αξιολογότατα δείγματα του αρχαίου κυπριακού πολιτισμού, όπως είναι η Χοιροκοιτία, η Σαλαμίνα (κατεχόμενη σήμερα από τα τουρκικά στρατεύματα), το Κούριο, οι Σόλοι (κατεχόμενοι), η Ταμασσός, τα ψηφιδωτά της Κ. Πάφου, το ιερό της Αγ. Ειρήνης (κατεχόμενο), κ.ά. Ωστόσο παρόλη τη σπουδαιότητα που έχουν οι ανασκαφές για το Τμήμα Αρχαιοτήτων, φαίνεται πως η σημασία που τους αποδίδεται δεν είναι η ανάλογη, αν κρίνουμε τουλάχιστον από τα κονδύλια που διατίθενται για ανασκαφική δραστηριότητα. Ενδεικτικά αναφέρεται πως κατά την περίοδο 1985-1991 οι ανασκαφικές δαπάνες κυμαίνονταν από £29.186 (1987) μέχρι £40.441 (1985), σ' ένα σύνολο δαπανών που κυμαίνονταν μεταξύ £498.265 και £1.261.989 (αποπληθωρισμένες τιμές) και που αναλογεί σε ποσοστό 2,6%-7,5% στο σύνολο των αναπτυξιακών δαπανών του Τμήματος Αρχαιοτήτων (βλ. πίν. 26). Οι σημαντικότερες από τις ανασκαφές αυτές πραγματοποιήθηκαν στην Αμαθούντα, στο Κούριο, στην Κάτω Πάφο, στη Μάα-Παλαιόκαστρο, στην Άλασα και στην Καλαβασσό. Το σύνολο των ανασκαφών κατά την περίοδο αυτή ήταν 99, με κατώτερο αριθμό 17(1986) και ανώτερο 23 (1985). Από αυτές 7-12 κατ' έτος διενεργούνταν από το Τμήμα Αρχαιοτήτων, ενώ οι υπόλοιπες 9-13 από ξένες αρχαιολογικές αποστολές.⁵ Οι κυριότερες από τις αποστολές αυτές ήταν αμερικανικές, γαλλικές, βρετανικές, πολωνικές και ελβετο-γερμανικές (βλ. πίν. 27).

II. Συντήρηση και αναστήλωση αρχαιοτήτων. Σύμφωνα με τον "περί αρχαιοτήτων νόμο" τα αρχαία μνημεία θεωρούνται κρατική περιουσία και τίθενται κάτω

4. Τις πληροφορίες αυτές τις οφείλω στην κ. Μ. Χ' Κωστή, αρχαιολογικό λειτουργό Α' του Τμήματος Αρχαιοτήτων.

5. Αναφορικά με τις ανασκαφές, φαίνεται πως το Τμήμα Αρχαιοτήτων δεν τηρεί πιστά τις πρόνοιες του "νόμου περί αρχαιοτήτων", ο οποίος προβλέπει σχετικά με τις ξένες αρχαιολογικές αποστολές ότι σε κάθε τρεις αρχαιολόγους ο ένας απαραίτητως πρέπει να είναι Κύπριος. Βλ. "Περισσότερες από χίλιες άδειες εξαγωγής αρχαιοτήτων", Φιλελεύθερος 12.9.91

ΠΙΝΑΚΑΣ 26

Δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων κατά τομείς*: 1986-1991 (σε κυπρ. £).

ΤΟΜΕΑΣ	1986			1987			1988			1989			1990			1991		
	Τρέχουσα	Σταθ.τιμές	%	Τρέχουσα	Σταθ.τιμές	%	Τρέχουσα	Σταθ.τιμές	%	Τρέχουσα	Σταθ.τιμές	%	Τρέχουσα	Σταθ.τιμές	%	Τρέχουσα	Σταθ.τιμές	%
	τιμές	1986		τιμές	1986		τιμές	1986		τιμές	1986		τιμές	1986		τιμές	1986	
Αρχαία Μνημεία	184.000	184.000	28	241.757	235.195	31,6	252.000	237.043	18,8	354.599	321.428	61	359.000	311.416	62,5	421.050	347.717	37,2
Μουσεία	77.000	77.000	11,8	132.000	128.417	17,2	115.500	108.645	8,6	95.000	86.113	16,3	71.000	61.589	12,4	37.000	30.556	3,3
Ανασκαφές	40.000	40.000	6	30.000	29.186	4	34.500	32.452	2,6	40.000	36.258	6,9	43.000	37.300	7,5	48.000	39.640	4,2
Απαλλοτρίωση περιουσι. & χώρων**	300.000	300.000	45,7	300.000	291.857	39,2	822.120	773.323	61,3							500.000	412.916	44,1
Εκδόσεις	15.000	15.000	2,2	10.000	9.729	1,3	18.000	16.932	1,3	18.500	16.769	3,2	18.500	16.048	3,2	18.000	14.865	1,6
Βιβλιοθήκη	3.000	3.000	0,5	3.000	2.919	0,4	3.500	3.292	0,3	3.500	3.173	0,6	4.000	3.470	0,7	15.000	12.387	1,3
Αγορά εξοπλισμού	10.435	10.435	1,6	11.354	11.046	1,5	10.000	9.406	0,7	11.000	9.971	1,9	9.900	8.588	1,7	11.750	9.704	1
Άλλα κτίρια & έργα	28.000	28.000	4,2	37.000	35.996	4,8	86.000	80.895	6,4	59.000	53.481	10,1	69.000	59.854	12	82.800	68.379	7,3
ΣΥΝΟΛΟ	657.435	657.435	100	765.111	744.344	100	341.620	1.261.989	100	581.599	527.193	100	574.400	498.265	100	1.133.600	936.163	100

Πηγή: Κρατικοί Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως των ετών 1986-1991. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

*Αρκετά από τα στοιχεία που παρατίθενται στον πίνακα αυτό δε συμφωνούν με τα ποσά που παρατίθενται στην Ετήσια Εκθεση του Τμήματος Αρχαιοτήτων στο κεφ. το σχετικό με τις δαπάνες αναπτύξεως του Τμήματος για τα αντίστοιχα έτη (1986-1991). Ισως αυτό να οφείλεται σε συμπληρωματικούς προϋπολογισμούς που υπέβαλε το Τμήμα Αρχαιοτήτων στη Βουλή των Αντιπροσώπων σε μεταγενέστερο στάδιο για έγκριση, χωρίς να περιληφθούν τα ποσά αυτά στους κανονικούς προϋπολογισμούς.

**Τα κονδύλια "Απαλλοτρίωσης περιουσίας και χώρων", που παρατίθενται εδώ, παρουσιάζουν τεράστια διαφορά από εκείνα που αναφέρονται στον επίσημο Κρατικό Προϋπολογισμό. Αξιοσημείωτο είναι ότι η διαφορά αυτή είναι μεγαλύτερη από το ποσό των δαπάνων που αναφέρονται στον ίδιο τον προϋπολογισμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

Αρχαιολογικές ανασκαφές: 1985-89

Εθνικότητα αρχαιολ. αποστολής	1985	1986	1987	1988	1989	Σύνολο
Τμήμα Αρχαιοτήτων*	12	8	7	7	8	42
Αμερικανικές	4	3	6	3	2	18
Γαλλικές**	3	3	2	3	3	14
Βρετανικές	1	1	1	1	1	5
Πολωνικές	1	1	1	1	1	5
Γερμανικές			1			1
Ελβετικο-γερμανικές	1		1	1	1	4
Σουηδικές				1	1	2
Ελβετικές					1	1
Ιταλικές**				1	1	2
Αμερικανο-βρετανικές**	1	1		1	1	4
Δανικές					1	1
ΣΥΝΟΛΟ	23	17	20	20	19	99

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων των ετών 1985-1989. Η επεξεργασία έγινε από το συγγραφέα.

* Στον αριθμό των ανασκαφών του Τμήματος Αρχαιοτήτων περιλαμβάνονται και οι σωστικές ανασκαφές.

** Στις αμερικανο-βρετανικές, γαλλικές και ιταλικές αποστολές περιλαμβάνονται και οι αποστολές της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής, της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής και της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής των Αθηνών.

από την άμεση φροντίδα και έλεγχο της επίσημης Πολιτείας. Έτσι την απόλυτη ευθύνη για τη συντήρηση, αναστήλωση και διαφύλαξη των μνημείων αυτών ανέλαβε το κράτος μέσω του Τμήματος Αρχαιοτήτων. Πιο συγκεκριμένα το Τμήμα επωμίζεται την ευθύνη της καταπολέμησης της αρχαιοκαπηλίας και των παράνομων ανασκαφών, την προστασία από καταστροφή ή αλλοίωση των αρχαιολογικών ή ιστορικών χώρων καθώς και τη συντήρησή τους από τη φυσική φθορά. Ιδιαίτερη πρόνοια στο νόμο του 1935 γίνεται για τα ιδιωτικά μνημεία, όπως είναι οι εκκλησίες, τα μοναστήρια κτλ., τα οποία ενώ δε θεωρούνται κρατική περιουσία, ωστόσο για λόγους αρχαιολογικούς ή ιστορικούς επιβάλλεται να διατηρηθούν ως αρχαία μνημεία. Επί-

σης στον ίδιο νόμο γίνεται λόγος για τους χώρους που είναι αρχαιολογικής σημασίας αλλά δεν έχουν ανασκαφεί ακόμη, με απώτερο σκοπό να προστατευθούν οι χώροι αυτοί από οικοδομικές ή άλλες ισοπεδωτικές εργασίες.⁶ Αξιοπρόσεκτες είναι και οι πρόνοιες του νόμου για τους όρους κάτω από τους οποίους επιτρέπεται η ανάληψη ανασκαφικής δραστηριότητας στο νησί, οι πρόνοιες για τις ιδιωτικές συλλογές αρχαιοτήτων, για τις εξαγωγές αρχαιοτήτων, κτλ.

Ο "νόμος περί αρχαιοτήτων" παρόλο που δε θεωρείται ιδανικός, πρέπει να αναγνωριστεί πως κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας προστάτεψε σε μεγάλο βαθμό τις αρχαιότητες του νησιού.⁷ Το νόμο αυτό το κυπριακό κράτος, μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960), τον τροποποίησε αφαιρώντας από τις ξένες αρχαιολογικές αποστολές το δικαίωμα που είχαν να συναποκομίζουν στο εξωτερικό νόμιμα μέρος των αρχαιολογικών θησαυρών που απέδωσε η αρχαιολογική τους δραστηριότητα.⁸ Νέα τροποποίηση του νόμου (1973) προβλέπει τον πιο αποτελεσματικό έλεγχο των ιδιωτικών συλλογών αρχαιοτήτων, με στόχο την καταπολέμηση της τυμβωρυχίας και της παράνομης διακίνησης των αρχαιοτήτων. Ωστόσο παρά τις πιο πάνω τροποποιήσεις του "νόμου περί αρχαιοτήτων", φαίνεται πως η προστασία των αρχαιολογικών θησαυρών του νησιού δεν είναι αρκούντως αποτελεσματική. Έτσι κατά περιόδους παρατηρείται έξαρση της αρχαιοκαπηλίας με αποκορύφωμα την περίοδο 1963-1974. Κατά την περίοδο εκείνη οι Τουρκοκύπριοι επιδίδονταν αναξέλεκτα στη σύλληψη αρχαίων τάφων που βρίσκονταν σε περιοχές που έλεγχαν οι ίδιοι, στερώντας έτσι το νησί από ένα μεγάλο μέρος της πολιτιστικής του κληρονομιάς.⁹ Η μεγαλύτερη όμως καταστροφή στην πολιτιστική κληρονομιά της Κύπρου επήλθε με την τουρκική εισβολή (1974). Έτσι κατά την προέλαση των τουρκικών στρατευμάτων, εκτός του ότι ένα μέρος της πολιτιστικής υποδομής του νησιού περιήλθε κάτω από τον έλεγχο των Τούρκων¹⁰, επιπρόσθετα είχαν αποκοπεί από τις ελεύθερες περιοχές και αναρίθμητα μνημεία αρχαιολογικής και ιστορικής αξίας. Τέτοια μνημεία είναι η αρχαία Σαλαμίνα, το "καράβι της Κερύνειας", τα μεσαιωνικά κάστρα Αγ. Ιλαρίωνα, Βουφαβέντο και Καντάρας, τα μοναστήρια του Απ. Ανδρέα και του Απ. Βαρνάβα, κ.ά.¹¹

Αναφορικά με τη δήμευση των πολιτιστικών θησαυρών του νησιού, που επακολούθησε μετά την τουρκική εισβολή και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, είναι χαρακτηριστική η έντονη κριτική που ασκεί στο καθεστώς Ντενκτάς ο ομόφυλός του Mehmet Yasin

6. Απαρίθμηση των χώρων αυτών καθώς και των ιδιωτικών μνημείων γίνεται στο λεγόμενο "Κατάλογο Β".

7. Karageorghis 1973: 4

8. Σύμφωνα με την τροποποίηση του νόμου αναγνωρίζεται στις ξένες αρχαιολογικές αποστολές μόνο το δικαίωμα να δημοσιεύουν τα αποτελέσματα της ανασκαφικής τους δραστηριότητας.

9. Οι Αρχές της Κυπριακής Δημοκρατίας αδυνατούσαν να επιτηρήσουν τις περιοχές αυτές λόγω της τουρκοκυπριακής ανταρσίας κατά του νόμιμου κράτους, που σημειώθηκε προς το τέλος του 1963.

10. Συγκεκριμένα βρέθηκαν κάτω από τον έλεγχο των κατοχικών στρατευμάτων 3 αίθουσες τέχνης, 5 ιδιωτικές συλλογές έργων τέχνης, 4 εργαστήρια τέχνης, 5 συλλογές λαϊκής τέχνης (οι 2 ήταν ιδιωτικές) και 7 πολιτιστικοί σύλλογοι ή ιδρύματα. Βλ. "Distraction of indigenous (ethnocide)" φυλλάδιο ΜΥΥΠ (χωρίς χρονολογία).

11. Από τα 15 μοναστήρια της κατεχόμενης Κύπρου μόνο 7 ήταν σε λειτουργήσιμη κατάσταση, όταν έγινε η τουρκική εισβολή.

σε μια σειρά από 4 άρθρα του στο τουρκοκυπριακό περιοδικό " Olay".¹² Ο Yasin αναφέρει συγκεκριμένες περιπτώσεις σύλησης αρχαίων τάφων, κλοπής βυζαντινών εικόνων και αρχαιοκαπηλίας, διερωτώμενος ποιος είναι ο προστάτης των αρχαιοτήτων στο κατεχόμενο μέρος του νησιού, υπονοώντας πως το παράνομο καθεστώς Ντενκτάς όχι μόνο δεν παρεμποδίζει τους τυμβωρύχους και αρχαιοκάπηλους στο έργο τους, αλλά αντίθετα είναι και συνένοχό τους.¹³ Ωστόσο για να διαπιστωθεί το πραγματικό μέγεθος της καταστροφής των μνημείων πολιτισμού στις κατεχόμενες περιοχές από τα στρατεύματα κατοχής, απαιτείται ειδική εμπεριστατωμένη μελέτη για το θέμα.¹⁴ Σε γενικές γραμμές μπορεί να λεχθεί πως η καταστροφή αυτή συνίσταται στην αλλαγή "του πολιτιστικού προσώπου" των εκκλησιών των κατεχόμενων εδαφών με τη μετατροπή τους σε τουρκικά "πολιτιστικά κέντρα",¹⁵ τη λεηλασία και εμπορία βυζαντινών εικόνων και ψηφιδωτών¹⁶ -- καθώς και άλλων αρχαιολογικών θησαυρών ανεκτίμητης αξίας¹⁷ -- την ολοκληρωτική κατεδάφιση εκκλησιών¹⁸ και τη βεβήλωση νεκροταφείων και άλλων ιερών χώρων.¹⁹

Τη σοβαρότητα της κατάστασης σχετικά με τη δόση της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού επισήμαναν διάφορες ξένες προσωπικότητες. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται ο διάσημος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Αμβούργου δρ Έρνεστ Χάμμερσμιτ²⁰ και ο Enemus Van der Werff, επικεφαλής της αποστολής της Υποεπιτροπής Αρχιτεκτονικής και Καλλιτεχνικής Κληρονομιάς της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης²¹ στη συζήτηση της Έκθεσης για την κατάσταση

12. Τα άρθρα αυτά έχουν δημοσιευτεί από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας στην περίοδο από 26.4.82 μέχρι 17.5.82 (εκδόθηκαν και σε αγγλική μετάφραση το 1989 με τον τίτλο "Perishing Cyprus").

13. Το 1975 η "Συντακτική Συνέλευση" του καθεστώτος Ντενκτάς ενέκρινε νομοσχέδιο με το οποίο επιτρέπεται η πώληση αρχαίων αντικειμένων ύστερα από άδεια του τουρκοκυπριακού "Υπουργείου Τουρισμού και Πληροφοριών."

14. Μια αδρομερής εικόνα της έκτασης της καταστροφής της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού μπορεί κανείς να βρει στην έκδοση PIO 1989a.

15. Βλ. ενδεικτικά "Μετατρέπουν εκκλησίες και κτίρια σε τουρκικά πολιτιστικά κέντρα", Φιλελεύθερος 7.10.90

16. Για τη λεηλασία της βυζαντινής κληρονομιάς της κατεχόμενης Κύπρου βλ. Cl. Gallas, *The plundering of Byzantine north Cyprus*, 1990.

17. Βλ. "Λεηλασία αρχαιοτήτων. Μια εξαιρετική ταινία του BBC για τα ψηφιδωτά της Κανακαριάς" και "Να δημιουργηθεί Ερυθρός Σταυρός για προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών" (συνέντευξη του τέως διευθυντή Τμήματος Αρχαιοτήτων κ. Β. Καραγιώργη), Φιλελεύθερος 7.10.90 και 12.8.91

18. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της εκκλησίας Αυγασίδας. Βλ. "Κατεδάφισαν την εκκλησία της Παναγίας της Αυγασίδας στην κατεχόμενη Αλόα", Φιλελεύθερος 7.10.90.

19. Αξίζει να σημειωθεί πως σε κάποιες περιπτώσεις διαρπαγής της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού ενέχονται και μέλη της ειρηνευτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών (UNFICYP). Βλ. "Μέλη της UNFICYP ενέχονται σε αφαίρεση τοιχογραφιών από τις εκκλησίες", Φιλελεύθερος 23.5.91.

20. Ο καθηγητής Χάμμερσμιτ κατάγγειλε στην τότε υπουργό Πολιτισμού της Ελλάδας, Μ. Μερκούρη, τη διαρπαγή και σύληση της ελληνοχριστιανικής κουλτούρας στις τουρκοκρατούμενες περιοχές του νησιού. Βλ. *Hammerschmidt* 1987: 11-13

21. Η Υποεπιτροπή αυτή αποφάσισε ομόφωνα τη δημιουργία ιδρύματος για διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου το οποίο να ενισχύεται με διεθνή χρηματοδότηση. Βλ. Φιλελεύθερος 2.12.90.

της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Κύπρο,²² καθώς και πολλοί άλλοι ειδικοί στα θέματα αυτά.²³ Αξιοσημείωτο είναι πως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ψήφισμα με το οποίο καταδικάζεται η συνεχιζόμενη καταστροφή της χριστιανικής και ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στα κατεχόμενα εδάφη της Κυπριακής Δημοκρατίας (15.12.1988) και εισηγείται προς το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Υπουργών να πάρει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα, ώστε "οι τουρκικές Αρχές και οι αντιπρόσωποι της τουρκοκυπριακής κοινότητας να συμφωνήσουν να εμπιστευθούν στην UNESCO το έργο της προστασίας της χριστιανικής και ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης στις κατεχόμενες περιοχές του νησιού".²⁴ Αλλά και το Συμβούλιο της Ευρώπης σε έκθεσή του διαπιστώνει την έκταση της καταστροφής πολλών μνημείων του νησιού, τα οποία θεωρεί "ανεκτίμητης αξίας λόγω της μοναδικότητάς τους".²⁵ Στα πλαίσια των διαπιστώσεων αυτών η Κυπριακή Δημοκρατία ζήτησε από το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ να υλοποιήσει την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της UNESCO της Ναϊρόμπι (1978) και του Βελιγραδίου (1980) για μόνιμη παρουσία στην Κύπρο αντιπροσώπου της UNESCO, με σκοπό τη "συστηματική παρακολούθηση, επιθεώρηση και έλεγχο της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού".²⁶

Πέρα όμως από την καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς που σημειώνεται στην κατεχόμενη Κύπρο, πρέπει να αναφερθεί πως τέτοια καταστροφή γίνεται, σε μικρότερο φυσικά βαθμό, και στις ελεύθερες περιοχές του νησιού. Ο κυπριακός Τύπος πολύ συχνά δημοσιεύει τέτοιες ειδήσεις καταστροφής, κλοπής ή εμπορίας αρχαιολογικών θησαυρών.²⁷ Μεγάλο ποσοστό ευθύνης για την κατάσταση αυτή φέρει και το ίδιο το κράτος. Συγκεκριμένα ο διευθυντής του Τμήματος Αρχαιοτήτων, κάνοντας χρήση του δικαιώματος που του παρέχει η υφιστάμενη νομοθεσία για έκδοση αδειών εξαγωγής αρχαίων αντικειμένων, παραχώρησε 1750 τέτοιες άδειες από το 1969 μέχρι το 1989.²⁸ Οι "νόμιμες" αυτές εξαγωγές αρχαιοτήτων αφορούν από μερικά αγγεία μέχρι και ολόκληρες αρχαιολογικές συλλογές χιλιάδων

22. Η συζήτηση αυτή διεξήχθη στη Μόνιμη Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης.

23. Απ' αυτούς ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής: Trevor Evans με το άρθρο του "Ληλασία στο νησί των θησαυρών" στην εφημερίδα της Σκωτίας "The Scotsman", 14.4.90. (αναδημοσίευση στο Φιλελεύθερο στις 12.5.90). Hans-Herbert Holzamer με το άρθρο του "Η λεία των ορνέων" στη γερμανική εφημερίδα *Suddeutsche Zeitung* (αναδημοσίευση στο Φιλελεύθερο 14.3.92) 3). Επίσης 12 μέλη του Κογκρέσου των ΗΠΑ με επιστολή τους κατήγγειλαν στον τότε υπουργό Εξωτερικών κ. J. Baker την καταστροφή του μοναστηριού της Αυγασίδας (Βλ. Φιλελεύθερος 21.12.90).

24. Βλ. "Ετοιμάζεται το Αρχείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς", Φιλελεύθερος (16.5.93) και ΡΙΟ 1989b: 23

25. Σαν τέτοια μνημεία "ανεκτίμητης αξίας" αναφέρονται από τον εμπειρογνώμονα της αποστολής, Dr R. Cormack τα μοναστήρια Αγ. Χρυσοστόμου, Αντιφωνητή, Αψινθιώτισσας και εκείνο του Απ. Βαρνάβα, καθώς και οι εκκλησίες της Παναγίας του Τρικώμου, της Παναγίας Κυράς και της Κανακαριάς. Βλ. Κυπριακή Επιτροπή UNESCO 1989: 9

26. Βλ. "Ζητήθηκε μόνιμη παρουσία αντιπροσώπων της UNESCO", Ελευθεροτυπία 7.7.82

27. Ενδεικτικά βλ. στην εφημερίδα Φιλελεύθερος: "Παράνομο 'μουσείο' σε σπίτι Λεμεσού" (25.5.91), "Μόλις έφυγε το συνεργείο ήλθαν οι αρχαιοκάπηλοι" (10.7.91), "Ολόκληρο 'μουσείο' βρέθηκε στην κατοχή συλληφθέντος" (5.5.91), "Αστυνομικός και δυο άλλοι συνελήφθησαν στη Λεμεσό για αρχαιοκαπηλία" (14.10.90). Επίσης βλ. στο περιοδικό Σελίδες "Αρχαιότητες έκαναν φτερά!" και "Έσπασαν την Αφροδίτη" 56, 1992: 102-103

28. Για την περίοδο πριν από το 1969 δεν υπάρχουν καθόλου στοιχεία για τις άδειες αυτές.

αντικειμένων²⁹. Τέτοιες άδειες παραχωρήθηκαν σε ξένους διπλωμάτες,³⁰ σε αξιωματούχους των Ηνωμένων Εθνών που υπηρέτησαν στην Κύπρο, αλλά και σε Κύπριους και Ελλαδίτες.³¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι έχουν εξαχθεί από το νησί και ολόκληρες ιδιωτικές αρχαιολογικές συλλογές, για τις οποίες το Τμήμα Αρχαιοτήτων δηλώνει άγνοια, όπως η συλλογή του Αμερικανού πρέσβη Ουίλιαμ Κρώφορντ και η συλλογή του D. Morris.³²

Ως προς τον τομέα συντήρησης και αναστήλωσης αρχαιοτήτων πρέπει να αναγνωριστεί πως μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας του έχει δοθεί μεγάλη έμφαση. Μεταξύ των μνημείων που συντηρήθηκαν είναι διάφορα αρχαία θέατρα (Σόλοι, Κούριο, Σαλαμίνα),³³ ιστορικά μοναστήρια (Άγ. Ηρακλείδιος, Χρυσορρογιάτισσα, Άγ. Νεόφυτος, Τροοδίτισσα), βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες (Άγ. Λάζαρος, εκκλησία του Σταυρού στο Πελέντρι, Άγ. Σωζόμενος στη Γαλάτα). Επίσης αξιοσημείωτες είναι οι επιδιορθώσεις και η συντήρηση που επιχειρήθηκε στα γοτθικά μνημεία του νησιού (Άγ. Νικόλαος στην Αμμόχωστο, Άγ. Σοφία στη Λευκωσία, Αββαείο του Μπέλλα-παίς, κάστρα Άγ. Ιλαρίωνα, Κερύνειας, Καντάρας κ.ά.).³⁴ Σημαντική εργασία στον τομέα αυτό έχει γίνει και στη συντήρηση των ψηφιδωτών του νησιού (οικία του Διόνυσου, οικία του Θησέα, Άγ. Γεώργιος στην Πέγεια, κ.ά.).³⁵ Από το 1966 και μετά αξιοπρόσεκτη είναι η εργασία που έγινε και στον τομέα της συντήρησης των φορητών εικόνων και των τοιχογραφιών (Άγ. Νικόλαος Στέγης, Αγ-γελόκτιστη στο Κίτι, Άγ. Γεώργιος κοντά στην Κακοπετριά, κ.ά.).³⁶ Πιο συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1985-1989 έχουν γίνει συνολικά 284 εργασίες συντήρησης, αναστήλωσης ή και επιδιόρθωσης αρχαίων μνημείων, από τις οποίες οι 105 στην επαρχία Πάφου, οι 63 στη Λεμεσό, οι 60 στη Λευκωσία, οι 53 στη Λάρνακα και οι 6 στην Αμμόχωστο (βλ. πίν. 28).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο κλάδος συντήρησης και αναπαλαίωσης μνημείων λαϊκής κληρονομιάς. Μέχρι την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας - και στα πρώτα χρόνια μετά - η προστασία και συντήρηση μνημείων αφορούσε μόνο αρχαία μνημεία, δηλ. βυζαντινά και μεσαιωνικά. Μέχρι τότε το ενδιαφέρον του Τμήματος Αρχαιοτήτων, όσον αφορά τα μνημεία του πρόσφατου παρελθόντος, εκτεινόταν μόνο σε ελάχιστα σημαντικά κτίρια των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας.³⁷ Δυο τέτοια κτίρια είναι το σπίτι του δραγομάνου Χ' Γιωργάκη Κορνέσιου, που

29. Βλ. "Ανήλθαν τελικά σε 1750 οι άδειες εξαγωγής αρχαιοτήτων από την Κύπρο", Φιλελεύθερος 15.9.91.

30. Το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων έδωσε στη δημοσιότητα στις (7.9.91) κατάλογο διπλωμάτων που εξασφάλισαν άδεια εξαγωγής αρχαιοτήτων από το νησί.

31. Βλ. "Άγνώστου προελεύσεως αρχαιοτήτες έχουν εξαχθεί χωρίς επίσημη άδεια", Φιλελεύθερος 22.9.91.

32. "Το Τμήμα Αρχαιοτήτων αγνοεί πού βρήκε τη συλλογή ο Κρώφορντ", Φιλελεύθερος 8.9.91.

33. Η συντήρηση των θεάτρων αυτών έγινε με την καθοδήγηση του καθηγητή Ι. Τραυλού, ειδικού στην Αρχιτεκτονική Αρχαιολογία.

34. Όλα τα μνημεία αυτά βρίσκονται στην κατεχόμενη από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχή.

35. Ύστερα από συμφωνία με την κυπριακή κυβέρνηση η UNESCO απέστειλε στο νησί τον ειδικό M. Medic, που εκπαίδευσε Κυπρίους στον τομέα της συντήρησης ψηφιδωτών.

36. Στον τομέα αυτό ειδικεύτηκε ομάδα Κυπρίων από το συντηρητή Σταύρο Βαλτογιάννη, που ήλθε στην Κύπρο κατόπι συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της κυπριακής κυβέρνησης.

37. Τα κτίρια αυτά κηρύσσονταν "αρχαία μνημεία" με βάση τα εξής κριτήρια: α. Το μνημειακό χαρακτήρα τους β. Την καλλιτεχνική αξία τους και γ. Την ιστορική σημασία τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 28

Επιδιορθώσεις, αναστηλώσεις και συντήρηση αρχαίων μνημείων κατά επαρχία: 1985-1989

Έτος	Προχριστιανικά & Μεσαιωνικά μνημεία						Μνημεία λαϊκής αρχιτεκτονικής					Γενικ. σύν.
	Λ/σία	Λ/σός	Λ/κα	Π/φος	Α/στος	Σύνολ.	Λ/σία	Λ/σός	Λ/κα	Πάφος	Σύν.	
1985	10	15	15	19	-	59	12	1	3	1	17	76
1986	15	16	3	21	1	56	12	1	6	1	20	76
1987	11	9	13	22	2	57	19	4	5	1	29	86
1988	11	9	12	21	-	53	19	2	9	2	32	85
1989	13	14	10	22	3	62	16	1	10	2	29	91
ΣΥΝ.	60	63	53	105	6	287	78	9	33	7	127	414

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων των ετών 1985-1989. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

βρίσκεται στην παλιά Λευκωσία, και η οικία Χατζησιμίου Ζιμπουλάκη, προξενικού αντιπροσώπου της Αγγλίας στην Πάφο, που βρίσκεται στο χωριό Γεροσκήπου. Η αναπαλαίωση του πρώτου κτιρίου άρχισε το 1949 και του δεύτερου το 1950.³⁸ Το ενδιαφέρον αυτό του Τμήματος Αρχαιοτήτων για τη λαϊκή αρχιτεκτονική οφείλεται βασικά στην τάση που άρχισε να πρωτοπαρουσιάζεται τότε για διατήρηση μνημείων του πρόσφατου παρελθόντος,³⁹ αλλά και στις θεμελιώδεις αλλαγές που συντελέστηκαν κατά την περίοδο εκείνη στην κυπριακή κοινωνία⁴⁰ και οι οποίες οδηγούσαν στη σταδιακή εξαφάνιση των παραδοσιακών σπιτιών του νησιού. Ως πρώτο βήμα αυτού του ενδιαφέροντος της Πολιτείας θεωρείται η μετάκληση της Ελληνίδας ερευνήτριας Βάνας Χ" Μιχαήλ το 1966, στα πλαίσια της τεχνικής βοήθειας του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας προς την Κύπρο, η οποία σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων ετοίμασε προκαταρκτικό αρχείο των πιο αντιπροσωπευτικών κτιρίων της λαϊκής και αστικής αρχιτεκτονικής του νησιού. Ως δεύτερο βήμα

38. Egoumenίδου 1985: 1

39. Μαρτυρίες της τάσης αυτής αποτελούν: 1. Ο "γαλλικός νόμος του 1962", που ήταν ο πρώτος ευρωπαϊκός νόμος που καθιέρωνε την προστασία ή αποκατάσταση ολόκληρων περιοχών πόλεων για ιστορικούς, αισθητικούς και περιβαλλοντικούς λόγους 2. Ο Χάρτης της Βενετίας του 1964, που αναθεωρεί το Χάρτη των Αθηνών του 1931 διευρύνοντας το περιεχόμενο του όρου "ιστορικό μνημείο", για να περιλάβει, εκτός από τα μεμονωμένα κτίρια, και περιοχές ιστορικού ή αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος οι οποίες δημιουργούν μαρτυρία για μια ιδιαίτερη κουλτούρα, μια σπουδαία ανάπτυξη ή ένα ιστορικό γεγονός και 3. Τα τακτικά συμπόσια του ICOMOS (από το 1967) για εξέταση προβλημάτων διατήρησης κτιριακών συγκροτημάτων.

40. Οι αλλαγές στον τρόπο ζωής των Κυπρίων, που σημειώθηκαν μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και κυρίως μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος, είχαν σαν αποτέλεσμα την αυξημένη οικονομική και οικοδομική δραστηριότητα στο νησί και οδήγησαν στην αστυφιλία και τη μείωση του πληθυσμού της υπαίθρου.

μπορεί να θεωρηθεί η έναρξη εφαρμογής του προγράμματος για καταγραφή και μελέτη των σπιτιών του νησιού με παραδοσιακή αρχιτεκτονική (1973) από τελειόφοιτους των πολυτεχνικών σχολών της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης κάτω από την επίβλεψη καθηγητών τους.⁴¹ Τρίτο σημαντικό αποφασιστικό βήμα προς την κατεύθυνση της διάσωσης των μνημείων του πρόσφατου παρελθόντος είναι η διεύρυνση του όρου "αρχαιοότητες"⁴² με τον αναθεωρημένο νόμο 48/64, για να περιλάβει και τα μνημεία της περιόδου 1700-1900 μ.Χ.⁴³

Η ανάγκη για διατήρηση και συντήρηση των μνημείων του πρόσφατου παρελθόντος οδήγησε στην ίδρυση του Κλάδου Νεότερου Πολιτισμού στο Τμήμα Αρχαιοτήτων, που αρμοδιότητά του είναι η διατήρηση, συντήρηση και παρουσίαση σπιτιών παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, καθώς και η ίδρυση και λειτουργία μουσείων λαϊκής τέχνης. Όσον αφορά τη συντήρηση μνημείων λαϊκής αρχιτεκτονικής, πρέπει να αναφερθεί πως αυτή άρχισε το 1976 και τέθηκε πάνω σε συστηματική βάση το 1978 με το σχέδιο της αναπαλαίωσης ιδιωτικών σπιτιών,⁴⁴ τα οποία και μετά την αναπαλαίωσή τους εξακολουθούν να παραμένουν στους ιδιοκτήτες τους.⁴⁵ Οι εργασίες που αναλήφθηκαν κατά την περίοδο 1985-89 για τη διατήρηση της λαϊκής κληρονομίας του νησιού ανήλθαν στις 127, με πρώτη τη Λευκωσία (78) και δεύτερη τη Λάρνακα (33). Από τον πίνακα παρουσίασης των εργασιών αυτών φαίνεται πως η ετήσια τάση που παρατηρείται είναι ανοδική, με εξαίρεση τον τελευταίο χρόνο (πίν. 28). Αναφορικά με τις αναπαλαιώσεις είναι αξιοσημείωτο ότι η Κύπρος μέχρι το 1989 έχει τιμηθεί τρεις φορές με το βραβείο της "Europa Nostra". Συγκεκριμένα τιμήθηκε το 1984 για την αναπαλαιωμένη "Πύλη της Αμμοχώστου" στη Λευκωσία, το 1986 για τα σπίτια του Κατσινιόρου και του Αχιλλέα Δημήτρη στο Φικάρδου και το 1988 για το σπίτι του δραγομάνου Χ' Γιωργάκη Κορνέσιου και το κτίριο του Δημοτικού Μουσείου Λαϊκής Τέχνης στη Λεμεσό.⁴⁶

III. Αξιοποίηση και προβολή αρχαιοτήτων. Στον τομέα αυτό σημαντική θέση έχουν τα μουσεία, όπου εκτίθενται και προβάλλονται τα αρχαιολογικά ευρήματα του νησιού τα οποία χρονολογούνται από τη Νεολιθική εποχή μέχρι το 19ο αιώνα μ.Χ. Τα μουσεία του Τμήματος Αρχαιοτήτων διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται τα αρχαιολογικά μουσεία, που εκθέτουν ευρήματα από τα αρχαιότερα χρόνια μέχρι το Μεσαίωνα, και στη δεύτερη τα λαογραφικά μουσεία, που προβάλλουν εκθέματα του πρόσφατου λαϊκού πολιτισμού του νησιού.

41. Η εφαρμογή του προγράμματος, που προετοιμασία του άρχισε από το 1965, πρωτοξεκίνησε με την καταγραφή των σπιτιών της περιοχής της Καρπασίας.

42. Ο όρος "αρχαιοότητες" διευρύνθηκε και εννοιολογικά το 1973 με το νόμο 32/73, για να περιλάβει κάθε αντικείμενο το οποίο αποτελεί καρπό εργασίας αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, ζωγραφικής, κτλ.

43. Σύμφωνα με την προηγούμενη νομοθεσία, χρονολογικά ο όρος "αρχαιοότητες" περιλάμβανε μόνο μνημεία που δημιουργήθηκαν μέχρι το 1700 μ.Χ.

44. Την αναπαλαίωση αναλαμβάνει το Τμήμα Αρχαιοτήτων το οποίο καταβάλλει και το μισό των εξόδων της δαπάνης.

45. Βλ. Egoumenidou 1985: 20

46. ΡΙΟ 1989c: 24-25

Στον τομέα των αρχαιολογικών μουσείων πρωταρχική θέση έχει το Κυπριακό Μουσείο που είναι και το παλαιότερο στο νησί (1883), αλλά και το πλουσιότερο σε εκθέματα. Τα εκθέματά του είναι τοποθετημένα στις 14 αίθουσες του κτιρίου του και σε 8 άλλες αίθουσες του ίδιου κτιρίου είναι αποθηκευμένα αναρίθμητα άλλα αρχαιολογικά ευρήματα μεταξύ των οποίων ομαδικοί τάφοι, αγγεία, κ.ά.⁴⁷ Το κτίριο του Κυπριακού Μουσείου έχει κτιστεί το 1924 και από τότε δεν του έχει γίνει καμιά ουσιαστική ανακαίνιση. Αξιοσημείωτη είναι η μη ύπαρξη συστήματος κλιματισμού στις ημιυπόγειες αποθήκες του, όπου μεγάλος αριθμός έργων κυπριακού πολιτισμού κινδυνεύει να καταστραφεί.⁴⁸ Επίσης, παρά την προσπάθεια τοποθέτησης των ευρημάτων με τρόπο που να εξυπηρετούν διδακτικούς σκοπούς, φαίνεται πως το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα δεν επιτυγχάνεται. Έτσι πήλινα αγγεία και κοσμήματα βρίσκονται εκτεθειμένα σε ακατάλληλες βιτρίνες, μικρά κεφάλια αγαλμάτων υποβαστάζονται από υπερμεγέθη και ακαλαίσθητα υποστηρίγματα μπετόν, ο φωτισμός είναι ανεπαρκής και η διάταξη των εκθεμάτων τέτοια που η μια σειρά καλύπτει την άλλη.

Πέρα από το Κυπριακό Μουσείο λειτουργούν στο νησί και επαρχιακά μουσεία στη Λεμεσό, τη Λάρνακα και την Πάφο. Επίσης έχουν ιδρυθεί στους κυριότερους αρχαιολογικούς χώρους τοπικά μουσεία, όπως είναι το Μουσείο του Κουρίου, της Παλαίπαφου (Κούκλια) και το Μεσαιωνικό Μουσείο στο φρούριο της Λεμεσού.⁴⁹ Τα μουσεία αυτά ενισχύονται οικονομικά από το Τμήμα Αρχαιοτήτων, όχι όμως σε ετήσια τακτική βάση. Χαρακτηριστικό των κονδυλίων των επιχορηγήσεων αυτών, τουλάχιστον απ' ό,τι φαίνεται στην περίοδο 1987-1991, είναι ότι παρουσιάζουν προοδευτική μείωση. Συγκεκριμένα από £128.417 που ήταν το ποσό της επιχορήγησης το 1987, περιορίστηκε σε £30.556 (σταθερές τιμές) κατά το 1991 (βλ. πίν. 29). Αναφορικά με τη δεύτερη κατηγορία μουσείων που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Τμήματος Αρχαιοτήτων, δηλαδή τα μουσεία λαϊκής τέχνης, ας σημειωθεί πως ο αριθμός τους ανέρχεται σε 12 (βλ. πίν. 60). Μερικά από αυτά είναι το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (Λευκωσία), το Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο (Λευκωσία), το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης του Τμήματος Αρχαιοτήτων, γνωστό σαν οικία του Χατζησμίθ (Γεροσκήπου), το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, Κεντητικής και Αργυροχοΐας (Λεύκαρη), το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Γαλάτας, κ.ά.⁵⁰

Ο μεγαλύτερος αριθμός επισκεπτών στα αρχαία μνημεία και μουσεία του νησιού παρατηρείται (περίοδος 1985-1989) στα ψηφιδωτά της Κάτω Πάφου (162.097-259.871 επισκ.) και ακολουθούν το Κούριο (161.615 - 248.457), το φρούριο του Κολοσσίου (94.766-120.993), το ιερό του Υλάτη Απόλλωνα (99.207-113.513) και

47. Karageorghis 1989: 8-9

48. Ο διευθυντής του Τμήματος Αρχαιοτήτων κ. Δ. Χρήστου δήλωσε πως η δικαιολογία των κρατικών Αρχών για τη μη ανακαίνιση του υφιστάμενου κτιρίου του Κυπριακού Μουσείου είναι πως επίκειται η ανέγερση καινούργιου κτιρίου, το οποίο όμως, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του κ. Χρήστου, δεν πρόκειται να είναι έτοιμο πριν από τα επόμενα 12 χρόνια. Βλ. Δρυσιώτης 1992: 100

49. Τοπικό μουσείο λειτουργούσε και στη Σαλαμίνα, πριν από την τουρκική εισβολή στο νησί, καθώς και επαρχιακό μουσείο στην Αμμόχωστο.

50. Για την ίδρυση και λειτουργία των μουσείων αυτών σημαντική είναι η συνδρομή της Ομοσπονδίας Σωματείων Φίλων Μουσείων, που μέλη της είναι οι "Φίλοι του Κυπριακού Μουσείου" και οι "Φίλοι του Λεβέντειου Δημοτικού Μουσείου Λαϊκής Τέχνης".

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

Ενίσχυση μουσείων από το Τμήμα Αρχαιοτήτων: 1987-1991 (σε κυπρ. £).

Όνομα Μουσείου	1987		1988		1989		1990		1991	
	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ 1986	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. 1986	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. 1986	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. 1986	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. 1986
Κυπριακό Μουσείο	15.000	14.593	15.000	14.110						
Επαρχιακό Μουσείο Λεμεσού	29.000	28.213	15.000	14.110	12.000	10.877				
Επαρχιακό Μουσείο Λάρνακας	20.000	19.457	15.000	14.110	25.000	22.661	30.000	26.024		
Επαρχιακό Μουσείο Πάφου	30.000	29.186	20.000	18.813	15.000	13.597			8.000	6.607
Μουσείο Παλαίψφου στα Κούκλια	5.000	4.864	5.000							
Κτίριο Μουσείου στο Κούριο	6.500	6.324	9.000	8.466			12.000	10.409		
Τοπικό Μουσείο στο Φρούριο Λάρνακας	500	486	500	470	10.000	9.065				
Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Γεροσκήπου	4.000	3.891	6.000	5.644	7.000	6.345	6.000	5.205	8.000	6.607
Μεσαιωνικό Μουσείο Κύπρου στη Λεμεσό	2.000	1.946	10.000	9.406	2.000	1.813				
Εθνολογικό Μουσείο στην οικία Χ'Γιωργάκη στη Λευκωσία	20.000	19.457	20.000	18.813	14.000	12.690	13.000	11.277		
Νέο Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκωσίας					10.000	9.065			10.000	8.258
Μουσείο στην Πόλη Χρυσούρας							2.000	1.735	2.000	1.652
Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στα Π. Λεύκαφα							8.000	6.940	9.000	7.432
ΣΥΝΟΛΟ	32.000	28.417	115.500	108.645	95.000	86.113	71.000	61.589	37.000	30.556

Πηγή: Κρατικοί Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως των ετών 1987-1991. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

τέλος το μουσουλμανικό τέμενος Χαλά Σουλτάν Τεκκέ (62.387 - 67.519). Αξίζει να σημειωθεί πως η τάση είναι ανοδική στην κίνηση επισκεπτών σε όλα τα αρχαιολογικά μνημεία, με εξαίρεση το φρούριο του Κολοσσιού και το τέμενος Χαλά Σουλτάν Τεκκέ. Ο συνολικός αριθμός επισκεπτών κατά την πιο πάνω περίοδο στους 5 κυριότερους (από άποψη ενδιαφέροντος) αρχαιολογικούς χώρους ήταν 694.236 το 1985, φθάνοντας τους 1.106.246 το 1989, παρουσιάζοντας μια αύξηση της τάξης του 94.95% (πίν. 30).

Στον τομέα προβολής και αξιοποίησης αρχαιοτήτων σημαντική είναι η συμβολή της εκδοτικής δραστηριότητας του Τμήματος Αρχαιοτήτων. Αυτή συνίσταται στην ετήσια έκδοση των δύο εκθέσεων του Τμήματος, δηλ. της Ετήσιας Εκθεσης του Τμήματος Αρχαιοτήτων (του διευθυντή) και της Εκθεσης του Τμήματος Αρχαιοτήτων

ΠΙΝΑΚΑΣ 30

Αριθμός επισκεπτών στους 5 κυριότερους αρχαιολογικούς χώρους του νησιού και το Κυπριακό Μουσείο κατά την περίοδο 1985-1989

Όνομα μνημείου ή μουσείου	1985			1986			1987			1988			1989		
	Επισκέπτ.	Αύξηση		Επισκέπτ.	Αύξηση		Επισκέπτ.	Αύξηση		Επισκέπτ.	Αύξηση		Επισκέπτ.	Αύξηση	
		Αριθμ.	%		Αριθμ.	%		Αριθμ.	%		Αριθμ.	%		Αριθμ.	%
Κούριο	161.615	31.859	24,5	166.942	5.327	3,3	193.221	26.279	15,7	222.880	29.659	15,3	248.457	25.577	11,4
Κ. Πάφος (ψηφιδωτά)	162.097	29.402	22,1	167.994	5.897	3,6	198.779	30.785	18,3	254.648	55.869	28,1	259.871	5.223	2
Κ. Πάφος (Τάφοι των Βασιλέων)	131.455	29.008	28,3	141.150	9.695	7,3	166.776	25.626	18,1	206.685	39.909	23,9	218.377	11.692	5,6
Φρούριο Κολοσσίου	94.766	22.341	30,8	85.703	-9.063	-9,5	95.347	9.644	11,2	109.885	14.538	15,2	120.993	11.108	10,1
Μουσουλμανικό Τέμενος Χαλά Σουλτάν Τεκκέ	67.519	8.987	15,3	62.387	-5.132	-7,6	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Κυπριακό Μουσείο	76.784	4.016	5,5	79.814	3.030	3,9	108.413	28.599	35,8	139.220	30.807	28,4	145.035	5.815	4,1
Ιερό του Απόλλωνα Υλάτη στο Κούριο	*	*	*	*	*	*	99.207	8.010	8,7	99.458	251	0,2	113.513	14.055	14
ΣΥΝΟΛΟ	694.236	125.613	22	703.990	9.754	7,7	861.743	57.753	22,4	1.032.776	171.033	19,8	1.106.246	73.470	7,1

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων των ετών 1985-1989. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

*Κατά τα έτη αυτά ο αρχαιολογικός αυτός χώρος δεν περιλαμβάνονταν στους 6 κυριότερους χώρους που προσήλκυαν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των επισκεπτών.

(επιστημονική επετηρίδα), καθώς και 1-3 άλλων εκδόσεων αρχαιολογικού περιεχομένου.⁵¹ Αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία της βιβλιοθήκης του Τμήματος ανάμεσα στις δραστηριότητες της οποίας είναι η ετοιμασία φωτεινών διαφανειών, η τύπωση ταχυδρομικών δελταρίων, η έκδοση βιβλίων, κ.ά. Δραστηριότητα επίσης αναπτύσσει το Τμήμα Αρχαιοτήτων και στη διοργάνωση αρχαιολογικών εκθέσεων και συμποσίων. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1985-1989 το Τμήμα διοργάνωσε ή πήρε μέρος σε 29 τέτοιες εκδηλώσεις από τις οποίες οι 8 ήταν στο εσωτερικό και οι 21 στο εξωτερικό (βλ. πίν. 31).

Τέλος, στα πλαίσια προβολής και αξιοποίησης των αρχαιοτήτων του νησιού, γίνεται προσπάθεια να κεντριστεί το ενδιαφέρον του κοινού για διάφορες μορφές δημιουργίας και τέχνης του παρελθόντος, εντάσσοντας τις μορφές αυτές στο πλέγμα των σημερινών κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικών δεδομένων, όπως γίνεται σε πολλές χώρες της Ευρώπης⁵². Έτσι το Τμήμα Αρχαιοτήτων παραχωρεί άδειες χρησιμοποίησης των αρχαίων μνημείων σε διάφορους οργανισμούς, χορευτικά συγκροτήματα, θεατρικούς θιάσους κτλ. για παρουσίαση πολιτιστικών κυρίως εκδηλώσεων. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1985-1989 δόθηκαν 158 τέτοιες άδειες. Την πρώτη θέση ως προς τη συχνότητα χρησιμοποίησης τέτοιων χώρων κατέχει το Θέατρο Κουρίου και το Ωδείο Πάφου (60) και ακολουθούν το Κάστρο της Λάρνακας (13) και το Κάστρο της Πάφου (10), βλ. πίν. 32.

Οικονομική κατάσταση Τμήματος Αρχαιοτήτων. Οι δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων φαίνεται πως μειώνονται προοδευτικά. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1985-89 οι δαπάνες αυτές κυμαίνονταν από £1.066.792 (1987) μέχρι

ΠΙΝΑΚΑΣ 31

Διοργάνωση από το Τμήμα Αρχαιοτήτων ή συμμετοχή του σε αρχαιολογικές εκθέσεις και συμπόσια στην Κύπρο και το εξωτερικό: 1985-1989

ΕΤΟΣ	Στην Κύπρο	Στο εξωτερικό	Σύνολο
1985	2	4	6
1986	4	3	7
1987	1	3	4
1988	1	7	8
1989	-	4	4
ΣΥΝΟΛΟ	8	21	29

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1985-1989.

51. Μερικές από τις εκδόσεις της περιόδου 1985 -1989 είναι οι εξής: 1) Acts of the International Seminar sponsored by UNESCO and LIMC (Nicosia 20th-27th September 1982), 1986. 2) Picture Book No. 7 Cypriot Mosaics by D. Michaelides, 1987. 3) Excavations at Maa-Palaeokastro 1979 -1986 by V. Karageorghis and M. Demas, 1988. 4) A Middle/Late Bronze Age Tomb at Kazaphani -Ayios Andronikos (A&B) by I. & K. Nicolaou, 1989.

52. Council of Europe 1981: 202

ΠΙΝΑΚΑΣ 32

Χρησιμοποίηση αρχαίων μνημείων για πολιτιστικές εκδηλώσεις: 1985-1989

Αρχαίο μνημείο	1985	1986	1987	1988	1989	Σύνολο
Θέατρο Κουρίου	12	14	10	12	12	60
Ωδείο Πάφου	9	13	10	14	14	60
Κάστρο Λάρνακας	2	1	2	4	4	13
Κάστρο Πάφου	-	-	4	3	3	10
Φρούριο Λεμεσού	1	-	-	2	3	6
Στάδιο Κουρίου	1	-	2	-	-	3
Φρούριο Κολοσσίου	1	1	-	1	-	3
Αγορά Αμαθούντας	-	-	-	-	1	1
Ιερό του Υλάτη Απόλλωνα	-	-	-	-	1	1
Μεσαιωνική Αγρέπαυλη Κουκλιών	-	-	1	-	-	1
ΣΥΝΟΛΟ	26	29	29	36	38	158

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων των ετών 1985-1989

£2.900.345 (1985), σε σταθερές τιμές, δηλαδή ποσοστό 1,7%-3,9% στο σύνολο του Κρατικού Προϋπολογισμού. Εξαιρέση αποτελεί το έτος 1988, οπότε οι δαπάνες του Τμήματος αυξήθηκαν κατακόρυφα (αύξηση £3.607.373 σε σταθερές τιμές), φθάνοντας το 6,9% του συνόλου των κρατικών δαπανών (βλ. πίν. 33). Η απότομη αυτή αύξηση οφείλεται στο μεγάλο ύψος των κονδυλίων που είχαν διατεθεί κατά το 1988 για απαλλοτριώσεις (£4.394.199),⁵³ σύμφωνα με τη νέα τροποποίηση του νόμου περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως 84/1988).⁵⁴ Αξιοπρόσεκτο είναι το χάσμα που υπάρχει μεταξύ των αναπτυξιακών και διοικητικών δαπανών του Τμήματος. Έτσι, ενώ οι αναπτυξιακές δαπάνες του Τμήματος κατά την περίοδο 1984-91 κυμαίνονταν μεταξύ £1.033.632 (1990) και £4.969.104 (1988), οι διοικητικές του δαπάνες μόλις έφθασαν τις £810.030 (1991) στην καλύτερη περίπτωση. Ωστόσο παρόλη αυτή τη διαφορά, οι διοικητικές δαπάνες αυξάνονται σταθερά ετησίως (από £509.396 έφθασαν τις £810.030), ενώ οι αναπτυξιακές χαρακτηρίζονται από συνεχή αυξομειωτική διακύμανση (βλ. πίν.35).⁵⁵

53. Υπουργείο Συγκοινωνιών και Εργων 1989: 14

54. Αξίζει να σημειωθεί πως το κονδύλι της "απαλλοτρίωσης περιουσίας και χώρων" καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του Προϋπολογισμού Αναπτύξεως σε όλα τα έτη, κυμαίνόμενο μεταξύ του 39,21% και του 61,28% τον Προϋπολογισμό Αναπτύξεως του Τμήματος Αρχαιοτήτων.

55. Η αυξομειωτική αυτή διακύμανση των αναπτυξιακών δαπανών οφείλεται μάλλον στο υπέρογκο κονδύλι των απαλλοτριώσεων, βλ. πίν. 26.

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

Εσοδα και δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1985-1989 (σε κυπριακές £).

ΕΤΟΣ	ΕΣΟΔΑ				ΔΑΠΑΝΕΣ				
	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές(1986)	Αύξηση ποσό %		Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμές(1986)	Αύξ. ή μείωση ποσό %		% στον Κρ. Πρ.
1985	213.943	215.347	+38.246	21,6	2.868.731	2.900.345	-396.667	-12	3,9
1986	222.613	222.613	+7.266	3,3	2.251.371	2.251.371	-648.974	-22,3	3,5
1987	249.468	242.697	+20.084	9	1.096.556	1.066.792	-1.184.579	-52,6	1,7
1988	348.468	327.785	+85.088	35	4.969.105	4.674.165	+3.607.373	+338,2	6,9
1989	406.451	368.429	+40.644	12,4	1.737.277	1.574.762	-3.099.403	-66,3	2,2

Πηγή: Κρατικοί Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως των ετών 1985-1989 και Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων για τα έτη 1985-1989. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 34

Εσοδα του Τμήματος Αρχαιοτήτων κατά τομείς: 1986-1989 (σε κυπριακές £).

ΤΟΜΕΑΣ	1986		1987		1988		1989	
	Τρέχουσ. τιμές	Σταθ.τιμ. (1986)	Τρέχουσ. τιμές	Σταθ.τιμ. (1986)	Τρέχουσ. τιμές	Σταθ.τιμ. (1986)	Τρέχουσ. τιμές	Σταθ.τιμ. (1986)
Δικαιώματα εισόδου σε μουσεία και αρχαιολογικά μνημεία	188.044	188.044	184.608	179.597	282.240	265.488	334.279	303.009
Πωλήσεις εκδόσεων	17.823	17.823	35.093	34.140	28.681	26.979	28.274	25.629
Άλλα δικαιώματα οφειλές και εισφορές	15.268	15.268	27.821	27.066	35.717	33.597	42.764	38.764
Ενοίκια	611	611	575	559	635	597	383	347
Αντιμισθία προσωπι- κου που παραχωρείται σε άλλα σώματα, κτλ.	867	867	1.371	1.334	1.627	1.530	751	681
ΣΥΝΟΛΟ	222.613	222.613	249.468	242.697	348.468	327.785	406.451	368.429

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1986-89. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

Αναπτυξιακές και διοικητικές δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων (σε κυπρ. £): 1984-91.

Έτος	Αναπτυξιακές δαπάνες				Διοικητικές δαπάνες			
	Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμ.(1986)	Αύξηση ή μείωση		Τρέχουσες τιμές	Σταθερές τιμ.(1986)	Αύξηση ή μείωση	
			ποσό	%			ποσό	%
1984	3.131.497	3.297.007	-		483.824	509.396	-	
1985	2.868.730	2.900.344	-396.663	-12	511.120	516.753	7.357	1,4
1986	2.251.342	2.251.342	-649.002	-22,4	610.567	610.567	93.814	18,2
1987	1.096.553	1.066.790	-1.184.552	-52,6	649.137	631.518	20.951	3,4
1988	4.969.104	4.674.164	+3.607.374	+338,2	728.341	685.111	53.593	8,5
1989	1.737.272	1.574.757	-3.099.407	-66,3	785.027	711.590	26.479	3,9
1990	1.033.632	896.627	-678.130	-43	894.331	775.790	64.200	9
1991	2.722.580	2.248.394	+1.351.767	+150,8	980.865	810.030	34.240	4,4

Πηγή: Δημοσιονομικές Εκθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας για τα έτη 1984-1991. Επεξεργασία του συγγραφέα.

Το Τμήμα Αρχαιοτήτων πρέπει, ως σημειωθεί, είναι από τις πολιτιστικές Υπηρεσίες που αποφέρουν στο κράτος κάποια εισοδήματα. Τα εισοδήματα αυτά κατά την περίοδο 1985-89 κυμαίνονταν μεταξύ £222.613 (1986) και £368.429 (1989) σε αποπληρωρισμένες τιμές, παρουσιάζοντας μια συνεχή ανοδική τάση με κατώτατη ετήσια αύξηση £7.266 (1986) και ανώτατη £40.644 (1989), σε σταθερές τιμές (πίν. 33). Τα πιο ψηλά εισοδήματα αφήνει ο τομέας "Δικαιώματα εισόδου σε μουσεία και αρχαία μνημεία", με ψηλότερο ποσό £303.009 (1989) και χαμηλότερο £179.597 (1987), σε σταθερές τιμές, και ακολουθεί ο τομέας "Πώλησης εκδόσεων" κ.ο.κ. (βλ. πίν. 34). Αν αφαιρεθούν τα εν λόγω έσοδα από τα ετήσια κονδύλια των δαπανών του Τμήματος, η μείωση του ποσοστού των δαπανών αυτών πάνω στο σύνολο του Κρατικού Προϋπολογισμού δεν είναι αξιόλογη. Έτσι η εικόνα της διαφοράς αυτής για την περίοδο 1985-1989 είναι η ακόλουθη. 1985: 0,2%, 1986: 0,3%, 1987: 0,3%, 1988: 0,4% και 1989: 0,5% (βλ. πίν. 36).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ. Στο Υπουργείο Εξωτερικών λειτουργεί Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων. Η Διεύθυνση αυτή εμπλέκεται στα ζητήματα του πολιτισμού μόνο τυπικά και όχι ουσιαστικά.⁵⁶ Η εμπλοκή αυτή έχει σχέση με θέματα πολιτιστικής υποδομής και πολιτιστικής πολιτικής. Αν και ο τομέας της πολιτιστικής πολιτικής ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του ΥΠ, ωστόσο

56. Η Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων έχει την ευθύνη μόνο για τα θέματα που αφορούν τις ελεύθερες περιοχές του νησιού, ενώ για θέματα που έχουν σχέση με τις κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχές την ευθύνη έχει η Διεύθυνση Κυπριακού του ίδιου Υπουργείου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 36

Συγκριτική παρουσίαση εσόδων και δαπανών του Τμήματος Αρχαιοτήτων: 1985-89 (σε κυπριακές £).

Έτος	ΕΣΟΔΑ	ΔΑΠΑΝΕΣ	ποσοστό δαπ. στον Κρ. Πρ.	Δαπάνες αφαιρ. των εσόδων	Ποσοστό στον Κρ. Πρ.	Διαφορά ποσοστ.
1985	213.943	2.868.731	3,9	2.654.788	3,7	0,2
1986	222.613	2.251.371	3,5	2.028.758	3,2	0,3
1987	249.468	1.096.556	1,7	847.088	1,4	0,3
1988	348.468	4.969.105	6,9	4.620.637	6,5	0,4
1989	406.451	1.737.277	2,2	1.330.826	1,7	0,5

Πηγή: Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως και Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων για τα έτη 1985-89. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

σε θέματα διεθνών πολιτιστικών σχέσεων την ευθύνη αναλαμβάνει η Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών. Αξίζει να σημειωθεί πως στο Υπουργείο Εξωτερικών εδρεύει και η Κυπριακή Επιτροπή UNESCO,⁵⁷ που προεδρεύεται από το γενικό διευθυντή του Υπουργείου Εξωτερικών και έχει γραμματέα της τον εκάστοτε γενικό διευθυντή του ΥΠ.⁵⁸ Με την ίδρυσή της η Επιτροπή αυτή (1962) έθεσε ως στόχο της την υποβολή προτάσεων και συγκεκριμένων σχεδίων προς το Υπουργικό Συμβούλιο για εξασφάλιση από την UNESCO πολιτιστικής βοήθειας.

Η Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων, για να φέρει το έργο της σε πέρας, συνεργάζεται με διάφορους διεθνείς οργανισμούς, όπως είναι ο ανεξάρτητος οργανισμός WIPO (World Intellectual Property Organization), η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η ΔΑΣΕ, κ.ά. Πιο συγκεκριμένα η Διεύθυνση επωμίζεται την ευθύνη της υπογραφής των διεθνών πολιτιστικών συμβάσεων, όπως είναι η Σύμβαση της Χάγης για την Προστασία των Πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης (1954), η Σύμβαση για Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972), η Σύμβαση για μέτρα απαγόρευσης και παρεμπόδισης παράνομης εισαγωγής/εξαγωγής και παράνομης μεταβίβασης της κυριότητας Πολιτιστικών αγαθών (1970), η Σύμβαση για εισαγωγή Πολιτιστικού, Εκπαιδευτικού και Επιστημονικού υλικού (1950), η Σύμβαση για προστασία των Πολιτιστικών, Οικονομικών, Κοινωνικών, Πολιτειακών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (1966), κ.ά.⁵⁹ Πέρα όμως από την υπογραφή των διεθνών συμβάσεων, η Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων έχει και την ευθύνη για τη διαμόρφωση και σύναψη διμερών πολιτιστικών συμβάσεων, για υλοποίηση των οποίων υπεύθυνο είναι το ΥΠ. Τέτοιες συμβάσεις η Κυπριακή Δημοκρατία έχει συνάψει με 22 συνολικά χώρες (βλ.πίν . 37). Γενικά γίνεται φανερό πως

57. Τα τελευταία 10 χρόνια η Επιτροπή αυτή έχει αδρανοποιηθεί και η μονη της δραστηριότητα είναι η έκδοση του Δελτίου Κυπριακής Επιτροπής UNESCO, το οποίο είχε αρχίσει να εκδίδεται από το 1970.

58. Μέλη της Επιτροπής UNESCO είναι εξέχουσες προσωπικότητες των γραμμάτων και των τεχνών.

59. Ministry of Exterior 1986: 77-78

η εμπλοκή της Διεύθυνσης Πολιτιστικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών στα θέματα του πολιτισμού είναι καθαρά νομοτεχνικής φύσης - και μάλιστα σε διεθνές επίπεδο - χωρίς βασικά να έχει ουσιαστική σχέση με την πολιτιστική ανάπτυξη και δραστηριότητα.⁶⁰

ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ (ΓΤΠ). Θέματα όπως ο Τύπος και γενικότερα τα ΜΜΕ, η ανάπτυξη του κινηματογράφου και η λογοκρισία κινηματογραφικών ταινιών εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Γραφείου αυτού. Συγκεκριμένα για τη ρύθμιση των θεμάτων του Τύπου ψηφίστηκε στο νησί το 1989 ο νόμος 145/89 με τον οποίο τροποποιούνται και ενοποιούνται όλες οι προηγούμενες νομοθεσίες οι σχετικές με την κατοχύρωση της ελευθερίας του Τύπου, την έκδοση, κυκλοφορία και πώληση εφημερίδων και άλλων εντύπων, την εγγραφή βιβλίων, την κατοχή

ΠΙΝΑΚΑΣ 37

Πολιτιστικές συμβάσεις που συνήψε η Κυπριακή Δημοκρατία μέχρι το 1990.

Χώρα	Ημερομηνία υπογραφής	Νόμος επικύρωσης ή παράρτ. Εφημερ. Δημοκρ.
Αίγυπτος	20.12.1967	50/1968
Βουλγαρία*	25.11.1972	1/1973
Γαλλία	29.10.1969	3/1970
Γιουγκοσλαβία*	12.11.1969	10/1970
Δομινικανή Δημοκρατία	1989	Παράρτημα 7 του 1989
ΕΣΣΔ*	24.5.1972	54/1972
Ινδία	24.10.1980&1990	Παράρτημα 7 του 1990
Ισπανία	16.7.1980	69/1980
Ιταλία	29.6.1973	76/1973
Κίνα	7.7.1980	72/1980
Κολομβία	11.3.1986	73/1986
Κούβα	13.3.1981	48/1981
Λιβύη	8.8.1980	30/1981
Μογγολία	20.3.1984	56/1984
Ομοσπονδιακή Δημοκρατία Γερμανίας	12.1.1972 & 7.6.1973	86/1973
Ουγγαρία*	8.8.1973	77/1973
Ουρουγουάη	16.7.1987	Παράρτημα 7 του 1987
Πολωνία*	1.2.1973	27/1973
Ρουμανία*	6.1.1972	11/1972
Συρία	25.10.1979	3/1980
Τσεχοσλοβακία*	16.4.1971	28/1971

Πηγή: Index to the Treaties and their Status as at the 1st January 1986. Επίσης πληροφορίες από προσωπική συνέντευξη με υπαλλήλους του Υπουργείου Εξωτερικών.

*Τα καθεστώτα των χωρών αυτών διαφοροποιήθηκαν μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος, με αποτέλεσμα μερικές απ' αυτές να διασπαστούν σε δυο ή και περισσότερα κράτη.

60. Αξίζει να σημειωθεί πως στο Υπουργείο Εξωτερικών υπάγεται και η Υπηρεσία Απόδημων, που μεταξύ άλλων επλαμβάνεται και των πολιτιστικών θεμάτων του απόδημου κυπριακού ελληνισμού.

τυπογραφικών πιεστηρίων, κ.ά. Ο νέος νόμος περιλαμβάνει πρόνοια για ίδρυση και λειτουργία Συμβουλίου Τύπου, του οποίου ως αρμοδιότητα ορίζεται η προάσπιση της ελευθερίας και ανεξαρτησίας του κυπριακού Τύπου, η ρύθμιση των κανόνων δεοντολογίας του, καθώς και η κατοχύρωση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Επίσης προνοεί για εγκαθίδρυση Αρχής Τύπου με συμβουλευτικό χαρακτήρα. Η Αρχή αυτή επιφορτίζεται με το έργο της υποβολής συμβουλευτικών εισηγήσεων προς τον υπουργό Εσωτερικών σχετικά με θέματα χορήγησης αδειών λειτουργίας πρακτορείων Τύπου, της έκδοσης εφημερίδων από αλλοδαπούς, κ.ά. Όσον αφορά την κυκλοφορία εφημερίδων και περιοδικών στο νησί, ας σημειωθεί πως κατά το 1994 κυκλοφορούσαν 19 εφημερίδες, καθημερινές και εβδομαδιαίες, και 19 περιοδικά (βλ.πίν. 66) από τα οποία ελάχιστα ήταν πνευματικού ή πολιτιστικού περιεχομένου. Αξιοσημείωτη στον τομέα αυτό είναι η προσπάθεια που καταβάλλεται για μικρογράφιση του Αρχείου Κυπριακών Εφημερίδων, με στόχο την οργάνωση Κυπρολογικής Βιβλιοθήκης και πλήρους Αρχείου Κυπριακού Τύπου.

Στον τομέα της ραδιοτηλεόρασης μέχρι πρόσφατα είχε το μονοπώλιο το ΡΙΚ (ημικρατικός οργανισμός),⁶¹ όμως με την ψήφιση του νόμου 120/90 άνοιξε ουσιαστικά ο δρόμος για ίδρυση και άλλων ραδιοτηλεοπτικών σταθμών στο νησί. Συγκεκριμένα κατά το 1994 λειτουργούσαν, με εξασφάλιση άδειας από το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων,⁶² 27 ραδιοφωνικοί σταθμοί και 6 τηλεοπτικοί (βλ.πίν. 65). Όσον αφορά την ακροατικότητα των ραδιοσταθμών, φαίνεται πως τα πρωτεία είχε το ΡΙΚ, με το "Τρίτο Πρόγραμμα" (38,5%) και το "Πρώτο Πρόγραμμα" (37,2%),

ΠΙΝΑΚΑΣ 38

Ακροατικότητα των ραδιοσταθμών σε εκατοστιαίες μονάδες (%).

ΟΝΟΜΑ ΡΑΔΙΟΣΤΑΘΜΟΥ	%
Τρίτο πρόγραμμα ΡΙΚ	38,5
Πρώτο πρόγραμμα ΡΙΚ	37,2
Ράδιο - Πρώτο	14,8
Ράδιο - Άστρα	13,4
Ο Λόγος	6,9
Άλλοι	29,6
Κανένα	0,8
ΣΥΝΟΛΟ*	141,2

Πηγή: Έρευνα της M. R. Euroresearch Ltd που έγινε από 27 Οκτωβρίου μέχρι 11 Νοεμβρίου 1992 (δείγμα 1000 άτομα).

* Το σύνολο υπερβαίνει το 100% επειδή οι ερωτηθέντες είχαν την ευχέρεια πολλαπλής εκλογής.

61. Για το ΡΙΚ θα γίνει λεπτομερής αναφορά πιο κάτω στην ενότητα "Ημικρατικοί πολιτιστικοί φορείς" σ. 140-147.

62. Για τη χορήγηση των αδειών αυτών το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων συμβουλευεται τη Συμβουλευτική Επιτροπή Ραδιοφωνίας που συστάθηκε με βάση τη σχετική πρόνοια του νόμου 120/90.

και ακολουθούσε το Ράδιο-Πρώτο (14,8%), το Ράδιο-Άστρα (13,4%) και ο Λόγος (6,9%). Βλ. πίν. 38.⁶³ Ως προς την ίδρυση τηλεοπτικών σταθμών στο νησί αξίζει να αναφερθεί πως ο σχετικός νόμος (29(ι)/92) ψηφίστηκε το 1992 και προνοεί για την ίδρυση, εγκατάσταση και λειτουργία τέτοιων σταθμών. Συγκεκριμένα στο άρθρο 5 του εν λόγω νόμου αναφέρεται πως σκοπός των τηλεοπτικών σταθμών είναι "να ενημερώνουν κατά τρόπο αντικειμενικό και αμερόληπτο το κοινό, καθώς και να μεταδίδουν προϊόντα του λόγου και της τέχνης". Αξιοπρόσεκτο επίσης είναι πως ο νόμος προνοεί για την ποιοτική στάθμη των εκπομπών των τηλεοπτικών σταθμών, ώστε να ανταποκρίνονται "στην κοινωνική απόστολή τους και να προάγουν την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας".

Στον τομέα της λογοκρισίας κινηματογραφικών ταινιών, που υπάγεται κι αυτός στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, είναι χαρακτηριστικό πως από το 1935 υπήρχαν κανονισμοί που προνοούσαν "δια την καλύτεραν ρύθμισιν και τον έλεγχον δημοσίων κινηματογραφικών προβολών και δια τους σκοπούς τους σχετιζομένους με ταύτην", οι οποίοι κανονισμοί αναθεωρούνται κατά καιρούς με μεταγενέστερους νόμους.⁶⁴ Σύμφωνα με το σχετικό αναθεωρημένο νόμο λειτουργεί στο νησί Συμβούλιο Λογοκρισίας⁶⁵ τα μέλη του οποίου διορίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο (νόμος 35/53 άρθρο 2). Το Συμβούλιο αυτό προβαίνει στο διορισμό μιας ή περισσότερων πενταμελών επιτροπών που ενεργούν ως Επιτροπές Λογοκρισίας (νόμος 24/57 άρθρο 2). Σχετικά με τον αριθμό ταινιών που υποβάλλονταν για λογοκρισία⁶⁶ κατά την περίοδο 1979-1989, πρέπει να σημειωθεί πως ο αριθμός τους μειωνόταν προοδευτικά και έφθασε από 1.013 σε 65. Η μεγαλύτερη μείωση φυσικά παρατηρείται μετά το 1984 και ουσιαστικά αντανakλά τη μειωμένη εισαγωγή ταινιών στο νησί, που οφείλεται στη μεγάλη κρίση που αντιμετώπιζε ο κινηματογράφος στην περίοδο εκείνη. Αναφορικά με τη χώρα προέλευσης των πιο πάνω ταινιών τα πρωτεία είχαν οι ΗΠΑ, το Ην. Βασίλειο και η Ελλάδα και ακολουθούσαν η Ιταλία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Κύπρος (βλ. πίν. 39).

Από το σύνολο των ταινιών που υποβλήθηκαν για λογοκρισία κατά την περίοδο 1979-1989 ελάχιστες απορρίφθηκαν. Ο αριθμός αυτών που απορρίφθηκαν κυμαίνεται μεταξύ 1 και 11. Ιδιαίτερα από το 1987 και μετά καμιά από τις ταινίες που είχαν υποβληθεί για λογοκρισία δεν απορρίφθηκε, πράγμα που εξυπακούει πως το Συμβούλιο Λογοκρισίας τείνει να εγκρίνει όλες τις υπό κρίση ταινίες. Σχετικά σημειώνεται πως, σύμφωνα με το νέο νόμο που ετοιμάζεται, το συμβούλιο που θα προταθεί

63. Σήμερα με τη λειτουργία και άλλων ραδιοτηλεοπτικών σταθμών τα ποσοστά αυτά έχουν οπωσδήποτε ανατραπεί.

64. Οι νόμοι αυτοί είναι οι 35/53, 24/57, 27/62, 77/68, 41/71 και 17/78.

65. Πρόσφατα έχει οριστεί επιτροπή με επικεφαλής τον πρόεδρο του Συμβουλίου Λογοκρισίας και μέλη ψυχολόγους, εκπαιδευτικούς και άλλους ειδικούς για προώθηση νέας τροποποίησης του σχετικού νόμου. (Τις πληροφορίες αυτές μου τις έχει δώσει η λειτουργός Κλάδου Οπτικο-ακουστικών Μέσων του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών κ. Β. Καρανίκη.)

66. Σύμφωνα με το σχετικό νόμο, για κάθε ταινία που υποβάλλεται για λογοκρισία καταβάλλονται δικαιώματα £6, εξαιρουμένων των ταινιών εκπαιδευτικού, επιστημονικού ή μορφωτικού περιεχομένου.

θα ονομάζεται Συμβούλιο Κατάταξης Ταινιών⁶⁷ και όχι Συμβούλιο Λογοκρισίας. Επίσης στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού της υφιστάμενης νομοθεσίας γίνεται προσπάθεια με το νέο νόμο να καλύπτεται και ο τομέας των βιντεοκασετών. Ήδη έχει ψηφιστεί από τη Βουλή των Αντιπροσώπων "ο περί προστασίας εμπορικής εκμετάλλευσης κινηματογραφικών ταινιών" νόμος (159/90) ο οποίος στοχεύει στο να περιορίσει τη βιντεο-κασετοπειρατεία στο νησί.⁶⁸ Αξιοσημείωτο θεωρείται ότι ο σχετικός νόμος καλύπτει και τις περιπτώσεις των πειρατικών προγραμμάτων των Η/Υ.

Το ΓΤΠ εμπλέκεται και σε θέματα ανάπτυξης του κινηματογράφου χρηματοδοτώντας την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών⁶⁹ και ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή ταινιών κυπριακής παραγωγής σε διεθνή φεστιβάλ κινηματογράφου, όπως είναι το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου του Μοντρεάλ, το Φεστιβάλ των Ινδιών, το Φεστιβάλ του Καΐρου, το Φεστιβάλ Μόσχας, η Μόστρα δι Βαλέντσια, κ.ά.⁷⁰ Για την καλύτερη αντιμετώπιση του θέματος της ανάπτυξης του κινηματογράφου λειτουργεί στο νησί Συμβουλευτική Επιτροπή Κινηματογράφου, που έργο της είναι να συμβουλεύει την κυβέρνηση για την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών στην Κύπρο και να παρακολουθεί την πρόοδο της παραγωγής αυτής.⁷¹ Επίσης αξίζει να σημειωθεί πως το Υπουργικό Συμβούλιο έχει πάρει πρόσφατα απόφαση για ίδρυση Κινηματογραφικού Αρχείου το οποίο θα βρίσκεται κάτω από την αρμοδιότητα του ΓΤΠ.⁷² Σύμφωνα με την απόφαση αυτή σκοποί του εν λόγω Αρχείου θα είναι: 1. Η προαγωγή και διαφύλαξη των κινηματογραφικών παραγωγών 2. Η ανάπτυξη της συνεργασίας με τη Διεθνή Ομοσπονδία Κινηματογραφικών Αρχείων και άλλους συναφείς οργανισμούς 3. Η διευκόλυνση της συλλογής και ανταλλαγής σε διεθνή κλίμακα κινηματογραφικού αρχειακού υλικού, καθώς και στοιχείων σχετικών με την ιστορία της κινηματογραφικής τέχνης, και 4. Η προαγωγή και ανέλιξη της κινηματογραφικής τέχνης και κουλτούρας στην Κύπρο.

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΗΣΕΩΣ. Το Τμήμα αυτό είναι αρμόδιο για την πολεοδομία και χωροταξία, τη χρήση και ανάπτυξη της ακίνητης ιδιοκτησίας, καθώς και τη διατήρηση περιοχών που παρουσιάζουν ενδιαφέρον από άποψη αρχιτεκτονικής και φυσικής κληρονομιάς. Το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως μαζί με το Τμήμα Αρχαιοτήτων και την Υπηρεσία Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας

67. Με βάση το νέο νόμο που ετοιμάζεται οι κινηματογραφικές ταινίες θα κατατάσσονται σε 5 κατηγορίες, αντί σε 3 που κατατάσσονταν μέχρι τώρα, από τις οποίες η μια θα αφορά τις αυστηρώς ακατάλληλες.

68. Η Κύπρος κατατάσσεται ανάμεσα στις πρώτες χώρες στον κόσμο στο θέμα της βιντεοκασετοπειρατείας.

69. Κατά το 1985 το ΓΤΠ χρηματοδότησε την παραγωγή των εξής 3 ταινιών: 1. "Στα ίδια Χώματα" του Β. Χ' Κυριάκου 2. "Λεπτομέρεια στην Κύπρο" του Π. Χρυσάνθου και 3. "Κερύνεια τόσο κοντά τόσο μακριά" του Γ. Καραολή και Α. Ζερμπύλα. Βλ. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 1985: 72

70. Σε μερικές περιπτώσεις τιμήθηκαν με βραβεία κυπριακές ταινίες, όπως η ταινία "Νεκρωμένοι αέρες" του Γ. Ιωάννου (Φεστιβάλ Μόσχας), "ο Βιασμός της Αφροδίτης" του Α. Πάντζη (Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης και Μανχάιμ της Δ. Γερμανίας).

71. Πρόεδρος της Επιτροπής αυτής είναι ο διευθυντής του ΓΤΠ.

72. Για το θέμα αυτό βλ. "Η Ραδιοφωνία δεν έχει μέλλον στην Κύπρο", Φιλελεύθερος 4.11.92.

ΠΙΝΑΚΑΣ 39

Ταινίες, κατά χώρα προέλευσης, που λογοκρίθηκαν κατά την περίοδο 1979-1989.

ΧΩΡΑ	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
ΗΠΑ	350	330	357	275	243	153	117	67	43	78	45
Ην. Βασίλειο	243	298	188	334	174	203	86	76	107	87	3
Ελλάδα	121	924	83	181	160	148	89	44	36	5	2
Ιταλία	95	45	57	48	62	29	17	10	2	16	
Γαλλία	56	55	23	93	27	28	24	11	54	5	1
Γερμανία*	43	190	39	63	58	48	24	9	34	6	
Κύπρος	11	21	9	11	114	65	58	21	41	21	5
Ιαπωνία	34	41	46	55	27	39	18	12	18	8	9
Δανία	6	4		5		6				4	
Ουγγαρία*				1						3	
Ελβετία	20	11	15	15	14	4	2	1	3		
Ν. Αφρική									1		
Ισπανία	7		1		4		1	4	4		
Ντουπά			6	5					12		
Χογκ Κονγκ	38	30	33	46	14	8	3				
Βέλγιο	1		2	4	8		2				
Ολλανδία	1	2	1	7	2	1	5				
Λίβανος			1				1				
Αίγυπτος							1				
Νορβηγία						1					
Αυστρία	4		3	2	4	1					
Αυστραλία						1					
Βραζιλία			1			1					
Γιουγκοσλαβία*					1	1					
Σουηδία	1	6		4	1						
ΕΣΣΔ*	1	2	1	2							
Καναδάς	3	1	6	2							
Τουρκία			2		3						
Ινδίες	3			3	1						
Φινλανδία				2							
Κουβέιτ				6							
Σιγκαπούρη				2	1						
Μονακό				1							
Ιρλανδία	10	4			1						
Παλαιστίνη	3	1									
Ισραήλ	1										
Τσεχοσλοβακία*	1										
Εγκρίθηκαν ολόκληρες	996	1.147	864	1.160	914	733	446	244	354	255	65
Εγκρίθηκαν μετά από περικοπές	9	8	4	3	2	1	1				
Απορρίφθηκαν	8	10	3	3	4	3	1	11			
Εκκρεμείς			3								
ΣΥΝΟΛΟ	1.013	1.165	874	1.166	920	737	448	255	354	255	65

Πηγή: Εκθέσεις της Γραμματείας του Συμβουλίου Λογοκρισίας Κινηματογραφικών Ταινιών για τα έτη 1979-1989.

*Το πολιτειακό καθεστώς των χωρών αυτών καθώς και η εδαφική τους επικράτεια έχουν σήμερα διαφοροποιηθεί.

γίας⁷³ θεωρούνται οι κύριοι φορείς προστασίας του περιβάλλοντος στο νησί και ευθύνη τους είναι η επιδίωξη εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας.

Οι βασικότεροι νόμοι που έχουν ψηφιστεί μέχρι σήμερα στην Κύπρο για το περιβάλλον είναι ο περί αρχαιοτήτων νόμος 41/35, ο περί πολεοδομίας και χωροταξίας νόμος 90/72⁷⁴ και ο νόμος 68(1)/92. Ο νόμος περί αρχαιοτήτων καλύπτει τα κτίρια που κτίστηκαν μέχρι το 1900⁷⁵ και είναι περισσότερο στατικός συγκριτικά με το νόμο 90/72, εφόσον με τις πρόνοιές του για αναπαλαίωση των κτιρίων λαϊκής κληρονομιάς της υπαίθρου δεν επιτυγχάνεται ουσιαστική αναζωογόνηση της υπαίθρου. Αντίθετα ο νόμος περί πολεοδομίας και χωροταξίας περιλαμβάνει τέτοιες πρόνοιες, που καλύπτουν όλες τις περιπτώσεις κτιρίων των πόλεων και της υπαίθρου και παράλληλα καθιστά δυνατό τον έλεγχο και την καθοδήγηση της ανάπτυξης στις περιοχές αυτές.⁷⁶ Οι κυριότερες πρόνοιες του νόμου αυτού αφορούν την εκπόνηση παγκύπριου σχεδίου, καθώς και τοπικών σχεδίων, που να προωθούν τον έλεγχο και τη ρύθμιση της ανάπτυξης χρησιμεύοντας ως οικονομικά και κοινωνικά πρότυπα στην έκδοση κανονισμών για συντήρηση οικοδομών, την προστασία περιοχών φυσικής ομορφιάς και ειδικών χαρακτηριστικών με τη δημιουργία "λευκών ζωνών", κ. ά. Ωστόσο ο νόμος αυτός για πολλά χρόνια παρέμενε ανενεργός και μόνο το 1990 λήφθηκε απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου να τεθεί σε εφαρμογή από 1.12.90.⁷⁷ Τέλος ο νόμος 68(1)/92 προνοεί για παροχή κινήτρων σε ιδιοκτήτες διατηρητέων οικοδομών. Μεταξύ άλλων ο νόμος αυτός προβλέπει για μεταφορά του συντελεστή δόμησης από την περιοχή που βρίσκεται η διατηρητέα οικοδομή σε άλλη, καθώς και την εφαρμογή των περί ενοικιοστασίου νόμων και στις περιπτώσεις διατηρητέων οικοδομών. Αξιοσημείωτο είναι ότι, σύμφωνα με το νόμο 68(1)/92, δεν επιβάλλεται κανένας φόρος σε διατηρητέες οικοδομές και επίσης απαλλάσσονται από τη φορολογία οποιαδήποτε εισοδήματα προέρχονται από τις οικοδομές αυτές, ενώ παράλληλα τα έξοδα για συντήρηση των διατηρητέων οικοδομών εκπίπτουν από το φόρο εισοδήματος. Σημαντικό ατοχείο του ίδιου νόμου είναι και η πρόνοια για ίδρυση Ειδικού Ταμείου Διατήρησης με τους εξής σκοπούς: 1. Την επιχορήγηση της δαπάνης συντήρησης διατηρητέων οικοδομών 2. Την επιχορήγηση των επιτοκίων των δανείων που συνάπτονται για τη συντήρηση τέτοιων οικοδομών 3. Την καταβολή σε επείγουσες περιπτώσεις της δαπάνης για διάσωση ή συντήρηση διατηρητέων οικοδομών και 4. Την παροχή δανείων για συντήρηση των οικοδομών που έχουν κηρυχτεί διατηρητέες.

73. Η Υπηρεσία Περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας δε θα εξεταστεί στην εργασία αυτή, γιατί η αρμοδιότητά της αφορά κυρίως το φυσικό περιβάλλον.

74. Η τελευταία τροποποίηση του νόμου περί πολεοδομίας και χωροταξίας έγινε το 1991 με τον αναθεωρημένο νόμο 28/91.

75. Σε κάποιες περιπτώσεις διπλοκαλύπτονται μερικά κτίρια, γιατί καλύπτονται και από τους νόμους 41/35 και 90/72.

76. Aristotelous 1985: 11

77. Βλ. "Αρχιτεκτονική - Προστασία περιβάλλοντος" (άρθρο Γ. Βασιλείου), Φιλελεύθερος 11.1.91.

Σχετικά με την καταγραφή των κτιρίων με αρχιτεκτονική αξία πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχουν στο νησί περιορισμένης έκτασης καταγραφές, χωρίς όμως να υπάρχει οργανωμένο σύστημα καταγραφής τους σε παγκύπρια κλίμακα.⁷⁸ Συγκεκριμένα το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως έχει ετοιμάσει ένα τέτοιο σύστημα καταγραφής τόσο των αστικών κτιρίων, όσο και εκείνων της υπαίθρου που παρουσιάζουν ενδιαφέρον είτε από αρχιτεκτονική είτε από ιστορική ή άλλη άποψη.⁷⁹ Η καταγραφή αυτή αποσκοπεί στη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τα εξής: 1. Αρχιτεκτονικός τύπος των κτιρίων, κυριότητά τους, παρούσα κατάσταση και υλικά κατασκευής τους, φωτογραφίες και σχέδιά τους, κ.ά. 2. Διαπίστωση της αρχιτεκτονικής αξίας των κτιρίων 3. Διαπίστωση του επείγοντος της επέμβασης στα κτίρια αυτά και καθορισμός του τρόπου επέμβασης. Η εν λόγω καταγραφή πιστεύεται πως θα βοηθούσε τόσο στον έλεγχο της πορείας της ανάπτυξης στο νησί, όσο και στο έργο της γρήγορης αναπαλαίωσης των κτιρίων αυτών.⁸⁰ Ωστόσο φαίνεται πως από το 1985 που έχει ετοιμαστεί το σχέδιο μέχρι σήμερα δεν έχει επιτελεστεί σημαντικό έργο προς την κατεύθυνση αυτή.

Χαρακτηριστική είναι η ανάθεση στον ιδιωτικό τομέα, από το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως, εργασιών διατήρησης αξιόλογων αρχιτεκτονικών κτιρίων.⁸¹ Η εφαρμογή του σχεδίου αυτού άρχισε με Διατάγματα από το 1992, στα πλαίσια της προσπάθειας για κάλυψη όσο το δυνατό περισσότερων χωριών με αξιόλογο αρχιτεκτονικό χαρακτήρα. Σημειώνεται πως μέχρι το 1988 δεν ξοδεύτηκε κανένα ποσό από το κράτος για συντήρηση διατηρητέων οικοδομών, ενώ από το 1988 και μετά εξετάστηκαν 53 αιτήσεις και προσφέρθηκαν £105.658 για επιχορηγήσεις (οι £61.000 είναι για το 1992) και £15.410 για επιχορηγήσεις επιτοκίων δανείων (οι £10.211 είναι για το 1992).⁸²

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑΣ. Η Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας έχει ιδρυθεί το 1975 με τη συμβολή εμπειρογνομόνων του Ελληνικού Οργανισμού Χειροτεχνίας και την οικονομική και τεχνική αρωγή των Ηνωμένων Εθνών.⁸³ Βασικός σκοπός της Υπηρεσίας αυτής είναι η αναβίωση της παραδοσιακής λαϊκής τέχνης της Κύπρου και η σταδιακή ανάπτυξή της σε σύγχρονη χειροτεχνία με αυθεντικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και εμπορικής αποδοχής.⁸⁴ Από το 1977 η Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας, παλάλληλα με τα αναπτυξιακά προγράμματα, ανέλαβε τη σχεδίαση, την οργάνωση και την εφαρμογή προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την Υπάτη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες.

78. Το Τμήμα Αρχαιοτήτων έχει προβεί σε κάποια καταγραφή των κυριότερων αρχαίων μνημείων του νησιού, η οποία όμως δεν είναι ικανοποιητική.

79. Η καταγραφή αυτή προγραμματιζόταν να γίνει σε παρόμοιο σύστημα με εκείνο της UNESCO, δηλ. τον καταρτισμό ευρετηρίων-πινάκων.

80. Aristotelous 1985: 10

81. Τέτοιες έρευνες-μελέτες ανατέθηκαν σε ιδιώτες αρχιτέκτονες για τα χωριά Ασκάς, Πάνω και Κάτω Λεύκαρα, Λόφου, Φύτη κ.ά.

82. Φυλλάδιο Τμήματος Πολεοδομίας και Οικήσεως C/31 "Διατήρηση Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς" (χωρίς χρονολογία).

83. Συγκεκριμένα τη συστηματική ανάπτυξη της χειροτεχνίας στην Κύπρο έχει εισαγάγει ο εμπειρογνώμονας των Ηνωμένων Εθνών κ. Heuchenne. Βλ. ΡΙΟ 1979: 57

84. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 1987: 45-46

Πιο αναλυτικά οι στόχοι της Υπηρεσίας Χειροτεχνίας είναι: 1. Μελέτη και έρευνα σε θέματα παραδοσιακής λαϊκής τέχνης και σύγχρονης χειροτεχνίας 2. Ποιοτική και αισθητική βελτίωση προϊόντων που παράγονται από ιδιώτες οικοτέχνες και βιοτέχνες 3. Σχεδίαση και δημιουργία νέων προϊόντων με κυπριακό χαρακτήρα, προσαρμοσμένα στις απαιτήσεις και ανάγκες της σύγχρονης ζωής 4. Οργάνωση και έλεγχος της παραγωγής των ειδών αυτών και αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους 5. Λήψη θεσμικών μέτρων υπέρ της χειροτεχνίας 6. Αύξηση της συνεισφοράς του τομέα της χειροτεχνίας στην εθνική οικονομία, κ.ά.⁸⁵ Η επίτευξη των στόχων αυτών επιδιώκεται με τους εξής τρόπους. Πρώτο, με τη δημιουργία πρότυπων πειραματικών εργαστηρίων στο Κέντρο Χειροτεχνίας στη Λευκωσία (η λειτουργία του άρχισε το 1980),⁸⁶ καθώς και με τη λειτουργία εργαστηρίων παραγωγής σε προσφυγικούς συνοικισμούς και σε άλλες περιοχές. Δεύτερο, με τον καταρτισμό σχεδίου για οικοτεχνική απασχόληση των νοικοκυρών.⁸⁷ Αξίζει να σημειωθεί πως στο νησί λειτουργούν 5 καταστήματα για τη διάθεση των παραγόμενων ειδών χειροτεχνίας.⁸⁸

Σχετικά με τα πρότυπα εργαστήρια που λειτουργούν στο Κέντρο Χειροτεχνίας πρέπει να σημειωθεί πως οι τομείς δραστηριότητάς τους είναι ποικίλοι. Τέτοιοι τομείς είναι εκείνος της κεντητικής (παράγει κεντήματα λευκαρίτικα, αθηνίτικα, μοδίτικα, κ.ά.), της υφαντικής (παράγει υφαντά καρπασίτικα, λευκονοιζιάτικα, φυθκιώτικα, κτλ.), του ταπισερί, της ξυλογλυπτικής, της αγγειοπλαστικής-κεραμικής, της καλλιτεχνικής μεταλλοτεχνίας, της ψαθοπλεκτικής και γενικής χειροτεχνίας (με μπατίκ, μακραμέ) και της δερματοτεχνίας και ενδυματολογίας (ράβονται παραδοσιακές στολές, όπως η καρπασίτικη, η παφίτικη, η βράκα, το ζιμπούνι, κ. ά.).⁸⁹

Για την προβολή της λαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου η Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας σε συνεργασία με τις ΠΟΥΥΠ, τον ΚΟΤ και την Υπηρεσία Αποδήμων οργανώνει ή συμμετέχει σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.⁹⁰ Επίσης με τη συνέργασία του Τμήματος Αρχαιοτήτων και του Δήμου Λεμεσού ίδρυσε τα Μουσεία Λαϊκής Τέχνης στη Λεμεσό και τη Γεροσκήπου. Ας σημειωθεί ότι η Υπηρεσία Χειροτεχνίας αποτελεί παράδειγμα πολιτιστικού φορέα που υποβοηθεί στο μέτρο των δυνατοτήτων της στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού, συμβάλλοντας στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος με

85. Περισσότερα βλ. "Πληροφοριακό Δελτίο για την Υπηρεσία Χειροτεχνίας του Υπουργείου Εμπορίου και Βιομηχανίας" (χωρίς χρονολογία).

86. Το Κέντρο Χειροτεχνίας στοίχισε περίπου £250.000, από τις οποίες το μεγαλύτερο μέρος έχει προσφέρει η Υπάτη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες και η ελληνική κυβέρνηση. Βλ. ΡΙΟ 1979: 57 και Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 1986: 63

87. Με το σχέδιο αυτό η Υπηρεσία Χειροτεχνίας απασχολεί πλήρως ή μερικώς γύρω στα 1000 άτομα.

88. Τα καταστήματα αυτά λειτουργούν στη Λεμεσό, Λάρνακα, Πάφο, στη Λαϊκή Γειτονιά της Λευκωσίας και στο Κέντρο Χειροτεχνίας.

89. Βλ. φυλλάδιο "Ξενάγηση στο Κέντρο Κυπριακής Χειροτεχνίας" (χωρίς χρονολογία).

90. Στο εσωτερικό τέτοιες εκδηλώσεις είναι το Φεστιβάλ Λευκωσίας, η Γιορτή του Κρασιού στη Λεμεσό, η Εβδομάδα Λαϊκής Αρχιτεκτονικής, τα Παμπάφια, τα Διονύσια, ενώ στο εξωτερικό είναι η Εκθεση Χειροτεχνικού Πολιτισμού στο Μουσείο του Ανθρώπου στο Παρίσι, πολιτιστικές εκδηλώσεις στην Αθήνα, Αυστραλία, ΗΠΑ, Αγγλία κ.α.

ποικίλους τρόπους.⁹¹ Τέτοιοι τρόποι είναι η πώληση των διάφορων ειδών που κατασκευάζονται στο Κέντρο Οικοτεχνίας και στα άλλα εργαστήρια της Υπηρεσίας, η προσέλκυση τουριστών, η εκπαίδευση και μετεκπαίδευση τεχνιτών στους διάφορους τομείς της οικοτεχνίας,⁹² η επαναδραστηριοποίηση των εκτοπισθέντων οικοτεχνών και βιοτεχνών, η συμβολή της Υπηρεσίας στην αναβάθμιση της ποιότητας των ειδών χειροτεχνίας που κατασκευάζονται από ιδιώτες ώστε να είναι συναγωνίσιμα, κ.ά.

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ. Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς ιδρύθηκε το 1989 και ενώ είχε υπαχθεί στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, ωστόσο τη λειτουργία της επιτηρούσε απευθείας ο πρόεδρος της Δημοκρατίας.⁹³ Μεταξύ των στόχων της περιλαμβάνονται και πολιτιστικοί στόχοι, όπως είναι η ίδρυση και λειτουργία κέντρων νεότητας,⁹⁴ η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, η ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας των νέων, κ.ά.⁹⁵ Αναλυτικότερα το έργο της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς στον πολιτιστικό τομέα συνίσταται στη διοργάνωση εκθέσεων νέων Κύπριων καλλιτεχνών, την προώθηση έκδοσης δίσκων με έργα Κύπριων μουσικοσυνθετών, τη διοργάνωση μουσικών και λογοτεχνικών διαγωνισμών, καθώς και ποιητικών συμποσίων, και την οικονομική ενίσχυση νέων συγγραφέων.⁹⁶ Αξιοπρόσεκτο είναι το πρόγραμμα "Προοπτικές", που οι βασικοί του στόχοι ήταν αφενός να βοηθήσει στην ανέλιξη των νέων καλλιτεχνών και αφετέρου να αποτελέσει κέντρισμα προς τους καλλιτέχνες να γίνουν περισσότερο απαιτητικοί από τη δουλειά τους.⁹⁷

91. Το Υπουργείο Εμπορίου και Βιομηχανίας, κατά την πενταετία 1979-1984, έθεσε στόχο να συνεισφέρει στην εθνική οικονομία ένα εκατομμύριο λίρες (σε τρέχουσες τιμές) από την έμμεση ή άμεση εργοδότηση ατόμων που θα τύγχαναν εκπαίδευσης ή μετεκπαίδευσης στην Υπηρεσία Χειροτεχνίας. Βλ. ΡΙΟ 1979: 57

92. Μέχρι το 1985 είχαν εκπαιδευτεί στα διάφορα προγράμματα της Υπηρεσίας Χειροτεχνίας περίπου 4 χιλ. άτομα, από τα οποία τα περισσότερα τώρα εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα. Βλ. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 1986: 63-64

93. Η λειτουργία της Γραμματείας Νέας Γενιάς ήταν από την αρχή προβληματική, μέχρι που έπαψε να λειτουργεί με την κυβερνητική αλλαγή που επήλθε ύστερα από τις προεδρικές εκλογές του 1993. Σήμερα ωστόσο άρχισε να επαναλειτουργεί με νέα ονομασία ως Κεντρικός Φορέας Νεολαίας.

94. Αξίζει να σημειωθεί πως είχε εξασφαλιστεί ποσό \$50.000 από το UNHCR για την ίδρυση ενός κοινοτικού πολυδύναμου κέντρου νεότητας στη Λευκωσία, για την ίδρυση του οποίου επρόκειτο να μετακληθεί εμπειρογνώμονας των Ηνωμένων Εθνών για να εκπονήσει τη σχετική μελέτη. Βλ. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 1993: 164

95. Για τους στόχους αυτούς βλ. "Τεράστιο έργο επωμίζεται η Γραμματεία Νέας Γενιάς", Φιλελεύθερος 17.3.91.

96. Βλ. "Ενίσχυση των νέων δημιουργών και εκδηλώσεις Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς" στο Γενική ανασκόπηση του έργου της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς για τα έτη 1990-1992. Φάκ. 031 κεφ. VIII: 10-13

97. Το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε: 1. Τη βράβευση ενός νέου καλλιτέχνη ετησίως με κριτήριο τη δουλειά του τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό (το έπαθλο της βράβευσης συνίστατο σε οικονομική βοήθεια για διοργάνωση μεγάλης έκθεσης με σκοπό την παρουσίαση του έργου του καλλιτέχνη στο κυπριακό κοινό). 2. Τη δημιουργία καλλιτεχνικής επικοινωνίας μεταξύ Κύπριων και ξένων καλλιτεχνών προσκαλώντας τους τελευταίους στην Κύπρο 3. Τη διοργάνωση μιας έκθεσης ετησίως στο εξωτερικό στην οποία θα συμμετείχαν νέοι καλλιτέχνες 4. Την επιχορήγηση των εργαστηρίων καλλιτεχνών που το μοναδικό τους εισόδημα προερχόταν από την τέχνη, κ. ά. Βλ. "Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς εγκαινιάζει φέτος θέσμούς για προώθηση των νέων καλλιτεχνών", Φιλελεύθερος 29.9.91.

Όσον αφορά την έγκριση κονδυλίων από το κράτος για τη λειτουργία της Γ. Γ. Νέας Γενιάς, αξίζει να σημειωθεί πως υπήρξε έντονη διαμάχη μεταξύ των πολιτικών κομμάτων στη Βουλή των Αντιπροσώπων, σε τέτοιο σημείο μάλιστα που αμφισβητήθηκε ακόμη και το νομικό καθεστώς της, πέρα από τον τρόπο λειτουργίας της.⁹⁸ Συγκεκριμένα για τη λειτουργία της Γ. Γ. Νέας Γενιάς είχαν εγκριθεί τα ποσά £176.300 και £175.643, για τα έτη 1989 και 1990 αντίστοιχα, ενώ για τα επόμενα χρόνια δεν είχε εγκριθεί κανένα απολύτως ποσό.⁹⁹ Από το εγκεκριμένο ποσό του προϋπολογισμού οι £13.000 περίπου, ας σημειωθεί, αφιερώνονταν για το πολιτιστικό-ψυχαγωγικό πρόγραμμα των εθνοφρουρών.¹⁰⁰ Αναμφίβολα η ίδρυση της Γ. Γ. Νέας Γενιάς ήταν ένα πρωτοποριακό βήμα για το νησί, αλλά δυστυχώς δεν μπόρεσε να επιβιώσει ούτε φαίνεται να βοήθησε σημαντικά στην ποιοτική αναβάθμιση της πολιτιστικής ζωής της νεολαίας¹⁰¹ για πολλούς λόγους. Μερικοί από τους λόγους αυτούς είναι η αντίδραση στην ίδρυσή της από τα κοινοβουλευτικά κόμματα (κυρίως για αντιπολιτευτικούς λόγους), η μη ύπαρξη στο Φορέα μόνιμου και προσοντόχου προσωπικού, τα πενιχρά οικονομικά της, η προχειρότητα που πολλές φορές διέκρινε τα προγράμματά της, κ.ά.

ΚΡΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ. Το Κρατικό Αρχείο πρωτολειτούργησε το 1978 με την επωνυμία Δημόσιο Αρχείο,¹⁰² θέτοντας ως σκοπό της ίδρυσής του τη φύλαξη των δημόσιων εγγράφων. Η ποσότητα των εγγράφων που φυλάσσονται σήμερα στο Κρατικό Αρχείο είναι 2.43 χλμ. μήκους ραφιών, με πιο σημαντικές αρχειακές συλλογές τα Αρχεία του Κυβερνήτη και τα Αρχεία της Αρχιγραμματείας που ανήκουν στη χρονική περίοδο 1878 - 1960.¹⁰³ Όσον αφορά το κτίριο που στεγάζει το Κρατικό Αρχείο, παρουσιάζει αρκετά προβλήματα στενότητας και ακαταλληλότητας, με αποτέλεσμα η Πολιτεία να λάβει απόφαση μεταστέγασής του σε νέο κτίριο, που θα ανεγερθεί μελλοντικά. Το προσωπικό του Κρατικού Αρχείου συνίσταται από την έφορο Αρχείου και δύο αρχειακούς επιθεωρητές.

98. Βλ. "Θέμα υπόστασης του Φορέα Νεολαίας ενώπιον της Επιτροπής Οικονομικών", Φιλελεύθερος 9.7.91, και επίσης "Ο Φορέας Νέας Γενιάς" (επιστολή 10 Κύπριων καλλιτεχνών προς τον πρόεδρο της Βουλής των Αντιπροσώπων, τους βουλευτές και τους προέδρους των Επιτροπών Οικονομικών και Παιδείας, με την οποία διαμαρτύρονταν για τη στάση τους απέναντι στη Γ.Γ. Γραμματεία Νέας Γενιάς). Φιλελεύθερος 9.4.92.

99. Η Γ. Γ. Νέας Γενιάς δε διέθετε καμιά οργανική θέση κατά την περίοδο λειτουργίας της, αλλά λειτουργούσε με 12 αποσπασμένους υπαλλήλους από το Τμήμα Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας.

100. Το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε συναυλίες Κύπριων συνθετών και μουσικών συγκροτημάτων, καθώς και θεατρικές παραστάσεις σε στρατόπεδα τόσο από επαγγελματικούς όσο και από ερασιτεχνικούς θιάσους ή ομάδες. Βλ. "Επιμορφωτικά και ψυχαγωγικά προγράμματα στα στρατόπεδα", Φιλελεύθερος 28.4.91.

101. Βλ. "Λείπουν οι κατάλληλοι χώροι για δημιουργική ψυχαγωγία της νεολαίας μας", Φιλελεύθερος 5.5.91.

102. Με τη νέα του ονομασία το Κρατικό Αρχείο λειτουργεί από το 1991.

103. Φυλλάδιο "Κρατικό Αρχείο", 8.4.94

2. Ημικρατικοί φορείς

Αξιοσημείωτη πολιτιστική δραστηριότητα στην Κύπρο αναπτύσσουν και μερικοί ημικρατικοί φορείς, όπως είναι ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου (ΘΟΚ), το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) και ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ). Οι οργανισμοί αυτοί, που κατά κανόνα επιχορηγούνται από το κράτος, επιτελούν εξίσου σημαντικό πολιτιστικό έργο με τους δημόσιους φορείς, ώστε θα ήταν παράλειψη αν δεν τους γινόταν μια σύντομη παρουσίαση.

ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΥΠΡΟΥ. Το ιστορικό της ίδρυσης του ΘΟΚ ανάγεται στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συγκεκριμένα ο ΘΟΚ ιδρύθηκε το 1970 (νόμος 71/70)¹⁰³ και θεωρείται ο φυσικός διάδοχος του Οργανισμού Θεατρικής Ανάπτυξης Κύπρου (ΟΘΑΚ).¹⁰⁴ Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο του ΘΟΚ σκοπός της ίδρυσής του είναι "η προαγωγή της θεατρικής τέχνης στην Κύπρο και η καλλιέργεια του θεατρικού καλλιτεχνικού συναισθήματος του λαού και των καλλιτεχνικών σχέσεων μεταξύ του κυπριακού θεατρικού κόσμου και του θεατρικού κόσμου της Ελλάδας και των άλλων χωρών". Αναλυτικότερα με το άρθρο 6 του ιδρυτικού νόμου του Οργανισμού τίθενται οι εξής στόχοι: 1. Οργάνωση και μέριμνα για τη λειτουργία θεάτρου ή θεάτρων που να ανεβάζουν έργα από το αρχαίο και νεότερο ελληνικό και διεθνές δραματολόγιο και παρουσίαση και προβολή Κύπριων συγγραφέων. 2. Οργάνωση τακτικών θεατρικών παραστάσεων στις πόλεις και την ύπαιθρο της Κύπρου, καθώς και τις παροικίες του ελληνισμού στο εξωτερικό. 3. Προαγωγή της εκπαίδευσης και κατάρτισης ηθοποιών και τεχνικών της σκηνής. 4. Οργάνωση παραστάσεων και άλλων καλλιτεχνικών εκδηλώσεων παγκύπριου, πανελλήνιου ή διεθνούς χαρακτήρα στα αρχαία θέατρα του νησιού και σε άλλους υπαίθριους χώρους.

Όσον αφορά τη διοίκηση του ΘΟΚ, ορίζεται από το καταστατικό του πως ασκείται από Διοικητικό Συμβούλιο το οποίο διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο. Το ΥΣ μαζί με το ΥΠ και το Υπουργείο Οικονομικών έχουν εξουσία άσκησης προληπτικού και κατασταλτικού ελέγχου πάνω στο ΘΟΚ. Επίσης, σύμφωνα με το νόμο, ο προγραμματισμός του ΘΟΚ γίνεται υποχρεωτικά εντός των πλαισίων της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σκόπιμο θεωρείται να αναφερθεί πως στο ΘΟΚ λειτουργεί Καλλιτεχνική Επιτροπή που αρμοδιότητά της είναι να συμβουλεύει το ΔΣ του Οργανισμού για καλλιτεχνικά θέματα.¹⁰⁵

Η υπόσταση του ΘΟΚ, όπως συνάγεται από το σκοπό και τους στόχους της ίδρυσής του, είναι δυαδική. Η μια υπόστασή του αφορά τη σκηνική δραστηριότητά του, ως της κατ' εξοχήν Σκηνής της Κύπρου, και η άλλη αφορά την αναπτυξιακή δραστηριότητά του, ως του κύριου φορέα θεατρικής ανάπτυξης του νησιού. Η διπλή αυτή υπόσταση του ΘΟΚ τον οδήγησε στην απόφαση για αναδόμηση της λειτουργικής

103. Ο ΘΟΚ ιδρύθηκε με τις σύντομες προσπάθειες των ΠΟΥΥΠ (τότε ΜΥΥΠ) και της UNESCO, η οποία απέστειλε για το σκοπό αυτό στο νησί τον Ελλαδίτη εμπειρογνώμονα Τάκη Μουζενίδη. Βλ. Βράχας 1982: 25

104. Ο ΟΘΑΚ λειτούργησε στο νησί κατά την περίοδο 1962-1967.

105. Τον πρόεδρο και μέχρι 4 μέλη της Καλλιτεχνικής Επιτροπής τούς διορίζει το ΥΣ, ενώ ο διευθυντής του ΘΟΚ και ένας εκπρόσωπος του ΔΣ συμμετέχουν στην Καλλιτεχνική Επιτροπή ως ex officio μέλη.

δομής του δημιουργώντας δυο ημιανεξάρτητα τμήματα, το Αναπτυξιακό Τμήμα και την Κρατική Σκηνή. Ο διαχωρισμός αυτός του ΘΟΚ σε δύο τμήματα φαίνεται καθαρά στις πιο κάτω ενέργειές του:¹⁰⁶

1. Διαχωρισμός στον Ετήσιο Προϋπολογισμό (από το 1985) των διαχειριστικών εξόδων από τα έξοδα Κρατικής Σκηνής και τα έξοδα του αναπτυξιακού τομέα.
2. Δημιουργία Αναπτυξιακού Τμήματος και διορισμός προϊστάμενου του.
3. Υποβολή από Το ΔΣ του ΘΟΚ εισηγήσεων προς τον αρμόδιο υπουργό για τροποποίηση της νομοθεσίας, "ώστε να καθορισθεί σαφέστερα η αποστολή του ΘΟΚ σαν του κύριου φορέα της θεατρικής ανάπτυξης και ζωής του τόπου".

Ι. Αναπτυξιακός τομέας. Στον αναπτυξιακό τομέα η μέχρι τώρα δραστηριότητα του ΘΟΚ συνίσταται στα εξής:

Α'. Συμβολή του για ίδρυση επαγγελματικών θεατρικών συγκροτημάτων "ελεύθερου θεάτρου" με ουσιαστική κρατική οικονομική επιχορήγηση.¹⁰⁷ Τέτοια θεατρικά συγκροτήματα είναι το Σατιρικό (1985), το θέατρο ΕΝΑ (1986) και η ΕΘΑΛ¹⁰⁸ (1990). Τα ποσά αυτής της επιχορήγησης κατά την περίοδο 1987-1990 κυμαίνονταν μεταξύ £58.288 και £114.938, σε σταθερές τιμές, που αντιστοιχούν σε ποσοστό 45% - 59% στο συνολικό ποσό που διαθέτει ετησίως ο ΘΟΚ για θεατρική ανάπτυξη (πίν. 40).

Β'. Συμβολή στην ανάπτυξη ερασιτεχνικού θεάτρου με την ενθάρρυνση λειτουργίας ερασιτεχνικών θιάσων στο νησί, τους οποίους και επιχορηγεί. Τέτοιοι θιάσοι λειτουργούν σήμερα 26 (βλ. πίν. 63). Η επιχορήγηση των θιάσων αυτών (περιλαμβανομένης και της επιχορήγησης του σχολικού θεάτρου) κυμαινόταν από £1.921 μέχρι £6.077 για την περίοδο 1987-1990 (αποπληθωρισμένες τιμές), αντιπροσωπεύοντας ποσοστό 2%-3% της δαπάνης του ΘΟΚ για θεατρική ανάπτυξη (πίν. 40). Από την παράθεση των ποσών αυτών γίνεται αντιληπτό πως ο ΘΟΚ έστω κι αν συνέβαλε στη λειτουργία του θεσμού αυτού, ωστόσο ελαχίστα στην πράξη τον προωθεί.¹⁰⁹

Γ'. Συμβολή στην ανάπτυξη του θεάτρου στα σχολεία. Η προσπάθεια αυτή πρέπει να σημειωθεί πως βρίσκεται ακόμη στα πρώτα της βήματα, αφού μόλις το 1991 η κοινή Επιτροπή ΘΟΚ-ΥΠ έχει καταλήξει στην απόφαση για διαργάνωση Φεστιβάλ Σχολικού Θεάτρου. Στο Φεστιβάλ αυτό συμμετέχουν συνήθως γύρω στα 8 σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης¹¹⁰ και δίνονται πρώτο και δεύτερο βραβείο για την καλύτερη παράσταση Γυμνασίου ή Λυκείου ανεξαρτήτως, καθώς και πρώτο και δεύτερο βραβείο για παραστάσεις Γυμνασίου και πρώτο και δεύτερο βραβείο για παραστάσεις Λυκείου. Παρά τις προσπάθειες αυτές για αναβάθμιση του σχολικού θεάτρου, ωστό-

106. Για το θέμα αυτό βλ. Κολώτας 1987: 4

107. Για το σκοπό αυτό συντάχτηκε πρότυπο καταστατικό "μη κερδοσκοπικής εταιρείας" και θεσπίστηκαν "όροι και κριτήρια επιχορήγησης θεατρικών συγκροτημάτων ελεύθερου θεάτρου".

108. Τα αρχικά ΕΘΑΛ σημαίνουν Εταιρεία Θεατρικής Ανάπτυξης Λεμεσού.

109. Η έλλειψη ενδιαφέροντος από μέρους του ΘΟΚ για την ανάπτυξη του ερασιτεχνικού θεάτρου φαίνεται και από τη λειτουργία του θεσμού του Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου, που αν και καθιερώθηκε από το 1981, ωστόσο το τρίτο τέτοιο Φεστιβάλ μόλις το 1990 κατέστη δυνατό να πραγματοποιηθεί. Βλ. "Γ' Παγκύπριο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου", Φιλελεύθερος 4.11.90.

110. Στο Φεστιβάλ Σχολικού Θεάτρου του 1993 πήραν μέρος 16 σχολεία από τα οποία τα 3 ήταν ιδιωτικά. Ας σημειωθεί ότι ο θεσμός αυτός μετονομάστηκε από το 1994 σε "Παγκύπριους Αγώνες Σχολικού Θεάτρου".

σο κατά καιρούς ακούονται φωνές που εκφράζουν το σκεπτικισμό τους για την κατάσταση του θεάτρου σήμερα στα σχολεία.¹¹¹

Δ'. Δημιουργία έργων θεατρικής υποδομής. Η μη ύπαρξη κατάλληλης θεατρικής υποδομής ίσως είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει σήμερα το κυπριακό θέατρο. Έτσι ο ΘΟΚ στην προσπάθειά του να απαμβλύνει το πρόβλημα συνέβαλε να αποκτήσουν όλες οι ελεύθερες πόλεις του νησιού θεατρικές Σκηνές. Στα πλαίσια αυτά βοήθησε να κτιστεί το Παττίχειο Αμφιθέατρο στη Λάρνακα και να δημιουργηθούν το Παττίχειο Θέατρο στη Λεμεσό και το Μαρκίδειο Θέατρο στην Πάφο.¹¹² Βασικό κεφάλαιο στον τομέα της θεατρικής υποδομής θεωρείται και η ενθάρρυνση από μέρους του ΘΟΚ της δημιουργίας ντόπιας θεατρικής παραγωγής. Για το σκοπό αυτό ο ΘΟΚ προκηρύσσει ετήσιο θεατρικό διαγωνισμό, σε συνεργασία με την Εταιρεία Θεατρικών Συγγραφέων, για τη συγγραφή κυπριακού θεατρικού έργου¹¹³ τόσο στην κύρια όσο και στην παιδική Σκηνή. Επίσης στα πλαίσια της προαγωγής της κυπριακής θεατρικής παραγωγής ο ΘΟΚ ανεβάζει 1-2 κυπριακά έργα ετησίως. Ωστόσο στον τομέα αυτό, προπάντων αν ληφθούν υπόψη τα ποσά που διατίθενται για θεατρική υποδομή, φαίνεται πως ακόμη υπολείπονται να γίνουν πολλά.¹¹⁴ Παράδειγμα, κατά την περίοδο 1987-1990 διατέθηκαν για έργα υποδομής ποσά που κυμαίνονταν από £23.731 μέχρι £54.505 και για συγγραφή κυπριακών έργων ποσά από £1.401 μέχρι £3.988 (αποπληθωρισμένες τιμές), που αντιπροσωπεύουν κατά μέσο όρο το 23,5% και 1,7% αντίστοιχα στο σύνολο των κονδυλίων που διατίθενται για θεατρική ανάπτυξη (βλ. πίν. 40).

Ε'. Μέριμνα για ενίσχυση των θιάσων επιθεώρησης του νησιού,¹¹⁵ καθώς και της θεατρικής κίνησης των κυπριακών παροικιών του εξωτερικού. Τα ποσά που διέθεσε ο ΘΟΚ για επιχορήγηση του μουσικού θεάτρου κατά την περίοδο 1987-1990 κυμαίνονταν από £3.763 μέχρι £6.621, ενώ τα ποσά που διέθεσε για το θέατρο των κυπριακών παροικιών από £1.082 μέχρι £4.437 (αποπληθωρισμένες τιμές). Τα ποσά αυτά αν και συνιστούν ενθαρρυντικά βήματα προς την κατεύθυνση της θεατρικής αναπτυξιακής δραστηριότητας του ΘΟΚ, ωστόσο δεν παύουν να αποτελούν ελάχιστο πο-

111. Συγκεκριμένα ο Α. Μέσης, στέλεχος της ΕΘΑΛ Λεμεσού και νυν πρόεδρος του ΔΣ του ΘΟΚ, θεωρεί πως τα παλιά χρόνια όταν δεν υπήρχαν στα σχολεία αίθουσες θεάτρου, γίνονταν σχολικές θεατρικές παραστάσεις, ενώ σήμερα που υπάρχουν τέτοιες αίθουσες, δεν πραγματοποιούνται θεατρικές παραστάσεις στα σχολεία. Επίσης ο ίδιος ισχυρίζεται πως οι μαθητές σήμερα δεν παρακολουθούν καθόλου θέατρο. Βλ. "Το θέατρο πρέπει να μπει στα σχολεία", Φιλελεύθερος 17.6.90.

112. Στην προσπάθεια αυτή μπορεί να ενταχθούν και η μακροχρόνια ενοικίαση από το ΘΟΚ του θεάτρου Σιαντεκλαίρ, για να προσφέρεται στους ελεύθερους θιάσους για παραστάσεις (βλ. Γαβριηλίδης 1985: 61), η ενοικίαση του Πολύπλανου Λεμεσού - Θέατρο Πράξις - και η ανάληψη της διαχείρισης του Αμφιθεάτρου Μακαρίου Γ' - Σχολή Τυφλών - (βλ. φυλλάδιο ΘΟΚ "Ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου σαν φορέας θεατρικής ανάπτυξης και οι δραστηριότητές του", 22.9.92.

113. Ο πρώτος τέτοιος διαγωνισμός προκηρύχτηκε το 1981.

114. Βλ. "Καλλιτεχνικοί κίνδυνοι..." στην εφημερίδα Φιλελεύθερος (4.3.90), όπου αναφέρονται και τα εξής: "Το θέμα είναι ότι ενώ παρατηρείται μια αύξηση στον αριθμό τέτοιων εκδηλώσεων - συναυλιών, εκθέσεων, μπαλέτων, ακόμη και όπερας - δεν υπάρχουν ούτε οι κατάλληλοι χώροι γι' αυτά ούτε αυτοί που ήδη υπάρχουν είναι αρκετοί".

115. Μερικοί από τους θιάσους αυτούς, που λειτουργούσαν κατά καιρούς, είναι ο θιάσος Αστέρων, Παπαδημήτρη, Αργυρίδη, Κακουράτου-Ηράκλη κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 40

Δαπάνες για θεατρική ανάπτυξη κατά τομείς: 1987-1990 (σε κυπριακές £).

Προορισμός δαπάνης	1987			1988			1989			1990		
	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%
Ελεύθερο θέατρο*	59.915	58.289	53	70.401	66.222	59	11.786	101.329	54	132.500	114.938	45
Ερασιτεχνικό & σχολικό θέατρο	2.500	2.432	2	2.042	1.921	2	5.991	5.431	3	7.005	6.077	2
Θέατρο κυπρ. παροιμ. εξωτερ.				1.150	1.082	1	4.980	4.514	2	5.000	4.337	2
Μουσικό θέατρο				4.000	3.763	4	6.085	5.516	3	7.633	6.621	3
Άλλες επιχορηγ.	2.800	2.724	3	5.499	5.173	4	7.922	7.181	4	14.218	12.333	5
Δημιουργ. νέων & βελτίωση υφιστ. θεατρ. χώρων	30.642	29.810	27	25.228	23.731	21	48.554	44.012	24	62.833	54.505	21
Διαγ. συγγραφέας κυπρ. θεάτρ. έργων				2.200	2.069	2	4.400	3.988	2	1.615	1.401	1
Αγορά & συντήρ. θεατρ. αντικειμ. ιστορικής αξίας										1.500	1.301	-
Θεάτρ. ανταλλαγές & περιοδ. εξωτερικού							1.535	1.391	1	27.251	23.639	9
Διάφορα	17.143	16.678	15	8.998	8.464	7	14.393	13.047	7	36.752	31.881	12
ΣΥΝΟΛΟ	113.000	109.933	100	119.518	112.424	100	205.646	186.409	100	296.307	257.032	100

Πηγή: Έκθεση και Λογαριασμοί του ΘΟΚ των ετών 1987-1990. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

*Το κονδύλι του ελεύθερου θεάτρου περιλαμβάνει επιχορηγήσεις προς το Σατιρικό Θέατρο, το Θέατρο ΕΝΑ και την ΕΘΑΑ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 41

Κρατική χορηγία προς το ΘΟΚ και δαπάνες για θεατρική ανάπτυξη: 1987-1990 (σε κυπριακές £).

ΕΤΟΣ	ΚΡΑΤΙΚΗ ΧΟΡΗΓΙΑ				ΔΑΠΑΝΗ ΓΙΑ ΘΕΑΤΡ. ΑΝΑΠΤΥΞΗ				ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΡΑΤ. ΧΟΡΗΓ. ΓΙΑ ΘΕΑΤΡ. ΑΝΑΠΤΥΞΗ
	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	Αύξηση Αριθμός	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	Αύξηση Αριθμός	%	
1987	597.282	581.070	36.559	6,5	110.000	107.014	3.221	3	18,4
1988	668.871	629.170	71.589	12	119.518	112.424	9.518	8,7	17,8
1989	810.388	734.579	141.517	21,2	205.646	186.646	86.128	72,1	25,3
1990	1.054.612	914.827	244.224	30,1	296.307	257.032	90.661	44,1	28

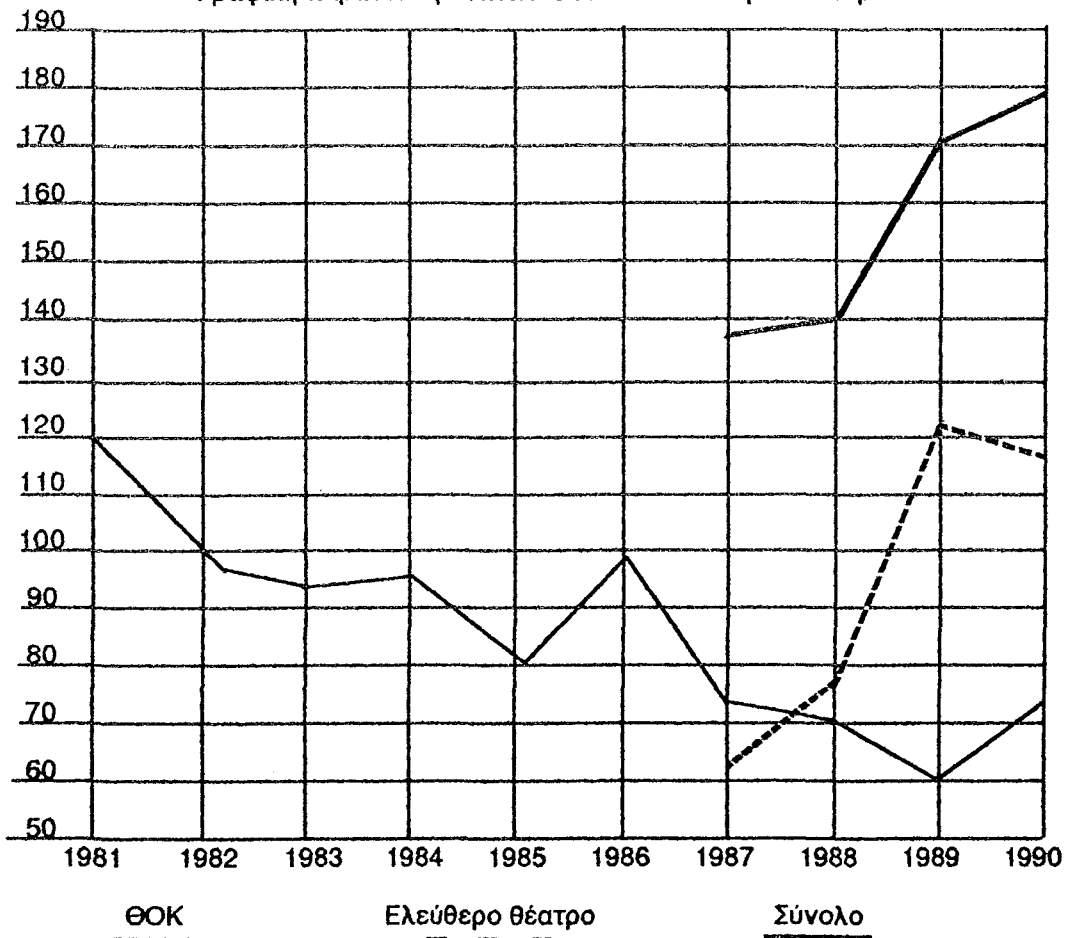
Πηγή: Έκθεση και Λογαριασμοί ΘΟΚ για τα έτη 1987-1990. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

σοστό στην όλη αναπτυξιακή δαπάνη του Οργανισμού (3%-4% στην πρώτη περίπτωση και 1%-2% στη δεύτερη, βλ. πίν. 40). Το ίδιο φυσικά ισχύει και για την προσπάθεια που ανέλαβε ο ΘΟΚ για αγορά και συντήρηση θεατρικών αντικειμένων ιστορικής αξίας με σκοπό την ίδρυση θεατρικού μουσείου.

ΣΤ'. Πραγματοποίηση θεατρικών ανταλλαγών με θεατρικά συγκροτήματα του εξωτερικού, όπως είναι το Εθνικό Θέατρο Ελλάδας, το Εθνικό Θέατρο Τουλούζης, το Θέατρο Κάσσελ της Γερμανίας, το Φαλτσθέατερ στο Καϊζερσλάουτεν, κ.ά. Για το σκοπό αυτό ο ΘΟΚ ενώ κατά το 1989 διέθεσε μόνο £1.391 (ποσοστό που μόλις φθάνει το 1% του συνόλου του Προϋπολογισμού Θεατρικής Ανάπτυξης), κατά το 1990 αύξησε το ποσό αυτό σε £23.639 σε σταθερές τιμές (ποσοστό 9% στο σύνολο του Προϋπολογισμού Ανάπτυξης), πράγμα που φανερώνει τη σοβαρότητα με την οποία ο ΘΟΚ προωθεί το θέμα των θεατρικών ανταλλαγών και το πόσο πιστεύει στην αναγκαιότητά τους.

Γενικά ο ΘΟΚ, όσον αφορά τον αναπτυξιακό τομέα, φαίνεται πως καταβάλλει ειλικρινείς προσπάθειες για δημιουργία αναπτυξιακών έργων παρά τις δυσκολίες που συναντά (οικονομικές, οργανωτικές, κ. ά.). Η προσπάθεια αυτή του ΘΟΚ είναι καταφανής και μέσα από την κατακόρυφη αύξηση των αναπτυξιακών κονδυλίων από το 1987 μέχρι το 1990 (1987: 3%, 1988: 8,7%, 1989: 72,1% και 1990: 44,1%, βλ. πίν.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.
Γραφική παράσταση θεατών ΘΟΚ και ελεύθερου θεάτρου

ΠΙΝΑΚΑΣ 42
Κατάσταση παραστάσεων και θεατών του ΘΟΚ

ΕΤΟΣ	ΚΥΡΙΑ ΣΚΗΝΗ			ΠΑΙΔΙΚΗ ΣΚΗΝΗ			ΣΥΝΟΛΟ		
	Παραστ.	Θεατές	Θεατές κατά παρ.	Παραστ.	Θεατές	Θεατές κατά παρ.	Παραστ.	Θεατές	Θεατές κατά παρ.
1986	158	51.056	323,1	59	34.931	592	217	85.987	396,2
1987	140	33.944	242,4	78	37.444	480	218	71.388	327,4
1988	140	25.169	179,7	82	40.441	493,1	222	65.610	295,5
1989	151	29.650	196,3	52	26.636	512,2	203	56.286	277,2
1990	164	35.976	219,3	55	32.039	582,5	219	68.015	310,5

Πηγή: Εκθεση και Λογαριασμοί του ΘΟΚ για την περίοδο 1986-1990.

41). Τα ποσά αυτά αντιστοιχούν στο 18,4%, 17,8%, 25,3% και 28% στο σύνολο της κρατικής χορηγίας προς το ΘΟΚ, πράγμα που σημαίνει πως ολοένα και πιο μεγάλα ποσά από την κρατική χορηγία προς το ΘΟΚ διατίθενται για αναπτυξιακούς σκοπούς. Αξίζει όμως να σημειωθεί πως τη μερίδα του λέοντος από τις δαπάνες αυτές απορροφούν οι επιχορηγήσεις (γύρω στο 60% της αναπτυξιακής δαπάνης), σε αντίθεση με τις δαπάνες για έργα υποδομής που κατά μέσο όρο απορροφούν το 23,5% της αναπτυξιακής δαπάνης.

II. Κρατική Σκηνή. Το δεύτερο τμήμα του ΘΟΚ, στο οποίο και δόθηκε βαρύνουσα σημασία εξαρχής, είναι η Κρατική Σκηνή.¹¹⁶ Αυτή περιλαμβάνει βασικά δύο Σκηνές, την κύρια και την παιδική. Η παιδική Σκηνή¹¹⁷ άρχισε να λειτουργεί από το 1976 και πρέπει να αναγνωριστεί πως κατάφερε να προσελκύσει μεγάλο αριθμό θεατών στις παραστάσεις της.¹¹⁸ Συγκεκριμένα κατά την περίοδο 1986-1990 οι παραστάσεις που έδωσε η παιδική Σκηνή κυμαίνονταν από 52 μέχρι 82 ετησίως, με χαμηλότερο ετήσιο αριθμό θεατών 32.039 και ψηλότερο 40.441. Ο μέσος όρος θεατών κατά παράσταση κυμαινόταν από 480 (1987) μέχρι 592 (1986), σε αντίθεση με την κύρια Σκηνή που για την ίδια περίοδο ο μέσος όρος θεατών της κυμαινόταν από 179 (1978) μέχρι 323 (1986). Φυσικά ο αριθμός των παραστάσεων της κύριας Σκηνής ήταν διπλάσιος ή και τριπλάσιος εκείνου των παραστάσεων της παιδικής Σκηνής, αλλά οι θεατές κυμαίνονταν μόνο από 25.169 (1988), με 140 παραστάσεις, μέχρι 51.056 (1986), με 158 παραστάσεις. Από τους αριθμούς αυτούς είναι καταφανής η αθρόα προσέλευση των μικρών θεατών στην παιδική Σκηνή, συγκριτικά με τους ώριμους θεατές της κύριας Σκηνής. Για λόγους στατιστικής αν συνυπολογίσουμε τους θεατές της παιδικής Σκηνής και τους θεατές της κύριας Σκηνής ως σύνολο, βρίσκουμε πως κατά μέσο όρο την κάθε παράσταση του ΘΟΚ παρακολουθούσαν από 277 (1989) μέχρι 396 (1986) θεατές (βλ. πίν. 42).

116. Για κάποια περίοδο λειτούργησε και δεύτερη Σκηνή στο ΘΟΚ, που παρουσίαζε πρωτοποριακά έργα στο μικρό θεατράκι του ΠΙΚ. Βλ. Μαράγκου 1982: 20

117. Σήμερα λειτουργούν 5 συνολικά παιδικές σκηνές στο νησί.

118. Ο ΘΟΚ θεωρείται πρωτοπόρος στον ευρύτερο ελληνικό χώρο όσον αφορά το παιδικό θέατρο. Βλ. "Το παιδικό θέατρο βρίσκεται σε πολύ καλό δρόμο", Φιλελεύθερος 31.3.91.

Θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί πως ήδη από το 1987 άρχισε να γίνεται στατιστική καταγραφή και των θεατών του ελεύθερου θεάτρου. Από την καταγραφή αυτή φαίνεται πως η γραμμή θεατών του ελεύθερου θεάτρου είναι ανιούσα και σταθεροποιείται το 1990, σε αντίθεση με την τεθλασμένη κατιούσα γραμμή που σημείωσε ο ΘΟΚ από το 1981 μέχρι το 1989. Συνολικά ο αριθμός θεατών του ΘΟΚ και του ελεύθερου θεάτρου παρουσίασε μια ανοδική πορεία από το 1987 μέχρι το 1990, κυμαινόμενος από 140.000 μέχρι 180.000 περίπου θεατές (βλ. διάγρ. 2).

Ο ΘΟΚ, εκτός από τις παραστάσεις που δίνει στο νησί, δίνει παραστάσεις και στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα κατά τα έτη 1989-1990 στα πλαίσια του Φεστιβάλ του ΕΟΤ έδωσε στο Θέατρο της Επιδαύρου παραστάσεις με τα έργα "Ορέστης", "Εκάβη", "Φοίνισσες" του Ευριπίδη και "Βάτραχοι" του Αριστοφάνη. Επίσης στα πλαίσια του "Θεατρικού Μαρτίου- Δρώμενα 88", που οργανώθηκε από το Δήμο Αθηναίων, δόθηκε στο θέατρο "Κνωσός" στην Αθήνα παράσταση με το "Σκληρό Άγγελο" της Μ. Αβρααμίδου. Αξίζει επίσης να σημειωθεί η παράσταση που δόθηκε το 1989 στο Στάδιο των Δελφών με το έργο του Αριστοφάνη "Βάτραχοι", στα πλαίσια της Πέμπτης Διεθνούς Συνάντησης Αρχαίου Ελληνικού Δράματος που οργανώθηκε από το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.¹¹⁹

Σχετικά με τις θεατρικές παραστάσεις επισημαίνεται η προσπάθεια που καταβάλλει ο ΘΟΚ για αποκέντρωση. Αξιόλογη ενέργεια στον τομέα αυτό θεωρείται η επιχορήγηση προς τα ερασιτεχνικά θέατρα για ενθάρρυνση δημιουργίας μικρών θεατρικών ομάδων, καθώς και θεατρικής υποδομής στην ύπαιθρο.¹²⁰ Ενδείξεις επίσης της αποκεντρωτικής αυτής προσπάθειας του ΘΟΚ αποτελεί αφενός η αυξητική τάση που παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια στις παραστάσεις του ΘΟΚ που δίνονται εκτός Λευκωσίας (αύξηση κατά 30%) και αφετέρου η δημιουργία για κάποιο χρονικό διάστημα του Κινητού Κλιμακίου Λεμεσού-Πάφου (3 ηθοποιοί και 1 τεχνικός) με στόχο τη θεατρική αφύπνιση των απομακρισμένων χωριών της υπαίθρου.¹²¹ Ωστόσο φαίνεται πως οι αποκεντρωτικές αυτές προσπάθειες δε διακρίνονται για τον άρτιο προγραμματισμό τους ούτε για τη μακροχρόνια διάρκειά τους, αφού σύντομα εγκαταλείπονται χωρίς να έχουν συνέχεια.

Αξιοπρόσεκτη είναι και η προσπάθεια του ΘΟΚ για προσέλκυση μεγαλύτερου κοινού, ώστε να μην κάνει θέατρο για τους λίγους. Στην προσπάθειά του αυτή επιδίωξε να συνδυάσει στο ρεπερτόριό του το στοιχείο του εύληπτου και κατανοητού με την ποιότητα, επιδιώκοντας παράλληλα να παρουσιάζει έργα που να μην αφίστανται πολύ της κυπριακής πραγματικότητας.¹²² Υποστηρίζεται πως ο ΘΟΚ κατάφερε να παρουσιάζει ρεπερτόριο που ισορροπεί τις αντίρροπες δυνάμεις, δηλ. αφενός την ποιότητα του έργου και αφετέρου το ενδιαφέρον του κοινού για το έργο, με αποτέλεσμα να φτάνει σύχνα σε επιτυχίες.¹²³ Στα πλαίσια της προσπάθειας του

119. ΘΟΚ 1991: 23

120. Βλ. φυλλάδιο "Ο ΘΟΚ σαν φορέας θεατρικής ανάπτυξης και οι δραστηριότητές του" (22.9.92).

121. Γαβριηλίδης 1985: 6

122. Αριστίδου 1982: 17

123. Χαρακτηριστικά ο Μηνάς Χρηστίδης σε κριτική του για το ΘΟΚ γράφει: "...Στα τελευταία 10 χρόνια το Κρατικό Θέατρο της Κύπρου, αρχίζοντας από το μηδέν, κατάφερε χρόνο με το χρόνο να είναι καλύτερο, σταθερότερο, σημαντικότερο". Βλ. εφημερίδα Έθνος των Αθηνών (25.6.84) "Κριτική από το Μηνά Χρηστίδη".

ΘΟΚ για προσέλκυση πολυπληθέστερου κοινού εντάσσεται και η καθιέρωση του θεσμού των συνδρομητών,¹²⁴ η διάθεση από τον Οργανισμό αριθμού εργατικών εισιτηρίων για τις χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις και η καθιέρωση λαϊκών απογευματινών παραστάσεων, τις οποίες μπορεί να παρακολουθήσει το κοινό με μειωμένο εισιτήριο.

Απ' όσα έχουν αναφερθεί φαίνεται πως ο ΘΟΚ έχει αναπτύξει αξιόλογη δραστηριότητα τόσο στον αναπτυξιακό τομέα όσο και στον τομέα των θεατρικών παραστάσεων.¹²⁵ Μολαταύτα στον ευρύτερο θεατρικό χώρο του νησιού δε λείπουν τα προβλήματα που χρήζουν λύσης. Ως τέτοια προβλήματα μπορεί να αναφερθούν η απροθυμία του ιδιωτικού τομέα να συνδράμει οικονομικά στη θεατρική ανάπτυξη, η παρουσιαζόμενη έλλειψη ηθοποιών και άλλων συντελεστών του θεάτρου, που φυσικά άρχισε να γίνεται πιο αισθητή με την ίδρυση των ιδιωτικών ραδιοσταθμών στο νησί,¹²⁶ και τέλος η μη ύπαρξη μηχανισμού εκπαίδευσης νέων στελεχών της θεατρικής σκηνής, καθώς και επιμόρφωσης των υπαρχόντων, πρόβλημα που μόνο με την ίδρυση θεατρικής σχολής στην Κύπρο θα οδηγηθεί στη λύση του.¹²⁷

Όσον αφορά το οικονομικό, πρέπει να σημειωθεί πως είναι από τα σοβαρότερα προβλήματα που ταλανίζουν το ΘΟΚ. Χαρακτηριστικά αξίζει να αναφερθεί πως τα κονδύλια του ετήσιου προϋπολογισμού του Οργανισμού περικόπτονται τόσο από την κυβέρνηση όσο και από τη Βουλή των Αντιπροσώπων με αποτέλεσμα τη δυσλειτουργία του Οργανισμού, αφού κύρια πηγή συντήρησής του είναι το κράτος.¹²⁸ Ενδεικτικά σημειώνεται πως για την περίοδο 1985-1990 η κρατική χορηγία προς το ΘΟΚ κυμαινόταν μεταξύ £490.925 (1985) και £914.827 (1990), σε σταθερές τιμές, δηλαδή ποσοστό 80,7% - 85,6% στο σύνολο των εσόδων του ΘΟΚ, πράγμα που επιβεβαιώνει πως η λειτουργία του ΘΟΚ στηρίζεται στην κρατική οικονομική επιχορήγηση. Άλλες πηγές εσόδων του Οργανισμού, όπως είναι τα έσοδα από παραστάσεις στην Κύπρο (4,8%-10,7%), τα έσοδα από περιοδείες στο εξωτερικό (2,8%-5,9%) κτλ., θεωρούνται ανάξιες λόγου (βλ.πίν.43).

124. Με το θεσμό αυτό παρέχεται η ευκαιρία ακόμη και στις εταιρείες να εγγράψουν τα μέλη τους ως συνδρομητές, λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως χορηγοί του ΘΟΚ.

125. Ο ΘΟΚ επιλέγθηκε μεταξύ όλων των ελληνικών θιάσων, για να παρουσιάσει στο Εθνικό Θέατρο στην Αθήνα τις "Ικέτιδες" του Ευριπίδη για τη Συνέλευση των Πρυτάνεων Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων (14.9.84.), που συνεδριάζει κάθε 4 χρόνια σε μια ευρωπαϊκή πρωτεύουσα. Βλ. Γαβριηλίδης 1985: 8

126. Βλ. Παιονίδης 1991: 9

127. Τέτοια σχολή είχε ιδρύσει στο νησί ο Θάνος Σακκέτας, Ελλαδίτης σκηνοθέτης και ηθοποιός, με το όνομα "Θέατρο Τέχνης" στα πρώτα χρόνια της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μετά το κλείσιμο της σχολής αυτής ο ΘΟΚ προσπάθησε να αναπληρώσει το κενό με τη διοργάνωση σεμιναρίων σχολικού θεάτρου, διαλέξεων για το θέατρο και θεατρικών εργαστηρίων. Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως μελετάται από την κυβέρνηση πρόταση της Ειδικής Επιτροπής για ίδρυση Δραματικής Σχολής στην Κύπρο, που συστάθηκε από το ΔΣ του ΘΟΚ για τον σκοπό αυτό (11.6.90). Βλ. "Ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου σαν φορέας θεατρικής ανάπτυξης και οι δραστηριότητές του", φυλλάδιο του ΘΟΚ με ημερομηνία 22.9.92.

128. Σύγκριση με τον Προϋπολογισμό του ΘΟΚ για το 1993 είχε περικοπεί κατά £150.000 από την κυβέρνηση και κατά £150.000 από τη Βουλή των Αντιπροσώπων με αποτέλεσμα να διαμαρτυρηθεί ο τότε διευθυντής του Οργανισμού Ά. Παρτζίλης, δηλώνοντας σε συνέντευξή του πως δεν πρέπει να γίνονται οι περικοπές αυτές στον Προϋπολογισμό του ΘΟΚ, "για να μπορέσουμε απλώς να λειτουργήσουμε...και όχι να μεγαλουργήσουμε", όπως είπε χαρακτηριστικά. Βλ. "Με εξοργίζουν οι μηδενιστές", Φιλελεύθερος 14.2.93.

ΠΙΝΑΚΑΣ 43

Έσοδα του ΘΟΚ: 1985-1990 (σε κυπριακές £)

Πηγή εσόδων	1985			1986			1987			1988			1989			1990		
	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%
Κρατική χορηγία	485.574	490.925	80,7	560.723	560.723	83	597.282	581.070	82,9	668.871	629.170	84,2	810.388	734.579	86,9	1.054.612	914.827	85,6
Παραστάσεις στην Κύπρο	50.950	51.511	8,5	72.522	72.522	10,7	58.332	56.749	8	55.564	52.266	7	57.230	51.876	6,1	59.696	51.783	4,8
Περιοδικές στο εξωτερικό	35.716	36.110	5,9	30.215	30.215	4,5	28.238	27.472	3,9	36.307	34.152	4,6	34.229	31.027	3,7	34.667	30.072	2,8
Διάφορα	17.963	18.161	3	7.878	7.878	1,2	25.525	24.832	3,6	22.028	20.721	2,8	18.607	16.866	2	71.339	61.883	5,8
Οικον. βοήθεια Ελλάδας	4.405	4.454	0,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Άλλες χορηγ. & συνεισφορ.	7.188	7.267	1,2	4.400	4.400	0,6	11.538	11.225	1,6	11.396	10.720	1,4	11.961	10.842	1,3	11.955	10.370	1
ΣΥΝΟΛΟ	601.796	608.428	100	675.738	675.738	100	709.377	701.348	100	794.166	747.029	100	932.415	845.191	100	1.232.269	1.068.935	100

Πηγή: Πεπραγμένα θεατρικών περιόδων 1984-85, 1985-86 και 1986-87, καθώς και Έκθεση και Λογαριασμοί της περιόδου 1987-1990. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

Αναφορικά με τις δαπάνες του ΘΟΚ παρατηρείται πως τη μερίδα του λέοντος καταλαμβάνουν τα διαχειριστικά έξοδα του Οργανισμού, που για την περίοδο 1985-1990 κυμαίνονταν από £122.717 (1989) μέχρι £500.502 (1986), σε σταθερές τιμές, ή ποσοστό 14,2% - 79,2% πάνω στο συνολικό ποσό των εξόδων του Οργανισμού. Αξιοπρόσεκτη είναι η μεγάλη μείωση των εξόδων του ΘΟΚ κατά τα 2 τελευταία έτη (1989 και 1990) στο ποσοστό 14,7% και 14,2% αντίστοιχα. Σε ό,τι αφορά τις υπόλοιπες δαπάνες του ΘΟΚ, επισημαίνεται η αλματώδης αύξηση της δαπάνης για θεατρική ανάπτυξη, η οποία από ποσοστό 11,8% που κατείχε στο σύνολο των δαπανών κατά το 1985, έφθασε στο ποσοστό 27,6% το 1990, πράγμα που αφήνει να νοηθεί πως οι αρμόδιοι του ΘΟΚ έχουν συνειδητοποιήσει τη μεγάλη ανάγκη για θεατρική ανάπτυξη στο νησί. Επίσης παρήγορη είναι και η αύξηση των κονδυλίων που προσφέρονται για λειτουργία άλλων θεατρικών σκηνών, ενέργεια που υποδηλώνει το έμπρακτο ενδιαφέρον του ΘΟΚ για θεατρική αποκέντρωση. Τα ποσά αυτά κυμαίνονταν μεταξύ £55.442 (1985) και £526.584 (1990), σε αποπληθωρισμένες τιμές, ή ποσοστό 9%-60,1% στο σύνολο των δαπανών του Οργανισμού (βλ. πίν. 44).

Τέλος συγκρίνοντας τους δύο προϋπολογισμούς του ΘΟΚ, δηλ. τον Προϋπολογισμό Εσόδων και τον Προϋπολογισμό Δαπανών, διαπιστώνεται πως κατά την περίοδο 1985-1988 παρουσιάστηκε έλλειμμα που κυμαινόταν από £625 (1987) μέχρι £5.290 (1988), σε αντίθεση με την περίοδο 1989-1990 που οι προϋπολογισμοί αυτοί παρουσίασαν πλεόνασμα £12.700 και £162.883 αντίστοιχα (σταθερές τιμές), βλ. πίν. 44. Επομένως από το γεγονός ύπαρξης πλεονάσματος στους προϋπολογισμούς του ΘΟΚ κατά την περίοδο 1989-1990 εξάγεται το συμπέρασμα πως παλαιότερα οι προϋπολογισμοί του Οργανισμού όχι μόνο δεν περικόπτονταν από την κυβέρνηση και τη Βουλή των Αντιπροσώπων, αλλά αντίθετα παρουσίαζαν και πλεόνασμα. Κατ'επέκταση μπορεί κάποιος να συμπεράνει πως το ανησυχητικό φαινόμενο της περικοπής των προϋπολογισμών του ΘΟΚ μόνο τα τελευταία 2-3 χρόνια παρουσιάζεται, πράγμα που ίσως υποδηλώνει τη μη ύπαρξη ενδιαφέροντος από μέρους της Πολιτείας για θεατρική ανάπτυξη του νησιού, παρά τις επίσημες διακηρύξεις για το αντίθετο.

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΥΠΡΟΥ (ΡΙΚ). Το ΡΙΚ ιδρύθηκε επί Αγγλοκρατίας (1953)¹²⁹ και μετονομάστηκε αμέσως μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας από Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία σε Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (1959).¹³⁰ Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο του ΡΙΚ, διορισμένο από την κυπριακή κυβέρνηση, καθόρισε σε συνεδρία του στις 30.8.1960¹³¹ τους σκοπούς ύπαρξης και λειτουργίας του ως εξής: "Το ΡΙΚ είναι ενιαίον, όπως ενιαία είναι και η Κυπριακή Πολιτεία, και εξυπηρετεί τον λαόν της Κύπρου συμμορφούμενον προς τα συμφέροντα, τας ανάγκας και επιθυμίας αυτού εντός του πλαισίου των νόμων της Πολιτείας με

129. Αξιοσημείωτο είναι ότι και η έναρξη εκπομπής τηλεοπτικών προγραμμάτων από το ΡΙΚ έγινε επί αγγλικής διακυβέρνησεως του νησιού (1957).

130. Η μετονομασία του ΡΙΚ έγινε σύμφωνα με τον περί Ραδιοφωνικού Ίδρύματος Κύπρου νόμο 46/59, κεφ. 300Α. Περισσότερα για την ίδρυση του ΡΙΚ βλ. παραπάνω σ. 44.

131. Αυτή η συνεδρία ήταν η πρώτη του εννεαμελούς ΔΣ του ΡΙΚ, στο οποίο συμμετείχαν και 2 Τουρκοκύπριοι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 44

Δαπάνες του ΘΟΚ: 1985-1990 (σε κυπριακές £).

Είδος εξόδων	1985			1986			1987			1988			1989			1990		
	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%
Διοικηριστικά εξόδα	478.375	483.647	79,2	500.502	500.502	73,7	432.465	420.727	60,9	477.035	448.721	59,6	135.381	122.717	14,7	148.808	129.084	14,2
Εξόδα για λειτουργι- διόφορων σκηνών	54.838	55.442	9	70.798	70.798	10,5	172.041	167.371	24,2	203.633	191.546	25,5	551.954	500.321	60,1	607.046	526.584	58,2
Δαπάνες για θεατρ. ανάπτυξη	71.582	72.371	11,8	106.779	106.779	15,8	105.513	102.649	14,9	119.122	112.052	14,9	231.069	209.453	25,2	288.644	250.385	27,6
ΣΥΝΟΛΟ	604.795	611.460	100	678.079	678.079	100	710.019	690.747	100	799.790	752.319	100	918.404	832.491	100	1.044.498	906.053	100
ΕΛΛΕΙΜΜΑ	2.989	3.032		2.341	2.341		642	625		5.624	5.290							
ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ													14.011	12.700		187.771	162.883	

Πηγή: Πεπραγμένα θεατρικών περιόδων 1984-1985, 1985-86 και 1986-87. Επίσης Έκθεση και Λογαριασμοί του ΘΟΚ για την περίοδο 1987-1990. Επεξεργασία των στοιχείων από το συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 45
Ετήσια διάρκεια ραδιοφωνικών προγραμμάτων του ΡΙΚ σε ώρες: 1986-1989

Είδος προγράμματος	1986		1987		1988		1989	
	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%
Στην ελλ.&τουρκ. γλώσσα (Β' Πρ.)	830,45'	6,41	873	6,7	904	7	710,25	5,5
Στην τουρκική γλώσσα (Β' Πρ.)	2.360	18,3	2.373,30'	18,2	2.379	18,3	2.602,30'	20,1
Στην αγγλική γλώσσα (Β' Πρ.)	719	5,6	835	6,4	756	5,8	659,20	5,1
Στην αρμενική γλώσσα (Β' Πρ.)	393	3,1	342	2,6	395	3	389,30	3
Διεθνές Πρόγραμμα στην αγγλ.&αραβ. (Β' Πρόγρ.)	1.625	12,6	1.641	12,6	1.635,35	12,6	1.689	13,1
Welcome to Cyprus Τουριστικό (Β' Πρ.)	408	3,2	408	3,1	324	2,5	302,30'	2,3
Σύνολο ωρών Β' Προγράμματος	6.335,45	49,2	6.472,30'	49,6	6.393,35	49,2	6.352,35	49,1
Στην ελληνική γλώσσα (Α' Πρ.)	6.540,30'	50,8	6.575	50,4	6.607,30'	50,8	6.572,28'	50,9
Σύνολο ωρών (Α' & Β' Πρόγρ.) και	12.875,75'	100	3.047,30'	100	13.001,05'	100	12.925,03'	100
Αύξηση ή μείωση			171,55'	1,3	-46,25'	-0,4	-76,2'	-0,6

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του ΡΙΚ των ετών 1986-1990. Επεξεργασία από το συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 46
Ετήσια κατάσταση ωρών εκπομπής της τηλεόρασης (ΡΙΚ1): 1986-1990

Είδος εκπομπής	1986		1987		1988		1989		1990	
	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%
Κυπριακής παραγωγής*	717	32,8	765	33,1	915	39,3	890	35,6	829	32,8
Ελλαδικής παραγωγής	185	8,5	196	8,5	229	9,8	237	9,5	177	7
Παραγωγή άλλων χωρών	997	45,6	1.049	45,3	867	37,2	1.094	43,7	1.139	45
Ανακοινώσεις	107	4,9	112	4,8	120	5,2	67	2,6	152	6
Διαφημίσεις	180	8,2	192	8,3	198	8,5	217	8,6	232	9,2
Σύνολο ωρών	2.186	100	2.314	100	2.329	100	2.505	100	2.529	100
Αύξηση			128	5,8	15	0,6	176	7,5	24	0,9

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του ΡΙΚ των ετών 1986-1990. Επεξεργασία από το συγγραφέα.
*Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και οι μεταγλωττισμένες εκπομπές, καθώς και πληροφοριακά προγράμματα και τα δελτία ειδήσεων.

αμεροληψίαν. Ταυτοχρόνως έχει καθήκον να προβάλλει εις τον λαόν την πολιτικήν της κυβερνήσεως με αντικειμενικότητα".¹³²

Οι στόχοι του ΡΙΚ μπορεί να λεχθεί πως αντικατοπτρίζονται στο τρίπτυχο "ενημέρωση - επιμόρφωση - ψυχαγωγία του λαού". Οι στόχοι αυτοί μετά την τουρκική εισβολή (1974) διαφοροποιήθηκαν και αναπροσαρμόστηκαν στα δεδομένα που δημιουργήθηκαν με την εισβολή και κατοχή του μισού εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι αναθεωρημένοι αυτοί στόχοι είναι:¹³³

1. Συντήρηση της μνήμης των κατεχόμενων εδαφών του νησιού.
2. Συντήρηση του ηθικού του λαού και καλλιέργεια πνεύματος αντοχής και αγωνιστικότητας.
3. Διαφώτιση της κοινής γνώμης στο εξωτερικό και ιδιαίτερα των όπου γης απόδημων Ελλήνων για το εθνικό θέμα της Κύπρου.
4. Παρακολούθηση και προβολή των προσφυγικών προβλημάτων.
5. Κάλυψη και προβολή των πιο σημαντικών πολιτικών, πολιτιστικών και άλλων εκδηλώσεων.
6. Παρακολούθηση και προβολή της κυβερνητικής προσπάθειας για προώθηση των θέσεων και αρχών στις οποίες θα πρέπει να βασιστεί η λύση του κυπριακού προβλήματος.

Γίνεται φανερό πως στους στόχους αυτούς δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην προβολή του εθνικού θέματος της Κύπρου και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκάλεσε η τουρκική εισβολή. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί πως με τη λειτουργία του Τρίτου Προγράμματος του Ραδιοφώνου (1990) και του δεύτερου καναλιού

ΠΙΝΑΚΑΣ 47

Προγράμματα Ραδιοφώνου (Α' Πρόγραμμα) και Τηλεόρασης (ΡΙΚ1) κατά κατηγορίες: 1986-1990

ΕΤΟΣ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟΥ				ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ					
	Πληροφοριακά		Πολιτιστικά & Ψυχαγωγικά		Πληροφοριακά		Πολιτιστικά		Ψυχαγωγικά	
	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%	Σε ώρες	%
1986	2.406,45	19,1	10.180	80,9	641	32	272	13,6	1.093	54,4
1987	2.762	21,7	9.970	78,3	676	31,9	382	18	1.064	50,1
1988	3.070,20	24,1	9.662	75,9	802	37,6	418	19,6	911	42,8
1989	6.714	53,5	5.845	46,5	733	32	619	27,1	936	40,9
1990	*	*	*	*	956	41,6	110	4,8	1.230	53,6

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του ΡΙΚ των ετών 1986-1990. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

*Για το 1990 δε βρέθηκαν στοιχεία που να οδηγούν σε ασφαλή στατιστικά συμπεράσματα, όσον αφορά τα ραδιοφωνικά προγράμματα.

132. Βλ. ΡΙΚ 1991α: 8

133. ΡΙΚ 1986: 1

της Τηλεόρασης ΡΙΚ2 (1992) γίνεται προσπάθεια από το Ίδρυμα να αναπληρώσει τα κενά που τυχόν έχουν δημιουργηθεί στον τομέα της ψυχαγωγίας και επιμόρφωσης, προσφέροντας περισσότερα προγράμματα στους τομείς αυτούς.¹³⁴

Σχετικά με την ετήσια διάρκεια των προγραμμάτων του ΡΙΚ μπορεί να αναφερθούν τα εξής. Κατά τη χρονική περίοδο 1986-1989 η ετήσια διάρκεια των ραδιοφωνικών προγραμμάτων κυμαινόταν από 12.875 ώρες (1986) μέχρι 13.047 ώρες (1987). Από το συνολικό αριθμό ωρών ραδιοφωνικών εκπομπών του ΡΙΚ οι μισές περίπου εκπέμπονταν από το Πρώτο Πρόγραμμα (50,4%-50,9%) και οι άλλες μισές από το Δεύτερο Πρόγραμμα (49,1%-49,6%). Το Πρώτο Πρόγραμμα μεταδιδόταν εξ ολοκλήρου στην ελληνική γλώσσα, ενώ το Δεύτερο Πρόγραμμα μεταδιδόταν σε διάφορες γλώσσες, όπως τουρκική (18,2%-20,1%), αγγλική (5,1%-6,4%), αρμενική (2,6%-3,1%), αγγλική και αραβική (12,6%-13,1%), ελληνική και τουρκική (5,5%-7%). Πέρα από τις πιο πάνω εκπομπές, το Δεύτερο Πρόγραμμα εκπέμπει και 302 μέχρι 408 ώρες ετησίως (2,3%-3,2%) Τουριστικό Πρόγραμμα, που απευθύνεται στους τουρίστες που επισκέπτονται το νησί (βλ. πίν. 45).

Όσον αφορά τα προγράμματα της Τηλεόρασης (ΡΙΚ1), η ετήσια διάρκεια εκπομπής τους κατά την περίοδο 1986-1990 κυμαινόταν από 2.186 ώρες (1986) μέχρι 2.529 ώρες (1990) παρουσιάζοντας αυξητική τάση από χρόνο σε χρόνο. Αξιοσημείωτο είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό προγραμμάτων της Τηλεόρασης είναι ξένης παραγωγής (37,2%-45,6%). Το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 47%-54,1%, αν προστεθούν σ' αυτό τα προγράμματα ελλαδικής παραγωγής που είναι 7%-9,8% στο σύνολο των προγραμμάτων της Τηλεόρασης ΡΙΚ1. Τα καθαρώς κυπριακής παραγωγής προγράμματα κυμαίνονται μεταξύ του 32,8% και του 39,3% στο σύνολο των προγραμμάτων του καναλιού ΡΙΚ1, συμπεριλαμβανομένων των μεταγλωττισμένων εκπομπών, των πληροφοριακών προγραμμάτων και των δελτίων ειδήσεων (πίν. 46). Είναι φανερό πως το ποσοστό προγραμμάτων κυπριακής παραγωγής είναι χαμηλό, πράγμα που δε δικαιολογείται για μια χώρα που βρίσκεται σε ημικατοχή και που το κύριο μέλημά της πρέπει να είναι η διατήτηση της πολιτιστικής της τρυτότητας. Το πρόβλημα γίνεται ακόμη πιο σοβαρό, αν ληφθεί υπόψη ότι τα μισά από τα τηλεοπτικά προγράμματα του ΡΙΚ1 μεταδίδονται σε μια από τις ξένες γλώσσες και επομένως μόνο τα άλλα μισά μεταδίδονται στην ελληνική γλώσσα.¹³⁵

Πιο συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά τα πολιτιστικά προγράμματα του Ραδιοφώνου και της Τηλεόρασης, πρέπει να σημειωθεί πως δεν κατέχουν ιδιαίτερα ξεχωριστή θέση στις ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι οι αρμόδιοι του ΡΙΚ συνήθως συνυπολογίζουν τα πολιτιστικά προγράμματα μαζί με τα ψυχαγωγικά, πράγμα που συνιστά σοβαρή ένδειξη για την υποβαθμισμένη σημασία που τους αποδίδεται.

134. Στην προσπάθεια για αναβάθμιση των προγραμμάτων του ΡΙΚ συνέβαλε και η έναρξη εκπομπής έγχρωμων προγραμμάτων από το Ίδρυμα το 1982. Βλ. ΡΙΟ 1984: 5

135. Τα ποσοστά των τηλεοπτικών προγραμμάτων που μεταδίδονταν στην ελληνική κατά την περίοδο 1986-1990 ήταν τα εξής: 1986: 45,5%, 1987: 50,3%, 1988: 59,3%, 1989: 52,1%, 1990: 48,5%. Βλ. Ετήσιες Εκθέσεις του ΡΙΚ 1986 σ.33, 1987 σ. 51, 1988 σ. 62, 1989 σ. 60 και 1990 σ. 20.

Το συνολικό ποσοστό πολιτιστικών και ψυχαγωγικών προγραμμάτων του Ραδιοφώνου κατά την περίοδο 1986-1989 κυμαινόταν μεταξύ 46,5% και 80,9% στο σύνολο των ραδιοφωνικών προγραμμάτων, αλλά αν ληφθεί υπόψη πως γενικά τα μουσικά προγράμματα απορροφούν το 75% των ωρών εκπομπής του Πρώτου & Δεύτερου Προγράμματος του Ραδιοφώνου,¹³⁶ ή το 63% των ωρών εκπομπής του Πρώτου Προγράμματος,¹³⁷ τότε εύκολα μπορεί να συμπεράνει κανείς σε πόσο χαμηλά επίπεδα κινείται το ποσοστό εκπομπής των ραδιοφωνικών πολιτιστικών προγραμμάτων. Ως προς τα τηλεοπτικά πολιτιστικά προγράμματα, πρέπει να σημειωθεί πως η διακύμανση των ωρών εκπομπής τους κυμαινόταν μεταξύ 18% και 27% στο συνολικό αριθμό ωρών εκπομπής της τηλεόρασης (ΡΙΚ1), με εξαίρεση το 1990 που το ποσοστό τους μόλις έφθασε το 4,8% (βλ. πίν. 47).¹³⁸

Τα ραδιο-τηλεοπτικά πολιτιστικά προγράμματα όμως είναι "αδικημένα" όχι μόνο από άποψη συχνότητας προβολής τους, αλλά και από άποψη ακροαματικότητας. Συγκεκριμένα τα προγράμματα αυτά, συγκριτικά με άλλα προγράμματα του Ραδιοφώνου και της Τηλεόρασης, βρίσκονται στα πιο χαμηλά επίπεδα ακροαματικότητας. Στην Τηλεόραση τα ποσοστά αυτά κυμαίνονται μεταξύ 1,6% (κλασική μουσική) και 9,9% (συναυλίες ελαφράς μουσικής), βλ. πίν. 48, ενώ στο Ραδιόφωνο μεταξύ 1,2% (μπαλέτο) και 3,4% (θέατρο από το Ραδιόφωνο, κ.ά.). Το ποσοστό πληθυσμού που δεν παρακολουθεί καθόλου τέτοια προγράμματα από το Ραδιόφωνο ανέρχεται σε 64,3% μέχρι 86,6% (βλ. πίν. 49).

Αξιοπρόσεκτο φυσικά παραμένει το γεγονός πως με την έναρξη της λειτουργίας της ελεύθερης ραδιοφωνίας (1990) το ΡΙΚ επιδίωξε σημαντική βελτίωση της ποιότητας των προγραμμάτων του. Έτσι προσπάθησε να δημιουργήσει καινούργιες προσβάσεις προς το κοινό με τη δημιουργία του Τρίτου Προγράμματος στο Ραδιόφωνο

ΠΙΝΑΚΑΣ 48

Προγράμματα Τηλεόρασης (ΡΙΚ1) με χαμηλή ακροαματικότητα (1990).

ΕΙΔΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	%
Συναυλίες ελαφρής μουσικής	9,9
Θεατρικές παραγωγές	9,2
Η παρέα μας	4,8
Κλασική μουσική	1,6

Πηγή: Ετήσια Έκθεση ΡΙΚ 1989. Από έρευνα που έγινε το Φεβρουάριο του 1990, σε παγκύπρια κλίμακα, από το Γραφείο Οικονομικών και Στατιστικών Μελετών Economarket για λογαριασμό του ΡΙΚ.

136. ΡΙΚ 1986: 22

137. ΡΙΚ 1991β: 14

138. Η μεγάλη διαφορά που παρουσιάζεται, συγκριτικά με τα ποσοστά των πολιτιστικών προγραμμάτων προηγούμενων ετών, ίσως να οφείλεται στο ότι μερικά από τα προγράμματα που κατά τα προηγούμενα έτη συνηγοριζόνταν στα πολιτιστικά προγράμματα δεν είχαν συνηγορηθεί σ' αυτά κατά το 1990.

ΠΙΝΑΚΑΣ 49

Ακροατικότητα προγραμμάτων του Ραδιοφώνου (ΡΙΚ1) κατά το τέλος του 1988 και αρχές του 1989.

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	Τακτική παρακολούθηση (%)	Καθόλου παρακολούθηση (%)
Δελτίο ειδήσεων	76,9	6,1
Ραδιοφωνική εφημερίδα	20,3	33,4
Εμείς και ο κόσμος μας	19	52,3
Ηχώ των γεγονότων	13,7	38,8
ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	Τακτική παρακολούθηση (%)	Καθόλου παρακολούθηση (%)
Ρυθμοί και αριθμοί	6,1	63,2
Ωρα της υπαίθρου	5,5	61,8
Στούντιο 88	5,5	64,4
Αλληλογραφία & πεντάγραμμα	4,4	66,6
Νεανικά θέματα	4,3	68
Γύρω στο μικρόφωνο	4	64,4
Θέατρο από το Ραδιόφωνο	3,4	64,3
Από το χώρο της ποπ	3,4	73
Σ' άλλη γη σ' άλλα μέρη	3,4	73,8
Βραδινοί μουσικοί περίπατοι	2,3	77,1
Από άλλες εποχές	2,1	71,4
Λόγος και Τέχνη	1,4	75,3
Νομικά θέματα	1,3	80,5
Μεγάλες στιγμές μπαλέτου	1,2	86,6

Πηγή: Ετήσια Έκθεση ΡΙΚ 1988. Από έρευνα που έγινε σε παγκύπρια κλίμακα από το Economarket Bureau of Economic & Market Research, σε συνεργασία με την Icap-Gallup Hellas S.A., το πρώτο 15ήμερο του Νοεμβρίου 1988 και τα μέσα Ιανουαρίου 1989.

και του καναλιού ΡΙΚ2 στην Τηλεόραση. Αξιόλογες επίσης προσπάθειες μπορεί να θεωρηθούν η σύνδεση του Ιδρύματος με την ΕΡΤ (Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση), καθώς και η έναρξη λειτουργίας στο Ιδρυμα τράπεζας προγραμμάτων ύστερα από απόφαση της ΒΟΝΑC (Οργάνωση Ραδιοφωνίας Αδεσμεύτων Χωρών) το Δεκέμβριο του 1987.¹³⁹

Αναφορικά με την οικονομική ενίσχυση του ΡΙΚ πρέπει να αναφερθεί πως το Ιδρυμα επιχορηγείται από το κράτος με ποσοστό που αντιστοιχεί στο 3,1% μέχρι 7% στο σύνολο του προϋπολογισμού του Ιδρύματος.¹⁴⁰ Πιο σημαντική ωστόσο οικονομική ενίσχυση αποτελεί η χρηματική εισφορά του κοινού προς το Ιδρυμα. Το ύψος της χρηματικής αυτής εισφοράς ανέρχεται σε ποσοστό 25%-31,6% στο σύνολο του προϋπολογισμού του ΡΙΚ.¹⁴¹ Στο ποσό αυτό αν προστεθεί και η κρατική χορηγία, τότε το ποσοστό ανέρχεται στο 28,1%-36,4%, οπότε η επιχορήγηση του Ιδρύματος (κράτος και κοινό) κατατάσσεται δεύτερη ως προς το ύψος πηγή χρηματοδότησης του ΡΙΚ μετά τις εμπορικές διαφημίσεις (49,1%-54,7%), βλ. πίν. 50.

ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (ΚΟΤ). Ο ΚΟΤ έχει ιδρυθεί το 1969 με αποκλειστικό σκοπό την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Μερικοί ωστόσο από τους στόχους του Οργανισμού άπτονται και του τομέα της πολιτιστικής δραστηριότητας και γενικότερα της πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού. Έτσι παρόλο που ο ΚΟΤ δε θέτει ως άμεση προτεραιότητά του την ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα, όμως με τη δραστηριότητά του προάγει με διάφορους τρόπους την ανάπτυξη του πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα ο ΚΟΤ συμβάλλει προς την κατεύθυνση αυτή με τις πιο κάτω δραστηριότητες.

1. Διοργάνωση ή επιχορήγηση πολιτιστικών εκδηλώσεων. Αυτές διοργανώνονται είτε αποκλειστικά με ευθύνη του ΚΟΤ είτε με τη συνεργασία άλλων φορέων, όπως Δήμων, τοπικών Αρχών ή άλλων οργανισμών. Οι "Καλοκαιρινές Εκδηλώσεις ΚΟΤ"¹⁴² θεωρούνται η κυριότερη δραστηριότητα απ' όσες εμπίπτουν στην πρώτη κατηγορία. Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση του αριθμού των εκδηλώσεων αυτών από χρόνο σε χρόνο. Συγκεκριμένα, ενώ όταν είχαν πρωτοξεκινήσει δεν περιλάμβαναν περισσότερες από 3 συναυλίες ετησίως, κατά το 1991 έφθασαν τις 10 εκδηλώσεις, μεταξύ των οποίων συναυλίες, παραστάσεις αρχαίου δράματος, όπερες, κ.ά.¹⁴³ Στη δεύτερη κατηγορία εκδηλώσεων, δηλαδή των εκδηλώσεων που διοργανώνει ο ΚΟΤ σε συνεργασία με άλλους πολιτιστικούς φορείς, περιλαμβάνονται η διοργάνωση του Φεστιβάλ Αρχαίου Δράματος (συνεργασία με ΘΟΚ), η διοργάνωση του Φεστιβάλ Πλατρών (συνεργασία με την τοπική επιτροπή), η διοργάνωση του Φεστιβάλ Ομό-

139. ΡΙΚ 1989: 113. Επίσης το ΡΙΚ στα πλαίσια των διεθνών επαφών του ανέπτυξε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση Ραδιοφωνίας (ΕΒU) και τον Κοινοπολιτειακό Σύνδεσμο Ραδιοφωνίας (CBA). Βλ. ΡΙΚ 1991: 32

140. Για το 1987 και 1988 δεν επιχορηγήθηκε το ΡΙΚ από το κράτος ύστερα από απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων.

141. Με βάση το νόμο 14/79 από την 1.3.79 όλοι οι καταναλωτές ηλεκτρικού ρεύματος είναι υπόχρεοι να καταβάλλουν εισφορά στο ΡΙΚ ανάλογα με την κατανάλωση ηλεκτρισμού, ανεξάρτητα από το αν κατέχουν συσκευή ραδιοφώνου ή τηλεόρασης.

142. "Οι Καλοκαιρινές Εκδηλώσεις ΚΟΤ" άρχισαν να διοργανώνονται από το 1988.

143. Βλ. Ετήσιες Εκθέσεις του ΚΟΤ των ετών 1988 σ. 68, 1989 σ. 66, 1990 σ. 41 και 1991 σ. 37.

ΠΙΝΑΚΑΣ 50

Ετήσια έσοδα ΡΙΚ: 1986-1991

Πηγή εσόδων	1986			1987			1988			1989			1990			1991		
	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμ. (1986)	%
Κρατική επιχορήγηση	500.000	500.000	6,7	-	-	-	-	-	-	500.000	453.227	4,4	400.000	346.981	3,1	925.000	763.895	7
Εισφορά πολιτών	2.231.339	2.231.339	29,7	2.463.808	2.396.934	30,6	2.725.689	2.563.906	31,6	2.922.550	2.649.157	26,2	3.212.152	2.786.391	25	3.401.589	2.809.141	25,7
Εμπορικές διαφημίσεις	3.842.393	3.842.393	51,1	4.148.335	4.035.738	51,4	4.719.075	4.438.976	54,7	5.858.173	5.310.164	52,7	6.688.742	5.802.170	52	6.516.584	5.381.604	49,1
Τόκοι εισπρακτέοι	72.281	72.281	1	130.070	126.540	1,6	107.710	101.317	1,2	170.024	154.119	1,6	238.653	207.020	1,9	188.820	155.934	1,4
Λαχείο "Ευχάριστο Σαββατόβραδο"	277.651	277.651	3,7	712.727	693.382	8,8	561.560	528.229	6,5	1.129.045	1.023.427	10,1	1.859.634	1.439.655	13	1.320.078	1.090.163	10
Διάφορα έσοδα	586.445	586.445	7,8	613.348	596.700	7,6	517.478	486.763	6	554.452	502.585	5	642.573	557.402	5	902.853	745.605	6,8
Σύνολο	7.510.109	7.510.109	100	8.068.288	7.849.293	100	8.631.512	8.119.191	100	11.134.244	10.092.680	100	12.841.754	11.139.620	100	13.254.924	10.946.340	100
Αύξηση ή μείωση					339.184	4,5		269.898	3,4		1.973.489	24,3		1.046.940	10,3		-193.280	-1,7

Πηγή: Ετήσιες Εκθέσεις του ΡΙΚ των ετών 1986-1991. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

δους (συνεργασία με την τοπική επιτροπή), η επιχορήγηση διάφορων τοπικών φεστιβάλ που διοργανώνονται από τοπικές Αρχές σε τουριστικές περιοχές και ορεινά θέρετρα, καθώς και η επιχορήγηση διάφορων θεατρικών, μουσικών και άλλων εκδηλώσεων.¹⁴⁴ Γενικά ο ΚΟΤ διαθέτει για πολιτιστικές επιχορηγήσεις και εκδηλώσεις γύρω στις £50.000 ετησίως (περίοδος 1987-1991), από τις οποίες οι £30.000 προσφέρονται για εκδηλώσεις που την αποκλειστική ευθύνη για τη διοργάνωσή τους έχει ο ΚΟΤ, ενώ οι υπόλοιπες £20.000 προσφέρονται για επιχορηγήσεις και διοργάνωση άλλων εκδηλώσεων.¹⁴⁵

2. Εκπόνηση προγραμμάτων για τουριστική ανάπτυξη των χωριών του νησιού σε συνδυασμό με την πολιτιστική αναβάθμισή τους. Ως τέτοιο αξιόλογο πρόγραμμα μπορεί να αναφερθεί εκείνο του αγροτουρισμού. Για το πρόγραμμα αυτό έχουν επιλεγεί 150 χωριά της ενδοχώρας, με τη συνεργασία του Τμήματος Πολεοδομίας και Οικήσεως, στους κατοίκους των οποίων προσφέρθηκαν χρηματικά κίνητρα με σκοπό την αποκατάσταση των οικιών τους,¹⁴⁶ ώστε να μπορούν να ενοικιαστούν σε τουρίστες στα πλαίσια του αγροτουρισμού.¹⁴⁷ Άλλο αξιόλογο πρόγραμμα της κατηγορίας αυτής είναι εκείνο του εξωραϊσμού σειράς χωριών της υπαίθρου. Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού επιλέγονται 15-17 χωριά ετησίως με σκοπό την εκπόνηση μελετών για την παραδοσιακή τους υποδομή (βρύσες, δρομάκια, κτλ.).¹⁴⁸ Επίσης η χρηματοδότηση από τον ΚΟΤ των εργασιών για διάνοιξη "μονοπατιών της φύσης" μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντικό πρόγραμμα. Το πρόγραμμα αυτό πραγματοποιείται σε συνεργασία με το Τμήμα Δασών του Τμήματος Γεωργίας και χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από τον ΚΟΤ.¹⁴⁹

3. Φωταγώγηση και ανάδειξη αρχαιολογικών και άλλων μνημείων σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων.¹⁵⁰ Ο ΚΟΤ έχει επεξεργαστεί σχέδιο με βάση το οποίο προσφέρεται από τον Οργανισμό αυτό προς τις ενδιαφερόμενες τοπικές Αρχές επιχορήγηση για φωταγώγηση μνημείων ίση με το 50% της διενεργούμενης δαπά-

144. Τέτοιες εκδηλώσεις είναι τα ανθεστήρια, το καρναβάλι, η γιορτή του κρασιού στη Λεμεσό κ.ά.

145. Τα στοιχεία αυτά μου τα έχει δώσει η υπάλληλος του ΚΟΤ κ. Μ. Μιτσιδου.

146. Βασικά τέτοιο κίνητρο είναι η επιδότηση του επιτοκίου των δανείων που συνάπτουν οι δικαιούχοι για τις απαιτούμενες επιδιορθώσεις των οικιών τους, που φθάνει μέχρι τα 2/3 του επιτοκίου, ενώ όταν πρόκειται για ταβέρνα μέχρι το 1/3.

147. Επισημαίνεται πως έχει προωθηθεί τροποποίηση του "περί Ξενοδοχείων νόμου", ώστε οι αναπαλαιωμένες κατοικίες να θεωρούνται ως ξενοδοχεία. Επίσης αξιοσημείωτη θεωρείται η καθοδήγηση που προσφέρεται στους χωρικούς, για να συνειδητοποιήσουν την αξία του λαϊκού στυλ των χωριών τους με σκοπό να το διαφυλάξουν.

148. Μερικά από τα χωριά που έχουν επιλεγεί μέχρι τώρα για το πρόγραμμα αυτό είναι ο Ασκάς, το Γούρρι, η Λυσός, το Παλαιχώρι, κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί πως οι σχετικές εργασίες πραγματοποιούνται την επόμενη χρονιά της εκπόνησης των μελετών.

149. Τα στοιχεία για τα προγράμματα αυτά τα έχω πάρει από την υπάλληλο του ΚΟΤ κ. Φ. Κατσούρη.

150. Ουσιαστικά η αρμοδιότητα του Τμήματος Αρχαιοτήτων στο πρόγραμμα αυτό συνίσταται στην έγκριση των αιτήσεων που υποβάλλονται για φωταγώγηση τέτοιων χώρων. Όσον αφορά τον τρόπο έγκρισης των αιτήσεων αυτών, σύμφωνα με την αρχαιολογική λειτουργό Μαρίνα Ιερωνυμίδου, δεν ακολουθούνται συγκεκριμένα κριτήρια, αλλά οι εγκρίσεις δίνονται ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε μνημείου. Βλ. και "Αγώνας για συντήρηση, προστασία και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς", Φιλελεύθερος 21.2.93.

νης.¹⁵¹ Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού ο ΚΟΤ έχει μετακαλέσει Ολλανδό εμπειρογνώμονα, για να βοηθήσει στην εκπόνηση και εφαρμογή του σχεδίου αυτού.

151. Ήδη έχουν φωταγωγηθεί ο Άγ. Ηλίας στο Παραλίμνι, η εκκλησία του Αγ. Λαζάρου καθώς και οι Καμάρες στη Λάρνακα, μια μικρή εκκλησία στο χωριό Σωτήρα κ. ά.

3. Πολιτιστικοί φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμοι)

Οι φορείς αυτοδιοίκησης που παρουσιάζουν αξιόλογη πολιτιστική δραστηριότητα είναι οι Δήμοι.¹⁵² Ιδιαίτερα μετά το 1986, οπότε με τον "περί Δήμων νόμο του 1985" αυξήθηκε ο αριθμός των Δήμων¹⁵³ του νησιού (στις ελεύθερες περιοχές), παρατηρείται αυξημένη πολιτιστική δραστηριότητα των Δήμων, με έντονο το στοιχείο του συναγωνισμού μεταξύ τους.

Αξιοπρόσεκτο είναι πως αρκετοί από τους Δήμους του νησιού θέτουν μεταξύ των προτεραιοτήτων τους την πολιτιστική ανάπτυξη τους.¹⁵⁴ Συγκεκριμένα μερικοί Δήμοι έχουν προσλάβει πολιτιστικό λειτουργό για καλύτερη προώθηση των ζητημάτων του πολιτισμού.¹⁵⁵ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Δήμου Λεμεσού ο οποίος έχει διορίσει υπεύθυνο του πολιτιστικού τομέα με τον τίτλο του Προϊσταμένου των Πολιτιστικών Υπηρεσιών και Δημοσίων Σχέσεων, αλλά και 7 άλλους πολιτιστικούς λειτουργούς που επιλαμβάνονται ο καθένας ενός ξεχωριστού πολιτιστικού τομέα.¹⁵⁶ Γενικά σχεδόν σε όλους τους Δήμους του νησιού λειτουργούν πολιτιστικές επιτροπές που είναι υπεύθυνες για τη διοργάνωση των πολιτιστικών εκδηλώσεων των Δήμων. Το φάσμα των εκδηλώσεων αυτών εκτείνεται από θεατρικές παραστάσεις, ρεσιτάλ και συναυλίες μέχρι φεστιβάλ, ανθεστήρια και διαλέξεις.

Αναλυτικότερα η δραστηριότητα των Δήμων του νησιού στους διάφορους πολιτιστικούς τομείς είναι η εξής. Στον τομέα του θεάτρου οι Δήμοι καλούν θιάσους για παρουσίαση θεατρικών παραστάσεων είτε στα πλαίσια φεστιβάλ που οργανώνουν είτε στα πλαίσια άλλων εκδηλώσεών τους. Αξιοσημείωτη είναι η επιχορήγηση από μερικούς Δήμους θεατρικών ομάδων ή ομίλων, όπως στην περίπτωση του Δήμου Λάρνακας που επιχορηγεί το Θεατρικό Όμιλο Λαρνακάς.¹⁵⁷ Επίσης μερικοί Δήμοι

152. Κάποιες δραστηριότητες πολιτιστικού χαρακτήρα αναπτύσσουν και οι κοινότητες (χωριά) του νησιού, μέσω των Συμβουλίων Βελτιώσεως ή των άλλων χωρικών Αρχών, που όμως τις πιο πολλές φορές δεν ξεπερνούν το ψυχαγωγικό και λαϊκίστικο επίπεδο.

153. Ο νόμος αυτός προνοεί για ανακήρυξη σε Δήμο οποιασδήποτε κοινότητας έχει πληθυσμό πάνω από 5.000 κατοίκους, αν το αποφασίσουν οι κάτοικοί της ύστερα από δημοψήφισμα.

154. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση του Δήμου Παραλιμνίου που θεωρεί πως ανάμεσα στα βασικά καθήκοντα του δημάρχου και του Δημοτικού Συμβουλίου είναι η μέριμνά τους, ώστε "να κατευθύνουν και να ελέγχουν την ανάπτυξη για να μην καταστραφεί το φυσικό περιβάλλον. Να φροντίζουν επίσης για τις συνθήκες και την ποιότητα ζωής...αλλά και να καλλιεργούν την πνευματική και πολιτιστική ζωή στο Δήμο". Βλ. "Ο Δήμος Παραλίμνι" στο περιοδικό Παραλίμνι: 30

155. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο πολιτιστικός λειτουργός είναι επιφορτισμένος και με άλλα καθήκοντα. Στο Δήμο Λευκωσίας π. χ. η πολιτιστικός λειτουργός φέρει τον τίτλο της Λειτουργού Πολιτιστικών και Δημοσίων Σχέσεων και επιλαμβάνεται και των δημόσιων σχέσεων, ενώ στο Δήμο Αγ. Δομετίου η πολιτιστικός λειτουργός επιλαμβάνεται και των θεμάτων κοινωνικής ευημερίας, έχοντας τον τίτλο της Λειτουργού Πολιτιστικών και Κοινωνικών Υπηρεσιών.

156. Οι τομείς αυτοί είναι οι εξής: εκδηλώσεις, δημόσιες σχέσεις, βιβλιοθήκη, ωδείο, θέατρο, μουσείο, πινακοθήκη.

157. Δήμος Λάρνακας 1989α: 49

προβαίνουν στην αγορά ολόκληρων θεατρικών παραστάσεων ή αριθμού εισιτηρίων για λογαριασμό των δημοτών τους.¹⁵⁸

Ο τομέας της μουσικής και του χορού παρουσιάζει τη μεγαλύτερη δραστηριότητα σ' όλους τους Δήμους, με προγράμματα ανταλλαγών μεταξύ των Δήμων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Έτσι οι περισσότεροι Δήμοι διαθέτουν δικές τους χορωδίες και χορευτικά συγκροτήματα και κάποιοι απ' αυτούς και φιλαρμονική.¹⁵⁹ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Δήμου Λεμεσού που ίδρυσε το Παπαδάκειο Δημοτικό Ωδείο Λεμεσού "Σόλων Μιχαηλίδης" (1986), που με προϋπολογισμό περίπου £25.000 ετησίως απασχολεί 4 καθηγητές.¹⁶⁰ Ο ίδιος Δήμος διαθέτει και ορχήστρα δωματίου, που μακροπρόθεσμα σκοπεύει να την αναβαθμίσει σε συμφωνική ορχήστρα.¹⁶¹ Δημοτικό Ωδείο λειτουργεί επίσης και στο Δήμο Λάρνακας από το 1992,¹⁶² όπου ως αξιοπρόσεκτη μουσική δραστηριότητα μπορεί να θεωρηθεί η καθιέρωση της τελευταίας εβδομάδας του Απρίλη ως "Εβδομάδας Κλασικής Μουσικής".

Στον τομέα των εικαστικών τεχνών η πλέον συνηθισμένη δραστηριότητα των Δήμων είναι η διοργάνωση εκθέσεων είτε μεμονωμένων είτε στα πλαίσια ευρύτερων πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως είναι τα φεστιβάλ. Μερικοί από τους Δήμους (Λεμεσού, Λάρνακας, Έγκωμης) στα πλαίσια της προσπάθειάς τους για καλλιτεχνική αναβάθμιση των δημοτών τους έχουν δημιουργήσει δημοτικές πινακοθήκες, που ωστόσο οι συλλογές τους φαίνεται πως δεν είναι πάντα αξιόλογες.¹⁶³ Αξιόλογο παράδειγμα δραστηριότητας στον τομέα των εικαστικών τεχνών αποτελούν ο Δήμος Λευκωσίας, που κατά καιρούς διοργανώνει εργαστήρια τέχνης, ο Δήμος Λεμεσού, που διοργανώνει ετήσιο Διεθνές Φεστιβάλ Τεχνών¹⁶⁴ και ο Δήμος Λάρνακας, που καθιέρωσε "Μήνα Καλών Τεχνών" με στόχο τη σταδιακή παρουσίαση όλων των Κύπριων καλλιτεχνών καθώς και τη φιλοξενία εικαστικών εκθέσεων από το εξωτερικό.¹⁶⁵ Πρωτοποριακή εκδήλωση στον τομέα αυτό μπορεί να θεωρηθεί η υπαίθρια έκθεση ζωγραφικής που διοργάνωσε ο Δήμος Έγκωμης το 1992. Η έκθεση αυτή με τη δημιουργία

158. Τέτοιες περιπτώσεις είναι εκείνη του Δήμου Αγ. Δομετίου (την πληροφορία την οφείλω στη Λειτουργό Πολιτιστικών και Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου αυτού), καθώς και εκείνη του Δήμου Αραδίππου, που, σύμφωνα με το δήμαρχο του Δήμου αυτού κ. Τράττο, προσκαλεί διάφορους θιάσους για να δώσουν θεατρικές παραστάσεις, αναλαμβάνοντας όλα τα έξοδα ο ίδιος ο Δήμος και αφήνοντας ελεύθερη την είσοδο για τους δημότες του.

159. Ο πρώτος Δήμος που απέκτησε φιλαρμονική ήταν ο Δήμος Λάρνακας το 1988. Βλ. Δήμος Λάρνακας 1989β: 43

160. Το Δημοτικό Ωδείο Λεμεσού ουσιαστικά αποτελεί αναβάθμιση της Μουσικής Σχολής, που είχε ιδρυθεί από το 1965 επί δημαρχίας Ν. Παττίχη.

161. "Δημοτικό Ωδείο Λεμεσού", Φιλελεύθερος 3.3.91.

162. Βλ. "Εγκαίνια του Δημοτικού Ωδείου Λάρνακας", Φιλελεύθερος 10.10.92.

163. Βλ. "Παρεμβάσεις", Φιλελεύθερος 30.4.93 (για την ίδρυση της Πινακοθήκης του Δήμου Έγκωμης).

164. Eleftheriades 1979: 24

165. Ιακώβου 1992: 79

της απαιτούμενης υποδομής και τον κατάλληλο προγραμματισμό και οργάνωση θα μπορούσε να λειτουργεί πάνω σε μόνιμη βάση.¹⁶⁶

Όσον αφορά τον τομέα των γραμμάτων, οι Δήμοι διοργανώνουν διαλέξεις ποικίλου ενδιαφέροντος. Αξιόλογες δραστηριότητες στον τομέα αυτό θεωρούνται η λειτουργία του Ελεύθερου Ανοιχτού Πανεπιστημίου σε διάφορους Δήμους του νησιού,¹⁶⁷ καθώς και η λειτουργία του Λαϊκού Πανεπιστημίου στο Δήμο Λευκωσίας. Αξιοσημείωτο είναι πως όλοι σχεδόν οι Δήμοι έχουν ιδρύσει δημοτικές βιβλιοθήκες (βλ. πίν. 62), παρόλο που μερικές απ' αυτές ουσιαστικά υπολειτουργούν. Μερικοί επίσης από τους Δήμους, όπως ο Δήμος Λάρνακας, καταβάλλουν προσπάθεια για να ιδρύσουν ιστορικό αρχείο με φωτογραφίες, χειρόγραφα, έντυπα, χάρτες, κτλ.

Όμως ο τομέας στον οποίο οι Δήμοι αποδίδουν ιδιαίτερη βαρύτητα είναι εκείνος των λαϊκών πολιτιστικών εκδηλώσεων. Οι εκδηλώσεις αυτές αν και αποτελούν ουσιαστικά ψυχαγωγικού περιεχομένου δραστηριότητες, χωρίς να αναβαθμίζουν ποιοτικά το πολιτιστικό επίπεδο του λαού, ωστόσο επικεντρώνουν το ενδιαφέρον της πολιτιστικής δραστηριότητας των Δήμων του νησιού. Ίσως ο ισχυρότερος λόγος της τέτοιας προτίμησης των Δήμων να είναι η φυσική ροπή του κυπριακού κοινού προς τις εκδηλώσεις αυτές. Οι κυριότερες από τις λαϊκές ψυχαγωγικές αυτές εκδηλώσεις είναι:

1. Τα ανθεστήρια. Συγκεκριμένα στη διοργάνωση της εκδήλωσης αυτής στην περιοχή Λευκωσίας συμμετέχουν όλοι οι Δήμοι της μεζονος Λευκωσίας,¹⁶⁸ οι οποίοι αναλαμβάνουν εκ περιτροπής την ευθύνη της διοργάνωσης.

2. Το καρναβάλι. Τη μακρύτερη παράδοση στο καρναβάλι έχει η Λεμεσός, όπου γίνεται και παιδική καρναβαλιστική παρέλαση καθώς και παρέλαση κανταδόρων.

3. Ο κατακλυσμός. Η λαϊκή αυτή γιορτή αποτελεί παραδοσιακή εκδήλωση της Λάρνακας στην οποία παρουσιάζεται πλούσιο 7ήμερο πρόγραμμα με χορούς, τραγούδια, σκετς, "τσιαττίσματα", κ. ά.

4. Η πρωτομαγιά. Εκδηλώσεις για τη λαϊκή αυτή γιορτή πραγματοποιούνται βασικά στην Πύλη Αμμοχώστου από το Δήμο Λευκωσίας και περιλαμβάνουν αναβίωση παλαιών εθίμων και παιχνιδιών.

Άλλες τέτοιες εκδηλώσεις είναι η 3ήμερη Πολιτιστική Γιορτή και το Λαϊκό Πανηγύρι του Δήμου Αγλαντζιάς, η 3ήμερη Καλλιτεχνική Λαογραφική Εκδήλωση του Δήμου Αραδίππου, η Γιορτή του Κρασιού στη Λεμεσό κ. ά.

Αναμφίβολα όμως το επίπεδο της πολιτιστικής ανάπτυξης των Δήμων του νησιού αντικατοπτρίζεται κυρίως στα έργα πολιτιστικής υποδομής που πραγματοποιούνται από τους Δήμους. Μερικοί Δήμοι δημιούργησαν τέτοια υποδομή, που σίγουρα δεν

166. Ο Δήμος Εγκωμης, σύμφωνα με τα λεγόμενα του δημάρχου του, προγραμματίζει να διοργανώνει μελλοντικά εκθέσεις εικαστικών τεχνών και κεραμικής σε μόνιμο υπαίθριο εκθεσιακό χώρο που θα διαμορφωθεί κατάλληλα για το σκοπό αυτό. Περισσότερα για το αναπτυξιακό πρόγραμμα του Δήμου Εγκωμης βλ. Στυλιανού 1992.

167. Οι διαλέξεις του Ελεύθερου Ανοιχτού Πανεπιστημίου έχουν διακοπεί το 1990. Ωστόσο οι διαλέξεις συνεχίστηκαν με άλλη μορφή μέχρι το 1994, οπότε τέθηκε σε εφαρμογή το πρόγραμμα "Αθηνά" το οποίο περιλαμβάνει πέρα από τις επιμορφωτικές αυτές διαλέξεις και περιοδεύουσες εκθέσεις βιβλίου.

168. Οι Δήμοι της μεζονος Λευκωσίας είναι: Λευκωσία, Αγ. Δομέτιος, Εγκωμη, Στρόβολος, Αγλαντζιά, Λατσιά και Λακατάμια.

έχει να επιδείξει η επίσημη Πολιτεία. Πιο συγκεκριμένα ο Δήμος Λευκωσίας¹⁶⁹ διαθέτει δημοτικό θέατρο, κέντρο τεχνών, πολιτιστικό κέντρο στην "Πύλη Αμμοχώστου", όπου υπάρχουν εκθεσιακοί χώροι, χώρος για διαλέξεις και θεατρικές παραστάσεις, υπαίθριο θέατρο,¹⁷⁰ κ.ά. Επίσης έχει ιδρύσει ιδιόκτητο μουσείο, το "Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο",¹⁷¹ καθώς και βιβλιοθήκη, την "Αχίλλειο Δημοτική Βιβλιοθήκη".¹⁷² Ο Δήμος Λεμεσού διαθέτει ιδιόκτητο θέατρο, το "Παττίχειο Δημοτικό Θέατρο", κηποθέατρο, δημοτική πινακοθήκη και βιβλιοθήκη καθώς και μουσείο λαϊκής τέχνης και θεατρικό αρχείο. Ο Δήμος Λάρνακας διαθέτει θέατρο, το "Παττίχειο Δημοτικό Αμφιθέατρο",¹⁷³ πινακοθήκη και βιβλιοθήκη, εκθεσιακούς χώρους καθώς και χειμερινή αίθουσα θεάτρου. Ο Δήμος Αγλαντζιάς έχει ιδρύσει δικό του πολιτιστικό κέντρο, το "Σκαλί", που περιλαμβάνει αμφιθέατρο, αίθουσα τέχνης, σπηλιές για διαλέξεις και πλατείες για πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ο ίδιος Δήμος διαθέτει και ιδιόκτητο κτίριο βιβλιοθήκης. Ο Δήμος Πάφου διαθέτει θέατρο, το "Μαρκίδειο Δημοτικό Θέατρο", βιβλιοθήκη και αίθουσα για εκθεσιακό χώρο. Τέλος ο Δήμος Αγίου Δομετίου διαθέτει αίθουσα θεάτρου, βιβλιοθήκη και αίθουσα για εκθεσιακό χώρο. Αξίζει να σημειωθεί πως η πολιτιστική αυτή υποδομή χρησιμοποιείται όχι μόνο από τους Δήμους, αλλά και από άλλους πολιτιστικούς φορείς στους οποίους προσφέρεται είτε δωρεάν είτε με ενοίκιο.

Γενικά φαίνεται πως οι Δήμοι του νησιού ολοένα και πιο πολύ συνειδητοποιούν την αναγκαιότητα της πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής που περιλαμβάνεται στα δημοτικά τους όρια. Έτσι ανάλογα με τις οικονομικές τους δυνατότητες διαθέτουν μεγαλύτερα ή μικρότερα κονδύλια για πολιτιστική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα για το έτος 1992 τα ποσά αυτά κυμαίνονταν από £3.000 μέχρι £200.000. Πιο αναλυτικά η κατάσταση των πολιτιστικών κονδυλίων των Δήμων έχει ως ακολούθως. Δήμος Αγ. Δομετίου: £3.000, Δήμος Λατσιών: £4.000, Δήμος Αραδίππου: £7.000, Δήμος Αγ. Αθανασίου: £10.000, Δήμος Κάτω Πολεμιδιών: £15.000, Δήμος Αγλαντζιάς:

169. Ιδιαίτερα για το Δήμο Λευκωσίας θεωρείται σκόπιμο να γίνει αναφορά και στα έργα που διεξάγονται από το Δήμο αυτό και που αποσκοπούν στη διατήρηση του παραδοσιακού στυλ ορισμένων περιοχών που βρίσκονται εντός των δημοτικών του ορίων. Τέτοια έργα είναι η "Λαϊκή Γειτονιά", όπου έχουν γίνει αναπαλαιώσεις των κτιρίων της περιοχής τα οποία τώρα λειτουργούν ως καταστήματα, εστιατόρια, κτλ., και το "Σχέδιο Αναβίωσης της Περιοχής της Χρυσαινιώτισσας", που βασικότερός του στόχος είναι η συντήρηση και ανακαίνιση παλιών κατοικιών με δημόσια δαπάνη, για να διατεθούν προς χρήση από νέα ζευγάρια. Βλ. "Σχέδιο Αναβίωσης Χρυσαινιώτισσας", Φιλελεύθερος 14.4.90.

170. Φαίνεται πως το θέατρο αυτό τα τελευταία χρόνια δε λειτουργεί.

171. Το μεγαλύτερο μέρος από τα έξοδα για την αγορά και επιδιόρθωση του κτιρίου του Λεβέντειου Μουσείου κατέβαλε το Ίδρυμα Αναστάσιου Λεβέντη, ενώ τις δαπάνες για τη λειτουργία του ανέλαβε ο Δήμος Λευκωσίας.

172. Η Αχίλλειος Βιβλιοθήκη ιδρύθηκε με δωρεά £100.000 του Κώστα Πική και λειτουργεί με έξοδα του Δήμου Λευκωσίας.

173. Το Παττίχειο Αμφιθέατρο είναι χωρητικότητας 1.500 θεατών και στοίχισε £230.000, από τα οποία το μεγαλύτερο μέρος καταβλήθηκε από το φιланθρωπικό Ίδρυμα Νίκου και Δέσποινας Παττίχη.

€20.000, Δήμος Εγκωμης: €20.000, Δήμος Λευκωσίας: €50.000, Δήμος Πάφου: €54.000, Δήμος Λάρνακας: €150.000 και Δήμος Λεμεσού: €200.000.¹⁷⁴

174. Ίσως μερικά από τα ποσά αυτά να μην είναι ακριβή λόγω του ότι σε αρκετές περιπτώσεις δεν κατέστη δυνατό να εξασφαλισω τους επίσημους προϋπολογισμούς των Δήμων. Σε τέτοιες περιπτώσεις τα στοιχεία τα έχω πάρει από τους δημάρχους των Δήμων, τους γραμματείς ή τους πολιτιστικούς λειτουργούς τους. Για τους υπόλοιπους Δήμους, που δεν αναφέρονται στην πιο πάνω κατάσταση, δεν μπόρεσα να εξασφαλίσω στοιχεία.

4. Ιδιωτικοί πολιτιστικοί φορείς

Είναι φανερό πως, αν δε γίνει αναφορά και στους κυριότερους ιδιωτικούς πολιτιστικούς φορείς, δε θα είναι ολοκληρωμένη "η πολιτιστική εικόνα" του νησιού. Συγκεκριμένα στα επόμενα θα γίνει αναφορά στους εξής πολιτιστικούς φορείς ιδιωτικής πρωτοβουλίας: Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου, Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας, Πολιτιστικό Κέντρο της Ελληνικής Τράπεζας, Πολιτιστικό Κέντρο του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ', Πολιτιστικό Ίδρυμα Πιερίδη, Ίδρυμα Αναστάσιου Λεβέντη, Κέντρο Μελετών της Μονής Κύκκου και Παγκύπριο Οργανισμό Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ. Ιδρύθηκε το 1984 και σκοπός του είναι "να συμβάλει προγραμματισμένα και αποφασιστικά στην προώθηση των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών"¹⁷⁵ στο νησί. Το Ίδρυμα διοικείται από θμελές συμβούλιο με βάση καταστατικό που καταρτίστηκε για το σκοπό αυτό. Πρόεδρος του ΔΣ του Ιδρύματος είναι ο εκάστοτε διοικητής της Τράπεζας Κύπρου και οι πόροι του προέρχονται από ετήσια επιχορήγηση της Τράπεζας. Το πρόγραμμα δραστηριοτήτων του περιλαμβάνει τους εξής επί μέρους τομείς: Εκδοτικό Πρόγραμμα, Πινακοθήκη - Γλυπτοθήκη, Βιβλιοθήκη Έρευνας και Σπάνιων Βιβλίων. Χαρτογραφική - Νομισματική Συλλογή, Πολιτιστικές Εκδηλώσεις.

Στα πλαίσια του Εκδοτικού του Προγράμματος το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου εξέδωσε τις εξής σειρές βιβλίων: Ετήσιες διαλέξεις Ιστορίας - Αρχαιολογίας της Κύπρου, Κυπριακή λογοτεχνία, κυπρολογικές μελέτες, αρχαιολογικούς οδηγούς, Συλλογές του Πολιτιστικού Ιδρύματος, Λευκώματα - Καταλόγους Εκθέσεων - Παραγωγές (τηλεοπτικές, δισκογραφικές, κ. ά.)

Όσον αφορά την Πινακοθήκη - Γλυπτοθήκη, φιλοδοξία του Ιδρύματος δεν είναι να δημιουργήσει μόνιμο εκθεσιακό χώρο, αλλά να τοποθετήσει τα έργα της συλλογής σε όλα τα παραρτήματα της Τράπεζας Κύπρου. Η συλλογή του Ιδρύματος αποτελείται από 114 έργα, τα οποία αγοράστηκαν σύμφωνα με τους κανονισμούς και τις διαδικασίες επιλογής που θεσπίστηκαν από το ΔΣ του Ιδρύματος.

Η βιβλιοθήκη του Πολιτιστικού Ιδρύματος της Τράπεζας Κύπρου περιλαμβάνει δύο τομείς. Ο ένας είναι σχετικός με την έρευνα στην ιστορική χαρτογραφία και νομισματική και αποτελεί προέκταση της συλλογής χαρτών και νομισμάτων του Ιδρύματος, ενώ ο άλλος αφορά σπάνιες και παλαιές εκδόσεις κυπρολογικού ενδιαφέροντος.¹⁷⁶ Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό ταξιδιωτικών βιβλίων και γκραβούρων που παρουσιάζουν μορφές της κυπριακής Ιστορίας, κυπριακά τοπία, καθώς και μνημεία και σκηνές από την καθημερινή ζωή των Κυπρίων.¹⁷⁷

175. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου 1989: 1

176. Κατά την περίοδο 1984-1989 αγοράστηκαν, συντηρήθηκαν και καταλογογραφήθηκαν 81 σπάνια βιβλία και άλλα έντυπα, που χρονολογούνται από το 16ο μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα μ.Χ.

177. Στο τμήμα αυτό της βιβλιοθήκης φυλάγονται οι 50 μοναδικές υδατογραφίες με τα "Άγρια λουλούδια της Κύπρου" που δωρήθηκαν στο Ίδρυμα από τη δημιουργό τους Elektra Megaw, σύζυγο του πρώην διευθυντή του Τμήματος Αρχαιοτήτων της Κύπρου Peter Megaw.

Η χαρτογραφική συλλογή του Ιδρύματος περιλαμβάνει 24 παλαιούς χάρτες,¹⁷⁸ που αποτελούν και τον πυρήνα της συλλογής, και 64 χάρτες της Συλλογής Μίκη και Αγνής Μιχαηλίδη που δωρήθηκαν στο Ίδρυμα το 1988. Η συλλογή αυτή προς το παρόν φυλάγεται σε ειδικά κιβώτια, για να προστατευτεί από τη φθορά και την υγρασία, μέχρι να στεγαστεί μόνιμα σε σταθερά κλιματιζόμενο εκθεσιακό χώρο. Όσον αφορά τη νομισματική συλλογή του Ιδρύματος, το 1989 περιλάμβανε 375 νομίσματα που είχαν αγοραστεί από γνωστούς οίκους του εξωτερικού, για να αποκλειστεί το ενδεχόμενο της αρχαιοκαπηλίας.¹⁷⁹

Στον τομέα των εκδηλώσεων το Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου διοργανώνει μια ετήσια μουσική εκδήλωση, καθώς και εκθέσεις ενθυμημάτων, γραμματοσήμων, νομισμάτων, χαρτών, κτλ. Επίσης αξιοσημείωτη είναι και η αθλοθέτηση από το Ίδρυμα του ετήσιου διαγωνισμού παιδικής λογοτεχνίας, που εξαγγέλλει ο Σύνδεσμος Παιδικού - Νεανικού Βιβλίου, όπως και η αγορά κυπριακών εκδόσεων διαθέτοντας σταθερό κονδύλι £5.000 ετησίως.¹⁸⁰

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΛΑΪΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ. Ιδρύθηκε το 1983 με γενικό σκοπό "να προσφέρει στην εν γένει προκοπή του κοινωνικού συνόλου".¹⁸¹ Οι δραστηριότητες που παρουσιάζει το Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας διοργανώνονται είτε με την απόλυτη ευθύνη του Κέντρου είτε σε συνεργασία με άλλους πολιτιστικούς φορείς. Οι τομείς των δραστηριοτήτων αυτών είναι οι εξής: Τομέας εικαστικών τεχνών, Τομέας φωτογραφικής τέχνης, Τομέας γραμμάτων και Τομέας μουσικής.

Στον Τομέα των εικαστικών τεχνών βασικοί στόχοι του Κέντρου είναι "η ενθάρρυνση και ενίσχυση της δημιουργίας των καλλιτεχνών, η προβολή του έργου τους, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, και η επαφή του κυπριακού κοινού με δείγματα από την παγκόσμια καλλιτεχνική δημιουργία".¹⁸² Για την επίτευξη των στόχων αυτών το Κέντρο προβαίνει σε αγορά έργων Κύπριων καλλιτεχνών, ενισχύει οικονομικά το ΕΚΑΤΕ (Επιμελητήριο Καλών Τεχνών) και διοργανώνει εκθέσεις,¹⁸³ διαλέξεις, κτλ.

Όσον αφορά τον Τομέα φωτογραφικής τέχνης, αξίζει να σημειωθεί πως από την αρχή της ίδρυσής του το Πολιτιστικό Κέντρο έθεσε ως στόχο του την προώθηση

178. Οι χάρτες αυτοί, όταν παρουσιάστηκαν στο Διεθνές Συμπόσιο για τη Χαρτογράφηση του Ελληνικού Παράλιου Χώρου που έγινε στην Αθήνα το 1989, χαρακτηρίστηκαν ως "η μεγαλύτερη και σημαντικότερη συλλογή χαρτών για την Κύπρο". Βλ. Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου 1989: 11

179. Αξίζει να σημειωθεί πως η Τράπεζα Κύπρου άρχισε προσπάθειες για επαναπατρισμό αρχαίων κυπριακών νομισμάτων από το 1960.

180. Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου 1989: 15

181. Λαζαρίδης 1989: 3

182. Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας 1989: 6

183. Μερικές από τις εκθέσεις αυτές είναι: Έκθεση νέων Κύπριων καλλιτεχνών, έκθεση έργων του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου, έκθεση έργων από το μουσείο Τεριάντ και η έκθεση "40 χρόνια Βρετανικής Γλυπτικής".

της τέχνης αυτής. Έτσι το Κέντρο φιλοξένησε σειρά φωτογραφικών εκθέσεων,¹⁸⁴ διοργάνωσε διαλέξεις και προέβη σε εκδόσεις σχετικές με τη φωτογραφική τέχνη. Αξιόλογα είναι τα 2 φωτογραφικά λευκώματα του Κέντρου, το "Περιδιαβάζοντας την Κύπρο με μια φωτογραφική μηχανή το φθινόπωρο του 1878" και "Η συμβολή της Κύπρου στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο", που και τα δύο μπορεί να χρησιμεύσουν ως άριστες πηγές αναφοράς για το μελετητή της Ιστορίας και του πολιτισμού της Κύπρου.

Στον Τομέα των γραμμάτων τίθεται από το Κέντρο ως γενικός σκοπός "η οικονομική ενίσχυση των ανθρώπων των γραμμάτων, η ενθάρρυνση της δημιουργίας, η προβολή του έργου των δημιουργών ... και η ανάληψη έκδοσης έργων τους και άλλων βιβλίων που εξετάζουν πτυχές της Ιστορίας και της ζωής της Κύπρου".¹⁸⁵ Οι κυριότερες από τις δραστηριότητες του Πολιτιστικού Κέντρου της Λαϊκής Τράπεζας στον τομέα αυτό είναι η αγορά εκδόσεων Κύπριων συγγραφέων, η επιχορήγηση σεμιναρίων, η διοργάνωση διαλέξεων, η χρηματοδότηση του Βραβείου Γραμμάτων του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου (ΕΠΟΚ), καθώς και η κάλυψη της δαπάνης για το Λαϊκό Πανεπιστήμιο.

Τέλος στον Τομέα της μουσικής η δραστηριότητα του Κέντρου εκτείνεται στη διοργάνωση συναυλιών, την οικονομική αρωγή φορέων που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση μουσικών εκδηλώσεων, την οικονομική συνδρομή για έκδοση δίσκων, τη φιλοξενία εκθέσεων¹⁸⁶ και τη χρηματοδότηση έκδοσης βιβλίων σχετικών με τη μουσική.¹⁸⁷

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ. Το Πολιτιστικό Κέντρο της Ελληνικής Τράπεζας, εκτός από τη Λευκωσία, λειτουργεί και στη Λεμεσό και την Πάφο, όπου η Ελληνική Τράπεζα διαθέτει ιδιόκτητα κτίρια. Το Κέντρο ιδρύθηκε το 1991 και η δραστηριότητά του περιορίζεται κυρίως στη δωρεάν διάθεση των κτιρίων του για διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων από διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς. Το προσωπικό του είναι ελάχιστο και αποτελείται μόνο από ένα άτομο σε κάθε πόλη όπου λειτουργούν γραφεία του Κέντρου. Ως εκ τούτου το Κέντρο αυτό σπάνια διοργανώνει δικές του πολιτιστικές εκδηλώσεις και επίσης σπάνια επιχορηγεί τέτοιες εκδηλώσεις, αν και προβαίνει σε ετήσιες αγορές βιβλίων Κύπριων συγγραφέων.¹⁸⁸ Γενικά μπορεί να λεχθεί πως η δραστηριότητα του Πολιτιστικού Κέντρου της Ελληνικής Τράπεζας είναι αρκετά περιορισμένη, αφού ουσιαστικά το Κέντρο βρίσκεται ακόμη στο πρώτο στάδιο της λειτουργίας του.

184. Θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί εδώ η διοργάνωση από το Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας, σε συνεργασία με τη Φωτογραφική Εταιρεία Κύπρου, της Α' Διεθνούς Φωτογραφικής Έκθεσης στην οποία πήραν μέρος 9 χώρες (Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, πρώην Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία, Ελλάδα, Ιταλία, Κύπρος, Σουηδία και Φινλανδία).

185. Όπ. π.: 46

186. Από τις εκθέσεις αυτές θεωρείται σημαντική η Έκθεση ενθυμημάτων Κύπριων μουσικών, που οργανώθηκε από την Κυπριακή Επιτροπή για το Ευρωπαϊκό Έτος Μουσικής και τις ΠΟΥΥΠ (1985).

187. Τέτοια έκδοση είναι "Η μουσική στην Κύπρο τον καιρό της Αγγλοκρατίας", που εξέδωσαν οι ΠΟΥΥΠ με δαπάνες του Πολιτιστικού Κέντρου της Λαϊκής Τράπεζας.

188. Τις πληροφορίες αυτές τις έχω πάρει από την Άντρη Αγγρότη, υπεύθυνη του Πολιτιστικού Κέντρου της Ελληνικής Τράπεζας στη Λευκωσία.

Μέσα από την ανάλυση της δραστηριότητας των πολιτιστικών κέντρων ή ιδρυμάτων των Τραπεζών του νησιού (κυρίως της Τράπεζας Κύπρου και της Λαϊκής Τράπεζας) διαφαίνεται η πρόθεση των γιγαντιαίων αυτών οικονομικών οργανισμών να αρχίσουν να ενδιαφέρονται για την πολιτιστική αναβάθμιση των πελατών τους. Αυτό αποτελεί ένδειξη πως οι αρμόδιοι των κέντρων αποφάσεων των Τραπεζών έχουν αντιληφθεί ότι "ουκ επ' άρτω μόνον ζήσεται άνθρωπος", πράγμα πολύ ενθαρρυντικό για την πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού.¹⁸⁹ Επομένως αν οι Τράπεζες που διαθέτουν πολιτιστικά ιδρύματα επεκτείνουν περαιτέρω τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες - και παράλληλα τις μιμηθούν και οι άλλες Τράπεζες του νησιού ιδρύοντας πολιτιστικά ιδρύματα ή κέντρα - τότε όχι μόνο η πολιτιστική ανάπτυξη της Κύπρου θα διασφαλιστεί, αλλά και ο βραχνάς των οικονομικών προβλημάτων του πολιτιστικού τομέα θα εκλείψει.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΡΧ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ'. Την αρχική ιδέα ίδρυσης του Κέντρου αυτού τη συνέλαβε ο ίδιος ο πρώτος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αρχ. Μακάριος Γ' το 1972, που ωστόσο μόνο ύστερα από δέκα χρόνια κατέστη δυνατό να υλοποιηθεί.¹⁹⁰ Το Κέντρο καθορίζει ως σκοπό της ίδρυσης του "την εθνική επιβίωση του ελληνισμού της Κύπρου, με τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη στήριξη της ιστορικής μνήμης του νησιού, καθώς και την απόπιση φόρου τιμής και τη διαιώνιση της μνήμης του αείμνηστου εθνάρχη Μακαρίου Γ', με τη συμπλήρωση ή την εκτέλεση των μεγαλεπήβολων έργων και μεγαλόπνων σχεδίων που οραματιζόταν και προγραμμάτιζε ο ίδιος".¹⁹¹

Στο Πολιτιστικό Κέντρο του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ' στεγάζεται βυζαντινό μουσείο, πινακοθήκη, βιβλιοθήκη και ερευνητικό - εκδοτικό κέντρο. Το βυζαντινό μουσείο περιλαμβάνει συλλογή 150 εικόνων του 8ου-18ου αι., οι οποίες προέρχονται απ' όλα τα μέρη του νησιού. Η συλλογή αυτή, που άρχισε να δημιουργείται το 1967 από τον αρχ. Μακάριο, θεωρείται η πλουσιότερη και αντιπροσωπευτικότερη συλλογή βυζαντινών εικόνων στην Κύπρο.¹⁹²

Η πινακοθήκη του Κέντρου αποτελείται από τέσσερις αίθουσες. Στη μια εκτίθενται 116 ελαιογραφίες ευρωπαϊκής τέχνης θρησκευτικού περιεχομένου (16ος-19ος αι.), με θέματα από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη,¹⁹³ καθώς και πίνακες με τοπία, μυθο-

189. Προλογίζοντας την πρώτη έκδοση του Πολιτιστικού Κέντρου της Λαϊκής Τράπεζας (1983-1988), ο διοικητής της Λαϊκής Τράπεζας κ. Κ. Λαζαρίδης αναφέρει χαρακτηριστικά: "Όταν εγκαινιάσαμε την 'πολιτιστική πολιτική' μας, πιστεύαμε ότι η Λαϊκή Τράπεζα, ως ένας σύγχρονος προοδευτικός οργανισμός, δεν έπρεπε να αποβλέπει μόνο στην προώθηση στενών και στεγνών οικονομικών συμφερόντων, αλλά να ενδιαφέρεται και να προσφέρει στην εν γένει προκοπή του κοινωνικού συνόλου". Βλ. Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας 1989: 1

190. Το Πολιτιστικό Κέντρο Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ' υπάγεται στο Ίδρυμα Αρχ. Μακαρίου Γ', του οποίου η ιδρυτική πράξη έχει υπογραφεί στις 19 Ιανουαρίου 1978 από τον τότε πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Σπ. Κυπριανού και τον Αρχ. Χρυσόστομο Α'. Βλ. Χ' Στεφάνου 1983: 5

191. Βλ. φυλλάδιο του Ιδρύματος (18.2.1982) "Ίδρυμα Αρχ. Μακαρίου Γ'. Πολιτιστικών Κέντρον".

192. Ουσιαστικά η συλλογή αυτή άρχισε να δημιουργείται με την ευκαιρία της διοργάνωσης της Α' Έκθεσης Κυπριακής Τέχνης στο Παρίσι με τίτλο "Θησαυροί της Κύπρου". Βλ. Χ' Στεφάνου 1983: 5-6.

193. Οι πίνακες της συλλογής αυτής είναι αντιπροσωπευτικοί διάφορων ευρωπαϊκών σχολών, όπως της Γαλλικής, της Ιταλικής, της Ισπανικής, της Φλαμανδικής, της Γερμανικής κ. ά.

λογικά θέματα και προσωπογραφίες. Στη δεύτερη αίθουσα εκτίθενται 80 ελαιογραφίες Ευρωπαϊών ζωγράφων, που τα θέματά τους είναι σχετικά με την ελληνική ιστορία του 19ου αι. και ιδιαίτερα την Ελληνική Επανάσταση. Επίσης στην ίδια αίθουσα εκτίθενται έργα των Ελλήνων ζωγράφων Θ. Ράλλη, Σ. Παπαλουκά και Ν. Ξυδιά, μια συλλογή έργων του φιλέλληνα Γάλλου ζωγράφου Bonirote, 150 υδατογραφίες-χαλκογραφίες και συλλογή γεωγραφικών χαρτών της Ελλάδας, των μεσογειακών χωρών και της Κύπρου. Στην τρίτη και τέταρτη αίθουσα εκτίθενται έργα σύγχρονων Κύπριων και Ελλαδιτών ζωγράφων.

Όσον αφορά τη βιβλιοθήκη του Κέντρου, σημειώνεται πως φιλοξενεί την πιο αξιόλογη συλλογή κυπριακών εφημερίδων που υπάρχει σήμερα στο νησί, η οποία καλύπτει τη χρονική περίοδο 1879 μέχρι σήμερα. Επίσης αξιόλογο είναι το ερευνητικό και εκδοτικό κέντρο του Πολιτιστικού Κέντρου του Ιδρύματος που έχει πραγματοποιήσει μια σειρά από εκδόσεις,¹⁹⁴ με κυριότερη την έκδοση των "Απάντων Μακαρίου Γ'" της οποίας πρόσφατα έχει εκδοθεί ο πέμπτος τόμος (1995).

Το Πολιτιστικό Κέντρο του Ιδρύματος Μακαρίου Γ' είναι αναμφίβολα από τις πιο σημαντικές προσπάθειες ιδιωτικής πρωτοβουλίας που έχουν αναληφθεί μέχρι τώρα στον πολιτιστικό τομέα του νησιού. Ωστόσο τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει είναι πολλά, σύμφωνα με το διευθυντή του κ. Κ. Χ' Στεφάνου, και αν δεν επιλυθούν έγκαιρα, ίσως να μην μπορέσει το Κέντρο να συνεχίσει την ομαλή λειτουργία του.

ΙΔΡΥΜΑ ΠΙΕΡΙΔΗ.¹⁹⁵ Το Ίδρυμα Πιερίδη θεωρείται ότι ιδρύθηκε το 1974 με τη μεταβίβαση από το Δημήτρη Πιερίδη της οικογενειακής Αρχαιολογικής Συλλογής Πιερίδη¹⁹⁶ στο νεοσύστατο Ίδρυμα Πιερίδη, καθώς επίσης και με την επίσημη κρατική αναγνώριση του Ιδρύματος αυτού τον ίδιο χρόνο.¹⁹⁷ Το Ίδρυμα στεγάζεται στο παλιό οικογενειακό σπίτι της οικογένειας Πιερίδη (κτίσμα του 19ου αι.) στην οδό Ζήνωνα Κιτιέα στη Λάρνακα. Στο ισόγειο στεγάζονται οι αρχαιότητες του Ιδρύματος και η συλλογή έργων λαϊκής τέχνης,¹⁹⁸ ενώ στον πρώτο όροφο του κτιρίου υπάρχει ένα τεράστιο σαλόνι με παλαιά έπιπλα, καθώς και μια αξιόλογη συλλογή χαρτών της Κύπρου.¹⁹⁹ Γενικά αξίζει να σημειωθεί πως το Ίδρυμα Πιερίδη περιλαμ-

194. Τέτοιες εκδόσεις είναι: 1. Μιτσιδης, Α. Κύπριοι Σχολάρχαι και Διδάσκαλοι (1983) 2. Μιτσιδης, Α. Παρουσία της Εκκλησίας της Κύπρου στον αγώνα υπέρ των εικόνων (1989) 3. Παπαδόπουλου, Θ. Μελέται και Υπομνήματα (τόμος Α 1984 και τόμος Β 1992) 4. Ξιούτα, Π. Παροιμίες Κυπριακού Λαού (τόμοι Α,Β,Γ 1984-1985) 5. Σακελλάριου, Α. Κυπριακά (τόμοι Α, Β 1991), κ. ά.

195. Το Ίδρυμα Πιερίδη έχει ιδρύσει και στη Γλυφάδα (Ελλάδα) πινακοθήκη, στην οποία στεγάζονται 860 περίπου έργα Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών, όπως του Μαλέα, Θεόφιλου, Χ' Κυριάκου Γκίκα, Τσαρούχη, κ. ά.

196. Η συλλογή αυτή άρχισε να δημιουργείται το 1839 από τον πρόγονο του σημερινού Δ. Πιερίδη, Δημήτριο Πιερίδη, γιο του Πιεράκη Κορέλλα που καταγόταν από τη Ζάκυνθο. Βλ. Georgiou-Loizou 1987: 29

197. Το Ίδρυμα Πιερίδη άνοιξε τις πύλες του στο κοινό την 1η Ιουλίου 1975. Βλ. Δήμος Λάρνακας 1987: 29

198. Η συλλογή έργων λαϊκής τέχνης του Ιδρύματος Πιερίδη, που δωρήθηκε στο Ίδρυμα από τη Θεοδώρα Πιερίδη μητέρα του Δ. Πιερίδη, περιλαμβάνει είδη υφαντικής, κεντήματα, παραδοσιακές κυπριακές στολές, τσεβρέδες κ. ά.

199. Στον όροφο αυτό βρίσκεται και ένα κρυστάλλινο ποτήρι που φέρει χαραγμένο το όνομα του αρχ. Κύπρου Πανάρετου.

βάνει μια σπάνια συλλογή 3.000 αρχαιολογικών θησαυρών του Κύπρου, μερικοί από τους οποίους είναι μοναδικοί.²⁰⁰

Η δραστηριότητα του Ιδρύματος Πιερίδη εκτείνεται επίσης και στον τομέα διοργάνωσης συμποσίων και διαλέξεων, επαναπατρισμού λαθραία εξαχθέντων αρχαιοτήτων, παροχής υποτροφιών και πραγματοποίησης εκδόσεων.²⁰¹ Όσον αφορά τα μελλοντικά σχέδια του Ιδρύματος, αξίζει να σημειωθεί πως το Ίδρυμα προγραμματίζει να μετατρέψει τον κήπο του κτιρίου του σε μόνιμη υπαίθρια γλυπτοθήκη μοντέρνας τέχνης, Ελλαδικής και Κυπριακής, και το ήδη υφιστάμενο Μουσείο Θαλάσσιας Ζωής του Ιδρύματος,²⁰² που τώρα βρίσκεται προσωρινά στην Αγία Νάπα, να το στεγάσει σε δημοτικό κτίριο στην περιοχή των πέντε παλαιών αποθηκών του τελωνείου Λάρνακας. Η μέχρι τώρα δραστηριότητα του Ιδρύματος, σύμφωνα με τον ιδρυτή του κ. Δ. Πιερίδη, πείθει πως το Ίδρυμα είναι σε θέση να υλοποιήσει τα σχέδιά του, αρκεί οι αρμόδιοι παράγοντες της Λάρνακας να επιδείξουν την απαιτούμενη κατανόηση και συνεργασία.²⁰³

ΙΔΡΥΜΑ ΛΕΒΕΝΤΗ. Το Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη ιδρύθηκε το 1979, ένα χρόνο μετά το θάνατο του Αναστάσιου Λεβέντη, ο οποίος πριν ακόμη πεθάνει είχε προνοήσει για την ίδρυση ενός τέτοιου ιδρύματος που να υπηρετεί πολιτιστικούς, εκπαιδευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς. Έτσι, σύμφωνα με την επιθυμία του κληροδότη του Ιδρύματος, οι σκοποί του Ιδρύματος Λεβέντη είναι ευρείς και αφορούν τον πολιτιστικό, τον εκπαιδευτικό και φιλανθρωπικό - ιατρικό τομέα.²⁰⁴

Γενικά οι δραστηριότητες του Ιδρύματος συνίστανται στην προσφορά υποτροφιών, την υποστήριξη του τομέα του πολιτισμού, τη συντήρηση μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς και την πραγματοποίηση δωρεών για φιλανθρωπικούς και ιατρικούς σκοπούς. Πιο συγκεκριμένα το Ίδρυμα παραχωρεί χορηγήματα για διεκπεραίωση προγραμμάτων ή και οικονομική ενίσχυση δραστηριοτήτων σχετικών με τους πιο

200. Τέτοιοι μοναδικοί θησαυροί είναι το μεγαλύτερο σε διαστάσεις άγαλμα Χαλκολιθικής περιόδου που βρέθηκε μέχρι σήμερα στο νησί (μια φιγούρα τετρακότας αρσενικού γένους, 3.900-2.500 π.Χ.), καθώς και ένα μεγάλο αγγείο της Πρώιμης επόχης του χαλκού (1.900 π.Χ.), διακοσμημένο με σκηνές από την καθημερινή ζωή των κατοίκων της περιόδου εκείνης. Βλ. Georgiou-Loizou 1987: 29

201. Μερικές από τις εκδόσεις αυτές είναι: 1. *Cypriote antiquities in the Pierides Collection*, Athens, 1972. 2. Οδηγός Αγ. Λαζάρου (εκκλησία στη Λάρνακα). 3. *Papers of the Symposium on Early Metallurgy in Cyprus 4000-500 BC*, Nicosia, 1984. 4. *The Ancient cypriote art at the Pierides Foundation*, Nicosia, 1985.

202. Το Μουσείο αυτό περιλαμβάνει τη συλλογή του Γιώργου Κρίτωνος Τορνάρη που αποτελείται από 1.000 περίπου είδη οστράκων και κογχυλίων, από αριθμό επίσης σπανιότατων απολιθωμάτων 65 εκατομμυρίων περίπου χρόνων με παραστάσεις ψαριών και κογχυλίων, από ταριχευμένα πουλιά της θάλασσας, κ. ά. Βλ. συνέντευξη του Δ. Πιερίδη στο Φιλελεύθερο (6.12.92) "Κύπρος και Ελλάδα αποτελούν την κοιτίδα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού".

203. Ο κ. Πιερίδης σε συνέντευξή του στο Φιλελεύθερο δήλωσε χαρακτηριστικά και τα εξής: "Τα κτίρια υπάρχουν, είναι έτοιμα, εκθέματα υπάρχουν, είναι θέμα πολιτικής απόφασης, όχι κονδυλίων, εγώ δε μιλώ για κονδύλια, είμαι πολύ πρακτικός άνθρωπος". Βλ. "Ριζοσπαστικές προτάσεις για τη Λάρνακα - Πολιτιστική πρωτεύουσα", Φιλελεύθερος 6.12.92.

204. Η δραστηριότητα του Ιδρύματος Λεβέντη δεν περιορίζεται μόνο στην Κύπρο, αλλά εκτείνεται και σε άλλες χώρες, όπως η Ελλάδα, η Δ. Αφρική, η Αγγλία, κ. ά. Βλ. *The A. G. Leventis Foundation* 1990: 8

πάνω τομείς. Ειδικά στην Κύπρο και τη Νιγηρία²⁰⁵ το Ίδρυμα Λεβέντη διατηρεί αυτόνομους οργανισμούς, οι οποίοι κάτω από τη διεύθυνση τοπικών συμβουλίων υλοποιούν προγράμματα σύμφωνα με τις ανάγκες των χωρών αυτών.²⁰⁶

Στην Κύπρο ο αυτόνομος οργανισμός του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη ιδρύθηκε το 1980 και αξίζει να σημειωθεί πως από τους πρώτους και βασικούς του στόχους ήταν η προστασία και συντήρηση της πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς του νησιού.²⁰⁷ Έτσι προώθησε πρόγραμμα που αφορά συντήρηση μνημείων διάφορων ιστορικών περιόδων, επιδιώκοντας παράλληλα να καταστήσει τα μνημεία αυτά πιο προσιτά στο κοινό. Χαρακτηριστικά στον τομέα των αρχαιοτήτων το Ίδρυμα μεταξύ άλλων συνέβαλε στη συντήρηση του ναού του Απόλλωνα Υλάτη στο Κούριο, χρηματοδότησε τις ανασκαφές στη Μάα (Ύστερη εποχή του χαλκού) και ίδρυσε τοπικό μουσείο στην περιοχή. Στον τομέα της εκκλησιαστικής τέχνης συνέβαλε οικονομικά για τη συντήρηση των τοιχογραφιών του Τιμίου Σταυρού στο Πελέντρι (12ος και 14ος αι.), του Αγ. Κηρύκου και Ιουλίττης στη Λετύμπου (15ος αι.), της Αγ. Μαρίνας στην Ξυλοτύμπου (15ος/16ος αι.), του Αγ. Γεωργίου στην Τερσεφάνου (18ος αι.), του μοναστηριού του Σταυρού στο Όμοδος (18ος αι.), κ. ά.

Σημαντικό έργο επιτελεί το Ίδρυμα Λεβέντη και στον τομέα του επαναπατρισμού κυπριακών αρχαιοτήτων. Συγκεκριμένα το Ίδρυμα έχει αγοράσει κατά καιρούς από το εξωτερικό, ύστερα από συμβουλή του Τμήματος Αρχαιοτήτων, κλεμμένες αρχαιότητες του νησιού, επαναφέροντάς τες σε μουσεία του νησιού. Επίσης αξιοσημείωτο είναι το πρόγραμμα που έχει ετοιμάσει το Ίδρυμα για καταγραφή όλων των σημαντικών κυπριακών αρχαιοτήτων που υπάρχουν σε κρατικές και ιδιωτικές συλλογές στο εξωτερικό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον επιδεικνύει το Ίδρυμα Λεβέντη και στον τομέα των εκδόσεων.²⁰⁸ Ήδη έχει ετοιμαστεί από το Ίδρυμα πλήρες πρόγραμμα έκδοσης έργων Κύπριων συγγραφέων για την αρχαία περίοδο της Κυπριακής λογοτεχνίας (8ος/7ος π.Χ. αι. μέχρι 4ος μ.Χ. αι.). Επίσης το Ίδρυμα έχει συμβάλει οικονομικά στην έκδοση του έργου τριών σύγχρονων Κύπριων ποιητών.²⁰⁹ Αξιόλογη εκδοτική δραστηριότητα παρουσιάζει το Ίδρυμα και στους τομείς του πολιτισμού, της Ιστορίας και της Αρχαιολογίας,²¹⁰ όπου σε αρκετές περιπτώσεις στις εκδόσεις που πραγματοποιεί συνεργάζεται με διάφορα άλλα ιδρύματα.²¹¹ Στον τομέα προβολής των ιστορι-

205. Στη Νιγηρία ο Α. Λεβέντης εργάστηκε για αρκετά χρόνια σε μια αγγλική εταιρεία και μετά ίδρυσε εκεί και δικές του επιχειρήσεις.

206. Leventis Foundation 1990: 8

207. Όπ. π.: 15

208. Τέσσερις από τις εκδόσεις του Ιδρύματος Λεβέντη βραβεύτηκαν από την Ακαδημία Αθηνών.

209. Οι ποιητές αυτοί είναι ο Ν. Κρανιδιώτης, ο Κ. Μόντης και ο Κ. Χρυσάνθης.

210. Μερικές από τις εκδόσεις αυτές είναι: 1. Stylianou, A. & J. A. The painted churches of Cyprus, London, 1985. 2. Karageorghis, V. & Muhly, J. D. Cyprus at the Close of the Bronze Age, Nicosia, 1984. 3. Decaudin, A. J. Les Antiquités Chypriotes dans les Collections Publiques Francaises, Nicosie, 1987. 4. Stylianou, A. J. The history of the Cartography of Cyprus, Nicosia, 1980 κ. ά.

211. Τέτοια ιδρύματα είναι: The Society for the Promotion of Hellenic Studies, The Hellenic College of London, The Birkbeck College, The London University, τα σχολεία ελληνικής γλώσσας της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, στην Αγγλία και τη Γαλλία, κ. ά.

κών θησαυρών του νησιού το Ίδρυμα Λεβέντη, σε συνεργασία με το Δήμο Λευκωσίας, αγόρασε ένα νεοκλασικό κτίριο του 19ου αι. στην παλαιά Λευκωσία, το οποίο αφού αναπαλαιώθηκε χρησιμοποιείται ως μουσείο με το όνομα Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο.²¹² Επίσης, στην προσπάθειά του το Ίδρυμα να βοηθήσει για την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου, χρησιμοποιεί μουσεία και εκθέσεις του εξωτερικού, όπως είναι η Πινακοθήκη Λεβέντη των Κυπριακών Αρχαιοτήτων στο Αγγλικό Μουσείο (1987), η Έκθεση Κυπριακών Αρχαιοτήτων στο Μουσείο Allard Pierson του Άμστερταμ, κ. ά.²¹³

Πιο περιορισμένης έκτασης είναι η δραστηριότητα του Ιδρύματος Λεβέντη στον τομέα διατήρησης και προστασίας του περιβάλλοντος.²¹⁴ Δραστηριότητα έχει να επιδείξει το Ίδρυμα και στους τομείς της μουσικής και του θεάτρου με τη διάθεση κονδυλίων για ηχογραφήσεις δίσκων, τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων και την προσφορά υποτροφιών για σπουδές στους κλάδους αυτούς.²¹⁵ Γενικά η περίπτωση της ίδρυσης και λειτουργίας του Ιδρύματος Λεβέντη στην Κύπρο είναι αξιοσημείωτη, γιατί είναι ενδεικτική των δυνατοτήτων και προοπτικών που διαθέτει στο νησί η ιδιωτική πρωτοβουλία στα θέματα του πολιτισμού. Οι δυνατότητες αυτές, αν αξιοποιηθούν σωστά, μπορεί όχι μόνο να θέσουν στην πρωτοπορία της πολιτιστικής δραστηριότητας τον ιδιωτικό τομέα, αλλά και να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων που συνήθως αναστέλλουν ή και ματαιώνουν την υλοποίηση των έργων πολιτιστικής ανάπτυξης. Αξιοπρόσεκτη είναι η προσπάθεια του Ιδρύματος αυτού να συγκρατεί τα διοικητικά του έξοδα στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα με τη μεγαλύτερη δυνατή δραστηριότητα, πράγμα που πρέπει να προβληματίσει παραδειγματικά και τις πολιτιστικές υπηρεσίες του κράτους.

ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ (ΚΜΙΜΚ). Το ΚΜΙΜΚ ιδρύθηκε από τη Μονή Κύκκου το 1986 και στεγάζεται στο μετόχι της Μονής Αρχαγγέλου,²¹⁶ το οποίο έχει αναπαλαιωθεί πρόσφατα. Οι σκοποί του Κέντρου είναι συγγραφικοί και εκδοτικοί. Πιο συγκεκριμένα το Ίδρυμα αιτοβλέπει "σε έρευνα στο χώρο της επιστήμης, με πρωταρχικό ενδιαφέρον τη μοναστηριολογία και την Ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου, αλλά και στη συγκρότηση συμποσίων και σεμιναρίων πάνω σε θεολογικά, φιλοσοφικά και κυπριολογικά θέματα".²¹⁷ Μεταξύ των βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων στόχων του ΚΜΙΜΚ είναι η συγγραφή της Ιστορίας της Μονής Κύκκου, καθώς και η έκδοση περίπου έξι χιλιάδων χειρογράφων που ανακαλύφθηκαν πρόσφατα σε υπόγειο της Μονής.²¹⁸

212. Βλ. παραπάνω σ. 154, υποσ. 171.

213. Leventis Foundation 1990: 21

214. Συγκεκριμένα στον τομέα αυτό συνεργάζεται με άλλους φορείς για αναπαλαίωση παλαιών κτιρίων της περιοχής του Ακάμα στα πλαίσια σχεδίου διάσωσης της περιοχής από περιβαλλοντική καταστροφή.

215. Το Ίδρυμα Λεβέντη προσφέρει υποτροφίες και σε πολλούς άλλους κλάδους. Συνολικά κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 1989-1990 παραχωρήθηκαν 170 τέτοιες υποτροφίες. Βλ. Leventis foundation 1990: 9-10

216. Το μετόχι αυτό βρίσκεται λίγο έξω από τη Λευκωσία.

217. Νικηφόρος 1990: 18

218. Η συλλογή των χειρογράφων περιλαμβάνει οθωμανικά έγγραφα της περιόδου 1572-1899, δικαιοπρακτικά έγγραφα της περιόδου 1619-1950 και επιστολές από και προς τη Μονή της περιόδου 1780-1950. Βλ. Νικηφόρος 1990: 19

Το ΚΜΙΜΚ διοικείται από 9μελές ΔΣ και το επιστημονικό του προσωπικό το αποτελούν 4 ερευνητές, από τους οποίους ο ένας είναι και ο διευθυντής του.²¹⁹ Το Κέντρο διαθέτει βιβλιοθήκη για τις ερευνητικές του ανάγκες, καθώς και μεγάλη αίθουσα συνεδρίων και προβολών 500 περίπου θέσεων. Όσον αφορά τη συντήρησή του, το Κέντρο επιχορηγείται αποκλειστικά και μόνο από τη Μονή Κύκκου.

Οπωσδήποτε με την ίδρυση του ΚΜΙΜΚ διανοίγεται ο δρόμος για τα μοναστήρια του νησιού - αρκετά από τα οποία διαθέτουν τεράστια ακίνητη περιουσία - να αναπτύξουν δραστηριότητα στα θέματα του πολιτισμού και ιδιαίτερα σε εκείνα τα θέματα που άπτονται τόσο της ύπαρξης και λειτουργίας των ίδιων των μοναστηριών, όσο και γενικότερα της Εκκλησίας της Κύπρου.

ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ.²²⁰ Ιδρύθηκε το 1979 και η δραστηριότητά του είναι σχετική με τη διάσωση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου. Συγκεκριμένα ο ΠΟΑΚ εντοπίζει αξιόλογα κτίρια από άποψη παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, των οποίων αφού επιχειρήσει αποτύπωση, ακολούθως εισηγείται συγκεκριμένους τρόπους αναπαλαιώσής τους.²²¹ Στα πλαίσια της προσπάθειάς του για διάσωση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του νησιού ο ΠΟΑΚ λειτουργεί ως ομάδα πίεσης προς κάθε κατεύθυνση για αποτροπή καταστροφικών ενεργειών σε κτίρια με αρχιτεκτονική και ιστορική αξία,²²² διοργανώνοντας παράλληλα διαφωτιστικές διαλέξεις για τον τρόπο σωστής συντήρησης των κτιρίων αυτών.

Ανάμεσα στις αξιόλογες δραστηριότητες του ΠΟΑΚ μπορεί να συγκαταλεχθεί και το εγχείρημά του για επιστημονική καταγραφή των βυζαντινών εικόνων μερικών από τις εκκλησίες του νησιού.²²³ Η παρουσίαση επίσης των παραδοσιακών λαϊκών τεχνιτών, στα πλαίσια του Φεστιβάλ Λευκωσίας, θεωρείται μια από τις πρωτοποριακές δραστηριότητες του Οργανισμού. Όσον αφορά τους οικονομικούς πόρους του ΠΟΑΚ, αξίζει να σημειωθεί πως προέρχονται κυρίως από την πώληση ημερολογίων, που εκδίδονται από τον ίδιο, και από εισφορές διάφορων προσώπων και ιδρυμάτων.²²⁴

Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου αυτού επιχειρήθηκε συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων από τους πολιτιστικούς φορείς ιδιωτικής πρωτοβουλίας, χωρίς να σημαίνει πως και οι υπόλοιποι δεν επιτελούν αξιόλογο πολιτιστικό έργο. Μια έρευνα που θα εξέταζε τη συμβολή ολόκληρου του φάσματος των ιδιωτικών φορέων

219. Διευθυντής του ΚΜΙΜΚ σήμερα είναι ο Σέρβος ερευνητής κ. Γιακόβλεβιτς.

220. Τις πληροφορίες για τον ΠΟΑΚ μου τις έχει δώσει ο κ. Μιχαηλίδης, πρόεδρος του Οργανισμού αυτού.

221. Τέτοιες μελέτες ήδη έχουν γίνει στην περιοχή Λαόνας στον Ακάμα.

222. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις τέτοιων κτιρίων, που η κυβέρνηση επέμενε να κατεδαφίσει, είναι το κτίριο της Αρχιγραμματείας και η κατοικία "Πούλια".

223. Κατά τη διαδικασία καταγραφής των εικόνων από τον ΠΟΑΚ ακολουθήθηκε η μέθοδος των καρτελών, στις οποίες καταγράφονταν λεπτομέρειες για κάθε εικόνα. Επίσης φωτογραφίζονταν οι εικόνες (μαυρόασπρη φωτογραφία) και στη συνέχεια ετοιμάζονταν διαφάνειες.

224. Μερικά από τα ιδρύματα αυτά είναι το Ίδρυμα Λεβέντη, το Ίδρυμα Γεωργίου και Θέλμας Παρασκευαΐδη, κ. ά.

στην πολιτιστική ανάπτυξη της Κύπρου αναμφίβολα θα παρουσίαζε όχι μόνο τυπικό επιστημονικό ενδιαφέρον, αλλά και θα προδιέγραφε τις συνιστώσες της μελλοντικής πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού, που συνήθως ορίζονται και μέσα από οικονομικά μεγέθη. Τα οικονομικά αυτά μεγέθη, σ' οποιαδήποτε χώρα του κόσμου, ελέγχονται σε μεγάλο βαθμό από τους ιδιωτικούς φορείς οι οποίοι μέσα από τη δραστηριότητά τους - που συνήθως είναι οικονομική - μπορούν να προωθήσουν και προγράμματα ανάπτυξης του πολιτισμού. Η πρακτική αυτή άρχισε να εφαρμόζεται και στην κυπριακή κοινωνία και τα αποτελέσματά της θα είναι πολύ ενθαρρυντικά, αν τεθεί πάνω σε πιο συστηματική βάση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρατεθούν συνοπτικά οι διαπιστώσεις για την πολιτιστική πολιτική και διοίκηση της Κύπρου με βάση την ανάλυση της πολιτιστικής δραστηριότητας του νησιού που επιχειρήθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια. Πιο συγκεκριμένα στο πρώτο μέρος θα περιληφθούν οι διαπιστώσεις που αφορούν τους σκοπούς και τα μέσα που χρησιμοποιεί το κράτος στην άσκηση της πολιτιστικής του πολιτικής και στο δεύτερο οι διαπιστώσεις που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας των πολιτιστικών διοικητικών φορέων. Η παράθεση των διαπιστώσεων για τα μέσα πολιτιστικής πολιτικής θα γίνει ξεχωριστά για κάθε κατηγορία μέσου (οργανωτικά, θεσμικά, οικονομικά και κτιριακή υποδομή), ενώ για τους πολιτιστικούς φορείς θα αρχίσει από τον κεντρικό φορέα (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού) και θα συνεχίσει με τους άλλους κρατικούς φορείς, τους ημικρατικούς, τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και τους ιδιωτικούς.

1. Σκοποί και μέσα πολιτιστικής πολιτικής

Από την εξέταση του υλικού που έγινε στα προηγούμενα κεφάλαια προκύπτει πως στη διαμόρφωση του "πολιτιστικού προσώπου" της Κύπρου έχουν διαδραματίσει μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο οι εξής τρεις παράγοντες: 1. Τα αλληπάλληλα κύματα κατακτητών που πέρασαν κατά καιρούς από το νησί, που ωστόσο φαίνεται ελάχιστα έχουν επηρεάσει την πορεία των πολιτιστικών πραγμάτων του νησιού. 2. Η σημαντική επίδραση που άσκησε στο νησί ο ελληνικός και χριστιανικός πολιτισμός με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των κατοίκων του όχι μόνο να είναι Έλληνες και χριστιανοί (80%), αλλά και να αισθάνονται ότι η πνευματική και πολιτιστική τους ανάπτυξη πρέπει να συμβαδίζει σε μεγάλο βαθμό με εκείνη της Ελλάδας. 3. Η ιδιάζουσα κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά την τουρκική εισβολή στο νησί με την οποία αποκόπηκαν οι Τουρκοκύπριοι (18% του πληθυσμού) στο βόρειο τμήμα της Κύπρου, με συνέπεια να καθίσταται αδύνατη η πρόσβαση των Υπηρεσιών του επίσημου κράτους προς αυτούς. Οι τρεις αυτοί παράγοντες φυσιολογικά επηρέασαν στον καθορισμό των σκοπών της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής. Έτσι παρατηρείται οι σκοποί αυτοί να μην αναφέρονται καθόλου στην κοινότητα των Τουρκοκυπρίων - όπως θα έπρεπε - και να διαπνέονται καταφανώς από το στοιχείο της ελλαδικής επίδρασης, που φυσικά ήταν εντονότερη στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας, όταν ακόμη ήταν νωπές οι μνήμες του αγώνα της ΕΟΚΑ και το σύνθημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα δεν είχε ακόμη ολοκληρωτικά εγκαταλειφθεί.¹

Πιο συγκεκριμένα ως σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής της Κύπρου μπορεί να θεωρηθούν οι εξής δύο:

- A. Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου.
- B. Ενθάρρυνση της δημιουργικότητας και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, σε συνδυασμό με προσπάθειες για αποκέντρωση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων καθώς και επιμόρφωση των λαϊκών στρωμάτων.

1. Βλ. πιο πάνω σ. 55.

Πρώτος σκοπός: Προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου.

Ο σκοπός αυτός επισημαίνεται μέσα από το έντονο ενδιαφέρον της κυπριακής Πολιτείας για τα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το ενδιαφέρον αυτό εκφράζεται με πλήθος αρχαιολογικές ανασκαφές, που διενεργούνται στο νησί είτε από το Τμήμα Αρχαιοτήτων της Κυπριακής Δημοκρατίας είτε από ξένες αρχαιολογικές αποστολές, με την προσπάθεια επίσης που καταβάλλεται από το κράτος για προστασία και συντήρηση των αρχαιολογικών μνημείων, καθώς και με την ανάδειξη, προβολή και αξιοποίηση των αρχαιοτήτων αυτών. Έχοντας συναίσθηση της σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς της, η επίσημη Πολιτεία, με την αρχαιολογική αυτή δραστηριότητα στοχεύει στην πολιτιστική αυτοσυνειδησία των πολιτών, καθώς και την προβολή της πλούσιας αυτής παράδοσης στον έξω κόσμο.

Τα κυριότερα μέσα που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση του πιο πάνω σκοπού είναι τα εξής:

Οργανωτικά. Στον τομέα αυτό η Πολιτεία μεριμνά ώστε το Κυπριακό Μουσείο να λειτουργεί απρόσκοπτα κάτω από την επίβλεψη του Τμήματος Αρχαιοτήτων για προβολή των αρχαιολογικών θησαυρών του νησιού. Αν και η ίδρυση τόσο του Κυπριακού Μουσείου (1883), όσο και του Τμήματος Αρχαιοτήτων (1935) έχουν συντελεστεί στην περίοδο της Αγγλοκρατίας, ωστόσο πρέπει να αναγνωριστεί πως και μετά την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος η κυπριακή Πολιτεία δε φείδεται προσπαθειών για στήριξη και ενίσχυση του έργου της αποκάλυψης, προβολής και προστασίας των θησαυρών της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού. Μολαταύτα η διάκριση του Τμήματος σε τρεις κλάδους φαίνεται πως δεν επέφερε την αναμενόμενη καλύτερη διοικητική και οργανωτική λειτουργία του Τμήματος, λόγω του ότι το Τμήμα επανδρώνεται ανεπαρκώς κυρίως όσον αφορά το επιστημονικό του προσωπικό.² Συγκεκριμένα το Τμήμα στελεχώνεται μόνο με 6 αρχαιολόγους (1992), αν και οι πραγματικές του ανάγκες είναι 20.³

Με την ίδρυση του Κλάδου σύγχρονων μνημείων και μουσείων υποδηλώνεται το ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον της Πολιτείας για την πολιτιστική κληρονομιά του πρόσφατου παρελθόντος και την ενσυνείδητη προσπάθεια για διαφύλαξή της. Οι αναπαλαιώσεις κτιρίων με αρχιτεκτονική αξία και η ίδρυση μουσείων λαϊκής τέχνης στις πόλεις και την ύπαιθρο αποτελεί το κύριο έργο του Κλάδου αυτού, που χωρίς αμφιβολία συμβάλλει στην αφύπνιση του ενδιαφέροντος του κοινού για τα δημιουργήματα του πρόσφατου παρελθόντος του νησιού. Σημαντική εργασία στην προώθηση μορφών του λαϊκού πολιτισμού επιτελείται και στην Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας. Η προβολή της Υπηρεσίας αυτής στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού με τη

2. Τον Ιανουάριο του 1993 τέθηκε ενώπιον του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων υπόμνημα με το οποίο επισημαίνονται σοβαρότατα προβλήματα σχετικά με την "οργάνωση και μεθόδευση σχεδίων με βασικό πρόβλημα την έλλειψη επιστημονικού προσωπικού στο Τμήμα Αρχαιοτήτων". Βλ. Φιλελεύθερος 24.1.93.

3. Βλ. συνέντευξη του διευθυντή του Τμήματος Αρχαιοτήτων κ. Δ. Χρήστου στο περιοδικό Σελίδες 1992 (τ.56): 101

διάθεση των ειδών κυπριακής χειροτεχνίας στο ελεύθερο εμπόριο, δεν πρέπει να υποτιμάται.⁴

Η ίδρυση επαρχιακών και τοπικών αρχαιολογικών μουσείων από το Τμήμα Αρχαιοτήτων συνιστά σημαντική αποκεντρωτική προσπάθεια για προβολή και ανάδειξη των αρχαιοτήτων του νησιού. Ας σημειωθεί πως η ενέργεια ίδρυσης τέτοιων μουσείων είναι σύμφωνη με τη γενικότερη τάση που επικρατεί στις χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στα πλαίσια της αποκεντρωτικής προσπάθειας που στοχεύει στην πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη της περιφέρειας.⁵

Όσον αφορά την ανασκαφική δραστηριότητα του Τμήματος Αρχαιοτήτων, επισημαίνεται πως παρόλο που είναι αξιόλογη, ωστόσο μόνο το 5% κατά μέσο όρο της αναπτυξιακής δαπάνης του Τμήματος διατίθεται σ' αυτή. Επίσης σημαντική είναι η εργασία που επιτελείται στον τομέα συντήρησης και αναπαλαίωσης αρχαιοτήτων (συντήρηση αρχαίων θεάτρων, γοτθικών μνημείων, ιστορικών μοναστηριών και εκκλησιών, ψηφιδωτών, τοιχογραφιών και εικόνων, καθώς και αναπαλαιώσεις αξιόλογων κτιρίων αρχιτεκτονικής κληρονομιάς). Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς δε θεωρείται ικανοποιητική, κυρίως στις κατεχόμενες από τα τουρκικά στρατεύματα περιοχές. Έτσι, μόνο που και στις ελεύθερες περιοχές δε λείπουν τα κρούσματα παράνομων ανασκαφών και καπηλείας αρχαιοτήτων, ωστόσο το μεγάλο πρόβλημα καταστροφής της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού υπάρχει στις τουρκοκρατούμενες περιοχές, τις οποίες δεν έχει τη δυνατότητα να επιτηρεί το νόμιμο κράτος. Ο κίνδυνος της επαπειλούμενης αυτής καταστροφής επισημάνθηκε τόσο από διάφορες ξένες προσωπικότητες, όσο και από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρώπης, χωρίς ωστόσο να ληφθεί οποιοδήποτε πρακτικό μέτρο για την αποτροπή ή τον περιορισμό της.

Θεσμικά μέσα. Στον τομέα ανάδειξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να αναγνωριστεί ο σημαντικός ρόλος που έχει διαδραματίσει ο περί αρχαιοτήτων νόμος 41/35. Με το νόμο αυτό ιδρύθηκε το Τμήμα Αρχαιοτήτων, το οποίο ανέλαβε την ευθύνη διαχείρισης και ελέγχου των αρχαιοτήτων του νησιού συμβάλλοντας στον περιορισμό της ανεξέλεγκτης εξαγωγής και καπηλείας των αρχαιολογικών θησαυρών της Κύπρου. Στη διάσωση των μνημείων της πρόσφατης πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού σημαντική είναι η συμβολή του νόμου 48/64, με τον οποίο συμπεριλήφθηκαν στις αρχαιότητες και τα μνημεία του πρόσφατου παρελθόντος (1700-1900 μ. Χ.). Αλλά και ο νόμος 68(1)/92, ο οποίος παρέχει κίνητρα για συντήρηση και αναπαλαίωση των οικοδομών με αρχιτεκτονική αξία, συμβάλλει στην αποτελεσματική προστασία της πρόσφατης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Κύπρου. Ωστόσο, παρόλη την ύπαρξη της σχετικής νομοθεσίας, η κατάσταση στον τομέα δεν είναι η "ιδανική", αφού επιχειρούνται ακόμη αυθαίρετες κατεδαφίσεις κτιρίων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, εγκαταλείπονται από το κράτος τέτοιες οικοδομές σε οικονομικά φθίνουσες περιοχές και

4. Βλ. πιο πάνω σελ. 128-129.

5. Council of Europe 1981: 202

ουσιαστικά δεν έχει ακόμη καταρτιστεί πλήρης κατάλογος με επιστημονικές αποτυπώσεις των κτισμάτων αυτών, ώστε να είναι πιο εύκολη και προγραμματισμένη η προστασία και αναπαλαίωσή τους.⁶

Με την πρόνοια του νόμου 90/72 περί πολεοδομίας και χωροταξίας για εκπόνηση σχεδίων που στοχεύουν στη ρύθμιση και έλεγχο της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των πόλεων και της υπαίθρου, πιστεύεται πως θα υποβοηθηθεί η προσπάθεια για προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του πρόσφατου παρελθόντος. Αξιόλογο σχέδιο στον τομέα αυτό είναι εκείνο της αναβίωσης χωριών με ιδιαίτερα λαϊκό αρχιτεκτονικό χαρακτήρα,⁷ όπως και τα σχέδια αγροτουρισμού και εξωραϊσμού αξιολογών χωριών της υπαίθρου του ΚΟΤ.

Στο διεθνές επίπεδο η Κυπριακή Δημοκρατία έσπευσε έγκαιρα να επικυρώσει τις διεθνείς συμβάσεις που αναφέρονται στην προστασία και διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Έτσι το 1964 επικύρωσε τη Σύμβαση της Χάγης για Προστασία των Πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης (1954), στις 11.8.75 επικύρωσε τη Σύμβαση για Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972) και στις 19.10.79 τη Σύμβαση για μέτρα απαγόρευσης και παρεμπόδισης παράνομης εισαγωγής/εξαγωγής και παράνομης μεταβίβασης της κυριότητας Πολιτιστικών αγαθών (1970).

Οικονομικά μέσα. Η κυπριακή Πολιτεία διαθέτει ετησίως για την πολιτιστική κληρονομιά ποσά που κυμαίνονται από £514.865 μέχρι £753.265 σε σταθερές τιμές (περίοδος 1985-1989), που αντιστοιχούν στο 55,7%-73,5% του συνόλου των κρατικών δαπανών για πολιτιστική ανάπτυξη, συγκριτικά με 26,5%-44,3% των ΠΟΥΥΠ (βλ. πίν. 51). Το υψηλό ποσοστό δαπανών στον τομέα αυτό είναι ενδεικτικό του ζωντανού ενδιαφέροντος της κυπριακής Πολιτείας για τον τομέα, που γίνεται περισσότερο κατανοητό αν αναλογιστούμε το μέγεθος της ιστορικής παράδοσης και πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτει το νησί.

Η κρατική δαπάνη για την πολιτιστική κληρονομιά κατανέμεται ως εξής: 1) Τομέας ανασκαφών 2,5%-7,4%, ποσό όχι πολύ σημαντικό, λαμβανομένου υπόψη πως το κυπριακό έδαφος είναι κυριολεκτικά κατάσπαρτο με αρχαιολογικούς θησαυρούς που αναμένουν την αρχαιολογική σκαπάνη να τους φέρει στην επιφάνεια. 2) Συντήρηση και αναστήλωση αρχαιοτήτων 18,7%-62,5% (£184.000 - £347.717 κατά την περίοδο 1986-1991), ποσοστό αρκετά υψηλό συγκρινόμενο με εκείνο των ανασκαφών, ιδιαίτερα για τα έτη 1989 και 1990 που φθάνει το 60,9% και 62,5% αντίστοιχα, πράγμα που αφήνει να νοηθεί πως ο τομέας αυτός εμπίπτει στις προτεραιότητες του Τμήματος Αρχαιο-

6. Γραφείο Προγραμματισμού 1990: 283.

7. Σημειώνεται πως από το 1978 μέχρι το τέλος του 1988 είχαν εκδοθεί 11 διατάγματα διατήρησης για 500 περίπου οικοδομές σε αστικές περιοχές, ενώ από το 1988 και μετά έχουν εκδοθεί άλλα 25 που καλύπτουν μεταξύ άλλων και 30 χωριά στην περιοχή του Ακάμα. Βλ. Φυλλάδιο Τμήματος Πολεοδομίας και Οικήσεως C/31 "Διατήρηση Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς" (χωρίς χρονολογία).

ΠΙΝΑΚΑΣ 51

Συγκριτική κατάσταση δαπανών των ΠΟΥΥΠ και του Τμήματος Αρχαιοτήτων (σε κυπριακές £): 1985-1989

ΕΤΟΣ	ΠΟΥΥΠ			ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ			ΣΥΝΟΛΟ	
	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμές (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμές (1986)	%	Τρέχουσες τιμές	Σταθ. τιμές (1986)
1985	269.208	272.174	26,5	745.055	753.265	73,5	1.014.263	1.025.440
1986	316.000	316.000	32,5	657.435	657.435	67,5	973.435	973.435
1987	370.070	360.025	32,6	765.111	744.343	67,4	1.135.181	1.104.369
1988	481.650	453.061	41,1	690.500	649.515	58,9	1.172.150	1.102.577
1989	452.500	410.170	44,3	568.000	514.865	55,7	1.020.500	925.036

Πηγή: Κρατικοί Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως των ετών 1985-1989. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

τήτων 3) Ενίσχυση αρχαιολογικών και λαογραφικών μουσείων 3,2%-17,2%, όπου, πέρα από τη μεγάλη διακύμανση που υπάρχει, είναι αξιοσημείωτη η κατιούσα τάση που παρατηρείται (βλ. πίν. 26). 4) Απαλλοτρίωση περιουσίας και χώρων 39,2%-61,2% (η δαπάνη για τα έτη 1986, 1987, 1988 και 1991 κυμαινόταν από £291.857 μέχρι £773.323, σε σταθερές τιμές).⁸ Ας σημειωθεί ότι το κονδύλι αυτό όχι μόνο είναι το υψηλότερο στις αναπτυξιακές δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων, αλλά επηρεάζει δυσανάλογα και το ισοζύγιο μεταξύ των αναπτυξιακών και διοικητικών δαπανών του Τμήματος (74,6% αναπτυξιακές δαπάνες έναντι 25,4% των διοικητικών). Έτσι φαίνεται πως ο Τομέας απαλλοτρίωσης περιουσίας και χώρων (μόνο για τα έτη 1988 και 1991) μαζί με τον Τομέα συντήρησης και αναστήλωσης αρχαιοτήτων απορροφούν τα κονδύλια που αφαιρούνται από τις επιχορηγήσεις των μουσείων (βλ. πίν. 26). Γενικά για το Τμήμα Αρχαιοτήτων μπορεί να λεχθεί πως είναι από τις Υπηρεσίες του πολιτισμού που αφήνουν εισοδήματα στο κράτος, τα οποία ωστόσο δεν είναι τόσο σημαντικά ώστε να επηρεάζουν σοβαρά το ισοζύγιο εσόδων και δαπανών του Τμήματος (βλ. πίν. 33).

Κτιριακή υποδομή. Τα κτίρια που φρόντισε το Τμήμα Αρχαιοτήτων να ανεγείρει ή να επισκευάσει, τόσο στη Λευκωσία όσο και στις άλλες πόλεις και την ύπαιθρο, για να χρησιμοποιούνται ως μουσειακοί χώροι, δεν αποτελούν ιδιαίτερα αξιόλογη κτιριακή υποδομή. Όσον αφορά το κτίριο του Κυπριακού Μουσείου στη Λευκωσία, η μη επισκευή του από τον καιρό της ανέγερσής του (1924) δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με κανέναν τρόπο. Επίσης η μη ύπαρξη κατά τα τελευταία έτη στον Κρατικό Προϋπολογισμό κανενός κονδυλίου για συντήρηση ή επιδιόρθωση του μουσείου αυτού, λόγω

8. Επισημαίνεται πως τα ποσά που περιλαμβάνουν οι Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων για την περίοδο αυτή είναι πολύ ψηλότερα από εκείνα που περιλαμβάνονται στον Προϋπολογισμό Αναπτύξεως του Κράτους, πράγμα που κατά πάσα πιθανότητα οφείλεται σε συμπληρωματικούς προϋπολογισμούς. Συγκεκριμένα τα ποσά που περιλαμβάνονται στις Ετήσιες Εκθέσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων για την πιο πάνω περίοδο είναι: 1986: £2.429.718, 1987: £861.279, 1988: £5.171.190 και 1989: £1.717.764.

του ότι κατατίθενται τα σχετικά κονδύλια στο νεοϊδρυθέν Ταμείο για ανέγερση νέου Κυπριακού Μουσείου (νόμος 61/87),⁹ δεν αποτελεί σοβαρή δικαιολογία, γιατί κατά τους πιο αισιόδοξους υπολογισμούς το νέο κτίριο του Κυπριακού Μουσείου φαίνεται πως δε θα είναι έτοιμο ούτε ύστερα από 12 χρόνια.¹⁰ Αξιόλογο έργο κτιριακής υποδομής θεωρείται το Κέντρο Χειροτεχνίας. Επίσης η πρωτοβουλία των ιδιωτικών φορέων, καθώς και της τοπικής αυτοδιοίκησης, συνιστά αξιοπρόσεκτη προσπάθεια στη δημιουργία κτιριακής υποδομής στον τομέα αυτό. Δείγματα τέτοιας υποδομής είναι το Μουσείο του Ιδρύματος Πιερίδη, το Μουσείο Ιδρύματος Μακαρίου Γ' και το Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας.¹¹

Δεύτερος σκοπός: Ενθάρρυνση της δημιουργικότητας και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, σε συνδυασμό με προσπάθειες για αποκέντρωση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και επιμόρφωση των λαϊκών μαζών.

Ιδιαίτερα μετά το 1960, που εγκαθιδρύεται η Κυπριακή Δημοκρατία, στον τομέα της δημιουργίας πραγματοποιείται πραγματική έκρηξη στο νησί. Το Τμήμα Πνευματικής και Πολιτιστικής Αναπτύξεως, ιδρυμένο αμέσως μετά τη λειτουργία του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, συνέβαλε στο μέτρο των δυνατοτήτων του στην ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών, παρά τον περιορισμένο αριθμό του προσωπικού που διέθετε και τις αντίξοες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής εκείνης. Με την ίδρυση του Υπουργείου Παιδείας (1965) και τη μετονομασία στη συνέχεια του Τμήματος Πνευματικής και Πολιτιστικής Αναπτύξεως σε Μορφωτική Υπηρεσία, δόθηκε νέα ώθηση τόσο στη δημιουργική ενασχόληση με τις τέχνες και τα γράμματα, όσο και στη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών στα λαϊκά στρώματα και γενικότερα στις περιοχές της υπαίθρου. Η προσπάθεια επίσης που αναλήφθηκε για αναβάθμιση της Μορφωτικής Υπηρεσίας με τη μετονομασία της σε Πολιτιστικές Υπηρεσίες και την είνισχυσή της με επιπλέον προσωπικό, αλλά και με υψηλότερες μισθολογικές κλίμακες,¹² μπορεί να θεωρηθεί ενέργεια αναγνώρισης από μέρους του κράτους της σημασίας που έχει η ανάπτυξη του τομέα της διάδοσης των γραμμάτων και των τεχνών σε όλο το φάσμα της διαστρωμάτωσης της κοινωνίας. Η πλατιά διάδοση των πολιτιστικών αγαθών προϋποθέτει φυσικά αποκεντρωτικούς μηχανισμούς. Μόλο που δε διαθέτει τέτοιους μηχανισμούς η κυπριακή Πολιτεία, ωστόσο με μια σειρά μέτρων και ενεργειών της προωθεί τα αγαθά αυτά στους κατοίκους των περιοχών της υπαίθρου. Η ίδρυση κοινοτικών βιβλιοθηκών, η λειτουργία περιοδεουσών βιβλιοθηκών για την εξυπηρέτηση των κατοίκων των χωριών, η ύπαρξη για κάποιο χρονικό διάστημα κινητής θεατρικής μονάδας, η λειτουργία επιμορφωτικών κέντρων, καθώς και η λειτουργία Λαϊκού Πανεπιστημίου, μαρτυρούν το κρατικό ενδιαφέρον για συμμετοχή των πλατύτερων λαϊκών στρωμάτων στο πολιτιστικό γίγνεσθαι του νησιού. Τέλος αξιοσημείωτη είναι η πρόσφατη ενέργεια της Πολιτείας για μετονομασία του Υπουργείου Παιδείας σε Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, ενέργεια που μπορεί να ερμηνευτεί ως κρατική πολιτική απόφαση που στοχεύει στην αναμόρφωση της πολιτιστικής δραστηριότητας στο νησί.

9. Βλ. πίν. 29

10. Βλ. πιο πάνω σ. 113, υποσ. 48.

11. Για τα μουσεία αυτά βλ. πιο πάνω σ. 154, 159-160.

12. Για τα θέματα αυτά βλ. αναλυτικά σ. 55-56 και 63.

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον της κυπριακής Πολιτείας για την ανάπτυξη των γραμμάτων και τεχνών μαρτυρούν επίσης οι πολυάριθμες εικαστικές εκθέσεις, οι εκθέσεις βιβλίων, η ίδρυση και λειτουργία βιβλιοθηκών, η καθιέρωση λογοτεχνικών βραβείων και του θεσμού της αγοράς από τις ΠΟΥΥΠ βιβλίων Κύπριων συγγραφέων, καθώς και η ετήσια χρηματική επιχορήγηση από την Πολιτεία των πολιτιστικών φορέων του νησιού.

Τα συγκεκριμένα μέσα που προωθούνται για επίτευξη του Β σκοπού, όπως αναφέρεται αυτός πιο πάνω, είναι τα εξής:

Οργανωτικά μέσα. Στον τομέα αυτό η Πολιτεία έχει προβεί σε σειρά ενεργειών, μερικές από τις οποίες όμως παραμένουν γράμμα κενό. Από τις πιο αξιόλογες οργανωτικές ενέργειες του κυπριακού κράτους είναι η ίδρυση των δύο ορχηστρών, της Κρατικής Ορχήστρας Δωματίου και της Κρατικής Ορχήστρας Νέων (1987), οι οποίες αδιαμφισβήτητα συνέβαλαν στην ποιοτική αναβάθμιση του μουσικού ενδιαφέροντος του κυπριακού κοινού. Στη βελτίωση της μουσικής εικόνας του νησιού συντελούν επίσης και τα 40 ωδεία που λειτουργούν στο νησί (βλ. πίν. 61), προσφέροντας στα παιδιά της Κύπρου ανώτερη μουσική παιδεία τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

Στον τομέα των εικαστικών τεχνών, παρόλες τις επιφυλάξεις για το χώρο στέγασης της Κρατικής Πινακοθήκης και τον τρόπο λειτουργίας της, η ίδρυσή της αποτελεί σημαντικό επίτευγμα του κράτους στον τομέα αυτό. Αναμφίβολα χρειάζεται μεγαλύτερος και καταλληλότερος χώρος για να στεγαστεί η καλλιτεχνική δημιουργία των αξιολογότερων από τους Κύπριους καλλιτέχνες, όπως έχει χαρακτηριστεί η Συλλογή αυτή, ώστε να μη διατρέχει τον κίνδυνο να καταστραφεί μεγάλο μέρος της από την υγρασία στους αποθηκευτικούς χώρους όπου έχει τοποθετηθεί. Πέρα όμως από την Κρατική Πινακοθήκη λειτουργούν στο νησί 3 δημοτικές πινακοθήκες, καθώς και μια πινακοθήκη ιδιωτικής πρωτοβουλίας, εκείνη του Πολιτιστικού Κέντρου του Ιδρύματος Μακαρίου Γ' (βλ. πίν. 64). Οι πινακοθήκες αυτές καθώς και η λειτουργία 33 αιθουσών τέχνης, στις οποίες παρουσιάζονται γύρω στις 70 ατομικές ή ομαδικές εκθέσεις ετησίως (1982),¹³ ενισχύουν την καλλιτεχνική δραστηριότητα στο νησί.

Όσον αφορά το θέατρο, είναι από τους πολιτιστικούς τομείς όπου φαίνεται πως η κυπριακή Πολιτεία συνειδητοποίησε από νωρίς πως υπάρχουν πολλά περιθώρια ανάπτυξης, λόγω της μακράς παράδοσης που έχει ο τόπος στη δραματική τέχνη. Έτσι μετά από μια σειρά ιδιωτικών κυρίως πρωτοβουλιών, πριν και μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, για οργάνωση και ανάπτυξη του κυπριακού θεάτρου, η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου, που ακολούθησε, συνέβαλε στην αποτελεσματικότερη διαχείριση των θεατρικών πραγμάτων του νησιού, τόσο στη σκηνική δραστηριότητα όσο και γενικότερα στη θεατρική ανάπτυξη του νησιού, δημιουργώντας μάλιστα και Αναπτυξιακό Τμήμα (1985). Ιδιαίτερη είναι η συμβολή του ΘΟΚ στην ενθάρρυνση ανάπτυξης ερασιτεχνικού θεάτρου στο νησί, με αποτέλεσμα να λειτουργούν σήμερα 26 ερασιτεχνικοί θίασοι (βλ. πίν. 63), αρκετοί από τους οποίους λαμβάνουν μέρος στο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου, καθώς και στην ανάπτυξη του σχολικού θεάτρου,

13. Βλ. σ. 90, υποσ. 102.

με τη διοργάνωση Ετήσιου Φεστιβάλ Σχολικού Θεάτρου.¹⁴ Αξιοπρόσεκτη επίσης είναι η επιτυχία που σημειώνει η παιδική Σκηνή του ΘΟΚ, προσελκύοντας κατά μέσο όρο 536 θεατές κατά παράσταση, συγκριτικά με την κύρια Σκηνή¹⁵ που μόνο 251 θεατές κατάφερε να προσελκύσει στην αντίστοιχη χρονική περίοδο (1986 -1990).

Στη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών σημαντική είναι η συμβολή των βιβλιοθηκών, αρκετές από τις οποίες ιδρύθηκαν πριν από την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας (βλ. πίν. 1). Στον τομέα αυτό επισημαίνεται η προσπάθεια που αναλήφθηκε από την κυπριακή Πολιτεία, από το 1960 και εξής, για ίδρυση κοινοτικών βιβλιοθηκών. Μόλες τις αδυναμίες του το σύστημα λειτουργίας των κοινοτικών και περιοδευουσών βιβλιοθηκών αποτελεί ένα από τα αξιολογότερα δείγματα αποκεντρωτικής προσπάθειας του κυπριακού κράτους. Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα λειτουργίας των βιβλιοθηκών αυτών μπορεί κανείς να τα διακρίνει στο σύνολο των δανεισθέντων βιβλίων από τις δύο λειτουργούσες περιοδεύουσες βιβλιοθήκες, κατά την περίοδο 1970-73, που ανήλθε στις 124.953 βιβλία (βλ. πίν. 10). Η οργανωτική προσπάθεια του κράτους στον τομέα αυτό αξίζει να πιστωθεί και με τη μετάκληση εμπειρογνομόνων από το εξωτερικό,¹⁶ που όμως οι εκθέσεις τους μέχρι τώρα δεν αξιοποιήθηκαν κατάλληλα, πράγμα που αντικατοπτρίζεται τόσο στη μη ίδρυση ακόμη στο νησί Εθνικής Βιβλιοθήκης, παρά τις κατά καιρούς διακηρύξεις του επίσημου κράτους,¹⁷ όσο και στη μη ικανοποιητική οργάνωση των υφιστάμενων βιβλιοθηκών.

Αξιόλογη μπορεί να θεωρηθεί η συμβολή της κυπριακής Πολιτείας στην ίδρυση πολιτιστικών κέντρων ή πολιτιστικών ιδρυμάτων. Η προσπάθεια αυτή έχει επεκταθεί και στην ύπαιθρο με στόχο την ίδρυση τέτοιων πολιτιστικών κέντρων στις μεγάλες κοινότητες. Γενικά έχουν ιδρυθεί στο νησί γύρω στα 28 πολιτιστικά κέντρα ή ιδρύματα,¹⁸ από τα οποία πιο αξιόλογα θεωρούνται εκείνα των εμπορικών Τραπεζών, του Ιδρύματος Πιερίδη, του Ιδρύματος Λεβέντη και του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ', όπως και το "Σπίτι της Κύπρου" στην Αθήνα που αναπτύσσει έντονη δραστηριότητα. Αντίθετα μερικά άλλα είτε υπολειπόμενα είτε περιορίζονται σε τέτοιας έκτασης και φύσης εκδηλώσεις, που δε δικαιολογούν τον τίτλο του πολιτιστικού κέντρου ή ιδρύματος.

Στον τομέα της λαϊκής επιμόρφωσης τόσο το Λαϊκό Πανεπιστήμιο, που συνεχίζει τη λειτουργία του από το 1977, όσο και τα Επιμορφωτικά Κέντρα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, που το καθεστώς λειτουργίας τους όλο και διευρύνεται, συντελούν στην εξύψωση του πνευματικού και πολιτιστικού επιπέδου των λαϊκών στρωμά-

14. Ο θεσμός αυτός μετονομάστηκε πρόσφατα σε Παγκύπριους Αγώνες Σχολικού Θεάτρου.

15. Αξίζει να σημειωθεί πως προς το τέλος του 1994 λειτούργησε και τρίτη Σκηνή στο ΘΟΚ με το όνομα Νέα Σκηνή.

16. Μέχρι σήμερα μετακλήθηκαν 4 τέτοιοι εμπειρογνώμονες, ο τελευταίος από τους οποίους Vicent Assito (1992), καθηγητής του Πανεπιστημίου Albany, μεταξύ άλλων έκαμε και τις εξής χαρακτηριστικές εκτιμήσεις για την κατάσταση των βιβλιοθηκών της Κύπρου: "Είχα το λυπηρό αίσθημα ότι η πολιτιστική κληρονομιά ενός περήφανου λαού ήταν διαλυμένη μπροστά στα μάτια μου".

17. Μια τέτοια διακήρυξη έγινε πρόσφατα από την Πολιτεία για ίδρυση Κρατικής Βιβλιοθήκης και Κρατικής Πινακοθήκης (που ήδη λειτουργεί αλλά δε θεωρείται κατάλληλη). Βλ. "Πολιτική απόφαση για τη συγκρότηση Κρατικής Πινακοθήκης και Βιβλιοθήκης", Φιλελεύθερος 7.12.93

18. Στον αριθμό αυτό συγκαταλέγονται και τα πολιτιστικά κέντρα των ξένων πρεσβειών στο νησί, όπως εκείνα του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ρωσίας, κ.ά.

των. Το ΡΙΚ επίσης, με τη λειτουργία του Τρίτου ραδιοφωνικού Προγράμματος και του καναλιού ΡΙΚ2 στην Τηλεόραση, όπως και οι ιδιωτικοί ραδιο-τηλεοπτικοί σταθμοί, που τέθηκαν σε λειτουργία μετά το 1990, αποβλέπουν προς την κατεύθυνση αυτή.

Θεσμικά μέσα. Στο θεσμικό πεδίο η πολιτιστική ανάπτυξη έχει υποστηριχθεί με σειρά νομοθετημάτων, τα σημαντικότερα από τα οποία είναι ο νόμος περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας (18(1)/93), ο νόμος 23(1)/92, που προνοεί για το ελάχιστο ποσοστό εμπλουτισμού των δημόσιων κτιρίων με έργα τέχνης, ο ιδρυτικός νόμος του ΘΟΚ (71/70) και οι νόμοι που αφορούν την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών (120/90 και 29(ι)/92).

Πιο συγκεκριμένα ο νόμος (18(1)/93) είναι τροποποιητικός στο βασικό νόμο του 1976 (59/76)¹⁹ και συναφής προς αυτόν είναι "ο περί προστασίας εμπορικής εκμετάλλευσης κινηματογραφικών ταινιών νόμος" (159/90). Ωστόσο, παρά τον εκσυγχρονισμό της κυπριακής νομοθεσίας και την υπογραφή από την Κυπριακή Δημοκρατία της Σύμβασης της Βέρνης για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,²⁰ φαίνεται πως δεν εφαρμόζεται η σχετική νομοθεσία σε αποτελεσματικό βαθμό στο νησί,²¹ με συνέπεια να δημιουργούνται κάποια προβλήματα στις σχέσεις της Κύπρου με άλλες χώρες.²² Αναφορικά με τον "περί λογοκρισίας νόμο"(35/53) - και τις μετέπειτα τροποποιήσεις του - είναι χαρακτηριστικό πως έχει ατονίσει, αφού δεν εξυπηρετεί πια τους σκοπούς για τους οποίους ψηφίστηκε,²³ με αποτέλεσμα στη νέα νομοθεσία που προτείνεται το Συμβούλιο Λογοκρισίας να ονομάζεται πια Συμβούλιο Κατάταξης Ταινιών.

Στον τομέα της τέχνης αξιοσημείωτη θεωρείται η ψήφιση του νόμου 23(1)92. Το γαλλικό αυτό υπόδειγμα, παρά την καθυστερημένη έγκρισή του από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, είναι βέβαιο πως, αν εφαρμοστεί πιστά, θα αναβαθμίσει το αισθητικό επίπεδο του κοινού και θα ενθαρρύνει την καλλιτεχνική δημιουργία. Στον τομέα της μουσικής σημειώνεται πως δεν έχει ακόμη θεσπιστεί καμιά νομοθεσία που να διέπει τη λειτουργία των ιδιωτικών ωδείων, η λειτουργία των οποίων καλύπτεται προς το παρόν προσωρινά από τη νομοθεσία που ρυθμίζει τα θέματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Για τη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών στα πλατύτερα στρώματα της κυπριακής κοινωνίας θεωρούνται σημαντικά τα νομοθετήματα που επιτρέπουν τη λειτουργία ιδιωτικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών. Με την ψήφιση των νόμων αυτών

19. Ο νόμος του 1976 προστάτευε τα δικαιώματα του δημιουργού μέχρι 50 χρόνια μετά το θάνατό του. Η πρώτη τροποποίηση του νόμου αυτού έγινε το 1977 (63/77), αλλά αξίζει να σημειωθεί πως ήδη από το 1911 εφαρμόζονταν στο νησί η σχετική νομοθεσία του αγγλικού κράτους.

20. Η σύμβαση αυτή έχει υπογραφεί από 80 περίπου χώρες.

21. Χαρακτηριστικά, ενώ ο νόμος 18(1)/93 είχε ψηφιστεί στις 7.5.93, τέθηκε σε ισχύ από 1.1.1994, με καθυστέρηση δηλαδή 6 περίπου μηνών.

22. Παράδειγμα, οι ΗΠΑ πρόσφατα είχαν απευθύνει αυστηρή προειδοποίηση προς την Κυπριακή Δημοκρατία πως αν δεν έθετε σε εφαρμογή τη σχετική νέα νομοθεσία, για να παταχθεί η κασετοπειρατεία στο νησί, "θα υπήρχαν επιπτώσεις ως προς την προνομακή μεταχείριση ορισμένων κυπριακών προϊόντων που εισάγονταν στην Αμερική από την Κύπρο". Βλ. "Συστήνεται στην Αστυνομία ειδικός ουλαμός για πάταξη της κασετοπειρατείας", Φιλελεύθερος 25.12.93

23. Αξίζει να σημειωθεί πως ήδη από το 1987 καμιά από τις ταινίες που υποβλήθηκαν για λογοκρισία δεν απορρίφθηκε από το Συμβούλιο Λογοκρισίας. Βλ. και πιο πάνω σ.123, καθώς και πίν. 39.

το έργο του ΡΙΚ συνεπικουρείται από την "ελεύθερη" λεγόμενη Ραδιοτηλεόραση. Συγκεκριμένα μετά το 1990, που ψηφίστηκε ο νόμος 120/90 ο οποίος προβλέπει για λειτουργία ιδιωτικών ραδιοσταθμών, ιδρύθηκαν στο νησί πλήθος ραδιοφωνικών σταθμών, αρκετοί από τους οποίους όμως έχουν αναστείλει τις εκπομπές τους κυρίως λόγω οικονομικών δυσκολιών. Η ψήφιση του νόμου 29(Ι)92 έδωσε το πράσινο φως για ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών. Σήμερα συνολικά λειτουργούν στο νησί 6 κανάλια τηλεοπτικών σταθμών (βλ. πίν. 65), συμπεριλαμβανομένης και της σύνδεσης με την ΕΤ1, που μόλο το μειωμένο αριθμό πολιτιστικών προγραμμάτων που παρουσιάζουν, ωστόσο διατηρούν υποφερτό επίπεδο εκπομπών. Σχετικός με την ευρύτερη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και την ουσιαστικότερη πληροφόρηση του κοινού είναι και ο νόμος 145/89, που προβλέπει για λειτουργία Συμβουλίου Τύπου και Αρχής Τύπου στο νησί. Παρόλο που ο νόμος αυτός θεωρείται ως ενοποίηση όλων των προγενέστερων νομοθεσιών και φέρεται να λαμβάνει παράλληλα υπόψη όλες τις σύγχρονες αντιλήψεις και διεθνείς συμβάσεις περί Τύπου, ωστόσο φαίνεται πως δεν ικανοποιεί πλήρως τους λειτουργούς του κυπριακού Τύπου, οι οποίοι διαμαρτυρήθηκαν έντονα για την ψήφισή του και κυρίως για τις διατάξεις του τις σχετικές με την ίδρυση και λειτουργία Συμβουλίου Τύπου, χαρακτηρίζοντάς τις ως αντιδημοκρατικές.²⁴ Ανεξάρτητα από τα πιο πάνω, ουσιαστική διαπίστωση για τον Τύπο του νησιού είναι πως τόσο οι εφημερίδες όσο και τα περιοδικά κινούνται σε χαμηλά πνευματικά επίπεδα.²⁵

Οι διεθνείς και διμερείς συμβάσεις που έχει υπογράψει το κυπριακό κράτος αποτελούν επίσης ουσιαστικά θεσμικά μέσα τόσο για πλατύτερη διάδοση και γνωριμία της κυπριακής κουλτούρας από άλλους λαούς, όσο και για προώθηση της διεθνούς ειρήνης και αλληλοκατανόησης των λαών.²⁶ Στα κείμενα των διεθνών αυτών συμβάσεων μεταξύ άλλων γίνεται αναφορά για πλατύτερη συμμετοχή του κοινού στην πολιτιστική ζωή της κάθε χώρας, για ίδρυση πολιτιστικών κέντρων σε ξένες χώρες και ανάπτυξη διεθνούς πολιτιστικής συνεργασίας, καθώς και εγκαθίδρυση πολιτιστικών ανταλλαγών μεταξύ των διάφορων χωρών, ώστε να διευκολυνθεί η μεγαλύτερη προσέγγιση και κατανόηση μεταξύ των λαών των χωρών αυτών.²⁷

Οικονομικά μέσα. Τα κυριότερα από τα οικονομικά μέσα που χρησιμοποιεί το κυπριακό κράτος για ενίσχυση της πολιτιστικής ανάπτυξης στο νησί είναι η αγορά βιβλίων και εικαστικών έργων από Κύπριους συγγραφείς και καλλιτέχνες και η καθιέρωση λογοτεχνικών βραβείων και επιχορηγήσεων. Οι πιο σημαντικές από τις επιχορηγήσεις θεωρούνται εκείνες του ΘΟΚ και του ΡΙΚ, που κατά μέσο όρο ανέρχονται ετησίως σε £714.912 και £516.026 αντίστοιχα. Αξιοπρόσεκτο είναι πως οι κρατικές πολιτιστικές επιχορηγήσεις προς τους ημικρατικούς οργανισμούς διακόπτονται κατά καιρούς. Συγκεκριμένα τέτοια διακοπή σημειώθηκε στην επιχορήγηση του ΡΙΚ κατά το 1987 και 1988, του ΚΟΤ από το 1990 και εξής²⁸ και της Γραμματείας Νέας Γενιάς, που μόνο κατά το 1989 και 1990 έχει επιχορηγηθεί.

24. Βλ. "Διάβημα της Ένωσης Συντακτών για το νόμο περί Τύπου", Φιλελεύθερος 20.5.90.

25. Χαρακτηριστικά ο Χρ. Μιχαηλίδης, πρώην διευθυντής του Ράδιο-Σούπερ, σε συνέντευξή του στο Φιλελεύθερο μεταξύ άλλων είπε πως οι εκδότες των περιοδικών στην Κύπρο αντιγράφουν ο ένας τον άλλο και πως τα περιοδικά "διαφέρουν μόνο κατ' όνομα". Φιλελεύθερος 4.1.90.

26. Για τις συμβάσεις αυτές βλ. παραπάνω σ. 120-121.

27. CSCE, 1990: 14 και CSCE, 1975: 120-126

28. Αξίζει να σημειωθεί πως ο ΚΟΤ από το 1990 και μετά αυτοσυντηρείται.

Όσον αφορά το θεσμό της αγοράς βιβλίων από το κράτος, πέρα από την οικονομική ενίσχυση των Κύπριων συγγραφέων, στοχεύει και στον εμπλουτισμό των περιοδεουσών βιβλιοθηκών. Τα ποσά που διατέθηκαν για το σκοπό αυτό ανήλθαν κατά το 1970 σε £755, ενώ το 1992 έφθασαν τις £2.463 (σε σταθερές τιμές). Αξιοσημείωτο είναι πως το ποσό που διατέθηκε για αγορά βιβλίων κατά το 1980 ήταν κατά £390 υψηλότερο από εκείνο του 1992 (σε αποπληθωρισμένες τιμές), πράγμα που σημαίνει πως το κονδύλι αυτό μειωνόταν προοδευτικά από το 1980 μέχρι το 1992, με εξαίρεση το 1991, που ωστόσο πάλι δε βρισκόταν στο ύψος του κονδυλίου του 1980 (βλ. πίν. 52). Γενικά τόσο τα κονδύλια που διατίθενται για αγορές βιβλίων, όσο και τα κονδύλια που διατίθενται για κρατικά βραβεία²⁹ και επιχορηγήσεις εκδόσεων και βιβλιοθηκών (£20.000 ετησίως επιχορηγήσεις επιστημονικών βιβλίων για το 1991-1992, £30.000 επιχορηγήσεις για έκδοση διάφορων άλλων βιβλίων και £8.000 - £23.263 για ανάπτυξη των βιβλιοθηκών των πόλεων για τα έτη 1986-1992, βλ. πίν. 5), όχι μόνο δεν είναι επαρκή για στήριξη των Κύπριων συγγραφέων, αλλά ούτε μπορεί να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για ύπαρξη πολιτικής διάδοσης και μελέτης του κυπριακού βιβλίου.³⁰

Στον τομέα ενίσχυσης των εικαστικών τεχνών, μελετώντας κανείς προσεκτικά τον αριθμό των αγοραζόμενων έργων, σε συνδυασμό με τα ποσά που διατίθενται για την αγορά των έργων αυτών,³¹ εύλογα αμφιβάλλει για την ύπαρξη κάποιας πολιτικής που να διέπει το θεσμό αγοράς εικαστικών έργων από το κράτος, η οποία πολιτική να αποβλέπει, πέρα από την τυχαία και προσωρινή στήριξη των καλλιτεχνών, και στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη των εικαστικών τεχνών στο νησί.³²

Όσον αφορά την οικονομική ενίσχυση των άλλων τεχνών, τα μεγαλύτερα κονδύλια, όπως έχει ήδη λεχθεί, τα απορροφά το θέατρο. Στις θεατρικές δαπάνες παρήγορη είναι η προοδευτική μείωση των διαχειριστικών δαπανών (14,2% κατά το 1990), σε σύγκριση με τις αναπτυξιακές δαπάνες που ολοένα αυξάνονται (27,6% κατά την ίδια περίοδο).³³ Σχετικά με τις αναπτυξιακές θεατρικές δαπάνες, μπορεί να λεχθεί πως τα κονδύλια των επιχορηγήσεων προς το "ελεύθερο θέατρο" κινούνται σε ικανοποιητι-

29. Για το θεσμό των κρατικών βραβείων βλ. παραπάνω σ. 72-74.

30. Χαρακτηριστική είναι η άποψη της Κυπριακής Ένωσης Επαγγελματιών Βιβλιοθηκαρίων σχετικά με την ανάπτυξη των βιβλιοθηκών στην Κύπρο, σύμφωνα με την οποία οι βιβλιοθήκες πρέπει "να έχουν ένα πλούτο πηγών εκσυγχρονισμένων και όχι αναχρονιστικών, όπως υπάρχει σε πάρα πολλές βιβλιοθήκες μας, όπου μπορεί να υπάρχουν και είκοσι χιλιάδες τόμοι βιβλία αλλά μόνο οι δύο χιλιάδες να είναι προσιτά και χρήσιμα". Βλ. "Αποκαλυπτική έκθεση του καθηγητή Ασίτο για την κατάσταση των βιβλιοθηκών στην Κύπρο", Φιλελεύθερος 14.3.93

31. Για τον αριθμό των εικαστικών έργων που αγοράζονται ετησίως από την Πολιτεία, καθώς και για το ύψος των κονδυλίων που διατίθενται για το σκοπό αυτό βλ. παραπάνω σ. 90.

32. Ο Νικόλας Οικονόμου, Κύπριος μουσικός διεθνούς ακτινοβολίας που σκοτώθηκε το 1993 σε αυτοκινητικό δυστύχημα, σε συνέντευξη που έδωσε στη Χρ. Βαλανίδου το 1987 υποστήριξε και τα εξής για την κατάσταση των τεχνών στην Κύπρο: "Οι αρμόδιοί μας ούτε στο πρώτο στάδιο δεν έφτασαν, δηλ. να δίνουν λεφτά, που είναι και το πιο εύκολο....Και όχι σπάνια οι προσπάθειες που γίνονται είναι για να 'βολευτούμε φτηνά', χωρίς να δημιουργούνται πραγματικές προϋποθέσεις....Και θα έλεγα ευτυχώς που σήμερα εγώ δεν εξαρτούμαι από την Κύπρο..." Βλ. "Απόψεις - αποσπάσματα από τη συνέντευξη Νικόλα Οικονόμου - Μεταθανάτιες τιμές από την Πολιτεία...", Φιλελεύθερος 5.1.94

33. Το ποσοστό των δαπανών αυτών κατά το 1985 ήταν 79% τα διαχειριστικά έξοδα και 12% οι αναπτυξιακές δαπάνες (βλ. πίν. 44) .

ΠΙΝΑΚΑΣ 52

Αγορά κυπριακών εκδόσεων από τις ΠΟΥΥΠ κατά τα έτη 1970-73, 1980-81 και 1986-92 (σε κυπριακές £).

Ετος	Τρέχ. τιμές	Σταθ. τιμές (1973)	Αύξηση ή μείωση	
			Αριθμός	%
1970	641	755	-	-
1971	898	1.015	+260	+34,4
1972	1.815	1.957	+942	+92,8
1973	1.679	1.679	-278	-14,2
1980	5.149	2.853	+1.174	+69,9
1981	4.872	2.437	-416	-14,6
1986	6.000	2.382	-55	-2,3
1987	6.000	2.317	-65	-2,7
1988	6.000	2.241	-76	-3,3
1989	6.000	2.159	-82	-3,7
1990	6.000	2.066	-93	-4,3
1991	8.000	2.623	+557	+26,9
1992	8.000	2.463	-160	-6

Πηγή: Έκθεση ΜΥΥΠ για τα έτη 1970-73. Απαντητικό φυλλάδιο σε ερωτηματολόγιο του Συμβουλίου της Ευρώπης CC-GP 11(82)23. Προϋπολογισμοί Αναπτύξεως των ετών 1986-1992. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

κά επίπεδα, ανερχόμενα στο 53% κατά μέσο όρο του συνολικού ποσού που διαθέτει ετησίως ο ΘΟΚ για θεατρική ανάπτυξη. Ωστόσο δεν μπορεί να υποστηριχθεί το ίδιο και για τα κονδύλια που διατίθενται για το ερασιτεχνικό και σχολικό θέατρο, καθώς και το μουσικό θέατρο και το θέατρο των κυπριακών παροικιών του εξωτερικού, που η επιχορήγησή τους κυμαίνεται μεταξύ του 1% και 3% (βλ. πίν. 40). Σε μέτρια και χαμηλά επίσης επίπεδα κινείται και η επιχορήγηση των μουσικο-χορευτικών συγκροτημάτων, η επιχορήγηση και οι αγορές δίσκων μουσικής, οι επιχορηγήσεις κινηματογραφικών λεσχών και η αγορά κινηματογραφικών ταινιών.³⁴ Αλλά και οι επιχορηγήσεις πνευματικών - πολιτιστικών σωματείων και ιδρυμάτων, όπως και λογοτεχνικών ή άλλων περιοδικών, μειώνονταν προοδευτικά. Έτσι, ενώ κατά το 1990, σύμφωνα με τον πίν. 14, ο αριθμός των επιχορηγούμενων σωματείων είχε υπερτριπλασιαστεί, το ύψος των κονδυλίων για επιχορήγηση των σωματείων αυτών μόλις είχε διπλασιαστεί.

Σχετικά με τη χρηματοδότηση του κρατικού φορέα πληροφόρησης (PIK), είναι χαρακτηριστικό πως αυτή προέρχεται κατά κύριο λόγο από τις υποχρεωτικές εισφορές του κοινού (ποσοστό 28%) και κατά δεύτερο λόγο από την κρατική επιχορήγηση (ποσοστό 5,25%). Η εισφορά του κοινού, που το ύψος της καθορίζεται ανάλογα με την κατανάλωση ρεύματος από τους πολίτες και τις βιομηχανικές μονάδες, είναι θέμα αμφισβητούμενο και πολυσυζητημένο. Έτσι η Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας με σχετική τροποποίηση της νομοθεσίας (12.1.94) περιέκοψε την εισφορά του

34. Βλ. παραπάνω σ. 96-97 και 102.

κοινού προς το ΡΙΚ, που ανερχόταν μεταξύ £2.231.339 και £2.809.141 (1986-1991), σε αποπληθωρισμένες τιμές, (βλ. πίν. 49). Συγκεκριμένα η Βουλή των Αντιπροσώπων, θεωρώντας υπερβολικά υψηλή την εισφορά προς το ΡΙΚ, την έχει περιορίσει στο 20% επί του συνολικού ποσού κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος για κάθε νοικοκυριό, με μικρότερο ποσό τη £1 και μεγαλύτερο τις £13.³⁵ Αντίθετα προς την επίσημη τοποθέτηση των βουλευτών στο θέμα αυτό, το ΔΣ του ΡΙΚ και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων στο Ίδρυμα υποστηρίζουν ότι η σημαντική αυτή περικοπή των οικονομικών πόρων του ΡΙΚ θα επηρεάσει αρνητικά την ομαλή λειτουργία του και την ποιότητα των προγραμμάτων του. Ωστόσο επισημαίνεται πως η σημαντικότερη πηγή οικονομικών πόρων του ΡΙΚ είναι οι εμπορικές διαφημίσεις, τα ποσά των οποίων κατά την περίοδο 1986-1991 ανέρχονταν μεταξύ £3.842.393 και £5.802.170 (σταθερές τιμές), ή ποσοστό 51,8% στο σύνολο των εσόδων του Ιδρύματος (βλ. πίν. 50). Η πηγή αυτή θα μπορούσε ίσως να αξιοποιηθεί σε πιο αποτελεσματικό βαθμό για καλύτερη οργάνωση και λειτουργία του Ιδρύματος, αλλά και για χάραξη αναπτυξιακής πολιτικής στον τομέα του Ραδιοφώνου και της Τηλεόρασης, υποβοηθώντας έτσι και τους ιδιωτικούς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς να καταστήσουν το επίπεδό τους ανταγωνιστικό.³⁶ Ανεξάρτητα από τα πιο πάνω, φαίνεται πως η οικονομική περισυλλογή του ΡΙΚ θα συμβάλει στον περιορισμό της υδροκεφαλικής κατάστασης του Ιδρύματος,³⁷ το οποίο απασχολεί 431 υπαλλήλους ως μόνιμο προσωπικό (εξαιρουμένων των συνεργατών και των εκτάκτων),³⁸ που απορροφούν το 70% του συνόλου των δαπανών του Ιδρύματος.

Κτιριακή υποδομή. Ο σκοπός της ενθάρρυνσης της δημιουργικότητας και διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών υπηρετείται σε μεγάλο βαθμό και από τα έργα κτιριακής υποδομής που πραγματοποιούνται στο νησί. Τέτοια έργα είναι οι θεατρικές και κινηματογραφικές αίθουσες, οι πινακοθήκες, οι αίθουσες τέχνης, οι βιβλιοθήκες και οι αίθουσες πολλαπλής πολιτιστικής χρήσης.

Στον τομέα του θεάτρου συγκεκριμένα λειτουργούν στο νησί 16 αίθουσες (βλ. πίν. 63) και στον τομέα του κινηματογράφου 23 (πίν. 64).³⁹ Όσον αφορά το θέατρο, είναι αξιοπρόσεκτο το ότι οι Δήμοι του νησιού άρχισαν να συνειδητοποιούν την αναγκαιότητα δημιουργίας κτιριακής θεατρικής υποδομής. Έτσι οι περισσότερες από τις 16 θεατρικές

35. Βλ. "Σημαντική μείωση της εισφοράς προς το ΡΙΚ ενέκρινε χθες η Βουλή", Φιλελεύθερος 13.1.94

36. Αξιοπρόσεκτη είναι η υπόδειξη του κοινοβουλευτικού εκπροσώπου του ΔΗΣΥ προς το ΡΙΚ, κατά τη συζήτηση που διεξάχθηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων για τροποποίηση του νόμου της εισφοράς προς το ΡΙΚ, με την οποία συστήνει προς το Ίδρυμα "προγραμματισμό, αλλά και νοικοκυροσύνη, ώστε να μη λειτουργεί σε βάρος του λαού και της ιδιωτικής ραδιοφωνίας". Βλ. Σημαντική μείωση της εισφοράς προς το ΡΙΚ ενέκρινε χθες η Βουλή", Φιλελεύθερος 13.1.94.

37. Η κυβέρνηση έχει ήδη αποφασίσει για το 1993 περικοπή της χορηγίας της για το ΡΙΚ, καθώς και μείωση της χρηματικής εισφοράς του κοινού προς το Ίδρυμα. Βλ. "Μαύρα σύννεφα στο ΡΙΚ", Φιλελεύθερος 20.6.93 και "Πρόταση νόμου με τίτλο νόμος που τροποποιεί τους περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (επιβολή εισφοράς) νόμους του 1979 και 1992", Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας αρ. 2806 (79).

38. ΡΙΚ 1991β: 34 και ΡΙΚ 1987: 7

39. Οι περισσότερες από τις κινηματογραφικές αυτές αίθουσες είναι παλαιότερες, που είχαν κλείσει κατά τη δεκαετία του 1980, λόγω της κρίσης που αντιμετώπιζε κατά την περίοδο εκείνη ο κινηματογράφος, και τώρα έχουν επαναλειτουργήσει.

αίθουσες που λειτουργούν σήμερα στο νησί είναι δημιούργημα των Δήμων, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι σε μερικές περιπτώσεις κάποια από τα έργα αυτά χρηματοδοτήθηκαν από ιδιώτες, όπως στην περίπτωση του Παττίχειου Δημοτικού Αμφιθεάτρου στη Λάρνακα και του Παττίχειου Δημοτικού Θεάτρου στη Λεμεσό. Αξιοσημείωτο είναι πως το κράτος μέχρι σήμερα δεν έχει μεριμνήσει για δημιουργία κρατικής θεατρικής υποδομής, με αποτέλεσμα η κρατική Σκηνή (ΘΟΚ) να δίνει τις παραστάσεις της στο Δημοτικό Θέατρο Λευκωσίας και όχι σε κρατική θεατρική αίθουσα. Αντίθετα, παράλληλα με τους Δήμους, ο ιδιωτικός τομέας ανέπτυξε αξιόλογη δραστηριότητα στον τομέα αυτό, ανεγείροντας αρκετές θεατρικές αίθουσες ή αμφιθέατρα, όπως το Αμφιθέατρο της Σχολής Falcon, το Αμφιθέατρο της ΠΑΣΥΔΥ (συνδικαλιστική οργάνωση δημόσιων υπαλλήλων), κ. ά.

Και στον τομέα των τεχνών η ύπαρξη κρατικής υποδομής ήταν παντελώς ανύπαρκτη, τουλάχιστο μέχρι το 1990, οπότε ιδρύθηκε η Κρατική Πινακοθήκη που στεγάστηκε σ' ένα νεοκλασικό αναπαλαιωμένο κτίριο. Το κτίριο αυτό αποτελεί την πρώτη προσπάθεια της Πολιτείας για δημιουργία κτιριακής υποδομής στον τομέα αυτό, που ωστόσο δεν πληροί τις σύγχρονες προδιαγραφές. Σημαντικό όμως μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι, πέρα από την Κρατική Πινακοθήκη, λειτουργούν σήμερα στο νησί οι πινακοθήκες των Δήμων Λεμεσού, Λάρνακας και Εγκωμης, καθώς και η καθ' όλα αξιόλογη πινακοθήκη του ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ', που διαθέτει για το σκοπό αυτό 4 αίθουσες κατάλληλα διαρρυθμισμένες.⁴⁰ Οι ιδιωτικές αίθουσες τέχνης θεωρούνται επίσης μέρος της καλλιτεχνικής κτιριακής υποδομής. Ωστόσο το πιο αξιόλογο έργο πολιτιστικής υποδομής, που έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα στην Κύπρο, θεωρείται το Δημοτικό Κέντρο Τεχνών Λευκωσίας, το οποίο εγκαινιάστηκε πρόσφατα (17.1.94) και αποτελεί μέρος γενικότερου σχεδίου ίδρυσης Κοινοτικού Κέντρου στο Δήμο Λευκωσίας.⁴¹ Το Κέντρο αυτό, που λειτουργεί με τη συνεργασία της Πινακοθήκης Πιερίδη (έδρα Αθήνα), και περιλαμβάνει βιβλιοθήκη ιστορίας της τέχνης, μοναδική στο είδος της στην Κύπρο (6.000 τ. βιβλίων), και μεγάλη συλλογή διεθνών περιοδικών τέχνης, θέτει ως σκοπό του "να δημιουργήσει πολιτιστική και καλλιτεχνική κίνηση με διεθνή εμβέλεια, αλλά και να δώσει κίνητρα ανάπτυξης στην παλιά Λευκωσία".⁴²

Όσον αφορά τον τομέα των βιβλιοθηκών, αν και στο νησί ιδρύθηκαν κατά καιρούς αρκετές βιβλιοθήκες, δημοτικές, σχολικές, ειδικές, κοινοτικές, κτλ. (βλ. πίν. 62), ωστόσο από άποψη κτιριακής υποδομής η κατάσταση δεν είναι πολύ ενθαρρυντική. Οι κοινοτικές βιβλιοθήκες στις περισσότερες περιπτώσεις δε διαθέτουν ιδιαίτερο κτίριο για τη λειτουργία τους, ενώ και των άλλων βιβλιοθηκών τα κτίρια δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιοζήλευτα.⁴³ Από τα πιο αξιόλογα κτίρια βιβλιοθηκών στην Κύπρο θεωρούνται εκείνα

40. Για την πινακοθήκη του ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ' βλ. παραπάνω σ. 159-160.

41. Το Δημοτικό Κέντρο Τεχνών Λευκωσίας στεγάζεται στο κτίριο της Παλιάς Ηλεκτρικής, που παραχωρήθηκε στο Δήμο Λευκωσίας από την Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου ύστερα από σχετική συμφωνία, και η αποκατάστασή του στοίχισε περίπου £170.000. Επισημαίνεται πως το Κέντρο τιμήθηκε πρόσφατα (1995) με το δίπλωμα "Europa Nostra".

42. Βλ. "Μοναδικό Πολιτιστικό Κέντρο με διεθνή εμβέλεια λειτουργεί στην παλιά πόλη", Φιλελεύθερος 12.1.94

43. Αντίθετα μερικές από τις ξένες πρεσβείες και ξένα πολιτιστικά ιδρύματα στην Κύπρο διαθέτουν αξιόλογη κτιριακή υποδομή στον τομέα των βιβλιοθηκών.

της Κυπριακής Βιβλιοθήκης, της Σεβέρειου Βιβλιοθήκης, της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Αρχ. Μακαρίου Γ' και της Αχιλλείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης, καθώς και μερικών άλλων βιβλιοθηκών των Δήμων.⁴⁴

Γενικά μπορεί να λεχθεί πως αξιόλογη κρατική πολιτιστική υποδομή δεν υπάρχει στο νησί ούτε υπάρχει σχέδιο για να δημιουργηθεί. Αντίθετα οι Δήμοι και ο ιδιωτικός τομέας ανέπτυξαν αξιόλογη δραστηριότητα στον τομέα αυτό. Στην υποδομή αυτή περιλαμβάνονται, πέρα απ' όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, και τα κτίρια πολλαπλής πολιτιστικής χρήσης. Τέτοια κτίρια διαθέτουν τα πολιτιστικά ιδρύματα των Τραπεζών, το Κέντρο Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου και μερικοί Δήμοι. Μοναδικό κτίριο κρατικής υποδομής στον τομέα αυτό είναι το "Σπίτι της Κύπρου" στην Αθήνα.⁴⁵

44. Δύο από τις βιβλιοθήκες αυτές, η Αχιλλείος και η Σεβέρειος, έχουν κτιστεί με ιδιωτική χρηματοδότηση.

45. Βλ. πιο πάνω σ. 83.

2. Φορείς πολιτιστικής διοίκησης⁴⁶

Από την εξέταση των πολιτιστικών φορέων της Κύπρου διαπιστώνεται πως το σύστημα πολιτιστικής διοίκησης του νησιού δεν επηρεάστηκε από την αγγλική αποικιοκρατική διακυβέρνηση, παρά το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό ο τομέας Δημόσιας Διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας λειτουργεί μέχρι σήμερα κατά το αγγλικό πρότυπο. Ως πιθανοί λόγοι της μη υιοθέτησης από την κυπριακή Πολιτεία αγγλικών θεσμών στο σύστημα πολιτιστικής διοίκησης μπορεί να θεωρηθούν οι πιο κάτω: 1. Η μη άσκηση κανενός είδους πολιτιστικής πολιτικής και η μη εφαρμογή κανενός συστήματος πολιτιστικής διοίκησης στην Κύπρο κατά την περίοδο της αγγλικής διακυβέρνησης του νησιού, λόγω του ότι το Ηνωμένο Βασίλειο κατά παράδοση δεν ασκούσε κανέναν έλεγχο στα θέματα του πολιτισμού, πράγμα που ίσχυε μέχρι και πρόσφατα.⁴⁷ Έτσι ήταν φυσικό η ίδια τακτική να ακολουθηθεί από την Αγγλία και στην Κύπρο, αφήνοντας τα πολιτιστικά πράγματα να εξελιχθούν από μόνα τους, τακτική που δεν ακολουθήθηκε από την Κυπριακή Δημοκρατία μετά την απελευθέρωση του νησιού. 2. Η καχυποψία που επικρατούσε μεταξύ των Ελληνοκυπρίων πως η αγγλική αποικιοκρατική κυβέρνηση του νησιού δεν ενδιαφερόταν πραγματικά για την πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη των κατοίκων του νησιού (ιδίως των Ελληνοκυπρίων), εξαιτίας των φόβων της για τυχόν εθνική αφύπνισή τους που θα οδηγούσε στη διεκδίκηση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.⁴⁸

Γενικά το σύστημα πολιτιστικής διοίκησης της Κύπρου μπορεί να χαρακτηριστεί ως συγκεντρωτικό, παρά τις αποκεντρωτικές προσπάθειες που αναλαμβάνονται κατά καιρούς, αφού κύριος φορέας διοίκησης είναι οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, χωρίς μάλιστα άλλους βοηθητικούς φορείς στην ύπαιθρο ή τις άλλες πόλεις του νησιού, ή έστω παραρτήματα του κεντρικού φορέα. Οι διαπιστώσεις για το όλο διοικητικό πολιτιστικό φάσμα του νησιού, όπως εξάγονται από τα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας αυτής, θα διατυπωθούν πιο κάτω με τη σειρά που ακολουθήθηκε μέχρι τώρα, δηλαδή πρώτα οι κρατικοί φορείς, μετά οι ημικρατικοί, ύστερα οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και τέλος οι ιδιωτικοί (βλ. διάγρ. 3) .

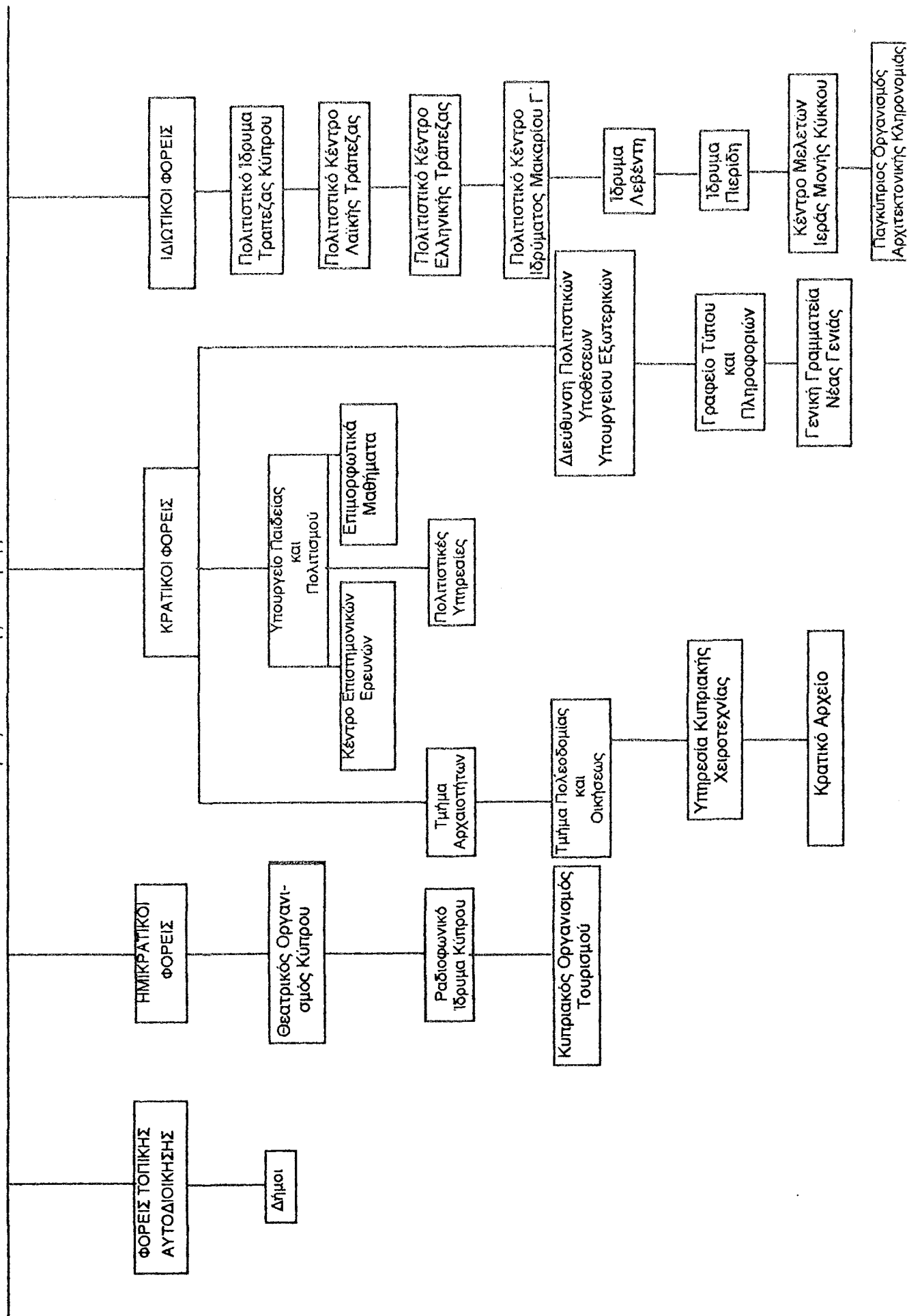
46. θεωρηθείται αξιοσημείωτο το ότι ο Wiesand στο έργο του "Handbook of Cultural Affairs in Europe" κάνει εκτεταμένη αναφορά στους πολιτιστικούς φορείς της Κύπρου. Βλ. Wiesand 1985: 175-186.

47. Η στάση αυτή του επίσημου αγγλικού κράτους απέναντι στα θέματα του πολιτισμού οφειλόταν βασικά στους εξής δύο λόγους: α) Στο ότι το αγγλικό κράτος θεωρούσε πως τα θέματα αυτά ήταν προτιμότερο να αφήνονται να ρυθμίζονται από τους νόμους της ελεύθερης αγοράς και β) Στην αντίληψη που επικρατούσε στην Αγγλία ότι η κουλτούρα δε δημιουργεί εθνική ταυτότητα. Περισσότερα για το θέμα βλ. Ca' Zorzi 1989: 79.

48. Οι φόβοι αυτοί του αγγλικού αποικιοκρατικού καθεστώτος πράγματι επαληθεύτηκαν με τη διενέργεια του ενωτικού δημοψηφίσματος (βλ. σ. 35-36), τα "Οκτωβριανά" κ. ά. Συγκεκριμένα τα "Οκτωβριανά" (επαναστατικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά τον Οκτώβρη του 1931) και κυρίως η περίοδος της "Παλμεροκρατίας", που ακολούθησε (ονομάστηκε έτσι από το όνομα του τότε Άγγλου κυβερνήτη της Κύπρου Palmer), επέτειναν την καχυποψία των Ελληνοκυπρίων για τη μη εντιμότητα της αγγλικής αποικιοκρατικής διακυβέρνησης του νησιού.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Φορείς Πολιτιστικής Διοίκησης

ΚΡΑΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Κεντρικός διοικητικός πολιτιστικός φορέας στην Κύπρο είναι οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, μόλο που και άλλοι φορείς έχουν βασικές διοικητικές αρμοδιότητες, όπως το Τμήμα Αρχαιοτήτων και ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου. Οι ΠΟΥΥΠ έχουν περάσει από διάφορες φάσεις μέχρι να καταλήξουν στη σημερινή τους μορφή.⁴⁹ Αξιοσημείωτο είναι πως το Κυπριακό Σύνταγμα⁵⁰ αντί να προνοεί για λειτουργία Υπουργείου Παιδείας και/ή Πολιτισμού στο νησί, όπου θα υπάγονταν τα θέματα του πολιτισμού, προνοεί για ύπαρξη Ελληνικής και Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης, στις οποίες υπάγονται αντίστοιχα τα θέματα αυτά.⁵¹

Οι ΠΟΥΥΠ παρόλο που έχουν να επιτελέσουν τεράστιο έργο στον τομέα του πολιτισμού, ωστόσο μπορεί να ισχυριστεί κανείς πως το πραγματικό αποτέλεσμα της δραστηριότητάς τους φαίνεται να είναι δυσανάλογα μικρότερο από το αναμενόμενο, μόλες τις συχνές αλλαγές που επιχειρούνται στον πολιτιστικό αυτό φορέα. Είναι πιθανόν αυτό να οφείλεται στο ότι, τόσο στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού όσο και στις ίδιες τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες, οι σημειούμενες αλλαγές αφορούν απλώς την ονομασία των φορέων αυτών - στην περίπτωση των Πολιτιστικών Υπηρεσιών αφορούν και τη μισθολογική αναβάθμιση του προσωπικού τους - αντί να σκοπεύουν στην ουσιαστική οργανωτική και διοικητική τους αναδιοργάνωση. Αξιοπρόσεκτο είναι πως, παράλληλα με την πρόσφατη μισθολογική αναβάθμιση (1992), αυξήθηκε και το προσωπικό των Πολιτιστικών Υπηρεσιών (ουσιαστικά διπλασιάστηκε), χωρίς όμως να ληφθεί καμιά πρόνοια για επιμόρφωση του υπάρχοντος προσωπικού σε θέματα πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης. Θετική εξέλιξη αποτελεί το γεγονός ότι υπάρχουν ήδη στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες 15 οργανικές θέσεις (βλ. διάγρ. 1) και έτσι δε χρειάζεται πια να γίνονται σε μεγάλη έκταση αποσπάσεις, όπως παλαιότερα, όταν ουσιαστικά η Υπηρεσία αυτή λειτουργούσε μόνο με αποσπασμένους.⁵² Αναφορικά με τις προσλήψεις μόνιμου προσωπικού στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες, αξίζει να επισημανθεί πως αποτελεί τουλάχιστον παραδοξότητα η ύπαρξη στα Σχεδια Υπηρεσίας της πρόνοιας για συγγραφική και καλλιτεχνική δημιουργικότητα των υποψηφίων, αντί οποιασδήποτε πρόνοιας για διοικητική πείρα στον τομέα του πολιτισμού ή ακόμη και θεωρητικής ακαδημαϊκής κατάρτισης σε θέματα διοίκησης και πολιτιστικής πολιτικής.

Η διάκριση των ΠΟΥΥΠ σε δύο τομείς, τον Τομέα των Γραμμάτων και τον Τομέα των Τεχνών, αδιαμφισβήτητα συμβάλλει στην καλύτερη διεκπεραίωση του διοικητικού τους έργου. Επίσης η ύπαρξη των 8 συμβουλευτικών επιτροπών που λειτουργούν στην Υπηρεσία, καθώς και των διάφορων προσωρινών επιτροπών που καταρτίζονται κατά καιρούς για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων πολιτιστικών ζητημάτων και στις οποίες συμμετέχουν άτομα εκτός της Δημόσιας Υπηρεσίας που θεωρούνται ως ειδικοί στα θέματα του πολιτισμού, υποβοηθούν το έργο των ΠΟΥΥΠ. Ωστόσο οι ΠΟΥΥΠ, ως κεντρικός πολιτιστικός φορέας, παρουσιάζουν σημαντικές διοικητικές αδυναμίες, που μόνο με αποκεντρωτική και γενικότερα οργανωτική αναδιάρθρωση του διοικητικού τους μη-

49. Βλ. πιο πάνω σ. 61.

50. Επισημαίνεται πως το Κυπριακό Σύνταγμα είναι δοτό, ως αποτέλεσμα των συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου μεταξύ Αγγλίας, Ελλάδας και Τουρκίας κατά το 1959.

51. Βλ.σ. 55, υποσ. 126.

52. Βλ. παραπάνω σ. 55-56.

χανισμού θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν. Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων διοικητικών αδυναμιών αναφέρονται οι περιπτώσεις της Κρατικής Πινακοθήκης και του Μουσείου Αγώνος, που λειτουργούν χωρίς διευθυντή ή αναπληρωτή διευθυντή, αλλά και χωρίς σχεδόν μόνιμο προσοντούχο προσωπικό.⁵³ Έτσι, ενώ οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα έλλειψης προσωπικού, άλλοι βασικοί πολιτιστικοί φορείς, που υπάγονται μάλιστα στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες, στερούνται ακόμη και του πιο στοιχειώδους προσωπικού, απαραίτητου για να λειτουργήσουν.

Άλλες Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού που προσφέρουν αξιόλογο έργο στον τομέα του πολιτισμού, πέρα από τις ΠΟΥΥΠ, είναι το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών⁵⁴ και τα Κέντρα Επιμόρφωσης Ενηλίκων. Το ΚΕΕ υπαγόταν μέχρι το 1966 στην ΕΚΣΚ, από την οποία και ιδρύθηκε (1962), οπότε με το νόμο 62/66 έχει υπαχθεί στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας. Πρόσφατα τέθηκε υπό συζήτηση το καθεστώς και η ύπαρξη του Κέντρου, χωρίς να αποκλείεται η περίπτωση να υπαχθεί το Κέντρο στο νεοσύστατο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα ξένος ειδικός⁵⁵ εισηγήθηκε την κατάργηση της "δημοσιούπαλληλικής δομής" του ΚΕΕ και την αναδιοργάνωσή του πάνω σε βάση καθαρά δημιουργική και αποδοτική, καθώς και τη διεύρυνση του κύκλου θεμάτων με τα οποία οι λειτουργοί του ασχολούνται.⁵⁶ Όσον αφορά τα Κέντρα Επιμόρφωσης Ενηλίκων,⁵⁷ αξίζει να επισημανθεί τόσο η αύξηση του αριθμού τους, μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960), όσο και η αύξηση του

53. Συγκεκριμένα το προσωπικό της Κρατικής Πινακοθήκης αποτελείται από έναν αρχαιοφύλακα, δύο ωρομίσθιες υπαλλήλους και την υπεύθυνη της Πινακοθήκης μορφωτική λειτουργό Ε. Νικήτα, που επισκέπτεται την Πινακοθήκη περιστασιακά, αφού το γραφείο της δε βρίσκεται εκεί αλλά στο κτίριο των Πολιτιστικών Υπηρεσιών. Η ίδια περίπου κατάσταση επικρατεί και στο Μουσείο Αγώνος, όπου υπεύθυνος θεωρείται ο ανώτερος μορφωτικός λειτουργός Ν. Παναγιώτου, αλλά ουσιαστικά καθήκοντα προϊσταμένου του Μουσείου ασκεί ο γραφέας Γιαννάκης Δημητρίου.

54. Το Κέντρο έχει κάμει μέχρι σήμερα 56 περίπου εκδόσεις, τις οποίες ενσωματώνει στις σειρές των εκδόσεών του που είναι οι εξής: 1. Πηγαί και Μελέται της Κυπριακής Ιστορίας 2. Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών (περιλαμβάνει γλωσσολογικές, λαογραφικές-εθνογραφικές και φιλολογικές μελέτες) 3. Επετηρίς (περιλαμβάνει εκτός των άλλων και κυπρολογική βιβλιογραφία) 4. Επετηρίς-Φιλοσοφικών Παράρτημα 5. Δημοσιεύματα του Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών.

55. Βλ. "Φωπές να δείτε ...", Φιλελεύθερος 13.5.94

56. Στο Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών σήμερα λειτουργούν τμήματα Ιστορίας, Γλωσσολογίας-Φιλολογίας, Λαογραφίας-Εθνογραφίας και Κοινωνιολογίας (Οι κοινωνιολογικές έρευνες παλαιότερα αποτελούσαν αντικείμενο του Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, που ιδρύθηκε από το Υπουργείο Παιδείας το 1969 και το οποίο από το 1974 είχε υπαχθεί στη δικαιοδοσία του διευθυντή του ΚΕΕ, ενώ από το 1981 και εξής αποτελεί πλέον κανονικό τμήμα του Κέντρου αυτού). Αποστολή του Κέντρου θεωρείται η παροχή της δυνατότητας σε Κύπριους και άλλους επιστήμονες να μελετήσουν την Ιστορία και τον πολιτισμό της Κύπρου και για το σκοπό αυτό οργανώνει ερευνητικά προγράμματα, σεμινάρια και συμπόσια, επιδιώκοντας παράλληλα τη συνεργασία με διάφορα πανεπιστήμια και άλλα ερευνητικά ιδρύματα του εξωτερικού. Περισσότερα για το ΚΕΕ βλ. "Cyprus Research Centre. General Information", Nicosia 1991 και "Κέντρον Επιστημονικών Ερευνών", φυλλάδιο χωρίς χρονολογία.

57. Τα Κέντρα αυτά μέχρι το 1983 πρόσφεραν τα μαθήματά τους δωρεάν, ενώ από τη σχολ. χρονιά 1983-84 αποφασίστηκε η καταβολή ενός χαμηλού τέλους. Συγκεκριμένα, κατά το 1986-87, τα μέλη των Επιμορφωτικών Κέντρων πλήρωναν για εγγραφή και για διδάκτρα το ποσό των £10. Βλ. ΥΠ 1987: 13

αριθμού των σπουδαστών και των θεμάτων που διδάσκονται σ' αυτά.⁵⁸ Τα Κέντρα αυτά δεν είναι αυτόνομα, αλλά υπάγονται διοικητικά στη Διεύθυνση Δημοτικής Εκπαίδευσης, όπου πρόσφατα έχει δημιουργηθεί οργανική θέση επιθεωρητή Επιμορφωτικών Κέντρων. Ωστόσο διοικητική δομή για τα Κέντρα αυτά μόλις τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργηθεί. Στην κορυφή της ιεραρχικής κλίμακας της δομής αυτής βρίσκεται ο επιθεωρητής,⁵⁹ ακολουθούν οι επαρχιακοί συντονιστές, οι επαρχιακοί υπεύθυνοι, οι περιφερειακοί υπεύθυνοι, οι τοπικοί υπεύθυνοι και τέλος οι εκπαιδευτές. Αξιοσημείωτο είναι πως στα Κέντρα Επιμόρφωσης Ενηλίκων, παράλληλα με την επίσημη διοικητική ιεραρχία, λειτουργεί και ο θεσμός της αυτοδιοίκησης. Το θέσμο αυτό συνιστούν οι εκλεγεγμένες Τοπικές Επιτροπές των Κέντρων, οι οποίες εκλέγουν τις Επαρχιακές Επιτροπές, που οι εκπρόσωποι τους συναποτελούν την Παγκύπρια Συντονιστική Επιτροπή των Επιμορφωτικών Κέντρων (βλ. διάγρ. 4).

Εκτός από τις ΠΟΥΥΠ, βασικός κρατικός πολιτιστικός φορέας στην Κύπρο είναι το Τμήμα Αρχαιοτήτων, που με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει υπαχθεί στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και Εργων, θέτοντας κάτω από την ευθύνη ή την προστασία του όχι μόνο το Κυπριακό Μουσείο, αλλά και τα άλλα αρχαιολογικά και λαογραφικά μουσεία του νησιού. Η κατά κάποιο λόγο παράδοση υπαγωγή του Τμήματος Αρχαιοτήτων στο ανωτέρω Υπουργείο δικαιολογείται, αφού κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του κυπριακού κράτους δεν υπήρχε Υπουργείο Παιδείας στη Δημοκρατία της Κύπρου, όπου το Τμήμα Αρχαιοτήτων θα μπορούσε να υπαχθεί. Όμως ακόμη και σήμερα, παρόλο που το Υπουργείο Παιδείας της Κυπριακής Δημοκρατίας λειτουργεί από το 1965, δεν έχει αποφασιστεί η υπαγωγή του Τμήματος Αρχαιοτήτων στο Υπουργείο αυτό, επειδή θεωρείται αντισυνταγματική η τέτοια υπαγωγή.

Το έργο του Τμήματος Αρχαιοτήτων, κρίνοντας και από τους σκοπούς της πολιτιστικής πολιτικής που θέτει η κυπριακή Πολιτεία, θεωρείται και πολυσχιδές και ουσιαστικό, εφόσον ένας από τους δύο πολιτιστικούς σκοπούς που θέτει το επίσημο κράτος (όπως αναλύθηκαν πιο πάνω) είναι η αποκάλυψη, συντήρηση, προστασία και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού. Ωστόσο η ελλιπής επάνδρωση του Τμήματος Αρχαιοτήτων, σύμφωνα με το διευθυντή και άλλους αρμοδίους του Τμήματος, δεν του επιτρέπει να λειτουργεί χωρίς σοβαρά προβλήματα.⁶⁰ Έτσι παρόλο που το Τμήμα έχει σωστή διοικητική δομή (διευθυντής, έφοροι, αρχαιολογικοί λειτουργοί Α', αρχαιολογικοί λειτουργοί και συντηρητές, βλ. διάγρ. 5), τα προβλήματά του δεν έχουν ξεπεραστεί ακόμη.

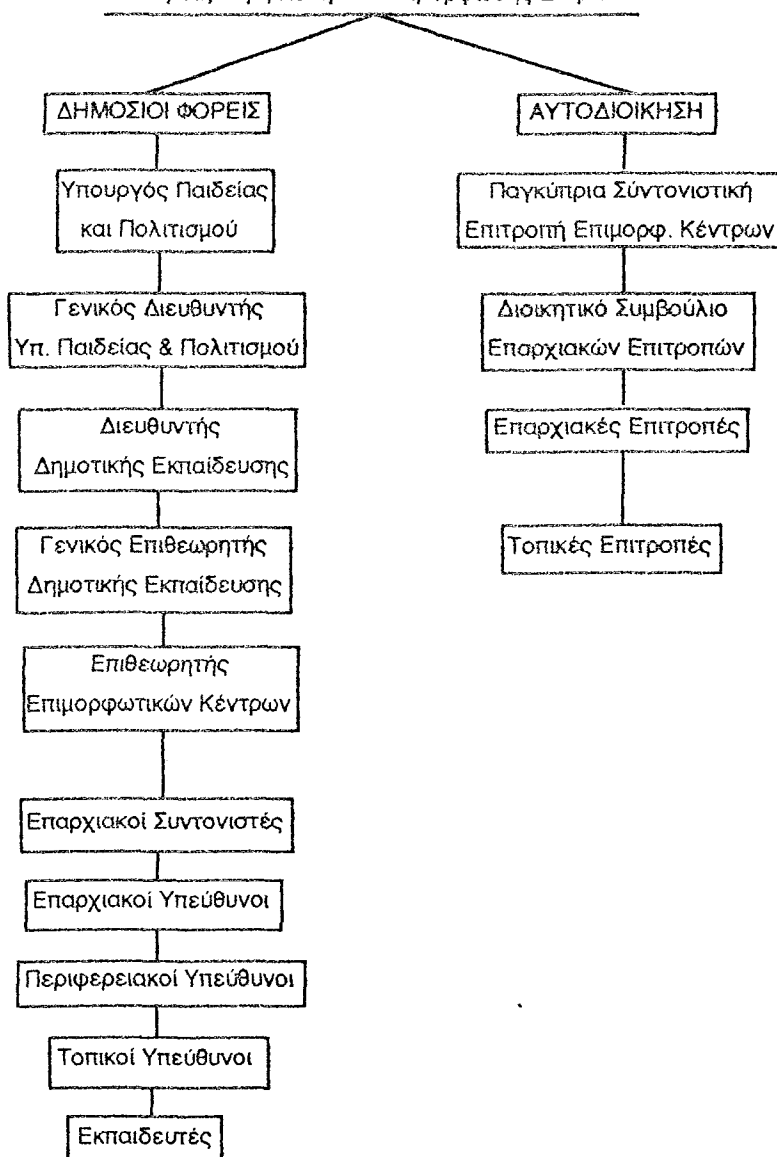
Οι υπόλοιποι κρατικοί φορείς που εμπλέκονται στην πολιτιστική δραστηριότητα είναι οπωσδήποτε μικρότερης σημασίας. Απ' αυτούς η Διεύθυνση Πολιτιστικών Υποθέσεων,

58. Τα Επιμορφωτικά Κέντρα το 1955 ήταν 19, το 1960-61 175 με 3.751 σπουδαστές και το 1991- 92 260 με 14.000 σπουδαστές, ενώ τα διδασκόμενα θέματα ήταν 36 κατά τη σχολική χρονιά 1986-1987 και ανήλθαν σε 60 κατά τη σχολική χρονιά 1991-92. Βλ. πιο πάνω σ. 85, ΥΠ 1987: 16 και ΥΠ 1992: 114

59. Οι θέσεις που είναι πέρα από τη θέση του επιθεωρητή Επιμορφωτικών Κέντρων αφορούν γενικά τη Δημοτική Εκπαίδευση και γενικότερα τη διοικητική δομή του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού (βλ. διάγρ. 4).

60. Για το πρόβλημα της ελλιπούς επάνδρωσης του Τμήματος Αρχαιοτήτων βλ. πιο πάνω σ. 167.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4
Διοικητική δομή Κέντρων Επιμόρφωσης Ενηλίκων

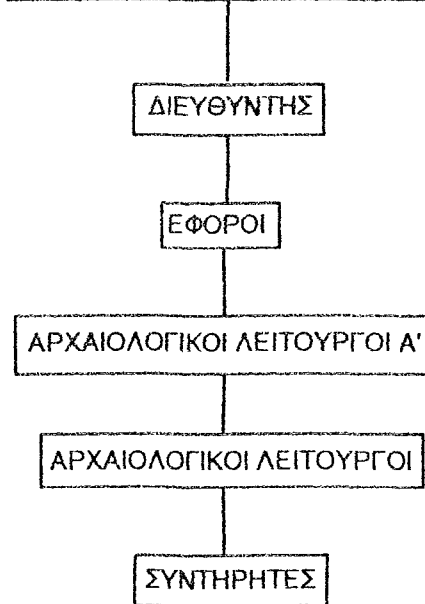

που υπάγεται στο Υπουργείο Εξωτερικών, επιλαμβάνεται των διεθνών πολιτιστικών σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η Υπηρεσία αυτή επανδρώνεται από το διευθυντή της και αριθμό λειτουργών, που κύριο έργο τους είναι η διαπραγμάτευση και υπογραφή των διεθνών και διμερών πολιτιστικών συμβάσεων.

Από τις κρατικές Υπηρεσίες που η δραστηριότητά τους άπτεται του πολιτιστικού τομέα είναι και το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Στην κορυφή της διοικητικής πυραμίδας της Υπηρεσίας αυτής βρίσκεται ο διευθυντής, ακολουθούν 2 ανώτεροι λειτουργοί, 3 λειτουργοί Α', 60 λειτουργοί, καθώς και 3 βοηθοί Τύπου. Πιο κάτω βρίσκεται το τεχνικό προσωπικό (γραφίστας, φωτογράφος, χειριστής κινηματογράφου κ. ά.), το εναλλάξιμο προσωπικό, οι τμηματικοί γραφείς και το βοηθητικό προσωπικό. Συνολικά το προσωπικό του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών ανέρχεται σε 155 περίπου άτομα, από τα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

Διοικητική δομή Τμήματος Αρχαιοτήτων

οποία τα 17 υπηρετούν στα Γραφεία Τύπου της Κυπριακής Δημοκρατίας στο εξωτερικό.⁶¹ Θα μπορούσε να λεχθεί πως με τη διάθρωση που διαθέτει το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών,⁶² καθώς και με τη θετική συμβολή των διάφορων βοηθητικών ή συμβουλευτικών σωμάτων, όπως είναι το Συμβούλιο Τύπου, η Αρχή Τύπου, η Συμβουλευτική Επιτροπή Κινηματογράφου και το Συμβούλιο Κατάταξης Ταινιών, θα μπορούσε η Υπηρεσία αυτή να φέρει σε πέρας το ομολογουμένως δύσκολο έργο της για σωστή διαφώτιση στο εξωτερικό, αλλά και για ποιοτική αναβάθμιση της ζωής των πολιτών στο εσωτερικό.

Δευτερεύουσας σημασίας κρατικός πολιτιστικός φορέας θεωρείται και το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως. Αν και η δραστηριότητα του φορέα αυτού δεν εμπίπτει άμεσα στον πολιτιστικό τομέα, επειδή όμως έχει σχέση με το περιβάλλον, τομέα που η συνάρτησή του με την πολιτιστική ανάπτυξη είναι αδιαμφισβήτητη, συνεξετάζεται με τους άλλους πολιτιστικούς φορείς. Το Τμήμα αυτό υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών και επανδρώνεται από το διευθυντή του και από ένα πλήθος λειτουργών, που η ενασχόλησή τους καλύπτει πλατύ φάσμα αρμοδιοτήτων. Παρόλο που η Πολιτεία, θέλοντας προφανώς να υπερτονίσει τη σημασία του Υπουργείου Γεωργίας και Φυσικών Πόρων για το περιβάλλον, το έχει μετονομάσει σε Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος, ωστόσο δεν πρέπει να υποτιμάται και ο ρόλος που διαδραματίζει το Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως στον τομέα αυτό, κυρίως σε θέματα

61. Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών 1988: 3

62. Οι τομείς που λειτουργούν στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών είναι οι εξής: 1. Τομέας Εγχώριου Τύπου, όπου υπάγονται η Κεντρική Υπηρεσία Ειδήσεων και ο Κλάδος Νομοθεσίας για τον Τύπο. 2. Τομέας Δημόσιων Σχέσεων, Παραγωγών και Τεχνικών Υπηρεσιών, όπου υπάγονται ο Κλάδος Δημόσιων Σχέσεων/Φωτογράφισης/Κινηματογράφησης και ο Κλάδος Εκδόσεων Εσωτερικού και Εξωτερικού. 3. Τομέας Ξένου Τύπου και Διεθνών Δημόσιων Σχέσεων, όπου υπάγονται ο Κλάδος Διαφώτισης και οι Κλάδοι Ξένου Τύπου και Διεθνών Δημόσιων Σχέσεων (Κλάδος Ξένου Τύπου/Φιλοξενίας Δημοσιογράφων, Κλάδος Διεθνών Σχέσεων, Συνεδρίων και Εκδηλώσεων και Κλάδος Γραφείων Τύπου στο Εξωτερικό - Τουρκικών Θεμάτων).

ανθρωποποίηση του περιβάλλοντος, όπως είναι η αρχιτεκτονική κληρονομιά και η ισορροπημένη πολεοδομική ανάπτυξη.

Η Υπηρεσία Κυπριακής Χειροτεχνίας θεωρείται επίσης φορέας που συμβάλλει σημαντικά στη διάδοση και ανάπτυξη της χειροτεχνίας στην Κύπρο. Η Υπηρεσία αυτή στελεχώνεται από τον προϊστάμενό της, το δημοσιοϋπαλληλικό προσωπικό, τους εξειδικευμένους τεχνίτες και το βοηθητικό προσωπικό.⁶³ Όσον αφορά τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, πρέπει να σημειωθεί πως μετά τις εκλογές του Φεβρουαρίου του 1993 η νέα κυβέρνηση πρότεινε στη Βουλή των Αντιπροσώπων νομοσχέδιο με το οποίο τροποποιείται η νομοθεσία που διέπει τη λειτουργία της, προτείνοντας ταυτόχρονα και τη μετονομασία της σε Οργανισμό Νεολαίας Κύπρου (ημικρατικός οργανισμός). Σύμφωνα με την προτεινόμενη νομοθεσία, ο νέος Οργανισμός θα διοικείται από διοικητικό συμβούλιο που θα διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο. Στα μέλη του ΔΣ θα περιλαμβάνεται ανά ένας εκπρόσωπος από την κάθε οργάνωση νεολαίας των κομμάτων που διαθέτουν κοινοβουλευτική ομάδα στη Βουλή των Αντιπροσώπων.⁶⁴

ΗΜΙΚΡΑΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Από τους ημικρατικούς οργανισμούς ο πιο σημαντικός πολιτιστικός φορέας είναι ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου (1971), ο οποίος με τη δραστηριότητά του μέχρι σήμερα απέδειξε πως είναι σε θέση, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις,⁶⁵ να χαράξει αξιόλογη θεατρική πολιτική. Γενικά ο ΘΟΚ, ως ο κύριος φορέας θεατρικής ανάπτυξης στο νησί, παρουσιάζει πολλές προοπτικές επιτυχίας, ιδιαίτερα αν συνεχιστεί απρόσκοπτα η οικονομική αρωγή του κράτους προς αυτόν και παύσουν οι έξωθεν επεμβάσεις για τις προσλήψεις ηθοποιών και γενικότερα στο έργο του Οργανισμού.

Πιο μικρής σημασίας ημικρατικός φορέας από το ΘΟΚ, όσον αφορά την πολιτιστική του δραστηριότητα, είναι ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ). Είναι προς πίστη του Οργανισμού αυτού ότι συνειδητοποίησε από νωρίς τη σημασία της πολιτιστικής ανάπτυξης για την αύξηση του τουριστικού ρεύματος στο νησί. Έτσι ο ΚΟΤ, παράλληλα με το κύριο έργο του, επιδόθηκε και σε αξιόλογη πολιτιστική δραστηριότητα,⁶⁶ με αποτέλεσμα να καταστεί παράδειγμα ημικρατικού οργανισμού που, χωρίς ο πολιτιστικός σκοπός να περιλαμβάνεται στους κύριους ιδρυτικούς του σκοπούς, αναπτύσσει όχι ευκαταφρόνητη πολιτιστική δραστηριότητα.

63. Τις πληροφορίες για το προσωπικό της Υπηρεσίας Κυπριακής Χειροτεχνίας τις οφείλω στον τ έως προϊστάμενό της κ. Βάσο Χριστοφίδη.

64. Βλ. Περί Οργανισμού Νεολαίας νόμος 33 (1)/94.

65. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι κυρίως οικονομικές. Ας σημειωθεί πως τα τελευταία χρόνια, σχεδόν κάθε χρόνο, γίνεται περικοπή στους Πρύπολογισμούς του ΘΟΚ, τόσο από την κυβέρνηση όσο και από τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Βλ. πιο πάνω σ.138.

66. Για την πολιτιστική δραστηριότητα του ΚΟΤ βλ. πιο πάνω σ. 147 και 149

Από τους βασικούς ημικρατικούς πολιτιστικούς φορείς του νησιού είναι και το ΡΙΚ, που ουσιαστικά αποτελεί το μόνο ημικρατικό ραδιοτηλεοπτικό σταθμό μέσω του οποίου το κράτος διοχετεύει τα μηνύματά του προς τους πολίτες. Συγκεκριμένα η πολιτική του ΡΙΚ διαφαίνεται μέσα από το τρίπτυχο των στόχων του "ενημέρωση - επιμόρφωση - ψυχαγωγία του λαού",⁶⁷ που ωστόσο φαίνεται πως δεν εφαρμόζεται πιστά, τουλάχιστον όσον αφορά την επιμόρφωση, από τους αρμόδιους παράγοντες του Ιδρύματος. Στα πολιτιστικά γενικά προγράμματα δε δίνεται η απαιτούμενη προσοχή από το ΡΙΚ, παρόλο που μετά την ίδρυση ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών (1990) το ίδρυμα ανασύνταξε τις δυνάμεις του, ιδρύοντας νέο ραδιοφωνικό πρόγραμμα (Τρίτο Πρόγραμμα) και νέο τηλεοπτικό (ΡΙΚ2), για να αντιμετωπίσει το συναγωνισμό. Η διακύμανση των ποσοστών των πολιτιστικών εκπομπών του ΡΙΚ από έτος σε έτος είναι τόσο μεγάλη (βλ. πίν. 47), ώστε οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι, ή δεν είναι αξιόπιστες οι Ετήσιες Εκθέσεις του ΡΙΚ από τις οποίες έχουν ληφθεί τα σχετικά στοιχεία, ή ότι το ίδρυμα δεν ακολουθεί μια συνεπή και σταθερή πολιτική στο θέμα των πολιτιστικών προγραμμάτων. Ιδιαίτερα ανησυχητικό, όσον αφορά τα τηλεοπτικά προγράμματα, είναι το γεγονός ότι από αυτά μόνο ποσοστό 34,6% είναι κυπριακής παραγωγής, συμπεριλαμβανομένων των μεταγλωττισμένων, των πληροφοριακών προγραμμάτων και των δελτίων ειδήσεων, ενώ τα υπόλοιπα είναι ξένης παραγωγής (βλ. πίν. 46). Τέλος, αν ληφθεί υπόψη ότι μόνο τα μισά περίπου από τα προγράμματα της Τηλεόρασης παρουσιάζονται στην ελληνική γλώσσα, καθώς και ότι η ακροαματικότητα των πολιτιστικών προγραμμάτων, τόσο του Ραδιοφώνου όσο και της Τηλεόρασης, είναι πολύ χαμηλή (βλ. πίν. 48 & 49), δεν μπορεί να υποστηριχθεί ανεπιφύλακτα πως το ΡΙΚ συμβάλλει αποτελεσματικά στην πολιτιστική αναβάθμιση του κοινού. Εξάλλου η πρόσφατη αντιπαράθεση της Βουλής των Αντιπροσώπων με το ΡΙΚ σχετικά με το ρόλο που διαδραματίζει το ίδρυμα στην κυπριακή κοινωνία και τα κονδύλια που απορροφά από τους Κύπριους πολίτες,⁶⁸ καθώς και η διεγκυστίνδα που άρχισε να αναπτύσσεται μεταξύ του ημικρατικού αυτού φορέα και των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, άρχισαν να δημιουργούν κάποιο σκεπτικισμό για το κατά πόσο το ΡΙΚ είναι σε θέση να διαδραματίσει αναπτυξιακό ρόλο στον τομέα των ηλεκτρονικών ΜΜΕ.

ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμοι) επιτελούν αξιόλογο πολιτιστικό έργο στο νησί. Οι πολιτιστικές επιτροπές, οι πολιτιστικοί λειτουργοί, καθώς και το άλλο πολιτιστικό προσωπικό που διαθέτουν οι Δήμοι, συμβάλλουν στην αποτελεσματική ρύθμιση των πολιτιστικών ζητημάτων των Δήμων.⁶⁹ Η πιο άρτια επανδρωμένη Δημοτική Πολιτιστική Υπηρεσία στο νησί φαίνεται πως είναι εκείνη του Δήμου Λεμεσού, η οποία, πέρα από τον προϊστάμενο Πολιτιστικών Υπηρεσιών και τους 7 πολιτιστικούς λειτουργούς, διαθέτει καθηγητές για το Δημοτικό Ωδείο και τεχνικό και άλλο βοηθητικό προσωπικό, με μισθολογικές κλίμακες όχι ευκαταφρόνητες, που φθάνουν την κλίμακα Α10

67. Αναλυτικά για τους στόχους του ΡΙΚ βλ. παραπάνω σ. 143.

68. Λεπτομέρειες για την οικονομική κατάσταση του ΡΙΚ βλ. σ. 178-179.

69. Οι πολιτιστικοί λειτουργοί που διορίζονται από τους Δήμους, καθώς και το άλλο πολιτιστικό προσωπικό, συνήθως δεν είναι επιστημονικά καταρτισμένοι, πράγμα που ίσως δυσχεραίνει την ορθολογική και καίρια αντιμετώπιση των πολιτιστικών προβλημάτων των Δήμων.

(κλίμακα επιστημονικού προσωπικού της Δημόσιας Υπηρεσίας), βλ. διάγρ. 6. Αξιοσημείωτη είναι η προσφορά των Δήμων στον τόμεα της πολιτιστικής υποδομής, δηλαδή την ανέγερση πολιτιστικών κέντρων, θεάτρων, αμφιθεάτρων, μουσείων, βιβλιοθηκών και πινακοθηκών.⁷⁰ Συχνά οι Δήμοι για την πραγματοποίηση τέτοιων έργων υποδομής συνεργάζονται με άλλους πολιτιστικούς αλλά και μη πολιτιστικούς φορείς. Η συνεργασία αυτή των Δήμων αποδείχτηκε εκ των πραγμάτων η πλέον ενδεδειγμένη για τα δεδομένα του νησιού μας.

ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Σημαντική διαπίστωση είναι πως και οι ιδιωτικοί πολιτιστικοί φορείς (πολιτιστικά ιδρύματα Τραπεζών, Ίδρυμα Πιερίδη, Λεβέντη και Κέντρου Αρχ. Μακαρίου Γ', Κέντρο Μελετών Μονής Κύκκου, Παγκύπριος Οργανισμός Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς κ. ά.) συμβάλλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού. Η ποικιλία των φορέων αυτών είναι μεγάλη και καλύπτει ένα φάσμα από την πολιτιστική κληρονομιά και το περιβάλλον μέχρι τις λαϊκές μουσικο-χορευτικές εκδηλώσεις. Πιο συγκεκριμένα οι φορείς αυτοί αναπτύσσουν δραστηριότητα στους τομείς της τέχνης, των εκδόσεων, της μουσικής, της διοργάνωσης εκθέσεων, της φωτογραφικής τέχνης, των διαλέξεων, του επαναπατρισμού και συντήρησης έργων πολιτιστικής κληρονομιάς και της επιστημονικής έρευνας. Μερικά από αυτά τα ιδρύματα προβαίνουν επίσης στη δημιουργία πινακοθηκών, γλυπτοθηκών, μουσείων, βιβλιοθηκών, χαρτογραφικών και νομισματικών συλλογών, καθώς και ερευνητικών κέντρων. Αξιοσημείωτη είναι η οικονομική συμβολή μερικών από τους οργανισμούς αυτούς στην αγορά διάφορων κυπριακών εκδόσεων, την έκδοση ή αγορά δίσκων μουσικής και την επιχορήγηση έκδοσης βιβλίων ή διοργάνωσης εκδηλώσεων. Εξάλλου μερικοί απ' αυτούς διαθέτουν δωρεάν την κτιριακή τους υποδομή για διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, αθλοθετούν λογοτεχνικούς διαγωνισμούς, προσφέρουν υποτροφίες σε Κυπρίους που ενδιαφέρονται για σπουδές σε διάφορους πολιτιστικούς τομείς, κ. ά. Η διοίκηση των φορέων αυτών συνήθως γίνεται από ΔΣ τα οποία είτε εκλέγονται είτε διορίζονται.

70. Γενικά για την πολιτιστική δραστηριότητα των Δήμων βλ. πιο πάνω σ. 151-155.

3. Αξιολόγηση του τρόπου άσκησης της πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης στην Κύπρο

Στο μέρος αυτό του πέμπτου κεφαλαίου θα επιχειρηθεί αξιολόγηση της υφιστάμενης πολιτιστικής πολιτικής στον κυπριακό χώρο, καθώς και του συστήματος εφαρμογής της, σε συνάρτηση με όσα έχουν αναφερθεί στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής. Συγκεκριμένα θα γίνει προσπάθεια συγκριτικής αντιστοίχισης των διαπιστώσεων που έγιναν στο προηγούμενο μέρος του κεφαλαίου αυτού με τα ισχύοντα στις αναπτυγμένες χώρες και ιδιαίτερα στην Ευρώπη.

Θα μπορούσε να λεχθεί εξ αρχής, κρίνοντας αδρομερώς, πως η πολιτιστική πολιτική που ασκείται στην Κύπρο είναι ουσιαστικά υποτυπώδης, με αποτέλεσμα να χωλαίνει και ο οργανωτικός-διοικητικός τομέας. Αναπόφευκτη συνέπεια είναι η δημιουργία κλίματος που δεν ευνοεί, τουλάχιστο στον επιθυμητό βαθμό, την ανάπτυξη των τεχνών και την αναβάθμιση του ποιοτικού επιπέδου του κοινού. Είναι φανερό πως ο συγκεντρωτισμός, ο συντηρητισμός και ο ελιτισμός, που σε μεγάλο βαθμό επικρατούν στην Κύπρο, δε βοηθούν στην πρακτική εφαρμογή της εκδημοκρατικοποίησης της κουλτούρας και της πολιτιστικής δημοκρατίας.⁷¹

Πέρα από τις πιο πάνω γενικές κρίσεις, στα επόμενα θα επιχειρηθεί αναλυτική παρουσίαση των δυσκολιών και προβλημάτων που αναφύονται στην άσκηση της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής, με απώτερο στόχο την υπόδειξη διορθωτικής πορείας. Η παρουσίαση των προβλημάτων θα γίνει στις εξής επιμέρους ενότητες: Σχεδιασμός της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής, Σκοποί της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής, Χρησιμοποιούμενα μέσα για πραγμάτωση των πολιτιστικών σκοπών, Μέσα διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών και τέλος Διοικητικός πολιτιστικός μηχανισμός.

Α'. Σχεδιασμός της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής: Αν ληφθεί υπόψη πως το πρώτο Πενταετές Σχέδιο Πολιτιστικής Ανάπτυξης της Κύπρου αποτολμήθηκε μόλις το 1987, το οποίο μάλιστα, πριν καλά καλά αρχίσει να εφαρμόζεται, αναθεωρήθηκε το 1989 με την αλλαγή της κυβέρνησης, δεν μπορεί να υποστηριχθεί σοβαρά πως υπάρχει στο νησί πλούσια εμπειρία στον τομέα αυτό.⁷² Επομένως το σχέδιο του 1987, καθώς και η Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής Κύπρου για τη Δεκαετία Πολιτιστικής Ανάπτυξης,⁷³ αποτελούν ουσιαστικά τα πρώτα βήματα για οργάνωση των πολιτιστικών

71. Βλ. πιο πάνω σ. 76

72. Μερικοί παράγοντες των πολιτιστικών πραγμάτων του νησιού υποστηρίζουν πως δεν υπάρχει καθόλου πολιτιστική πολιτική στο νησί. Συγκεκριμένα η κ. Μ. Σχίζα, που επιμελείται την πολιτιστική σελίδα της εφημερίδας Φιλελεύθερος, σε άρθρο της στην εφημερίδα αυτή υποστηρίζει πως στην Κύπρο "δε χρειαζόμαστε επανάσταση (στον τομέα του πολιτισμού), αλλά οργανωμένη πολιτιστική πολιτική". Βλ. "Δε χρειαζόμαστε επανάσταση αλλά οργανωμένη πολιτιστική πολιτική", Φιλελεύθερος 23.9.90. Την ίδια θέση εκφράζει στην εφημερίδα Φιλελεύθερος και η κ. Ν. Κατσαούνη, πρώην μέλος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής του ΘΟΚ. Βλ. "Ημμόρφωση και Ελευθερία", Φιλελεύθερος 29.5.94.

73. Η Έκθεση αυτή, που αποτελείται από 16 σ. με 6 επιμέρους κεφάλαια, δεν κάμνει εισηγήσεις κατά τρόπο αναλυτικό και συγκεκριμένο για την πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού. Ουσιαστικά καταπάνεται με παράθεση στόχων, χωρίς καμιά ιεράρχηση, και με εισηγήσεις για ποικίλες δραστηριότητες, χωρίς να ορίζει αν και πώς μπορούν να πραγματοποιηθούν τα όσα εισηγείται.

πραγμάτων του νησιού. Ως εκ τούτου είναι φυσικό τα σχέδια αυτά να στερούνται αυστηρής δομής, με συγκεκριμένους και σαφείς σκοπούς, στόχους και μέσα, που να βρίσκονται σε πλήρη αρμονία μεταξύ τους.⁷⁴ Γενικά μπορεί να λεχθεί πως ο πολιτιστικός προγραμματισμός στην Κύπρο αφορά μάλλον τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων παρά τη χάραξη πολιτικής,⁷⁵ που ωστόσο κι αυτές τις πιο πολλές φορές δεν παρουσιάζουν μεταξύ τους συνοχή και συνέχεια.⁷⁶

Εκ των πραγμάτων φαίνεται πως η κυπριακή πολιτιστική πολιτική, όπως ασκείται σήμερα, δε βοηθά να αποκαλυφθεί το ιδιαίτερο "πολιτιστικό πρόσωπο" του νησιού, το οποίο σε τελευταία ανάλυση αντικατοπτρίζεται στις πολιτιστικές ανάγκες των κατοίκων του. Τούτο οφείλεται στο ότι δεν έχει επιχειρηθεί μέχρι σήμερα καμιά εμπεριστατωμένη έρευνα στον κυπριακό χώρο για διαπίστωση των πραγματικών πολιτιστικών αναγκών της κυπριακής κοινωνίας. Σε άλλες χώρες, πέρα από το ότι τέτοιες έρευνες θεωρούνται σημαντικές για τη χάραξη της πολιτιστικής τους πολιτικής, παράλληλα λαμβάνονται υπόψη και οι αρχές της πολιτιστικής επίδρασης και δημιουργικότητας,⁷⁷ που στην Κύπρο όχι μόνο δε λαμβάνονται υπόψη στη διατύπωση της πολιτιστικής της πολιτικής, αλλά ούτε καν ενδεικτικές πολιτιστικές στατιστικές δεν πραγματοποιούνται, όπως συμβαίνει σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες.⁷⁸

Αλλά και η μη οριοθέτηση του κυπριακού πολιτιστικού χώρου δυσχεραίνει τον αποτελεσματικό πολιτιστικό προγραμματισμό στο νησί. Η κυπριακή Πολιτεία όχι μόνο δεν έχει μεριμνήσει για την οριοθέτηση αυτή, αλλά ούτε φαίνεται να προγραμματίζει κάτι τέτοιο, με αποτέλεσμα τη δυσλειτουργία του συστήματος πολιτιστικής διοίκησης. Στην Κύπρο, πέρα από την εγγενή δυσκολία που υπάρχει γενικά στην οριοθέτηση του πολιτιστικού χώρου (όλες σχεδόν οι ανθρώπινες δραστηριότητες ενέχουν το πολιτιστικό στοιχείο, ώστε πλήθος φορέων που ελάχιστη σχέση έχουν με τον πολιτισμό

74. Λεπτομέρειες για τα σχέδια αυτά βλ. παραπάνω σ. 68-70. Πιο συγκεκριμένα στη σ. 70, υποσ. 29, βλ. τους λόγους απόρριψης της Έκθεσης της Εθνικής Επιτροπής Κύπρου για τη Δεκαετία Πολιτιστικής Ανάπτυξης από το ΥΣ.

75. Χαρακτηριστικά η υπουργός Παιδείας και Πολιτισμού κ. Κλ. Αγγελίδου, αναλύοντας το πολιτιστικό έργο του υπουργείου της σε συνέντευξη Τύπου, αναφέρθηκε ουσιαστικά μόνο σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες, που πραγματοποιήθηκαν επί υπουργίας της, και όχι σε πολιτιστική πολιτική. Επίσης στις περιπτώσεις σοβαρών έργων, όπως είναι εκείνα της πολιτιστικής υποδομής, περιορίστηκε η κ. υπουργός σε εκφράσεις όπως: "Εγιναν προκαταρκτικές ενέργειες για να υπάρξει στο προσεχές μέλλον η πρώτη αίθουσα συναυλιών", "Καταβάλλονται προσπάθειες για τη δημιουργία και λειτουργία βιβλιοθήκης των Ηνωμένων Εθνών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Κοινοπολιτείας", "Η κυβέρνηση προωθεί την ανέγερση Πολιτιστικού Κέντρου", εκφράσεις που απλώς μεταθέτουν τα καυτά προβλήματα του πολιτισμού σε ακαθόριστο χρόνο στο μέλλον. Βλ. "Το πολιτιστικό έργο της νέας κυβέρνησης", Φιλελεύθερος 22.3.94

76. Παράδειγμα τέτοιων εκδηλώσεων αποτελεί ο "Πολιτιστικός Σεπτέμβρης", του οποίου όχι μόνο αλλάζει συχνά το είδος των εκδηλώσεων, αλλά και ο ίδιος έχει μετονομαστεί από το 1993 σε "Κύπρια".

77. Για τις αρχές αυτές βλ. πιο πάνω σ. 14

78. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας που χρησιμοποιεί σε μεγάλο βαθμό τις πολιτιστικές στατιστικές μπορεί να αναφερθεί η Γαλλία, η οποία έχει συστήσει Υπηρεσία Μελετών και Σχεδιασμού που έχει εξελιχθεί σε μεγάλο κύρους ερευνητικό κέντρο. Η Υπηρεσία αυτή κατευθύνει ουσιαστικά το σχεδιασμό της γαλλικής πολιτιστικής πολιτικής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με την απαραίτητη επιστημονική τεκμηρίωση.

αυτοαποκαλούνται πολιτιστικοί), υπάρχει επιπλέον και το φαινόμενο της διασποράς των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε τέτοια έκταση, που το έργο του συντονισμού των διάφορων πολιτιστικών φορέων καθίσταται τις πιο πολλές φορές δυσχερές. Ως παραδείγματα της τέτοιας διασποράς αναφέρονται το Τμήμα Αρχαιοτήτων, το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων αντί στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, καθώς και η θεατρική δραστηριότητα, η οποία υπάγεται στην αρμοδιότητα του ημικρατικού οργανισμού ΘΟΚ, χωρίς ο Οργανισμός αυτός να συνδέεται με οποιονδήποτε τρόπο με τις ΠΟΥΥΠ.

Β'. Σκοποί της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής. Τόσο κατά την περίοδο που λειτουργούσε το Τμήμα Πνευματικής και Πολιτιστικής Αναπτύξεως, όσο και μετέπειτα που ιδρύθηκε η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας (οι σημερινές Πολιτιστικές Υπηρεσίες) οι σκοποί της πολιτιστικής πολιτικής της Κύπρου δεν ήταν σαφώς και συγκεκριμένα διατυπωμένοι,⁷⁹ λόγω του ότι καθορίζονταν a priori χωρίς να αποτελούν το καταστάλαγμα διαγνωστικής έρευνας των πολιτιστικών αναγκών του κοινού και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του κυπριακού πολιτικο-γεωγραφικού χώρου. Αποτέλεσμα είναι οι σκοποί αυτοί να μη συνάδουν απόλυτα με την υφιστάμενη κατάσταση του πολιτιστικού χώρου του νησιού, αλλά και να μη βρίσκονται σε αρμονία με τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την πραγμάτωσή τους.⁸⁰ Ωστόσο, έχοντας υπόψη πως κάθε πολιτιστική πολιτική, καθώς και οι σκοποί της, αποσαφηνίζονται και συγκεκριμενοποιούνται κυρίως μέσα από τα σχέδια πολιτιστικής ανάπτυξης και νοουμένου πως στην Κύπρο ένα τέτοιο σχέδιο μόλις τα τελευταία χρόνια έκαμε την εμφάνισή του (1989-1993), δεν πρέπει να μας εκπλήττει η ύπαρξη των πιο πάνω προβλημάτων στη διατύπωση των σκοπών της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής.

Γ'. Χρησιμοποιούμενα μέσα για πραγμάτωση των πολιτιστικών σκοπών. Η μη εύστοχη διατύπωση των σκοπών της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής οδηγεί αναπόφευκτα σε σύγχυση σχετικά με τα χρησιμοποιούμενα μέσα της πολιτικής αυτής με αποτέλεσμα τον "πολιτιστικό οργασμό", που όχι μόνο δεν αναβαθμίζει το πολιτιστικό επίπεδο των πολιτών, αλλά και καλλιεργεί τη στείρα πολιτιστική υπερδραστηριότητα και μιμητισμό. Έτσι μπορεί εξάλλου να εξηγηθεί το γεγονός πως παρά τη λειτουργία στο νησί πέραν των 40 ιδιωτικών ωδείων και 32 αιθουσών τέχνης, τη διοργάνωση 70 - 80 καλλιτεχνικών εκθέσεων και άπειρου αριθμού πολιτιστικών εκδηλώσεων, ο πληθυσμός δεν επιδεικνύει πραγματικό ενδιαφέρον για την πολιτιστική του ανάπτυξη.⁸¹ Η κυπριακή Πολιτεία παρόλο που έχει υπογράψει το Χάρτη της ΔΑΣΕ, καθώς και την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, ωστόσο φαίνεται πως δεν έχει κατορθώσει να χρησιμοποιήσει τα κατάλληλα μέσα για επίτευξη των διακηρύξεων των διεθνών αυτών διασκέψεων που στοχεύουν στην πλατύτερη συμμετοχή του κοινού στην πολιτιστική δραστηριότητα. Συνέπεια είναι να επικρατεί σε μεγάλο βαθμό αντιδημιουργικό κλίμα στο νησί, με αποτέλεσμα πολλοί

79. Ουσιαστικά ένας σκοπός, αλλά σύνθετος, τίθεται από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού ως σκοπός της πολιτιστικής πολιτικής του. Βλ. πιο πάνω σ. 61-62.

80. Πβλ. με αδυναμίες των σχεδίων για πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού σ. 192-193

81. Η κ. Μ. Σχίζα χαρακτηρίζει την κατάσταση αυτή "χαώδη", λόγω του ότι "σημαντικές εκδηλώσεις συμπίπτουν σε ίδιες μέρες και ώρες, ενώ άλλες μέρες δεν έχουν καμιά εκδήλωση". Βλ. "Παρεμβάσεις", Φεβρουάριος 21.10.93

αξιόλογοι δημιουργοί να μεταναστεύουν στο εξωτερικό.⁸² Οι κυριότεροι λόγοι συντήρησης του αντιδημιουργικού αυτού κλίματος μπορεί να αναζητηθούν τόσο στις σοβαρές ελλείψεις στον τομέα καλλιτεχνικής εκπαίδευσης του νησιού (καμιά ανώτερη κρατική σχολή δε λειτουργεί στους τομείς της μουσικής, των εικαστικών τεχνών και του θεάτρου), όσο και τις ελλείψεις στον τομέα των εγκαταστάσεων εκείνων που συμβάλουν στην εύκολη και πλατιά παρουσίαση του έργου των πολιτισμικών δημιουργών (αίθουσες τέχνης, συναυλιών, θεάτρου κτλ.)⁸³

1. Οργανωτικά μέσα. Στον οργανωτικό τομέα είναι φανερό πως παρόλο που η καλή πρόθεση υπάρχει, όμως δε λείπουν και τα προβλήματα. Έτσι σε αρκετές περιπτώσεις λαμβάνονται αποφάσεις χωρίς να υλοποιούνται, ενώ σε άλλες λαμβάνονται αποφάσεις χωρίς συγκεκριμένο στόχο.⁸⁴ Ωστόσο αξίζει να επισημανθούν κάποιες αξιολογες προσπάθειες στον τομέα, όπως η ίδρυση και λειτουργία των δύο ορχηστρών, δηλαδή της Κρατικής Ορχήστρας Δωματίου και της Κρατικής Ορχήστρας Νέων, η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου και της Κρατικής Πινακοθήκης, καθώς και η ίδρυση πληθώρας βιβλιοθηκών, δημοσίων και κυρίως κοινοτικών, που παρά τα προβλήματα και τις αδυναμίες στη λειτουργία τους, δε θα μπορούσε να μη μνημονευθούν.

Κατά τομείς μπορεί να εντοπιστούν τα εξής προβλήματα αναφορικά με τα οργανωτικά μέσα: Στον τομέα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς επισημαίνεται η ανάγκη δημιουργίας αποτελεσματικού μηχανισμού για την προστασία των αρχαιολογικών θησαυρών του νησιού από τις λαθραίες ανασκαφές και την παράνομη εξαγωγή τους.

Στον τομέα πολιτιστικών σωματείων πρέπει να σημειωθεί πως μια πλειάδα από αυτά υφίστανται μόνο τυπικά, χωρίς να έχουν καμιά απολύτως δραστηριότητα, ενώ άλλα υπολειτουργούν.⁸⁵ Μερικοί από τους λόγους που πιθανό να συντείνουν στην υπολειτουργία και μαρασμό των ιδρυμάτων αυτών είναι οι εξής: Η ανεπάρκεια κατάλληλων χώρων για στέγαση και λειτουργία τους, η έλλειψη επαρκούς εξοπλισμού και πόρων για συντήρησή τους, η αδυναμία τους να ανταποκριθούν στο σύγχρονο δυναμικό ρόλο τους και η έλλειψη ειδικευμένων πολιτιστικών στελεχών, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη στήριξη και την ομαλή λειτουργία τους. Ωστόσο η ίδρυση του πολιτιστικού κέντρου "Σπίτι της Κύπρου" στην Αθήνα θεωρείται πετυχημένη και ίσως θα μπορούσε να αποτελέσει πρότυπο για ίδρυση και άλλων τέτοιων πολιτιστικών κέντρων σε άλλες πόλεις του εξωτερικού. Στην ίδια την Κύπρο, ας σημειωθεί, δε λειτουργεί κανένα κρατικό πολιτιστικό κέντρο, παρά την εξαγγελία ίδρυσής τέτοιου κέντρου εδώ και αρκε-

82. Τη μετανάστευση αυτή των Κύπριων δημιουργών στο εξωτερικό ο Δ. Δαβέτας, ποιητής, λογοτέχνης και θεωρητικός της τέχνης, που ζει σήμερα στο Παρίσι, τη θεωρεί "απώλεια αίματος πολιτισμικού, αλλά και πολιτικού και κοινωνικού αίματος, που πρέπει κάποτε να σταματήσει". Βλ. "Χρειάζεται στην Κύπρο πληροφορική πολιτιστική πολιτική όπως ακριβώς γίνεται στον οικονομικό τομέα", Φιλελεύθερος 2.9.90.

83. Για τις ελλείψεις των εγκαταστάσεων αυτών βλ. "Παρουσιάζεται και στην Κύπρο η συμμετοχή μας στην Μπιενάλε με αρκετές ελλείψεις αρχικά, αφού υπάρχει ανεπάρκεια κατάλληλων χώρων", Φιλελεύθερος 21.10.90.

84. Ενδεικτικά παραδείγματα βλ. παρακάτω σ. 205.

85. Βλ. πιο πάνω σ. 83.

τά χρόνια.⁸⁶ Ιδιαίτερη θέση κατέχουν στο νησί τα ιδιωτικά πολιτιστικά κέντρα ή ιδρύματα, όπως είναι τα πολιτιστικά ιδρύματα των Τραπεζών, το Ίδρυμα Αρχ. Μακαρίου Γ', το Ίδρυμα Λεβέντη, το Ίδρυμα Πιερίδη, κ. ά.

Όσον αφορά τον τομέα αποκέντρωσης και λαϊκής επιμόρφωσης, επισημαίνεται πως τόσο ο θεσμός των κοινοτικών βιβλιοθηκών, όσο και ο θεσμός του κινητού θεατρικού κλιμακίου φαίνεται πως δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στο σκοπό για τον οποίο ιδρύθηκαν, αφού οι περισσότερες από τις κοινοτικές βιβλιοθήκες είτε δε λειτουργούν καθόλου είτε υπολειτουργούν με πάρα πολλά προβλήματα,⁸⁷ ενώ ο θεσμός του περιοδεύοντος θεάτρου έχει διακοπεί μετά από σύντομο διάστημα λειτουργίας. Αμφισβητήσιμες επίσης είναι οι ενέργειες της κυπριακής Πολιτείας στο θέμα μετάκλησης εμπειρογνομώνων από το εξωτερικό, λόγω του ότι οι εκθέσεις τους κατά κανόνα δεν αξιοποιούνται. Αξιόλογος ωστόσο είναι ο θεσμός των κρατικών επιμορφωτικών μαθημάτων, του Λαϊκού Πανεπιστημίου και του λεγόμενου Ελεύθερου Ανοιχτού Πανεπιστημίου, που λειτούργησε μέχρι το 1990.

2. Θεσμικά μέσα. Είναι χαρακτηριστικό πως αρκετοί νόμοι στον τομέα του πολιτισμού ψηφίζονται χωρίς να υπάρχει η βούληση και ο απαιτούμενος προγραμματισμός από τους αρμοδίους για την εφαρμογή τους. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθούν τα εξής παραδείγματα: Ο νόμος για ίδρυση Εθνικής Βιβλιοθήκης έχει ψηφιστεί από το 1987 και μέχρι σήμερα δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί, ο νόμος για το ελάχιστο ποσοστό εμπλουτισμού των δημόσιων κτιρίων με έργα τέχνης έχει εγκριθεί το 1992, όμως κανονισμοί για την εφαρμογή του το 1994 εκδόθηκαν⁸⁸ και ο νόμος περί πολεοδομίας και χωροταξίας του 1972 μόλις το 1990 τέθηκε σε ισχύ. Σημειώνεται επίσης πως παρατηρείται αυθαίρετη καταπάτηση των σχετικών νόμων, χωρίς αυστηρή τιμωρία από το κράτος ή ακόμη και ολιγωρία από μέρους του για εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας.⁸⁹ Ως τέτοιο παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η συχνά παρατηρούμενη αυθαιρεσία στις κατεδαφίσεις κτιρίων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, χωρίς ουσιαστική αντίδραση από το επίσημο

86. Η κ. Μ. Σχίζα σε άρθρο της στο Φιλελεύθερο αναφέρει πως σκέψεις για ίδρυση πολιτιστικού κέντρου στην Κύπρο γίνονται από το 1960. Για τη σημερινή κυβέρνηση του κ. Κληρίδη, η κ. Σχίζα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι προωθεί την ίδρυση τριών τέτοιων πολιτιστικών κέντρων (χωρίς όμως τελικά να ιδρύεται κανένα). Γράφει χαρακτηριστικά για το θέμα: "Η κ. Αγγελίδου μίλησε ακόμα για ένα πολιτιστικό κέντρο στο χώρο της Αρχιγραμματείας...Ο πρόεδρος Κληρίδης στην ομιλία του στη Βουλή, μετά την εκλογή του, μίλησε για την προώθηση ενός πολυδύναμου πολιτιστικού κέντρου στην πράσινη γραμμή. Αργότερα έγινε λόγος για ένα πολιτιστικό κέντρο στο χώρο του παλιού σινεμά Παλλάς στη Λευκωσία. Βλ. "Παραεμβάσεις", Φιλελεύθερος 23.3.94.

87. Βλ. παραπάνω σ. 79.

88. Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας, Παράρτημα Τρίτο, αρ. 2894 (15.7.94).

89. Αξίζει να σημειωθεί πως η κατάσταση αναφορικά με το περιβάλλον επιδεινώνεται με την παράτυπη ανάθεση των αναπτυξιακών έργων στους ίδιους οίκους και όσον αφορά το μέρος της σχεδίασής τους και όσον αφορά το μέρος της περιβαλλοντικής μελέτης για διερεύνηση τυχόν αρνητικών επιπτώσεων πάνω στο περιβάλλον. Βλ. "Στο έλεος συμφερόντων βρίσκεται το κράτος", Φιλελεύθερος 1.6.94

Πολιτιστικές δαπάνες κατά τομείς στις χώρες μέλη της ΕΕ και την Κύπρο για το έτος 1985 (σε ECU).
Μονάδα (000,000)

Χώρα	Πολιτιστ. κληρον.		Γράμμ. & Βιβλιοθ.		Μουσική		Θέατρο & Χορός		Εικαστ. τέχνες		Κίνηματογ.		Διεθ. πολιτιστ. σχέσ.		Άλλες πολ. δραστ.		Διοικ. δαπάν.	
	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	275.4	20,1	255.2	18,7	57.7	5,5	393.4	28,7	-	-	-	-	204.9	15,0	105.5	7,7	58.1	4,3
ΓΑΛΛΙΑ	419.7	28,9	151.9	10,4	207.3	14,2	109.2	7,5	70.4	4,8	154.7	10,6	84.2	5,8	146.0	10,1	110.8	7,7
ΙΤΑΛΙΑ	417.5	32,8	38.5	3,0	309.6	24,3	88.9	7,0	7.3	0,6	143.2	11,2	41.8	3,3	13.0	1,0	214.6	16,8
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	144.8	29,1	150.0	30,2	59.3	11,9	22.2	4,5	42.2	8,5	6.2	1,3	11.1	2,2	25.0	5,0	36.3	7,3
ΒΕΛΓΙΟ	59.8	26,7	22.4	10,0	29.4	13,1	34.0	15,2	1.4	0,6	11.6	5,2	18.3	8,1	27.0	12,1	20.1	9,0
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	6.1	72,3	1.1	12,8	0.2	2,1	0.2	2,3	-	-	-	-	0.1	0,9	0.3	4,1	0.5	5,5
ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ	164.5	36,7	79.7	17,8	61.1	13,7	57.3	12,8	4.0	0,9	14.4	3,2	23.8	5,3	28.1	6,3	14.7	3,3
ΙΡΑΝΔΙΑ	7.2	32,6	3.2	14,7	1.8	8,2	4.1	18,4	0.8	3,5	1.0	4,5	0.2	0,9	2.8	12,8	0.9	4,3
ΔΑΝΙΑ	44.6	24,2	46.5	25,2	8.0	4,3	52.3	28,4	0.1	0,1	13.7	7,4	2.5	1,4	11.1	6,0	5.5	3,0
ΕΛΛΑΔΑ*																		
ΙΣΠΑΝΙΑ	111.3	32,6	45.8	13,4	33.9	10,0	11.9	3,5	5.8	1,7	29.7	8,7	32.6	9,6	22.5	6,6	47.5	13,9
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	23.1	41,0	2.0	3,6	1.5	2,6	1.1	2,0	0.4	0,7	4.6	8,1	1.4	2,5	8.9	15,9	13.4	23,6
ΣΥΝΟΛΟ & ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	1674.0	28,5	796.3	13,5	787.8	13,4	774.6	13,2	132.4	2,2	379.1	6,5	420.9	7,2	390.2	6,6	522.4	8,9
ΚΥΠΡΟΣ	6.3	59,6	0.02	0,2	-	-	0.5	4,8	0.5	4,5	-	-	-	-	0.01	0,1	3.3	30,8
ΣΕ ΚΥΠΡ. £	(2.868.730)		(9.567)				(231.000)		(216.410)						(6.037)		(1.488.033)	

Πηγή: The public administration and the funding of culture in the European Community. Η επεξεργασία των στοιχείων για την Κύπρο έγινε από το συγγραφέα (αντι στοιχεία της κυπριακής £ με το ECU κατά το 1985 £1= 2,19 ECU).

*Τα στοιχεία που δόθηκαν για την Ελλάδα δε θεωρήθηκαν αξιόπιστα, γι' αυτό δεν τα έχει παραθέσει ο πίνακας της ΕΕ.

κράτος, αλλά και η αδικαιολόγητη καθυστέρηση για επιστημονική αποτύπωση των οικοδομημάτων αυτών, καθώς και για έγκαιρο προγραμματισμό προστασίας και αναπαλαιώσής τους.⁹⁰

Αξιοσημείωτο επίσης είναι το ότι σε αρκετούς τομείς του πολιτισμού δεν υφίσταται νομοθεσία, με αποτέλεσμα να καλύπτονται οι τομείς αυτοί από νομοθεσίες παρεμφερών τομέων, όπως είναι η περίπτωση των ωδείων και η περίπτωση των σχολών χορού.⁹¹ Ωστόσο δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι κατά καιρούς έχουν ψηφιστεί σημαντικοί νόμοι που συνέβαλαν στη μερική αναβάθμιση των πολιτιστικών πραγμάτων του νησιού.⁹²

3. Οικονομικά μέσα. Απ' τον τρόπο που γίνεται η κατανομή των κρατικών κονδυλίων μπορεί κανείς να εξαγάγει συμπεράσματα για το βαθμό ενδιαφέροντος του κυπριακού κράτους στους διάφορους πολιτιστικούς τομείς. Σύμφωνα λοιπόν με την κατανομή αυτή (πίν. 53) το μεγαλύτερο κρατικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται κατά πρώτο λόγο στην πολιτιστική κληρονομιά (£2.868.730 ή ποσοστό 59,6%) και κατά δεύτερο λόγο στη θεατρική ανάπτυξη (£231.000 ή ποσοστό 4,8%), με τους τομείς των εικαστικών τεχνών (£216.410 ή ποσοστό 4,5%) και των βιβλιοθηκών (£9.567 ή ποσοστό 0,2%) να ακολουθούν. Η Κύπρος συγκρινόμενη με τις χώρες της ΕΕ κατέχει τη δεύτερη θέση (μετά το Λουξεμβούργο) ως προς το ύψος των κονδυλίων που διατίθενται για την πολιτιστική κληρονομιά, ενώ στη θεατρική ανάπτυξη κατέχει την όγδοη. Στον τομέα των εικαστικών τεχνών κατέχει την τρίτη θέση (μετά την Ολλανδία και τη Γαλλία), παρόλο που το ποσοστό των κονδυλίων που διατίθενται ελάχιστα είναι χαμηλότερο από εκείνο της θεατρικής ανάπτυξης.⁹³ Στον τομέα των γραμμάτων και των βιβλιοθηκών το ποσοστό κονδυλίων που διατίθενται είναι τόσο χαμηλό, που συγκρινόμενη η Κύπρος με τις χώρες της ΕΕ έρχεται τελευταία (βλ. πίν. 53).

Συνολικά τα ποσά που διατίθενται από το κυπριακό κράτος για τον πολιτισμό κυμαίνονται μεταξύ του 0,55% και 1,19%⁹⁴ (μέσος όρος 0,87%) στο σύνολο του Κρατικού Προ-

90. Πρόσφατο παράδειγμα είναι η απόφαση του δημάρχου Λεμεσού να κατεδαφίσει το παραδοσιακό κτίριο των "αποθηκών Θεοδοσίου" και οι εκδηλώσεις αντίδρασης που σημειώθηκαν. Βλ. "Πρωτοφανή επεισόδια στη Λεμεσό", Φιλελεύθερος 23.1.95

91. Στην περίπτωση των σχολών χορού παρόλο που ο Επαγγελματικός Σύνδεσμος Χορού Κύπρου υπέβαλε προς το κράτος προσχέδιο νομοθεσίας και κανονισμών εδώ και αρκετό καιρό (1989), ωστόσο μέχρι σήμερα δεν κατέστη δυνατή η ψήφισή του από τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Βλ. "Ο Επαγγελματικός Σύνδεσμος Χορού Κύπρου καταγγέλλει το Υπουργείο Παιδείας", Φιλελεύθερος 11.5.94

92. Βλ. παραπάνω σ. 174-175.

93. Η υψηλή θέση που φαίνεται να κατέχει η Κύπρος στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς και των εικαστικών τεχνών, συγκριτικά με τις χώρες της ΕΕ, οφείλεται στα ασυνήθιστα υψηλά κονδύλια που διατέθηκαν για σκοπούς απαλλοτρίωσης αρχαιολογικών χώρων στην περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ στην περίπτωση των εικαστικών τεχνών οφείλεται στο επιπρόσθετο ποσό των £120.726, που διατέθηκε κατά το υπό εξέταση έτος 1985, για σκοπούς ανακαίνισης του κτιρίου που χρησιμοποιήθηκε για στέγαση της υπό ίδρυση τότε Κρατικής Πινακοθήκης.

94. Αξιοσημείωτη είναι η ασυνήθιστα υψηλή διακύμανση από έτος σε έτος του ποσοστού αυτού (βλ. πίν. 55).

ΠΙΝΑΚΑΣ 54
Πολιτιστικές δαπάνες των χωρών της ΕΕ και της Κύπρου για το έτος 1985
Μονάδα (000,000)

Χώρα	Πληθυσ.	Δαπάνες εθν. νόμ.)	Δαπάνες (ECU)	% στον Κράτ. Προϋπ.	Κατά κεφ. δαπ.(ECU)	Ακάθαρ. Εθν. Προϊόν	% στο Ακάθ. Εθν. Προϊόν
Γερμανία	61.42	3.146	1.368	0,671	22,3	735.9	0,186
Γαλλία	5.84	9.923	1.454	0,986	26,5	674.6	0,215
Ιταλία	56.96	1.744.000	1.274	0,446	22,3	472.8	0,269
Ολλανδία	14.56	1.251	497	0,728	34,1	164.0	0,303
Βέλγιο	9.84	10.000	224	0,529	22,8	104.5	0,214
Λουξεμβ.	0.36	374	8	0,511	22,2	4.6	0,174
Μεγ. Βρετ.	56.29	275	447	0,221	7,9	588.2	0,076
Ιρλανδία	3.50	16	22	0,182	6,3	22.4	0,098
Δανία	5.10	1.470	184	0,788	36,0	76.0	0,242
Ελλάδα	9.59	7.192	79	0,426	8,2	43.5	0,182
Ισπανία	38.28	69.390	564	0,623	14,7	221.8	0,254
Πορτογ.	10.29	4.882	56	0,370	5,4	27.2	0,206
Κύπρος	0.54	4	10	1,014	18,7	3.2	0,314

Πηγή: The public administration and the funding of culture in the European Community, Δημογραφική και Οικονομική Έκθεση του 1991 και Δημογραφική Έκθεση του 1985. Η επεξεργασία των στοιχείων για την Κύπρο έγινε από το συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 55
Αναλογία των πολιτιστικών δαπανών στον πληθυσμό, στον Κρατικό Προϋπολογισμό και στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για τα έτη 1985-1990 (σε κυπρ. £).
Μονάδα (000,000)

Έτος	Πληθυσμ.	Δαπάνη	% στον Κρατ. Προϋπολ.	Δαπάνη κατά κεφαλή	Ακαθάρ. Εθν. Προϊόν	% στο Ακαθ. Εθν. Προϊόν
1985	0.544.6	4.660.4	1,01	8,56	1.482.2	0,314
1986	0.550.9	4.285.7	0,90	7,78	1.600.9	0,268
1987	0.556.6	3.435.3	0,62	6,17	1.781.2	0,193
1988	0.562.7	7.555.4	1,16	13,43	1.996.4	0,378
1989	0.568.5	4.437.2	0,65	7,81	2.257.5	0,197
1990	0.575.0	4.194.6	0,55	7,29	2.574.4	0,163

Πηγή: Δημογραφική και Οικονομική Έκθεση του 1991 και Δημοσιονομικές Εκθέσεις των ετών 1985-1990. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 56

Διοικητικές και αναπτυξιακές δαπάνες των Πολιτιστικών Υπηρεσιών για τα έτη 1984-1991 (σε κυπρ. £).

Έτος	Διοικητικές δαπάνες		Αναπτυξιακές δαπάνες		Σύνολο	
	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%
1984	337.868	73,40	122.453	26,60	460.321	0,12
1985	443.700	65,66	232.024	34,34	675.724	0,15
1986	508.262	68,16	237.425	31,84	745.687	0,16
1987	592.258	60,46	387.313	39,54	979.571	0,18
1988	651.670	61,59	406.470	38,41	1.058.140	0,16
1989	700.009	65,99	360.794	34,01	1.060.803	0,16
1990	779.094	63,75	443.025	36,25	1.222.119	0,16
1991	880.125	62,99	517.254	37,01	1.397.379	0,16

Πηγή: Δημοσιονομικές Εκθέσεις των ετών 1984-1991. Επεξεργασία του συγγραφέα.

υπολογισμού (έτη 1984-1990). Το ποσοστό αυτό βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα από τα επίπεδα της ΕΕ, στην οποία τα πολιτιστικά κονδύλια κυμαίνονται από 0,18% (Ιρλανδία) μέχρι 0,99% (Γαλλία), κατά μέσο όρο 0,59% (βλ. πίν. 54). Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί πως το υψηλό αυτό ποσοστό, καθώς και η μεγάλη ετήσια διακύμανσή του, οφείλονται μάλλον στα μεγάλα ποσά που διατίθενται κατά καιρούς στις απαλλοτριώσεις αρχαιολογικών χώρων (αρχαιολογικές δαπάνες). Έτσι, συγκρίνοντας το ποσοστό των δαπανών των Πολιτιστικών Υπηρεσιών (0,12%-0,18%) με εκείνο του Τμήματος Αρχαιοτήτων (0,31%-0,93%), διαπιστώνεται μια διαφορά ύψους 0,19%-0,75%, (μέσος όρος 0,47), που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις υψηλές δαπάνες για απαλλοτριώσεις του Τμήματος Αρχαιοτήτων (βλ. πίν. 56 και 57).

Φυσικά ο πιο ασφαλής τρόπος διακρίβωσης του βαθμού πολιτιστικής ανάπτυξης μιας χώρας είναι η επισήμανση του ποσοστού των πολιτιστικών δαπανών στο σύνολο του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.⁹⁵ Στην Κύπρο το ποσοστό αυτό, κατά την περίοδο 1985-1990, κυμαινόταν από 0,163% μέχρι 0,378% (μέσος όρος 0,270%), ποσοστό που θεωρείται από τα υψηλότερα στις χώρες μέλη της ΕΕ, όπου το ποσοστό αυτό κυμαίνεται μεταξύ του 0,076% (Μεγάλη Βρετανία) και του 0,303% (Ολλανδία), κατά μέσο

95. Στην περίπτωση αυτή υπολογίζεται το ποσοστό των πολιτιστικών δαπανών όχι απλώς συγκριτικά προς το σύνολο των κρατικών δαπανών, όπως αυτές φαίνονται στους Κρατικούς Προϋπολογισμούς, αλλά σε σύγκριση με ολόκληρη την ακαθάριστη παραγωγή της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 57

Διοικητικές και αναπτυξιακές δαπάνες του Τμήματος Αρχαιοτήτων για τα έτη 1984-1991 (σε κυπρ. £)

Έτος	Διοικητικές δαπάνες		Αναπτυξιακές δαπάνες		Σύνολο	
	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%
1984	483.824	13,38	3.131.497	86,62	3.615.321	0,93
1985	511.120	15,12	2.868.730	84,88	3.379.850	0,74
1986	610.567	21,33	2.251.342	78,67	2.861.909	0,60
1987	649.137	37,19	1.096.553	62,81	1.745.690	0,31
1988	728.341	12,78	4.969.104	87,22	5.697.445	0,87
1989	785.027	31,12	1.737.272	68,88	2.522.299	0,37
1990	894.331	46,39	1.033.632	53,61	1.927.963	0,25
1991	980.865	26,49	2.722.580	73,51	3.703.445	0,42

Πηγή: Δημοσιονομικές Εκθέσεις των ετών 1984-1991. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

όρο 0,190%. Πιο συγκεκριμένα για το έτος 1985, έτος για το οποίο επιχειρείται στην εργασία αυτή σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ, η σύγκριση αποβαίνει ακόμη πιο ευνοϊκή για την Κύπρο, εφόσον κατά το έτος αυτό το ποσοστό των πολιτιστικών δαπανών του νησιού στο σύνολο του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ανέρχεται στο 0,312%, ποσοστό που όχι μόνο καμιά χώρα της ΕΕ δε φθάνει, αλλά είναι και αρκετά πιο υψηλό από το μέσο όρο του ποσοστού όλων των χωρών μελών της ΕΕ. (βλ. πίν. 54). Αλλά και όσον αφορά την κατά κεφαλή δαπάνη που διαθέτει το κυπριακό κράτος για τον πολιτισμό, η Κύπρος κατέχει ικανοποιητική θέση συγκρινόμενη με τις χώρες μέλη της ΕΕ. Το ποσό αυτό κατά το 1985 ανερχόταν στα 18,7 ECU,⁹⁶ κατατάσσοντας την Κύπρο 6η μεταξύ των χωρών της ΕΕ, στις οποίες το ποσό αυτό κυμαίνεται μεταξύ 5,4 (Πορτογαλία) και 36 ECU (Δανία), βλ. πίν. 54.

Όχι όμως πολύ ενθαρρυντική κατάσταση παρουσιάζεται στα πολιτιστικά κονδύλια της Κύπρου, αν επιχειρηθεί σύγκριση των διοικητικών πολιτιστικών δαπανών με τις αναπτυξιακές. Κατά τη σύγκριση αυτή οι διοικητικές πολιτιστικές δαπάνες του κυπριακού

96. Σε κυπριακές λίρες το ποσό αυτό αντιστοιχεί με £8,56. Την κατά κεφαλή κρατική πολιτιστική δαπάνη για ολόκληρη την περίοδο 1985-1990 βλ. στον πίν. 55.

ΠΙΝΑΚΑΣ 58

Σύνολο κρατικών διοικητικών και αναπτυξιακών πολιτιστικών δαπανών για τα έτη 1984-1990 (σε κυπρ. £).

Έτος	Διοικητικές δαπάνες		Αναπτυξιακές δαπάνες		Σύνολο	
	Ποσό	%	Ποσό	%	Ποσό	%
1984	1.346.057	28,94	3.305.040	71,06	4.651.097	1,19
1985	1.488.033	31,93	3.172.336	68,07	4.660.369	1,01
1986	1.690.129	39,44	2.595.546	60,56	4.285.675	0,90
1987	1.845.901	53,73	1.589.379	46,27	3.435.280	0,62
1988	2.060.673	27,27	5.494.696	72,73	7.555.369	1,16
1989	2.108.074	47,51	2.329.135	52,49	4.437.209	0,65
1990	2.429.279	57,91	1.765.301	42,09	4.194.580	0,55

Πηγή: Δημοσιονομικές Εκθέσεις για τα έτη 1984-1990. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε από το συγγραφέα.

κράτους φαίνεται να είναι ασύγκριτα υψηλότερες από τις αντίστοιχες δαπάνες των χωρών μελών της ΕΕ.⁹⁷ Οι δαπάνες αυτές, για την περίοδο 1984-1990, ανέρχονταν στο 27,27% - 57,91%, κατά μέσο όρο 42,59% (βλ. πίν. 58). Πιο συγκεκριμένα για το 1985, έτος για το οποίο επιχειρείται η σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ, το ποσοστό αυτό ήταν 30,8% κατατάσσοντας την Κύπρο πρώτη μεταξύ των χωρών της ΕΕ, στις οποίες το ποσοστό των δαπανών αυτών κατά το πιο πάνω έτος κυμαινόταν μόνο μεταξύ του 3% (Δανία) και 23,6% (Πορτογαλία), κατά μέσο όρο 13,3%, (βλ. πίν. 53). Επομένως παρόλο που τα κονδύλια που διατίθενται από το κυπριακό κράτος για τον πολιτισμό, συγκριτικά με τα κονδύλια που διατίθενται από τις χώρες της ΕΕ, δεν είναι ευκαταφρόνητα, ωστόσο μια πιο ορθολογική κατανομή τους (μεταξύ διοικητικών και αναπτυξιακών δαπανών) θα ήταν αναζωογονοτική για την πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού. Αξίζει φυσικά να σημειωθεί πως η γενική οικονομική πολιτιστική εικόνα του νησιού θα παρουσιάσει ακόμη πιο καλή, αν συνυπολογιστούν και οι πολιτιστικές δαπάνες των Δήμων,⁹⁸ των πολιτιστικών κέντρων και των οργανισμών ιδιωτικής πρωτοβουλίας, καθώς και άλλων κρατικών και ημικρατικών υπηρεσιών που αναπτύσσουν πολιτιστική δραστηριότητα και των οποίων οι δαπάνες δεν είναι εύκολο να υπολογιστούν, λόγω δυσκολίας εξασφάλισης ακριβών οικονομικών στοιχείων για τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες.

97. Ιδιαίτερα υψηλές διοικητικές δαπάνες παρουσιάζουν οι ΠΟΥΥΠ και ο ΘΟΚ, σε αντίθεση με το Τμήμα Αρχαιοτήτων που παρουσιάζει υψηλότερες αναπτυξιακές δαπάνες λόγω μεγάλων κονδυλίων απαλλοτρίωσης αρχαιολογικών χώρων βλ. πίν. 25, 35 και 57.

98. Μια αδρομερή εικόνα των πολιτιστικών κονδυλίων μερικών από τους Δήμους βλ. πιο πάνω σ. 154-155.

4. Κτιριακή υποδομή. Στην Κύπρο φαίνεται πως δε δίνεται η απαιτούμενη σημασία στα έργα πολιτιστικής υποδομής.⁹⁹ Συγκεκριμένα, ενώ στο Πενταετές Πρόγραμμα Πολιτιστικής Ανάπτυξης του 1989-1993 η υποδομή συγκαταλεγόταν ανάμεσα στους κύριους στόχους του κρατικού προγράμματος, ωστόσο το μόνο "αξιόλογο" έργο πολιτιστικής υποδομής που υλοποιήθηκε κατά την περίοδο εκείνη ήταν η Κρατική Πινακοθήκη με όλα τα γνωστά προβλήματα του κτιρίου.¹⁰⁰ Αξιοσημείωτο επίσης είναι πως η Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής Κύπρου για τη Δεκαετία Πολιτιστικής Ανάπτυξης πουθενά δεν αναφέρει τη λέξη υποδομή, με εξαίρεση την εισήγησή της για ίδρυση Κρατικού Ωδείου και Κέντρου Κινηματογράφου, που μάλλον γίνεται με την έννοια του οργανωτικού μέτρου και όχι της κτιριακής υποδομής.¹⁰¹ Δε θα ήταν υπερβολή αν υποστηριχθεί πως οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες, κατατρυχόμενες από τις υψηλές τους διοικητικές δαπάνες,¹⁰² περιορίζουν το έργο τους κυρίως στη διοργάνωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων αγνοώντας και περιθωριοποιώντας τα έργα πολιτιστικής ανάπτυξης, όπως είναι η κτιριακή υποδομή, με άμεση συνέπεια την παρατηρούμενη δυσκολία στην πολιτιστική δράση και ανάπτυξη στο νησί.¹⁰³

Δ'. Μέσα διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών. Το ΡΙΚ, που αποτελεί τον επίσημο κρατικό ραδιοτηλεοπτικό φορέα, φαίνεται πως δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει σε ικανοποιητικό βαθμό τον επαπειλούμενο κίνδυνο της πολιτιστικής αλλοτρίωσης του κοινού.¹⁰⁴ Συγκεκριμένα μια αδρομερής ανάλυση των προγραμμάτων του Ιδρύματος οδηγεί στη διαπίστωση πως, με το μισό περίπου των προγραμμάτων του, ο επίσημος τηλεοπτικός φορέας της Πολιτείας υποβάλλει στο κυπριακό κοινό μη κυπριακή κουλτούρα, είτε μέσω των ξενόγλωσσων προγραμμάτων του είτε μέσω των ξένων παραγωγών που προβάλλονται από το ίδρυμα.¹⁰⁵ Ούτε φυσικά η εμφάνιση των ιδιωτικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών δε φαίνεται να έχει βελτιώσει αισθητά την κατάσταση. Οι θετικές συνέπειες της ίδρυσης και λειτουργίας των σταθμών αυτών μπορεί να συνο-

99. Χαρακτηριστική είναι η επισήμανση του γενικού διευθυντή του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού κ. Α. Πατζηνάκου, σε πρόσφατη συνέντευξή του στο Φιλελεύθερο, για την ανάγκη δημιουργίας έργων πολιτιστικής υποδομής στο νησί τα οποία, όπως είπε, θα παραμείνουν "για να χαρακτηρίζουν την εποχή μας". Μεταξύ των έργων αυτών ανέφερε ως πρώτη προτεραιότητα την ανέγερση Κρατικής Βιβλιοθήκης και Πινακοθήκης και ως δεύτερη την ανέγερση Μεγάρου Μουσικής, έργα τα οποία κατά τον κ. Πατζηνάκο προωθεί ήδη η νεοοργανωθείσα Επιτροπή Υλοποίησης Πολιτιστικών Έργων Υποδομής, αλλά για τα οποία δεν υπάρχουν ακόμη ούτε συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά σχέδια ούτε εγκεκριμένα κονδύλια. Βλ. "Έργα που θα χαρακτηρίζουν την εποχή μας θα προωθήσει το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού", Φιλελεύθερος 3.4.94.

100. Βλ. πιο πάνω κεφ. Γ' σ. 91.

101. Αρκετά έργα κτιριακής υποδομής εξαγγέλλονται κατά καιρούς από τις διάφορες κυβερνήσεις του νησιού, χωρίς ποτέ να υλοποιούνται. Τέτοια έργα είναι το Πολιτιστικό Κέντρο Λευκωσίας, που εξαγγέλλεται από το 1960, το Κυπριακό Μουσείο, που φαίνεται πως ούτε ύστερα από 12 χρόνια δε θα είναι έτοιμο, η Κυπριακή Βιβλιοθήκη, κ. ά.

102. Για το ύψος των διοικητικών δαπανών συγκριτικά με τις αναπτυξιακές βλ. πιο πάνω σ. 201-202.

103. Μια συνοπτική εικόνα των δυσκολιών που παρουσιάζονται αναφορικά με την πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού βλ. στα άρθρα του Φιλελευθέρου "Εικόνα διάλυσης έργων πολιτισμού" (28.1.95) και "Για τον 'πτωχόν' συγγενή" (30.1.95).

104. Ο κίνδυνος αυτός είναι υπαρκτός, αν πράγματι στο νησί "ο πολιτισμός δε λαμβάνεται σοβαρά υπόψη", όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ομάδα λειτουργών των ΜΜΕ σε τηλεοπτική συζήτηση. Βλ. Τηλεοπτική συζήτηση (1.4.94) από το κανάλι ΡΙΚ2, στο πρόγραμμα "Μ' Ανοιχτά Χαρτιά".

105. Λεπτομέρειες για τα προγράμματα του ΡΙΚ βλ. παραπάνω σ. 144-146.

ψιστούν στην ανάπτυξη πολυφωνίας στον τομέα της τηλεπληροφόρησης και στην αφύπνιση των αρμοδίων του ΡΙΚ για αναβάθμιση και εμπλουτισμό των προγραμμάτων του Ιδρύματος. Πέρα όμως απ' αυτά, η κατάσταση στον τομέα των ραδιοτηλεοπτικών πολιτιστικών προγραμμάτων δε διαφοροποιήθηκε σημαντικά, εφόσον κατά γενική ομολογία το επίπεδο των εκπομπών των περισσότερων ραδιοτηλεοπτικών σταθμών είναι χαμηλού επιπέδου, με τις πολιτιστικές εκπομπές περιθωριοποιημένες-υποβαθμισμένες και την ελληνική γλώσσα "δεινοπαθούσα".¹⁰⁶

Και ο Τύπος όμως δε φαίνεται να ασκεί αξιοζήλευτη πνευματική-πολιτιστική επίδραση στο νησί.¹⁰⁷ Από τα περιοδικά του νησιού ελάχιστα είναι πνευματικού περιεχομένου και τα περισσότερα συχνά είναι βραχύβια. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι αρκετές εφημερίδες και περιοδικά δεν έχουν στήλη "πολιτιστικών", ενώ όσες έχουν, συνήθως την αναθέτουν σε αρχάριους δημοσιογράφους ή σε δημοσιογράφους που δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν σε άλλες στήλες,¹⁰⁸ πράγμα που υποδηλώνει τη "σοβαρότητα" με την οποία αντιμετωπίζει ο δημοσιογραφικός κόσμος τα πολιτιστικά θέματα. Τέλος πρέπει να σημειωθεί πως μόλο που περιλαμβάνεται και η πολιτιστική βιομηχανία στα μέσα διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών, ωστόσο στην Κύπρο αυτή σχεδόν είναι ανύπαρκτη. Ο μόνος τομέας στον οποίο υπάρχει κάποιο δείγμα τέτοιας βιομηχανίας είναι ο τομέας της έκδοσης βιβλίων, όπου λειτουργούν κάποιοι εκδοτικοί οίκοι με ατομικές θυσίες και ρίσκο των ιδίων των ιδρυτών τους.¹⁰⁹

Ε'. Διοικητικός πολιτιστικός μηχανισμός. Στην Κύπρο το σύστημα πολιτιστικής διοίκησης παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

1. Συγκεντρωτισμός. Από την πρακτική της πολιτιστικής δράσης στο νησί συνάγεται ότι το διοικητικό πολιτιστικό σύστημα είναι συγκεντρωτικό με αποτέλεσμα να προβάλλεται το σύστημα διοίκησης της πρωτεύουσας ως πρότυπο και για τις άλλες περιοχές, δημιουργώντας παράλληλα την εντύπωση πως η περιφέρεια βρίσκεται λίγο πολύ σε κατάσταση εξάρτησης και "υποτέλειας" απέναντι στο κέντρο. Ενδεικτικά παραδείγματα του διοικητικού αυτού συγκεντρωτισμού είναι ο τρόπος λήψης των αποφάσεων για τις επιχορηγήσεις, τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και την πραγματοποίηση έργων αρχιτεκτονικής-περιβαλλοντικής πολιτιστικής ανάπτυξης. Τις αποφάσεις αυτές σχεδόν πάντα παίρνει η κεντρική διοίκηση, είτε αυτή λέγεται Πολιτιστικές Υπηρεσίες είτε Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως είτε οποιαδήποτε άλλη Υπηρεσία. Έτσι, κατά τον προγραμματισμό των πολιτιστικών έργων ή δραστηριοτήτων της περιφέρειας, φαίνεται πως δε λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η δημιουργικότητα και η πολιτιστική ταυτότητα των κατοίκων κάθε περιοχής ούτε η αρχή της πολιτιστικής επίδρασης, με συνέπεια την προβληματική επίτευξη των τεθέντων στόχων όχι μόνο στον πολιτιστικό τομέα αλλά και στον ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικό.

106. Βλ. "Θα επικρατήσει η ποιότητα," Φιλελεύθερος 11.8.91

107. Πιο αναλυτικά στοιχεία για τον Τύπο του νησιού βλ. παραπάνω σ. 122.

108. Η άποψη αυτή εκφράστηκε σε τηλεοπτική συζήτηση ομάδας δημοσιογράφων, από το ΡΙΚ2, κατά την 1.4.94 από την εκπομπή "Μ' Ανοιχτά Χαρτιά". Σημειώνεται πως όλοι οι συμμετέχοντες στη συζήτηση δημοσιογράφοι συμφώνησαν, χωρίς κανέναν να τη διαψεύσει.

109. Μερικούς από τους οίκους αυτούς μπορεί ο αναγνώστης να βρει πιο πάνω σ. 71, υποσ. 35.

2. Διασπορά πολιτιστικών φορέων. Η διασπορά των πολιτιστικών φορέων σ' ένα ευρύ φάσμα κρατικών και ημικρατικών Υπηρεσιών προκαλεί αναμφίβολα προβλήματα τόσο στην ομαλή λειτουργία τους όσο και στο μεταξύ τους συντονισμό. Έτσι παρόλο που οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες θεωρούνται ο κεντρικός διοικητικός φορέας του κυπριακού κράτους, ωστόσο στην αρμοδιότητά τους υπάγονται μόνο οι εικαστικές τέχνες, η μουσική, τα γράμματα και οι κοινοτικές βιβλιοθήκες. Οι υπόλοιποι τομείς του πολιτισμού υπάγονται σε άλλους διοικητικούς φορείς, όπως το θέατρο στο ΘΟΚ, οι αρχαιότητες στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων,¹¹⁰ ο κινηματογράφος και τα ΜΜΕ στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών και η κυπριακή χειροτεχνία στο Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού. Πέρα όμως από τους πιο πάνω φορείς, και πλήθος άλλων φορέων, που η αρμοδιότητά τους δεν είναι αμιγώς πολιτιστική, καταπιάνονται με πολιτιστικές δραστηριότητες, χωρίς όμως να υπάρχει οποιαδήποτε επαφή μεταξύ τους ή να γίνεται κάποιος συντονισμός για τις δραστηριότητές τους αυτές. Ακόμη και μετά το 1992, που ο κεντρικός πολιτιστικός φορέας μετονομάστηκε από Μορφωτική Υπηρεσία σε Πολιτιστικές Υπηρεσίες, δεν υπήρξε ουσιαστική αναβάθμισή του, ούτε φυσικά βελτιώθηκε η κατάσταση όσον αφορά το συντονισμό των διάφορων πολιτιστικών φορέων.

3. Προβληματική επάνδρωση και λειτουργία αρκετών πολιτιστικών φορέων. Η μη επάνδρωση κάποιων πολιτιστικών φορέων με ικανοποιητικό και προσοντούχο προσωπικό, καθώς και οι οργανωτικές αδυναμίες των φορέων αυτών, είναι φυσικό να τους καθιστούν αδύναμους να ανταποκριθούν στις ανάγκες της σύγχρονης πολιτιστικής πραγματικότητας. Ως ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων φορέων μπορεί να αναφερθούν το Τμήμα Αρχαιοτήτων, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, η Εθνική Επιτροπή UNESCO (δε λειτουργεί καθόλου σήμερα), η Υπηρεσία Πολιτιστικών Υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, κ.ά. Έτσι, επειδή γίνεται κατανοητή από την επίσημη Πολιτεία η διοικητική αυτή ανεπάρκεια αρκετών από τους πολιτιστικούς φορείς του νησιού, γίνεται προσπάθεια να αντιμετωπιστεί με διάφορες ενέργειες, που ωστόσο δεν μπορεί παρά να χαρακτηριστούν σπασμωδικές και χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Ενέργειες όπως η μετονομασία μερικών από τους φορείς αυτούς (Μορφωτική Υπηρεσία σε Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Υπουργείο Παιδείας σε Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς σε Φορέα Νεολαίας Κύπρου), καθώς και η τάση για ίδρυση ολοένα και νέων τέτοιων πολιτιστικών φορέων, που τις πιο πολλές φορές ούτε καν λειτουργούν (Εθνική Βιβλιοθήκη, Ινστιτούτο Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Κινηματογραφικό Αρχείο, κ.ά.), είναι χαρακτηριστικές της κρατικής αυτής προσπάθειας.

110. Ιδιαίτερα για τις αρχαιότητες, ο γενικός διευθυντής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού κ. Α. Παττηνάκος, σε συνέντευξή του στο Φιλελεύθερο υποστήριξε πως με την υπαγωγή τους στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και Έργων, και όχι στο Υπουργείο του, δημιουργούνται πολλά διοικητικά προβλήματα. βλ. "Έργα που θα χαρακτηρίζουν την εποχή μας θα προωθήσει το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού", Φιλελεύθερος 3.4.94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Από την προηγηθείσα αξιολόγηση του συνόλου της πολιτιστικής δραστηριότητας της Κύπρου συνάγεται πως υπάρχουν αρκετά περιθώρια για λήψη διορθωτικών μέτρων, τόσο στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής όσο και στον τομέα της πολιτιστικής διοίκησης. Ως τέτοια μέτρα προτείνονται τα εξής, χωρίς βέβαια να σημαίνει ότι δεν μπορεί να επισημανθούν και άλλα.

1. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής. Κατά το σχεδιασμό της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής χωρίς αμφιβολία απαιτείται καλύτερος προγραμματισμός και πιο μελετημένα και προσεγμένα βήματα στην οργάνωσή της,¹ πράγμα που δεν είναι εύκολο εγχείρημα, λόγω της δυσκολίας στη διακρίβωση των πολιτιστικών αναγκών της κοινωνίας που από τη φύση τους είναι οικονομικές και εκφράζονται με όρους της αγοράς κατανοητούς μόνο σε "χρηματική" βάση.² Επομένως η κυπριακή Πολιτεία, αφού συνειδητοποιήσει την πιο πάνω δυσκολία και πιστέψει πραγματικά - και όχι απλώς φραστικά³ - στην ανάγκη ποιοτικής αναβάθμισης της κυπριακής κοινωνίας, ενδείκνυται να προχωρήσει στη χάραξη της πολιτιστικής της πολιτικής με επιστημονικό τρόπο. Ο τρόπος αυτός συνίσταται στη διερεύνηση όλου του φάσματος των πολιτιστικών αναγκών του νησιού με πολιτιστικές έρευνες και άλλες μελέτες που, ας σημειωθεί, δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου σήμερα στην Κύπρο,⁴ ώστε να αποφευχθούν οι πρόχειροι και αυθαίρετοι σχεδιασμοί που οδηγούν σε αντιφάσεις, παλινδρομήσεις και ανακολουθίες. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση για διερεύνηση των πολιτιστικών αναγκών οποιασδήποτε κοινωνίας είναι ο ακριβής προσδιορισμός του αντικειμένου της πολιτιστικής πολιτικής με την οριοθέτηση του πολιτιστικού χώρου,⁵ πράγμα το οποίο φαίνεται ότι δεν επιχειρήθηκε στο νησί με κανέναν τρόπο, όπως τουλάχιστο μαρτυρείται από τη διασπορά του πολιτιστικού φαινομένου σε πλήθος διοικητικών φορέων.

Κατά τη διατύπωση της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους πρέπει να ληφθεί υπόψη πως ο καθορισμός των σκοπών και στόχων της πολιτικής αυτής είναι θεμελιώδες έργο. Έτσι πρώτα απ' όλα, πέρα από τη διακρίβωση των πραγματικών πολιτιστικών

1. Όλα τα πολιτικά κόμματα του νησιού συμφωνούν πως η κυπριακή πολιτιστική πολιτική χρειάζεται να τεθεί πάνω σε πιο οργανωμένη και προγραμματισμένη βάση. Βλ. "Τα κόμματα καταθέτουν την πολιτιστική πολιτική τους", Φιλελεύθερος 28.4.91 και 29.4.91, καθώς και ΚΕ του ΑΚΕΛ 1990: 3

2. Fabrizio 1981: 381

3. Η μέχρι σήμερα προσέγγιση του θέματος από το κυπριακό κράτος υποδηλώνει μόνο φραστική αντιμετώπιση των θεμάτων του πολιτισμού με αλληπάλληλες μετονομασίες των διάφορων πολιτιστικών φορέων, χωρίς πραγματικό αντίκρισμα, με την εξαγγελία ίδρυσης νέων πολιτιστικών φορέων, που δεν ιδρύονται ποτέ, και με την ψήφιση πολιτιστικών νομοθετημάτων, που παραμένουν ανενεργά για αρκετά χρόνια.

4. Τέτοιες μελέτες αναλαμβάνει και το Συμβούλιο της Ευρώπης, που αφορούν σε πρώτο στάδιο τη διαπίστωση των πολιτιστικών αναγκών των χωρών μελών του Συμβουλίου και σε δεύτερο στάδιο την εισήγηση διορθωτικών μέτρων για την πολιτιστική πολιτική των χωρών αυτών. Βλ. Παναγιώτου 1992: 6

5. Για το πρόβλημα της οριοθέτησης του πολιτιστικού χώρου βλ. κεφ. Α' σ. 19

αναγκών της κυπριακής κοινωνίας, απαιτείται αυστηρή συνοχή μεταξύ των σκοπών και στόχων και των προβλεπόμενων μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για την πραγμάτωσή τους. Η συνοχή αυτή θα επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό με την αποσαφηνισμένη και ξεκάθαρη διατύπωση των πολιτιστικών σκοπών και στόχων, καθώς και με τη διερεύνηση των οικονομικών και άλλων δυνατοτήτων για υλοποίησή τους. Οι πολιτιστικοί σκοποί και στόχοι είναι φανερό πως πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των σκοπών και στόχων της γενικότερης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής του κράτους και να αποβλέπουν στην εφαρμογή τέτοιων μέσων, "που να συμβάλλουν στην ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών για εμπειρίες, έκφραση και επαφή, καθώς και στο να παρουσιάσουν την κουλτούρα ως μέσο εξερεύνησης της πραγματικότητας και κριτικής αξιολόγησης της κοινωνίας".⁶

Επειδή όμως ο πολιτιστικός τομέας δεν είναι στατικός, αλλά συνεχώς μεταβαλλόμενος, η διατύπωση συλλογικών και αντικειμενικών σκοπών δεν είναι πάντα εύκολη.⁷ Στην Κύπρο παρουσιάζονται αρκετά προβλήματα στη διατύπωση των πολιτιστικών σκοπών και στόχων όχι μόνο διότι δεν υπάρχουν καθόλου έρευνες και μελέτες στον τομέα του πολιτισμού, αλλά και διότι το διοικητικό πολιτιστικό σύστημα είναι τέτοιο, που δεν ευνοεί τη συνεργασία και επικοινωνία των φορέων αυτών ούτε στο διοικητικό πεδίο ούτε στο πεδίο της από κοινού χάραξης της πολιτιστικής πολιτικής της χώρας. Ωστόσο η συλλογική συμμετοχή των εμπλεκόμενων φορέων, για τον καθορισμό των πολιτιστικών σκοπών και στόχων, είναι παραπάνω από απαραίτητη, επειδή η πολιτιστική πολιτική δεν αφορά μόνο τις τέχνες και τα γράμματα, αλλά και το κοινωνικό περιβάλλον (εκπαίδευση, εργασιακό περιβάλλον, οικογενειακό περιβάλλον, ψυχαγωγία και κοινωνική μέριμνα), καθώς και το ανθρωποποιητο περιβάλλον (σχεδιασμός φυσικού και ψυχαγωγικού περιβάλλοντος, συντήρηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και κάθε είδους πολιτιστικής κληρονομιάς). Ως εκ τούτου, κατά τη διατύπωση των σκοπών και στόχων της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής, ενδείκνυται η συμμετοχή όχι μόνο των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, αλλά και όλων των εμπλεκόμενων φορέων, που παρατίθενται στο διάγραμμα 3.⁸

Γενικά πρέπει να επισημανθεί πως μια επιστημονικά διατυπωμένη πολιτιστική πολιτική στοχεύει στην εκπόνηση ενιαίου σχεδίου για ισόρροπη πολιτιστική ανάπτυξη ολόκληρης της χώρας, μέσα από το οποίο προωθείται η δημιουργία της απαραίτητης πολιτιστικής υποδομής και η εκπαίδευση κατάλληλα ειδικευμένου προσωπικού, απαραίτητων προϋποθέσεων για την ομαλή λειτουργία του πολιτιστικού τομέα. Η εκπόνηση ενός τέτοιου πολιτιστικού σχεδίου από το κυπριακό κράτος, που θα στηρίζεται στις αρχές και κανόνες που ισχύουν διεθνώς καθώς και στις συγκεκριμένες πολιτιστικές ανάγκες της κάθε ιστορικο-γεωγραφικής περιοχής του νησιού

6. Τους σκοπούς αυτούς έθεσε η σουηδική πολιτιστική πολιτική. Βλ. Council of Europe 1990: 72

7. Για τις δυσκολίες και τα προβλήματα που συνεπάγεται η διατύπωση των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής βλ. πιο πάνω σ. 7

8. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Σουηδίας, όπου η κυβέρνηση, πριν από την έγκριση των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής του κράτους, ζήτησε τις απόψεις και των άλλων εμπλεκόμενων πολιτιστικών φορέων, όπως του Εθνικού Συμβουλίου της Παιδείας, του Εθνικού Συμβουλίου Ευημερίας, του Εθνικού Συμβουλίου Μετανάστευσης και Πολιτογράφησης, κ. ά. Βλ. Council of Europe 1990: 73.

ξεχωριστά, θα συμβάλει αναμφίβολα στην αποφυγή των άσκοπων επενδυτικών δαπανών και την επιτυχία της αποκεντρωτικής προσπάθειας του κράτους εφαρμόζοντας στην πράξη την πολιτιστική δημοκρατία. Κατά την εκπόνηση του σχεδίου απαιτείται μεγάλη προσοχή, ώστε με αυτό αφενός να βοηθηθούν οι μάζες να ανακαλύψουν τις πραγματικές πολιτιστικές τους ανάγκες και αφετέρου να περιοριστεί ο κίνδυνος καταδίκης σε πολιτιστική απομόνωση μεγαλύτερων ή μικρότερων λαϊκών μαζών, ενισχύοντας έτσι τις τάξεις του λεγόμενου μη-κοινού στο νησί.

2. Ίδρυση Εθνικού Πολιτιστικού Συμβουλίου (ΕΠΣ). Πριν η κυπριακή Πολιτεία προβεί στην ίδρυση οποιουδήποτε πολιτιστικού φορέα (ή τη μετεξέλιξη των ήδη υπαρχόντων), απαιτείται η διερεύνηση ολόκληρου του φάσματος των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, σε συνδυασμό με την οριοθέτηση του χώρου αυτού. Το θεμελιώδες αυτό έργο ενδείκνυται να αναλάβει το Εθνικό Πολιτιστικό Συμβούλιο (ΕΠΣ) για την ίδρυση του οποίου το κράτος οφείλει να μεριμνήσει. Το ΕΠΣ μπορεί να ιδρυθεί σύμφωνα με τα πρότυπα άλλων χωρών και αφού ληφθεί υπόψη η πολιτιστική παράδοση και οι ιδιαίτερες συνθήκες πολιτιστικής δραστηριότητας στην Κύπρο. Ο ρόλος του Συμβουλίου αυτού πρέπει βασικά να είναι συμβουλευτικός και να εισηγείται λύσεις σε προβλήματα που θα του παρουσιάζει ο κεντρικός πολιτιστικός φορέας, ή άλλοι πολιτιστικοί οργανισμοί, καθώς και να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για πολιτιστικούς τομείς, όπου κατά καιρούς θα κρίνει πως απαιτούνται.⁹

Η σύνθεση του ΕΠΣ πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να αντιπροσωπεύονται σ' αυτό όλες οι πολιτιστικές τάσεις, όλες οι αξιολογες πολιτισμικές δημιουργικές ομάδες του λαού, καθώς και όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα του νησιού. Το Σώμα αυτό αποτελεί εφαρμογή στην πράξη της πολιτιστικής δημοκρατίας και αποκέντρωσης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, στοχεύοντας στην ενεργό συμμετοχή μέσα από τις διαδικασίες του όλων των κρατικών, ημικρατικών, ιδιωτικών και δημοτικών πολιτιστικών φορέων. Έτσι η διάρθρωση-δομή του κυπριακού ΕΠΣ μπορεί να είναι η εξής: Διοικητικό Συμβούλιο, με αντιπροσώπευση όλου του φάσματος των πολιτιστικών φορέων και ιδρυμάτων του νησιού¹⁰ και συμμετοχή μέχρι τριών προσωπικοτήτων του πολιτισμικού και/ή του πολιτιστικού χώρου, καθώς και εκπροσώπου του Πανεπιστημίου Κύπρου.¹¹ Επιτροπές, μόνιμες ή προσωρινές, οι οποίες θα λειτουργούν για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων που τυχόν θα αναφύονται σε κάθε πολιτιστικό τομέα και που θα προεδρεύονται από ένα μέλος του ΔΣ. Η διοίκηση του ΕΠΣ θα γίνεται από το διευθυντή, διορισμένο από το κράτος σύμφωνα με τις διαδικασίες της Δημόσιας Υπηρεσίας, και από δύο τμηματάρχες, ένα για το Τμήμα Γραμμάτων και Τεχνών και ένα για το Τμήμα Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος, διορισμένους με τις ίδιες διαδικασίες (διάγρ. 7).

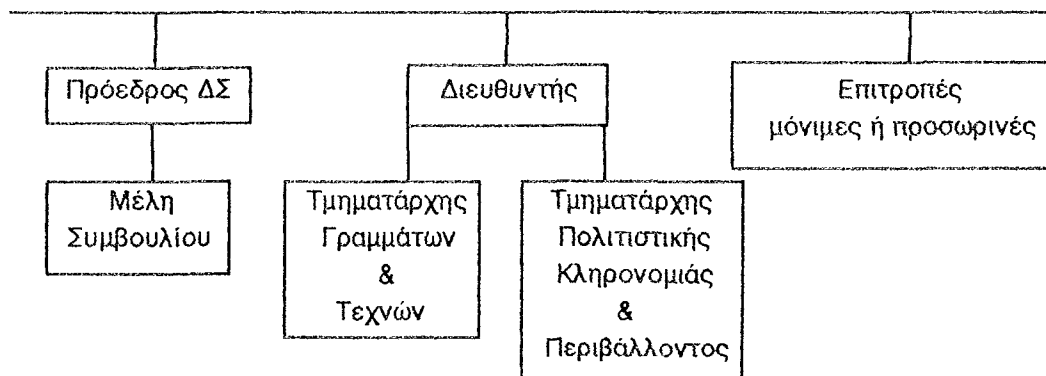
9. Πβλ. με πιο πάνω σ. 20-21

10. Αντιπροσωπευτικοί φορείς και πολιτιστικά ιδρύματα που μπορεί να θεωρηθούν ως ένας πρώτος κατάλογος για αντιπροσώπευση στο Κυπριακό Εθνικό Πολιτιστικό Συμβούλιο είναι οι κρατικοί, ημικρατικοί και ιδιωτικοί φορείς, που η πολιτιστική τους δραστηριότητα παρουσιάζεται στο κεφ. Δ' (σ. 103-165), καθώς και η Ένωση Δήμων Κύπρου από μέρους της αυτοδιοίκησης.

11. Για τη σύνθεση των ΕΠΣ μερικών χωρών της Ευρώπης, όπως η Σουηδία (13 μέλη) και το Λουξεμβούργο (50 μέλη), μπορεί ο αναγνώστης να ενημερωθεί από την έκδοση του Συμβουλίου της Ευρώπης CounCil of Europe 1990: 84 και την έκδοση της ΕΕ Ca' Zorzi 1989: 64, αντίστοιχα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

Διάρθρωση- στελέχωση του Κυπριακού Εθνικού Πολιτιστικού Συμβουλίου.

Με την ύπαρξη στο νησί ΕΠΣ θα κατοχυρωθεί η ομαλή και αποτελεσματική λειτουργία του τομέα του πολιτισμού, όπως εξάλλου συμβαίνει και με πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπου λειτουργούν τέτοια Συμβούλια.¹² Βασικότερη φυσικά αποστολή του ΕΠΣ θα είναι η εποπτεία ολόκληρου του κυπριακού πολιτιστικού χώρου, με στόχο την εξισορρόπηση των διαφορετικών απόψεων στη διαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής του νησιού. Με τη λειτουργία του ΕΠΣ θα καταστεί δυνατό να διατυπώνεται η κρατική πολιτιστική πολιτική κατά τρόπο πιο ρεαλιστικό και ορθολογικό, αφού ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό θα διαμορφώνεται από τους ίδιους τους δημιουργούς και τους πολιτιστικούς παράγοντες του νησιού και όχι από ανθρώπους που ίσως να μη γνωρίζουν καλά και σε βάθος τα προβλήματα του κυπριακού πολιτιστικού χώρου.¹³

3. Κεντρικός Πολιτιστικός Φορέας. Επισημαίνεται πως η κυπριακή Πολιτεία πριν αποφασίσει για την οποιαδήποτε διάρθρωση του τρόπου διοίκησης του τομέα του πολιτισμού, πρέπει να προβληματιστεί για το ρόλο και την αποστολή της στον τομέα αυτό, καθώς και για το βαθμό ενδεχόμενης κρατικής επέμβασης. Ο προβληματισμός αυτός θα οδηγήσει το κράτος να καταλήξει σε μια από τις πιο κάτω λύσεις: 1. Την ανάθεση της πολιτιστικής διοίκησης σε δημόσια σώματα, περιορίζοντας τον κρατικό ρόλο μόνο στην απλή χρηματοδότηση 2. Την ανάληψη εξ ολοκλήρου από το κράτος της ευθύνης για την πολιτιστική διοίκηση, χρηματοδοτώντας, σχεδιάζοντας και κατευθύνοντας την πολιτιστική πολιτική και 3. Τη διατύπωση της πολιτιστικής πολιτικής από δημόσια σώματα, σε συνεργασία με ιδιωτικά σώματα και Ενώσεις, αναλαμβάνοντας το ίδιο το κράτος εξ ολοκλήρου τη διοίκηση και χρηματοδότηση. Συγκεκριμένα στις χώρες της ΕΕ το φάσμα των διοικητικών φορέων του πολιτισμού, ανάλογα με την περίπτωση της κάθε χώρας, δομείται πάντοτε σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης της συνθετότητας του πολιτιστικού

12. Σχετικές πληροφορίες μπορεί ο αναγνώστης να βρει στα έργα των Wiesand, A.(ed). 1985 "Handbook of Cultural Affairs in Europe" και "Ca' Zorzi, A. 1989 "The Public Administration and the Funding of Culture in the European Community".

13. Οι αντιπρόσωποι του ΕΠΣ μπορεί να συνέρχονται 2-3 φορές το χρόνο για συζήτηση των προτάσεων ειδικών επιτροπών, που μετά από διεξοδική συζήτηση θα οριστικοποιούνται και θα μεταβιβάζονται στη Γενική Διεύθυνση Πολιτισμού.

φαινομένου στην κάθε χώρα, αλλά και σύμφωνα με την αντίληψη που καθεμιά απ' αυτές έχει για τον πολιτισμό και την έκταση που μπορεί να προσλάβουν οι πολιτιστικές δραστηριότητες.¹⁴

Επομένως η κυπριακή Πολιτεία, σύμφωνα με τα πιο πάνω, στοχεύοντας στη διατήρηση του πολιτιστικού αγαθού και την ανάπτυξη της πολιτισμικής λειτουργίας, καθώς και τη διασφάλιση της πλατύτερης δυνατής διάδοσης των πολιτιστικών αγαθών, τόσο σε εθνική κλίμακα όσο και σε παγκόσμια,¹⁵ θα πρέπει να οργανώσει το διοικητικό πολιτιστικό της σύστημα ακολουθώντας τις σύγχρονες επιστημονικές προδιαγραφές.¹⁶ Ιδιαίτερα, όσον αφορά τον κεντρικό φορέα πολιτισμού και τις σκέψεις και συζητήσεις που γίνονται κατά καιρούς για την ονομασία του (ήδη έχει μετονομαστεί σε Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού), πρέπει να επισημανθεί πως δεν εξυπηρετούν κανέναν ουσιαστικό σκοπό, αν αποκλειστικός στόχος τους είναι η μετονομασία του φορέα αυτού.¹⁷

Πρακτική και αποτελεσματική λύση αναφορικά με τη λειτουργία του κεντρικού φορέα πολιτισμού αποτελεί η συνύπαρξη του πολιτισμού με την παιδεία στο ίδιο υπουργείο, όπως εξάλλου γίνεται και σήμερα στο υφιστάμενο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού.¹⁸ Πιο συγκεκριμένα η λύση που προτείνεται είναι η ίδρυση Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού (ΓΕΔΙΠΟ) στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, της οποίας να προΐσταται πολιτικό πρόσωπο με τον τίτλο του γενικού γραμματέα Πολιτισμού (αφού δεν μπορεί να φέρει τον τίτλο του υφυπουργού λόγω συνταγματικών

14. Στην Ισπανία π.χ., το Υπουργείο Πολιτισμού έχει αρμοδιότητα και για τον αθλητισμό και την κοινωνική μέριμνα, στην Ιρλανδία στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Πολιτισμού περιλαμβάνεται, εκτός από τον πολιτισμό, η Τηλεόραση, ο αθλητισμός, η υγεία και η ψυχαγωγία, στη Γερμανία κάθε Land (ομόσπονδη Πολιτεία) διαθέτει Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού που επλαμβάνεται των σχετικών θεμάτων, στην Ιταλία γίνεται διάκριση μεταξύ των θεατρικών τεχνών και του άλλου πολιτισμού (έτσι οι θεατρικές τέχνες υπάγονται σε άλλο υπουργείο με τον τίτλο Υπουργείο Τουρισμού και Ψυχαγωγίας), στη Γαλλία το Υπουργείο Πολιτισμού είναι υπεύθυνο και για τη διδασκαλία των τεχνών σε ανώτερο επίπεδο κτλ. Βλ. Ca' Zorzi 1989: 5.

15. Πβλ. με απόψεις κ. Κόνσολα 1982: 48

16. Σε περίπτωση ομοσπονδιακής λύσης του κυπριακού προβλήματος το γερμανικό πρότυπο πολιτιστικής διοίκησης θα συνιστούσε ίσως μια "ιδανική" λύση στο θέμα της πολιτιστικής διοίκησης του νησιού. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό η κεντρική ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα έχει αρμοδιότητα σε θέματα πολιτιστικής πολιτικής που αφορούν το εξωτερικό, την πολιτιστική νομοθεσία (σε εθνικό επίπεδο) και μερικές φορές θα δρα και σε θέματα πνευματικών δικαιωμάτων και κανονισμών σχετικών με τον ανταγωνισμό. Βλ. Ca' Zorzi 1989: 36.

17. Μεταξύ των πολλών τίτλων που έχουν προταθεί για τον κεντρικό φορέα πολιτισμού της Κύπρου είναι εκείνος του Υφυπουργείου Πολιτισμού με τρεις Διευθύνσεις, την Αρχαιολογική, των Γραμμάτων και των Τεχνών, και των Ανθρωπιστικών Θεμάτων (Γ. Κατσούρης, διευθυντής Πολιτιστικών Υπηρεσιών), του Κεντρικού Φορέα Πολιτισμού, που να λειτουργεί ως ημικρατικός οργανισμός (κόμμα ΑΚΕΛ), του Υφυπουργείου ή Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού (Γ. Βασιλείου, τέως πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας), του Υπουργείου Πολιτισμού (κόμματα ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ), της Υπηρεσίας Πολιτισμού (ΔΗΣΥ και κόμμα των Φιλελευθέρων). Βλ. "Η ιδανικότερη λύση είναι ένα Υφυπουργείο Πολιτισμού", "Οι υποψήφιοι πρόεδροι καταθέτουν το προεκλογικό τους πρόγραμμα στον τομέα Τέχνη και Πολιτισμός" και "Τα κόμματα καταθέτουν την πολιτιστική πολιτική τους", Φιλελεύθερος 5.7.92, 2.2.93, 28.4.91 και 29.4.91.

18. Πβλ. με πιο πάνω σ. 4

κωλυμάτων¹⁹), διοριζόμενο από την εκάστοτε κυβέρνηση. Η διοικητική πυραμίδα θα συνεχίζεται προς τα κάτω με το διευθυντή της Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού και τους διευθυντές των επιμέρους Διευθύνσεων ή Τομέων, που μπορεί να είναι οι εξής: Διεύθυνση Γραμμάτων, Διεύθυνση Τεχνών, Διεύθυνση Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος,²⁰ Τομέας Πολιτιστικών Κέντρων & Ιδρυμάτων, Τομέας Διεθνών & Δημόσιων Σχέσεων και Τομέας Καλλιτεχνικής Εκπαίδευσης, ο οποίος μπορεί να περιλαμβάνει και την εκπαίδευση ενηλίκων (βλ. διάγρ. 8). Στη ΓΕΔΙΠΟ θα μπορούσε να λειτουργεί και Γραφείο Συντονισμού, εφόσον ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί στο χώρο του πολιτισμού είναι η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των διάφορων πολιτιστικών Τμημάτων και Υπηρεσιών.²¹ Τέλος η λειτουργία στη ΓΕΔΙΠΟ Επιτροπής Επιχορηγήσεων Συγγραφέων, Καλλιτεχνών και Πολιτιστικών Ιδρυμάτων, που να προβαίνει σε εισηγήσεις προς το ΕΠΣ αναφορικά με τις πολιτιστικές επιχορηγήσεις, θα διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμό τη διαδικασία των κρατικών επιχορηγήσεων.²²

Με το διοικητικό "πρότυπο" της Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού που προτείνεται θεωρείται πως λύνονται πολλά προβλήματα της πολιτιστικής διοίκησης του νησιού, επειδή για τη λειτουργία του "προτύπου" αυτού λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες του πολιτιστικού χώρου της Κύπρου και παράλληλα λαμβάνεται πρόνοια για το συντονισμό, τόσο οριζόντια όσο και κάθετα, μεταξύ όλων των πολιτιστικών φορέων. Στο "πρότυπο" αυτό επίσης προβλέπεται συντονισμός της εκπαιδευτικής με την πολιτιστική πολιτική, αλλά παράλληλα και σχετική ανεξαρτητοποίηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων από τις δραστηριότητες της εκπαίδευσης με την ύπαρξη πρόνοιας για διορισμό πολιτικού προσώπου στη θέση του προϊσταμένου της Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού. Τέλος η λειτουργία Επιτροπής Επιχορηγήσεων στη Γενική Διεύθυνση Πολιτισμού, που θα εισηγείται προς το ΕΠΣ τα υποψήφια άτομα και φορείς για κρατική επιχορήγηση, λύνει σε μεγάλο βαθμό το ακανθώδες πρόβλημα των πολιτιστικών επιχορηγήσεων, εκδημοκρατικοποιώντας το θεσμό, αλλά ταυτόχρονα συμβάλλοντας και στην άρση παρεξηγήσεων και προστριβών.

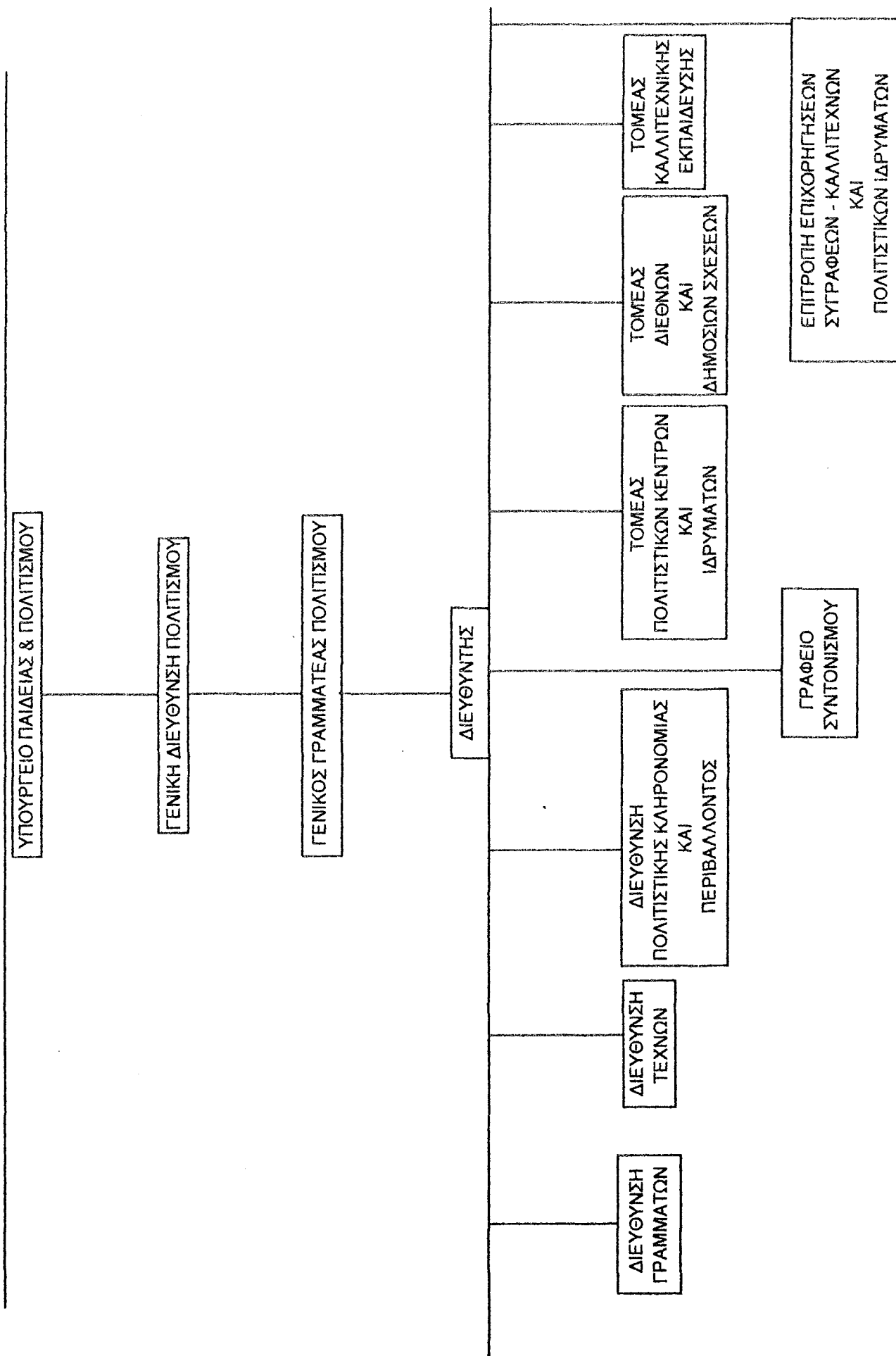
19. Κατά την περίοδο 1979-1980 είχε δημιουργηθεί θέση υφυπουργού στο Υπουργείο Παιδείας, όχι φυσικά για τον τομέα του πολιτισμού, η οποία όμως για συνταγματικούς λόγους σύντομα καταργήθηκε.

20. Στη Διεύθυνση Πολιτιστικής Κληρονομιάς καλό θα ήταν να λειτουργεί Ειδική Υπηρεσία Προστασίας των Αρχαιοτήτων κατά το πρότυπο που λειτουργούν οι Υπηρεσίες για προστασία των εθνικών μνημείων, των αρχαιοτήτων και των πλαστικών τεχνών στην Ολλανδία. Βλ. Ca' Zorzi 1989: 68.

21. Το έργο του Γραφείου Συντονισμού, πέρα από το συντονισμό των ιδίων των Διευθύνσεων και των Τομέων της ΓΕΔΙΠΟ, θα εκτείνεται και στο συντονισμό μεταξύ της ΓΕΔΙΠΟ και των άλλων κρατικών, ημικρατικών και ιδιωτικών φορέων, των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς και του ΕΠΣ. Μια τέτοια Υπηρεσία ιδρύθηκε και λειτουργεί στην Ισπανία. Βλ. Ca' Zorzi 1989: 9.

22. Τέτοια Επιτροπή λειτουργεί στη Σουηδία, η οποία όμως προβαίνει η ίδια στην κατανομή των επιχορηγήσεων. Βλ. Council of Europe 1990: 82.

Διάρθρωση Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού

4. Αποκέντρωση. Η αποκέντρωση, βασική προϋπόθεση για εφαρμογή στην πράξη της πολιτιστικής δημοκρατίας, θεωρείται από τον Girard ως ο πρώτος κανόνας οποιασδήποτε πολιτιστικής πολιτικής.²³ Τρόποι διοικητικής πολιτιστικής αποκέντρωσης υπάρχουν πολλοί,²⁴ από τους οποίους οι αρμόδιοι φορείς που επιλαμβάνονται των θεμάτων της κυπριακής πολιτιστικής πολιτικής ενδείκνυται να επιλέξουν τον καταλληλότερο για την περίπτωση. Ωστόσο οποιοδήποτε πολιτιστικό μοντέλο αποκέντρωσης και αν εφαρμοστεί στην περίπτωση της Κύπρου, αναμφίβολα πρέπει να έχει γνώμονα τη δημιουργία θετικής "πολιτιστικής εικόνας" για την περιφέρεια, αυξάνοντας έτσι το βαθμό προσελκυστικότητάς της. Ως υποβοηθητικά μέτρα για την ενίσχυση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιφέρειας μπορεί να θεωρηθούν η δημιουργία επαρκούς πολιτιστικής υποδομής με τον απαραίτητο εξοπλισμό, η παρουσία έμπειρου και ειδικευμένου προσωπικού, η εξασφάλιση ικανοποιητικών χρηματικών κονδυλίων, καθώς και η διασφάλιση επαρκούς προσφοράς πολιτιστικών υπηρεσιών.

Η ίδρυση Επαρχιακών Πολιτιστικών Γραφείων (ΕΠΟΓ), που θα λειτουργούν ως προέκταση της Γενικής Διεύθυνσης Πολιτισμού στην περιφέρεια, θα αποτελέσει ίσως την ιδανικότερη λύση για εφαρμογή στην πράξη της αποκέντρωσης στο νησί. Εξάλλου η λύση αυτή συνάδει και με το γενικότερο διοικητικό σύστημα της Κύπρου, το οποίο ουσιαστικά βασίζεται σε αποκεντρωτικά πρότυπα με διοικητική χωρική μονάδα την Επαρχία όπου λειτουργεί η Επαρχιακή Διοίκηση με επικεφαλής τον Επαρχο.²⁵ Το πρόβλημα της μεταβίβασης εξουσιών από την κεντρική διοίκηση στα ΕΠΟΓ, και πιο συγκεκριμένα η έκταση των εξουσιών αυτών, το χρονοδιάγραμμα που θα ακολουθηθεί, καθώς και ο τρόπος μεταβίβασής τους, είναι θέματα που πρέπει να συζητηθούν με τη δέουσα προσοχή από τους αρμόδιους λειτουργούς του κράτους, ώστε να ληφθούν οι πιο σωστές αποφάσεις. Το βέβαιο είναι πως οι εξουσίες αυτές πρέπει βαθμιαία και με πολλή σύνεση να εκχωρηθούν από την κεντρική εξουσία, για να μην υπάρξει στα πρώτα στάδια κίνδυνος εξάρθρωσης του όλου συστήματος πολιτιστικής διοίκησης του νησιού. Ως πλεονέκτημα του αποκεντρωτικού αυτού συστήματος θεωρείται η ορθή και γρήγορη αντιμετώπιση των πολιτιστικών προβλημάτων της περιφέρειας. Γιατί, αν και οι υπάλληλοι των ΕΠΟΓ θα είναι μέλη της ίδιας γραφειοκρατικής μηχανής, όπως και οι υπάλληλοι της κεντρικής εξουσίας, ωστόσο λογικά αναμένεται να είναι περισσότερο ενήμεροι για τα πολιτιστικά προβλήματα της επαρχίας τους, πράγμα που θα τους καθιστά πιο ικανούς να λαμβάνουν τις σωστές αποφάσεις και να τις προωθούν με πιο ορθό και γρήγορο τρόπο παρά οι υπάλληλοι της κεντρικής εξουσίας.

23. Girard 1983: 172

24. Για τους τρόπους αυτούς βλ. πιο πάνω σ. 22

25. Το διοικητικό σύστημα των Επαρχιακών Διοικήσεων λειτουργεί στην Κύπρο από την εποχή της Τουρκοκρατίας, που καθιερώθηκε με το νόμο του 1864 της Οθωμανικής Επικράτειας, και το οποίο αφού διατηρήθηκε και κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας συνεχίζει να εφαρμόζεται μέχρι σήμερα. Βλ. Λουκαΐδης 1986: 65-66.

5. Πολιτιστική υποδομή. Η δημιουργία αξιόλογης υποδομής στον τομέα των μουσείων, βιβλιοθηκών, πινακοθηκών, θεατρικών αιθουσών, πολιτιστικών κέντρων κτλ. αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού. Κατά την εκτέλεση των έργων αυτών είναι καλό να λαμβάνεται πρόνοια, ώστε τόσο η ανέγερσή τους όσο και η λειτουργία τους να συνάδουν προς τις σύγχρονες προδιαγραφές. Δείγματα τέτοιων έργων, που λειτουργούν ήδη σε άλλες χώρες, είναι οι δανειστικές βιβλιοθήκες έργων τέχνης, οι τράπεζες έργων τέχνης, οι βιβλιοθήκες-βιβλιοπωλεία, τα κέντρα πολιτιστικής αναζωογόνησης,²⁶ τα "πολιτιστικά σπίτια" κ.α.²⁷ Η αξιοποίηση επίσης των σχολικών κτιρίων για απογευματινές πολιτιστικές εκδηλώσεις (ή ακόμη και κατά τα Σαββατοκύριακα), τόσο από τα παιδιά όσο και από τους ενήλικους, συνιστά αποτελεσματικό θεσμό ενίσχυσης των δεσμών των κατοίκων μιας περιοχής, αλλά και τρόπο εξοικονόμησης από το κράτος υπολογίσιμων κονδυλίων στον τομέα της πολιτιστικής υποδομής.

Αλλά και όσον αφορά τα υφιστάμενα πολιτιστικά κέντρα, σωματεία, λέσχες και συλλόγους, καθήκον του επίσημου κράτους είναι να βοηθήσει να δραστηριοποιηθούν, ώστε να συμβάλλουν στην πολιτιστική αναζωογόνηση του κοινού. Οι δραστηριότητες των πολιτιστικών αυτών ιδρυμάτων, πέρα από τη διοργάνωση εκθέσεων, διαλέξεων, μουσικο-χορευτικών εκδηλώσεων κτλ., μπορεί να εκτείνονται και στην ανάληψη πρωτοβουλίας για παρουσίαση θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών προβολών, την οργάνωση καλλιτεχνικών εργαστηρίων, λαογραφικών, χαρτογραφικών και άλλων συλλογών, τη συγκρότηση χορευτικών συγκροτημάτων παραδοσιακού και μοντέρνου χορού, κ.ά. Η επιδότηση των ιδρυμάτων αυτών φυσιολογικά θα πρέπει να συνδεθεί με την προσφορά και σπουδαιότητα του έργου του καθενός απ' αυτά.

Πιο συγκεκριμένα θεωρείται σκόπιμο η Πολιτεία να προβεί στην εκπόνηση συγκεκριμένου σχεδίου για δημιουργία πολιτιστικής υποδομής, στα πλαίσια του γενικότερου σχεδίου πολιτιστικής ανάπτυξης του νησιού, σύμφωνα με το οποίο θα γίνεται ίση χωροκατανομή των πολιτιστικών έργων μεταξύ της πρωτεύουσας και της περιφέρειας. Κατά την εκπόνηση του σχεδίου αυτού επισημαίνεται πως πρέπει να ληφθούν υπόψη, πέρα από τα πολιτιστικά κριτήρια, και οικονομικά και δημογραφικά,²⁸ κριτήρια που θα συμβάλουν ώστε να μην αλλοιωθεί το ιστορικο-φυσικό περιβάλλον της συγκεκριμένης περιοχής, αλλά και να μην αποξενωθεί ή αδρανοποιηθεί το ανθρώπινο δυναμικό της.

28. Στα κέντρα αυτά γίνεται παρουσίαση αξιόλογων έργων τέχνης κατά τη διάρκεια επαγγελματικών δραστηριοτήτων επιχειρηματιών ή άλλων επαγγελματιών. Τέτοια κέντρα ίδρυσε η γαλλική κυβέρνηση σε πόλεις 30.000 - 60.000 κατοίκων.

29. Πβλ. με Fabrizio 1981: 425 και 447. Επίσης βλ. και πιο πάνω σ. 9-10.

30. Πβλ. με. πιο πάνω σ. 13-14

6. Προστασία και διάδοση της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας. Η κρατική μέριμνα για προστασία και διάδοση της πολιτιστικής δημιουργίας αντικατοπτρίζει αναμφίβολα το βαθμό πολιτιστικής ανάπτυξης στην κάθε κοινωνία. Στην Κύπρο δεν μπορεί να λεχθεί πως η μέριμνα αυτή βρίσκεται σε αξιοζήλευτα επίπεδα,²⁹ γι' αυτό η κυπριακή Πολιτεία ενδείκνυται να λάβει σειρά μέτρων για βελτίωση της κατάστασης. Τα μέτρα αυτά μπορεί να έχουν τη μορφή οικονομικής ενίσχυσης των δημιουργών ή φορολογικών ελαφρύνσεων και άλλων διευκολύνσεων για στήριξη της καλλιτεχνικής-πνευματικής δημιουργίας και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, ή μπορεί ακόμη να πάρουν τη μορφή μέτρων γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ πολιτισμικών δημιουργών και κοινού και μεταξύ δημιουργών και Πολιτείας.³⁰

Όσον αφορά την οικονομική υποστήριξη προς τους δημιουργούς, επισημαίνεται πως, για να διασφαλίζεται η ποικιλία και η ελευθερία στη δημιουργικότητα, καλό είναι να διέπεται από κάποιες αρχές που οπωσδήποτε δεν πρέπει να έχουν σχέση με το ύψος των χρηματικών ποσών που προσφέρονται, είτε πρόκειται για βραβεία είτε για αγορά πινάκων, βιβλίων ή άλλων πολιτιστικών αγαθών. Αντίθετα οι αρχές αυτές πρέπει να προϋποθέτουν, πέρα από τη μεγάλη ποικιλία οικονομικών μέτρων, και τη μεγαλύτερη δυνατή πολυπροσωπία και πολυφωνία στις επιτροπές που θα αποφασίζουν για τα οικονομικά αυτά μέτρα, καθώς και την περιοδική αντικατάσταση των προσώπων αυτών. Ίσως έτσι θα μπορούσαν να περιοριστούν στο ελάχιστο οι πολιτικές και κοινωνικές παρεμβάσεις προς τις αρμόδιες επιτροπές αγοράς καλλιτεχνικών έργων και απονομής χρηματικών βραβείων.³¹ Πιο συγκεκριμένα για τις χρηματικές επιχορηγήσεις επικρατεί η άποψη πως οι άμεσες τέτοιες επιχορηγήσεις δεν είναι αποτελεσματικές. Αντί αυτών το κράτος θα ήταν προτιμότερο να επιχορηγεί μικρούς εκδοτικούς οίκους, που ενδείκνυται να δημιουργηθούν στο νησί, ή άλλα μη κερδοσκοπικά πολιτιστικά ιδρύματα, που θα αναλαμβάνουν να αγοράζουν ή να ενοικιάζουν τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα.³²

Αναφορικά με τις φορολογικές ελαφρύνσεις, αυτές μπορεί να λάβουν διάφορες μορφές, όπως πλήρης απαλλαγή των δημιουργών από την καταβολή φόρου εισοδήματος και ΦΠΑ, φορολογικές ελαφρύνσεις ατόμων ή οργανισμών που θα αγοράζουν

29. Ο παρουσιαστής του τηλεοπτικού προγράμματος "Χωρίς πλαίσια", κ. Τ. Χ* Γεωργίου, στην εκπομπή της 13.11.90 είχε αναφέρει και τα εξής χαρακτηριστικά. Όταν οι εκπρόσωποι των καλλιτεχνών επισκέφτηκαν κάποτε τον πρόεδρο της Δημοκρατίας, για να του εκθέσουν τα προβλήματά τους, σε ερώτησή τους για το τι βοήθεια προσφέρει το κράτος στους καλλιτέχνες, πήραν την εξής απάντηση: "Η προσφορά του κράτους προς τους καλλιτέχνες είναι που τους ανέχεται!"

30. Παράδειγμα τέτοιου χάσματος μεταξύ Πολιτείας και καλλιτεχνών είναι η πρόσφατη διαμαρτυρία του ΕΚΑΤΕ, επειδή όπως ισχυρίζεται αγνοήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, καθώς και από τη Βουλή, στο θέμα της σύνθεσης Ειδικής Επιτροπής αρμόδιας για τη διεξαγωγή δημόσιου διαγωνισμού επιλογής εικαστικών έργων για εμπλουτισμό δημόσιων κτιρίων, σύμφωνα με το νόμο του 1992 και σχετική τροποποίηση του 1994. Βλ. "Το ΕΚΑΤΕ διαμαρτύρεται γιατί αγνοήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και τη Βουλή", Φιλελεύθερος 13.6.94

31. Πβλ. σχετικά τις απόψεις του Girard 1983: 111-112.

32. Για το θέμα αυτό βλ. περισσότερα Girard 1983: 120, 132 και 133.

ή θα πωλούν πολιτιστικά αγαθά, καθώς και δασμολογικές απαλλαγές για εισαγωγή υλικών, μηχανών, εργαλείων και μέσων που χρησιμοποιούνται από τους δημιουργούς κατά τη διαδικασία παραγωγής των έργων τους.³³ Πέρα απ' αυτά όμως, το κυπριακό κράτος ενδείκνυται να προωθήσει και σειρά άλλων διευκολύνσεων προς το έργο των δημιουργών. Τέτοιες είναι η καθιέρωση επιδόματος ενοικίου για εργαστήρια καλλιτεχνών και συγγραφικού επιδόματος για συγγραφείς, η ίδρυση επίσημου λογοτεχνικού περιοδικού και περιοδικού καλών τεχνών με κρατική χορηγία, η ίδρυση Υπηρεσίας Επιμέλειας και Προώθησης Εκδόσεων, καθώς και μόνιμου "θεατρικού εργαστηρίου" με κρατική οικονομική υποστήριξη, η δημιουργία γειτονιάς καλλιτεχνών, η αύξηση των κοινωνικών παροχών προς τους δημιουργούς, η ενθάρρυνση των δημιουργών να προσφέρουν έργα τους προς το κράτος αντί χρημάτων για αποπληρωμή των φόρων τους, κτλ.³⁴

Σχετικά με τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ δημιουργών και κοινού και δημιουργών και κράτους, το κυπριακό κράτος μπορεί να προβεί στις εξής ενέργειες: Χρησιμοποίηση των καλλιτεχνικών έργων σε ευρεία κλίμακα όχι μόνο στα δημόσια κτίρια, πλατείες και πάρκα, αλλά και σε κτίρια ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών, συμπερίληψη σε μεγαλύτερη κλίμακα έργων Κύπριων λογοτεχνών στα διδακτικά εγχειρίδια των διάφορων βαθμίδων της κυπριακής εκπαίδευσης, επινόηση από την Πολιτεία τρόπων προσέγγισης της Κυπριακής λογοτεχνίας από το πλατύ κοινό, ύπαρξη πρόνοιας για συμμετοχή των δημιουργών σε συμπόσια, φεστιβάλ και άλλες κοινωνικο-πολιτιστικές εκδηλώσεις,³⁵ δημιουργία προϋποθέσεων για συμμετοχή των δημιουργών στους διάφορους κρατικούς πολιτιστικούς φορείς λήψης αποφάσεων και γενικότερα η άμεση εμπλοκή του δημιουργού στην κοινωνικο-πολιτιστική δραστηριότητα της κοινότητάς του, είτε μεμονωμένα είτε οργανωμένα.³⁶

Όσον αφορά το ρόλο των ΜΜΕ στη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών, πρέπει να σημειωθεί πως είναι θέμα ευρύ και άπτεται της γενικότερης πολιτικής του κράτους και όχι μόνο της πολιτιστικής πολιτικής. Τα προβλήματα που προβάλλουν κατά τη χάραξη πολιτικής στον τομέα αυτό είναι πολλά και δυσεπίλυτα, που για να λυθούν απαιτείται εμπεριστατωμένη μελέτη του τομέα. Η μελέτη αυτή θα βοηθήσει την κυπριακή Πολιτεία να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα για μεγιστοποίηση της θετικής κοινωνικής επίδρασης των ΜΜΕ και την αντίστοιχη ελαχιστοποίηση της αρνητικής. Έτσι το κράτος με τη σωστή προσέγγιση των προβλημάτων των ΜΜΕ (επιμόρφωση προσωπικού, έκδοση και επιχορήγηση πολιτιστικών περιοδικών, μετάκληση εμπειρογνομόνων από το εξωτερικό κ.ά.) θα μπορεί να τα ιεραρχήσει και να προχωρήσει στη σταδιακή επίλυσή τους.

33. Σχετική πρόνοια περιλαμβάνει ο νόμος περί τελωνειακών δασμών και φόρων καταναλώσεως του 1973, που ωστόσο χρειάζεται τροποποίηση για να περιλάβει και τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα που χρησιμοποιούν οι δημιουργοί, όπως είναι τα κομπιούτερ, τα πρίντερ, κ.ά.

34. Πβλ. με απόψεις Fabrizio 1981: 412-415.

35. Επισημαίνεται χαρακτηριστικά πως ο ρόλος του δημιουργού από τη φύση του είναι κοινωνικός και μόνο με την κοινωνική λειτουργία μπορεί να προωθήσει το έργο του.

36. Για τη συμμετοχή των καλλιτεχνών στις δραστηριότητες της κοινότητάς τους βλ. ποικιλία παραδειγμάτων Girard 1983: 121-125.

Γενικά επισημαίνεται πως για την αποτελεσματικότερη προστασία και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών³⁷ η κυπριακή Πολιτεία έχει να αντιμετωπίσει τα εξής προβλήματα: α) Σχεδιασμός της παραγωγής και διάθεσης των πολιτιστικών αγαθών με τέτοιο τρόπο, ώστε ο βασικός νόμος της αγοράς, δηλαδή ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης να λειτουργεί ευεργετικά για τον πολιτισμό. Κατά το σχεδιασμό αυτό πρέπει να αποφεύγεται η πολιτισμική βία και παράλληλα να διασφαλίζεται η ελεύθερη διακίνηση ιδεών και καλλιτεχνικών ρευμάτων, καθώς και η κατοχύρωση της ελεύθερης βούλησης του δημιουργού και της δημιουργικότητας.³⁸ β) Δημιουργία από το κράτος κατάλληλων μηχανισμών διαφήμισης και προώθησης των πολιτιστικών αγαθών, επειδή οι πολιτισμικοί δημιουργοί συνήθως δεν είναι σε θέση να αναλάβουν το έργο αυτό για οικονομικούς και κυρίως ιδιοσυγκρασιακούς λόγους.³⁹ Η ιδιοσυγκρασία των πλείστων δημιουργών είναι τέτοια, που δεν τους επιτρέπει να εμπορικοποιούν τα δημιουργήματά τους, γιατί νιώθουν πως με τον τρόπο αυτό αλλοτριώνονται εσωτερικά και στερούνται μέρος της ελευθερίας τους. γ) Σχεδιασμός και οργάνωση του τομέα της πολιτιστικής βιομηχανίας. Οι αναπτυγμένες χώρες θεωρούν πως η πολιτιστική βιομηχανία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας. Συγκεκριμένα οι υπουργοί Πολιτισμού της Ευρώπης στη Β' Διάσκεψή τους για θέματα πολιτισμού επισημαίνουν τον κίνδυνο πολιτιστικής αλλοτρίωσης που διατρέχουν οι μικρές εθνικές ομάδες από τις μεγάλες και πολυεθνικές.⁴⁰ Φαίνεται πως τέτοιο κίνδυνο θα αντιμετωπίσει σύντομα και η Κύπρος, αν δεν τροχοδρομήσει ένα αποτελεσματικό σχέδιο πολιτιστικής βιομηχανίας που θα οργανώνει τόσο την παραγωγή όσο και τη διάθεση των κυπριακών πολιτιστικών αγαθών. δ) Δημιουργία στο νησί βιβλιοκριτικής, κριτικής έργων τέχνης και κριτικής καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, που λείπουν πραγματικά από την Κύπρο. Έτσι μόνο θα περιοριστεί ο κίνδυνος πρόκλησης σύγχυσης στο κοινό από τις "καλοπροαίρετες κριτικές" που δημοσιεύονται στον ημερήσιο ή περιοδικό κυπριακό Τύπο, αλλά και

37. Για τη διάθεση των πολιτισμικών αγαθών σε ευρεία κλίμακα στην Ευρώπη, οι Ευρωπαίοι υπουργοί Πολιτισμού στη Διάσκεψη του Όσλο (15-17 Ιουνίου 1976) αποφάσισαν να συστήσουν επέκταση και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες του πειράματος της Γαλλίας, με τη λειτουργία και στις χώρες αυτές του οργανισμού που φέρει το όνομα "Office de Diffusion Artistique". Ας σημειωθεί ότι το πείραμα δίνει τη δυνατότητα σε πόλεις και πολιτιστικά ιδρύματα να επιλέξουν από όλη την Ευρώπη καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή εκθέσεις σε λογικές τιμές. Βλ. Council of Europe 1976: 158-159.

38. Πβλ. με απόψεις κ. Κόνσολα 1984: 42-43.

39. Ο Χάρτης Δικαιωμάτων των Εικαστικών Καλλιτεχνών, ο οποίος εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ευρωπαϊκών Χωρών της ΙΑΑ (International Association of Art) - UNESCO, που έγινε στο Δουβλίνο το Σεπτέμβριο του 1993 με απώτερο σκοπό να υιοθετηθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης και όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, αναφέρει σχετικά και τα εξής: "Στην κοινωνία η καλλιτεχνική δημιουργία δεν πρέπει να θεωρείται ως βιοποριστικό επάγγελμα ή κάποιο είδος επιχείρησης, αλλά ως μορφή βασικής έρευνας, και κατ' επέκταση το καλλιτεχνικό δημιούργημα είναι διαθέσιμο στο διηνεκές για όλη την κοινωνία και σαν τέτοιο δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο αγοραπωλησίας".

40. Council of Europe 1980: 155

πραγματική αποτίμηση του έργου των επαγγελματιών δημιουργών (όπου υπάρχουν) θα επιτευχθεί, σε σχέση με το έργο των ημι-επαγγελματιών και ερασιτεχνών.⁴¹

7. Πολιτιστική Παιδεία. Το κυπριακό κράτος, αφού αποδεχτεί τη στενή συνάφεια μεταξύ εκπαίδευσης και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, πρέπει να δώσει έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζει το σχολείο στην ανάπτυξη της πολιτιστικής καλλιέργειας των παιδιών.⁴² Έτσι στα πλαίσια του αναβαθμισμένου ρόλου του το σχολείο μπορεί να θέσει και τους εξής στόχους: α) Την αφύπνιση του ενδιαφέροντος των παιδιών για τα πολιτιστικά θέματα (μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το λεγόμενο "παράλληλο σχολείο", δηλαδή όλοι οι τρόποι και τα μέσα απόκτησης γνώσης και κουλτούρας). β) Την ενίσχυση του ρόλου του σχολείου στην απόκτηση από τα παιδιά ευαισθησίας και δημιουργικότητας και όχι απλώς "ακαδημαϊκών" γνώσεων, ώστε να επιτυγχάνεται αρμονική σύζευξη των στοιχείων γνώση, κουλτούρα και ψυχαγωγία. γ) Τον περιορισμό των διαλέξεων και εξεύρεση νέων μεθόδων για πολιτιστική ενημέρωση των παιδιών, που θα αφορά όλες τις πτυχές της σύγχρονης ζωής. Πιο ειδικά στις εικαστικές τέχνες μπορεί να τεθεί ως στόχος η ανάπτυξη της αγάπης των παιδιών για τις τέχνες και η παρακίνησή τους για αυθόρμητη επίσκεψη σε μουσεία και εκθέσεις, καθώς και γνωριμία της αισθητικής του περιβάλλοντός τους. Στη μουσική ως ειδικός στόχος μπορεί να τεθεί η διαμόρφωση ανοιχτού μυαλού και ισορροπημένης προσωπικότητας, μέσω των εκπαιδευτικών δυνατοτήτων της μουσικής. Άλλοι επιμέρους στόχοι είναι η αισθητική του κινηματογράφου, η ανάλυση έργων τέχνης, ο ρόλος της τέχνης, η αισθητική των βιομηχανικών προϊόντων, των καθημερινών αντικειμένων, των στοιχείων της διακόσμησης, των καλλιτεχνικών χαρακτηριστικών της φωτογραφίας, της Τηλεόρασης, κ.ά.⁴³

Επομένως, αν στόχος της κυπριακής Πολιτείας είναι να βοηθήσει το παιδί μέσω του σχολείου να γίνει κύριος του περιβάλλοντός του - υλικού, κοινωνικού, ψυχολογικού, πολιτιστικού - είναι απαραίτητο να λάβει πρόνοια για αναθεώρηση του υφιστάμενου εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε να συνάδει με τους ανωτέρω στόχους.⁴⁴ Οι

41. Το πρόβλημα του διαχωρισμού των επαγγελματιών δημιουργών από τους ερασιτέχνες θεωρείται από τα πιο δύσκολα στον πολιτιστικό χώρο. Ο Girard αναφέρει χαρακτηριστικά το παράδειγμα της Γαλλίας, όπου κατά την απογραφή πληθυσμού είχαν δηλώσει ότι ασκούσαν το επάγγελμα του "καλλιτέχνη" γύρω στις 30.000 Γάλλοι, ενώ από το Υπουργείο Πολιτισμού της χώρας μόνο 5.000 απ' αυτούς θεωρήθηκαν ότι ήταν πράγματι καλλιτέχνες. Βλ. Girard 1983: 112.

42. Αξίζει να σημειωθεί πως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του σκοπού αυτού είναι η πολιτιστική εκπαίδευση των ίδιων των δασκάλων και του προσωπικού που προσφέρει επιμορφωτικά μαθήματα. Βλ. Council of Europe 1986: 35

43. Πβλ. με απόψεις Fabrizio 1981: 450-453.

44. Το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου όχι μόνο δε λαμβάνει υπόψη του τους στόχους αυτούς για πολιτιστική καλλιέργεια των παιδιών, αλλά αντίθετα όσο προχωρούν τα παιδιά σε ανώτερες τάξεις μειώνονται οι ώρες διδασκαλίας των μαθημάτων που έχουν σχέση με την πολιτιστική παιδεία, μέχρι που εκλείπουν εντελώς στις τελευταίες τάξεις του Λυκείου.

βασικές αρχές του νέου εκπαιδευτικού συστήματος, σύμφωνα με την UNESCO,⁴⁵ πρέπει να είναι αφενός η καλλιέργεια των δεξιοτήτων του παιδιού που δεν έχουν σχέση με το "λόγο" και αφετέρου η εξοικείωση των παιδιών με όλα τα σύγχρονα μέσα τεχνολογίας, όπως μαγνητόφωνα, βίντεο, βίντεο-κάμερες, κομπιούτερ κ.ά., με απώτερο στόχο τον "αισθητικό αλφαριθμητισμό" όχι τόσο με την αύξηση των ωρών διδασκαλίας "της ιστορίας της τέχνης", όσο με την αφύπνιση του ενδιαφέροντος των παιδιών για το γύρω τους κόσμο, τους ανθρώπους και τα αντικείμενα. Φυσικά απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή ενός τέτοιου αναθεωρημένου εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η στενή συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και πολιτιστικών Αρχών, καθώς και των διάφορων πολιτιστικών οργανισμών του νησιού. Εξάλλου, όπως είναι φυσικό, είναι αδύνατος ο απόλυτος έλεγχος από το σχολείο όλων των μέσων που προσφέρουν πολιτιστική παιδεία, γι' αυτό πρέπει να χρησιμοποιούνται και εξωσχολικές πηγές για τέτοια παιδεία, όπως πολιτιστικά κέντρα, μουσεία, βιβλιοθήκες, θεατρικές ομάδες, ορχήστρες, κτλ.

Απ' όσα έχουν αναφερθεί πιο πάνω, αν και φαίνεται πως ο καλύτερος τρόπος για να προσφερθεί σε όσο το δυνατό πιο πλατιές μάζες του νησιού πολιτιστική παιδεία είναι να ενσωματωθεί η παιδεία αυτή στο σχολικό εκπαιδευτικό σύστημα, ωστόσο δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως η προσφορά πολιτιστικής παιδείας εξαντλείται στη σχολική εκπαίδευση, όσο άρτια οργανωμένη και αν είναι αυτή. Έτσι η προσφορά πολιτιστικής παιδείας, είτε σε παιδιά είτε σε ενηλίκους, είναι ανάγκη να συνεχιστεί και εκτός σχολείου με εξωσχολικές δραστηριότητες, οι οποίες δεν παύουν να έχουν τα δικά τους πλεονεκτήματα. Τέτοια πλεονεκτήματα είναι η ανάπτυξη νέων μορφών κοινωνικο-πολιτιστικής εκπαίδευσης, αφού μέσα από τις εξωσχολικές δραστηριότητες παρουσιάζονται οι τέχνες με πιο απλό και ανεπίσημο τρόπο παρά στο πρόγραμμα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών γενεών, πράγμα που είναι και κοινωνικά και εκπαιδευτικά επιθυμητό, και τέλος η ανάπτυξη αυτενεργούς δραστηριότητας, η οποία είναι ιδιαίτερα αναγκαία για σκοπούς συνέχισης της πολιτιστικής εκπαίδευσης μετά την αποφοίτηση από το σχολείο.⁴⁶ Στην εκπόνηση του προγράμματος των εξωσχολικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων ωστόσο η κυπριακή Πολιτεία είναι καλό να έχει ως γνώμονα τις πιο κάτω βασικές αρχές. Δεν πρέπει κατά την εκπόνηση του προγράμματος να γίνεται πλήρης διαχωρισμός μεταξύ των σχολικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων των εξωσχολικών πολιτιστικών κέντρων, όπως είναι τα κέντρα νεότητας, οι βιβλιοθήκες, οι κινηματογράφοι, τα θέατρα, κτλ. Δεν πρέπει επίσης στο πρόγραμμα αυτό να γίνεται διαχωρισμός μεταξύ της πολιτιστικής εκπαίδευσης των ενηλίκων και των παιδιών. Αξίζει να σημειωθεί πως στις αναπτυγμένες χώρες το φάσμα των προγραμμάτων για τις εξωσχολικές δραστηριότητες εκτείνεται από απλή σύνδεση των δραστηριοτήτων αυτών με τις σχολικές μέχρι και την πλήρη ενοποίησή τους.⁴⁷

45. Οι αρχές αυτές διατυπώθηκαν σε συνέλευση εμπειρογνομόνων των κρατών μελών της UNESCO στην Οττάβα το 1970. Βλ. Girard 1983: 95-96

46. Πβλ. σχετικά με Girard 1983: 98

47. Σχετικά με το θέμα αυτό μπορεί κανείς να βρει παραδείγματα από διάφορες χώρες στο βιβλίο του Α. Girard "Cultural development. Experiences and policies" 1983: 104-105.

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την πολιτιστική παιδεία των ενήλικων πολιτών του νησιού, τόσο το κράτος όσο και οι Δήμοι μπορεί να εκπονήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα, στα πλαίσια της διοργάνωσης επιμορφωτικών μαθημάτων,⁴⁸ τα οποία θα βοηθήσουν στην πολιτιστική αναβάθμιση της κατηγορίας αυτής πολιτών.⁴⁹ Έτσι ο πολιτιστικός κύκλος σπουδών των επιμορφωτικών μαθημάτων, πέρα από τα καθιερωμένα θέματα τέχνης, λογοτεχνίας, μουσικής, χορού, θεάτρου κτλ., μπορεί να περιλαμβάνει και θέματα κοινωνικά, κοινωνικο-πολιτιστικά, κοινωνικο-εκπαιδευτικά, θέματα λαϊκής τέχνης, καθώς και λαϊκής επιστήμης, με απώτερο στόχο την αποκατάσταση της διασαλευθείσας σχέσης μεταξύ του κοινού και της επιστήμης.⁵⁰

Το θέμα της επαγγελματικής πολιτιστικής παιδείας του νησιού επισημαίνεται πως απαιτεί σοβαρή μελέτη για καλύτερη οργάνωση της παιδείας αυτής, μέσω ενός μελετημένου προγράμματος που θα εξασφαλίζει στους επαγγελματίες του τομέα "υψηλά προσόντα". Έτσι, τόσο στον τομέα του θεάτρου η ίδρυση Κρατικής Δραματικής Σχολής, που πραγματικά την έχει ανάγκη το νησί, όσο και στον τομέα της μουσικής η ίδρυση Κυπριακού Κρατικού Ωδείου, που είναι επίσης απαραίτητη, θα βελτιώσουν σημαντικά την κατάσταση. Αλλά και η θεσμοθετημένη ίδρυση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που θα προετοιμάζουν από νεαρή ηλικία τους μέλλοντες επαγγελματίες στους διάφορους πολιτιστικούς τομείς, συστήνεται. Τέτοιοι θεσμοί είναι το θέατρο νέων, όπου θα έχουν την ευκαιρία οι νέοι να καλλιεργήσουν τις υποκριτικές τους ικανότητες, και το μουσείο για παιδιά, όπου θα δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να πλησιάζουν, να εγγίζουν και να "μελετούν" τα εκθέματα του μουσείου.⁵¹

Τέλος ως προς την εκπαίδευση του διοικητικού προσωπικού (managers) και των εμψυχωτών (animateurs), θέμα συναφές με την πολιτιστική παιδεία, επισημαίνεται πως πρέπει να τεθεί στις προτεραιότητες του κυπριακού κράτους. Η διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων στο νησί για επιμόρφωση του υπάρχοντος προσωπικού, καθώς και η αποστολή στο εξωτερικό διοικητικών στελεχών και εμπνευστών για παρακολούθηση μαθημάτων της ειδικότητάς τους σε πανεπιστημιακό επίπεδο,⁵² αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την απρόσκοπτη και αποδοτική λειτουργία του όλου πολιτιστικού συστήματος της Κύπρου.

48. Τα προγράμματα των επιμορφωτικών αυτών μαθημάτων αναμφίβολα ενδείκνυται να αφιερώνουν ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό των κύκλων σπουδών τους στην πολιτιστική παιδεία. Συγκεκριμένα στη Σουηδία το 30% των κύκλων σπουδών του προγράμματος "Δια βίου παιδεία" είναι αφιερωμένο στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Περισσότερα για το πρόγραμμα αυτό, καθώς και για τα προγράμματα άλλων χωρών αναφορικά με την πολιτιστική εκπαίδευση των ενηλίκων βλ. Fabrizio 1981: 453-454.

49. Οι υπουργοί Πολιτισμού των χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Διάσκεψη του Όσλο (1976) συνέστησαν την αφιέρωση περισσότερου χρόνου από τις χώρες μέλη για καλλιτεχνικά και αισθητικά θέματα όχι μόνο στο σχολείο, αλλά και εκτός σχολείου, με την οργάνωση τέτοιων προγραμμάτων για την πολιτιστική εκπαίδευση των ενηλίκων και την ενημέρωσή τους για τη συμβολή όλων των μορφών της τέχνης στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Βλ. Council of Europe 1976: 157.

50. Η διασάλευση αυτή πρωτοπαρουσιάστηκε στο τέλος του 18ου αι. στην Ευρώπη λόγω του χάσματος που άρχισε να δημιουργείται μεταξύ του μικρού αριθμού πολιτών-φορέων της γνώσης και της επιστήμης από τη μια και των πλατιών μαζών από την άλλη.

51. Πβλ. με Παναγιώτου 1989α: 12 και 1989β: 15-17.

52. Πβλ. με πιο πάνω σ. 22-23.

8. Πολιτιστική κληρονομιά. Και οι δυο εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή η άυλη (γλώσσα, διανόηση, θρησκεία, παραδόσεις) και η υλική (ιστορικά-αρχαιολογικά μνημεία και φυσικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον) μαρτυρούν το πολιτιστικό επίπεδο και το βαθμό πολιτιστικής ανάπτυξης κάθε χώρας. Στην Κύπρο φαίνεται πως δεν υπάρχει η οργανωτική δομή που θα μπορούσε να συμβάλει στην καλλιέργεια συνείδησης στο κοινό σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού,⁵³ είτε αυτή λέγεται περιβάλλον (περιβαλλοντική συνείδηση)⁵⁴ είτε αυτή λέγεται γλώσσα (γλωσσική συνείδηση).⁵⁵ Το θέμα αναμφίβολα δεν αντιμετωπίζεται μόνο με καλές προθέσεις και διακηρύξεις, αλλά με την αφύπνιση του κοινού με στόχο την ευαισθητοποίησή του. Επομένως η επίσημη κυπριακή Πολιτεία ενδείκνυται να παρέμβει προς την κατεύθυνση αυτή, μέσω της πολιτιστικής της πολιτικής, με διττό στόχο.⁵⁶ Αφενός να ενημερώσει το κοινό, προσφέροντάς του γνώσεις και βοηθώντας το να αντιληφθεί τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και αφετέρου να προτείνει τέτοιες αρχές πολιτικής, που όχι μόνο να προνοούν την προστασία των έργων του παρελθόντος, αλλά και να ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα των πολιτών. Επισημαίνεται σχετικά πως, αν κατορθώσει το κράτος να κάνει βίωμα των πολιτών του την ανάγκη μεταβίβασης των αντιπροσωπευτικότερων έργων του παρελθόντος στις επόμενες γενιές και να τους πείσει παράλληλα πως με τον τρόπο αυτό προσφέρουν ποιοτική κληρονομιά στους απογόνους τους,⁵⁷ μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένη η κρατική πολιτική στον τομέα αυτό.

Η επίσημη κρατική πολιτική στο θέμα της πολιτιστικής κληρονομιάς θα ήταν καλό να στοχεύει σε βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους και να αποτελείται από δύο σκέλη. Το ένα να αφορά τη συντήρηση της ιστορικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και το άλλο την προστασία και διοίκηση του

53. Το νορβηγικό κράτος έχει ιδρύσει για το σκοπό αυτό διάφορους οργανισμούς, όπως το Νορβηγικό Ινστιτούτο Ιστορικών Πηγών, το Νορβηγικό Ινστιτούτο Τοπικής Ιστορίας κτλ. Βλ. Simonsen 1990: 52.

54. Πβλ. με άρθρο στο Φιλελεύθερο (8.2.95) με τίτλο "Ανεπίσημα λειτουργεί Φορέας Αρχιτεκτονικής", στο οποίο ο διευθυντής του Τμήματος Πολεοδομίας κ. Γ. Παπαδόπουλος ανέφερε πως πράγματι ο Φορέας Διατήρησης Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς έχει ατονήσει και πρόκειται να γίνουν ενέργειες για επανασύστασή του.

55. Για το θέμα της κυπριακής και ελληνικής γλώσσας γίνονται κατά καιρούς πολλές συζητήσεις, που φαίνεται όμως πως δεν οδηγούν σε ουσιαστικά αποτελέσματα. Αξίζει να σημειωθεί πως στη Νορβηγία υπάρχει ειδικό ίδρυμα, το Συμβούλιο Νορβηγικής Γλώσσας, που αρμοδιότητά του είναι η προστασία και καλλιέργεια της νορβηγικής γλώσσας και η παροχή συμβουλών και καθοδήγησης στις Αρχές και στο κοινό για θέματα σχετικά με τη γλώσσα. Βλ. Simonsen 1990: 52.

56. Γίνεται αντιληπτό πως δεν είναι δυνατό να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα πάνω σε ιδιωτική ή εθελοντική βάση, παρόλο που λειτουργούν στο νησί αρκετές περιβαλλοντικές και άλλες οργανώσεις σχετικές με την πολιτιστική κληρονομιά.

57. Η στάση αυτή απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά ονομάζεται χαρακτηριστικά "κληρονομιά για το αύριο".

περιβάλλοντος.⁵⁸ Στη διαμόρφωση της πολιτικής του αυτής το κυπριακό κράτος πρέπει οπωσδήποτε να λάβει υπόψη του τις διεθνείς συμβάσεις που ήδη έχει επικυρώσει.⁵⁹ Γενικά το συγκεκριμένο σχέδιο για την πολιτιστική κληρονομιά πρέπει να διέπεται από τη βασική αρχή πως το παρόν αποτελεί οργανική συνέχεια του παρελθόντος και κατ' επέκταση στόχος του πρέπει να είναι η ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες του νησιού. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις χώρες της Ευρώπης θεωρείται μεγαλύτερης σπουδαιότητας η λειτουργική ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στις σύγχρονες πολιτιστικές πρακτικές παρά η συντήρησή της.⁶⁰ Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την αρχιτεκτονική κληρονομιά, άρχισε να επικρατεί η ιδέα της συντήρησης ολόκληρων περιοχών, χωρίς φυσικά να αποκόπτονται από την οικονομικο-κοινωνική δραστηριότητα των κατοίκων τους, δημιουργώντας έτσι τις λεγόμενες λαϊκές γειτονιές,⁶¹ οι οποίες πιστεύεται ότι συνιστούν οικολογική εξισορρόπηση μεταξύ του ανθρώπου και του περιβάλλοντος που οικοδομείται γύρω του.⁶² Η διαμόρφωση ωστόσο του περιβάλλοντος δεν αποτελεί υπόθεση ενός ατόμου, του αρχιτέκτονα, αλλά του συνόλου των πολιτών, οπότε δικαιωματικά πρέπει στις συζητήσεις για τη διαμόρφωση των τελικών σχεδίων συντήρησης και αναπαλαίωσης κτιρίων να λαμβάνει μέρος και το κοινό.⁶³ Αλλά και το θέμα του πολιτιστικού τουρισμού θα πρέπει να αξιοποιηθεί σοβαρά κατά την εκπόνηση του σχεδίου πολιτιστικής κληρονομιάς, ώστε να ενθαρρυνθεί η δημιουργία τέτοιου τουρισμού στο νησί, σε συνεργασία με τους τουριστικούς πράκτορες, για αξιοποίηση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου.⁶⁴

Τέλος αναφορικά με τα μουσεία του νησιού, πέρα από την οργάνωσή τους, που ενδείκνυται να στηρίζεται σε σύγχρονες μεθόδους και τρόπους λειτουργίας για να είναι πιο προσιτά και ευπροσπέλαστα στο κοινό,⁶⁵ επισημαίνεται πως και στο θέμα

58. Στο Τρίτο Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα (1987-1991) του Συμβουλίου της Ευρώπης (Council of Europe 1986: 58-62) προτείνονται οι εξής συγκεκριμένοι υποτομείς για το κάθε σκέλος της πολιτικής αυτής. Α' σκέλος: Αρχιτεκτονική και αρχαιολογική κληρονομιά (συντήρηση, προστασία και χρηματοδότηση), ενσωμάτωση της κληρονομιάς στο σχεδιασμό των πόλεων και των άλλων χώρων και κοινωνικο-πολιτιστική ανάπτυξη, μύηση του κοινού και δημιουργική γνώση της κληρονομιάς, τεχνική συνεργασία και μετάδοση πληροφοριών και άλλων στοιχείων για την πολιτιστική κληρονομιά. Β' σκέλος: Συμβατική ανάπτυξη και διατήρηση του περιβάλλοντος (ιδιαίτερα μέσω λελογισμένης χρησιμοποίησης του χώρου), προστασία της χλωρίδας, της πανίδας και των φυσικών κατοικιών των ζώων, προστασία και διοίκηση του φυσικού περιβάλλοντος, εκπαίδευση και επιμόρφωση, πληροφόρηση πολιτικών και διοικητικών παραγόντων για τα θέματα της φύσης και σπουδές για τη φυσική κληρονομιά.

59. Βλ. πιο πάνω σ. 169.

60. Αυτό επιτυγχάνεται είτε με την εκπαιδευτική τακτική (animation) είτε με νέους τρόπους χρήσης ή και νέους τρόπους μελέτης, στην περίπτωση μνημείων και κτιρίων.

61. Δείγμα τέτοιας λαϊκής γειτονιάς στην Κύπρο είναι η "Λαϊκή γειτονιά" στη Λευκωσία.

62. Πβλ. Fabrizio 1981: 404.

63. Στα πλαίσια της εκδημοκρατικοποίησης της αρχιτεκτονικής θεωρείται ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη του κοινού όχι μόνο στις περιπτώσεις των αναπαλαιώσεων, αλλά και στο σχεδιασμό των κανονικών πόλεων. Βλ. Girard 1983: 126.

64. Πβλ. με πιο πάνω σ. 17-18

65. Πβλ. με πιο πάνω σ. 10

της χρηματοδότησής τους πρέπει να ακολουθούν σύγχρονες πρακτικές.⁶⁶ Τέτοιες πρακτικές είναι οι δωρεές και τα κληροδοτήματα, τα ειδικά ταμεία που μπορεί να ιδρύσει η κυβέρνηση για το σκοπό αυτό,⁶⁷ τα ειδικά ιδιωτικά ταμεία, οι εισφορές επιχειρήσεων και ιδιωτών, οι καμπάνιες,⁶⁸ που μπορεί να διοργανώνονται από καιρού εις καιρό για οικονομική ενίσχυση των μουσείων, κ.ά.

9. Χρηματοδότηση. Η σημαντικότητα των οικονομικών μέσων στην ανάπτυξη του πολιτισμού επιβάλλει την ανάγκη εκπόνησης από το κυπριακό κράτος σχεδίου χρηματοδότησης του πολιτισμού, που ενδείκνυται να στηρίζεται στις πιο κάτω κατευθυντήριες γραμμές: 1. Διεύρυνση των δυνατοτήτων χρηματοδότησης του πολιτιστικού τομέα και αύξηση του φάσματος των επωφελούμενων φορέων, καθώς και των τρόπων χρηματοδότησης και υποστήριξης του πολιτισμού.⁶⁹ 2. Συνδυασμός της κρατικής μέριμνας για ανάπτυξη του πολιτισμού με τις προσπάθειες της ιδιωτικής πρωτοβουλίας με τέτοιο τρόπο, που η μια προσπάθεια να συμπληρώνει την άλλη χωρίς να αλληλοεξουδετερώνονται.⁷⁰ 3. Υπαρξη ισορροπίας μεταξύ κρατικής υποστήριξης σε εμπορικά ανοίγματα και κρατικής υποστήριξης για πολιτιστική δραστηριότητα, που ομολογουμένως είναι λιγότερο ευνοημένη. 4. Ανάπτυξη πολιτιστικής βιομηχανίας στο νησί και χρησιμοποίησή της για σκοπούς χρηματοδότησης του πολιτισμού. 5. Ενθάρρυνση ατόμων και ιδρυμάτων με νομοθετικά κίνητρα και φορολογικές ελαφρύνσεις, ώστε να συνεισφέρουν οικονομικά για χρηματοδότηση της δημιουργικότητας καθώς και για δημιουργία πολιτιστικής υποδομής. 6. Ενθάρρυνση των τοπικών Αρχών για οικονομική συμβολή στη δημιουργία πολιτιστικής υποδο-

66. Στη Νορβηγία π.χ., λειτουργούν γύρω στα 300 μουσεία πάνω σε ημικρατική βάση, τις δαπάνες των οποίων το κράτος μοιράζεται εξίσου με τις τοπικές Αρχές. Το πρόβλημα που δημιουργείται σχετικά με το διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων, καθώς και των τομέων που καλύπτουν τα μουσεία αυτά σε σχέση με τα δημόσια μουσεία, βαίνει ήδη προς τη λύση του. Αλλά και γενικότερα στη Νορβηγία ο ιδιωτικός τομέας και οι διάφοροι οργανισμοί διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο τόσο στην οργάνωση όσο και στη χρηματοδότηση του πολιτιστικού τομέα (συλλογείς έργων τέχνης, ενώσεις μουσείων, τοπικές πολιτιστικές ενώσεις, κ.ά.). Βλ. Simonsen 1990: 50-51.

67. Ένα τέτοιο ταμείο ίδρυσε το 1980 η βρετανική κυβέρνηση, το λεγόμενο "National Heritage Memorial Fund", με σκοπό να προσφέρει οικονομική βοήθεια για αγορά, διατήρηση ή συντήρηση κτιρίων, έργων τέχνης και άλλων αντικειμένων εξαιρετικής σημασίας για την εθνική πολιτιστική κληρονομιά. Βλ. Abercrombie 1982: 56.

68. Η πρακτική απέδειξε πως τέτοιες καμπάνιες, όπως ο "Ραδιομαραθώνιος για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες" και ο "Ραδιομαραθώνιος για τους Βορειοηπειρώτες", έχουν ικανοποιητικά αποτελέσματα, αφού σε μερικές περιπτώσεις οι εισπράξεις ξεπέρασαν τις £400.000

69. Αξίζει να σημειωθεί πως γενικά η ποικιλία και ο πολλαπλασιασμός των πηγών χρηματοδότησης των δημιουργικών δραστηριοτήτων θεωρείται δείκτης του ενδιαφέροντος της κοινωνίας για την πολιτιστική ανάπτυξη. Βλ. Council of Europe 1987: 44.

70. Περισσότερα για το θέμα αυτό μπορεί κάποιος να βρει στο ψήφισμα αρ. 1 της 5ης Διάσκεψης των Ευρωπαίων Υπουργών Πολιτισμού (Sintra, 15-17 Σεπτεμβρίου 1987), που αναφέρεται στη "Βελτίωση της χρηματοδότησης της πολιτιστικής ζωής", και στα συμπεράσματα του Συμβουλίου για Πολιτιστική Συνεργασία των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης με τίτλους "Διάφορα είδη χρηματοδότησης της πολιτιστικής πολιτικής" (Μόναχο, Νοέμβριος 1983) και "Ιδιωτική χρηματοδότηση της κουλτούρας" (Rüschlikon, Σεπτέμβριος 1985). Επίσης στις συστάσεις 1018 (1985) και 1059 (1987) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ιδιωτική υποστήριξη του πολιτισμού και τα οικονομικά της κουλτούρας, καθώς και στη σχετική απάντηση της Υπουργικής Επιτροπής, η οποία συμφωνεί πως "οι δυναμικές πηγές χρηματοδότησης του πολιτισμού μπορεί να αυξηθούν με το συνδυασμό της κρατικής και ιδιωτικής προσπάθειας".

μής, διοργάνωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων και ανάπτυξη της δημιουργικότητας στην περιοχή τους.⁷¹ 7. Παρακίνηση των δημόσιων πολιτιστικών ιδρυμάτων να ακολουθούν "επιχειρηματική τακτική", όπου αυτή συνάδει με το γενικότερο ρόλο της Δημόσιας Υπηρεσίας και όπου είναι σύμφωνη με τη λειτουργία του καλώς νοούμενου ανταγωνισμού. 8. Περιορισμός των διοικητικών δαπανών υπέρ των αναπτυξιακών.⁷² 9. Αποκέντρωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για χρηματοδότηση της κουλτούρας με επικρότηση από τον κεντρικό πολιτιστικό φορέα προτάσεων και εισηγήσεων της περιφέρειας, προωθώντας τυχόν περιφερειακά και τοπικά σχέδια σε διεθνές επίπεδο.⁷³ 10. Χρησιμοποίηση του εμπορίου και των εμπορο-βιομηχανικών επιχειρήσεων για χρηματοδότηση του πολιτισμού.⁷⁴ 11. Ίδρυση οργανισμών και ταμείων που να συνδράμουν το έργο της χρηματοδότησης του πολιτισμού και να συμβάλλουν στην απάμβλυνση των οικονομικών δυσκολιών του τομέα.⁷⁵

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με τις κρατικές επιχορηγήσεις, το σχέδιο χρηματοδότησης του πολιτισμού ενδείκνυται να διέπεται από τις εξής αρχές: α) Διατήρηση από το κράτος του μονοπωλίου στα κυριότερα ΜΜΕ (όχι στα μηνύματα), ώστε να μπορεί να έχει στη διάθεσή του πλατύ φάσμα οικονομικών μέσων με τα οποία να ενθαρρύνει την πολιτιστική παραγωγή και να βοηθά τις μη προνομιούχες τάξεις. β) Χρήση ποικιλίας μεθόδων και πηγών, καθώς και σωμάτων λήψης αποφάσεων στη διαδικασία των επιχορηγήσεων, ώστε να κατοχυρώνεται ο δημιουργικός πλουραλισμός.⁷⁶ γ) Προώθηση διευκολυντικών οικονομικών μέτρων από το κράτος για τη διάθεση των πολιτιστικών αγαθών στην αγορά, κυρίως μέσω των εμπορικών διόδων, των ΜΜΕ κτλ. δ) Αρκετή δόση σκεπτικισμού στην κρατική υποστήριξη προς τις τέχνες, εφόσον συνήθως οι άμεσες επιδοτήσεις αποβαίνουν ζημιογόνες για την καλλιτεχνική δημιουργία, γιατί οδηγούν σε "πτώχευση και ισοπέδωση" της πολιτιστικής παραγωγής δημιουργώντας ένα μονοδιάστατο κοινό με υποβαθμισμένες καλλιτεχνικές αξιώσεις και επίπεδο. ε) Κρατική υποστήριξη προς την τοπική και περιφερειακή πολιτιστική παραγωγή παρά προς την "εθνική". στ) Ενισχυμένη κρατική οικονομική αρωγή προς τους μικρούς πολιτιστικούς παραγωγούς, εκδότες κτλ., ως αμυντική

71. Στη Μ. Βρετανία η συνεισφορά μερικών τοπικών Αρχών για την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής τους είναι ίση με εκείνη του Συμβουλίου Τεχνών και μερικών άλλων την υπερβαίνει. Βλ. Abercrombie 1982: 36.

72. Παράδειγμα χώρας με υψηλές διοικητικές δαπάνες ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ είναι η Πορτογαλία (23,6%), ενώ η Μ. Βρετανία αποτελεί παράδειγμα χώρας με χαμηλές διοικητικές δαπάνες (3,3%). Βλ. Ca' Zorzi: 157 και 162.

73. Σημειώνεται πως ο τρόπος που χρηματοδοτείται ο πολιτισμός σε μια χώρα αντικατοπτρίζει και τον τρόπο λειτουργίας του συστήματος πολιτιστικής διοίκησης της χώρας, δηλαδή υποδηλώνει αν το σύστημα αυτό είναι συγκεντρωτικό, όπως συμβαίνει με τη Γαλλία και Πορτογαλία, ή αποκεντρωτικό, όπως συμβαίνει με την Ισπανία. Βλ. Ca' Zorzi: 122, 158 και 168.

74. Στη Σκωτία, λόγω χάρη, ο πολιτισμός χρηματοδοτείται από τις εξαγωγές πετρελαίου, τις ασφάλειες και τις τραπεζικές εργασίες, ενώ στην Ιρλανδία μέρος των εισπράξεων από το εθνικό λαχείο προσφέρονται για τον πολιτισμό. Βλ. Abercrombie 1982: 40 και Ca' Zorzi: 139.

75. Παραδείγματα τέτοιων ιδρυμάτων είναι το "Decoration Fund for New Government Buildings" στη Νορβηγία και το "Association of Business Sponsorship of the Arts" στη Μ. Βρετανία, στο οποίο αντιπροσωπεύεται και το Συμβούλιο Τεχνών της χώρας. Βλ. Simosen 1990: 45-46 και Abercrombie 1982: 40-41.

76. Η κατοχύρωση του πλουραλισμού θεωρείται δύσκολη υπόθεση, αφού γενικά αναγνωρίζεται "πως υπάρχει πάντα μια βαθιά σύγκρουση μεταξύ της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της δημοκρατίας, καθώς και μεταξύ της δημιουργικής φωνής του καλλιτέχνη και της φωνής της πλειοψηφίας". Για το θέμα αυτό καθώς και για τις άλλες βασικές αρχές των κρατικών επιχορηγήσεων βλ. Girard 1983: 131-134.

θωράκιση της κυπριακής πολιτιστικής αγοράς στην ισχυρή εξωτερική κυριαρχία.
ζ) Αποφυγή "διχοτομικής" προσέγγισης στην πολιτιστική αγορά, ώστε να μην υπάρχουν αφενός οι μεγάλες παραγωγές που να προορίζονται για τους λίγους και "εκλεκτούς" και αφετέρου οι μεγάλες εμπορικές επιτυχίες που να απευθύνονται στις πλατιές λαϊκές μάζες.

10. Νομικές ρυθμίσεις. Οι νομικές πολιτιστικές ρυθμίσεις στις οποίες ενδείκνυται να προβεί το κυπριακό κράτος για καλύτερη λειτουργία του πολιτιστικού τομέα, μπορεί να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία θα περιλαμβάνεται ο καθορισμός των θεσμικών πλαισίων ανάπτυξης κάθε πολιτιστικού κλάδου, ώστε να παύσουν οι θεσμικές εκκρεμότητες να αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα στην πολιτιστική δραστηριοποίηση. Οι νομικές αυτές ρυθμίσεις θα μπορούσε να καλύπτουν ένα πλατύ φάσμα πολιτιστικών κλάδων και δραστηριοτήτων, που να αποβλέπουν στην ενίσχυση της πολιτιστικής δημιουργίας και την ανάπτυξη της πολιτιστικής καλλιέργειας, όπως είναι η λογοτεχνία, οι εικαστικές τέχνες, η μουσική, ο χορός, οι βιβλιοθήκες, οι περιοδεύουσες εκθέσεις, ο δανεισμός καλλιτεχνικών έργων, οι τράπεζες έργων τέχνης κτλ. Η δεύτερη κατηγορία θα ρυθμίζει τις νομικές πολιτιστικές σχέσεις μεταξύ του κράτους και των πολιτιστικών φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιωτικής πρωτοβουλίας και ημικρατικών οργανισμών, καθώς και τις σχέσεις και αρμοδιότητες των διάφορων κρατικών πολιτιστικών φορέων, θεμελιώνοντας έτσι εποικοδομητική και γόνιμη συνεργασία μεταξύ όλων των πολιτιστικών φορέων. Ενδιαφέρουσα περίπτωση στον τομέα αυτό μπορεί να θεωρηθεί η καθιέρωση των λεγόμενων προγραμματικών συμβάσεων που έχουν εφαρμοστεί για πρώτη φορά στη Γαλλία το 1974.⁷⁷ Εφαρμόζοντας η Κυπριακή Δημοκρατία το θεσμό αυτό θα παρέχει τη δυνατότητα στους ΟΤΑ, ή και άλλους οργανισμούς, να συνάπτουν με κρατικούς φορείς προγραμματικές συμβάσεις που θα στοχεύουν στην εκπόνηση και υλοποίηση τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων, περιλαμβανομένων και πολιτιστικών, που σκοπός τους θα είναι η εκπαίδευση, η επιμόρφωση, η ψυχαγωγία και η πολιτιστική παραγωγή. Στις συμβάσεις αυτές ενδείκνυται να ορίζονται τα συγκεκριμένα έργα που θα εκτελεστούν, οι πηγές χρηματοδότησης, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων μερών και το χρονοδιάγραμμα εφαρμογής τους.⁷⁸ Η τρίτη κατηγορία νομικών ρυθμίσεων μπορεί να περιλαμβάνει τις ρυθμίσεις εκείνες που θα διέπουν την ίδρυση και λειτουργία του κεντρικού πολιτιστικού φορέα και των δορυφορικών του φορέων, καθώς και την ίδρυση και λειτουργία των περιφερειακών και τοπικών πολιτιστικών φορέων με όλες τις σχετικές πρόνοιες για διάρθρωση του αποκεντρωτικού πολιτιστικού μηχανισμού στο νησί. Επίσης νομοθετικές πρόνοιες για την ίδρυση και λειτουργία του ΕΠΣ, καθώς και τη δομή και τις αρμοδιότητες του, ενδείκνυται να περιλαμβάνονται στις νομοθετικές ρυθμίσεις της τρίτης αυτής κατηγορίας.

77. Βλ. UNESCO 1981: 113-114, Holleaux 1982: 46, Conseil de l'Europe 1988: 110-114 & UNESCO 1980.

78. Ο θεσμός των πολιτιστικών συμβάσεων εφαρμόστηκε ήδη από την Ελλάδα στην Καλαμάτα, στο Βόλο, στην Αλεξανδρούπολη κ.α. με πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα. Συγκεκριμένα στην Καλαμάτα η σύμβαση έχει υπογραφεί μεταξύ του ΥΠΠΟ, του Δήμου Καλαμάτας και της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας. Βλ. Κόνσολα 1990: 81-83.

11. Διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις. Η σημασία των σχέσεων αυτών ως στοιχείου θεμελίωσης της διεθνούς ειρήνης, συνεργασίας και ασφάλειας έχει συνειδητοποιηθεί από τις διάφορες χώρες σε τέτοιο βαθμό, που ήδη άρχισαν να επιδιώκουν μεταξύ τους πολιτιστική συνεργασία σε διμερές και διεθνές επίπεδο.⁷⁹ Έτσι, τόσο οι παγκόσμιες διασκέψεις των χωρών κρατών μελών της UNESCO, όσο και οι διεθνείς διασκέψεις του Συμβουλίου της Ευρώπης αποβλέπουν στην εδραίωση της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, αλλά και την κατανόηση της βασικής αλήθειας πως "κοινή είναι η μοίρα και ο προσορισμός των λαών στον πλανήτη μας". Στο πνεύμα αυτό εντάσσονται και οι "συστάσεις" των διασκέψεων των υπουργών Πολιτισμού των χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης για πολιτιστική συνεργασία στην Ευρώπη και αναγνώριση του δικαιώματος των μεταναστών να διατηρούν και καλλιεργούν την ιδιαίτερή τους κουλτούρα,⁸⁰ όπως και η προσπάθεια για βελτίωση της ποιότητας ζωής και αναβάθμιση της πολιτιστικής ανάπτυξης του παιδιού.

Άρα η κυπριακή Πολιτεία ενδείκνυται να δραστηριοποιηθεί προς την κατεύθυνση ανάπτυξης πολιτιστικών σχέσεων με άλλες χώρες, στα πλαίσια των διακηρύξεων των διεθνών διασκέψεων, με στόχο την ενίσχυση της πολιτιστικής της παρουσίας στο εξωτερικό. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με συμμετοχή του νησιού σε διεθνή φεστιβάλ, εκθέσεις, συνέδρια, σεμινάρια και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, πράγμα που αναμφίβολα σε κάποιο βαθμό γίνεται και σήμερα. Ωστόσο για την αποτελεσματικότερη συμμετοχή του νησιού στις διεθνείς αυτές πολιτιστικές εκδηλώσεις απαιτείται καλύτερη οργάνωση που προϋποθέτει κατάλληλα καταρτισμένο και αριθμητικά επαρκές προσωπικό. Παράλληλα επισημαίνεται πως απαιτείται η δημιουργία μηχανισμών για γρήγορη και αποτελεσματική εφαρμογή των διεθνών και διμερών συμβάσεων που έχει υπογράψει η Κύπρος,⁸¹ καθώς και για αξιοποίηση των πολιτιστικών προγραμμάτων για μελέτες, έρευνες κτλ. που προσφέρονται από τους διεθνείς οργανισμούς προς τις ενδιαφερόμενες χώρες - κυρίως από την UNESCO και το Συμβούλιο της Ευρώπης - και που φαίνεται πως ελάχιστα αξιοποιούνται από το κυπριακό κράτος.⁸²

Τέλος πρέπει να υπογραμμιστεί πως ενδείκνυται να γίνει αξιολόγηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής των διορθωτικών μέτρων που έχουν προταθεί πιο πάνω. Το έργο αυτό είναι σκόπιμο να αναληφθεί από το ΕΠΣ μετά παρέλευση μιας πενταετίας από την έναρξη εφαρμογής των διορθωτικών μέτρων, ώστε, αν διαπιστωθούν τυχόν κενά ή αδυναμίες, να επιχειρηθεί χάραξη νέας διορθωτικής πορείας στην πολιτιστική πολιτική του κυπριακού κράτους. Εξάλλου η ταχεία εξέλιξη και επιστημονική πρόοδος στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής και διοίκησης δεν αφήνουν περιθώρια για δογματισμούς, αλλά απαιτούν ετοιμότητα για αναπροσαρμογή στα πορίσματα της ολοένα αυξανόμενης επιστημονικής έρευνας στον τομέα αυτό.

79. Σε διακήρυξη της η Διάσκεψη της Μαδρίτης (1985) για τον "Ευρωπαϊκό πολιτιστικό χώρο" τονίζει και τα εξής: "Οι πολιτισμοί που συναποτελούν την Ευρώπη πρέπει να συναντηθούν πρόσωπο με πρόσωπο, αλλιώς είναι καταδικασμένοι να απομονωθούν ή να λησμονηθούν". Βλ. Ca' Zorzi: 3

80. Council of Europe 1984: 100-105, 1987: 50-51, 1981: 185-188, 1976: 159 και 161, 1978: 156-158, κ.α.

81. Βλ. πιο πάνω σ. 120.

82. Χαρακτηριστική περίπτωση ολιγωρίας που επικρατεί στον τομέα αυτό είναι η αδρανοποίηση εδώ και αρκετά χρόνια της Εθνικής Επιτροπής UNESCO Κύπρου. Βλ. πιο πάνω σ. 120, υποσ. 57.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ ΚΑΤΑ ΕΠΑΡΧΙΑ

Τα στοιχεία που παρατίθενται στο Παράρτημα αφορούν την τελευταία πενταετία και οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για συλλογή τους είναι οι εξής:

1. ΠΟΥΥΠ (φυλλάδια χωρίς χρονολογία)
2. ΘΟΚ (φυλλάδιο "Ο Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου σαν φορέας θεατρικής ανάπτυξης και οι δραστηριότητές του" (22.9.92), καθώς και ο Κατάλογος των συμμετασχόντων θεατρικών σχημάτων και ομάδων στο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου του 1994).
3. ΓΤΠ (Κατάλογος εφημερίδων, περιοδικών και ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, με ένδειξη Απρίλης 1994).
4. Αρχείο Υπουργείου Εσωτερικών για πολιτιστικά και πνευματικά ιδρύματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 59

Λαογραφικοί όμιλοι & σωματεία	Μουσικο-χορευτικά συγκροτήματα
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Κυπριακός Λαογραφικός Όμιλος ΗΡΑΚΛΗΣ Λαογραφικός Όμιλος ΑΚΡΙΤΕΣ Γερίου " Όμιλος Λατσιών " Όμιλος Λατσιών ΤΟ ΑΛΑΚΑΤΙ " Όμιλος ΜΑΝΤΑΛΙ Εργατών " Όμιλος ΡΗΓΑΙΝΑ Πέρα Χωρίου Νήσου " Όμιλος Σούστα Αγλαντζιάς " Όμιλος Συνοικισμού Αγ. Ελευθερίου Λατσιών " Όμιλος Συνοικισμού Ανθούπολης " Όμιλος Συνοικισμού Κόκκινες Στροβόλου " Πνευματικός Όμιλος Αγ. Μάμα Λακατάμιας	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Κυπριακό Μουσικο-χορευτικό Συγκρότημα ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΜΑΣ Κυπριακός Χορευτικός & Λαογραφικός Όμιλος Λαογραφικός Όμιλος ΒΡΑΚΑ Λαογραφικός Όμιλος ΖΟΡΠΑΣ Λαογραφικός Χορευτικός Όμιλος ΣΟΥΣΤΑ Ομάδα Χορού ΡΟΕΣ Μουσικο-χορευτικό συγκρότημα ΒΑΣΙΛΙΤΖΙΑ Χορευτικό συγκρότημα ΖΗΔΡΟΣ ΛΕΜΕΣΟΣ Εργαστήρι Χορού Λ/σού Ομάδα Χορού Σύνθεση Πολιτιστικός Όμιλος ΔΙΑΣΤΑΣΗ Πολιτιστικός Χορευτικός Όμιλος ΔΙΟΝΥΣΟΣ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΚΕΡΥΝΕΙΑ (εκτοπισμένος) Λαογραφικός Όμιλος Η ΛΥΓΕΡΗ Λ/σίας - Κερύνειας	ΛΑΡΝΑΚΑ Χορευτικός Λαογραφικός Όμιλος Λ/κας Ομάδα Χορού Ηχοκίνηση
ΛΕΜΕΣΟΣ Όμιλος Λαογραφικών Ερευνών Λ/σού	ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ (εκτοπισμένος) Λαογραφικός χορευτικός Όμιλος ΑΛΑΣΙΑ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ (εκτοπισμένος) Λαογραφικός Όμιλος Ριζοκαρπάσου	ΚΕΡΥΝΕΙΑ (εκτοπισμένος) Προσφυγικός Λαογραφικός Όμιλος ΟΙ ΑΔΟΥ-ΛΩΤΟΙ Σιακαλλή 1975

ΠΙΝΑΚΑΣ 60

Αρχαιολογικά μουσεία	Λαογραφικά μουσεία	Άλλα μουσεία
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Κυπριακό Μουσείο	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λ/σίας Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Γαλάτας Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Λ/σίας Μουσείο Λαϊκού Πολιτισμού & Οικοσκευής Τοπικό Αγροτικό Μουσείο Φικάρδου	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Βυζαντινό Μουσείο Πολιτιστικού Κέντρου Ιδρύματος Μακαρίου Γ' Εθνολογικό μουσείο στην Οικία του Χ' Γιωργάκη Θρησκευτικό Μουσείο Μονής Κύκκου Μουσείο Αγώνος Μουσείο Γρ. Αυξεντίου στη Μονή Μαχαιρά Μουσείο Μόδας
ΛΕΜΕΣΟΣ Επαρχιακό Μουσείο Λ/σού Μεσαιωνικό Μουσείο Κύπρου στη Λ/σό Μουσείο Κουρίου στην Επισκοπή	ΛΕΜΕΣΟΣ Λαϊκό Μουσείο στο Φοινί Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Κοιλάνι Μουσείο Λαϊκής Τέχνης στο Όμοδος	ΛΕΜΕΣΟΣ Κυπριακό Θεατρικό Μουσείο Μουσείο Θρησκευτικής Τέχνης στο Κοιλάνι
ΛΑΡΝΑΚΑ Επαρχιακό Μουσείο Λ/κας Τοπικό Μουσείο στο Φρούριο Λ/κας Μουσείο Ιδρύματος Πιερίδη	ΛΑΡΝΑΚΑ Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Ιδρύματος Πιερίδη Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, Κεντητικής & Αργυροχοΐας στα Λεύκαρα	ΛΑΡΝΑΚΑ Μουσείο Φυσικής Ιστορίας
ΠΑΦΟΣ Επαρχιακό Μουσείο Πάφου Μουσείο Παλαιόπαφου στα Κούκλια Μουσείο Πόλης Χρυσοχούς	ΠΑΦΟΣ Μουσείο Λαϊκής Τέχνης Γεροσκήπου Οικία του Χ' Σμιθ στη Γεροσκήπου	ΠΑΦΟΣ Βυζαντινό Μουσείο Πάφου Εθνογραφικό Μουσείο Πάφου Μουσείο Εθνάρχη Μακαρίου Γ' στην Παναγιά
		ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Μουσείο Θαλάσσιας Ζωής Ιδρ. Πιερίδη (Αγία Νάπα)

ΠΙΝΑΚΑΣ 61

Ωδεία	Χορωδίες & Ορχήστρες	Σχολές χορού
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Ακαδημία Μουσικής & Μπαλέτου Διεθνής Μουσική Ακαδημία Εθνικό Ωδείο Κύπρου Ελληνική Μουσική Ακαδημία Ελληνικό Ωδείο Ακροπόλεως Ελληνικό Ωδείο Λακατάμιας Ελληνικό Ωδείο Λατσιών Ελληνικό Ωδείο Λ/σίας Ελληνικό Ωδείο Τσερίου Ευρωπαϊκό Ωδείο Κύπρου Κυπριακή Μουσική Ακαδημία Λυρικό Ωδείο Μιούζικα Μουντάνα Ωδείο Πινδάρειο Ωδείο Private School of Musical Art Σύγχρονο Ωδείο Κύπρου Ωδείο Λευκωσίας Ωδείο Στροβόλου	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Αρμενική Εκκλησιαστική Χορωδία Artistic Choir - Orchestra Καλλιτεχνική Χορωδία & Ορχήστρα Λ/σίας Κρατική Ορχήστρα Δωματίου Κρατική Ορχήστρα Νέων Nicosia Singers Χορωδία Δήμου Αγλαντζιάς Χορωδία Δήμου Στροβόλου Χορωδία Εθνικού Ωδείου Κύπρου Χορωδία Λαϊκής Τράπεζας Χορωδία Μουσικού Ομίλου Λ/σίας Χορωδία ΠΑΣΥΔΥ Χορωδία Πνευματικής Στέγης Λ/σίας "Λέανδρος Σίταρος"	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Ακαδημία Μουσικής & Μπαλέτου "Βαγκανόβα" Σχολή Μπαλέτου & Ολυμπιακής Γυμναστικής "Βράχος" Σχολή Χορού Εθνικό Ωδείο Κύπρου Ελληνικό Ωδείο Λ/σίας "Flash Dance" Σχολή Χορού "Ζέρβα Νάσω" Σχολή Χορού Λα Πάμπα "Λα Ντανσετέρια" Σχολή Χορού "Λάντον" Σχολή Μπαλέτου Λάτιν Ντάνσιγκ Μπραζιλιέρο "Ντασάντο" Σχολή Χορού "Πορκέ" Σχολή Χορού Σάμπα" Σχολή Χορού "Σιακαλλή Μαρία" Σχολή Χορού Σουπρέσο Σέντερ φορ Μούβμεντ & Ντανς Σχολή Χορού "Ζορπάς" Σχολή Χορού "Λατινική Έκσταση" Φρετ Άστερ "Χατζηγεωργίου Σύλβια" Σχολή Δημιουργικού Χορού
ΛΕΜΕΣΟΣ Ακαδημία Μουσικής Μιχαηλίδου Δημοτικό Ωδείο Λ/σού Ελληνικό Ωδείο (Α' παράρτημα Λ/σού) Ελληνικό Ωδείο (Β' παράρτημα Λ/σού) Κυπριακό Ωδείο Λ/σού Μουσική Σχολή Δρ Νέφεν Μιχαηλίδου Μουσική Σχολή Καμιναρα Μουσική Σχολή Οικονόμου Παπαδάκειο Δημοτικό Ωδείο Λ/σού Trinity College Ωδείο Λεμεσού	ΛΕΜΕΣΟΣ Ορχήστρα Δωματίου Δήμου Λ/σού Χορωδία Δήμου Πολεμιδιών Χορωδία Λυρικής Σκηνής Κύπρου Χορωδία Πνευματικού Ομίλου Λ/σού Χορωδία Πολιτιστικού Ομίλου "Διάσταση" Χορωδία Συλλόγου Άρης Λ/σού	ΛΕΜΕΣΟΣ "Βουδαπέστη" Σχολή Μπαλέτου Dancing Club "Νίκη" Σχολή Μπαλέτου "Ράνια" Σχολή Χορού & Γυμναστικής
ΛΑΡΝΑΚΑ Δημοτικό Ωδείο Λ/κας Εθνικό Ωδείο Λ/κας Εθνικό Ωδείο Λ/κας Β' Larnaca Academy of Music Μουσική Σχολή Λ/κας Trinity College of Music	ΠΑΦΟΣ Μουσικός Όμιλος Πάφου	ΛΑΡΝΑΚΑ "Τάγκο" Σχολή Χορού
ΠΑΦΟΣ Ελληνικό Ωδείο Πάφου Ευρωπαϊκό Ωδείο Παμπάφιο Ωδείο	ΚΕΡΥΝΕΙΑ (εκτοπισμένες) Χορωδία "Η φωνή της Κερύνειας" (Λ/σία) Χορωδία Σωματείου "Αδούλωση Κερύνεια" (Λ/σία)	ΠΑΦΟΣ "Συρτάκι" Σχολή Χορού
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Εθνικό Ωδείο Ωδείο Λυκείου Ελληνίδων Αμ/στου		

ΠΙΝΑΚΑΣ 62

Δημόσιες & δημοτικές βιβλιοθήκες	Κοινοτικές βιβλιοθήκες	
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Βιβλιοθήκη Αμερικανικού Κέντρου " Ανώτατου Δικαστηρίου " Ανώτερου Τεχνολογικού Ινστιτούτου " Βουλής Αντιπροσώπων " Γαλλ. Μορφ. Κέντρου " British Council " Γενικής Εισαγγελίας " Γραφείου Δημόσιων Πληροφοριών " Ίδρ. Αρχ. Μακαρίου Γ' " Ιερατικής Σχολής " Ινστιτ. Γεωργ. Ερευνών " Ινστιτούτου Γκαίτε " Κέντρου Επιστ. Ερευνών " Κέντρ. Παραγωγικότητας " Κυπριακού Μουσείου " Μονής Κύκκου " Νοσηλευτικής Σχολής " Ξενοδοχειακής Σχολής " Παιδαγ. Ινστιτούτου " Ραδιοφ. Ίδρύμ. Κύπρου " Ρωσικού Πολιτ. Κέντρου " Τράπεζας Αναπτύξεως " Υπουργείου Γεωργίας " Υπουργείου Δικαιοσύνης " Υπουργείου Εμπορίου " Υπουργείου Εξωτερικών " Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Δημοτική Βιβλιοθ. Αγ. Αθανασίου " Βιβλιοθήκη Αγ. Δομετίου " Βιβλιοθήκη Αγγλantzίας " Βιβλιοθήκη Έγκωμης " Βιβλιοθήκη Λακατάμιας " Βιβλιοθήκη Λατσιών " Βιβλιοθήκη Λ/σίας (Αχιλλείας) " Βιβλιοθήκη Στροβόλου Κυπριακή Δημόσια Βιβλιοθήκη (Υπ. Παιδείας & Πολιτισμού) Σεβέρειος Βιβλιοθήκη	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Βιβλιοθήκη Αγ. Μαρίας Ξυλιάτου " Αγ. Ιωάννη Μαλούντας " Αλωνας " Ασκά " Αστρομερίτη " Γαλάτας " Δαλίου " Εργατών " Κακοπετριάς " Καλοπαναγιώτη " Καμπιών " Κάμπου " Καπέδων " Κατωκοπιάς (φ/δι ΘΟΙ Περιστερώνας) " Κλήρου " Λουτρού - Κόρακα " Μάμμαρι " Μαρωνιτών " Μιτσερου " Μουτουλλά " Νήσου - Πέρα Χωρίου " Οίκου Μαραθάσας " Ορούντας " Παλαιχωρίου " Παλιομετόχου " Πεδουλά " Πολύστου " Πλατανιστάσας " Τσακκίστρας	ΛΑΡΝΑΚΑ Βιβλιοθήκη Αγ. Θεοδώρου " Καλαβασού " Καλού Χωρίου " Κιτίου " Ξυλοτύμπου " Ξυλοφάγου " Ορμηδεας " Περβολιών " Τερσεφάνου ΠΑΦΟΣ Βιβλιοθήκη Αγ. Μαρίας Χρυσοχούς " Αργάκας " Γιόλου " Δρούσιας " Έμπα " Ίνας " Κάθηκα " Κελοκεδάρων " Κισσόνεργας " Κονιών " Κουκλιών " Κρήτου Τέρρα " Μεσόγης " Μούτταλου " Νέου Χωρίου " Παναγιάς " Πάνω Αρόδων " Πολεμίου " Πωμού " Σαλαμίου " Σίμου " Φύτης " Χλώρακας
ΛΕΜΕΣΟΣ Βιβλιοθήκη Λανίτειου Γυμνασίου " RAF Δημοτική Βιβλιοθ. Γερμασόγειας " Βιβλιοθήκη Λεμεσού " Βιβλιοθ. Μέσα Γειτονιάς " Βιβλιοθήκη Πολεμιδιών	ΛΕΜΕΣΟΣ Βιβλιοθήκη Αγ. Αμβροσίου " Αγ. Θεράποντα " Αγγριδιών " Αγρού " Ακρωτηρίου " Απαισιάς " Αρσους " Ασγάτας " Βάσας Κοιλανίου " Δοράς " Δυμών " Επισκοπής " Καλού Χωρίου " Καμινάρια " Κάτω Αμιάντου " Κοιλανίου " Κυπερούντας " Λινόπετρας " Ομόδους " Παλώδιας " Πελενδρίου " Πεντάκωμου " Πάνω Κυβίδων " Πάνω Πλατρών " Πάνω Πολεμιδιών " Πάχνας " Πισσουρίου " Ποταμίτισσας " Ποταμού Γερμασόγειας " Υψωνα " Φοινιού " Χανδριών	ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Βιβλιοθήκη Αυγόρου " Λιοπετρίου " Σωτήρας " Φρενάρου
ΛΑΡΝΑΚΑ Βιβλιοθήκη Royal Army Δημοτική Βιβλιοθήκη Αθηνών " Βιβλιοθήκη Αραδίππου " Βιβλιοθήκη Λάρνακας " Βιβλιοθήκη Π. Λευκάρων		
ΠΑΦΟΣ Δημοτική Βιβλιοθήκη Γεροσκήπου " Βιβλιοθήκη Πάφου " Βιβλιοθήκη Πέγειας " Βιβλ. Πόλης Χρυσοχούς		
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Δημοτική Βιβλιοθήκη Αγ. Νάπας " Βιβλιοθήκη Δερύνειας " Βιβλιοθήκη Παραλμνίου		

ΠΙΝΑΚΑΣ 63

Επαγγελματικοί θίασοι	Ερασιτεχνικοί θίασοι	Κτιριακή θεατρ. υποδομή
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου Θέατρο ΕΝΑ Θίασος Ηράκλη Θίασος Κακουράτου Θίασος Παπαδημήτρη Νέα Σκηνή ΘΟΚ Παιδική Σκηνή Δ. Κυριακίδη Παιδική Σκηνή ΘΟΚ Παιδική Σκηνή Σατιρικού Σατιρικό Θέατρο	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Αναγέννηση Τσερίου Απόλλων Λυμπιών ΑΠΟΠ Παλαιχωρίου Θεατρικό Σχήμα Λ. Λοιζίδη Θεατρικός Όμιλος Γερίου Θέατρο ΑΚΤ (Αγγλο-Κυπριακό Θέατρο) Θέατρο Ελεύθερη Έκφραση Καφεθέατρο ΕΝΑΛΛΑΞ Κέντρο Νεότητας Παλαιχω- ρίου Λαϊκή Σκηνή Καίμακλίου Λαϊκό Θέατρο Αγλαντζιάς Παιδικό Θεατρικό Εργαστήρι ΜΕΛΙΣΣΙ Νεανική Σκηνή ΑΚΤ Οργανισμός Λυρικής Σκηνής Κύπρου Παιδικό Θέατρο Αγλαντζιάς Πειραματική Σκηνή Κύπρου Συλλογικό Θέατρο	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Αμφιθέατρο Αγλαντζιάς ΤΟ ΣΚΑΛΙ Αμφιθέατρο Falcon Αμφιθέατρο Μακαρίου Γ' Σχο- λής Τυφλών Αμφιθέατρο ΠΑΣΥΔΥ Δημοτικό Θέατρο Αγ. Δομε- τίου Δημοτικό Θέατρο Λοΐας Υπαίθριο Θέατρο Πύλης Αμ/ στου
	ΛΕΜΕΣΟΣ Εταιρεία Θεατρικής Ανάπτυξης Λεμεσού (Θέατρο Πράξις) Παιδική Σκηνή ΕΘΑΛ	ΛΕΜΕΣΟΣ Θεατρική Στέγη Ελεύθερου Θεάτρου Κηποθέατρο Λ/σού Παττίχειο Δημοτικό Θέατρο Λ/ σού Πολύπλανο (Θέατρο ΠΡΑΞΙΣ)
	ΛΕΜΕΣΟΣ Αχιλλέας Αγρού Θεατρική Πορεία Λ/σού ΜΑΤΣ Θέατρο Τέχνης Επισκοπής Καφεθέατρο ΤΑ ΠΕΡΙΞ	ΛΑΡΝΑΚΑ Δημοτικό Θέατρο Λ/κας Κινηματοθέατρο ΟΘΕΛΛΟΣ Λ/ κας Παττίχειο Δημοτικό Αμφιθέα- τρο Λ/κας
	ΛΑΡΝΑΚΑ Θεατρικός Όμιλος Αναζήτησης Θεατρικός Όμιλος Λ/κας	ΠΑΦΟΣ Μαρκίδειο Δημοτικό Θέατρο Πάφου
	ΠΑΦΟΣ Ελεύθερη Σκηνή Πάφου Σωματείο Ελεύθερη Σκέψη Πάφου	ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Αμφιθέατρο Παραλιμνίου
	ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Θεατρικός Όμιλος Παραλι- μνίου	

ΠΙΝΑΚΑΣ 64

Αίθουσες τέχνης	Πινακοθήκες	Αίθουσες κινηματογράφου
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Γκαλερί ALINEA " AMORΓΟΣ " ΑΝΑΔΥΣΙΣ " ΑΡΓΩ " ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ " ΓΚΛΟΡΙΑ " DIASPRO ART CE- NTER " ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ " ΕΚΘΕΣΙΣ " ΚΟΧΛΙΑΣ " MERIDIEN " OBELISQUE " OPUS 89 " ΡΩ " ΣΕΖΑΝ " ΣΚΑΛΙ Δημοτικό Κέντρο Τεχνών	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Κρατική Πινακοθήκη Κύπρου Μουσειακή Πινακοθήκη Λ/σίας Πινακοθήκη Δήμου Έγκωμης Πινακοθήκη Πολιτιστικού Κέ- ντρου Ιδρύματος Μακαρίου Γ'	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Αίθουσα Γραφείου Τύπου & Πληροφοριών Ζήνα Πάλας Μετροπόλ Οθέλλος Όπερα 1 Όπερα 2 Πάνθεον 1 Πάνθεον 2 Πανόραμα Δαλίου Σινε-Στούντιο
	ΛΕΜΕΣΟΣ Πινακοθήκη Δήμου Λ/σού	ΛΕΜΕΣΟΣ Οθέλλος Όσκαρ Παλλάς Χόλιγουντ
ΛΕΜΕΣΟΣ Γκαλερί ΘΕΜΕΛΙΟ " ICC " ΚΕΛΟΓΡΗΓΟΡΗ " ΜΟΡΦΗ " PETER' S " ROMINA " ROYAN " ΡΩΓΜΗ		ΛΑΡΝΑΚΑ Αττικό Ζέφυρος Ξυλοφάγου Καλλιθέα Αραδίππου Οθέλλος Παρθενών Αθηνών Ρεξ Σίμος Ορμηδειας
ΛΑΡΝΑΚΑ Γκαλερί ΔΙΩΝΗ " ΕΚΦΡΑΣΗ " ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΟ " ΘΕΚΛΑ ART " ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΓΩΝΙΑ		ΠΑΦΟΣ Μαρκίδειον
ΠΑΦΟΣ Γκαλερί ΚΥΚΛΟΣ " ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ		ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Παπανδρέου Παραλιμνίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 65

Ραδιοφωνικοί σταθμοί	Τηλεοπτικοί σταθμοί
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Α' Πρόγραμμα ΡΙΚ Β' Πρόγραμμα ΡΙΚ Γ' Πρόγραμμα ΡΙΚ Ράδιο ΑΣΤΡΑ " ΔΙΑΣΤΑΣΗ " ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ " FREDERIC " ΚΡΟΝΟΣ " ONE " ΠΡΩΤΟ " ZENIO " FAMAGUSTA Ραδιοφωνικός Σταθμός ΟΛΟΓΟΣ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Τηλεοπτικός σταθμός ANTENNA " " EPT1 (σταθμός αναμετά- δοσης) " " LOUMIERE (κλειστό κύ- κλωμα) " " Ο ΛΟΓΟΣ " " ΡΙΚ1 " " ΡΙΚ2
ΛΕΜΕΣΟΣ Ράδιο CAPITAL Ραδιοφωνικός Σταθμός CHANNEL 9.86	
ΛΑΡΝΑΚΑ Ράδιο FM 99 (INTERCOLLEGE RADIO) " ΖΗΝΩΝ " ΚΑΜΑΡΕΣ " ΚΑΣΤΡΟ FM ΣΤΕΡΕΟ " MAGIC	
ΠΑΦΟΣ Ράδιο ΑΡΗΣ " "ΓΙΑΛΟΥΣΑ" 74 " ΕΠΙΛΟΓΗ " ΚΙΝΥΡΑΣ " ΠΑΦΟΣ " ΠΥΡΓΟΣ	
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ Ράδιο LMGT (NAPA RADIO)	

ΠΙΝΑΚΑΣ 66

Ημερήσιος Τύπος	Εβδομαδιαίος Τύπος	Περιοδικός Τύπος
ΛΕΥΚΩΣΙΑ Εφημερίδα ΑΓΩΝ " ΑΛΗΘΕΙΑ " ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ (απογευματινή) " ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ " CYPRUS MAIL " ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ " ΜΑΧΗ " ΣΗΜΕΡΙΝΗ " ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ " ΧΑΡΑΥΓΗ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥ- ΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ Εφημερίδα CYPRUS FINANCIAL " MIRROR " CYPRUS WEEKLY " ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛ- ΛΗΛΟΣ " ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΒΗΜΑ " ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΦΩΝΗ " ΘΑΡΡΟΣ " ΚΥΠΡΟΣ " ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ	ΛΕΥΚΩΣΙΑ Περιοδικό ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ " CYPRUS BULLETIN " CYPRUS P. C. " CYPRUS TIME OUT " CYPRUS TODAY " ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ (ΕΝΗ- ΜΕΡΩΣΗ) " FLASH " ΚΥΠΡΙΑ " ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ " NICOSIA THIS MO- NTH " ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΑΡΑ " ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΩΡΕΣ " ΣΕΛΙΔΕΣ " T. V. ΡΑΔΙΟΠΡΟ- ΓΡΑΜΜΑ " ΤΗΛΕ-ΩΡΕΣ " ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ " ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙ- ΚΑ " ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΛΕΜΕΣΟΣ Περιοδικό ΣΥΝΘΕΣΙΣ